

Digitized by the Internet Archive
in 2025

COMMENTARIUS

IN EVANGELIUM

S. JOANNIS.

Præstita sunt quæ lege civili præscribuntur ut sua jura integra
serventur auctori.

Class _____

Section _____

Book No. _____

Accession No. _____

COMMENTARIUS

IN EVANGELIUM

S. JOANNIS

QUEM

IN USUM PRÆLECTIONUM

SCRIPSIT

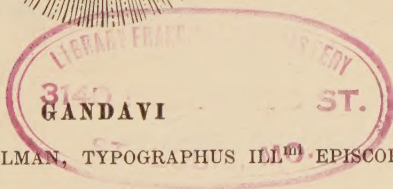
P. Josephus CORLUY, S. J.

in Collegio theologico Societatis Jesu Lovaniensi
sacrae Scripturae professor.

EDITIO ALTERA

AUCTA ET RETRACTATA.

WITHDRAWN

EXCUDEBAT C. POELMAN, TYPOGRAPHUS ILL^{RI} EPISCOPI.

1880.

Ex Libris
Rev. H. B. Geers.

226.56
~~225.6~~
C799c

FACULTAS R. P. PROVINCIALIS.

Librum, cui titulus : « **Commentarius in Evangelium S. Joannis** », a P. JOSEPHO CORLUI S. J. Presbytero conscriptum, et a tribus ejusdem Societatis theologis recognitum et approbatum, typis iterum mandari permittimus.

Bruxellis, 31 Decembris 1879.

J. JANSSENS, S. J.

Præp. Prov. Belg.

L. S.

 APPROBATIO ORDINARII.

Commentarium R. Patris CORLUI S. J. in **S. Joannem**, mandato nostro examinatum, libenter approbamus, vel eo magis quod præcipua illius loca, in mediis occupationibus, legentes, cum animi voluptate sanam docti interpretis eruditionem recognoverimus.

Gandæ, 3 Julii 1878.

† HENRIC. *Episcop. Gandaven.*

Denuo imprimatur.

Gandæ, 19 Febr. 1880.

† HENR. *Episc. Gand.*

LECTORI BENEVOLO.

Quum anno præterito primum typis edidimus hunc Commentarium, sequentia duximus prænotanda, quæ et huic alteri editioni conveniunt :

.. Publici juris facimus librum studio magis quam lectioni destinatum. Commentarium enim hunc fere sub ea forma, qua eum dudum auditoribus nostris autographice exaratum proposuimus, placuit Moderatoribus in aliorum etiam utilitatem typis vulgari.

In illo igitur res tractandas ita adornavimus, ut et præceptorum spatium addendis explicationibus relinqueretur et auditoribus ea quæ indicata potius quam evoluta invenirent proprio labore penitus indagandi necessitas incumberet.

Hinc est etiam quod formam adoptavimus stricte didacticam, in qua, dicendi abundantia prorsus neglecta, concinnitati maxime servire volumus, ut quod elegantiae detraheretur accederet claritati. Docet enim experientia, libentius nos et facilius ad res dubias elucidandas eos libros adhibere in quibus ea quæ ad quæstiones solvendas juvent plene quidem sed et compendiose exponantur.

Reperiet præterea studiosus lector multas quæstiones, eruditorum controversiis agitata, ita a nobis tractari, ut variarum opinionum argumenta et difficultates quasi in synoptica tabula proponantur. Hanc nimirum premendam perpetuo viam duximus, ut non solum quid sentiat auctor, lector discat; sed ut tales quæstiones integre habeat perspectas, illi opinioni pro se quisque adhæsurus quæ sibi magis probari videatur. Sunt enim humana ingenia ita attemperata, ut aliis alia argumenta magis vel minus arrideant.

Ultimum istud monendum habemus. Quum in Societate Jesu juvenum nostrorum profundiora studia præcipue circa res dogmaticas occupentur, in commentationibus hisce nostris rerum exponendarum momentum dogmaticum perpetuo præ oculis habuimus. Ideo multoties expositionem literæ evangelicæ excipit quod vocamus Scholion dogmaticum, in quo breviter indicamus quid pro dogmate catholico ex præmisso evangelii textu depromi valeat. Huc etiam faciunt SS. Patrum textus non pauci commentario inserti, qui et concionatoribus utiles esse possint. "

In altera hac editione addita sunt Prolegomenis non pauca; commentarius hinc inde emendatus et auctus fuit. Textus syriaci propriis characteribus expressi sunt; literis hebraicis puncta vocalia, græcis vero vocabulis accentus adjecti fuerunt.

Faxit Deus ut, quod unum optamus, hæc opella nostra aliquid ad Ipsius gloriam, sacrarumque literarum studium promovendum conferat!

Scribebam Lovanii, die festo Expectationis partus B. M. V, decimo octavo Decembris anno millesimo octingentesimo septuagesimo nono.

AUCTOR.

INDEX RERUM.

PROLEGOMENA.

	Pag.
I. De authentia quarti evangelii	1
II. De vita S. Joannis	11
III. De tempore et loco	13
IV. De scopo scribendi	13
V. De indole sermonum Jesu apud S. Joannem	15
VI. De integritate evangelii S. Joannis	17
VII. De historia literaria interpretationis	17

COMMENTARIUS.

CAPUT I.

Argumentum	20
----------------------	----

Dissertatio prævia.

<i>De doctrina Verbi apud S. Joannem</i>	20
Prologus (1-18)	28

APPENDIX.

Paraphrasis exegetica Jo. I, 1-18	46
SCHOLION DOGMATICUM	47
Testimonia Joannis Baptistæ (19-34)	49
Vocatio primorum discipulorum (35-51)	53

CAPUT II.

Argumentum	59
Nuptiæ in Cana (1-11)	59
Iter Jesu in Capharnaum (12)	65
Ejectio mercatorum e templo (13-17)	65
Prædictio resurrectionis (18-22).	68
Christi gesta Jerosolymis (23-25)	69

CAPUT III.

Argumentum	71
Colloquium cum Nicodemo (1-5).	71

Dissertatio.

<i>De sensu dogmatico Jo. III, 5.</i>	74
---	----

Expositio textus (6-21).	77
----------------------------------	----

APPENDIX.

Paraphrasis exegetica Jo. III, 1-21	85
SCHOLION DOGMATICUM.	87
SCHOLION ASCETICUM	88
Invidia discipulorum Baptistæ (22-36)	88

CAPUT IV.

Argumentum	93
Iter Jesu in Galilæam (1-4)	93
Colloquium cum Samaritana (5-26)	94
SCHOLION DOGMATICUM.	99
Colloquium cum discipulis (27-38)	100
Christus apud Sichemitas (39-43)	102
Sanatio filii reguli (43-54)	102

CAPUT V.

Argumentum	105
Sanatio paralytici (1)	105

Dissertatio prævia.

<i>Circa festum de quo Jo. V, 1</i>	106
Expositio textus (2. 3)	108

Dissertatio.

<i>De angelo piscinæ Bethsaidæ</i>	109
Expositio textus (4-8)	113
Disceptatio de violato sabbato (9-17)	113
Disceptatio de Christi persona (18-30)	115
Judæorum incredulitas (31-47)	124

APPENDIX.

Paraphrasis exegetica Jo. V, 16-47	129
SCHOLION DOGMATICUM	132

CAPUT VI.

Argumentum	133
Iter Jesu in Galilæam (1-4)	133
Multiplicatio panum (5-15)	134
Jesus super aquas ambulans (16-21)	135
Conventus in synagoga Capharnaum (22-25)	136
Sermonis eucharistici pars prior (26-47)	137
Sermonis eucharistici pars altera (48-60)	149

Dissertatio.

<i>De sensu dogmatico Jo. VI, 48-59</i>	157
---	-----

	Pag.
Expositio textus (57-60)	164
Effectus sermonis in discipulos (61-67)	165
Effectus sermonis in apostolos (68-72)	169
APPENDIX.	
Paraphrasis exegetica Jo. VI, 26-67	171
SCHOLION DOGMATICUM.	174
CAPUT VII.	
Argumentum	177
Iter Jerosolymam ad Scenopegiam (1-3)	177
Dissertatio.	
<i>De fratribus Domini</i>	179
Expositio textus (3-13).	186
Christus docens festivitate mediante (14-36)	189
Christus docens die festivo ultimo (37-44)	197
Ministri et Nicodemus reprehensi (45-53)	201
APPENDIX.	
Paraphrasis exegetica Jo. VII, 1-43	202
CAPUT VIII.	
Argumentum	206
Dissertatio prævia.	
<i>De authentia Jo. VII, 53 -- VIII, 11.</i>	206
Absolutio mulieris adulteræ (1-11)	213
Christi de seipso testimonium (12-20)	216
Pharisæorum exprobrata perversitas (21-29)	220
Pharisæi filii diaboli (30-50).	225
Jesus Abrahamo major (51-59)	231
APPENDIX.	
Paraphrasis exegetica Jo. VIII, 12-58	233
SCHOLION DOGMATICUM.	237
SCHOLION ASCETICUM	238
CAPUT IX.	
Argumentum	239
Sanatio cæci nati (1-7).	239
Prodigii effectus in turbam (8-12)	240
Prodigii effectus in pharisæos (13-34)	241
Jesus se cæco sanato revelat (35-38)	242
Pharisæorum exprobrata duritia (39-41).	243
SCHOLION ASCETICUM	244

CAPUT X.

Argumentum	245
Christus bonus pastor (1-18).	245
Variæ de Christo opiniones (19-21)	251
Christus unum cum Patre (22-38).	251
Christi secessio trans Jordanem (39-42).	258

APPENDIX.

Paraphrasis exegetica Jo. X, 7-38.	259
SCHOLION DOGMATICUM.	262

CAPUT XI.

Argumentum	263
----------------------	-----

Dissertatio prævia.

<i>De tribus mulieribus, Magdalena, Peccatrice et sorore Lazari</i>	263
Expositio textus.	279
Nuncius ægrotantis Lazari (1-4)	279
Iter Christi Bethaniam (5-18)	280
Martha et Maria cum Jesu (19-32).	282
Suscitatio Lazari (33-44)	284
Prophetia Caiphæ (45-53).	287
Secessio Christi in Ephrem (54-56)	289

SCHOLION DOGMATICUM.	290
------------------------------	-----

CAPUT XII.

Argumentum	293
Cœna Bethaniæ (1-8)	293
De Lazaro necando cogitatur (9-11)	295
Christi triumphalis ingressus (12-19).	296
Gentiles apud Christum (20-22).	297
Christus passione glorificandus (23-33)	298
Disceptatio cum turbis (34-36)	303
Populi prædicta incredulitas (37-43)	304
Sermonis Christi conclusio (44-50)	306

SCHOLION DOGMATICUM	308
-------------------------------	-----

SCHOLION ASCETICUM	308
------------------------------	-----

CAPUT XIII.

Argumentum	310
----------------------	-----

Dissertatio prævia.

<i>De cœna ultima</i>	310
Lotio pedum (1-17)	323
Declaratio proditoris (18-26)	328

	Pag.
Discessus Judæ (27-30)	332
Instans glorificatio Jesu (31. 32)	333
Mutua dilectio commendata (33-35)	334
Petri prædicta negatio (36-38)	336
SCHOLION ASCETICUM	337
CAPUT XIV.	
Argumentum	338
Quo vadat Jesus et qua via (1-6)	338
Filius in Patre videndus (7-11)	343
Discipulorum majora opera (12-14)	345
Promissio Spiritus sancti (15-17)	347
Jesus apostolos revisurus (18-20)	351
Patris et Filii in justis mansio (21-24)	353
Omnia docturus Spiritus sanctus (25. 26)	355
Pax data discipulis (27-31)	356
CAPUT XV.	
Argumentum	359
Vitis et palmites (1-11)	359
Mutue dilectionis norma (12-17)	363
Odium mundi in discipulos (18-25)	365
Testimonium Spiritus sancti (26. 27).	367
CAPUT XVI.	
Argumentum	369
Persecutiones tolerandæ (1 4)	369
Venturus Paraclitus abeunte Jesu (5-7)	370
Arguendus mundus a S. Spiritu (8-11)	372
Filius a S. Spiritu clarificandus (12-15)	374
Modicum et iterum modicum (16-22).	378
Christi nomine Pater rogandus (23-28)	381
Apostolorum fides quam instabilis (29-32)	383
Christus victor mundi (33)	384
APPENDIX.	
Paraphrasis exegetica Jo. XIII, 33 — XVI, 33	384
SCHOLION DOGMATICUM	392
SCHOLION ASCETICUM	396
CAPUT XVII.	
Argumentum	397
Christi oratio pro seipso (1-5)	397

	Pag.
Pro suis discipulis (6-19)	402
Pro creditoris in se (20)	407
Pro suis omnibus simul	408
APPENDIX.	
Paraphrasis exegetica Jo. XVII	411
SCHOLION DOGMATICUM	413
CAPUT XVIII.	
Argumentum	415
Jesus se tradit inimicis (1-7).	415
Suos tuetur, Petrum corripit (8-11)	417
Jesus apud Annam (12-18)	418
Jesus apud Caipham (19-27).	420
Jesus Pilato sistitur (28-32)	424
Prima apud Pilatum interrogatio (33-38)	426
Jesus Barabbæ postponitur (39. 40)	429
CAPUT XIX.	
Argumentum	430
Jesus flagellatur et spinis coronatur (1-3)	430
Ecce homo (4-7)	433
Ultima interrogatio (8-12)	434
Mortis sententia (13-16)	436
Crucifixio Jesu (16-18).	440
Dissertatio.	
<i>De crucifixione Domini</i>	441
Crucis inscriptio (19-22)	447
Partitio vestium (23. 24)	449
Jesus matrem Joanni commendat (25-27)	450
Jesus aceto potatus expirat (28-30)	452
Jesu latus aperitur (31-37)	453
Jesus sepulchro reconditur (38-42)	458
SCHOLION ASCETICUM	459
CAPUT XX.	
Argumentum	461
Dissertatio prævia.	
<i>De primis Christi resurrectionis nunciis</i>	461
Magdalena ad sepulchrum (1. 2)	466
Discipuli ad sepulchrum (3-10).	467
Jesus apparet Magdalene (11-18).	469

	Pag.
Apparet apostolis absente Thoma (19-23)	471
SCHOLION DOGMATICUM.	474
Thomæ incredulitas (24. 25).	476
Apparitio præsente Thoma (26-29).	476
Conclusio evangelistæ (30. 31)	478
CAPUT XXI.	
Argumentum	479
Quæstio prævia.	
<i>De authenticâ hujus capituli</i>	479
Apparitio ad mare Tiberiadis (1-14)	480
Petrus supremus pastor (15-17).	483
SCHOLION DOGMATICUM	486
Petrus martyrio coronandus (18. 19).	488
Quid de Joanne futurum (20-23)	490
Epilogus (24. 25).	491

PROLEGOMENA.

I. De authenticia quarti evangelii.

Constans est Ecclesiæ traditio S. Joannem apostolum esse auctorem quarti evangelii. Id quidem seculo II negarunt Alogi (Epiphan. Hær. 51, 3), opus apostoli Cerintho inepte adscribentes : at solis rationibus dogmaticis in ea re ducebantur. Seculis autem XVIII et XIX plures rationalistæ quartum evangelium Joanni abjudicarunt. Inter eos agmen fere ducit Bretschneider (1).

Tres circumferuntur de ea re rationalistarum opiniones.

1. Quartum evangelium est Joannis quoad substantiam, licet ab ejus discipulis retractatum. Res gestæ in eo narratæ directæ sunt de Jesu traditiones; sermones tantum exprimunt modum quo auctor conceptus Jesu sibi fingeat (Ewald, Lücke, Weisse, Reuss).

2. Quartum evangelium non est Joannis, sed ei tributum ab aliquo ejus discipulo, circa annum 100. Sermones fere toti fictitii sunt; sed narrationes continent traditiones partim ad ipsum Joannem pertinentes (Weizsäcker, Renan).

3. Quartum evangelium nullatenus est Joannis. Nec sermones nec narrationes sunt historica. Opus est allegoricum anno fere 150 ortum, in quo auctor conatus est, non referre Christi vitam, sed ideam inculcare quam ipse de Christo conceperat (Baur, Volkmar, Hilgenfeld, Réville).

(1) In opere : *Probabilia de evangelii et epistolarum Joannis apostoli indole et origine*. Lipsiæ 1820.

Contra quos probatur authenticia :

A) Argumentis externis.

1° Apud **PATRES APOSTOLICOS** indicia quædam prostant quibus putandi sint evangelium quartum cognovisse.

Barnabas (c. 5, 10) : .. Si enim non *venisset in carne*, quo-
.. modo homines fuissent servati? .. Cf. 1 Jo. 4, 2; 2 Jo. 7 et
Jo. 1, 14. — c. 12. dicit Moysen fecisse *serpentem typum Jesu*,
quod et Jo. 3, 14 reperitur.

Clemens Rom. (Epist. I de Virginitate (1) c. 6) : .. *Joannes*
.. quoque, *is qui super pectus Domini nostri recubuit, quem*
.. *Dominus valde diligebat.* .. Cf. Jo. 21, 20. — Ibid. c. 8 :
.. *Quod nascitur ex carne, carnale est : et qui de terra est,*
.. *de terra loquitur.* .. Cf. Jo. 3, 6. 31. — Ibid. c. 13 : .. Itaque
.. *precemur Dominum messis, ut emittat operarios in messem*
.. *suam ... operarios qui operentur non hunc cibum qui peri-*
.. *turus est, verum cibum illum qui permaneat in vitam æter-*
.. *nam.* .. Cf. Jo. 6, 27. — Et (Epist. II c. 15) de Samaritana :
.. *Discipuli ejus advenerunt ... et mirati sunt quod cum mu-*
.. *liere esset et loqueretur Jesus.* .. Et de Magdalena : .. *Iipse*
.. *autem dixit illi : Noli me tangere : nondum enim ascendi*
.. *ad Patrem meum.* .. Cf. Jo. 4, 27; 20, 17. — Et c. 16 : .. *Qui-*
.. *cumque ex Deo non est, non audit nos.* .. Cf. Jo. 8, 47.

Hermas (Pastor. Similit. 9, 12) : .. *Porta Filius Dei est, qui*
.. *solus est accessus ad Deum. Aliter ergo nemo intrabit ad*
.. *eum nisi per Filium ejus.* .. Cf. Jo. 10, 7. 9 et 14, 6.

Ignatius Martyr (Ad Philad. 7) : .. Spiritus non seducitur
.. quum sit a Deo. *Norit enim unde veniat et quo vadat et*
.. *secreta coarguit.* .. οἷδεν γὰρ πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει. Cf.
Jo. 3, 8. — Ad Rom. 8 : .. *Panem Dei volo, quæ est caro Jesu*
.. *Christi . . et potum volo sanguinem ejus.* .. Cf. Jo. 6, 33. 56.

Epistola ad Diognetum frequenter Christum vocat τὸν λόγον.

N. B. Patres apostolici non solent nominare auctores sacros

(1) Binas epistolas de Virginitate syriacas, quæ S. Clementi Romano tribuuntur, edidit et nova latina versione donavit cl. J. Th. Beelen, earumque authenticam validis argumentis vindicavit. *Sancti Patris nostri Clementis Romani epistolæ binæ de Virginitate*. Prolegom. Sect. II, p. XXI LXXXIX.

quorum proferunt testimonia, Hinc nil mirum quod et Joannis nomen in locis allatis tacent.

2° Apud **PATRES SEculi II.**

Justinus Martyr. (Apol. I, 61) : .. In nomine enim Patris .. universorum et Domini Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi .. et Spiritus sancti id quod in aqua est tunc sibi lavacrum effi- .. ciunt. Nam Christus dixit : *Nisi renascamini, non intrabitis .. in regnum cœlorum. Quod autem impossibile sit in ventres .. matrum eos qui semel nati sunt introire*, manifestum omni- .. bus est. .. ἂν μὴ ἀναγεννηθῆτε, οὐ μὴ εἰσελθῆτε εἰς τὴν βασιλειαν τῶν οὐρανῶν. ὅτι θεὸς καὶ ἀδύνατον εἰς τὰς μήτρας τῶν τεκουσῶν τοὺς ἄπαξ γεννωμένους ἐμβῆναι, φανερόν πάντιν ἐστι. Hæc procul dubio desumpsit ex Jo. 3, 3. 4. — Vide etiam Apol. I, 16, ubi alludit ad Jo. 1, 13. — (Tryph. 88) : .. Homines ipsum (Joannem Baptis- .. tam) Christum esse suspicati sunt. Apud quos ille *clamavit* : .. *Non sum Christus, sed vox clamantis : veniet fortior me...* .. Quæ sane desumpsit non e Synopticis, sed e Joanne, apud quem solum inducitur Baptista de se dicens : .. sum vox clamantis. .. Cf. Jo. 1, 20. 23; Matth. 3, 3 et Marc. 1, 1.

Tatianus, Justini auditor (Orat. adv. Græcos, p. 152) : .. Et .. hoc est ergo quod dictum est : *Tenebræ lucem non compre- .. hendunt Verbum quidem est lux Dei.* .. ἡ σκοτία τὸ φῶς οὐ καταλαμβάνει ... ὁ λόγος μὲν ἐστὶ τὸ τοῦ θεοῦ φῶς. Cf. Jo. 1, 5. — Scripsit ille auctor librum de concordia quatuor evangelio- rum, cui nomen posuit Diatessaron.

Theophylus Antiochenus (Ad Autolyicum 2, 22) : .. Hæc nos .. docent sacræ Literæ et omnes sancto Spiritu afflati, quorum .. de numero *Joannes* dicit : *In principio erat Verbum, et .. Verbum erat apud Deum.* .. Cf. Jo. 1, 1.

Ignoti auctoris **fragmentum Muratorii**, seculi II : .. Quarti .. evangeliorum Joannes ex discipulis. .. Testimonium est eccle- siæ romanæ.

Epistola ecclesiæ Viennensis (apud Euseb. H. E. 5, 1), citat Jo. 16, 2, tacito nomine.

Apollinaris, episcopus hierapolitanus (apud Migne. P. G. t. 5, p. 1298) : .. Decima quarta veri Paschatis Domini magnum sa- .. crificium, pro agno Dei Filius, qui in sacro latere per-

„ cussus est, qui ex latere suo duo fudit purgatoria, aquam et sanguinem. ” Cf. Jo. 19, 33. 34.

Irenæus, qui in Galliam ex Asia venerat, discipulus Polycarpi, qui et ipse discipulus S. Joannis fuerat et obiit anno 202 (Hær. 3, 1) : „ Postea et Joannes discipulus Domini, qui et supra „ pectus ejus recumbibat, et ipse edidit evangelium Ephesi Asiæ „ commorans. ” — Et (Hær. 2, 22, 5) : „ Omnes seniores testantur qui in Asia apud Joannem discipulum Domini conveni- „ runt, idipsum tradidisse eis Joannem (Christum vixisse annos „ fere quinquaginta) (1). Permansit autem cum eis usque ad Tra- „ jani tempora (2). ” — Et (Hær. 3, 11, 1) : „ Sic inchoavit in ea „ quæ est secundum evangelium doctrina : *In principio erat* „ *Verbum* ... ”

Hujus Patris testimonium tanti est ponderis tantæque claritatis, ut vel solum sufficeret ad authenticam quarti evangelii vindicandam.

3° Apud **HÆRETICOS SECULI II.**

Valentiniani, teste Irenæo (Hær. 3, 11, 7) : „ eo quod est „ secundum Joannem (*evangelio*) plenissime utentes. ”

Addere hic placet testimonium libri gnostici cui titulus *πύστις σοφία*, ignoti auctoris et incertæ ætatis, in quo undecim citationes vel evidentes allusiones ex evangelio S. Joannis reperiuntur, v. g. p. 8, Jo. 17, 14; p. 34, Jo. 15, 25; p. 51, Jo. 14, 3; p. 146, Jo. 12, 26; p. 233, Jo. 4, 10 etc. (3).

Ptolemæus, Valentini discipulus (ap. Epiphan. Hær. 33) : „ Præterea mundum a se fabricatum asserit, *et omnia per* „ *ipsum facta, et sine ipso nihil esse factum*. Quibus verbis „ apostolus (ὁ ἀπόστολος, Joannes utique) mendacissimorum ho- „ minum minime solidam sapientiam refellit. ” Cf. Jo. 1, 3.

Heracleon, alter Valentini discipulus (Migne, P. G. tom. 7, p. 1293) scripsit commentarium de evangelio Joannis, cujus fragmenta servavit nobis Origenes.

Theodotus, Valentinianus et ipse (Ecloge, c. 9) : „ Eliguntur

(1) Hæc erat Irenæi singularis persuasio.

(2) Trajanus regnavit ab anno 98 ad 117.

(3) Editio Petermanni.

.. vero qui majore fide sunt præditi, ad quos ait : ... *Pater .. sancte, sanctifica eos in nomine tuo.* .. Cf. Jo. 17, 11. — Alibi citat Jo. 6, 52; 8, 56; 1, 1.

Basilides (Philosophumena 7, 22) : .. Et hoc est, inquit, quod .. dictum est in evangeliiis : *Erat lux vera quæ illuminat .. omnem hominem venientem in mundum?* .. — Et (ibid. 7, 27) : .. Suum autem cuique rei esse tempus, inquit, idoneus .. testis Salvator est quum dixit : *Nondum venit hora mea,..* .. Cf. Jo. 1, 9; 2, 4.

Montanus ex evangelio Joannis conceptum *Paracleti* desumpsisse dicendus est.

4° Apud **PATRES SECULI III.**

Clemens Alex. (apud Euseb. H. E. 6, 14) : .. Joannes omnium .. postremus ... ipse divino spiritu afflatus spirituale evangelium conscripsit. ..

Tertullianus (Adv. Marcion. 4, 2) : .. Denique nobis fidem ex .. apostolis Joannes et Matthæus insinuant; ex apostolicis Lucas .. et Marcus instaurant. ..

Origenes (Comm. in Matth., apud Euseb. H. E. 6, 25), loquens de quatuor evangeliiis quæ sola absque contradictione in ea quæ sub cœlo est Ecclesia accipiuntur, pergit : .. quoniam primum .. quidem Matthæi super omnia autem illud quod est secundum Joannem. .. — Et, contra Celsum 1, 67, inducit **Celsum** dicentem Christo : *Te provocaverunt in templo Judæi ut manifesto signo te Filium Dei declarares*, quod ethnicus ille philosophus procul dubio in Jo. 2, 18 legerat.

Recognitiones Clementinæ (opus sec. III ineuntis, ab Origene Clementi Romano tributum) bis verba habent ex evangelio quarto desumpta, scilicet : lib. 2, 48, Jo. 5, 23; et lib. 6, 9, Jo. 3, 5.

Istius seculi Patrum omnium sententiam refert Eusebius (H. E. 3, 25), ubi ponit evangelium Joannis inter *ὁμολογούμενα* Novi Testamenti.

Conclusio. Ergo seculo jam II reperimus quartum evangelium ubique terrarum in Ecclesia sine ullo contradictionis vestigio ut opus S. Joannis receptum, et in usum universalem, etiam ab hæreticis, deductum. Sed hæc explicari nequeunt nisi fuerit scriptum seculo I ab ipso Joanne. Nam quum Joannes usque ad

finem seculi I superstes fuerit, et certe discipuli ejus seculo II plures viverent, evangelium spurium sub Joannis nomine prodire et absque contradictione ubique recipi omnino non potuit.

B) Argumentis internis.

1° In quarto evangelio Joannes seipsum auctorem non obscure insinuat. Ita a) 1, 35 *duos* dicit cum Baptista fuisse ejusdem discipulos : versiculo 40 unum ex eis nominat, Andream, alterum tacet. — b) 13, 23 rursum tacet nomen illius discipuli qui in cœna recubuit supra pectus Jesu. Sed et 21, 20. 24 traditur idem ille discipulus scripsisse narrationem evangelicam. *Joannem* autem in cœna supra pectus Domini recubuisse tota antiquitas clamat. — c) 19, 35 seipsum auctor manifeste prodit ut testem oculatum; at 19, 20 novimus ibi adfuisse „ discipulum quem diligebat Jesus „, Joannem. — d) 18, 15 et 20, 2 apparet ille qui emphatice vocatur ὁ ἄλλος μαθητής socius Petri individuus et 13, 24 cum Petro familiari modo agens; at 21, 20 ejusdem Petri peculiaris socius exhibetur „ discipulus quem diligebat Jesus „, qui v. 24 hæc scripsisse dicitur. Accedit quod hæc Petri et Joannis specialis familiaritatis societas etiam ab aliis sacris scriptoribus innuitur, ut Luc. 22, 8; Act. 3, 1; 4, 13. 19; 8, 14. Addi possunt : Matth. 5, 37; 17, 1; 26, 37. — e) Pluribus in locis tam minuta refert ut nonnisi ei qui rebus gestis adfuerit potuerint innotescere; sed et dialogi Jesu non potuissent servari traditione orali, per quam auctor non apostolus eos accipere debuisset.

2° Tanta est concipiendi et scribendi similitudo inter quartum evangelium et epistolam primam Joannis ut eundem auctorem manifeste prodant. (Vide de Wette : *Lehrbuch* § 177 a). Hanc autem epistolam norunt *Papias* et *Polycarpus* discipuli S. Joannis, et ex ea citarunt. Cf. Euseb. H. E. 3, 39 : „ Papias „ testimoniis ex priore Joannis epistola ... desumptis utitur. „ et *Polycarp.* Ad Philipp. 7.

Est autem hæc epistola indubiæ authenticæ. Quæ nuper contra eam objecta fuere ipsi de Wette futilia apparent. Immo ideo a rationalistis rejicitur, quia epistolæ et quarti evangelii nequit non idem auctor admitti. (Vide Réville, in periodico : *Revue des Deux Mondes*, tom. 63, p. 105).

3° Non minima etiam viget necessitudo inter quartum evangelium et Apocalypsim. At minus validum inde conficeretur argumentum ob contradictiones quas Apocalypsis auctoritas passa est, necnon ob discrimina non pauca quæ inter duos illos libros vigere obijciuntur.

4° Evangelium quartum plura refert *minutatim et accurate* quæ pertinent ad consuetudines Palæstinæ proprias vel ad rempublicam romanam in Syria dominantem. Ergo scriptorem prodit non Asianum origine, sed Judæum qui in Palæstina vixit. Vide 2, 6; 3, 29; 4, 9. 20. 35; 5, 2; 7, 32. 35; 10, 1-5; 11, 18. 44. 55; 13, 26; 18, 3. 12; 11, 49 et 18, 13; 18, 31; 19, 13. 14. 19. 23. 31. 40.

5° Stylus aramaizat; at græcitas purior est quam apud Syriacos, talis scilicet qualis congruit homini Hebræo qui diu in Asia inter Græcos egerit.

Obijcitur.

(Præcipue a Bretschneider, Strauss, Baur, Schweizer, Lützelberger, etc.)

1° Ex silentio discipulorum S. Joannis. *Polycarpus, Ignatius* et *Papias* evangelium hoc ignorarunt. Ergo non habet Joannem auctorem.

Respondeo. *Irenæus* illud novit et ut joanneum accepit. Debit autem accipere a Polycarpo magistro suo. Ergo et *Polycarpus* illud noverit oportet. Ipsius Polycarpi unum duntaxat superest scriptum, epistola ad Philippenses. In ea quartum evangelium non commemorat; at id commemorare vel ex eo citare non debuit: agitur enim in illa epistola de depositione alicujus presbyteri Valentis et de exercitio virtutum christianarum. Potuisset quidem verbis Domini Jo. XIII commendare caritatem; at æquo jure potuisset ad eam virtutem exhortari ex epistola 1^a Joannis, quod tamen non facit, quamvis ex ea citet unam sententiam, 1 Jo. 4, 3.

Ignatius Joannem non nominat at ex ejus evangelio citare merito creditur, ut supra ostendimus.

Papias fragmenta tantum supersunt servata ab Eusebio (H. E. 3, 39). Inter alia de Papias testatur: *λέγεται δὲ αὐτὸς μαρτυρίαις ἀπὸ τῆς Ἰωάννου προτέρας ἐπιστολῆς*. Ergo et quartum evange-

lium noverit oportet Papias, quippe quod ab eodem ac epistola esse auctore ex tanta rerum et verborum similitudine convincitur. Papiam quidem quarto evangelio usum esse Eusebius non dicit; at nil mirum: nam talia apud antiquos notare non solet nisi quoad libros de quorum authenticia dubitari tunc posset (1). — Accedit quod Papias opus suum τῶν λογίων κυριακῶν ἐξήγγισεν potissimum ex traditione ore accepta composuisse videtur (Vide Euseb. 1. c.).

Instant 1°. *a)* Irenæus non nisi adolescens cum Polycarpo fuit; hinc senioremem potuit circa acceptam a Polycarpo joannei evangelii notitiam memoria fallere, præbendo ipsi pro Joanne apostolo, *Joannem Presbyterum*, magistrum Papiæ, ab eodem Papiæ vocatum τὸν τοῦ Κυρίου μαθητήν (Euseb. H. E. 3, 39). — Ceterum *b)* Irenæum non ex historicis documentis evangelium aliquod Joannis novisse vel ex eo patet, quod eodem ad hæreticos refellendos non utitur, sed traditione tantum eos convellit.

Respondeo. Ad *a)* Irenæus minutissima quæque suæ cum Polycarpo conversationis senex accurate commemorat, ut videre est in *Epistola ad Florinum*, apud Euseb. H. E. 5, 20: ergo non potuit eum circa rem tantam memoria fallere. Constat præterea nihil memoriam senioribus repræsentare fidelius quam quod adolescentes didicerint. Accedit quod ipsa ecclesia smyrnensis, in relatione de martyrio Polycarpi, hunc virum ἀποστολικόν vocat (ap. Euseb. H. E. 4, 15). — Ad *b)* Hæretici quos aggreditur quatuor evangeliorum auctoritatem non recipiebant. Ergo frustra ex eis argumenta contra ipsos desumpsisset.

Instant 2°. Totam de Joannis in Asia commoratione et actione fabulam evertit indoles epistolarum Ignatii Antiocheni. — Ignatius enim, ... Smyrnæ cum Polycarpo versatur et ad vicinas ecclesias epistolas scribit, sed et ad ipsum Polycarpum et ad ecclesiam romanam, ut ecclesias contra hæreses judaizantium, docetarum, ... schismaticorum et contra inobedientiam præ-

(1) In prologo veteris codicis *Reginæ Succie* legitur Papias narrare evangelium Joannis ab hoc apostolo ipso fuisse datum ecclesiis. Vide Aberle, in *Tübinger Quartalschrift*, anno 1864, p. 1 sq. Sed ipse ille prologus dicit hoc reperiri in 5 libris Papiæ *exotericis*, qui apocryphi sunt.

moneat; meminit quidem Petri et Pauli in suis epistolis aliquibus, et sæpe ex Pauli epistolis sententias allegat; ... at ne syllabam quidem profert de nuper Ephesi defuncto et in tota Asia celebratissimo apostolo Joanne ... " (Lützelberger) (1).

Respondeo. Quamvis fatendum sit objectionem hanc non esse mere negativam, et talem esse epistolarum Ignatii indolem ut in eis provocatio aliqua ad S. Joannis auctoritatem expectari possit, difficultas ex inexpectato Ignatii silentio non tamen ea est quæ prævalere possit contra auctorum antiquorum plurium disertissima et a se mutuo independentia testimonia, Irenæi, Polycratis ephesini episcopi, Clementis Alex. et Origenis.

Irenæus, uti supra, p. 4.*

Polycrates, in epistola ad Victorem Papam (apud Euseb. H. E. 3, 31) : .. Sed et Joannes, qui supra pectus Domini recubuit, .. qui factus est sacerdos laminam gestans et martyr et doctor; .. ipse Ephesi conditus jacet. ..

Clemens Alex. (apud Euseb. H. E. 3, 23) : .. Ausculta, inquit, .. fabulam (μῦθον), imo non fabulam, sed verissimam historiam .. de Joanne apostolo nobis traditam et memoria servatam. Cum .. enim, post tyranni obitum ex Patmo insula rediisset Ephesum ... "

Origenes (apud Euseb. H. E. 3, 1) : .. Et Thomas quidem, uti .. traditio retulit, Parthiam sortitus est; ... Joannes Asiam qui .. apud eos (Asianos) commoratus, Ephesi diem obiit. ..

2° (Schola tubingana). Auctor quarti evangelii vir est liberaliter satis et spiritualiter de christiana doctrina sentiens; Joannes vero, ut in epistolis Pauli et in actis apostolorum apparet, Judæus est, literæ Legis angustiis implicatus (Cf. Gal. 2, 2; Act. 15, 1. 5).

Respondeo. Minime probatur Judaizantes illos, de quibus Act. 15, 1-5, falsum suum zelum Legis ab illis tribus apostolis, Jacobo, Cepha et Joanne (Gal. 2, 2) accepisse. Quinimo decretum concilii jerosolymitani (Act. 15, 7-29) contrarium probat. Sed et Gal. 2, 9 apparent hi tres cum Paulo, Legis inimico ut volunt Tubingani, amice conversati fuisse.

(1) *Die kirchliche Tradition über den Apostel Johannes*, p. 42-67,

3° In controversia seculo II agitata de die Paschatis, quarto-decimani, tenentes Christum cœnam ultimam egisse XIV Nisan, ut suam sententiam defenderent, duce Polycrate, provocabant ad traditionem apostolicam a S. Joanne acceptam. Sed quartum evangelium hujusmodi traditioni aperte contradicit, quippe quod cœnam ultimam ponit XIII Nisan et crucifixioni Christi XIV Nisan assignat. Cf. Jo. 13, 1. 29; 18, 28; 19, 14. 31. Ita Hilgenfeld (1).

Respondeo. Nego suppositum. Joannem, cum Synopticis, cœnam ultimam ponere XIV Nisan ostendetur in dissertatione prævia ad caput XIII.

4° Jo. 19, 35 : *Et qui vidit testimonium perhibuit...* Qui modus scribendi de Joanne ostendit ipsum auctorem rebus gestis non adfuisse, sed a discipulo dilectionis accepisse quæ tunc narraret.

Respondeo. Gratis asseritur. Ipse auctor optime potest ita de se loqui. Solemne est historiæ scriptoribus de se loqui in tertia persona. Ita et Moyses in Pentateucho, et Matthæus in evangelio (Matth. 9, 9; 10, 3), et Julius Cæsar in commentariis, etc.

5° Apostolus *testis oculatus* plura rerum adjuncta accuratius et magis minutatim exposuisset.

Respondeo. *a)* Evangelista τὸν ἑλθόντα ἀναγγεῖλον non semper ut testem *de visu* inducit. — *b)* Plura omittit dedita opera quæ ad scopum suum non faciunt.

6° Jesus, quem depinxit quartum evangelium, valde diversus est a Jesu in prioribus evangeliis depicto. *Hic* arte dialectica, ambiguitate artificiosa, stylo mystico in loquendo, docendo, disputandove numquam utitur, sed summa potius simplicitate, perspicuitate et naturali quadam facundia; *ille* dialectice disputat, stylo mystico utitur, obscura profert etiam doctissimis fere impervia. — *Hic* maxime de moribus ordinandis agit; *ille* de dogmatibus, de rebus metaphysicis, de divina sua natura ac dignitate. *Hic* se Messiam esse nusquam publice annunciat, imo discipulis suis ne idipsum divulgant vetat; *ille* ubique Messias et esse vult et haberi etc. (Ita fere Bretschneider).

(1) *Einleitung in das Neue Testament*. Leipzig 1875. P. 711. 730 sq.

Respondeo. 1° Hæc discrimina non tanta sunt quanta hic urgentur. Cf. Matth. 22, 42 sq.; 22, 24 sq. — Matth. 11, 25-27; 16, 17. Luc. 9, 23. — Luc. 22, 35-38. — Jo. 14, 21-24; 13, 12-15. — Matth. 26, 64; 10, 40, et loca plurima ubi Deum dicit Patrem suum.

2° Discrimina explicantur ex diversitate *a) locorum et personarum*. Apud Synopticos Jesus fere semper agit in oppidis Galilææ et cum turba populi rudi et inculta; apud Joannem Jerosolymis docet in templo et disputat cum legisperitis et primoribus Judæorum. — *b) scopi scriptorum*. Synoptici magis videntur intendere ut Jesus appareat tamquam Dei legatus a prophetis promissus, pertransiens benefaciendo et docendo homines omnimodam morum rectitudinem; Joannes, grassantibus hæreticorum erroribus, totus in eo est ut Jesu divinam naturam ejusque in animis supernaturalem influxum inculcet. — *c) indolis scriptorum*. Synoptici, homines ad actionem magis quam ad contemplationem inclinati, ea Christi effata potius observarunt et memoriæ mandarunt et Ecclesiæ communicanda duxerunt quæ ad informandos mores conferrent; Joannes, qui recubuit in sinu Jesu, contemplationi rerum supernarum magis procul dubio addictus, sermones Christi dogmaticos ac mysticos et attentius audierit, et majori cura mente memoriaque custodierit, et opportuno tempore ad salutem Ecclesiæ in medium protulerit.

II. De vita S. Joannis.

Joannes natus est Bethsaidæ Galilææ, ut apparet ex Marc. 1, 16-19, ubi leguntur a Jesu simul vocati quatuor. Eorum duo, Simon et Andreas, erant e Bethsaida (Jo. 1, 44); ergo et duo alii, Jacobus et Joannes inde fuisse credendi sunt. Patrem habuit Zebedæum, matrem Salome (Matth. 4, 21; 27, 56; Marc. 15, 40; 16, 1). Hæc legitur Jesu morienti adfuisse et sepultum ungere voluisse: unde et eum redivivum vidisse concluditur (Matth. 28, 9). — Piscator erat Joannes sicut et Zebedæus pater ejus, non tamen conditione egenus, ut aliqui e Chrysostomo eruere voluerunt immerito. Nam: *a)* juxta Marc. 1, 20, Zebedæus

habebat mercenarios. — *b)* Salome Jesum in Galilæa prædicantem sequebatur, facultatibus suis eum sustentans (Matth. 27, 55. Cf. Luc. 8, 3). — *c)* Erat notus Pontifici ὁ ἄλλος μαθητής (Jo. 18, 15).

Videtur fuisse discipulus Joannis Baptistæ, ut innuitur Jo. 1, 35-40, ubi alterum nominat, Andream, alterius nomen, utique modestiæ causa, tacet. Consonat traditio Patrum. — Juxta perpetuam Patrum traditionem virgo permansit. Ita, præter Patres seculi III, S. Clemens Rom. (Epistola I de Virginitate c. 6), ubi hæc habet : „ Joannes quoque, is qui super pectus Domini „ nostri recubuit, quem Dominus valde diligebat, is quoque „ virgo fuit. „ Sed et πίσις σοφία (p. 231) : „ Maria Magdalena „ et Joannes παρθένος erunt præstantissimi inter meos μαθητάς „ omnes. „ Ipse et frater Jacobus a Domino vocati sunt Boanerges (בְּנֵי רָעַם : *fili tonitru*). Non improbabilis conjectura est, ita eos fuisse vocatos ob indolem contradictionis impatientem. Vide Luc. 9, 54 et Marc. 9, 37.

Præter alia quæ de eo in evangeliiis referuntur nulli quæstioni obnoxia, post ascensionem Domini aliquamdiu Jerosolymis mansit, prædicavit et persecutionem passus est, ut constat ex Actis et epistola ad Galatas 2, 9. Post mortem Stephani neophytis samaritanis Spiritum sanctum dedit. Si fides est Nicephoro (Hist. Eccl. 2, 42), Jerosolymis commoratus est saltem usque ad obitum B. Virginis. Inde profectus Asiam minorem evangelizavit, et post martyrium S. Pauli stabilem sedem Ephesi posuit. Ita Origenes, apud Euseb. II. E. 3, 1; Clem. Alex., apud Euseb. H. E. 3, 23; Irenæus. Hær. 3, 1; Hieron. De vir. illust. 9. — Epheso sub Domitiano Romam deductus et in ferventis olei dolium missus, ex eo illæsus evasit, et in insulam Patmos relegatus est. Id narrat Tertullianus (De Præscript. 36), et juxta eum S. Hieronymus (Adv. Jovin. 1, 14 et in Matth. 20, 33), allegans historias ecclesiasticas sui temporis. Cf. Apoc. 1, 9. — Ineunte regno Nervæ Joannes exilio liberatus rediit Ephesum, ibique fere centenarius obiit sexagesimo octavo post passionem Domini anno, id est, 101 (Hieron. 1. c.).

Præter evangelium scripsit apocalypsim in insula Patmo, et canonicas epistolas tres. Harum prima ad evangelium respicit,

ubi dicit : *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, ... et manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ annunciamus vobis* (1 Jo. 1, 1-3). Quæ utique non in epistola illa, sed in evangelio suo Joannes annunciat. Forte fuit hæc epistola velut introductio exhortatoria ad evangelium, cujus cum apographis mitteretur ad ecclesias.

III. De tempore et loco.

Testimoniis veterum docemur S. Joannem scripsisse evangelium post apocalypsim, et quidem Ephesi. Scripsit itaque in ultima senectute et grassantibus jam hæresibus pluribus. Cf. Euseb. H. E. 6, 14; 3, 24; Epiph. Hær. 51, 12 : *μετὰ ἔτη ἐννεμήκοντα τῆς ἐαυτοῦ ζωῆς, μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀπὸ Πατρὸς ἐπάνοδον*. Iren. Hær. 3, 1 vide supra, p. 4 (1). — Aliqui putarunt Joannem scripsisse ante ruinam Jerusalem, quia dicit (Jo. 5, 2) : *est autem Jerosolymis probatica piscina*. Sed præterquam quod lectio *ἔστι* non est omnino certa, poterat hæc piscina ruinæ urbis fuisse superstes. — Dein retorqueo. Jo. 18, 1; 19, 41; 11, 18. — In versione syriaca ponitur *erat* (*ܝܘܡܐ ܠܐܝܢ*).

IV. De scopo scribendi.

Scopus scribendi triplex fuit : 1. Asserere Christi divinitatem et veram incarnationem, et vitam supernaturalem nobis per fidem in ipsum consequendam; 2. impugnare falsa gnosticorum dogmata; 3. supplere nonnulla a prioribus evangelistis omissa, præcipue ex iis quæ Christus duobus primis vitæ publicæ annis egerat.

Probatur. Ex Jo. 20, 31 : *Hæc autem scripta sunt, ut credatis quia Jesus est Christus Filius Dei*. (ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ), *et ut credentes, vitam habeatis in nomine ejus*.

(1) Pseudo Hippolytus (De XII Apostolis) tradit evangelium S. Joannis scriptum fuisse in insula Patmo.

Iren. (Hær. 3, 11, 1) : „ Joannes volens per evangelii annunciationem auferre eum qui a Cerintho insemminatus erat hominibus errorem, et multo prius ab his qui dicuntur Nicolaitæ ... sic inchoavit evangelium... „

Hieron. (Prol. in Matth.) „ Joannes quum esset in Asia, et jam tunc hæreticorum semina pullularent, Cerinthi et Ebionis et ceterorum qui negant Christum in carne venisse,... coactus est ab omnibus tunc pene Asiæ episcopis et multarum ecclesiarum legationibus de divinitate Salvatoris altius scribere. „

Clem. Alex. (ap. Euseb. H. E. 3, 24) : „ Perlatis jam in omnium ipsiusque adeo Joannis notitiam supradictis tribus evangeliiis, approbasse ea Joannes et veritatem scriptorum suo testimonio confirmasse dicitur : solam vero narrationem earum rerum quas Christus circa prædicationis initium gesserat desiderasse. „ et (H. E. 6, 14) : „ Joannem autem ultimum, quum perspiceret corporalia (vitæ Christi) in evangeliiis exposita fuisse, excitatum a familiaribus, Spiritu divinitus afflatum, spirituale fecisse evangelium. „

Epiphan. Hær. 69, 23.

De hæreticis quos S. Joannes impugnat vide 1 Tim. 4, 1-11; Act. 20, 29; 1 Jo. 2, 18; Apoc. 2, 6. 15.

Est ergo quartum evangelium opus multo magis dogmatico-didacticum quam historicum. Omnia ad primum præcipue supradictum scopum ab auctore magna sollicitudine diriguntur, ita ut ibi resideat vinculum internum quo liber non ut congeries quædam rerum et sermonum, sed ut verum artificium, uno consilio elaboratum appareat. Idipsum plurimis in decursu commentarii allatis exemplis manifestum fiet. Et ut jam quædam in genere indicemus, ex scopo auctoris intelligitur, cur vix aliquid referat de iis quæ egit Jesus in Galilæa, ubi tertio anno præcipue fuit; cur e miraculis Christi ea potissimum narret quæ divinitatem clarius arguant; cur dicta Jesu dogmatica potius quam moralia exponat; cur parabolas non habeat, quæ ad moralia pertinent præcipue, quamvis allegoria de bono pastore Jo. 10, 1 sq. parabolas imitetur. — Sic multæ rationalistarum difficultates præoccupantur.

V. De indole sermonum Jesu apud S. Joannem.

1° Evangelium S. Joannis id proprium habet quod longiores Christi sermones ejus partem præcipuam constituent, quorum hæc fere summa est, ut Christi duplicem in unitate personæ naturam, vitæque supernaturalis ex eo per fidem et dilectionem hauriendæ necessitatem manifestent.

2° Magna evangelistæ sollicitudo in servando ordine locorum et temporum minime sinit dubitare sermones illos iis in adjunctis rerum, locorum et personarum revera fuisse prolatos quibus in quarto evangelio vestiti exhibentur.

3° Sed quæri ulterius potest utrum evangelista retulerit sermones Jesu iisdem omnino verbis quibus ex ore Magistri prodierint, an vero eorum generalem tantum sensum sive compendium tradiderit.

Respondendum videtur, in hac re distinguendum esse inter eas propositiones quæ quasi capita doctrinæ apparent et eas quæ magis ad horum capitum evolutionem pertinent. Illas ad verbum referri admittendum putamus (v. g. 3, 3. 5; 4, 24; 5, 31; 6, 48. 52 etc.; 8, 12; 10, 30; 11, 25; 14, 6 etc.); horum vero compendiosam tantum relationem tradi ex sequentibus argumentis ostenditur : *a)* S. Joannes non potuisset tot ac tantos Magistri sermones, adeo præsertim inter se similes, per tot annos memoria retinere : eum autem ea colloquia, quando proferebantur, scripto consignasse a moribus apostolorum abhorret; neque memoriæ defectum supplevisse quoad singula vocabula divinam inspirationem credi debet, quum communis sententia teneat inspirationem conceptus quidem sacris scriptoribus suppeditare, non vero semper singularia verba quibus conceptus enuncientur. — *b)* Apud Synopticos eadem Christi verba, iisdem in adjunctis semel prolata, aliter atque aliter referuntur (qualia sunt verba institutionis sanctæ Eucharistiæ). Ergo neque apud S. Joannem major est verbalis concordia requirenda. — *c)* Aliquorum sermonum adjuncta supponunt colloquia multo prolixiora quam quæ evangelista exhibeat. Ita non est censen-

dus Nicodemus nocte venisse ad Christum ut ab eo summas veritates doceretur, et abiisse post duo vel tria temporis momenta quibus potuerint enunciari Jo. 3, 1-21. Idem dic de 7, 38. 39, ubi ipse evangelista insinuat se sermonis argumentum duntaxat in medium proferre. — *d)* Ratio scribendi S. Joannis in sermonibus Jesu et in sua epistola prima adeo concordat, ut vel discipulus modum loquendi Magistri sui sibi omnino proprium fecerit, vel Magistri sermones suo proprio modo expresserit. Hoc alterum et in se est probabilius et confirmatur ex dicendi similitudine inter evangelistam et Joannem Baptistam iis in locis ubi Præcursor loquens inducitur. Cf. 3, 31-36 et 3, 11. 15. 18, etc. — *e)* In sermonibus prout ab evangelista referuntur nexus idearum aliquando adeo remissus est ut prodant in Christi verbis hiatum, a narratore non impletum. Ita v. g. 13, 20; 14, 12.

4° Si res prædicto modo concipitur, illico ruit objectio rationalistarum : sermones illos adeo prolixos procul dubio esse confictos, quippe quos nulla hominis memoria potuisset per tot annos conservare. Eo enim modo quo diximus, optime potuerunt menti discipuli Christo addictissimi inhærere capita sermonum et quædam singularia eloquia Magistri, eo magis quod et juvenis ea audierat et ea procul dubio ordinaria multorum annorum prædicatione frequentarat. Accedit tamquam orthodoxis acceptissimum argumentum, menti apostoli præsens auxilium Spiritus veritatis, ipsi in memoriam revocantis quæ a Christo dicta audierat.

5° Nec minus falsa apparet objectio Tubingensium, auctorem quarti evangelii nobis non præbuisse gesta et dicta Christi tamquam historica, sed tamquam exprimentia ideam quam ipse de Christo concepisset. Nam *a)* huic hypothese plane adversatur quod evangelista quædam acta et dicta a Jesu narret quæ asserat a discipulis, adeoque a se etiam, non fuisse, quum fierent, intellecta. Talia sunt 2, 19-22; 11, 11-13; 12, 14-16; 13, 27-29. — *b)* 19, 35 se et vidisse, et secundum quod vidit testari, instanter affirmat. Hinc desumitur solida ratio non supponendi apud eum intentionem in aliis sui evangelii locis ideas in facta transmutandi.

Fuit ergo evangelistæ vera intentio referendi vel historica

facta vel putida mendacia. Hoc in candido evangelista supponere mens sobria refugit; restat ergo ut alterum admittatur. — Vide Lücke, op. cit. t. I, p. 174-246.

VI. De integritate evangelii S. Joannis.

Contendunt patroni aliqui « sublimioris criticæ » Germanorum quartum evangelium non esse manus unius fœtum : conflatum vero ex libro quodam didactico, in quo sermones Christi tantum relati exstarent, cuique postea ab alio auctore narratio rerum gestarum fuerit inserta.

Rationes. *a)* Sermones fere totum librum replent. — *b)* Tanta est sermonum similitudo ut tamquam variarum rerum gestarum adjuncta haberi nequeant (Ita præcipue Weisse et Schenkel).

Respondeo. 1º De tali duplici fonte nullum in traditione vestigium exstat. — 2º Ad *a)* Verum quidem est 17 priora capita sermonibus fere constare; at rerum a Christo gestarum narratio efficit evangelii partem veluti *fundamentalem*. Res gestæ chronologico ordine narrantur et ex eis sermones sponte fluunt eisque superstruuntur. Exemplo sit cap. IV. — Ad *b)* Similitudo hæc vera est, sed explicatur ex peculiari scopo Joannis ostendendi divinitatem Christi. Explicatur etiam ex loco ubi sermones habiti sunt, qui fere semper idem est, templi atrium; et ex auditoribus Christi, qui fere semper sunt scribæ et pharisæi.

Nota. Præterea ut interpolata traducuntur : 1) Jo. 5, 4 de angelo piscinæ Bethsaidæ. — 2) Jo. 7, 53-8, 11 de muliere adultera. — 3) Jo. 21. De quorum locorum authenticia dicitur in decursu commentarii.

VII. De historia literaria interpretationis.

Evangelium S. Joannis data opera interpretati sunt :

A) **Antiquo ævo.** (Sec. III) HERACLEON gnosticus et Valentini discipulus. Fragmenta servantur in operibus Clem. Alex. et Origenis. Evangelium ad placita sua corrumpit. — ORIGENES. Ex

32 libris remanent 9 ab Huetio et de la Rue editi. Habentur in eis quædam doctrinæ catholicæ opposita, quæ forte tribuenda sunt hæreticis qui Origenis opera depravarunt. — (Sec. IV) s. DIONYSIUS ALEX. et THEODORUS HERACLEENSIS. Fragmenta utriusque edita a Cordero. — (Sec. V) s. AUGUSTINUS scripsit tractatus 124 in Joannem. Præterea plura de evangeliis habet in sermonibus *de verbis Domini et de tempore*. Magis ascetica quam ad literam exegetica. — s. JOANNES CHRYSOST. scripsit homilias 87 in Joannem. Concionatorem in iis magis quam interpretem agit. Hinc plura loca non attingit. — THEODORUS MOPSUESTENUS. Fragmenta edita a Maï. Non orthodoxus, pelagianismum olet. — NONNUS PANOPLITANUS versibus heroicis S. Joannem bene exposuit. — s. CYRILLUS ALEX. Ex ejus expositione in Joannem quædam perierunt. Præsertim in re dogmatica versatur contra arianos et sabellianos.

B) **Medio ævo.** v. BEDA. S. Augustini abbreviator. — ALCUINUS. — RUPERTUS TUITIENSIS. — THEOPHYLACTUS, S. Chrysostomi abbreviator. — EUTHYMIUS ZIGABENUS, concinnus sed solidus. — ŒCUMENIUS Patres fere exscribit. — s. THOMAS AQUINAS in *Catena*. Multo præstantior est ejus expositio in evangelium Joannis, quæ theologica scientia referta est. — s. BONAVENTURA.

C) **Recentiori ævo.** LUCAS BRUGENSIS, optimus. — JANSENIUS GANDAV. in *Concordia*. — TOLETUS, omnium fere præstantissimus. — MALDONATUS, eximius in tractandis quæstionibus polemicis. — RIBERA. — BARRADIUS, pro concionatoribus præcipue exponens. — CALMET, prædictis inferior. — A LAPIDE multa habet, sed non sat critice explicat. — SALMERON. *Commentarius in evangelicam historiam*. t. 8 et 10. — BOSSUET, in opere : *Méditations sur l'Évangile*, præclare disserit de sermone eucharistico capitis VI Joannis et de sermone Christi in cœna. — NATALIS ALEXANDER, duplicem sensum, literalem et moralem, sedulo scrutans. — CONTZEN. — EMM. SA, multorum interpretationes exhibens. — TIRINUS, bonus sed concinnus valde. — SILVERIA, Patrum citationibus insignis. — ZIDRON DE AZEVEDO. — FERUS, concionatorio modo exponens. — MAUDUIT analysim evangeliorum confecit. — B. LAMY *Harmoniam* habet celeberrimam. — CALVINUS, BEZA et BUCER, quorum interpre-

tationes exhibet *Synopsis criticorum Poli.* — LAMPE (protestans) minima quæque erudite examinans.

D) **Recentissimo ævo.** Versiones N. T. adnotatæ a MARTINI, ALLIOLI, REISCHL, KENRICK et BELEN, — LIÉNARD, Duacenus, commendabilis. — BISPING, cujus commentarius sobrius, eruditus et critice factus. — KLEE, nimis tenuis. — ADALB. MAIER, bonus sed in aliquibus æquo audacior. — PATRIZI, brevis sed accuratus; complendus per magnum ipsius opus in evangelia. — GRIMM. *Einheit der Evangelien.* Opus optimum. — KLOFUTAR, brevis, sed modernæ exegeseos peritus. — CRAMPON. *Les quatre Évangiles.* Nitidus et doctus. — HENGSTENBERG (protestans) in plerisque accuratus, in aliquibus locis sectæ suæ erroribus abreptus. — THOLUCK (protestans). — EBRARD, in collectione protestantica Olshausen, utilis qui consulatur. — Inter rationalistas : LÜCKE multæ eruditionis interpres. — H. MEIER. — KUINOEL. — DE WETTE, in *Evangelisches Handbuch.* — BRUNO BAUER, systemati mythico penitus addictus. — GODET.

COMMENTARIUS.

CAPUT I.

Argumentum. Prologus. Descriptio dogmatica personæ Jesu Christi, sub nomine *Verbi*. Æternitas, personalitas, divinitas; relatio ad creaturas, ad hominem; salvifica incarnatio (V. 1-18). — Testimonia Joannis Baptistæ de Christo (19-34). — Primi discipuli Jesu (35-51).

DISSERTATIO PRÆVIA.

De doctrinâ Verbi apud S. Joannem.

VERBUM, ὁ λόγος. Hoc vocabulo solus Joannes inter omnes N. T. scriptores personam Jesu Christi designat (1). Et quidem hoc capite, et in epistola prima (1 Jo. 1, 1) et in Apocalypsi (19, 13). Cf. Jo. 1, 14. 15-17; ex quibus patet *Verbum* et *Jesum Christum* unam esse personam.

Quæritur 1° quæ sint apud S. Joannem attributa Verbi.

R. a) *Personalitas* : dicitur enim esse apud Deum; per illud facta omnia; venisse in propria; potestatem dedisse filios Dei fieri; habitasse in nobis; deinde identificatur (v. 17) cum Jesu qui sane persona est.

b) *Æternitas* : erat enim in principio. (Vide infra).

c) *Distinctio a persona τοῦ θεοῦ* (Patris) apud quem est.

d) *Divinitas*, ac proin consubstantialitas cum Patre : θεὸς ᾤν.

(1) Dicimus : *solus Joannes*, juxta opinionem communem interpretum, quamquam nobis probabilius videtur, apud S. Paulum in epistola ad Hebræos (4, 12), ὁ λόγος τοῦ θεοῦ esse Dei Verbum hypostaticum.

e) *Potentia creatrix* universorum (v. 3) a Patre accepta :
 δι' αὐτοῦ.

f) *Vita et lux* hominum (v. 4).

g) *Filiatio divina unigena* (v. 14).

Quæritur 2° unde S. Joannes hanc doctrinam acceperit.

R. Inter rationalistas alii volunt doctrinam de Verbo primitus Platoni deberi, a cujus discipulis in scholam alexandrinam fuerit invecta, ibique a Philone, Plotino aliisque expolita, unde eam Joannes hauserit. Alii volunt Joannem doctrinam de Verbo ex Veteri Testamento accepisse; nomen tamen a schola alexandrina venire, ejusdemque dogmata nonnullum in dogma joanneum influxum habuisse. Contra quos dicimus :

A) Doctrina S. Joannis de Verbo non est Platonis.

Probatur. Plato Deum vocat Patrem; at filius ejus non est *Logos*, sed *mundus*, seu anima mundi quæ ei est ὁ θεὸς ἐσόμενος. — Sæpe Plato loquitur de λόγῳ τοῦ θεοῦ, sed semper sensu *rationis* seu reflectendi et discernendi facultatis, qualis et in homine λόγος habetur : nusquam λόγος exhibet ut *personam* seu hypostasim a Deo distinctam vel ut rerum *causam efficientem* (1). τὸν λόγον θεοῦ habet ut rerum *causam* mere *directivam*, ut est in homine *ratio* causa directiva actuum deliberatorum. Si λόγον personalem demiurgum admisisset, illum sane inducere debuisset in *Timæo*, in quo dialogo omnium rerum productionem longe lateque exponit. Ibi autem ne verbulo quidem eam doctrinam innuit. Sed neque eam habet in celebrato loco *De Republ.* 7. ubi dicit : .. ideam Summi Boni (2) causam (αἰτίαν) omnium quæ recta et pulchra sunt, quum in ordine visibili lucem creaverit *et lucis auctorem* ... in ordine vero intelligibili ipsam principatum tenere, veritatem et *rationem* (Νοῦν) producere. .. Ibi enim ipse Plato *lucis auctorem* dicit *solem*

(1) Ne in *Epinomide* quidem (ap. Euseb. Præp. evang. XI, 16), ubi dicitur quidem ὁ λόγος mundi creator, adeoque ut hypostasis exhibetur, at minime apparet hæc hypostasis distincta a Deo Summo. — Præterquam quod opus istud passim ut spurium habetur. — Videsis T. II. Martin. *Études sur le Timée*.

(2) Ideam Summi Boni, juxta Platonem, existere extra Deum volunt alii, alii cum Deo identificari. Res est valde obscura.

nostrum; Νοῦν vero idem dicit ac *veritatem* (Phileb. p. 65, δ), ac proin attributum Dei impersonale.

B) *Doctrina S. Joannis de Verbo non est a Philone derivata.*

Probatur. Philo sexcenties agit de *Logo* Dei. Quid autem omnino teneat obscurum est satis. Hæc probabilius : Ab æterno Deus secum habet *scientiam* suam, cum qua rerum omnium *pater* tamquam cum *matre* spiritualiter congressus genuit *Verbum* suum, infra quod est Dei *creativa potentia* quæ a Moyse in Genesi *Deus* vocatur. Est autem Verbum imago Dei Summi, quo hic tamquam instrumento mundum condidit; superius universo mundo, antiquius creaturis omnibus; universi creator et rector; apud Deum Summum manens, et tamen simul in mundo præstans quod anima humana præstat in corpore. — Unde videtur admittere Verbum esse animam mundi. — Verbum est Dei Summi filius *primogenitus*; mundus ejusdem Dei filius *junior*. Ad Verbi imaginem factus est homo, non tamen factus per ipsum Verbum, sed per angelos. Verbum nobis est apud Deum patronus et advocatus, totius universi summus sacerdos et domus Dei. Verbum medium est Deum inter et creaturas, non *ingenitum*, sed nec *genitum sicut nos*. Pater est *fons* (πηγή) Verbi, a quo rursus procedit *bonitas*. Verbum idem est ac *sapientia* Dei.

Hinc 1° dubitari vix potest Philonem habuisse τὸν λόγον ut hypostasim distinctam a Patre. — 2° Pluribus in locis ei tribuit quæ divinitati sunt propria; sed et multa de Verbo prædicat quæ inferioritatem naturæ respectu Dei Summi involvunt. Vocat Verbum θεὸν δεύτερον, sed et δυνάμεις seu attributa Dei θεός dici vult; ὁ θεός (cum articulo) soli Deo Summo, τῷ ὄντι, reservat. Dicit hominem factum *ad imaginem Verbi*, quum creatura nequeat ad ipsius Dei Summi imaginem fieri. — Deum Summum esse omnino invisibilem, Verbum autem patriarchis apparuisse. Verbum dicit eos imitari debere qui nondum digni sunt ut filii Dei dicantur (1). Ergo Philo Verbi cum Patre consubstantiali-

(1) De quibus omnibus respective vide opera Philonis. in editione Mangeana. I, p. 6; I, p. 277. 437; I, p. 308; I, p. 47; I, p. 121. 560; I, p. 145. 298; I, p. 330. 562; I, p. 501; I, p. 658; I, p. 128; I, p. 445; II, p. 496; I, p. 655. Præterea vide Euseb. Præp. evang. 7, 13.

tatem admisisse non videtur (1). — 3º Philoni Verbum non est rerum *creator ex nihilo*, quum materiam admittat æternam. — 4º Quidquid veri est in doctrina Philonis de Verbo potuit Philo invenire in capite 8º Proverbiorum, quod citat, et ex libro Sapientiæ quem nosse debuit. S. Joannes ex eisdem fontibus revelatis potuit haurire. — Quæ autem Philo vel de suo habet vel a Platone accepit, ea sunt a Joannis doctrina aliena, ut doctrina de anima mundi, de exemplaribus ideis, de æternitate materiæ. Ergo S. Joannes nihil a Philone accepit. — Accedit parum esse probabile S. Joannem Ephesi cognovisse opera Philonis qui in Ægypto circa tempus mortis Jesu scripserat.

(1) *Doctrina S. Joannis de Verbo non est scholæ alexandrinæ fœtus.*

Ita contra Gfrörer (2), qui contendit hanc doctrinam dudum ante Philonem Alexandriæ viguisse : porro Joannem dogma suum hausisse quidem ex eodem fonte ac Philonem, at paulo aliter illud evolvisse.

Probatur. Præcisione facta a V. T. libris inspiratis senioris ævi, Philo est istius scholæ testis qui superest antiquissimus; quid autem ante eum schola alexandrina docuerit mera conjectura est, ad quam confugere vetamur, si in ipsis sacris literis et in traditione sacra judaica doctrinæ Joannis de Verbo solidum fundamentum invenimus. Jam vero

D) *Doctrina S. Joannis de Verbo solidum fundamentum habet in sacris literis.*

Probatur. 1º ex doctrina *Angeli Jehovæ*.

In Veteri Testamento sæpe sermo fit de *Angelo Jehovæ* יהוה אלהים, qui ceteris angelis longe superemineat, cui prædicata divinitatis tribuantur, qui Dei nomine loquatur, Dei æterni honorem sibi vindicet et ut Deus tractetur.

(1) Et sane diserte dicit (De Somniis. T. II, p. 683) : Μαλλον δέ, εἰ τὸ ἀληθές εἰπὲν θεῖ, (ὁ λόγος) μεθ' ὁμοῦ τις θεοῦ φύσις, τοῦ μὲν ἐλάττων, ἀνθρώπου δὲ κρείττων. *Potius vero, si verum dicere oportet (Verbum est) natura Deo confinis : hoc quidem minor, homine vero præstantior.*

(2) *Geschichte des Urchristenthums*, t. III, p. 355 sq., ubi vult christianos fuisse sectæ Essenorum fœtum; et t. I, p. 316 sq.

Ita Exod. 23, 20. 21 : *Ecce ego mittam angelum meum, qui præcedat te et custodiat in via et introducat in locum quem paravi. Observa eum et audi vocem ejus, nec contemnendum putes : quia non dimittet cum peccaveris, et est nomen meum in illo.* Iste igitur angelus nomen habet ipsius Jehovæ incommunicabile : ergo cum Jehova est natura identicus. — Is. 63, 9 : *angelus faciei ejus salvavit eos.* — Jos. 5, 13-16 : *Cum autem esset Josue in agro urbis Jericho, levavit oculos, et vidit virum stantem contra se, evaginatum tenentem gladium, perrexitque ad eum et ait : Noster es, an adversariorum? Qui respondit : Nequaquam : sed sum princeps exercitus Domini, et nunc venio. Cecidit Josue pronus in terram. Et adorans ait : Quid Dominus meus loquitur ad servum suum? Solve, inquit, calceamentum tuum de pedibus tuis : locus enim, in quo stas, sanctus est.* Et paulo inferius, de eodem, ut videtur, angelo sermo pergit (6, 2) : *Dixitque Dominus (Jehovah) ad Josue :....* — Ergo princeps exercitus Domini ipse Jehovah est. — Exod. 3, 2, in celebri visione Moysis in rubo ardente : *Apparuitque ei Dominus* (in hebræo מַלְאָךְ יְהוָה : *angelus Domini*), *in flamina ignis...* V. 4 idem angelus Jehovah vocatur : *Cernens autem Dominus (Jehovah) quod pergeret ad videndum, vocavit eum de medio rubi, et ait : Moyses, Moyses! Qui respondit : Adsum.* — V. 5 : *At ille : Ne appropies, inquit, huc : solve calceamentum de pedibus tuis : locus enim, in quo stas, terra sancta est.* Textus commentario non eget, estque evidens parallelismus cum Jos. 5, 16. — Gen. 28, 11-22 narratur Jacob vidisse Dominum innixum scalæ portentosæ Bethel, et Osee (12, 4) de eadem visione loquens dicit, Jacob in Bethel invenisse angelum. Item Gen. 32, 28-30, Jacob luctatus cum viro (v. 24) dicit : *Vidi Deum facie ad faciem, et salva facta est anima mea.* Et Osee (12, 4) de eodem eventu dicit : *Et invaluit ad angelum, et confortatus est.* — Tandem Mal. 3, 1, Messias vocatur *Angelus testamenti.*

Latet igitur in Scriptura Veteris Testamenti doctrina de Deo apud Deum misso a Deo, et mediatore Deum inter et populum.

2° Ex *Proverbiorum* 8, 22-31, ubi exhibetur divina Sapientia ut in principio existens hypostasis, Deo creanti assistens

et cum eo cuncta componens *artifex* (אֲמֹן, *amôn*, quod masculini generis est); ut *fons vitæ* et salutis filiis hominum (v. 35).

3° Eadem doctrina elucidatur in recentioribus libris *Sapientiae* et *Ecclesiastici*. Ita Sap. 7, 24-30; et v. 21, dicitur *omnium artifex*. Et 9, 9 : *et tecum sapientia tua, quæ novit opera tua, quæ et affuit tecum cum orbem terrarum faceres, et sciebat quid esset placitum oculis tuis*. Item 8, 1-4. — Eccli 1, 4 : *Prior omnium creata est sapientia*. et v. 9. 10 : *Ipse creavit eam in Spiritu sancto... et effudit illam super omnia opera sua*. — Cf. Luc. 11, 49. 50 cum Matth. 23, 34 : in priori loco *Sapientia Dei* dicitur loqui eadem verba quæ *Christus* tamquam sibi ipsi tribuit. -

4° Eandem doctrinam viderunt *Patres* in Psalmo 32 (33), 6 : *Verbo Domini cæli firmati sunt*; et in Sap. 18, 15 : *Omnipotens sermo (λόγος) tuus de cælo a regalibus sedibus, durus debellator, in mediam exterminii terram prosilivit*.

E) *Doctrina S. Joannis de Verbo concordat cum doctrina veteris Synagogæ.*

In *targumim* Onkelosi et Jonathan ben Usiel proponitur sæpe *hypostasis* quædam, per quam Jehovah se revelet, quæ pro eo in mundo agat, sitque mediatrix inter Jehovah et populum ejus. Nomina habet *Memra* (מִימְרָא, *Verbum*) et *Schekina* (שְׁכִינָא, *Habitatio*) (Cf. Jo. 1, 14); et sæpe in paraphrasi chaldaica ibi inducitur ubi textus ipsum Deum Jehovah habet.

Ita v. g. Num. 23, 21, ubi habet textus hebraicus : *Jehovah Deus ejus cum eo est et clangor (buccinæ) regis in eo*. Targum ponit : *Memra Jehovah est eis auxilio et Schekina regis ejus inter eos*. — In deserto populus ducitur a *Memra*. — Ozam morte percutit *Memra*, etc. etc.

Notandum autem hoc *Memra* seu *Verbum* hypostaticum optime apud targumistas distingui a *Verbo Dei impersonali*, quod vocatur פִּתְגָמָא (*Pithgama*). Ita Deut. 18, 19 : *Et si quis non audierit Verbum meum (פִּתְגָמִי) quod locutus est in nomine meo, Verbum meum (מִימְרָתִי) requiret ab eo* (1).

(1) Vide Ad. Maier. *Commentar über das Evangelium des Johannes*. p. 120-122.

Ergo Judæi docti scribentes circa tempus vitæ Christi, et a schola alexandrina græca alieni, alteram in Deo hypostasim agnovisse videntur, quam *Verbum* vocabant. Quam notitiam ex revelatione, puta Prov. VIII, hausisse credendi sunt. Nomen forte sumpserunt ex Ps. 32 (33), 6 : *Verbo Domini cæli firmati sunt*, vel ex Ps. 118 (119), 89 : *In æternum Domine, verbum tuum permanet in cælo*.

Quæritur 3º unde S. Joannes nomen τὸν λόγον acceperit.

R. Nihil probat Jesum unquam hoc nomen sibi vindicasse: apud tres evangelistas synopticos non apparet; in epistolis ceterorum apostolorum frustra quæritur (1) : restat igitur ut S. Joannes hoc nomen ex Vetere Testamento desumpserit, ad personam divinam Christi specialissime designandam. Huic nomini seligendo occasionem forte dederunt tunc jam grassantes doctrinæ gnosticorum, qui ita post Philonem vocabant ens aliquod sublimius quod dicebant Jesu fuisse unitum. Sic etiam nomina ἀρχή, ζωή, χάρις, ἀλήθεια, μονογενής a gnosticis tribuuntur æonibus suis, quæ omnia Joannes in suo prologo sensu genuino exponit. Gnostici ea ex Joannis scriptis desumpta hæreticis suis placitis aptarunt. Joannem vero hæc vocabula a gnosticis mutuatum esse gratis asserunt rationalistæ (2).

Quæritur 4º num doctrina hæc etiam apud alios scriptores Novi Testamenti reperiatur.

R. Omnino affirmandum, dempto nomine λόγος.

Ita : a) Christi distincta a Patre *personalitas* apud Synopticos affirmatur quoties ea narrant de Jesu in quibus est inter eum et Deum Patrem relationum oppositio. v. g. Matth. 11, 25; 17, 5; 26, 53; 27, 46; Marc. 1, 11; 9, 6; Luc. 10, 21. 22; 22, 42; et in Actis et Epistolis passim.

b) *æternitas*. S. Paulus, Col. 1, 17 : *Et ipse est ante omnes et omnia in ipso* (id est, *per ipsum*) *constant*.

c) *divinitas*. S. Paulus, Rom. 9, 5 : *Et ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in*

(1) Nisi tamen excipiendum sit Heb. 4, 12.

(2) Vide Massueti Prolegomena ad editionem operum S. Irenæi. Dissert. I. art. 1. n. 3.

secula. Amen. Item Phil. 2, 6 : *quum in forma Dei esset.* — Col. 1, 15; Act. 20, 28 et Heb. 1, 8, 9, ubi eum diserte *Deum* appellat, et 1, 10, ubi de Christo prædicat Ps. 101 (102), 26, quæ in ipso Psalmo de Jehovah dicuntur. — Luc. 5, 21-24, ubi Christus sibi vindicat potestatem remittendi peccata, quam adstantes solius Dei esse objecissent.

d) *potentia creatrix.* S. Paulus Col. 1, 16 : *omnia per ipsum et in ipso creata sunt*, et Heb. 1, 2 : *per quem fecit et secula.* Item 1, 10.

e) *vita et lux hominum.* S. Petrus, Act. 3, 15 : *auctorem vero vitæ interfecistis.* S. Paulus, Rom. 5, 18 : *per unius justificationem in omnes homines in justificationem vitæ.* Col. 3, 3; 2 Cor. 4, 10; S. Judas, 21 : *expectantes misericordiam Domini nostri Jesu Christi in vitam æternam.* — Matth. 4, 16 : *Populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam;* Luc. 2, 32 in cantico Simeonis : *lumen ad revelationem gentium*, etc.

f) *Unigenitus Dei* vocatur implicite ubicumque Christus dicitur ὁ υἱὸς θεοῦ cum articulo, adeoque singulari titulo, Filius Dei naturalis. Ita Matth. 11, 27; Marc. 14, 61; Luc. 1, 35; Act. 3, 13; Rom. 1. 3; 8, 32; Heb. 1, 2. 8.

Corollarium. Quamquam concedendum est divinitatis attributa instantius et plenius de Christo prædicari a S. Joanne quam a Synopticis (quod nil mirum, juxta dicta supra de scopo S. Joannis), egregie falsum est evangelium quartum constituere in evolutione doctrinæ christianæ stadium novum, in quo Jesus jam non ut homo sed ut Deus appareat. Nam et a Synopticis Christus divinitatis notis aliquibus insignitus elucet, et a S. Paulo omnibus Verbi divini joannei dotibus decoratur. Quod ne rationalistæ fateri cogantur, epistolas ad Colossenses, ad Ephesios, ad Timotheum, ad Titum et ad Hebræos doctori gentium delegant : at sine ulla solida ratione ita perditam causam propugnare dignoscuntur (1).

(1) De doctrina Verbi consulendi præcipue : Gfrörer : *Philo und die alexandrinische Theosophie.* — Ad. Maier. *Commentar über das Evangelium des Johannes.* p. 115 sq. — Lücke. Idem titulus. I, p. 249 sq. — Hilgenfeld. *Das Evangelium und die Briefe Johannis, nach ihrem Lehrbegriff dargestellt.* p. 83-100.

EXPOSITIO TEXTUS.

Prologus.

1. *In principio erat verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum.* 2. *Hoc erat in principio apud Deum.* 3. *Omnia per ipsum facta sunt : et sine ipso factum est nihil, quod factum est.* 4. *In ipso vita erat, et vita erat lux hominum :* 5. *Et lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt.* 6. *Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes :* 7. *Hic venit in testimonium ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum.* 8. *Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine.* 9. *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* 10. *In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit.* 11. *In propria venit, et sui eum non receperunt.* 12. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine ejus :* 13. *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* 14. *Et verbum caro factum est, et habitavit in nobis : et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis.* 15. *Joannes testimonium perhibet de ipso, et clamat dicens : Hic erat, quem dixi : Qui post me venturus est, ante me factus est : quia prior me erat.* 16. *Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratia.* 17. *Quia lex per Moysen data est, gratia, et veritas per Jesum Christum facta est.* 18. *Deum nemo vidit unquam : unigenitus filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.*

Hujus prologi sublimitatem Patres celebrare decertant.

Ita S. Augustinus, (In Joan. tract. 36) : - Ceteri tres evangelistæ tamquam cum homine Domino in terra ambulant, et de divinitate ejus pauca dixerunt : istum autem quasi piguerit in terra ambulare, sicut in ipso exordio sui sermonis intonuit, crexit se non solum super terram et super omnem ambitum

.. aeris et cœli, sed super omnem etiam exercitum angelorum,
 .. omnemque constitutionem invisibilium potestatum; et perve-
 .. nit ad eum per quem facta sunt omnia, dicendo : *In principio*
 .. *erat Verbum*... Huic tantæ sublimitati principii etiam cetera
 .. congrua prædicavit, et de Domini divinitate quomodo nullus
 .. alius est locutus : hoc eructabat quod biberat. Non enim sine
 .. causa de illo in isto ipso evangelio narratur, quia et in con-
 .. vivio super pectus Domini discumbebat. De illo ergo pectore
 .. in secreto bibebat; sed quod in secreto bibit, in manifesto
 .. eructavit : ut perveniat ad omnes gentes, non solum incarna-
 .. tio Filii Dei, passio et resurrectio; sed etiam quod erat ante
 .. incarnationem unicus Patri, Verbum Patris, coæternus gene-
 .. ranti, æqualis ei a quo missus est.

S. vero Hieronymus, (Comm. in Matth., Procem.) « Ultimus
 .. Joannes apostolus et evangelista, quem Jesus amavit pluri-
 .. mum; qui supra pectus Domini recumbens, purissima doctri-
 .. narum fluentia potavit; et qui solus de cruce meruit audire :
 .. *Ecce mater tua*. Is quum esset in Asia... coactus est ab omni-
 .. bus pene tunc Asiæ episcopis et multarum ecclesiarum lega-
 .. tionibus, de divinitate Salvatoris altius scribere, et ad ipsum
 .. (ut ita dicam) Dei Verbum, non tam audaci quam felici te-
 .. meritate prorumpere. Unde et ecclesiastica narrat historia,
 .. quum a fratribus cogeretur ut scriberet, ita facturum se re-
 .. spondisse, si indicto jejunio in commune omnes Deum depre-
 .. carentur, quo expleto, revelatione saturatus, illud proœmium
 .. e cœlo veniens eructavit : *In principio erat Verbum*... »

Vide etiam S. Chrysostomum, in Joan. Hom. I, n° 2.

V. 1. IN PRINCIPIO (1). In principio creationis seu temporis,
 ut Gen. 1, 1 : בְּרֵאשִׁית, quando nondum aliquid factum erat,
 tunc jam erat Verbum. Hinc, *in recto*, asseritur Verbum existi-
 tissey ante creationis tempus; unde *in obliquo* docetur Verbi
æternitas, juxta usum loquendi Scripturæ. v. g. Jo. 17. 5;
 Eph. 1, 4; Col. 1, 17; Eccli. 24, 14; Ps. 89 (90). 2. Recte Theo-
 phylact. : « Quod a principio est, ejus nullum omnino tempus

(1) De toto Prologo (Jo. 1, 1-18) vide Patrizi. *De Evangeliiis*. L. III. Dis-
 sert. VIII.

.. inventum est quando non erat. — Et Cyrill. Alex. : “ Si in .. principio erat, quæ mens poterit unquam ultra illud *erat* .. convolare? ”

ERAT, potius quam *est*, quo melius notetur ante principium temporis essendi prioritas. S. Joannes, initium licet Geneseos imitatus, sedulo vitat τὸ *creatum*, vel *factum est* Verbum; sed *erat* seligit, utpote *genitum non factum* prædicans.

ET VERBUM ERAT APUD DEUM, πρὸς τὸν θεόν. In græcitate N. T. præpositio πρὸς cum accusativo non raro idem sonat ac παρά cum dativo, *apud*. Ita Matth. 13, 56 : αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ οὐ γινώσκουσιν πρὸς ἡμᾶς εἶσι; Act. 5, 10 : ἔταψαν πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς. Marc. 4, 1 : συνήχθη πρὸς αὐτὸν ὄχλος; Marc. 6, 3; 1 Cor. 16, 6 : πρὸς ὑμᾶς δὲ ταχὺν παραμενῶ. Cf. Jo. 17, 5, ubi idem conceptus: habet autem : παρά σοι.

Unde aliqui perperam hic voluere designari *tendentiam* Verbi ad Deum. Designatur Verbi apud Deum ab æterno *permansio*. — Nota etiam, hic τὸν θεόν supponere pro *Persona Dei Patris*, ut ipse Joannes in epistola explicat (1 Jo. 1, 2) : *annunciamus vobis vitam æternam quæ erat apud Patrem*. Alia ergo persona *Dei Patris*, alia *Verbi* : nemo enim recte dicitur esse *apud semetipsum*. (Cf. Cyrill. Alex. et Theophylact. in hunc locum). — Non dicit *apud Patrem*, quia secundam SS. Trinitatis Personam non *Filium* sed *Verbum* vocaverat.

ET DEUS ERAT VERBUM, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. Altera relatio Verbi ad Patrem : *naturæ divinæ identitas*. Vox *Deus*, θεός, sine articulo, hic prædicatum est, præcedens vocem ὁ λόγος, quod est subjectum, ac si posuisset : καὶ ὁ λόγος ἦν θεός. Præmisit prædicatum : a) ad emphasim ponendam in divina Verbi natura; — b) quia toto hoc capite et alibi apud Joannem est usus incipiendi novam sententiam per vocem ultimam præcedentis. Cf. v. 4. 5. 8. 9. 10. — θεός sine articulo hic supponit pro *natura* divina : est ergo nomen *qualitatis*. Articulum congrue ponere non poterat, sic enim Verbum confunderetur cum τῷ θεῷ, apud quem erat Verbum. Hinc falsum apparet quod vult Origenes (in h. l.), omissionem articuli hic designare subordinationem (saltem analogam) Verbi ad Deum Summum, τὸν θεόν.

Tale est etiam interpretandi principium Philonis (De Somniis p. 655). Ceterum S. Joannes hoc principium minime sequitur. Nam Jo, 1, 6. 12. 13. 18; 3, 2. 21; 13, 3; 16, 30, Deum Summum dicit θεόν sine articulo. Accedit non potuisse Joannem in eodem hoc versu usurpare θεόν semel proprie, semel analogice. (Vide infra *Scholion dogmaticum*.)

V. 2. HOC ERAT IN PRINCIPIO APUD DEUM. Repetitio, *a*) ad gravissimam veritatem magis inculcandam; — *b*) ut clare doceatur ὁ λόγος θεός esse idem ac ὁ λόγος qui in principio erat *apud Deum*.

Jam de interpretationibus unitariorum.

1° *Artemonius* aliquis (1) librum scripsit ad probandum S. Joannem posuisse : καὶ θεοῦ ἦν ὁ λόγος. Stultum conamen contra unanime testimonium omnium codicum, versionum, Patrum et scriptorum antiquorum.

2° *Aliqui*, post Photinum, sic interpungunt : καὶ θεὸς ἦν. ὁ λόγος οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν.

Contra est : *a*) Manet idem sensus : θεὸς enim, sine articulo, prædicatum esset verbi ἦν cujus subjectum ὁ λόγος versus primi. — *b*) Obstat perpetua traditio. — *c*) Scripsisset Joan. οὗτος ὁ λόγος.

3° *Alii* sic : *Initio prædicationis christianæ exstabat Verbum, et Verbum intima amoris societate Deo conjunctum erat...*

Contra est : *a*) V. 14, ubi Verbi novus status indicatur, diversus ab illo quem habebat *in principio*. Ergo *principium* illud nequit ad tempus Verbi *incarnati* referri. — *b*) Commentarius hujus loci. Jo. 17, 5 : *clarifica me tu Pater... claritate quam habui*, priusquam mundus esset, *apud te*. — *c*) Necessitas versum 3 ad duram metaphoram torquendi. Item quid, in hac hypothesis, v. 10 : *et mundus per ipsum factus est?*

4° *Alii* (ut Clericus) Verbi *personalitatem* negant, idque volunt merum Dei attributum, cujus Christus præcipue fuerit particeps, adeo ut in eo analogice Ratio divina sit caro facta, et ipse item *Deus* analogice dici potuerit.

(1) Cujus verum nomen Crellius.

Contra est : a) Sic Joannes nihil contra hæreses tunc regnantes probaret. — b) Non explicatur tanta dicendi emphasis de λόγῳ λογικῷ. — c) Jo. 6, 63; 17, 5. Quæ sane repugnant meræ unioni morali Christi cum Deo. — d) Sic inepte Paulus (Heb. I) Christo tribueret ea quæ antea divina Ratio fecisset.

V. 3. OMNIA PER IPSUM... Nunc de relationibus Verbi ad creaturas universim. Græce sic : πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν. Asseritur Verbum creator rerum omnium. — FACTA SUNT. Expressius græce ἐγένετο, unde excluditur omnis conceptus materiæ *ex qua* præjacentis. Neerlandice sic vertendum : *Alles is door hetzelve geworden*... Non vero : *Alles is door hetzelve gemaakt*... — Dicitur δι' αὐτοῦ, *per ipsum*, non ἀπ' αὐτοῦ, quia Verbum non est, ut Pater, *principium sine principio*, sed creandi potentiam a Patre accepit. — οὐδὲ ἓν idem ac οὐδέν — ὃ γέγονεν ad emphasim. Nihil excipitur a Verbi creativa operatione, nisi esse divinum quod οὐ γέγονε (1). Idipsum præclare evoluit S. Paul., Col. 1, 16. 17. Cf. Heb. 1, 2.

Nota. Jam antiquitas novit triplicem hoc loco modum dividendi phrases.

1) *et sine ipso factum est nihil quod factum est. — In ipso vita erat....*

2) *et sine ipso factum est nihil. — Quod factum est, in ipso vita erat.*

3) *et sine ipso factum est nihil. — Quod factum est in ipso, vita erat....*

Vulgata litem in medio reliquit interpungendo per commata.

Tres propositiones in se verum sensum habent : omnia enim creata ut in æterno exemplari Deo, vita sunt in Deo Verbo. At prima sola contextui congruit.

Non probatur lectio tertia (Hilar. et Epiph.). Nam sic quidquid creatum est, vivens dici videtur.

(1) Forte contra hæreticos qui materiam dicebant æternam et a Deo non factam. — Item refutantur gnostici docentes mundum productum per æonem Deo longe inferiorem.

Non probatur lectio secunda (Clem. Alex., Cyrill. et latini plures (1), sed et trium priorum seculorum plerique scriptores). Nam versu 4º *vita*, eadem sane, dicitur *lux hominum*, quæ lux est *ipsum Verbum* (v. 5. 9) : ac proin hæc vita est Verbum ut relatam ad homines, non autem Verbum in sua entitate eminenter creaturas complectens.

V. 4. IN IPSO VITA ERAT... Jam de relationibus Verbi ad creaturam rationalem, hominem. — Græce : ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ πρῶτον ἀνθρώπων. Primum ζωή sine articulo (neerlandice : *In hem was leven*), deinde ἡ ζωή cum articulo. Ita, juxta Beelen : 1) quia ἡ ζωή ipsum Verbum designat; ζωή indicat id cujus in homine auctor est Verbum. — 2) Unde ζωή siue articulo metonymice sumitur ut causa pro effectu, ut sæpe in Scriptura, v. g. Act. 4, 12. — Cf. Jo. 5, 26, ubi etiam ζωή absque articulo sensu, *fons vitæ*. Juxta alios articulus hic sensum non afficit.

Quæritur quid hic veniat nomine *vitæ*.

R. 1ª sententia. Vita essentialis ac divina in Verbo, ejusdemque in creatis rebus participatio, *vita naturalis*. Ita S. August. et S. Cyrill. Alex. Idem fere S. Chrysost. « vita creationis et providentiæ. » Ita et Jansen. Gand. et S. Thom. Aq. qui et 2ª habet sententiam.

Contra est : a) De creatione per Verbum in ordine naturali jam dictum fuit supra, v. 3; nunc autem de hominis per Verbum reparatione agi videtur. — b) Argumenta 2ª sententiæ.

2ª sententia. *Vita supernaturalis* gratiæ seu *vita æterna*. Ita S. Ambros., S. Athan., etc. Ita Tolet., Luc. Brug., Hengstenb., Ad Maier, Beelen, et probat S. Thom. Aq.

Rationes. 1) 1 Jo. 5, 11 : *Vitam æternam dedit nobis Deus. Et hæc vita in Filio ejus.* Item 1 Jo. 1. 2. — 2) Juxta sequentia, hæc *vita* est *lux* hominum, quam *tenebræ non comprehenderunt...* at *quotquot receperunt... dedit eis potestatem*

(1) Lege S. August. in h. l, ubi illum sensum sublimibus verbis exponit. « Quia sapientia Dei, per quam facta sunt omnia, secundum artem continet » omnia, antequam fabricet omnia; hinc quæ fiunt per ipsam artem, non » continuo vita sunt, sed quidquid factum est, vita in illo est, etc. »

filios Dei fieri. Hæc ergo *vita* cum *luce* et *filiatione divina* identificatur. — Cf. Act. 3, 15; Jo. 3, 15; 4, 14; 5, 40; 6, 47; 8, 12; 10, 28; 11, 25; 17, 2; Rom. 5, 18 etc.; 1 Jo. 5, 12. 20.

Ex omnibus collatis locis, Joannis fuisse videtur secunda sententia. Dicitur autem *vita in ipso* tamquam effectus in causa efficiente, quatenus Verbum Deus est (nam sanctificatio hominis est Dei actio ad extra); tamquam in causa meritoria, quatenus Verbum incarnatum homo est (1).

Hæc *vita* complectitur *sanctificationem* per gratiam in *via*, *glorificationem* per visionem beatificam in patria. Hæc *vita* in Verbo ERAT ab æterno quia ab æterno prævisus fuerat hominis lapsus et prædestinata reparatio (Eph. 1, 4. 5). Verbum ab æterno erat *vitæ* causa meritoria qua *incarnandum* : ac proin istud ERAT non necessario (ut aliqui volunt) ad incarnationis tempus contrahitur, sed æternum est, cum respectu ad illud tempus. Cf. Apoc. 13, 8 : *agnus qui occisus est ab origine mundi*.

ET VITA ERAT LUX HOMINUM. καὶ ἡ ζωὴ ἡ τοῦ φωτός τῶν ἀνθρώπων. Nexus logicus : Verbum *vita* erat *quatenus* erat *lux* hominum. *Lux* supernaturalis : revelatio mentibus per lumen fidei applicata; ipsa Dei essentia sese per lumen gloriæ manifestans. Verbum itaque ἡ ζωὴ ἡ τοῦ φωτός quatenus se utroque illo lumine hominibus revelans. Talis *lux* erat Verbum omnibus hominibus (quantum ex se), etiam ante tempus peractæ incarnationis. Nulli unquam contigit *vita* nisi per *lucem* fidei, nulli *lux* fidei nisi intuitu *Christi*. Ita S. Augustinus.

Alii Patres, ut Origen. et Cyrill. Alex., *lucem* hanc explicant *rationis naturalis*.

Contra est : a) *Lucem* hanc in eodem esse ordine ac *vitam*. — b) Joannem in evangelio perpetuo agere de *luce* supernaturali *fidei* et *veritatis revelatæ*. — c) V. 7. Baptistam dici testimonium perhibere de lumine, quod nonnisi de supernaturali lumine cogitari potest.

(1) Valentinianis hæc ζωὴ erat æon feminini sexus, quæ cum masculino λόγος effliciebat tertiam syzygiam primæ æonum ogdoadis. Legebant autem : ὁ γέγονεν ἐν ἀρχῇ, ζωὴ ἡ, præpositionem ἐν sensu immanentiae *Vitæ* in *Verbo* exponentes.

Alii Patres, ut Naz. (Orat. 4 theol.), Ambros. (De Fide contra arian. c. 3.), Chrysost., Verbum lucem dici volunt tantummodo *post* incarnationem. Ita et recentiores plures.

Contra est : a) Verbum *semper* fuit hæc lux. — b) De tempore incarnationis incipit agere Joannes v. 11, non ante. — Cf. Tolet. annot. 20.

De *luce* angelorum nihil hic dicitur, quia Verbum angelos illuminavit qua Deus est, non qua incarnandum erat.

V. 5. ET LUX IN TENEBRIS LUCET, *Tenebræ* dicuntur hic *homines lapsi*. Ita Eph. 5, 8: 4, 18; Jo. 3, 19. — LUCET, φαίνει, sine intermissione. Omnibus oblata gratia fidei. — ET TENEBRÆ EAM NON COMPREHENDERUNT, passim in voluntaria incredulitate permanserunt. — οὐ κατέλαβε aoristum est referens id quod historice factum est. Sententia generalis est, exceptiones non excludens. Cf. v. 11, et 12, *quotquot* : aliqui receperunt, sic aliqui comprehenderunt.

V. 6. FUIT HOMO MISSUS A DEO, CUI NOMEN ERAT JOANNES. — FUIT, ἐγένετο. Gallice : *Il y eut*. ἄνθρωπος, ille utique *merus homo*. Cur hic de Joanne Baptista sermo? Ut multis videtur, ob rationem polemicam, contra hæreticos qui Baptistam pro Messia habebant. Hujus proprium munus et sub Christo inferioritatem asserit evangelista.

V. 7. HIC VENIT IN TESTIMONIUM, εἰς μαρτυρίαν : missionis ejus ratio. Sequitur explicatio et finis testimonii Joannis. — DE LUMINE, id est, de Verbo (v. 9). — UT OMNES, auditores Baptistæ, CREDERENT PER IPSUM, διὰ αὐτοῦ, per Baptistam.

V. 8. NON ERAT ILLE LUX, τὸ φῶς, de quo supra. Insistit ad inculcandum.

Quale hoc sit testimonium vide Jo. 1, 27. 29-34. (μαρτυρία vox Joanni cara.)

V. 9. ERAT LUX VERA, alia utique a Joanne, Verbum scilicet. QUÆ ILLUMINAT OMNEM HOMINEM VENIENTEM IN HUNC MUNDUM. De sensu hujus membri disputatur.

Ita græce : ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.

Juxta Hengstenberg, ἦν ἐρχόμενον refertur ad τὸ φῶς et syno-

nymum est ἡλθε. Hinc : lux vera venit in mundum, scilicet per Verbi incarnationem.

Contra est : a) Neminem Græcorum sic intellexisse. — b) Omnes interpretes latinos et græcos, uno excepto, cum Vulgata et Peschito referre ἐρχόμενον ad ἄνθρωπον nomen proximus. (Peschito :).

Alii recentiores sic : ὁ λόγος ἦν τὸ φῶς... ἐρχόμενον, *lux veniens*.

Rationes. 1) Parallelismus apud Joannem (Jo. 3, 19) : ὅτε τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον. — Jo. 6, 14 : ἐστὶν... ὁ προφῆτης ὁ ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον; item 9, 39; 12, 46 etc. — 2) Versus 10, ubi de LUCE : *in mundo erat*. — 3) V. 11. *In propria* venit. — 4) Epitheton ὁ ἐρχόμενος Messiae proprium erat. Matth. 11, 3; Jo. 7, 27; 4, 25; 6, 14 etc.

Contra est : a) Interpretes græci et latini et versiones antiquæ omnes habent ut Vulgata (1). — b) Ratio grammatica. Dixisset : τὸ ἐρχόμενον. — c) Sic non nisi post incarnationem luceret.

Alii igitur et referunt ἐρχόμενον ad ἄνθρωπον et τὸ *venire in mundum* volunt idem sonare ac *nasci*, juxta usum loquendi rabbinicum בּוֹא בְּעוֹלָם, qui tamen in N. T. non occurrit alibi. Iis, ut dictum modo, favent antiqui interpretes et veteres versiones.

Hæc et præcedens sententia fere æque probabiles sunt. Præstat ergo tenere cum Vulgata.

V. 10. IN MUNDO ERAT *Verbum* scilicet, non *lux* : dicitur enim in masculino πᾶν ὃ ἐγένετο. Erat in mundo, in universa creatione, *portans omnia verbo virtutis suæ* (Heb. 1, 3), id est, per omnipotentiam conservantem et gubernantem. — ET MUNDUS PER IPSUM FACTUS EST : ac proin ex opere poterat creator cognosci; ET tamen MUNDUS EUM NON COGNOVIT, ut Deum scilicet, non ut 2^{am} Trinitatis Personam : sic enim non poterat eum cognoscere. Ignorantia hæc culpabilis erat. — Mundus ille ignorans est mundus intellectualis in genere, genus humanum puta,

(1) Uno ex græcis excepto.

non attentis raris bonorum hominum exceptionibus. — Cf. Rom. 1, 20. 21; Sap. 13, 1.

Apposite hic S. Thomas. — Si aliqui eum cognoverunt, hoc fuit, non in quantum fuerunt in mundo, sed in quantum fuerunt supra mundum, et tales quibus dignus non erat mundus. »

Hæc de divinitate Verbi ante incarnationem intellige.

V. 11. IN PROPRIA VENIT ET SUI EUM NON RECEPERUNT. Est gradatio.

Quæritur 1º quidnam veniat nomine *in propria et sui*.

R. 1ª sententia. Ipse *mundus*, seu homines omnes. *Mundus, domus propria* Creatoris (τῆ ἰδιᾶ); homines, *ipsius* sunt (οἱ ἰδιοί).

Contra est : a) Sic vix non repeti versum 10. — b) τῆ ἰδιᾶ et τοῦ ἰδίου speciali titulo esse ipsius.

2ª sententia. Populus israeliticus, apud quem Dei Verbi domus propria, et ipse populus ejus proprius. Ita Exod. 19, 5; Deut. 7, 6; Ps. 134, 4; Exod. 4, 22. 23; 2 Sam. 7, 24; et præcipue Eccli. 24, 12-18, de divina Sapientia, id est, Verbo. Hæc nostra.

Quæritur 2º de quali *adventu* hic agatur.

R. 1ª sententia. De adventu per *revelationem mosaicam*, per theocratiam, per theophanias, in quibus omnibus se manifestavit angelus Jehovæ, Verbum. Ita Hengst., Maier, de Wette.

Rationes. 1) De Verbo *incarnato* primum agit v. 14. — 2) Incarnatio non magis pro Judæis quam pro ceteris. — 3) Sic pulcherrima gradatio a v. 10 ad 11 et ab 11 ad 14. — 4) Specialis hæc Dei Verbi ad Israelitas relatio luculenter in V. T. proponitur Deut. 4, 7 : *Non est alia natio tam grandis quæ habeat deos appropinquantés sibi sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris*; Exod. 29, 45 : *Et habitabo in medio filiorum Israel, eroque eis Deus*; Eccli 24, 12-18, etc. — 5) Sæpe in V. T. Deus se queritur a populo suo rejectum.

2ª sententia. De adventu *in carne*. Ita Beelen, Tholuck, Olshausen, post S. Thomam et omnes Patres qui evangelium S. Joannis exposuerunt.

Rationes. 1) Patrum auctoritas ex consensu, ut videtur, unanimi. — 2) Falsum videtur Israelitas Deum Verbum ante incarnationem non recepisse. Nam post exilium certe cultui veri Dei

fideles remanserunt. — 3) Huic receptioni adnectitur potestas filios Dei fieri : filiatio autem divina solet in Scriptura Christo tribui, id est Verbo incarnato ut causæ efficienti et meritoriae.

Ad rationes oppositas. Ad 1) V. 14 primum agit de *modo* hujus adventus, v. 11 de *adventu*, tacito *modo*, — Ad 2) Tamen in Judæa natus est Christus et ex Judæa matre, et Judæis primitias salutis afferebat. Jo. 4, 22 : *salus ex Judæis est*; Rom. 9, 5 : *ex quibus est Christus secundum carnem*; item Rom. 11, 17. 18. 24. — Ad 3) Minor gradatio, at optimus nexus : mundus eum creatorem non cognovit, *ideo* visibilis ad proprium populum venit. — Ad 4) Dubium an doctrina de angelo Jehovæ vulgo Judæorum satis innotuerit.

Ergo licet contextus nonnihil faveat sententiæ priori, posteriorem admittimus. Sic τὸ *sui eum non receperunt* intellige de repudiato a Judæis Jesu Messia.

V. 12. QUOTQUOT AUTEM RECEPERUNT EUM... ἔσω, sive de suis rari aliqui sive de ceteris (gentilibus), *receperunt eum* ut Deum creatorem, protectorem et auctorem salutis æternæ, DEDIT EIS POTESTATEM. id est, *aptitudinem* FILIOS (τέκνυ) DEI FIERI, intellige, filios Dei in ordine supernaturali, in quo *ex Deo nati sunt*. — Sequitur explicatio τοῦ *receperunt eum*. Tales scilicet QUI CREDUNT IN NOMINE EJUS, εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, id est, *in ipsum*, hebraico loquendi modo.

V. 13. QUI NON EX SANGUINIBUS... SED EX DEO NATI SUNT. Oppositio inter duplicem generationem, alteram quæ filios *hominum*, alteram quæ filios *Dei* gignit. — EX SANGUINIBUS in plurali, hebraismus est : מִדָּמִים (*middamin*) — Tria hic de generatione humana sic exponit S. Thomas : *ex sanguinibus*, ut ex causa materiali; *ex voluntate carnis*, ut ex causa efficiente quantum ad concupiscentiam (in qua est voluntas sensitiva); *ex voluntate viri*, ut ex causa efficiente intellectuali (libere actum conjugalem perficiente). Cf. Jo. 3, 6. — EX DEO NATI SUNT, ἐκ θεοῦ ἐγγενήθησαν. Generatio spiritualis, cujus solus Deus causa est et quæ τέκνυ θεοῦ efficit. — Cf. Gal. 4, 5; 1 Jo. 5, 1.

Quæritur quomodo iis qui *ex Deo nati sunt* dicatur *dari*

potestas filios Dei fieri. Qui enim per fidem recipit Verbum eo ipso videtur ex Deo nasci.

R. 1^a resp. S. Thomæ. Homines fiunt filii Dei per triplicem assimilationem ad Deum : primum per gratiæ infusionem (Rom. 8, 15); secundo per operum perfectionem (Rom. 8, 13, 14); tertio per gloriæ adeptionem (Rom. 8, 23). Unde accepta per gratiæ infusionem filiatione divina inadæquata accipit justus potestatem ut per gratiam et liberum arbitrium bona opera exerceat et sic in gloria adæquate filius Dei fiat. Cf. 1 Jo. 3, 2 et Phil. 3, 21. Rom. 8, 30. Ita Theophylact., Beelen, etc.

2^a resp. item S. Thomæ. Per fidem disponitur homo ad baptismum per quem ex Deo nascitur, vel certe ad justificationem per votum baptismi recipiendam. Ita Tolet.

3^a resp. S. Chrysostomi : « Et cur non dixit : Fecit eos filios Dei fieri? Ut ostenderet multa nobis opus esse diligentia ut adoptionis nobis per baptismum impressam imaginem puram servemus atque intactam. »

4^a resp. Recentiorum quorundam, qui ἐξουσίαν vertunt *prærogativam*. Facile solvit difficultatem; sed obstat usus loquendi S. Joannis, qui præter h. l. 27^{ies} adhibet ἐξουσίαν, semper sensu *potestatem*.

Præplacet responsio 2^a, juxta quam v. 13 per *prolepsin* exponit quales sint futuri ii qui, potestate hac usi, filii Dei facti fuerint.

Quæritur quid sibi velit nasci ex Deo.

R. Est produci a Deo vivente, per donum aliquo modo divinum, in novam vitam, quæ consistat in analogica quadam licet vera similitudine naturæ divinæ; est, ut ait S. Petrus, fieri « consors divinæ naturæ. » Hoc donum deificum est gratia sanctificans quam Spiritus sanctus, justis ineffabili modo inhabitans, iis præsens communicat. Hoc donum Novo Testamento proprium, etiam justis Veteris Testamenti ob fidem Christi venturi Deus elargiebatur : ipsis tamen *ut parvulo* de quo Paulus ad Gal. 4. 1-7. Filii erant et heredes, publicum statum filiorum non consecuti. Vide Toletum.

V. 14. ET VERBUM CARO FACTUM EST... Hoc jam culmen hujus prologi sublimissimi. — Altissimum revelatur mysterium, mo-

dus scilicet quo Verbum *in propria* venerit (v. 11). — CARO FACTUM EST, hebraismus pro *homo factum est*. Ita Gen. 6, 12; Is. 40, 5; Jer. 25, 31; Ps. 64 (65), 3; Rom. 3, 20. — Potius *caro* quam *homo* posuisse videtur evangelista contra docetas, veram Christi humanitatem negantes quia carnem malo principio tribuebant (1). — ET, juxta August. et Chrysost., est pro *Nam*, ita ut hic sit nexus : aptos nos fecit filiationis divinæ *quia* Verbum caro factum est. Chrysost. (in h. l.) : „ Verbum, existens „ Filius Dei, factum est filius hominis, ut homines faceret filios „ Dei. „ Sed non liquet hanc fuisse mentem evangelistæ. — Nota etiam hic primum post versum 1 ad emphasim repeti ὁ λόγος. ET HABITAVIT IN NOBIS : nobiscum hominibus in terris conversatus est in carne visibilis, nec solum visibilis ut *homo*, sed etiam ut *Filius Dei unigenitus* : nam VIDIMUS, nos apostoli et discipuli ejus, GLORIAM EJUS, manifestationem scilicet divinitatis ejus. GLORIAM nempe QUASI UNIGENITI A PATRE. Cf. 1 Jo. 1, 1-3; Act. 1, 21; 10, 40. 41.

Notanda. 1) HABITAVIT, ἐσκήνωσε, *tabernaculum posuit*. Evidens allusio ad hebraicum שָׁכַן : Exod. 25, 8; 29, 45; Ps. 73 (74), 2; Zach. 2, 10; Apoc. 7, 15; 21, 3. In mysterio incarnationis adimpleta est illa σκήνωσις, ejus in V. T. figura habetur.

2) τὸ HABITAVIT IN NOBIS adhibent Hilar., Cyrill. et Ambros. contra eos qui dicunt, Verbum in carnem conversum esse. „ Si habitavit, ergo mansit Verbum. „

Hæc S. Chrysost. (In Joann. Hom. XI, n° 2) : „ Subdit enim : „ *Et habitat in nobis*, ac si diceret : Nihil absurdum suspicaris ex hoc dicto, *factum est*. Non enim immutabilis naturæ „ mutationem, sed habitationem dixi. Habitatio autem non idipsum est quod habitaculum, sed aliud. Alius enim in alio habitat; alias enim non esset habitatio : nihil enim in seipso „ habitat. Aliud vero dixi secundum essentiam. Nam unitate et

(1) Docetæ discernabant in homine tria principia, τὴν σάρκα, τὴν ψυχὴν et τὸν νοῦν vel τὸ πνεῦμα. Duo priora habebant ut essentialiter polluta, cum quibus ideo Verbum hypostatice uniri non posset. S. Joannes hæc tria Verbi hypostasi fuisse unita docet, τὴν σάρκα hoc loco; τὴν ψυχὴν. Jo. 12, 27; τὸ πνεῦμα Jo. 11, 33; 13, 21; 19, 30.

.. conjunctione Deus Verbum et caro unum sunt (ἐν ἑστὶ), sine
 .. ulla confusione vel substantiarum ablatione, sed per unionem
 .. ineffabilem et inexplicabilem. "

Quomodo autem hocce versiculo concinne enunciatur doctrina incarnationis, ita praeclare ostendit S. Cyrill. Alex. (in h. l.) :
 .. Non autem ait. ad carnem Verbum venisse, sed carnem factum
 .. esse, ne habitudine (σχετικῶς) sicut in prophetas aut sanctos
 .. alios ipsum venisse suspiceris, sed revera carnem factum esse,
 .. id est, hominem : hoc enim modo diximus. Quocirca etiam Deus
 .. est secundum naturam (κατὰ φύσιν) in carne et cum carne,
 .. quippe qui propriam sibi illam habeat, et tamen ut aliud quid
 .. intelligatur ab ipsa et in ipsa, et cum ipsa adoretur.... Unus
 .. enim ex ambobus est Christus (εἷς γὰρ ἐξ ἀμφοῖν ὁ Χριστός). "

3) ET VIDIMUS GLORIAM EJUS. Allusio ad Is. 40, 5; 66, 18 :
 καὶ ἤξουσιν καὶ ὄψονταί τὴν δόξαν μου. Is. 60. 2. — Ergo in Verbo
 incarnato Jehovah ipse apparuit!

4) QUASI UNIGENITI, id est, *qualis propria erat unigenito*.

5) UNIGENITI A PATRE, μονογενοῦς παρὰ πατρός. Joannes solus
 ita Christum vocat, hic et 1, 18; 3, 16. 18; 1 Jo. 4, 9. Quod, ait
 S. Thomas, .. ostendit gloriæ ejus singularitatem .. super omnem
 creaturam. Deus plures habet filios in ordine naturæ et gratiæ,
 ipsos tamen *analogice*; Verbum unus filius *proprie*, utpote
unigenitus. Valentiniani etiam inter æones suos ponebant τὸν
 μονογενῆ, quem tamen alium faciebant quam τὸν λόγον (Iren,
 Hær. 1, 8, 5). Joannes unum eundemque docet esse unigenitum
 et Verbum Dei. Cf. locos modo indicatos. — Dicitur etiam Chri-
 stus *primogenitus* secundum naturam humanam : Rom. 8, 29 :
ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. De hoc vide
 Tolet., annot. 45.

PLENUM GRATIÆ ET VERITATIS. Græce : πλήρης χάριτος καὶ
 ἀληθείας. (Aliqui codices habent πλήρης). πλήρης refertur ad ὁ
 λόγος, ita ut, juxta aliquos, verba illa : *et vidimus... a Patre*
 sint in parenthesi; vel, juxta alios, subaudiendum sit : ὁς ἐστὶ
 (πλήρης). Idem sensus quoad substantiam. — Cf. Ps. 85 (86), 15 :
 וְאֱמַת רַב חֶסֶד. Idem Exod. 34. 6. Hæc duo attributa apparent
 igitur in V. T. uti Jehovah propria. — Hic sensus est : Verbum.

ditissima communicatione gratiæ et veritatis harum se plenum comprobavit. Intendit enim evangelista exponere quid Verbum inter homines præstiterit. Est autem quoad nos plenum *gratiæ*, quia per illud datur omnis gratia salutis, ut Ephes. 1. 6 sq.: *veritatis*, quia salutis viam nos docuit et secreta divinitatis aperuit. — Cf. Jo. 1, 16; Col. 2, 9.

V. 15. JOANNES TESTIMONIUM PERHIBET DE IPSO... Proprio suo testimonio, quod v. 14 exhibuit, evangelista jam addit testimonium Baptistæ. Joannem hunc *Baptistam* esse, patet ex collatis Jo. 1, 27; Marc. 1, 7. 4; Luc. 3, 2. 16. — Tempus præsens adhibet evangelista tamquam historiographus. — ET CLAMAT, *κράζει*, tempore perfecto : disertum indicat et solemne testimonium. *κράζειν*, hoc sensu adhibitum, vocabulum est S. Joanni proprium. — HIC ERAT QUEM DIXI.. Jesum tunc digito monstrabat, ut patet ex versiculis 29 et 30, ubi ejusdem testimonii adjuncta historica exponuntur. — QUI POST ME VENTURUS EST, adventu vitæ publicæ, apostolicæ, sub quo solo respectu adventus Christi adventui Baptistæ poterat comparari. Quo sensu Baptista erat *precursor* Jesu. — ANTE ME FACTUS EST : QUIA PRIOR ME ERAT, *ἐμπροσθέν μου γέγονεν ὅτι, πρῶτός μου ἦν*. Circa interpretationem diversæ sunt sententiæ.

1^a sententia. (Kuinoel, Hengst., Patrizi). *ἐμπροσθέν* et *πρῶτος* sonant prioritatem *temporis*: vel etiam *ἐμπροσθέν*, prioritatem *loci*. Sic gallice : *Celui qui vient derrière moi, m'a précédé : parce qu'il existait avant moi*.

Rationes. 1) Quia ὅτι, πρῶτός μου ἦν ab ipso Baptista additur suo testimonio quod refert, et de quo v. 27 (Cf. v. 30). Ergo censendus ille conceptus implicari in *ἐμπροσθέν μου γέγονεν*.

2) Locus parallelus : Matth. 11, 10 : Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδόν σου ἐμπροσθέν σου. — 3) In N. T. numquam *ἐμπροσθέν* dicitur de potiori dignitate: in V. T. semel ita potest, at non debet accipi : Gen. 48, 20 : καὶ ἔθηκε τὸν Ἐφραΐμ ἐμπροσθέν τοῦ Μανασσῆ.

2^a sententia. (S. August., S. Thom., Beelen, Tholuck, Olshausen). *ἐμπροσθέν* dicitur de *potiori dignitate*, *πρῶτος* de *prioritate temporis*. Ita fere : Tempore quidem post me apparebit: at

gloria et honore ante me erit, quia ante me, utpote ab æterno, existerat.

Rationes. 1) Secus tautologia : *factus est ante me quia erat ante me*; vel : *dignior me factus est quia dignior me erat*. — 2) Gen. 48, 20 (Vide supra). Sensus probabilior de potiori dignitate. — 3) Locus parallelus : Matth. 3, 11; Marc. 1, 7; Luc. 3, 16, ubi : *ἡγροῦμαι ὑμῶν ἵνα*. — 4) V. 27° statim sequitur : *cujus non sum dignus*... — 5) Sic Baptista etiam ipse testatur æternitatem Verbi.

3^a sententia. (Chrysost., Cyrill., Tolet., Luc. Brug., Ad. Maier). Utrumque de *potiori dignitate*: Ita : Tempore quidem post me apparebit, at gloria anteponetur mihi quia dignitate potior me erat.

Rationes. Fere sicut pro 2^a sententia: tautologiam negant : *preferetur* quia *dignior*. Aliud enim sonat *ἡγροῦμαι*, aliud *ἵνα*.

In sententiis 2^a et 3^a perfectum *ἡγροῦμαι* habetur ut præteritum propheticum pro futuro, vel ut præteritum in prædestinatione.

Præplacet sententia secunda, præcipue ob rationes 3, 4, 5.

N. B. Ariani istud *ἡγροῦμαι* urgebant ut Verbum creaturam probarent. At nulla difficultas, quia non de *generatione*, sed de *manifestatione* sermo est.

— V. 16. ET DE PLENITUDINE EJUS OMNES NOS ACCEPIMUS. — ET, xxi in textu - recepto -; at vera lectio *ὅτι*, *quia*. — Redit evangelista ad conceptum suum versus 14 : *πλήρης* etc.; postea versu 19 et sq. testimonii Joannis Baptistæ adjuncta expositurus. (Aliqui post Athan. et Cypr. volunt hæc usque ad v. 19 esse verba Baptistæ. Sed, ait P. Patrizi. Baptista dixisset *πλήρης ἔγενετο*, non *ἐλήσβετο*. — Dein, infra v. 27 et sq., ubi de eodem testimonio, nil simile refertur). — PLENITUDO hæc est *gratiæ et veritatis* ut v. 14 (1).

S. Chrysost. (in h. l.) : - Non habet, inquit, doni erogandi con-
- sortem, sed ipse fons, ipsa radix est bonorum omnium, ipsa
- vita, ipsa lux, ipsa veritas, qui bonorum divitias non in se

(1) *πλήρης* vocabulum est apud gnosticos celebratissimum, sed alio prorsus sensu ac præsentī loco adhibitum. Sonat enim apud eos divinæ substantiæ se evolventis et in se redeuntis *plenitudinem* pantheisticam.

.. retinet, sed in alios omnes effundit, et postquam effudit, plenus remanet, nihil minus habens postquam aliis elargitus est.
.. sed semper scaturiens et aliis bona impertiens, in eadem
.. manet perfectione. "

ET GRATIAM PRO GRATIA. καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος. — Kxi est hic exegeticum pro *scilicet*.

Quæritur quid sit *gratia pro gratia*.

R. 1^a sententia. Evangelica gratia pro mosaica. (Cyrill., Chrysost., Patrizi). Ita ob vers. 17.

Contra est, in Scriptura Legem nunquam dici *gratiam*, sed ei potius opponi, ut v. 17; Rom. 6, 14; Gal. 2, 21 etc.

2^a sententia. Gratia gloriæ pro gratia fidei. (Aug.) Ita, juxta Eph. 2, 8: *Gratia enim estis salvati per fidem*, et Rom. 6, 23: *Gratia autem Dei vita æterna*.

Contra est, *Gloriam*, ut sic, *gratiam* vocari non solere.

3^a sententia. Gratia nobis data pro gratia Christo *plene communicata* (Tol., Luc. Brug.). Ita juxta Rom. 5, 15: *Multo magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit*. Et optime respondet v. 14° et 16° in prima parte.

4^a sententia. Gratia abundantissima (Beelen, Kuinoel, Maier). Ita ex hebraismo (?) ut gallice: *grâces sur grâces*.

Contra est, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος hebraice esse vertendum: הַן תַּחַת הַן, non vero, הַן עַל הַן: ergo ad hebraismum immerito pro hoc sensu appellatur. — Sed græcæ linguae indoles etiam hunc sensum non excludit. Nam Theognis, Xenophon et Chrysostomus sic ἀντὶ adhibent.

5^a sententia. Series gratiarum quarum una datur pro consensu priori (de Wette, Hengst.).

Præplacet sententia 3^a, Toleti. — Etiam 4^a admitti posset.

V. 17. QUIA LEX PER MOYSEN DATA EST; GRATIA ET VERITAS PER JESUM CHRISTUM FACTA EST. Confirmatur propositio præcedens, et œconomia christiana per antithesim commendatur. *Moses dedit legem*, quæ per se nullam sanctitatem præstabat; *Jesus Christus attulit gratiam et veritatem*, unde omnis justitia et sanctitas credentium in eum. — Hæc, ut videtur, contra ebionitas dicit, vel certe contra sectam aliquam judai-

zantium. Quæ doctrina a S. Paulo evolvitur in epistolis ad Romanos, ad Galatas et ad Hebræos.

V. 18. DEUM NEMO VIDIT UNQUAM visione intuitionis divinæ essentiæ, quod verum est de omni homine viatore; vel visione comprehensionis, quæ creaturæ qualicumque est incommunicabilis. Ita 1 Tim. 6, 16 : *Quem nemo hominum vidit nec videre potest*. Hæc soli Unigenito competit et de eo implicite hic prædicatur. — Sequitur in mente evangelistæ : ergo nemo veritatem divinam de visu testari potest : hinc solus UNIGENITUS FILIUS QUI EST IN SINU PATRIS, ejus essentiæ consubstantialis, IPSE vidit Patrem Deum et nobis vera de Deo ENARRAVIT.

NEMO, intellige : *nultus homo*, vel etiam, *nulla creatura*. — IN SINU PATRIS, εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς. (De præpositione εἰς, hic adhibita, vide Beelen. *Gramm. græcit. N. T.*, p. 444. 445). Sensus : *qui Patri arctissime unitus est*. Consubstantialem Patri Filium docet, duplicemque innuit naturam : qui enim habitabat in nobis est perpetuo in sinu Patris. — In sinu Patris EST, perpetuo ab eo genitus.

S. Chrysost. (in h. l.) : „ Quum dixisset enim : *Deum nemo vidit unquam*, non addidit : Filius qui vidit, narravit; sed „ aliquid aliud amplius, quam videre, posuit, quum dixit, *qui est in sinu Patris* : multo enim amplius quam videre, est „ esse in sinu Patris. Non enim aliquem alterius substantiæ „ Pater in sinu habuerit; neque ille auderet, si servus et ex „ aliorum numero esset, in sinu Patris versari : hoc enim veri „ filii tantum est, qui multa fiducia cum genitore utatur nihil „ que minus quam ille habeat. „

Alii, ut prophetæ, apostoli, etc., et ipsi *enarrarunt* : at non ut testes de visu, sed ut qui ab unigenito Verbo audierant.

Multorum veterum Patrum propositio : „ Patrem esse undequaque invisibilem, Filium vero visibilem „, prout jacet falsa est; vera videtur eo sensu, ut omnes theophaniæ per Filium aliquo modo factæ sint. Utrum necessario per Verbum fieri debuerint, non liquet.

N. B. Plures in Scriptura dicuntur Deum vidisse, at non intuitive. Hic sermo est de ea visione de qua et Paulus, 1 Tim. 6, 16 : *Lucem inhabitat inaccessibilem*. Cf. Jo. 6, 46; 14. 6 et Matth. 11. 27.

Nonnulli Patres græci legunt : ὁ μονογενὴς Θεός. (Cyrill., Al., Epiph., Iren., Basil. etc.). Idem legit Peschito : ܐܠܗܐ ܐܝܚܐ. Sed syriaca Curetonii habet, ut textus receptus et Vulgata : ܐܠܗܐ ܥܝܚܐ. Hæc censenda est vera lectio, juxta usum loquendi S. Joannis. Cf. Jo. 3, 16. 18; 1 Jo. 4, 9. Altera tamen notanda erat ob momentum ejus dogmaticum.

APPENDIX.

Paraphrasis exegetica Jo. I, 1-18.

In principio, quo tempus esse inciperet, jam erat Verbum, et Verbum erat apud Deum (primam in divinitate Personam, persona ab eo distincta), et Deus, divinam scilicet naturam habens, erat Verbum. Hoc Verbum erat in principio temporis apud Deum (primam Personam). Omnia creata per ipsum *esse* consecuta sunt, et sine illo nihil fuit eorum quæ *esse* acceperunt. In ipso ceu in fonte divino erat vita supernaturalis, et hæc vita fuit hominibus lux (per donum fidei), et lux illa fidei lucet perpetuo in tenebris ignorantiae et peccati, et tenebris illis obvoluti homines eam non susceperunt.

Fuit homo aliquis missus a Deo, cui nomen erat Joannes. Hic venit in mundum tamquam testis, ut testimonium perhiberet de lumine illo superno, ut omnes crederent per ejus ministerium. Non erat ille ipse lux, sed testis tantum per quem lux innotesceret. Verbum autem erat lux vera (excellentissima) quæ (per influxum gratiæ suæ) illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum per vitam temporalem. In mundo erat Verbum (sese per creaturas ut causa per effecta manifestans), et mundus per ipsum factus est, et tamen mundus illud non agnovit creatorem suum. (Postea) in propria, in medium populi sui Israel, venit (humana carne indutus), et suus ille populus eum non recepit ut Messiam suum.

Quotquot autem eum tamquam salutis auctorem receperunt, aptos fecit ad filiationem divinam in se suscipiendam. Tales sunt qui credunt in eum (ut in vitæ æternæ fontem), qui non ex humano sanguine (ut ex causa materiali) neque ex voluntate

carnis (ut ex causa efficiente per naturalem concupiscentiam) neque ex voluntate viri (ut ex causa efficiente intellectiva libere generationem procurante), sed ex Deo (ut ex una et adæquata causa spiritali) nati sunt.

Et Verbum caro factum est (humanam naturam sibi in unitate personæ propriam assumens), et habitaculum sibi fecit in medio nostri, et nos ejus discipuli vidimus gloriam divinitatis ejus (sese per effecta manifestantem), gloriam talem qualis est propria Filii unigeniti ex Patre (Deo) nati. — habitavit, inquam in nobis plenum gratiæ et veritatis (gratiæ et veritatis in nos effundendæ fons plenissimus).

Joannes testimonium perhibet de ipso (ut de Filio Dei) et clamat, dicens : ~ Hic erat de quo olim dixi : Qui tempore post me apparebit (publicum suum ministerium exercens), gloria et honore mihi prælatus est, quia ante me (ab æterno) existentiam habebat. ~

Et de plenitudine gratiæ et veritatis ejus omnes nos accepimus; gratiam scilicet pro gratia ipsi plenissime communicata. Lex quidem olim per Moysen data est, gratia vero et veritas per Jesum Christum factæ sunt nobis. (Et quidem per Jesum Christum solum hæc nobis dona advenire poterant : nam) nemo unquam vidit Deum visione intuitionis, ut in divina essentia veritatem disceret : Unigenitus qui est in sinu Patris (Patri consubstantialis), ipse (eam vidit et) enarravit nobis.

SCHOLION DOGMATICUM.

A) Ex hoc prologo S. Joannis apte demonstratur secunda in Deo hypostasis, quæ et ipsa *Deus* sit ac proin primæ hypostasi consubstantialis; et quum hæc ipsa secunda Dei hypostasis caro facta alius non sit ac Jesus-Christus, ut patet ex Jo. 1, 14-18, hinc et *divinitas Christi* ex eodem prologo luculenter demonstratur. Quomodo hæc demonstratio procedat optime habet Emm. Card. Franzelin (*De Verbo incarn.*, thesi 8) : ~ Singula doctrinæ capita de Jesu Christo Vero Deo Deique Filio.. in unum quodammodo collecta verticem conspiciuntur Jo. 1, 1-18. Hoc enim loco is qui in tempore caro factus est docetur esse Deus,

Deus æternus, Deus creator universi, Deus auctor gratiæ et ordinis supernaturalis, Deus cui supremus cultus debetur; qui nihilo tamen minus a Deo Patre distinctus et a Deo Patre genitus, ejus est Verbum et unigenitus Filius. "

Objicientibus rationalistis, non ostendi *ex hoc solo prologo* omnimodam æqualitatem et identicam naturam Verbi cum Deo Summo : Philonem enim, aliosque ejusdem scholæ Judæos, etiam τὸν λόγον vocare *Deum*, divinitatisque attributis præditum celebrare, et nihilominus Deo Summo eum facere inferiorem : ergo et Joannem, Philoni coævum, idem potuisse de Verbo sentire : — respondemus : ex supradictis satis apparere discrimen inter Philonis et Joannis de Verbo doctrinam : ergo gratuito supponi, evangelium vocibus iis, quæ per se summam deitatis naturam designent, voluisse naturam inferiorem describere.

Quod si urgeant : plura tamen inter Philonem et Joannem circa doctrinam Verbi esse similia, adeoque jure supponi posse, apud eos existere etiam similitudinem conceptuum circa Verbi intimam naturam; convincendi jam erunt ex aliis Scripturæ locis : sive ex Joannis 5, 17-19; 10, 30; 14, 7-11; sive ex Heb. 1, 10-12, ubi de Christo asseruntur dicta quæ in V. T. de ipso Jehovah prædicantur; sive ex Rom. 9, 5 (cujus loci genuinus sensus optime vindicatur), ubi Christus dicitur ὁ ἐπὶ πάντων θεός. His igitur locis stabilito sensu quo apostoli nomen *Dei* Christo tribuunt, nulla jam specie poterunt adversarii eidem nomini *Dei* in prologo Joannis alium sensum improprium attingere.

B) *Ontologistæ* aliqui frustra systemati suo argumentum quarunt in Jo. 1, 9. Nam hæc *lux* non est *naturalis* rationis illuminatio, sed *supernaturalis* per lumen fidei mentis illustratio. — Sed ex altera parte, contra eos nimis urgendus non est v. 18. Potest enim recte intelligi de visione *comprehensiva* tantum; et etiamsi de *intuitiva* exponatur, hæc *beatorum* visio est, qualem ontologistæ sibi non tribuunt : dicunt enim se videre Deum non secundum omnia attributa, sed tantum ut est *summa veritas et supremum rerum exemplar*. Quamvis et hæc evasio per distinctionem virtuales inter essentiam Dei ejusque attributa logice defendi nequeat.

Testimonia Joannis Baptistæ.

19. *Et hoc est testimonium Joannis, quando miserunt Judæi ab Jerosolymis sacerdotes et Levitas ad eum ut interrogarent eum : Tu quis es?* 20. *Et confessus est, et non negavit : et confessus est : Quia non sum ego Christus.* 21. *Et interrogaverunt eum : Quid ergo? Elias es tu? Et dixit : Non sum. Propheta es tu? Et respondit : Non.* 22. *Dixerunt ergo ei : Quis es ut responsum demus his, qui miserunt nos? Quid dicis de teipso?* 23. *Ait : Ego vox clamantis in deserto : Dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias propheta.* 24. *Et qui missi fuerant, erant ex Pharisæis.* 25. *Et interrogaverunt eum, et dixerunt ei : Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta?* 26. *Respondit eis Joannes, dicens : Ego baptizo in aqua : medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis.* 27. *Ipse est, qui post me venturus est, qui ante me factus est : cujus ego non sum dignus ut solvam ejus corrigiam calceamenti.* 28. *Hæc in Bethania facta sunt trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans.* 29. *Altera die vidit Joannes Jesum venientem ad se, et ait : Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* 30. *Hic est, de quo dixi : Post me venit vir, qui ante me factus est : quia prior me erat.* 31. *Et ego nesciebam eum, sed ut manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans.* 32. *Et testimonium perhibuit Joannes, dicens : Quia vidi Spiritum descendantem quasi columbam de cælo, et mansit super eum.* 33. *Et ego nesciebam eum : sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit : Super quem videris Spiritum descendantem, et manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto,* 34. *Et ego vidi : et testimonium perhibui quia hic est Filius Dei.*

V. 19. Testimonium Baptistæ nunc cum omnibus adjunctis exponit. — JUDÆI, Judæorum primores, membra synedrii, ad quos spectabat jus explorandi prædicatorum auctoritatem.

V. 20. Respondet primum quid non sit : NON SUM EGO CHRIS-

TUS; quasi implicite significans : .. sed alius apparuit jam qui est Christus. ~ Responsio supponit Baptistam tunc a Judæis pro Messia haberi cœpisse. Sed et scopo evangelistæ hæc responsio favet contra hæresim joannistarum. Cf. Luc. 3, 15 : *Existimante autem populo, et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne, ne forte ipse esset Christus.*

V. 21. Interrogatio de ELIA ex male a Judæis intellecto Mal. 4, 5 : *Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus et horribilis.* — PROPHETA ES TU? ὁ προφῆτης, ille determinatus per vaticinium Moysis. Deut. 18, 15 : *Prophetam de gente tua et de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus : ipsum audies.* Qui ipse debebat esse Messias (ut constat ex Act. 3, 22. 23); sed quem Judæi alium a Messia putabant. Alii tamen hoc vaticinium de Messia intelligebant. Cf. Jo. 1, 45; 6, 14; 4, 25; Act. 7, 37. Baptistam fuisse prophetam (*un prophète*) ipse Salvator testatur. Matth. 11, 9.

V. 23. Sibi Baptista applicat Is. 40, 3, ubi sensu literalis agi nobis videtur de salute messianica præparanda (1). DIRIGITE, εὐθύνετε, *planam facile*, viam Salvatori facilem reddite, id est, disponite vos ad eum recipiendum. — Admiranda plane S. Joannis Baptistæ in hoc responso humilitas.

V. 25. QUID ERGO BAPTIZAS...? Hæc tacitam reprehensionem continens interrogatio, quæque pharisæorum supercilium prodit, ita ex præcedentibus nascitur : Norant legisperiti futuram tempore Messiae ablutionem per aquam in pœnitentiam, juxta Ezech. 36, 25 : *Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.* Et Zach. 13, 1 : *In die illa erit fons patens domui David et habitantibus Jerusalem in ablutionem peccatoris.* Hanc autem ablutionem non nisi per ipsum Messiam vel per eos qui Messiae comites prædicti fuerant fieri posse putabant. — Vaticinium Isaiaë 40, 3 non recte intellexisse videntur.

(1) D. Beelen, D. Van Steenkiste et alii nonnulli sensum literalem expouunt de solvenda captivitate babylonica, sensum typicum de salute messianica.

V. 26. RESPONDIT ... EGO BAPTIZO IN AQUA. EGO, gallice : *quant à moi*. — IN AQUA tantum, ac proin non eo baptismo quem prædixere prophetæ. Ad alium pertinet *verum* hoc baptisma; MEDIUS AUTEM VESTRUM STETIT QUEM VOS NESCITIS. (STETIT, ἔστηκε, sensu præsentis). Addit Matth. 3, 11 : *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto et igni* die scilicet Pentecostes; vel, ut aliis placeat, igni vos ut metallum purissimum mundante. — Evangelista quartus responsi partem primam solam memorat. — MEDIUS... Joannes Baptista pronunciat Messiam jam apparuisse, et inter Judæos versari, quamvis etiamnum ignotum. Cf. Is. 12, 6.

V. 27. IPSE EST QUI POST ME VENTURUS EST : „ Ipsius ego sum præcursor „, et. sic explicatur quomodo sit *vox clamantis*... Est idipsum testimonium tunc primum prolatum, quod postea commemorat Baptista, v. 30, et evangelista, v. 15. — CUJUS EGO, qui vulgi judicio magnus aliquis videor, NON SUM DIGNUS UT SOLVAM... Cf. Matth. 3, 11; Marc. 1, 7; Luc. 3, 16. Sensus : „ non sum dignus ut vel infimum servi obsequium Messię præstem. „ Cf. Ps. 59, 10; 107, 10, ubi similis conceptus.

V. 28. Addit in fine *locum*. BETHANIA. Textus receptus : βεθζαζαζζ. Ita et multi codices et Patres et syr. Curet. Verior tamen lectio est βεθζανιζ, ut etiam habet Peschito. Videtur locus utrumque nomen gessisse. (Juxta D. Beelen, בֵּית אַנְיָה, *schiphuis*; בֵּית עֲבָרָה, *vaarhuis*). — TRANS JORDANEM, id est, in ea regione orientali Palæstinæ quæ Peræa dicebatur. Alia est Bethania Judææ prope Jerusalem. — Locum meminit ut omnibus constaret publicum fuisse testimonium.

V. 29. „ Supra Joannes perhibuit testimonium Christo interrogatus : hic vero perhibet aliud testimonium Christo spontaneus. „ (S. Thom.) — ALTERA DIE, postridie. — VENIENTEM AD SE, non tunc primum, siquidem multo antea venerat ab eo baptismum petens. Cf. v. 32. 33. Veniebat, ut videtur, e deserto, postridie primos suos apostolos vocaturus (v. 39). — Veniebat ut „ testimonium Joannis certificaretur. „ (S. Thom.) — Et paulatim accedentem Jesum digito monstrans, AIT : ECCE AGNUS DEI, ὁ ἀγνός (cum articulo), notus ex Is. 53, 7. 11. 12. — DEI, a Deo destinatus ut per sui immolationem mundum Deo reconciliet.

Cf. 1 Jo. 2, 2; 1 Pet. 2, 22. 23; Act. 8, 32. Ille agnus Messias esse noscebatur.

V. 30. HIC EST... Commemorat v. 27 et complet, addens : QUIA PRIOR ME ERAT. Idipsum testimonium evangelista citavit v. 15, ubi vide explicatum.

V. 31. ET EGO NESCIEBAM EUM. Hæc addit ad robur testimonii : sola divina revelatione se didicisse, hunc virum Jesum esse Messiam. Sciebat et jam venisse Messiam et se eum prædicare debere, sed facie eum nesciebat : quum autem venisset ad se baptismum petens, revelatione interna primum eum agnovit et visione Spiritus sancti, ut signo item per revelationem præcognito, in eadem notitia confirmatus est. Licet cognatus Jesu, eum tamen nondum obviam habuerat, Deo sic providente quo credibilior Messiae testis esset.

N. B. Alii aliter hunc locum explicant. Discutere hic non vacat. Vide Toletum.

SED UT MANIFESTETUR ... En scopus baptismi Joannis *in aqua tantum*. Ita scilicet : a) ut sic Christus a Joanne baptizatus a Patre declararetur; — b) ut novitate hujus ritus percussi populi intelligerent jam impleri Ezech. 36, 25; — c) ut populus per pœnitentiam ad recipiendum Christum disponeretur; — d) ut ratione baptismi major ad Joannem fieret concursus et sic testimonium manifestius evaderet.

Nota : IN ISRAEL, nam missio Joannis non erat ad gentes.

V. 32. 33. ET TESTIMONIUM PERHIBUIT. Non novum est, sed ejusdem continuatio. Verba ab evangelista interjecta sunt ad emphasim. — QUIA VIDI SPIRITUM SANCTUM ... Hæc supponunt notam quarti evangelii lectoribus historiam baptismi Christi a Synopticis narratam. Matth. 3, 13-17; Marc. 1, 9-11; Luc. 3, 21. 22. — HIC EST QUI BAPTIZAT IN SPIRITU SANCTO : oppositio ad superius dictum, v. 31 : *in aqua*. — Sensus : hic est qui Spiritus sancti dona in suos effundet. — His verbis, ut videtur, alludit ad sacramentalem baptismum Christi.

S. August. multis in h. l. disserit de *columbæ* specie sub qua apparuit Spiritus sanctus.

V. 34. ET, *igitur*, EGO VIDI ET TESTIMONIUM PERHIBUI. Græce : περὶ τέλει, tempus perfectum, indicans testimonium absolu-

tum. — FILIUS DEI, ὁ υἱός. Ita, quia hæc vox Patris in baptismo Christi audita fuerat. ὁ υἱός (cum articulo) non adoptionis, sic enim multi; ergo naturalis, ergo et ipse Deus. Consubstantialitatem tamen Christi cum Patre Joannem hic populum docere voluisse non constat. Docere certe voluit Jesum esse Messiam, qui ὁ υἱός τοῦ θεοῦ vocari solebat. Cf. Ps. 2, 7 : *Dominus dixit ad me : Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Jo. 1, 49 (1).

Vocatio primorum discipulorum.

35. Altera die iterum-stabat Joannes, et ex discipulis ejus duo. 36. Et respiciens Jesum ambulantes, dicit : Ecce agnus Dei. 37. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, et secuti sunt Jesum. 38. Conversus autem Jesus, et videns eos sequentes se, dicit eis : Quid queritis? Qui dixerunt ei : Rabbi, (quod dicitur interpretatum Magister) ubi habitas? 39. Dicit eis : Venite, et videte. Venerunt, et viderunt ubi maneret, et apud eum manserunt die illo : hora autem erat quasi decima. 40. Erat autem Andreas frater Simonis Petri unus ex duobus, qui audierant a Joanne, et secuti fuerant eum. 41. Invenit hic primum fratrem suum Simonem, et dicit ei : Invenimus Messiam. (quod est interpretatum Christus.) 42. Et adduxit eum ad Jesum. Intuitus autem eum Jesus, dicit : Tu es Simon filius Jona : tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. 43. In crastinum voluit exire in Galilæam, et invenit Philippum. Et dicit ei Jesus : Sequere me. 44. Erat autem Philippus a Bethsaida, civitate Andreæ, et Petri. 45. Invenit Philippus Nathanael, et dicit ei : Quem scripsit Moyses in lege, et Prophetæ, invenimus Jesum filium Joseph a Nazareth. 46. Et dicit ei Nathanael : A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus : Veni, et vide. 47. Vidit Jesus Nathanael venientem ad se, et dicit de eo : Ecce vere Israelita, in quo dolus non est. 48. Dicit ei Nathanael : Unde me nosti?

(1) Plenissimam de Joanne Baptista tractationem videsis apud R. D. Van Steenkiste : *Commentarius in Evangelium S. Matthæi* 2^a edit. p. 90-106.

Respondit Jesus, et dixit ei : Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. 49. Respondit ei Nathanael, et ait : Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israel. 50. Respondit Jesus, et dixit ei : Quia dixi tibi : Vidi te sub ficu, credis : majus his videbis. 51. Et dicit ei : Amen, amen dico vobis; videbitis cœlum apertum, et Angelos Dei ascendentes et descendentes supra Filium hominis.

V. 35. Incipit exponi electio primorum Christi discipulorum, quos Baptista ei paraverat et ad Jesum sequendum induxerat.

V. 37-40. SECUTI SUNT ex admirabunda curiositate. Vellent eum alloqui, at non audent. Quam suaviter Jesus eos prævenit! — RABBI interpretatur evangelista, quia Asiæ christiani aramaice nesciebant. — HORA... QUASI DECIMA, id est duæ horæ ante solis occasum. Judæi inter solis ortum et occasum numerabant semper horas duodecim; quæ proin pro variis anni temporibus variæ erant durationis. Igitur quum prope esset nox, apud Jesum hospitati fuisse videntur. — Unum ex his discipulis nominat, alterius nomen tacet : unde fuisse conjicitur ille ἄλλος μαθητής, sæpe inductus, nunquam nominatus, qui ipse evangelista erat. Fuit ergo Joannes evangelista discipulus Joannis Baptistæ. (Vide *Prolegomena*. p. 5). Postea ad assiduam Christi sequelam vocatus est Joannes et frater ejus Jacobus, ut refert Matthæus, 4, 21. 22.

V. 41. INVENIT HIC PRIMUM (græce πρῶτος) FRATREM SUUM SIMONEM. Et alter discipulus fratrem habebat, Jacobum : at Andreas primus fratrem suum sollicite quæsitum, ut statim tanti nuncii eum certiores faceret, invenit (εὕρισκει), et revelatam sibi quum a Baptista tum ab ipso Jesu veritatem fratri communicat : INVENIMUS MESSIAM. Aramaice ܡܫܝܚܐ, hebraice מָשִׁיחַ. Nomen hoc aramaicum retinet evangelista ob rei momentum. Ita Judæi liberatorem suum expectatum vocare solebant : Jo. 4, 25; Matth. 16, 16; 22, 42; Marc. 14, 61; 15, 32; Luc. 2, 11. 26; 3, 15; 23, 2. 35. 39; Jo. 7, 41. 42, etc. Significat *unctus*, sicut ἁγιασμένος, id est, speciali consecratione ad munus aliquod theocraticum deputatus.

V. 42. ET ADDUXIT... Exemplum zeli apostolici! — INTUITUS AUTEM, antequam aliquid diceret (unde probatur Jesu omniscientia) : TU ES SIMON FILIUS JONA (1) (יֵהוֹנָה; שִׁמְעוֹן); sed et præscentiam suam ostendit, addens : TU VOCABERIS CEPHAS. (aramaice : כִּיפָא ab hebraico כֶּהַן, id est, *petra*, hinc πέτρος terminatione masculina). Nomen nondum imponitur, sed imponendum prædicatur. Cf. Marc. 3, 16. — Sunt tamen qui teneant tunc statim nomen impositum fuisse. — Impositio nominis symbolici semper aliquid magni a Deo conferendum portendit. Cf. Gen. 17, 5 et 32, 28, ubi de impositione nominum Abraham et Israel. Num. 13, 17 (?); Matth. 1, 21 et Luc. 1, 31, ubi de impositione nominis Jesu — Sensum Christus explicat Matth. 16, 18 : *Tu es Petrus*, etc. — Atque hoc Simoni et Andreæ præambulum fuit plenioris vocationis quæ narratur Matth. 4, 18; Marc. 1, 16.

V. 43. IN CRASTINUM, postridie, INVENIT : obviam habuit...

V. 44. ERAT AUTEM PHILIPPUS A BETHSAIDA... BETHSAIDA Galilææ ad ripam maris Tiberiadis. Patriam indicat, vel ad accuratorem historicam, vel ut insinuet Philippi animum ab Andrea et Simone ad sequelam Christi fuisse dispositum.

V. 45. INVENIT PHILIPPUS NATHANAEL. (נְתַנְאֵל, *Deusdedit*). Hunc inter apostolos adnumerari a S. Joanne vix dubium esse potest. Cf. 21, 2, ubi promiscue cum apostolis locum obtinet. A Synopticis nomen hoc tacetur. Idem putatur ac Bartholomæus, qui in tribus catalogis (Matth. 10, 3; Marc. 3, 18; Luc. 6, 14) (2) statim post Philippum nominatur et cujus nomen in quarto evangelio non occurrit. — QUEM SCRIPSIT MOYSES, id est, de quo scripsit. (Hellenismus est non sine exemplo apud classicos.) Alludit ad vaticinium Moysis, Dent. 18, 15-19 ubi de *Propheta*. Id, ut messianicum, notissimum fuisse, colligitur ex Act. 3, 22, 23 et ex nomine ὁ προφητεύων, quod Messiae, vel certe ejus præconi

(1) Sunt qui velint, *Jona* contractum esse pro *Joanna* (Joannes). Nota tamen duo nomina aramaica יֵהוֹנָה, *columba*, et יוֹהָנָן, *Dominus propitius*.

(2) In catalogo Act. 1, 13 ab invicem separantur. Toletus, post S. Augustinum, negat apostolum esse Nathanaelem. — P. Patrizi per exclusionem ceterorum apostolorum bene ostendit identitatem *Nathanaelis* et *Bartholomæi*, id est, *filii Tholomæi*. Vide ejus comment., in h. l., p. 25.

insigni, tribuebatur (Vide ad v. 21). — FILIUM JOSEPH A NAZARETH. Ita Philippus secundum vulgarem opinionem loquitur, ignorans partum virgineum et Jesu natalem in Bethlehem. — Frustra ex hoc loco rationalistæ argumentum quærunt ad elevandam fidem SS. Matthæi et Lucae de modo et loco nativitatis Christi. Utrumque factum non ignorabat Joannes, sed ignorabant Philippus, Jerosolymitani (Jo. 7, 42) etc.

V. 46. Legendum cum signo interrogationis. Sensus : A Nazareth loco tam ignobili, potestne aliquid boni ortum ducere? Cf. Matth. 13, 57. 58, Marc. 6, 6, Luc. 4, 29 : ubi Nazarethani apparent duri, increduli, ingrati. — VENI ET VIDE. Non disputat, sed ad Jesum ducit. Bonum exemplum iis sequendum qui cum bonæ fidei incredulīs agunt.

V. 47. VIDIT JESUS... Nathanael gratiam oblatam non rejicit, et a Jesu ob sinceritatem laudatur. — Totum hoc colloquium ad scopum evangelistæ multum confert, ostendendo Christum absentia cognoscere et corda scrutari. — VERE ISRAELITA, id est, non genere tantum sed et moribus. — IN QUO DOLUS NON EST explicat adverbium ἀληθῶς.

V. 48. UNDE ME NOSTI? Interrogatio virum candidum prodit. Non tamen his verbis insinuat Nathanael se laudem Christi mereri. — RESPONDIT JESUS... indirecte, ostendens sibi abscondita non latere, et sic potuisse se Nathanaelis cor intueri : PRIUSQUAM TE PHILIPPUS VOCARET, QUUM ESSES SUB FICU, VIDI TE.

V. 49. Ex argumento scientiæ supernaturalis Jesu, auxiliante divina gratia, Nathanael agnoscit vera sibi Philippum dixisse, et Jesum Messiam proclamat, sub duplici recepto Messiae nomine. Utrum sub nomine ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ divinam Jesu naturam explicite agnoverit, affirmant alii; alii dubitant (Card. Franzelin tenet Nathanael sub nomine ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ confessum esse divinitatem Jesu, sub nomine ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ qualitatem Messiae. *De Verbo incarn.*, thesi 3); plerique negant. Hoc enim mysterium ab ipso Christo plene revelandum fuisse videtur. In ipso tamen nomine jam implicita hæc revelatio existebat.

V. 50. Jesus ejus fidem ob hoc argumentum præstitam laudat et majora argumenta promittit quibus in fide confirmetur.

V. 51. Hæc Jesus etiam adstantibus dicit. Quæ sint hæc MAJORA jam explicat. AMEN, AMEN DICO VOBIS. Duplex illud *amen* in formula assertoria est locutio S. Joanni propria. Synoptici in simili formula non nisi unum *amen* adhibent. Prophetæ olim oracula proferebant invocata Jehovæ auctoritate : ~ *Hæc dicit Dominus*. ~ Jesus ex auctoritate propria : *Ego dico vobis*. Cf. Heb. 1. 1.

VIDEBITIS CÆLUM APERTUM, ET ANGELOS DEI ASCENDENTES ET DESCENDENTES SUPER FILIUM HOMINIS. Locus obscurus et vera crux interpretum. Unde multiplex expositio.

Alii exponunt verba sensu *proprio*, alii, sensu *translato*.

Sensu proprio, et rursus non uno modo :

1) de angelis qui apparuerunt in horto Jesu agonizanti, et ad sepulchrum post resurrectionem (Chrysost. cum schola ejus). — At illi angeli non ascenderunt super Filium hominis, nec fuere visi a discipulis.

2) de angelis qui apparuerunt in ascensione Domini (Item Chrysost.). — At illi rursus descenderunt quidem, sed non ascenderunt super Filium hominis.

3) de angelis Christo post tentationem ministrantibus in deserto. Ascendere et descendere super aliquem, hebraismus est qui idem sonat ac : alicui ministrare (Cyrill. Alex.). — At illos angelos nulli ex discipulis viderunt.

4) de angelis Christo ministraturis in ultimo judicio (Maldonat.). Erit quidem hoc judicium, a Christo exercitum, insigne ejus divinitatis argumentum. — Modus tamen loquendi Christi in textu nostro videtur proponere discipulis aliquid in præsentī vita adimplendum.

5) Sunt qui putent hic a Christo prædici speciale quoddam et individuum vitæ suæ miraculum, quod quando impletum sit ignoretur. — At hypothesis hæc est fere gratuita; et mirum certe foret, hujusmodi a Christo facti prodigii nullam inveniri in antiquitate mentionem.

Sensu translato, et iterum varie varii :

1) de angelis ministrantibus Christo in gubernanda Ecclesia, custodiendis hominibus, et in die judicii mortuos excitaturis et electos separaturis a reprobis (Tolet.). — At hoc ministerium,

maximam partem occultum, quomodo tamquam signum potestatis Christi hominibus apparebit?

2) Angelos illos alii figurate intelligunt virtutes cœlestes multiplices (δυνάμεις) quas Christus in miraculis suis edendis ostensurus esset (Beelen, Maier, Olshausen...). Prodigia scilicet solebant angelis tribui, et aliquando, vel forte semper, angelorum adhibito ministerio fiebant. Cf. Jo. 5, 4, ubi de angelo movente aquam in piscina Bethsaidæ; Matth. 28, 2, ubi angelus lapidem sepulchri revolvit; Act. 12, 7, ubi angelus educit Petrum e carcere; Dan. 3, 49, ubi angelus excutit flammam ignis de fornace babilonica; et Apoc. passim. — In his tamen ministeriis angeli invisibiles remanebant. Unde ergo potuit dicere Jesus : *Videbitis angelos Dei ascendentes etc.*?

3) Alii provocant ad visionem patriarchæ Jacob (Gen. 28, 12. 13), in qua vidit angelos ascendentes et descendentes scalam illam portentosam. Ad illam visionem dicunt fieri hoc loco evidentem allusionem : adeoque similem esse et visionis Jacobi et verborum Christi significationem. Quum ergo visio Jacobi, juxta contextum (Gen. 28, 13-15), designaret specialem Dei circa Jacob protectionem perpetuo manifestandam, ita et Filio hominis jugi adjutorio prædici Deum adfuturum, quod adjutorium per miracula præcipue fieri manifestum, juxta Nicodemi dictum Jo. 3, 2 (Hengstenberg, Kuinoel, de Wette...). — At si a Jacobo angeli visi sunt, in illa circa Christum divina protectione certe nequaquam visibiles se præbuerunt. Unde non satis apparet duorum textuum Genesis et evangelii parallelismus realis.

4) S. Augustinus angelos vult esse *predicatores*, ascendentes dum sublimia, descendentes dum simpliciora loquuntur. — At in tali prædicatione quid prodigii reperitur quod Christus tamquam signum suæ missionis assumere potuerit?

In tanta opinionum varietate seligat lector eam quæ sibi ceteris minus improbabilis videatur,

CAPUT II.

Argumentum. Nuptiæ in Cana Galilææ et primum miraculum Christi (1-11). — Iter in Capharnaum (12). — Festo Paschatis Christus e templo jerosolymitano mercatores ejicit (13-17). — Qua occasione, a Judæis provocatus, prædicit mortem et resurrectionem suam (18-22). — Jerosolymis multis miraculis sibi fidem facit. At quum sit scrutator cordium, Judæis se non credit (23-25).

Nuptiæ in Cana.

1. *Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ : et erat mater Jesu ibi.* 2. *Vocatus est autem et Jesus, et discipuli ejus ad nuptias.* 3. *Et deficiente vino, dicit mater Jesu ad eum : Vinum non habent.* 4. *Et dicit ei Jesus : Quid mihi, et tibi est mulier? nondum venit hora mea.* 5. *Dicit mater ejus ministris : Quodcumque dixerit vobis, facite.* 6. *Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem Judæorum, capientes singulæ metretas binas vel ternas.* 7. *Dicit eis Jesus : Implete hydrias aqua. Et impleverunt eas usque ad summum.* 8. *Et dicit eis Jesus : Haurite nunc, et ferte architriclino. Et tulerunt.* 9. *Ut autem gustavit architriclinus aquam vinum factam, et non sciebat unde esset, ministri autem sciebant, qui hauserant aquam : vocat sponsum architriclinus.* 10. *Et dicit ei : Omnis homo primum bonum vinum ponit : et cum inebriati fuerint, tunc id, quod deterius est : Tu autem servasti bonum vinum usque adhuc.* 11. *Hoc fecit initium signorum Jesus in Cana Galilææ : et manifestavit gloriam suam, et crediderunt in eum discipuli ejus.*

V. 1. ET DIE TERTIA ex quo Jesus e Judæa in Galilæam abierat (1, 43). — NUPTIÆ : convivium nuptiale. — CANA GALILÆÆ.

Additur GALILÆÆ, juxta plures, ad distinctionem ab alia, quæ erat in tribu Aser. Galilæa pars erat terræ Israel septentrionalis, Phœniciæ adjacens. — ET ERAT MATER JESU IBI, et quidem, ut ex sequentibus conjicitur, hujus convivii propriam sollicitudinem gerens; tunc jam vidua, secus cur S. Joseph non adfuisset? — Putantur sponsi B. Virginis consanguinei fuisse.

V. 2. VOCATUS EST AUTEM ET JESUS, supra numerum prævisum, ut videtur, quoniam illuc advenerat, et cum ipso DISCIPULI EJUS, illi quinque quos sibi adsciverat. Ex aucto numero explicatur defectus vini apud sponso non divites. — Jesus invitatus venit, ut ostendat sanctum esse matrimonium. Ita Patres.

V. 3. ET DEFICIENTE VINO, DICIT MATER JESU AD EUM : VINUM NON HABENT. Mira B. Virginis caritas, fiducia, prudentia. Remedium qualecumque ab omnipotente filio exspectat. Quale, non dicit. (Aliqui rationalistæ volunt Mariam his verbis insinuasse filio suo ut cum discipulis recederet et sic sponso confusione præcaveret. Contra est v. 5.)

V. 4. QUID MIHI ET TIBI EST, MULIER? Horum verborum statuendus sensus tum grammaticalis, tum realis in mente Christi.

Quæritur 1° de sensu *grammaticali*.

R. 1^a *sententia*. (Euthym. in h. l. et Tolet.). *Neque ad me, nec ad te spectat de vini copia providere, sed ad sponso invitantes.*

Contra est, præsentem enunciationem esse certissimum hebraismum qui hunc sensum non habet.

2^a *sententia*. (August., Luc. Brug., Tol., Patrizi). *Quid mihi tecum commune est?* id est, in hoc negotio patrando miracula : hoc enim pertinet ad naturam meam divinam, quam a solo Patre habeo, et juxta quam nil mihi cum matre commune est.

Ita S. August. (in Jo. tract, VIII, 9) : „ Dominus noster Jesus „ Christus, et Deus erat et homo : secundum quod Deus erat, „ matrem non habebat; secundum quod homo erat, habebat. „ Mater ergo erat carnis, mater humanitatis, mater infirmitatis „ quam suscepit propter nos. Miraculum autem quod facturus „ erat, secundum divinitatem facturus erat, non secundum infirmitatem : secundum quod Deus erat, non secundum quod „ infirmus natus erat. „

Contra est : a) Quod Jesus ipse aliter videtur dictum suum explicare, dicens : *Nondum venit hora mea.* — b) Videtur agi de relatione personæ ad personam : et sic falsum est nihil esse commune inter Christum Deum et Mariam, matrem Dei. — c) Quod tamen a matre exoratus miraculum fecit. — d) Quod usus loquendi hunc sensum non omnino admittere videtur.

3^a sententia. Sensus judicandus ex locis parallelis. Sunt autem : 1) 2 Sam. 16, 10. Petenti Abisai ut sibi liceat amputare caput Semei maledicentis Davidi, rex respondet : .. *Quid mihi et vobis est filii Sarriæ? dimittite eum ut maledicat.* .. Id est : quare me importune ad vindictam provocatis? — 2) 3 Reg. 17, 18. Vidua Sareptæ, moriente Filio suo, dicit ad Eliam : .. *Quid mihi et tibi vir Dei? ingressus es ad me ut ... interficeres filium meum?* .. Prophetæ ad se adventum importunum sibi esse manifestat, quippe quem filii mortis causam putet. — 3) Jud. 11, 12. Jephthe ad regem Ammon : .. *Quid mihi et tibi est, quia venisti contra me, ut vastares terram meam?* .. Id est : quid habes tu contra me : quid jurgii inter nos? — 4) Jos. 22, 24 : .. *Cras dicent filii vestri filiis nostris : Quid vobis et Domino Deo Israel?* .. Id est gallice : *Que vous importe le Seigneur?* — 5) 4 Reg. 3, 13. Eliseus impium regem Israel ipsius opem invocantem ita compellat : .. *Quid tibi et mihi est? Vade ad prophetas patris tui et matris tuæ.* .. Sensus patet. — 6) 4 Reg. 9, 18. 19. Joram mittit nuncium obviam Jehu et ait : .. *Pacata suntne omnia?* .. Id est : Afersne pacem nobis? *Dixitque Jehu : .. Quid tibi et paci? transi et sequere me.* .. Sensus : *Que vous importe la paix?* Res agitur nunc temporis prorsus alia. Impedire vult Jehu ne quid de suo consilio Joram innotescat, et ideo omnes nuncios ad se missos redire prohibet et se sequi jubet. — 7) 2 Par. 35, 21. Nechao rex Ægypti ita ad nuncios Josiæ : .. *Quid mihi et tibi est, rex Juda? Non adversum te hodie venio.* .. Gallice fere : *Pourquoi me cherches-tu querelle?* — 8) Matth. 8, 29. Dæmones ad Jesum : .. *Quid nobis et tibi, Fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos?* .. Id est : Quid nobis molestus es?... — 9) Luc. 8, 28 : .. *Quid mihi et tibi est, Jesu Fili Dei Altissimi? obsecro te ne me torqueas.* .. — 10) Matth. 27, 19. Uxor Pilati : .. *Nihil tibi et justo huic.* .. Id est : Nullam ei fac molestiam.

Igitur similes illæ locutiones designant relationem mutuam aliquo modo *importunam*, sive ex malevola sive ex benevola alterutrius intentione profectam. Ubi responsum fit propositioni alicui, significant formulæ illæ propositionem istam alteri accidere importunam. Ita et loco nostro exponendum videtur responsum Christi, quoad illius sensum mere grammaticalem.

Quæritur 2º de sensu *reali* horum verborum.

R. Jesum his verbis matrem impie contempsisse veteres ethnici jactabant, at a Patribus optime refutati fuerunt. Increpationem tamen Mariæ legitimam his verbis contineri nonnulli Patres tenuerunt : ita S. Athanasius (Serm. 3 cont. arian., 41); S. Chrysostomus (in h. l.), qui tres dat rationes : 1) quia Maria volebat jure materno filio suo miraculum præcipere; 2) quia miraculum intempestive petebat; 3) quia ex vana gloria opera miraculosa Filii sibi aliquomodo tribui quarebat. — Item S. Augustinus (in h. l.) dat primam harum rationum, omissis ceteris. (Greg. Nyss., Iren., Euthym.)

Contra est : a) B. Virginem ob aliquam culpam increpari meruisse catholicus jam tenere non potest post Trid. VI, can. 23 : „ Si quis hominem... dixerit posse in tota vita peccata omnia, „ etiam venialia, vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, *quemadmodum de Beata Virgine tenet Ecclesia*, anathema sit. — b) Aliæ duæ rationes a Patribus datæ non valent : nam B. Virgo nihil filio præcipit, sed, ut olim de morbo Lazari Martha et Maria, factum solummodo exponit; deinde ejus propositionem fuisse *cere* intempestivam admitti nequit; secus enim Jesus ei non obtemperasset, neque ipsa mater contra filii notam voluntatem ministros ad eum misisset.

Alii, ut Maldonatus et Toletus, increpationem admittunt *simulatam* ad nostram instructionem : nihil scilicet Christum in iis quæ Patris erant carnalis necessitudinis respectum habuisse. Cf. Luc. 2, 49 et Matth. 12, 48-50.

Contra est : a) quod tamen *matrī* petenti cessit. Ad quid ergo simulata increpatio? — b) Juxta doctrinam catholicam Christus Mariæ intercedenti multas gratias concedit quia *mater sua* est.

Melius videtur dicendum nullam fuisse increpationem nec

veram nec simulatam, sed dictum Jesu explicandum esse ut responsum Jehovah Moysi obsecranti (Exod. 32, 10) : *Dimitte me, ut irascatur furor meus contra eos*. Cui nihilominus deprecari pergenti populi veniam concessit. Vel etiam ut responsum S. Benedicti ad sororem suam Scholasticam : „ *Parcat tibi omnipotens Deus, soror, quid est quod fecisti?* „

S. Chrysosost. (in h. l.) : „ In matris honorem id fecit, ne „ omnino ipsi repugnare videretur, ne ex imbecillitate id facere „ videretur, ne tanto adstante cœtu matrem pudore afficeret : „ nam ministros ipsi obtulerat. „

S. Cyrill. Alex. (in h. l.) : „ Præterea, maximum esse illum honorem qui parentibus debetur, Christus ostendit, dum „ reverentia matris id faciendum suscipit, quod facere volebat. „

Significat ergo Jesus petitionem matris *sancte importunam, sanctam* Filio *rim* inferentem, ita ut ob petitionem matris tempus patrandi miracula prævenire aliquomodo cogatur. Si mater non petivisset, tardius cœpisset miracula edere. Quæ sancta matris importunitas quam grata sibi exstiterit Jesus ipse manifestavit, postulatum a se, et secus non patrandum, miraculum uni matri concedendo. Ita SS. Cyrill. Alex., Ambros.

Juvat hic transcribere verba P. Patrizi in h. l. :

„ Duo solummodo de Maria Christi matre Joannes narrat, non qualiacumque, sed quæ apprime cuique suadeant ut spem suam omnem fiduciamque secundum Christum in sanctissima Virgine securus ponat; idque ipsum efficere Joannem, atque adeo unum Joannem, ea narrando voluisse facile ille credet qui meminerit ut Joanni discipulo a Christo cruci fixo jamque animam agente matris cura fuerit demandata, utque *ex illa hora* acceperit *eam discipulus in sua*. Primum duorum in hoc loco narratur; eoque docemur Deum, respectu Virginis hujus precum, ab omni æternitate quædam aliter fieri decrevisse ac fuisset decreturus si Virgo preces non interposuisset. „

Quæritur 3° quid sibi velit appellatio *mulier*, γύναι.

R. Nullus in hac voce contemptus, ut patet ex Jo. 19, 26. Apud Græcos honoratissimæ matronæ ita compellabantur. Vide Xenoph. Cyrop. 5, 1, 6, ubi ita ad regiam mulierem sermo diri-

giture : γέναι. Non dixisse eum : *mater*, plures volunt, quia agebatur de opere naturæ divinæ. Sed hæc ratio ex supra disputatis parum congrua videtur, et certe Jo. 19, 26 non explicat, ubi matrem sub cruce stantem Jesus, ut homo, moriturus sic etiam compellat. Ita forte Jesus utraque occasione dixit ad *ma- iorem* reverentiæ significationem (?)

Quæritur 4° quid significet : *Nondum venit hora mea*.

R. Est hæc expressio Joanni fere propria. Cf. 4, 21. 23; 5, 25. 28; 7, 30; 8, 20; 12, 23. 27; 13, 1; 16, 4. 21; 17, 1; Apoc. 9, 15; 14, 7. 15. Significat tempus ad aliquam rem Dei consilio prædefinitum. Non semper in ore Jesu *hora mea* sonat tempus *passionis*, sed exponendum juxta subjectam materiam. Hoc loco *hora mea* est tempus quod, præscindendo a petitione matris, præfinitum erat ut Jesus per miracula patrata tamquam Filius Dei claresceret. Absolute quidem venerat hora ejus, siquidem statim postea miraculum petatum fecit.

V. 5. B. Virgo, ex tenore vocis amicissimo et obsequentissimo quo Jesus verba illa dixerat, percepit velle eum petitioni matris concedere miraculum. Ministros ad eum misit, utpote ad quos vinum propinandum directe spectaret; vel, ut aliquibus placet, interna revelatione edocta velle Jesum eis ad prodigium uti. Mira iterum Virginis fiducia, prudentia, simplicitas (1).

V. 6. ERANT AUTEM IBI LAPIDEÆ HYDRIÆ SEX POSITÆ (2) SECUNDUM PURIFICATIONEM JUDÆORUM. Cf. Matth. 15, 2; 23, 25; Marc. 7, 2-5. — METRETA, mensura Græcorum pro liquidis, viginti saltem litrorum. — BINAS VEL TERNAS, id est : aliæ binas, aliæ ternas. Unde tota quantitas vini inter 240 et 360 litra (3).

V. 8. ET DICIT EIS JESUS : HAURITE NUNC, ET FERTE ARCHITRICLINO, præposito ministrantium. cujus erat vinum prægustare.

(1) Verba B. Mariæ ad ministros bene accommodantur huic sensui asctico : Hoc a nobis postulat B. Virgo, ut faciamus omnia quæcumque Jesus dixerit nobis.

(2) De sensu mystico sex hydriarum fuso disserit S. Augustinus, in Joann. IX, 6 usque ad finem.

(3) Ita optimi interpretes. Sed in *Annuaire de l'Observatoire de Bruxelles*, 1878. p. 118, æstimatur metreta valere litra 39, 39. Quantitas vini prodigiosi fuisset ergo inter 473 et 709 litra.

V. 10. INEBRIATI, hebraismus, de iis dicitur qui copiose potarunt quamvis ideo ebrii facti non sint (heb. שכר). Cf. Gen. 43, 34; Cant. 5, 1; Agg. 1, 6. — Vinum igitur fecerat Jesus et copiosum et optimum.

V. 11. HOC FECIT INITIUM SIGNORUM JESUS. Clarius græce : Τὸ πρῶτον ἐποίησε τὸν ἀρχαῖον τῶν σημείων ὁ Ἰησοῦς. Id est : Hoc miraculo facto in Cana inchoavit seriem miraculorum suorum. — Sequitur *effectus*, sedulo ab evangelista notatus, utpote ad scopum faciens, et ideo narratus ab ipso. — MANIFESTAVIT GLORIAM SUAM quasi unigeniti a Patre, ut 1, 14. — ET CREDIDERUNT IN EUM DISCIPULI EJUS fide non *incipiente*, qualem jam habebant antea, sed *confirmata*. Cf. Prov. 9, 5, locus messianicus, enuncians id cujus prodigium Canæ typus dici posset.

Iter Jesu in Capharnaum.

12. *Post hoc descendit Capharnaum ipse, et mater ejus, et fratres ejus, et discipuli ejus : et ibi manserunt non multis diebus.*

V. 12. POST HOC DESCENDIT CAPHARNAUM... ET FRATRES EJUS, id est, juxta hebraismum, cognati ejus. Matth. 13, 55 quatuor nominantur : Jacobus, Joseph, Simon, Judas (vide infra ad cap. VII, 3). — Hi fratres nuptiis adfuisse non leguntur : ergo videtur Jesus primum ivisse Nazaretham, inde cum cognatis petiisse Capharnaum. Erat hæc civitas celebre emporium ad ripam maris Tiberiadis.

Ejectio mercatorum e templo.

13. *Et prope erat Pascha Judæorum, et ascendit Jesus Jerosolymam : 14. Et invenit in templo vendentes boves, et oves, et columbas, et nummularios sedentes. 15. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes ejecit de templo, oves quoque, et boves, et nummulariorum effudit æs, et mensas subvertit. 16. Et his, qui columbas vendebant, dixit : Auferte ista hinc, et nolite facere domum Patris mei, domum negotiationis. 17. Recordati sunt vero discipuli ejus quia scriptum est : Zelus domus tuæ comedit me.*

V. 13. ET PROPE ERAT... Hebraismus pro : *Nam prope erat* PASCHA JUDÆORUM. Hæc ratio est cur cito Capharnaum reliquerit. — ASCENDIT... JEROSOLYMAM, juxta legem Deut. 16, 16, sed et juxta vaticinium Malachiæ (3, 1-3), ubi et *venturus* ad templum suum et *purgaturus filios Levi* prædictus fuerat. Atque hæc videtur fuisse præcipua ratio cur S. Joannes inter tot alia a Christo tunc Jerosolymis gesta, hoc unum narrandum selegerit. Alia procul dubio ratio fuit, quod hæc templi purgatio Christo occasio fuerit prædicendæ suæ resurrectionis, per quam vitæ dominus adeoque Deus esse appareret. — Hoc est primum Pascha vitæ Jesu publicæ, quod sedulo notandum est, ad concordiam evangeliorum. Joannes optime notat tempora et accurate sequitur ordinem chronologicum.

Nota. Evangelistæ synoptici unum tantum Christi iter jerosolymitanum commemorant, ultima vitæ ejus hebdomade. Joannes quinque hujusmodi itinera narrat. Ideo a rationalistis nonnullis falsitatis arguitur. Immerito sane : nam haud spernendis argumentis multiplex iter jerosolymitanum probabile ostenditur : 1) Venerat Christus ad salvandum totum populum suum. Ergo non debebat se intra limites unius tantum portionis terræ sanctæ et inter ruricolos quasi perpetuo continere. — 2) Præcursorem nactus erat et noverat Joannem Baptistam : ibi ergo decebat Christi activitatem exordiri ubi præcipue fama Baptistæ vigeat, id est, in Judæa (Matth. 11, 10). — 3) Contradictio etiam quam in Galilæa passus est Jesus e Judæa prodiit : ergo vel hæc contradictio orta fuerat ex gestis a Christo in Judæa, vel ea certe ipsum provocare debebat ut eidem in Judæa resisteret (Matth. 15, 1; Luc. 5, 17). — 4) Neque ipsum minus eo alliciebant festa popularia, tum ut ipse legi mosaicæ faceret satis, tum ut coram haberet a se instituendam populi magnam frequentiam ad festa illa undique congregatam. — 5) Non pauca indicia itineris multiplicis prostant apud ipsos Synopticos : a) Matth. 23, 37 : ... *quoties volui congregare filios tuos*. — b) Luc. 19, 42-44, quo modo Christus loqui vix potuisset quando primum Jerosolymam petebat. — c) Matth. 11, 25, *sapientes* illi et *prudentes* Jerosolymis præcipue debebant. — d) Multos notos habebat jam Christus in Judæa quando eam ante passionem petiit :

familiam Marthæ, virum bethphagenum cujus asinum mutuatus est, dominum cœnaculi ad ultimum pascha, Josephum ab Arimathæa (1).

V. 14. ET INVENIT IN TEMPLO VENDENTES... Bis Christus vendentes etc. templo eiecit : sub prædicationis initio, de quo hic; deinde ultimo Paschate paulo ante passionem, de hoc Matth. 21, 12; Marc. 11, 15; Luc. 19, 45. — Simile festum, at tribus annis distans; dissimiles circumstantiæ, et alia verba Jesu ad negotiatores directa. Gratis asserit Réville (2) : « *C'est là un de ces actes qui évidemment ne se répètent pas.* » Imo vero, renatus post priorem correctionem abusum, iteratam correctionem etiam instantius requirebat. — IN TEMPLO : totum dicit pro parte, atrio gentium, ut videtur (3). — VENDENTES BOVES ET OVES offerendos in paschalibus sacrificiis. — NUMMULARII, ad extraneorum pecunias commutandas et ut omnes possent sibi comparare *sichum sanctuarii*, ad templi tributum solvendum. — Teste Fl. Josepho, antiquitus negotiatio in templo non exercebatur. Erat ergo corruptela merito eliminanda.

V. 15. OMNES EIECIT DE TEMPLO, OVES QUOQUE... Græce : πάντας ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ, τὰ τε πρόβατα καὶ τοὺς βόας, quod explicari potest de solis animalibus flagello eiectis. Nil vetat intelligere ut in Vulgata, etiam de hominibus. — EFFUDIT ÆS, ET MENSAS SUBVERTIT : intellige sive unica sive duplici actione.

V. 16. COLUMBAS, oculis inclusas, auferri jubet. — ET NOLITE... Hæc ad omnes dicit. — DOMUM PATRIS MEI : sibi singulariter Deum in Patrem vindicat, hinc se declarat τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, et quidem Filium *Dei Judæorum*, quem igitur non rejicit, ut volunt Tubingani. — DOMUM NEGOTIATIONIS. Non ipsum eorum commercium erat illicitum, sed illicitus locus. In altera eje-

(1) Vide Beyschlag in *Theologische Studien und Kritiken*. 1874, p. 673-675.

(2) *Revue des Deux Mondes*. 1866, tome 63, p. 92.

(3) Templum ab Herode Magno exstructum tria habebat atria, quorum alterum altero altius situm erat : atrium videlicet *gentium*, in quod ethnicis ingredi licebat; atrium *mulierum* ex parte orientali inter atrium gentium et tertium, quod atrium erat *Israelitarum*. In hoc tamquam pars includebatur atrium *sacerdotum*. Hoc atrium sacerdotum ad sanctuarium (τὸν ναόν) ducebat.

ctione dicit : SPELUNCAM LATRONUM, quia, ut videtur, tunc illicita quædam ipsi commercio inerant.

V. 17. RECORDATI SUNT... Prædictam noverant de Messia specialem erga domum Dei reverentiam : vaticinium tunc impletum intelligunt. Vaticinium ex Ps. 68 (69), 10. Hunc Psalmum esse messianicum constat ex præsentī textu S. Joannis, deinde ex Jo. 19, 28-30 (Ps. 68, 22); Rom. 15, 3 (Ps. 68, 10); Act. 1. 20 (Ps. 68, 26). — Cf. Zach. 14, 21 : *et non erit mercator ultra in domo Domini exercituum in die illo.* (mercator, פִּנְעָנִי, Channæus. Cf. Prov. 31, 24). — Mal. 3, 1 : *Et statim veniet ad templum suum dominator, quem vos quæritis, et angelus testamenti quem vos vultis.*

Prædictio resurrectionis.

18. Responderunt ergo Judæi, et dixerunt ei : Quod signum ostendis nobis quia hæc facis? 19. Respondit Jesus, et dixit eis : Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud. 20. Dixerunt ergo Judæi : Quadraginta et sex annis ædificatum est templum hoc, et tu in tribus diebus excitabis illud? 21. Ille autem dicebat de templo corporis sui. 22. Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli ejus, quia hoc dicebat, et crediderunt scripturæ, et sermoni quem dixit Jesus.

V. 18. Divinam in hoc facto auctoritatem et potentiam Christus ostenderat, ut qui solus, homo privatus, nullo resistente, tot homines flagello expulerat e templo, ubi tolerantibus certe magistratibus versabantur. Idipsum sufficiens *signum* esse poterat. SIGNUM tamen petunt, quo Christus divinam suam probet auctoritatem, utpote humana destitutus.

V. 19. Male dispositis, qui ne ob miraculum quidem in se crederent, directe respondere dedignatur; ita tamen respondet ut asserat sibi competere potestatem humana majorem. — SOLVITE TEMPLUM HOC. Figure dicit, at ita obscure ut Judæi obvio sensu proprio intelligant. Christum corpus suum indigitasse probabile est, sed a Judæis non capitur. — Hæc *solutio* est sepa-

ratio animæ a corpore. — IN TRIBUS DIEBUS, id est, tertio die. Cf. Esther 4, 16 et 5, 1, ubi apparet duas expressiones objective æquivalentes esse.

V. 20. QUADRAGINTA ET SEX ANNIS ÆDIFICATUM EST TEMPLUM HOC, intellige templum herodianum, de quo Jos. Ant. 15, 11, 5. 6. Hic templi istius ædificationi assignat tantum annos novem et dimidium; at eidem ampliando et ornando laboratum est usque ad regnum Agrippæ II, paucis annis ante cladem jerosolymitanam. Anno primo vitæ publicæ Christi, a quadraginta sex annis opus incœptum erat. Inceperat enim anno Herodis 18°.

V. 21 et 22. Verum sensum Jesus occultum relinquit, evangelista exponit, qui sensus discipulis ipsis ante resurrectionem non innotuit. Tunc recordati hujus SERMONIS Jesu, eum intellexerunt, propheticum fuisse CREDIDERUNT, sed et SCRIPTURÆ, ut de eodem argumento vaticinanti, crediderunt. Ps. 15, 10 : *Non derelinques animam meam in inferno : nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Cf. Act. 2, 31; 13, 35. — Et, sensu typico, secundum communem Patrum interpretationem, Osee 6, 3 : *Vivificabit nos post duos dies : in die tertia suscitabit nos, et vivemus in conspectu ejus.*

Christi gesta Jerosolymis.

23. Cum autem esset Jerosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in nomine ejus, videntes signa ejus, quæ faciebat.

24. Ipse autem Jesus non credebat semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes. 25. Et quia opus ei non erat ut quis testimonium perhiberet de homine : ipse enim sciebat quid esset in homine.

V. 23. QUUM AUTEM ESSET JEROSOLYMIS IN PASCHA IN DIE FESTO.. Græce : ἐν τῇ ἑορτῇ, quod totam seriem festivalem Paschatis designat. — CREDIDERUNT eum esse Messiam, VIDENTES SIGNA, miracula; qualia, non dicit evangelista.

V. 24. NON SE CREDEBAT EIS. Lusus est in verbo πιστεύειν. Sensus : Jesus sciens eorum fidem non fore stabilem, noluit cum eis tamquam cum discipulis confidenter agere. — EO QUOD IPSE NOSSET OMNES, intima scilicet cordium eorum discernens.

V. 25. Causam dat cur Jesus nosset omnes, non externo indicio, sed sua omniscientia qua corda hominum scrutaretur. Hinc argumentum divinitatis Jesu. Nam omniscientia ut divinitatis attributum merito habebatur. Cf. 3 Reg. 8, 39; 1 Par. 28, 9; 2 Par. 6, 30; Job 42, 2; Ps. 7, 10; Act. 15, 8; Ps. 138, 3. — Evangelista etiam alibi : Jo. 6, 62; 13, 11; 21, 17; Apoc. 2, 23 (cf. 1, 18), idem de Christo prædicat.

CAPUT III.

Argumentum. Colloquium cum Nicodemo de baptismo, de redemptione, deque fidei in Christum necessitate (1-21). — Jesus incipit baptizare : de quo queruntur discipuli Joannis. Hinc Baptistæ testimonium de dignitate Christi, deque fidei in eum necessitate (22-36).

Colloquium cum Nicodemo.

1. *Erat autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Judæorum.* 2. *Hic venit ad Jesum nocte, et dixit ei : Rabbi, scimus quia a Deo venisti magister, nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.* 3. *Respondit Jesus, et dixit ei : Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.* 4. *Dicit ad eum Nicodemus : Quomodo potest homo nasci, cum sit senex? numquid potest in ventrem matris suæ iterato introire, et renasci?* 5. *Respondit Jesus : Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* 6. *Quod natum est ex carne, caro est : et quod natum est ex spiritu, spiritus est.* 7. *Non mireris quia dixi tibi : oportet vos nasci denuo.* 8. *Spiritus ubi vult spirat : et vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, aut quo vadat : sic est omnis, qui natus est ex spiritu.* 9. *Respondit Nicodemus et dixit ei : Quomodo possunt hæc fieri?* 10. *Respondit Jesus, et dixit ei : Tu es magister in Israel, et hæc ignoras?* 11. *Amen, amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur, et testimonium nostrum non accipitis.* 12. *Si terrena dixi vobis, et non creditis : quomodo, si dixero vobis cælestia, creditis?* 13. *Et nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui est in cælo.* 14. *Et sicut Moyses exaltavit*

serpentem in deserto; ita exaltari oportet Filium hominis : 15. Ut omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam. 16. Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret : ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. 17. Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum. 18. Qui credit in eum, non judicatur : qui autem non credit, jam judicatus est : quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei. 19. Hoc est autem iudicium : quia lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem : erant enim eorum mala opera. 20. Omnis enim qui male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus : 21. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera ejus, quia in Deo sunt facta.

V. 1. ERAT AUTEM HOMO (Ϟϙ, *aliquis*), inter eos qui ob hæc signa (2, 23) crediderant, ut infra v. 2° apparet. — Nomen, secta, dignitas exponuntur, unde momentum narrandi sermonis magis pateat. — PRINCEPS JUDÆORUM, ἄρχων τῶν Ἰουδαίων : unus ex 71 membris synedrii magni, ut colligitur ex 7, 45. 50.

V. 2. HIC VENIT AD JESUM NOCTE, ob respectum humanum et metum collegarum, quos jam noverat plerosque Jesu infensos. Cf. Jo. 7, 50 et 19. 38.

RABBI, id est, *Magister mi*, appellatio est honorifica. — SCI-MUS, ego et alii multi, QUIA A DEO VENISTI MAGISTER, id est, te esse a Deo missum ad docendum. — Rationem addit optimam : SIGNA QUÆ TU FACIS, ut quæ nec naturæ viribus nec dæmonum artibus adscribi posse videantur. — NISI FUERIT DEUS CUM EO. Ob hæc miracula Jesum agnoscit *prophetam*, Messiam forte, nondum *Dei Filium*. Miracula hæc forte non magis per se probabant quam Jesum esse Dei legatum. Poterat tamen, ut videtur, doctor Judæorum scire, etiam talia prodigia fuisse de Messia prædicta (v. g. Is. 35. 5 sq.), et Messiam esse Deum et Filium Dei (v. g. Is. 9, 6). Hinc si

Quæritur de *dispositionibus* Nicodemi,

R. eas fuisse bonas sed imperfectas quoad fidem et dilectionem. *Recte* credebat Jesum esse Dei legatum, ejusque miracula

divinæ virtuti deberi; *imperfecte* Jesum merum hominem esse credebat. — *Recte* Jesum amabat, et ideo ad eum venit; at *imperfecte* amabat, et ideo nocte venit, volens amorem Jesu cum mundi amore conciliare.

V. 3. RESPONDIT JESUS, sive a Nicodemo de ingressu in regnum Dei interrogatus sive paratam interrogationem scrutator cordis præveniens. — AMEN, AMEN... Formula indicans rem agi satis momentosam. — NISI QUIS RENATUS FUERIT DENUO. Græce : ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἄνωθεν. Sed ἄνωθεν ambiguum est. Significat 1) *desursum*; 2) *denuo*. Hinc duplex expositio.

1) ἄνωθεν, *desursum*. Ita Cyril. etc. Infra enim hæc natiuitas dicitur ἐκ πνεύματος.

2) et multo melius, ἄνωθεν, *denuo*. Ita Chrysost. et Latini passim. Nam a) ita intellexit Nicodemus v. 4, ubi : δεύτερον. — b) ita loci paralleli : Tit. 3, 5 : διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας. 1 Pet. 1, 3 : ἀναγεννήτας. 1, 23 : ἀναγεγεννημένοι. — c) Syrus : , a capite. — d) ita antiquissima traditio. Just. Apol. I, 61 : ἂν μὴ ἀναγεννηθῇτε...

NISI QUIS. Nemo igitur a regenerationis necessitate excipitur. Quisquis *natus* est, necesse est ut *renascatur*.

VIDERE REGNUM DEI idem ac INTRARE IN REGNUM DEI, ut patet ex v. 5, id est, civem fieri illius regni ad quod constituendum Filius Dei in terram venerat. Est autem hoc regnum inchoatum in Christi ecclesia, consummandum in cœlo in gloria. Ei respondet item duplex filiatio divinæ adoptiva (cf. 1, 12).

V. 4. Juxta alios Nicodemus verba Christi stolidè intellexit de iteranda nativitate corporea; juxta alios, mysterium aliquod suspicatus, paradoxum proponit ut explicationem provocet, quam statim, utpote sincere veritatem quærens, a Christo consequitur. — QUUM SIT SENEX, ut ipse erat, et sic magis a priori nativitate remotus.

V. 5. Explicat Jesus qualis sit hæc nova nativitas : EX AQUA ET SPIRITU SANCTO. Græce : ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, sicut est corporea nativitas ex patre et matre. Duplex elementum concurrens in ratione causæ efficientis (sive principalis sive instrumentalis) : aqua et Spiritus.

DISSERTATIO.

De sensu dogmatico Jo. III, 5.

N. B. Sensus hujus versiculi definitus est ab Ecclesia in elio trident. Sess. VII de Bapt., can. 2 : agi de *aqua vera et naturali eaque baptismo necessaria*. Hæc nobis demonstranda.

Propositio 1^a. Agitur in hoc textu de *baptismo christiano*.

Probatur. 1) Christus ipse baptizavit (3, 22. 26). — 2) Ipse et discipuli baptizantes inducuntur statim post narratum hoc colloquium. — 3) In baptismo christiano omnia concurrunt, quæ hoc loco insinuantur : a) Baptismus omnibus ad salutem necessarius. Ita Matth. 28, 19 : *Docete omnes gentes, baptizantes eos*. Marc. 16, 16 : *Qui crediderit, et baptizatus fuerit, salvus erit*. — b) Et quidem suscipiendus ut quis possit ingredi regnum Dei. Act. 2, 37. 38 : *His autem auditis, compuncti sunt corde, et dixerunt ad Petrum, et ad reliquos apostolos : Quid faciemus, viri fratres? Petrus vero ad illos : Pœnitentiam (inquit) agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi*. Et Act. 10, 48 praxim conformem præbet circa familiam Cornelii. — a) Baptismus Christi est *ex aqua et Spiritu sancto*... *Ex aqua*. Act. 8, 36 : Eunuchus ad Philippum : *Ecce aqua, quid prohibet me baptizari?* Et, Act. 10, 47, Petrus de familia Cornelii : *Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi...?* Eph. 5, 26. — Confirmatur ex querelis discipulorum Baptistæ (3, 26), quæ sensum non habuissent si baptismus Christi fuisset mere spiritualis et internus. — *Ex Spiritu sancto*. Act. 2, 38, ubi receptio doni Spiritus sancti baptismo adnectitur. Tit. 3, 5 : *lavacrum... renovationis Spiritus sancti*. — d) Baptismus christianus etiam exhibetur ut nova nativitas, Tit. 3, 5.

Confirm. ex facto baptismi Christi in Jordane, qui baptismi christiani exemplar fuisse censendus est : ubi et aqua erat, et Spiritus sanctus in columbæ specie apparuit.

Ergo Christus hic agit de *aqua*, non metaphorica internam tantum purgationem significante, sed vera ac naturali, eaque in baptismo adhibenda.

Propositio 2^a. In mente Christi aqua baptismi non est merum symbolum remissionis peccatorum seu justificationis, sed est *signum* hujusce justificationis *instrumentaliter operativum*.

Probatur. Aqua et Spiritus cum eadem præpositione eandem in enunciatione functionem exercent. Atqui Spiritus sanctus hic venit ut causa efficiens regenerationis (quæ ex Deo est, ut Jo. 1, 12. 13, de quo vide commentarium). Ergo et aqua ejusdem sit oportet causa efficiens, in inferiori tamen ordine instrumentaliter, ut ex natura rei patet.

Aliter. Si aqua est merum symbolum, ergo et Spiritus sanctus. Ergo in baptismo neque aqua, nec Spiritus sanctus ad regenerationem ut causa concurreret. At, si ita, quid sibi volet Spiritus sanctus ut nudum symbolum?

Aliter, ad hominem. Fidei tribuitur vera ad justificationem causalitas. Atqui eodem modo Scriptura de fide ac de baptismo aquæ loquitur. Cf. Rom. 5, 1 et Jo. 3, 5; Act. 15, 9 et Eph. 5, 26; Rom. 3, 28 et Tit. 3, 5; Luc. 7, 50 et 1 Pet. 3, 21. Ergo...

De qua re ita S. Cyrillus (in Jo. 3, 5.): - Quum enim homo sit compositum quid, non simplex natura, ex duobus attemperatus, corpore nimirum sensibili et anima intelligente, gemino quoque opus erit ei ad regenerationem remedio utrique quodammodo affini et amico. Spiritu namque sanctificatur hominis spiritus, aqua vero sanctificata, corpus. Quemadmodum enim infusa lebetibus aqua, si admoveatur igni vehementi, vim ejus concipit: ita Spiritus efficacitate, sensibilis aqua ad divinam quamdam et ineffabilem vim transformatur, omnesque demum in quibus fuerit, sanctificat. "

Quæritur 1° quid sit hæc regeneratio per baptismum consequenda.

Respondet S. Petrus, Act. 2, 38: *baptizetur unusquisque... in remissionem peccatorum vestrorum*: en mors veteris hominis, seu pars negativa regenerationis. Vide Rom. 6, 4. 6. — *et accipietis donum Spiritus sancti*, gratiam sanctificantem: en vita nova filiorum Dei, seu pars positiva regenerationis. Vide Rom. 6, 11; 8, 14. — Effectus formalis est *status filiorum Dei*. Cf. 1, 13 et Trid. Sess. VI, cap. 4.

Quæritur 2° quibusnam Christus hoc loco imponat baptismi necessitatem.

R. Omnibus qui nati sunt. Hi enim renasci possunt. Ergo et parvuli non excludendi. Cui sensui, primum obvio, consonat perpetua Ecclesiæ traditio.

Quæritur 3° de interpretationibus hæreticorum.

R. A) *Pelagiani*, ne cogerentur in parvulis admittere peccatum originale, distinguebant inter *regnum Dei* et *vitam æternam*; hanc parvulis non baptizatis concedentes, illud eis negantes. — At eorum hæc distinctio antiquata est : hodie inter omnes de reali identitate harum expressionum convenit. Ergo et parvulis baptisma est ad salutem necessarium.

B) Protestantes.

Aliis ex aqua et spiritu idem est ac *ex spiritu aqueo*, vel *ex aqua spirituali*, id est, per Spiritum sanctum vim aquæ mundantis exerentem. Aquam dicunt in baptismo adhiberi ut symbolum, bonum quidem, at non obligatorium.

Rationes. 1) Ita Ez. 36, 25 et Is. 44, 3 : de aqua metaphorica. — 2) Ita 1 Jo. 5, 8 : *tres sunt qui testimonium dant ... Spiritus et aqua et sanguis*, triplex testimonium : *Spiritus*, id est, *miracula*; *aqua*, id est, *vita pura*; *sanguis*, id est, *martyrium*. — 3) Matth. 3, 11 : *Spiritu sancto et igni*, id est, *Spiritu sancto* ignis vim exerente. Ibi de eadem re ac Jo. 3, 5, at sub alia metaphora.

Resp. Ad 1) Ezechiel videtur et de baptismo dixisse. Is. 4, 3 metaphora sit, transeat. — Ad 2) Interpretatio hæc est plus quam dubia. — Ad 3) Ibi Joannes Bapt. de effusione Spiritus sancti in Pentecoste et deinceps. Cf. Act. 1, 5, ubi metaphora βαπτισμῷ τοῦ ἁγίου ex baptismo aquæ desumpta est. Ita plures. Alii Matth. 3, 11 de baptismo exponunt, ita ut ignis designet elementum perfectiori et intimiori modo mundans, sicut fit circa metalla pretiosa. Cf. Jo. 1, 33. Forte tunc baptismi christiani natura Præcursori Domini nondum erat revelata.

In illo certe testimonio Baptistæ aliqua vera difficultas; at ex qua argumenta supra (Prop. 1) allata everti nequeant.

Alii : Christum non baptismatis ritum, sed ejus *ideam* indicare, cujus aqua symbolum sit. Huic sententiæ accedit Ad. Maier, catholicus (!) : ~ Christum non loqui de ipso baptismo, at de ea re quæ per baptismum efficitur. ~

Ratio. Christus regenerationis *duplex elementum* vult indicare : alterum, *aqua* significatum, remissionem peccatorum; alterum a *Spiritu sancto* efficiendum, justitiæ infusionem.

Contra est, non necessario utrumque fuisse commemorandum separatim, siquidem in baptismo utrumque a Deo conceditur. Manent pro interpretatione vera rationes supra allatæ.

EXPOSITIO TEXTUS.

V. 6. QUOD NATUM EST EX CARNE ... Sensus velut adagii : *Similis nascitur a simili*. CARO hic audit *naturam humanam* per se spectatam; SPIRITUS, *naturam divinam* sicut est proprie in Spiritu sancto, analogice seu participative in regeneratis. Unde sic : quod natum est ex puro homine, mere humanam naturam habet; quod natum est ex Spiritu sancto, naturam divinam participat. Cf. 1 Pet. 3, 18; 2 Cor. 3, 17; Rom. 8, 9; 1, 3; 9, 5; Matth. 26, 41; 1 Cor. 5, 5; 1 Pet. 4, 6. — Quum autem humana natura in filiis Adæ sit natura lapsa et ad malum inclinata, hinc sæpe *caro* pro *natura corrupta* ponitur; unde sic etiam hoc loco non pauci exponunt; at minus recte, ut videtur.

V. 7. NON MIRERIS... Ergo vel in vultu, vel in mente Nicodemi perspiciebat Christus admirationem incredulitatis (cf. v. 11. 12), tamen etiamnum cum discendi cupidine conjunctam.

V. 8. SPIRITUS UBI VULT SPIRAT ... SIC EST OMNIS ... NATUS EX SPIRITU.

Quæritur quis sit ille *spiritus* de quo in priori membro comparisonis.

R. 1^a sententia. *Spiritus sanctus.*

Rationes. 1) In secundo membro est Spiritus sanctus voce πνεῦματος intelligendus; ergo et in primo. — 2) Habet articulum (τὸ πνεῦμα) : ergo, juxta Didymum, Spiritum sanctum designat. — 3) In N. T. semel tantum (Heb. 1, 7); in V. T. apud LXX raro (Gen. 8, 1; Eccl. 11, 5 et Ps. 104, 4) vox πνεῦμα *ventum* significat. — 4) Tota hac pericopa sæpe πνεῦμα supponit pro Spiritu sancto; quidni etiam hic? — 5) De *vento* falsa est propositio, venti enim directio non ignoratur. — Unde sic fere : *Spiritus*

sanctus juxta beneplacitum suum in hominibus operatur, ejusque vocem, seu operationis effectus (puta in prophetis etc.) audis; sed ejus in animas ingressum, et ex eis egressum percipere non potes: sic agitur cum omni qui natus est hac spirituali regeneratione. — Ita exponunt Orig., Naz. (Orat. de Spir. S., p. 575), Ambros. (De Fide. L. 2, 6). August., Greg. M., Thom. Aq., qui et 2^{am} sententiam probat. Bern., Beda etc. — Luc. Brug., Tol. etc.

2^a sententia. Ventus.

Rationes. 1) Secus nulla in *re* comparatio foret. — 2) Scopus Christi est Nicodemum juvare ad admittendam rem supernaturalem occultam in se, manifestam aliquousque in effectibus: hinc comparatio adhibita ex re simili naturali. In priori sententia nihil ad scopum juvat. — 3) Nulla obscuritas in adhibita voce πνεῦμα in duplici significato: nam ex indicata comparatione lusus in verbo facile patet. — 4) Articulus nihil officit: nam in hac pericopa sæpe πνεῦμα sine articulo de Spiritu sancto venit. — 5) πνεῦμα posuit pro ἄνεμος ob lusus in verbis hic opportunum. — 6) Nihil falsi est in propositione. Sic enim: *Sicut ventus ex omni parte, quasi pro arbitrio spirat, et sonitum ejus audis, ejus tamen ignoras et originem et terminum, seu processum: ita res se habet in spiritualiter regenerato: regeneratum ex effectibus scire vales, regenerationis ipsius processum capere non vales.* — Comparationi tali consonat symbolismus scripturisticus. Ita Ezech. 37, 9: Jo. 20, 22: Act. 2, 2. — Ita exponunt Cyrill. Alex., Chrysost. cum schola sua, Pseudo-Dion. et interpretes recentiores passim. Hanc et nostram expositionem facimus.

3^a sententia, Maldonati. Spiritus animalis in generatione naturali corpus hominis informans.

Opinio singularis quæ sequacem habet neminem; ingeniosa tamen, præferenda primæ, quia comparationem salvat; at secundæ postponenda. Hoc sensu spiritus dici deberet ψυχή.

V. 9. ... QUOMODO POSSUNT HÆC FIERI, ut homo ex Spiritu spiritus nascatur? Modum non percipit, et ideo rei ipsi assensum nondum tribuit, ulterius edoceri cupiens.

V. 10. TU ES MAGISTER IN ISRAEL, ὁ διδάσκαλος τοῦ Ἰσραήλ. Duplex articulus, juxta alios, quia Nicodemus erat doctor omnino insignis totius Israel, fere sicut S. Paulus ὁ διδάσκαλος τῶν ἔθνῶν; juxta alios, ad emphasim dumtaxat. — ET HÆC IGNORAS? quæ tamen, ut legis peritus scire potueras et debueras. Prophetæ enim spirituales per aquam ablutionem et regenerationem prædixerant. Ita Zach. 13, 1; Ezech. 36, 24 etc. Hinc ejus mysterium quamquam quoad modum latens, quoad factum credere debebat.

V. 11. Finis adjectæ hic a Christo declarationis est ut Nicodemum doceat, circa facta hujusmodi mysteriorum idoneis testibus fidem esse adhibendam, etiamsi eorum modus intellectui sit impervius. — Veritas nostris præcipue temporibus momentosa satis. — QUOD SCIMUS LOQUIMUR ... ET TESTIMONIUM NOSTRUM NON ACCIPITIS. Præmisso duplici AMEN asserit Magister, ipso Nicodemo fatente veridicus, se ut testem oculatum et auritum ea quæ nunc doceat proferre. — De usu numeri pluralis multiplex sententia :

1^a esse plurale majesticum.

Contra est, tale plurale ab usu loquendi semitico abhorrere.

2^a Christum designare se et Patrem suum.

Contra est, Patrem hic non testari nisi per περιχώρησιν.

3^a designare Christum se et discipulos adstantes.

Contra est, hos nec vidisse nec audiisse hæc divina mysteria.

4^a dici ad modum sententiæ generalis, quasi gallice : *on vous parle de ce qu'on a vu...*

Contra est, sensum hunc non esse satis obvium.

5^a esse hoc plurale simpliciter pro singulari, juxta modum dicendi S. Joanni proprium. Cf. Jo. 3, 2; 21, 24.

Contra est, duobus locis allatis verum designari plurale, ut videtur.

Hæc tamen ultima præplacet.

Quæritur quid sibi velint *vidimus, audivimus*.

R. Metaphorice designant *immediatam* cognitionem Dei rerumque divinarum quam Christus, utpote Patri consubstantialis, habet. — Cf. similia Jo. 1, 18; 6, 46; 8, 38; 5, 19; 3, 32; 8, 26; 15, 15; 16, 13.

V. 12. SI TERRENA DIXI VOBIS (tibi et tui similibus), ... QUOMODO SI ... CŒLESTIA, utpote magis abstrusa et sic vobis creditu difficiliora, CREDETIS?

Quæritur quænam sint hæc *terrena* et *cœlestia*.

R. 1^a sententia. *Comparatio* cum vento, ἐπὶ ἵμα; ipsa *regeneratio* ἐπουράνια constituit.

Contra est, de vento nihil fuisse credendum propositum.

2^a sententia. Ad *terrena* spectat *regeneratio*, supernaturalis quidem, at quæ hominem, terrenam personam, ut terminum habeat; ad *cœlestia*, æterna *Filii generatio* et incarnati Verbi mysteria, quorum terminus persona cœlestis, atque adeo divina. — Hæc vera est et congruit sequentibus.

V. 13. ET NEMO ASCENDIT (ἀνὰ βέβηκεν) IN CŒLUM... De sensu vocis DESCENDIT DE CŒLO facile convenit : metaphorice scilicet indicari manifestationem Filii Dei in terris per incarnationem : nam, juxta usum loquendi V. T., Deus dicitur descendere de cœlo quando aliquid in terra operatur. Cf. Exod. 3, 8; 19, 11; Num. 11, 17; 12, 5; Is. 31, 4. — Vel etiam dici potest Christum descendisse de cœlo ratione divinæ suæ naturæ ut principii, ratione humanæ naturæ ut termini. Cf. Jo. 6, 33 sq.

Egregie in h. l. S. Augustinus : „ Ecce hic erat et in cœlo .. erat : hic erat carne, in cœlo erat divinitate : imo ubique divinitate. Natus de matre, non recedens a Patre. Duæ natiuitates Christi intelliguntur : una divina, altera humana : una .. per quam efficeremur, altera per quam reficeremur; ambæ .. mirabiles : illa sine matre, ista sine patre. „

Et S. Cyrill. Alex. : „ Quum autem Dei Verbum descenderit de .. cœlo, Filium hominis descendisse ait, nolens in duas personas .. (εἰς δύο πρόσωπα) post inhumanationem secari, nec ullis per .. mittens dicere alium quidem esse Filium, templum nimirum .. illud quod ex Virgine assumptum est, alium, quod ex Deo Pa .. tre effulsit Verbum, nisi quantum ad naturæ divisionem atti .. net unicuique congruentem (πλὴν ὅσον εἰς τὸν ἐκάστῳ πρέποντα .. κατὰ φύσιν διορισμόν). „

S. Chrysost. : „ Filium autem hominis hic non carnem vocavit, .. sed a minori substantia se totum, ut ita dicam, vocavit. Solet .. enim sæpe a divinitate, sæpe ab humanitate, se totum vocare. „

Quæritur 1° quid sibi velit : *ascendit in cœlum*.

R. 1^a sententia. Idem est ac : *Nemo unquam fuit in cœlo ut Dei decreta cognosceret...* Neque illud ASCENDIT quoad materialem sensum premendum est. Itaque Filius hominis fuit ab æterno in cœlo ratione divinitatis suæ, et per incarnationem cœpit esse in terra, interim semper ut Deus manens in cœlo, Ita Beelen post Tol., Luc. Brug. et S. Thom. Hæc omnia vera sunt de *Filio hominis*, seu de Christo homine, per communicationem idiomatum. — Recte Tol. et Lucas Brug. : Christum, dicendo, *ascendit*, se accommodasse usui loquendi hominum qui non nisi ascendendo concipiuntur posse ad cœlum pertingere, — Hanc admittimus.

2^a sententia. Agi de Christi *historica ascensione* post resurrectionem. Ita August., Beda, Hengstenb. etc. Subaudiri : *iste Filius hominis ASCENDET in cœlum* (unde et cœlum sibi ut perpetuum habitaculum vindicat).

Rationes. 1) Eph. 4, 9, 10 : *Quod autem ascendit, quid est, nisi quia et descendit primum in inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cœlos, ut impleret omnia.* Qui locus, aiunt, parallelus est; item Jo. 6, 63 : *Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius?* — 2) Usus loquendi V. T., ubi עלה de Deo dicitur ut cœlum repetente post opus in terra actum. Gen. 17, 22; 35, 13; Ps. 46 (47), 6; 67 (68), 19.

Contra est : a) admittendam esse supradictam ellipsim duram satis. — b) vix salvari nexum logicum cum præcedentibus.

3^a sententia. Christus secundum humanitatem *ascendit in cœlum* quia ab incarnationis instanti visione beatifica fuit donatus.

Contra est : a) Sic non descendit. — b) Vel certe ascendit postquam descenderat...

Quæritur 2° de *nexu* hujus versiculi in contexta oratione.

R. 1^a sententia. Christus complet quæ dixit v. 11 et 12, et simul præparat Nicodemum ad credenda quæ ei docere intendebat *cœlestia*. Unde sic : Non credis testimonio meo circa ea quæ vidi et audivi, et si terrena non credis, quanto minus, ita dispo-

situs, cœlestia credes quæ te etiam docere paratus sum. Et tamen *mei solius* testimonio hæc discere potes : nam *ego solus* in cœlo fui ad cœlestia videnda et audienda, et ad ea docenda in terras descendi, interim semper in cœlo manens. — Hinc Jesus simul auctoritatem suam his verbis mire commendat, eique jus ut credatur vindicat; simul Nicodemo sublimissimum de cœlestibus dogma revelat : unitatem Personæ suæ divinæ in duabus naturis. — Ita Tol., Maldon., Luc. Brug., Beelen, Ad. Maier. de Wette etc. Cf. Jo. 1, 17. — Hæc nostra.

2^a sententia. Hengstenb. Solus nexus in vocibus : *quomodo cœlestia credetis?* Hinc incipit statim cœlestia tradere, suam nimirum divinitatem et in duabus naturis subsistentiam (*Dop-pelseitigkeit der Existenz*).

Contra est : a) non explicari conjunctionem *et*, quæ videtur hic sonare : *Et tamen*. — b) nimis abruptam sic videri orationem.

Nota. Valentiniani τὸ *descendit de cœlo* ad literam etiam de humanitate, atque adeo de corpore Christi exponebant. Natum scilicet in cœlo, per Mariam ceu per canalem corpus ejus transiisse, sicque a carnalis generationis mala spurcitia immune fuisse.

V. 14. ET SICUT MOYSES EXALTAVIT SERPENTEM ... Cf. Num. 21, 9. — Conjunctio ET valet pro *autem*. Pergit Jesus Nicodemo exponere cœlestia de seipso, simulque ei magis necessitatem in se credendi inculcat. — ITA EXALTARI (in altum tolli) OPORTET FILIUM HOMINIS. Mysterium redemptionis per crucis Christi sacrificium. Sic enim *exaltari* necessario exponendum, tum ut stet comparatio, tum ut salvetur evangelistæ usus loquendi. Cf. Jo. 8, 28; 12, 32-34. — Sed neque admitti potest, ob easdem rationes, intentam fuisse hic equivocationem : ~ oportet crucifigi et per crucem glorificari, ~ ita ut *exaltari* supponat simul pro : *in crucem agi* et pro : *glorificari*. Hoc tantum Christus indicat : Serpens a Moyse in altum erectus fuit, ut omnis qui eum cum fide respiceret non periret, sed vitam servaret temporalem; ita in altum debet extolli Messias, ut quicumque in eum crucifixum cum fide (fiduciæ et amoris conjuncta) respexerit non pereat, sed vitam possideat æternam. Igitur crux Christi

arbor vitæ æternæ esse revelatur. — Dicitur OPORTET, necesse ut typus iste propheticus sic impleatur. Ipsius typi ratio fuit Dei consilium salvificum.

De serpente illo, Christi crucifixi typo, ita S. Chrysost. (in h. l.) : .. Viden' crucis causam et salutem inde partam? viden' .. figuræ cum veritate consonantiam? Illic mortem effugere Judæi, sed temporaneam; hic æternam fideles. Illic suspensus .. serpens serpentum morsus curabat : hic crucifixus Jesus a spiritali dracone inflictas plagas curabat. Illic qui oculis corporis videbat, curabatur; hic qui mentis oculis videt, peccata .. omnia deponit. Illic æs pendebat ad modum serpentis figuratum; hic corpus dominicum a Spiritu formatum. Illic serpens .. mordebat et serpens curabat; hic mors perdidit et mors servavit. Sed qui interimebat serpens, venenum habebat; qui .. vero servabat, veneno vacuus erat. Idipsum jam videre est. .. Nam mors quæ interimebat, peccatum habebat, ut venenum .. serpens; Domini autem mors ab omni peccato immunis erat, .. ut æneus serpens a veneno vacuus. *Peccatum enim*, inquit, .. *non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus.* "

V. 15. CREDIT IN EUM. Fides in Christum hic sola ad salutem requiri videtur. At ita, quia est salutis radix et origo. (Trid. Sess. VI, cap. 8). Alia præter eam supponi, patet ex v. 5 et Matth. 19, 17 : *Si autem vis ad vitam ingredi, serva mandata*. Vide et Matth. 7, 21.

N. B. Sunt qui hic sermonem Jesu cum Nicodemus terminari volunt, quia de hoc doctore deinceps nulla fit mentio, et quia versiculi sequentes non nisi v. 15ⁱ evolutio videntur. At jam a versu 13 omittitur Nicodemus. — Evangelista quando aliqua internectit, id indicat. — Pergit ergo Christus.

V. 16. Ad intimam rationem decreti de incarnatione revelandam ascendit : Dei stupendam erga mundum dilectionem. MUNDUM qui factorem suum *non cognoverat* (1, 10) adeo DILEXIT UT pro eo a morte æterna salvando FILIUM SUUM UNIGENITUM DARET in cruce immolandum (hoc enim implicate ex v. 15). — Et finis hujus immolationis iterum eisdem verbis additur. Cf. Rom. 5, 6-10 et 8, 32. 35-39.

V. 17. Idem finis magis inculcatur ex negatione oppositi. —

JUDICET, *condemnet*, ut patet ex v. 18. 19. — Quam suaviter Nicodemum allicit!

Quæritur quomodo hæc concilianda cum Jo. 5, 22. 27, etc.

R. Hoc loco dicitur intentio Dei in decreto incarnationis esse tota *salvifica*; at non excluditur a Salvatore *Judex* qui in *secundo suo adventu* condemnet eos qui oblatam salutem recipere noluerint. — Pro decreto *justitiæ* quo potuisset mundum meritis pœnis per Filium addicere, protulit Deus decretum *misericordiæ* ad lapsum mundum erigendum.

V. 18. QUI CREDIT IN EUM NON JUDICATUR, id est : Qui per fidem Christi vitam æternam obtinet, omnem sane condemnationem evadit. — QUI AUTEM NON CREDIT (in eum), JAM JUDICATUS EST : is enim *manet* in statu damnationis in quo erat. *Eramus* enim *natura filii iræ* (Eph. 2, 3); et ut ipse Joannes explicat v. 36 : *Ira Dei manet super eum*. Hinc non est necesse ut ei *nova* aliqua condemnationis sententia accedat. Sufficit *vetus* in Paradiso lata. — QUIA NON CREDIT IN NOMINE UNIGENITI FILII DEI, ac proin respuit unicum medium quo ex statu damnationis possit emergere. Cf. Act. 4, 12; Rom. 5. 18. 19. — Hoc igitur versiculo probat dilemmate quodam tacito Filium Dei non ad condemnandum missum. Sic, ut ait August., medicus mittitur ad ægrotos : qui ad eum veniunt sanantur, qui non veniunt moriuntur, non propter medicum sed propter morbum suum. — Cf. Matth. 18, 11; Luc. 19, 10; Jo. 12, 47. 48.

V. 19. HOC EST AUTEM JUDICIUM ... id est : Hæc est causa condemnationis. — QUIA LUX VENIT IN MUNDUM... Totus sermo Christi usque ad v. 21 metaphoricus est. LUX, juxta Jo. 12, 46, ipse Christus est, qua divinæ doctrinæ revelator. Venit autem ad tenebras dissipandas : at DILEXERUNT HOMINES MAGIS TENEBRAS (quibus immergebantur) QUAM LUCEM; cur autem tenebras magis dilexerint addit : ERANT ENIM ILLORUM MALA OPERA. Quod comparatione evolvit et illustrat. Morum perversitas causa cur homines fidem in Christum detrectaverint. En adhuc historiam incredulitatis quotidianam, ab infinita Sapientia delineatam!

V. 20. Qui male agit amat latere, ita et male operans odit lucem fidei, quæ et sibi operum malitiam magis patefaceret et

emendandam injungeret, et se coram aliis magis inexcusabilem efficeret.

V. 21. QUI AUTEM FACIT VERITATEM. Hebraismus est : *id quod est ex principio veritatis*, ac proin *bonum*. Oppositum τοῦ *qui male agit*. — VENIT AD LUCEM, UT MANIFESTENTUR OPERA EJUS. Igitur qui bene agunt libenter fidem Christi amplectuntur, qua illustrati intelligant opera sua esse FACTA IN DEO, id est, secundum Dei voluntatem, et idipsum etiam hominibus ad Dei gloriam manifestent.

At quomodo possunt esse opera in Deo facta ante fidem?

Respondetur. 1º cum S. Augustino : Opera hæc bona non esse nisi peccati displicentiam, quod est initium bonorum operum. — 2º Toletus intelligit de voluntate bene agendi in futurum. — 3º Rectius : Opera bona ex gratia facta, licet non meritoria de condigno.

APPENDIX.

Paraphrasis exegetica Jo. III, 1-21.

Erat homo aliquis e secta pharisæorum, Nicodemus nomine, princeps Judæorum (unus e 71 de synedrio). Hic venit ad Jesum nocte et dixit ei : Magister. scimus (ego et alii mecum) te doctorem esse a Deo missum : nemo enim potest illa prodigia facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo (per eum illa prodigia patrando). Respondit Jesus et dixit ei : Vere dico tibi : nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei (membrum fieri ecclesiæ salvandorum). Dixit ad eum Nicodemus : Quomodo potest aliquis nasci quando jam senescit? Potestne in ventrem matris suæ denuo introire et ita renasci? Respondit Jesus : Vere dico tibi : nisi quis renatus fuerit ex aqua (tamquam ex matre eum pariente) et ex Spiritu sancto (ut ex patre aquam divina virtute fecundante), non potest intrare in regnum Dei. Scilicet sicut quod natum est ex carne, caro est se gignenti similis, ita et quod natum est ex Spiritu sancto, spiritus est, et ipse divinam gignentis naturam participans. Ne mireris quod dixi tibi : oportet vos nasci denuo. Nil mirum enim si rei istius modum capere non potes. Nam spiritus materialis, ventus, ex

omni parte quasi pro arbitrio spirat : audis quidem strepitum ejus, at ejus et originem et terminum seu processum ignoras : ita se habet res in spirituali illa regeneratione (regeneratum ex effectis scire vales, regenerationis ipsius processum capere non vales). Respondit Nicodemus : Quomodo possunt hæc fieri? Respondit ei Jesus : Tu tantus es magister in Israel, et hæc mysteria (non obscure in Scripturis prænunciata) ignoras! (Ceterum circa divina facta sufficit ad credendum ut habeas idoneum testimonium. Jam) ego quæ scio loquor et quæ vidi attestor et testimonium meum nemo (seu pauci valde) accipit ut ei fidem habeat. Si, uti modo, dixi vobis res supernaturales quæ in terra peraguntur, et non creditis, quomodo credetis si dixerò vobis mysteria quæ in cœlo, in ipsius Dei ineffabili essentia, fiunt? Hæc certe mysteria nemo in cœlis assecutus est nisi ille qui descendit de cœlo : Filius hominis qui in terris conversans, interim per naturam suam divinam perpetuo est in cœlo (in sinu Dei Patris).

Et sicut Moyses exaltavit serpentem æneum in deserto (ut omnes qui cum fiducia aspicerent eum non perirent sed vitam corporalem servarent), ita exaltari (in cruce) oportet Filium hominis, ut omnis qui credit in eum, ut in Salvatorem, non pereat secundum animam sed habeat vitam æternam. Adeo enim Deus (Pater) dilexit mundum (genus humanum), ut Filium suum unigenitum daret in victimam expiationis, ut omnis qui credit in eum non pereat sed habeat vitam æternam. Non enim misit Deus Filium suum in mundum ea intentione ut hic mundum condemnet, sed ut salvetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, non condemnatur; qui autem non credit, jam condemnatus est (per condemnationem sub qua per originale peccatum natus voluntarie permansit), quia non credit in unigenitum Filium Dei (per quem solum ab illa condemnatione possit liberari). Neminem igitur Filius Dei in hoc suo adventu condemnabit. Causa autem prædictæ condemnationis hæc est : quia lux fidei venit in mundum (per Christum omnibus oblata), et dilexerunt homines magis tenebras ignorantiae et peccati quam lucem illam fidei : idque ideo quia opera eorum erant mala. Omnis enim qui male agit odit lucem (principiorum fidei), ut per ea non arguan-

tur opera sua : qui autem facit ea quæ recta sunt libenter venit ad lucem, ut manifestentur opera sua, quoniam (juxta rationis dictamen et ex influxu gratiæ) secundum Deum sunt facta.

SCHOLION DOGMATICUM.

Plura doctrinæ christianæ capita hoc colloquio continentur, et apte ex eo demonstrantur.

1) **Baptismi** necessitas, efficacia propria ac specialis effectus. *Necessitas* ad salutem omnibus qui nati sunt, ac proin etiam parvulis (v. 5). *Efficacia propria*, quippe in quo aqua cum Spiritu sancto ad collationem gratiæ concurrit in ratione causæ. — *Specialis effectus* : regeneratio, seu altera nativitas ex Deo, qua homo in statu supernaturali filiorum Dei constituatur.

2) **Mysterium SS. Trinitatis**. Deus (*Pater*) mittens *Filium* unigenitum (v. 16. 17). *Spiritus sanctus* etiam *Deus* esse innuitur : regeneratus enim ex Spiritu sancto dicitur natus spiritus *ex Spiritu*, qui supra (1, 12. 13) ex *Deo* natus dicebatur.

3) Christi **divinitas**, ac proin cum Patre consubstantialitas, non obscure asseritur v. 13°. E cœlo enim originem habet et in cœlo ut in domo propria perpetuo remanet. Hoc autem, in stylo Scripturæ, Dei solius proprium est. Vide Ps. 2, 4; 10 (11), 5; 113, 11 (hebr. 115, 3); 102 (103), 19; Eccl. 5, 1; 2 Par. 20, 6.

4) **Mysterium incarnationis**. Filius enim *hominis*, qui v. 18° unigenitus Filius *Dei* vocatur, quum perpetuo sit in cœlo (v. 13), scilicet in sinu Patris (1, 18), descendit de cœlo, ut testimonium redderet de iis quæ in sinu Patris vidit et audivit cœlestia (v. 12. 13).

5) Incarnationis **finis** : redemptio scilicet mundi a statu damnationis in quo erat (v. 18) ad vitam æternam. Ad hoc Deus dedit Filium.

6) Redemptionis hujus **causa** : amor Dei in mundum (v. 16), et **modus** : per Filii Dei mortem in cruce (v. 14).

7) Ad hanc redemptionem consequendam omnimoda **necessitas credendi** in unigenitum Filium Dei (v. 15. 16. 18).

8) Implicite **originale peccatum**, in quo homo, donec credens sacramentum regenerationis suscepit, sub condemnatione manet (v. 18).

SCHOLION ASCETICUM.

A) Non minus præclare hic ab ipso Domino declaratur mysterium incredulitatis tot hominum in media luce veritatis versantium. *Lux* quidem *venit in mundum*, omnibus visibilis, neminem tamen invitum illustrans, sed eos tantum qui ad eam libere veniunt : ii autem veniunt quorum opera bona sunt. Ad quod maxime debet attendere is qui ad animarum conversionem laborat. Fides non est actus scientiæ, sed præcipue pietatis. Pius autem credulitatis affectus cor mundum vel certe puritatis cupidum requirit.

B) Ibidem Christus præbuit nobis *normam* summariæ et simul solidissimæ instructionis quæ præcipua fidei capita exponat, ita ut simul et intellectus illustretur et voluntas suaviter in Dei amorem moveatur.

C) Ex versu 18 etiam habet concionator unde *indifferentismum* impetat, de quo argumento juvabit videre S. Chrysost. in hunc locum.

Invidia discipulorum Baptistæ.

22. *Post hæc venit Jesus, et discipuli ejus in terram Judæam : et illic demorabatur cum eis, et baptizabat.* 25. *Erat autem et Joannes baptizans in Ænnon, juxta Salim : quia aquæ multæ erant illic, et veniebant, et baptizabantur.* 24. *Nondum enim missus fuerat Joannes in carcerem.* 25. *Facta est autem quæstio ex discipulis Joannis cum Judæis de purificatione.* 26. *Et venerunt ad Joannem, et dixerunt ei : Rabbi, qui erat tecum trans Jordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, et omnes veniunt ad eum.* 27. *Respondit Joannes, et dixit : Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de cælo.* 28. *Ipsi vos mihi testimonium perhibetis, quod dixerim : Non sum ego Christus : sed quia missus sum ante illum.* 29. *Qui habet sponsam, sponsus est : amicus autem sponsi, qui stat, et audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Hoc ergo gaudium meum impletum est.* 30. *Illum oportet crescere, me autem minui.*

31. *Qui desursum venit, super omnes est. Qui est de terra, de terra est, et de terra loquitur. Qui de cælo venit, super omnes est.*
 32. *Et quod vidit, et audivit, hoc testatur : et testimonium ejus nemo accipit.* 33. *Qui accepit ejus testimonium, signavit quia Deus verax est.* 34. *Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur : non enim ad mensuram dat Deus spiritum.* 35. *Pater diligit Filium : et omnia dedit in manu ejus.* 36. *Qui credit in Filium, habet vitam æternam : qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.*

V. 22. POST HÆC, post hoc colloquium, et alia forte quæ hic licet supponere, VENIT JESUS ET DISCIPULI EJUS IN TERRAM JUDEAM, id est, relicta Jerosolyma in campestria Judææ; ET BAPTIZABAT per discipulos suos, ut videtur ex 4, 2. — Teste Nicephoro (Hist. 2, 3), refert Evodius, Petri in sede antiochena successor. Jesum solum S. Petrum propriis manibus baptizasse. An etiam alios per se baptizarit ambigitur).

Quæritur an hoc baptisma fuerit *sacramentale*.

R. S. Chrysostomus vult hoc baptisma fuisse in aqua tantum, non in Spiritu sancto, juxta Jo. 7, 39; at SS. Cyrillus et Augustinus volunt fuisse sacramentum. Jo. 7, 39 est de adventu visibili Spiritus sancti post ascensionem. Ita et alii Patres; et videtur probabilius.

V. 23. *ÆNON* octo milliariis romanis distabat a Sichem : erat igitur prope regionem Samaritanorum. — *AQUÆ MULTÆ* : ergo per immersionem intelligitur baptismus ille fuisse collatus.

V. 24. *NONDUM ENIM MISSUS FUERAT JOANNES IN CARCEREM*, Hoc monet ne quis ex Matth. 4, 11. 12 existimet tunc Baptistam jam incarceratum. Pretiosum monitum ad harmoniam evangeliorum.

V. 25. *FACTA EST AUTEM*, id est, occasione duplicis baptismi, *QUÆSTIO*, contentio, *EX DISCIPULIS JOANNIS CUM JUDÆIS* (1), *membris synedrii vel magnatibus*, *DE PURIFICATIONE*, id est, de baptismo, utrum scilicet Joannis an Jesu baptismus esset susci-

(1) Magis probata lectio habet μετὰ Ἰουδαίου, cum aliquo Judæa,

piendus. Isti Judæi forte ad baptismum Jesu veniebant, Joannis neglecto. Rem igitur ad magistrum deferunt.

V. 26. Invidia et zelo non recto pro suo magistro ducuntur. QUI ERAT TECUM TRANS JORDANEM, quando ibi baptizabas, CUI TU TESTIMONIUM PERHIBUISTI, qui sic famam suam tibi debet. ECCE HIC BAPTIZAT ET OMNES VENIUNT AD EUM. Contemptus et exaggeratio invidiæ.

V. 27. NON POTEST HOMO ACCIPERE QUIDQUAM NISI FUERIT EI DATUM DE CÆLO. Testimonium Baptistæ se deprimentis, Jesum extollentis. NON POTEST, *non licet*. — ACCIPERE, *sumere, sibi arrogare*. QUIDQUAM, in ordine rerum quæ Dei dona sunt, ... DE CÆLO, id est, *a Deo*. Hinc non licet mihi impedire Jesum in opere suo.

V. 28. IPSI MIHI TESTIMONIUM PERHIBETIS (vide v. 26) ... MISSUS SUM ANTE ILLUM, ut viam ei præparem. Sic responsum ad : *Ecce hic baptizat*. — Nunc ad alteram objectionem : *omnes veniunt ad eum*.

V. 29. QUI HABET SPONSAM, ipse et non alius. SPONSUS EST : AMICUS AUTEM SPONSI, QUI STAT ET AUDIT EUM, ejus mandata exsecuturus, nedum sponsam ejus sibi appetat, GAUDIO GAUDET PROPTER VOCEM SPONSI, sponsæ suæ blandientis. Ex usu Hebræorum omnis sponsus sodalem quemdam habebat, mediator inter se et sponsam, qui censebatur sponsalem unionem conciliare. Dicebatur hic *amicus sponsi*, et in nuptiali convivio *stans* sponso ministrabat. Hinc comparatio, cujus applicationem Joannes discipulis relinquit. *Sponsus* est Jesus. *Sponsa* cœtus discipulorum Jesu quos ei Baptista, *amicus sponsi*, conciliavit. Sicut ergo talis amicus *stat* sponso ministrans et gaudens vocem sponsi auscultat, ita etc... Notum est, in Vetere Testamento habitudinem Jehovæ ad populum suum sæpe sub figura conjugii designari. Quum autem hujusmodi habitudinem Messias, in propria veniens, ad altiorem multo perfectionem evexerit, Baptista merito *sponsam* vocat fidelium Christo *sponso* addictorum collectionem. — HOC ERGO GAUDIUM MEUM IMPLETUM EST. Jam nihil meo gaudio deest, quia cognovi sponsam a sponso acquisitam. Ad idipsum procurandum ego veni : nunc officium meum impletum est, hinc :

V. 30. ILLUM OPORTET CRESCERE, non in se, sed in suæ naturæ, virtutis etc. externa manifestatione in illa *gloria* de qua Jo. 1, 14. — OPORTET, ex paternæ Providentiæ circa Christum et Joannem dispositione. — ME AUTEM MINUI, item in æstimatione et in exercitio officii Præcursoris jam per Christi adventum manifeste finem assecuti.

V. 31. QUI DESURSUM VENIT, id est, qui divinam habet originem, ille, nempe Jesus, SUPER OMNES EST, super omnes homines, adeoque super *me*. — Et statim id comparatione illustrat : QUI EST DE TERRA DE TERRA EST, seu : Talis est natura qualis est origo. — et DE TERRA LOQUITUR, seu : Qualis natura talis et operatio, adeoque *sermo*. Intellige id quod habet homo *de se*, præscindendo ab iis quæ *per revelationem* accepit, juxta illud S. Augustini (in h. l.) : ~ Quomodo ergo de terra loquitur? Sed ~ de homine dicebat. Quantum ad ipsum hominem pertinet, de ~ terra est, et de terra loquitur : si autem aliqua loquitur divina, illuminatus est a Deo. Nam si non esset illuminatus, ~ terra terram loqueretur. ~ — QUI DE CÆLO VENIT Christus, supple : *cœlestis*, adeoque SUPER OMNES EST. Et statim complet comparationem de Christi *scientia cœlesti*, secundum quam hominibus in terra loquatur.

V. 32. ET QUOD VIDIT ET AUDIVIT in cœlo, scientia intuitionis cœlestia comprehendens (1, 18; 3, 13), HOC TESTATUR in terra incarnatus; ET TESTIMONIUM EJUS NEMO ACCIPIT. *Nemo* hyperbolice dicitur, ut 1, 10. 11, et in specie ad Baptistæ discipulos invade Christi progressus accipientes.

V. 33. QUI ACCEPIT EJUS TESTIMONIUM, SIGNAVIT, quasi appposito sigillo professus, QUIA DEUS VERAX EST : hoc ipso Deum Patrem profitetur veracem (v. 34).

V. 34. QUEM ENIM MISIT DEUS, hic Jesus e cœlo veniens, VERBA DEI LOQUITUR. Unde autem hæc consequentia? quia NON... AD MENSURAM DAT DEUS SPIRITUM : intellige, non absolute, sed juxta substratam materiam, *Filio* scilicet *suo*, ut patet ex v. 35. Cf. Rom. 12, 3; 1 Cor. 12, 4. — Baptista viderat Spiritum sanctum manentem super Jesum, et sicut inde deduxerat Jesum esse Filium Dei, ita per consequens concludit eum Spiritus sancti donorum recepisse plenitudinem.

Nota. Baptista dicendo : *Quem misit Deus*, non missum qualemcumque intendit, sed missum $\alpha\alpha\tau'$ ἐξοχλήν : מְלֶאךָ יְהוָה : Messiam.

V. 35. Hanc ipsam plenitudinem supponendam asserit in Jesu, ut in Filio Dei, tamquam amoris paterni necessarium effectum.

— PATER DILIGIT FILIUM, hominem factum (non enim hic de amore illo quo ab utroque procedit Spiritus sanctus), et ideo OMNIA DEDIT IN MANU EJUS, omnia permisit potestati ejus, ita ut nihil nisi per ipsum consequi possimus in ordine salutis. Cf. Jo, 13, 1-3; 1, 16. Unde

V. 36. QUI CREDIT IN FILIUM HABET VITAM ÆTERNAM inchoatam per justificationem. — QUI AUTEM INCREDULUS EST FILIO, NON VIDEbit VITAM. Hebraismus, *videre* : *frui*, experiri. Cf. Luc. 2, 26. — Cetera vide ad v. 15 et 18. — IRA DEI ac cum ea connexa mors æterna MANET SUPER EUM, quippe quæ ob originalem culpam ei insideret.

CAPUT IV.

Argumentum. Iter Jesu in Galilæam per Samariam (1-4). — Colloquium cum Samaritana (5-26). — Colloquium Jesu cum discipulis de cibo et messe spiritali (27-38). — Apud Sichemitas quorum plures in se, ob verbum mulieris et ob suum, crediderant, biduum remanet (39-42). — Pergit in Galilæam et, bene exceptus, Canæ sanat filium reguli (42-54).

Iter Jesu in Galilæam.

1. *Ut ergo cognovit Jesus quia audierunt Pharisæi quod Jesus plures discipulos facit, et baptizat, quam Joannes, 2. (Quamquam Jesus non baptizaret, sed discipuli ejus) 3. Reliquit Judæam, et abiit iterum in Galilæam. 4. Oportebat autem eum transire per Samariam.*

V. 1-3. UT ERGO COGNOVIT JESUS, QUIA AUDIERUNT PHARISÆI QUOD JESUS PLURES DISCIPULOS FACIT, ET BAPTIZAT, QUAM JOANNES. Pharisæi ægre ferebant Jesum sibi discipulos adsciscere; Jesus audiens eorum de hac re querelas, quum nondum venisset *hora sua*, Judæam reliquit et Galilæam petiit, mense Decembri fere medio, ut colligitur ex 4, 35 : *Nonne vos dicitis quod adhuc quatuor menses sunt, et messis venit.* Porro messis fiebat mense Aprili medio. Idem hoc est iter ac illud de quo Marc. 1, 14 et Matth. 4, 12, juxta quos motivum recessus Jesu innuitur, *quod Joannes traditus esset*, Herodi scilicet, ab invidis et Joanni infensis pharisæis. Cf. Matth. 3, 7; Marc. 3, 6; Matth. 17, 12.

V. 2. QUAMQUAM JESUS NON BAPTIZARET. Græce : Ἰησοῦς αὐτός, id est, *per seipsum*. — SED DISCIPULI EJUS, ipsius nomine. Iste baptismus cencendus est fuisse sacramentalis.

V. 3. RELIQUIT JUDÆAM ET ABIT ITERUM IN GALILÆAM. Dicit, ITERUM : nam eo jam iverat antea, Jo. 1, 43.

V. 4. OPORTEBAT AUTEM EUM TRANSIRE PER SAMARIAM. Samaria enim regio est inter Judæam et Galilæam.

Colloquium cum Samaritana.

5. *Venit ergo in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar : juxta prædium, quod dedit Jacob Joseph filio suo.* 6. *Erat autem ibi fons Jacob. Jesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem. Hora erat quasi sexta.* 7. *Venit mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Jesus : Da mihi bibere.* 8. *(Discipuli enim ejus abierant in civitatem ut cibos emerent.)* 9. *Dicit ergo ei mulier illa Samaritana : Quomodo tu Judæus cum sis, bibere a me poscis, quæ sum mulier Samaritana? non enim coutuntur Judæi Samaritanis.* 10. *Respondit Jesus, et dixit ei : Si scires donum Dei, et quis est, qui dicit tibi : Da mihi bibere : tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam.* 11. *Dicit ei mulier : Domine, neque in quo haurias habes, et puteus altus est : unde ergo habes aquam vivam?* 12. *Numquid tu major es patre nostro Jacob, qui dedit nobis puteum, et ipse ex eo bibit et filii ejus, et pecora ejus?* 13. *Respondit Jesus, et dixit ei : Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum : qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum :* 14. *Sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* 15. *Dicit ad eum mulier : Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam : neque veniam huc haurire.* 16. *Dicit ei Jesus : Vade, voca virum tuum, et veni huc.* 17. *Respondit mulier, et dixit : Non habeo virum. Dicit ei Jesus : Bene dixisti, quia non habeo virum :* 18. *Quinque enim viros habuisti, et nunc, quem habes, non est tuus vir : hoc vere dixisti.* 19. *Dicit ei mulier : Domine, video quia Propheta es tu.* 20. *Patres nostri in monte hoc adoraverunt, et vos dicitis, quia Jerosolymis est locus, ubi adorare oportet.* 21. *Dicit ei Jesus : Mulier crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Jerosolymis adorabitis Patrem.* 22. *Vos adoratis quod nesci-*

tis : nos adoramus quod scimus, quia salus ex Judæis est. 23. Sed venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. Nam et Pater tales quærit, qui adorent eum. 24. Spiritus est Deus : et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare. 25. Dicit ei mulier : Scio quia Messias venit, (qui dicitur Christus.) cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia. 26. Dicit ei Jesus : Ego sum, qui loquor tecum.

V. 5. VENIT ERGO IN CIVITATEM SAMARIÆ QUÆ DICITUR SICHAR. Sichar eadem est quæ in V. T. dicitur Sichem (Gen. 33, 18; Jos. 20, 7; 21, 21). Caput erat regionis, sita inter Garizim, montem sacrum Samaritanorum et montem Hebal (Joseph. Antiq. IV, 8, 44). Quum esset restaurata et civitatis romanæ jure donata a Vespasiano, in ejus honorem vocata est. Φλάουια Νεάπολις. Inde derivatum est nomen ejus arabicum Nablos, quod a Gallis pronunciatur Naplouse. Adhuc hodie eam incolunt paucae familiæ samaritanæ.

Quæri jam potest unde acceperit hæc civitas nomen Sichar, Συζαρ. Nomen hoc in V. T. nusquam apparet. Sunt qui putent esse cognomen contumeliosum (gallice : *un sobriquet*) civitati gentis contemptæ Samaritanorum a populo judaico affixum. Sonat quippe Sichar, hebraice שִׁכְכֹר (*schikkor*) : *ebriosus*. Incerta conjectura est.

JUXTA PRÆDIUM QUOD DEDIT JACOB JOSEPH FILIO SUO. Vide Gen. 38, 18. 19 : *Transivitque in Salem, urbem Sichimorum ... Emitque partem agri in qua fixerat tabernacula, a filiis Hemor patris Sichem centum agnis*. Vide etiam Jos. 24, 32 : *Ossa quoque Joseph, quæ tulerant filii Israel de Ægypto, sepelierunt in Sichem, in parte agri quem emerat Jacob a filiis Hemor, patris Sichem*. Cf. etiam Gen. 48, 22.

V. 6. ERAT AUTEM IBI FONS JACOB, id est, quem Jacob, qui ibi diu habitaverat, sibi fodit, juxta id quod refertur de Abraham et Isaac, Gen. 21, 25; 26, 15. 18. 21.

SEDEBAT SIC, nihil aliud agere visus, SUPRA FONTEM, ad oram fontis, per hebraismum : עַל, *supra*, *juxta*. Cf. Gen. 24, 13. 30; Num. 23, 3.

V. 7. 8. Bibere petit ab hac muliere, quia ibi solus erat : DISCIPULI ENIM EJUS ABIERANT ... — DA MIHI BIBERE. Quam apte et suaviter se in mulieris gratiam insinuat!

V. 9. NON ENIM COUTUNTUR, verba sunt evangelistæ explicatoria. Judæi et Samaritani etiam in familiari vitæ commercio se mutuo vitabant. De Samaritanis eorumque cum Judæis similitudinibus vide 4 Reg. 17, 24 sq.; 1 Esd. 4, 1; 2 Esd. 4. Adhuc hodie Judæos detestantur (1). — JUDÆUS QUUM SIS. Id ex dialecto aramaica a samaritana discrepante audit, vel ex vestitu forte perspicit.

V. 10. SI SCIRES DONUM DEI (donum gratiæ et veritatis intelligit Christus), quod a Deo per *me* consequi posses, tu (emphasis oppositionis) FORSITAN, quod est græce *ἄν* cum modo indicativo, adeoque melius verteretur : utique. Jesus certe de re non dubitat. AQUAM VIVAM. Metaphoram ducit ex aqua naturali ad dona supernaturalia designanda. VIVAM, sine intermissione scaturientem in vitam æternam : quomodo exponit v. 14.

V. 11. 12. Mulier intelligit aquam naturalem, aqua hujus putei meliorem, et miratur, non sine ironia, quamvis cum reverentia : DOMINE... — *Patrem* vocat Jacob, quia Samaritani orti erant ex gentilibus Israelitis permixtis. Cf. 2 Par. 35, 18.

V. 13. RESPONDIT JESUS, suam aquam ut meliorem commendans, et indirecte se Jacobo majorem asserens. — NON SITIET UNQUAM, quia scilicet ipsi semper præsto erit ad sitim præveniendam. Nam

V. 14. AQUA QUAM EGO DABO EI FIET IN EO, per Spiritum sanctum ipsi inhabitantem et gratiæ dona præstantem, FONIS AQUÆ SALIENTIS IN VITAM ÆTERNAM. Hinc clare asserit aquam *supernaturalem*. — Mirum Christi dicendi artificium ut mulieris desiderium provocet.

V. 15. DOMINE, DA MIHI HANC AQUAM... Hæc respondet mulier, vel quia nondum capit, vel quia Jesum deridet. Hinc

V. 16. Jesus alio sermonem dirigit, ut ostendat se supernaturali scientia præditum et ut simul impudicæ conversionem præ-

(1) De Samaritanis consuli possunt quæ scripsimus in periodico : *Précis historiques*, anno 1873, Feb.-Sept.

paret. VOCA VIRUM TUUM. S. Cyrillus : « Hanc, opinor, ob causam, « virum suum arcessere jussit mulierem, obscure quodammodo « eam ut rudem increpans, et ad capessendam sapientiæ doctri- « nam hebetem, simulque aliud quiddam pulcherrimum insti- « tuens. »

V. 17. 18. QUINQUE VIROS HABUISTI, qui vel obierant, vel eam juxta legem repudiarant. Nunc illicito contubernio utitur. — Digitum vulnery optimus Salvator applicuit et en sanies sauciati cordis erumpit.

V. 19. VIDEO QUIA PROPHETA ES TU ! Crimina fatetur et Jesum ut a Deo missum agnoscit. Nondum ut Messiam : dicit enim *προφήτης* absque articulo. Propheta, ut qui facta sibi naturaliter ignota revelaverit.

V. 20. PATRES NOSTRI... id est : Patriarchæ Samaritanorum IN MONTE HOC Garizim, quem in conspectu habebat, ADORAUERUNT in templo in hujus montis vertice exstructo (Jos. Ant. 11, 8, 4). ET VOS Judæi DICITIS... Statim arripit quæstionem capitalem inter ambas gentes. — Non ideo hæc ingerit mulier ut importunam de perversa sua vita reprehensionem effugiat, sed quia sincere a tanto propheta veritatem de re omnium gravissima (ut sibi videtur) cupit addiscere.

V. 21. MULIER CREDE MIHI, VENIT (*ἔρχεται*) HORA (tempus) et, ut dicet infra, tempus hoc jam adest, quod in stylo S. Joannis significat : tempus instat. Cf. 5, 25. — Hæc HORA est tempus œconomix Novi Fœderis, quæ aliquo vero sensu tunc jam aderat quia aderat hujus œconomix divinus auctor. — Cultum Dei asserit jam nullo certo loco exclusive adstrictum, sed multo magis spirituales fore. — ADORABITIS VOS et ceteri fideles. PATREM, talis est Deus in N. T. fidelibus qui statum *filiorum* sunt assecuti. — Ergo de hac controversia jam nihil curandum insinuat.

V. 22. VOS ADORATIS QUOD NESCITIS... Non æqualem tamen esse monet conditionem Judæorum et Samaritanorum in cultu Deo exhibendo. — QUOD nescitis : ὅ in neutro genere ponit, ut generale objectum cultus indicet. Objectum cultus sui nesciebant Samaritani, relative scilicet ad Judæos : quia eorum de vera religione notitia imperfecta erat et multis scatens erroribus, v. g. solum Pentateuchum recipiebant, etc. — nos Judæi, quo-

rum est Christus secundum carnem, ADORAMUS QUOD SCIMUS, veram et plenam habemus de religione notitiam, QUIA (en ratio) SALUS messianica EX JUDÆIS EST. Cf. Is. 2, 3; Rom. 1, 3; 9, 5; 11, 17; Mich. 5, 2. — Christus videtur supponere id notum a Samaritanis, sane e Gen. 49, 10.

V. 23. SED, verumtamen,... VERI ADORATORES, qui perfecte adorabunt Deum. VERUS hic non opponitur ad *falsus*, sed ad *imperfectus*. Cf. Jo. 6, 32; 1, 9; 15, 1; 1 Jo. 2, 8; 5, 20. — IN SPIRITU ET VERITATE, id est, spiritualiter et vere, vel juxta spiritum et veritatem. — Cultus mosaicus hactenus Deo acceptus nunc pronunciatur abolendus, eique substituendus cultus novus qui est ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ.

Quæritur quo sensu accipiendum sit : *in spiritu et veritate*.

R. 1^a sententia. IN SPIRITU opponi cultui judaico utpote vero quidem sed corporali, multis externis ritibus implicato unique loco corporeo adstricto; IN VERITATE opponi cultui samaritico, utpote falso. Ita Tol. Hinc, *in spiritu* est quidquid ex interiore actu virtutis religionis procedit; *in veritate*, quidquid in cultu verum objectum habet.

Ratio est intimus nexus hujus versiculi cum duobus præcedentibus.

Contra est, jam versu 22 dari oppositionem cultus judaici ad samariticum : unde hic expectatur tantum oppositio cultus christiani ad judaicum.

2^a sententia. IN SPIRITU : non in certo loco corporeo neque in cærimoniis carnalibus; IN VERITATE : non in figura. — Ita plerique Patres et S. Thom., Maldon. etc. — Positive, igitur, adoratio *in spiritu* fit actibus ex fide et gratia supernaturalibus, quorum cærimoniæ mosaicæ figuram gererent. Ita juxta Heb. 9, 10; 10, 1; Ps. 49, 13 et doctrinam S. Pauli analogam de lege et gratia (*spiritus* semper in N. T. de re supernaturali dicitur).

3^a sententia. IN SPIRITU et VERITATE esse synonyma.

Ratio. Qui adorat in spiritu actibus internis ex fide et gratia profectis, eo ipso est verus adorator. Ita Maldon. et Beelen. — Confirmatur ex v. 24, ubi hujusmodi adoratio dicitur Deo convenire quia *spiritus est*. — Hanc ut probabiliorē amplectimur.

4^a sententia, calviniana. *Adoratio sola fide*, excluso cultu

proprie dicto. — At sic ipsi dæmones forent veri adoratores, respondet Maldonatus.

5^a sententia, rationalistica. Adoratio a biblicis dogmatibus absoluta, consistens in morum honestate soli rationi naturali consentanea, Ita Wegscheider etc. Refutationem non meretur.

Alias præterea sententias multas omittimus.

V. 24. DEUS SPIRITUS, id est, incorporeus EST, ET ideo EOS... Talis cultus solus ei placet, quia „ similis simili gaudet. „ Congruit Deo cultus internis seu spiritualibus et ex gratia profectis actibus constans.

Quæritur quales adoratores fuerint *justi V. T.*

R. Et ipsi fuerunt *veri adoratores in spiritu et veritate* : at non quia sacra judaica, quasi per seipsa Deo placentia, frequentabant, sed quia per fidem et gratiam Christi venturi hæc ut figuras ipsius offerebant. — Simili modo explicandus S. Paulus de Lege : Rom. 3, 20. 21; 4, 13; Gal. 3, 10.

SCHOLION DOGMATICUM.

A) Christum hoc loco abolevisse omnem cultum externum aliqui hæretici docuerunt. At perperam, ut Hengstenberg et Olshausen, protestantes, sed et de Wette, rationalista, ultro defendunt. Christus hic a cultu externo præscindit quidem, at illum minime a vera adoratione excludit, modo sit internis religionis actibus animatus. Secus 1) ipse sibi contradiceret, ut qui cultum externum plus semel exercuit : Luc. 24, 50; 22, 41. — 2) apostoli Christo non obtemperassent. Cf. Act. 9, 40; 16, 25; 1 Cor. 11, 4; Eph. 3, 14; 1 Tim. 2, 8; Apoc., ubi sæpe externi cultus norma proponitur : v. g. Apoc. 5.

B) Imo neque a Lege Nova verum sacrificium excluditur; sed sacrificia judaica quatenus in mere externis et corporeis oblationibus vix non tota consistebant. At sacrificium Missæ, licet aliquid habeat corporeum, est tamen *spiritus et veritas*, seu per se ad supernaturalem ordinem fidei, gratiæ et gloriæ pertinet. Hinc ei valor ex opere operato. — Idem dic de sacramentis. — Implicite improbat Christus eos fideles qui externis cultus exercitiis adeo distinentur ut internum spiritum negligant.

V. 25. SCIO QUIA MESSIAS VENIT, ὅτι Μεσσίας (1) ἔρχεται. Omnino instare ejus adventus credebatur. Messias venturus ipsis innotuerat ex Deut. 18, 18, ad quod mulier non obscure alludit, dicens : NOBIS ANNUNCIABIT OMNIA. Cur *tunc* eum Samaritani exspectarent venturum, ex Pentateucho colligere non poterant : acceperant forte famam a Judæis Danielis vaticinio edoctis. — Mulier videtur Jesum non plene intellexisse : ideo ad Messiam provocat.

V. 26. EGO SUM QUI LOQUOR TECUM. Hoc totius colloquii culmen. Ad tantæ revelationis gratiam omnia præcedentia divinus Magister ordinaverat. Sed et scopus evangelistæ præsens colloquium narrandi hoc versu attingitur, quo scilicet inducitur Jesus ipse de se perhibens disertissimum testimonium, quale antea et suo et Baptistæ nomine evangelista dederat. Mulieris samaritanæ encomium videsis apud Chrysost. hom. 32 n° 3.

Colloquium eum discipulis.

27. *Et continuo venerunt discipuli ejus : et mirabantur quia cum muliere loquebatur. Nemo tamen dixit : Quid quæris, aut quid loqueris cum ea?* 28. *Reliquit ergo hydriam suam mulier, et abiit in civitatem, et dicit illis hominibus :* 29. *Venite, et videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumque feci : numquid ipse est Christus?* 30. *Exierunt ergo de civitate, et veniebant ad eum.* 31. *Interea rogabant eum discipuli, dicentes : Rabbi, manduca.* 32. *Ille autem dicit eis : Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis.* 33. *Dicebant ergo discipuli ad invicem : Numquid aliquis attulit ei manducare?* 34. *Dicit eis Jesus : Meus cibus est ut faciam voluntatem ejus, qui misit me, ut perficiam opus ejus.* 35. *Nonne vos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt, et messis venit? Ecce dico vobis : Levate oculos vestros, et videte regiones, quia albæ sunt jam ad messem.* 36. *Et qui metit, mercedem accipit, et congregat fructum in vitam æternam : ut, et qui seminat, simul gaudeat, et qui metit.* 37. *In hoc enim est verbum verum :*

(1) In græco Μεσσίας sine articulo adhibetur hic tanquam nomen proprium. Ita et in vaticinio Danielis 9, 25. 26 : מָשִׁיחַ.

quia alius est, qui seminat, et alius est qui metit. 38. Ego misi vos metere quod vos non laborastis : alii laboraverunt, et vos in labores eorum introistis.

V. 27. ... MIRABANTUR QUOD CUM MULIERE (μετὰ γυναῖκος sine articulo). Mulieres apud Judæos minoris fiebant quam ut doctor legis vel vir primarius, publice præsertim, eas alloqui dignaretur. (Sunt, ascetæ ut plurimum, qui admirationem explicant per angelicam plane Christi modestiam, cui vel publicum cum muliere colloquium componi non posse videretur.) — NEMO TAMEN DIXIT : ... Ex reverentia non interrogant.

V. 28-30. Per discipulorum adventum interrupto sermone, RELIQUIT HYDRIAM SUAM MULIER, de re majore sollicita ... OMNIA QUÆCUMQUE FECI. Hyperbole. — NUMQUID ...? Ipsa non dubitat; sed ita loquitur ut alios alliciat. Optimum exercet apostolatium!

V. 31. INTEREA, dum hæc in civitate agebantur, ROGABANTE EUM DISCIPULI, mirantes quod Jesus ad cibos appositos non attenderet : RABBI, MANDUCA.

V. 32. EGO CIBUM HABEO MANDUCARE QUEM VOS NESKITIS. Responsio obscurior, ut attentionem provocet.

V. 33. Discipuli non intelligunt. — Hinc

V. 34. Jesus sensum explicat de cibo spirituali, qui est, ait, UT FACIAM VOLUNTATEM PATRIS, UT PERFICIAM OPUS EJUS. Quale opus, non dicit; at ex sequentibus colligitur : ut Sichemitas illos jam ad se accessuros cœlesti doctrina imbuat. — Ergo viro apostolico cibus corporalis et omne corporis commodum operi salutis animarum postponenda sunt.

V. 35. Sensus : Messis corporalis post quatuor tandem menses colligenda; messis spiritualis nunc jam parata est : civitas scilicet Sichar Christi fidei acquirenda, cujus incolæ ad Jesum accedentes tunc in conspectu erant.

Nota. Sunt (ut Maldon.) qui hæc verba : ADHUC QUATUOR MENSES... merum volunt esse proverbium, quocumque anni tempore enunciari solitum; sed absque probabili ratione id supponunt. — Rectius explicandum de anni tempore, id est, de mense Decembri, quatuor mensium spatio messem præcedente. Et inde pretiosum documentum pro « harmonia evangelica » adornanda.

V. 36. Merces in hac messe non soli seminanti, sed et metenti. Ita, ut discipulos animet ad hujus messis labores suscipiendos.

V. 37. Proverbium ambiguum est : 1us sensus : sæpe alius facit laborem, alius laboris fructus percipit. Et *in hoc* non est verum in casu. — 2us sensus : alius sæpe est qui seminat, alius qui metit, et (subaudi), utrique merces contingit. Et *in hoc verum est* in casu.

V. 38. ALII LABORAVERUNT : prophetæ, Joannes Baptista, tota œconomia V. T., quæ messis semina Judæis et Samaritanis inseruit. — Sermo procedit de discipulorum missione in genere, et in specie de Samaritanis tunc convertendis.

Christus apud Sichemitas.

39. *Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris testimonium perhibentis : Quia dixit mihi omnia quæcumque feci.* 40. *Cum venissent ergo ad illum Samaritani, rogaverunt eum ut ibi maneret. Et mansit ibi duos dies.* 41. *Et multo plures crediderunt in eum propter sermonem ejus.* 42. *Et mulieri dicebant : Quia jam non propter tuam loquelam credimus : ipsi enim audivimus, et scimus quia hic est vere Salvator mundi.* 43. *Post duos autem dies exiit inde :*

V. 39-42. CREDIDERUNT IN EUM, Jesum esse Messiam, quod mulier putanda est non diu tacuisse. — NON PROPTER TUAM LOQUELAM, hebraismus est : *non adeo propter tuam loquelam*, quamvis et propter eam credere cœpissent. — Encomium efficaciae prædicationis Jesu. — SCIMUS certitudine fidei, QUIA HIC EST VERE SALVATOR MUNDI. Hoc ex prædicatione Jesu sane didicerant : unde profitentur Jesum salvatorem spirituales mundi, id est, omnium gentium.

Sanatio filii reguli.

43. *et abiit in Galilæam.* 44. *Ipse enim Jesus testimonium perhibuit quia Propheta in sua patria honorem non habet.* 45. *Cum ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cum omnia*

vidissent quæ fecerat Jerosolymis in die festo : et ipsi enim venerant ad diem festum. 46. Venit ergo iterum in Cana Galilææ, ubi fecit aquam vinum. Et erat quidam regulus, cujus filius infirmabatur Capharnaum. 47. Hic cum audisset quia Jesus adveniret a Judæa in Galilæam, abiit ad eum, et rogabat eum ut descenderet, et sanaret filium ejus : incipiebat enim mori. 48. Dixit ergo Jesus ad eum : Nisi signa et prodigia videritis, non creditis. 49. Dicit ad eum regulus : Domine, descende priusquam moriatur filius meus. 50. Dicit ei Jesus : Vade, filius tuus vivit. Credidit homo sermoni, quem dixit ei Jesus, et ibat. 51. Jam autem eo descendente, servi occurrerunt ei, et nunciaverunt dicentes, quia filius ejus viveret. 52. Interrogabat ergo horam ab eis, in qua melius habuerit. Et dixerunt ei : Quia heri hora septima reliquit eum febris. 53. Cognovit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Jesus : Filius tuus vivit : et credidit ipse, et domus ejus tota. 54. Hoc iterum secundum signum fecit Jesus, cum venisset a Judæa in Galilæam.

V. 43. ARREPTUM in Galilæam iter, de quo v. 3, Jesus prosequitur.

V. 44. IPSE ENIM JESUS TESTIMONIUM PERHIBUIT. Ad explicandum τὸ ENIM, subaudi post v. 43 : et præteriens Nazareth ulterius progressus est. Ita, juxta Matth. 4, 13. — Dictum Jesu proverbium erat de communiter, at non semper, contingentibus.

V. 45. EXCEPERUNT honorifice. — SIGNA... de quibus 2, 23; 3, 2,

V. 46. REGULUS, βασιλικός. Hoc nomine in græcitate illius temporis designabatur aliquis ex magnatibus.

V. 48. ... NISI SIGNA... VIDERITIS... Jesus statim petitioni reguli non annuit, sed ipsi et Galilæis, ejus similibus, exprobat aliquam in credendo tarditatem. Aliquam sane fidem habebat regulus, at usque ad eventum petiti prodigii nonnihil suspensam; ideo dicit Jesus : NISI VIDERITIS, in hac voce vim faciens : *audisse* vobis non sufficit, *videre* debetis. — Sunt qui velint regulum reprehensum fuisse quia non crederet Dominum posse sanare filium etiam procul, unde rogaverit ut *descenderet*. Ita,

ob modum agendi Christi v. 50. At hæc explicatio est longius quæstia.

V. 50. FILIUS TUUS VIVIT, id est, mortis periculum evasit (v. 51). — CREDIDIT HOMO SERMONI. Credidit Jesum, utpote prophetam, veritatem sibi dixisse, eum autem verbo sanasse filium non nisi postea novit.

V. 53. CREDIDIT tunc, ob sanationem filii quam intellexit a Jesu patratam, eum vere esse Messiam.

V. 54. HOC ITERUM SECUNDUM SIGNUM, τοῦτο πάλιν δεύτερον σημεῖον. Id est : sicut prius rediens e Judæa in Galilæam primum fecit miraculum mutatæ aquæ in vinum, ita rediens *iterum*, hoc miraculum secundum in Galilæa operatus est.

CAPUT V.

Argumentum. Jesus tendit Jerosolymam ad diem festum et infirmum sanat die sabbato ad piscinam probaticam (1-9). — Hinc lis cum Judæis de violato sabbato (10-17). — Ex responso Christi nova invidiæ occasio, quod Jesus Deum diceret Patrem suum et sic se Deo faceret æqualem. Idipsum autem se merito dicere pluribus argumentis affirmat (18-36). — Judæis exprobrat incredulitatem, ejusque causam aperit (37-47).

Sanatio paralytici.

1. *Post hæc erat dies festus Judæorum, et ascendit Jesus Jerosolymam.* 2. *Est autem Jerosolymis Probatica piscina, quæ cognominatur Hebraice Bethesda, quinque porticus habens.* 3. *In his jacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, ari-dorum expectantium aquæ motum.* 4. *Angelus autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam : et movebatur aqua.* *Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat a quacumque detinebatur infirmitate.* 5. *Erat autem quidam homo ibi triginta et octo annos habens in infirmitate sua.* 6. *Hunc cum vidisset Jesus jacentem, et cognovisset quia jam multum tempus haberet, dicit ei : Vis sanus fieri?* 7. *Respondit ei languidus : Domine, hominem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam : dum venio enim ego, alius ante me descendit.* 8. *Dicit ei Jesus : Surge, tolle grabatum tuum, et ambula.* 9. *Et statim sanus factus est homo ille : et sustulit grabatum suum, et ambulabat.*

V. 1. POST HÆC ERAT DIES FESTUS JUDÆORUM. — POST HÆC NON indicat certum temporis intervallum. Quum Joannes multa facta vitæ Jesu omittat, intervallum qualecumque hic licet supponere.

DISSERTATIO PRÆVIA.

Circa festum de quo Jo. V, 1.

Duplex movetur quæstio.

Quæritur 1° *de vera lectione* : utrum ἐορτῇ an ἡ ἐορτή.

R. A) ἐορτῇ sine articulo habent : græcus *receptus* ; codices unciales : A (alexandrinus), B (vaticanus), D (cantabrigiensis), G, K, S (?), U, V, Δ; et alii codices plures. — Inter Patres : Origenes, Chrysostomus.

B) ἡ ἐορτή, codices unciales : Ξ (sinaiticus), C (regius parisi-
nus), F, H, I (videtur), L, M, Δ; alii codices fere 50; editio
vetus aldina. — Inter versiones : coptica, sahidica. — Inter Pa-
tres : Cyrillus Alex., Theophylactus, qui tamen putat articulum
postea additum fuisse.

Conclusio. Ex quo repertus est eximius codex sinaiticus, om-
nium pro Novo Testamento præstantissimus, magnum lectioni
ἡ ἐορτῇ argumentum accessit, ita ut testimonia codicum pro
utraque lectione fere æquivalent. — Testimonia Patrum incli-
nant potius ad lectionem ἐορτῇ; at rursus versiones antiquæ
magis commendant ἡ ἐορτή. — Usus loquendi S. Joannis pro
utraque lectione invocatur; quum enim Joannes ubi de deter-
minato festo agit soleat illud nominare (2, 13; 6, 4; 7, 2; 10, 22;
13, 1), alii dicunt : Hic festum non nominat : ergo non vult
determinare : ergo non poterat ponere articulum. Alii dicunt :
Festum determinatum intelligit : ergo debet illud designare no-
mine proprio vel æquivalenter. Id autem optime fiebat per arti-
culum : ἡ ἐορτῇ designat festum Judæorum κατ' ἐξοχήν, id est,
Pascha (hoc tamen aliqui volunt esse festum Purim).

Unde utraque lectio æque probabilis censi potest.

Quæritur 2° *qualis fuerit ille dies festus.*

N. B. Quæstio hæc adeo est intricata ut prolixa dissertatione
tractanda foret. Præcipua tantum capita discussionis indica-
bimus.

R. 1^a *sententia.* Festum *Paschatis.* Ita Tol., Luc. Brug.,
Hengstenb., Reinke (ubi de vaticinio hebdomadum Danielis).

Rationes. 1) Articulus ἡ, probabilis saltem lectionis, et etiam sine articulo ἑορτῇ solum positum, Pascha designaret, ut Matth. 27, 15; Marc. 15, 6; Luc. 23, 17. — 2) Paulo ante (4, 45) S. Joannes festum Paschæ ἑορτῇν vocavit sine epitheto; ergo hoc loco eodem vocabulo idipsum designare censendus est. — 3) Ad hoc festum Jesus ascendit Jerusalem : ergo debuit esse unum ex tribus festis præcipuis. At — 4) Excluditur festum Pentecostis ejusdem anni cujus Pascha commemoratur 2, 13. Nam mense Decembri (4, 35) istius anni Christus ivit in Galilæam ante ἑορτῇν de qua agimus. — Non Pentecostes anni sequentis : secus cur Jesus non venisset ad Pascha paulo ante? Abfuit quidem semel a Paschate, sed ratio indicatur (Jo. 7, 1. 2). — 5) Excluditur festum Tabernaculorum : hoc enim Octobri mense fiebat, unde iterum contradictio cum 4, 35. — 6) Ita Irenæus Hær. 2, 22, 3.

Contra est Jo. 6, 4 : *Erat autem proximum Pascha* : ergo nostra ἑορτῇ, Pascha esse nequit, sed debet ante Pascha collocari. Si dicas : 6, 4 est Pascha anni sequentis, reponunt : ergo evangelista, integri anni historia omissa, statim pergeret (6, 1) : *Post hæc abiit Jesus*. — Recte tamen replicares, hoc non repugnare : nam Synoptici facta illius anni narrant : ergo Joannes ea omittere potuit. — Deinde Irenæi auctoritatem elevant, utpote qui circa Christi chronologiam erraverit. Sed respondetur : non erravit in hoc puncto, nam (l. c.) dicit Jesum in vita publica quatuor Paschata celebrasse.

2^a sententia. Festum *Purim* seu *sortium* (Esther 9, 17), quartadecima mensis Adar, Martii. Ita Petavius, Kepler, Hug, Maier etc.

Rationes. 1) Defectus articuli. — 2) Jo. 6, 4 et 4, 35. Ergo hæc ἑορτῇ inter Decembrem et Pascha. Atqui hoc tempore non nisi Purim celebrabatur. — 3) Si esset Pascha secundum vitæ Christi publicæ, et 6, 4 Pascha tertium (ad quod Jesus non venit Jerosolymam, juxta 7, 1), tunc per 18 menses, id est, usque ad Scenopegiam, mense Octobri celebrandam, Jesus legitimum Jerosolymorum iter neglexisset! — 4) Sic optime explicatur tacitum fuisse nomen festi, utpote christianis parum cogniti.

Contra est : a) Festum Purim ubique locorum fieri poterat. Ergo nulla ratio cur Jesus ad id celebrandum ascenderit Jero-

solymam. — *b*) Erat civile potius quam sacrum, et conviviis potissimum agebatur. — *c*) Christus optimam absentiae rationem habebat, *quia volebant eum Judæi interficere* (Jo. 7. 1). Quodsi potuit abesse a festo Pentecostis, quidni a festo Paschatis?

3^a sententia. Festum *Pentecostis*. Ita S. Thom. Maldon.

Rationes. 1) Auctoritas SS. Chrysostomi et Cyrilli Alex. — 2) Harmonia evangeliorum. Matth. 12, 1, narratur discipulos in Galilæa spicas evulsas manducasse. Multiplicatio panum, de qua Matth. 14, 21 et Jo. 6, 10, multo post accidit: hæc autem multiplicatio Pascha parum præcessit (Jo. 6, 4). Ergo hæc duo facta non potuerunt accidere eodem anno: adeoque inter ea annus fere integer effluxit. Hinc si supponatur Jesus mansisse in Galilæa a Decembri ad festum Paschatis, præcedens illud de quo Jo. 6, 4, quo tempore fiebat messis, quinque hebdomadibus postea potuit ire Jerosolymam ad festum Pentecostis, et hoc celebrato redire in Galilæam (Jo. 6, 1). — 3) ἐορτὴ hæc videtur mortem Joannis Baptistæ præcessisse; sed Baptista occisus est mense Augusto. Ergo ἐορτὴ nequit esse festum Tabernaculorum, quod mense Octobri accidit. — Alia multa de hac quæstione vide in *Quartalschrift*, fasciculo IV anni 1871, in dissertatione Doctoris Stawars.

Contra est: *a*) Si Jesus venit ad Pentecosten, cur non ad Pascha? — *b*) Chronologia Synopticorum non sat certa est.

Aliæ sententiæ. Sunt qui festum *Tabernaculorum* vel *Encæniorum* proposuerunt: sed argumenta parum firma sunt et implicite refutata supra. Ita Ebrard apud Olshausen, ita et P. Patrizi. *De Evangeliiis*, L. II, annot. LIII.

Conclusio. Donec eruditi de argumentis Stawarsii judicaverint, ut probabilior teneri potest sententia quæ ἐορτὴν Pascha esse tenet.

EXPOSITIO TEXTUS.

Prodigium sanati paralytici die sabbato pharisæis Christum persequendi prætextum præbuit, eique pharisæorum ob id factum oblocutiones refutandi suæque personæ dignitatem commendandæ occasionem præparavit. Atque hæc fuit Joanni hujus prodigii narrandi ratio.

V. 2. EST, ἐστὶ (ῖν habent aliqui codices et Syrus: ⁹ἰοα ¹¹Λ),

AUTEM JEROSOLYMIS PROBATICA PISCINA. In lectione recepta verbum ἔστι est in præsenti historico S. Joanni usitatissimo. — PROBATICA. Græce aliter : ἔστι δὲ... ἐπὶ τῇ προβατικῇ κολυμβήθρα. Et subauditur πύλη post προβατικῇ. Unde sic : est autem apud portam gregis piscina. — *Porta gregis*, hebraice : שַׁעַר הַצֹּאן. Vide Neh. 3, 1, ubi hæc porta a sacerdotibus ædificata dicitur. Sita erat prope templum, et prope eam videtur fuisse forum ad vendenda pecora. — BETHSAIDA. Græce : βεθσδαῖ. Syriace : (beth chesdo), id quod hebraice בֵּית הַחֶסֶד (beth hachesed), domus (locus) beneficentiæ. Hoc piscinæ erat cognomen (ἐπιλεγόμενῃ), a populo sane adjectum, ob effectus salutare aquæ ejus.

V. 3. IN HIS porticibus, pro ægrotis expectantibus constructis (?)... — EXPECTANTIUM AQUÆ MOTUM. Hujus expectandi rationem dat motus aquæ incerto tempore excitandus.

V. 4. ANGELUS AUTEM DOMINI DESCENDEBAT...

DISSERTATIO.

De angelo piscinæ Bethsaidæ.

Quæritur 1º utrum versiculus 4 sit authenticus.

N. B. Ex Tridentini sess. IV, decr. de canon. Script, nequit a priori hujus versiculi authenticia affirmari. Definivit quidem synodus, *libros singulos* (a se modo enumeratos) *cum omnibus suis partibus...*, *prout in vulgata latina editione habentur...*, *pro sacris et canonicis esse suscipiendos*; at unicus aliquis versiculus *particula* potius quam *pars* libri sacri dici debet. Et quamvis non pauci theologi, quorum Emm. Card. Franzelin, opinentur, a tridentinis Patribus fuisse decretam conformitatem Vulgatæ cum originali textu in singulis enunciationibus *doctrinalibus*, communis certe sententia est, concilium nihil declarasse circa conformitatem in singulis enunciationibus non doctrinalibus, qualis est Jo. 5, 4 (1).

R. *Contra authenticam.* 1) Omittitur in codicibus uncialibus

(1) Videsis ista fusius a nobis tractata in periodico : *Études religieuses*, Nov. 1876 et Jan. 1877.

magni nominis : Σ (sinaitico), B (vaticano), C prima manu (regio paris.), D (cantabrigiensi), A; et in tribus minusculis. — 2) Item deest in versione syriaca Curetonii, in sabidica, in coptica (edit. Wilkins), in codicibus plerisque armenæ, in 3 codd. italæ et 4 codd. Vulgatæ. — 3) Dubium an Nonnus poeta illum cognoverit (1). — 4) Mira lectionum varietas. Ita alii omittunt insuper verba : *expectantium aquæ motum*; alii ea habent. Alii legunt : ἐν τῇ κολυμβήσῃ, alii non; alii id ponunt post : ὁ... πρῶτος ἐμβάς. — Sunt qui omittant : *post motionem aquæ, etc.* — 5) Si versiculus esset authenticus appareret ratio aliqua cur postea fuisset omissus. At nulla talis fingi potest. Contra, ex v. 7 optime explicatur interpolatio.

Pro authentia. 1) Adest in codicibus uncialibus plerisque, inter quos unus præstans. A (alexandrinus); in C tertia manu. E, F, G, H, I, M, U, V, Δ , Λ prima manu additus; et in plerisque minusculis. — 2) Adest in versionibus : latina itala in 3 codd., Vulgata in codicibus plerisque, syriaca peschito et philoxeniana (in hac tamen signo dubii notatur), coptica (editio dz.), in armenæ aliquibus codicibus; præterea in persica, arabica et slavica. 3) Habebant Patres : Cyrill. Alex., Chrysost., Theophylact., Euthym., Tertull. (De Bapt. 6), Ambros., August. — 4) Aliqui codices qui opponuntur versum tamen habent, vel secunda manu, vel obelis aut asteriscis notatum. — 5) Contexta oratio versum omnino requirit, secus v. 7° responsio ægri non intelligitur. — 6) Omissio postea oborta explicari potest, sive ob silentium historiæ de loco et facto, sive ex eo quod virtus hæc crederetur aquæ isti naturalis fuisse. Interpolatio vix concipitur, quum Patres ex omnibus Ecclesiæ partibus in admittendo versiculo conspirent. — 7) Ex iisdem principiis variantes lectiones explicantur.

Conclusio. Pondus rationum ad admittendam authenticam istius versiculi 4 omnino inclinat.

N. B. Inter protestantes et rationalistas authenticam tenent

(1) Tischendorf et Scholz monent deesse apud Augustinum. Quod verum est de Tract. in Jo. ad h. l. Sed de angelo descendente aperte disserit Serm. 15 (12) de verb. evangelii S. Joannis, 3.

Grotius, Hengstenberg, de Wette, Baumgarten Crusius; rejiciunt Kuinoel, Olshausen, Tholuck, Lücke.

Quæritur 2° de interpretatione facti.

R. 1^a sententia. Aqua ista mineralis erat et cum fonte thermalis communicabat, ex quo per vim chemicam aliquod gaz erumpens aquas insolito motu agitabat, et ipsis virtutem medicinalem insolitam tribuebat. Cessante motu cessabat et virtus sanativa : unde non nisi qui primi descenderant post motionem, curabantur. Quum autem vulgus causam hujus virtutis curativæ ignoraret, eam angeli descendentis operationi prodigiosæ tribuebat, quam opinionem evangelista prout in populo invenit et ipse habebat, ita scribendo retulit. — Ita rationalistæ de Wette, Kuinoel etc., qui ideo S. Scripturam hoc loco errasse tenent. — Ita protestantes Grotius, Tholuck etc. et catholicus Ad. Maier, qui errorem tamen non in Scripturam refundunt, ut quæ voluerit nos docere *factum* hujus aquæ medicinalis, *modum* docere non intenderit; illum vero modum retulerit dumtaxat juxta conceptum vulgi, fere sicut in narratione miraculi Josue, ubi etiam dies productior stationi solis, juxta opinionem vulgi, tribuitur.

Rationes. 1) Eusebius (Onomast.) et Hieronymus (De loc. sac.) referunt aquas istius piscinæ « mirum in modum rubeas », quod ipsi dicunt tribui solitum sanguini victimarum, quæ in iis aquis olim lavabantur. Qui color, aiunt patroni 1^æ sententiæ, revera aquas prodit ferrugineas. — 2) Hodiedum ad orientem Jerusalem exstant balnea medicinalia : *Ain es schefu* (fons medicinæ). Item *Fons virginis*, qui e rupe sub templo majori mahumedano prorumpit, et non raro ebullire et aquas in altum extollere conspectus fuit (vide Hengst. p. 293). — 3) Secus admittendum foret miraculum permanens quod ad œconomiam salutis supernaturalis nihil conferre videretur. — 4) Neque obstat quod *primus* solus sanabatur : nam, ait Kuinoel, plures statim insiliebant : at is qui curabatur, ideo id factum putabat quia *primus* fuerat; qui non curabatur, ..., quia *non primus*. — 5) τὸ αὐτοῦ quacumque detinebatur infirmitate hyperbole est, quales et alibi Scriptura habet. v. g. Cf. Exod. 9, 6 et 9, 9; 9, 25 et 10, 5 (1).

(1) Addunt argumentum ex silentio V. T. et Josephi : at eadem fieret difficultas de tali fonte tam mira naturali virtute prædito. Josephus multa

Contra est : *a)* Explicationes, qualis admittitur circa narrationem de miraculo Josue, non nisi ob gravissimas rationes admitti possunt, quæ ibi adsunt, hîc non. — *b)* Non concipitur vis chemica omnium morborum curativa. — *c)* Explicatio de curatione solius *primi*, a Kuinoel prolata, sat contorta est. — *d)* Quomodo balneus semel adhibitus poterat ægrotos penitus sanare! — *e)* Si hæc virtus naturalis erat, cur postea non permansit? (Forte in excidio civitatis fons obstructus fuerit.)

2^a sententia. Virtus curativa aquæ isti præter naturæ vires ab angelo (invisibiliter, ut videtur) descendente hinc inde tribuebatur. Ita Patres, et interpretes catholici passim.

Rationes. 1) Hic sensus obvijs, a quo sine necessitate non est recedendum. — 2) Adjuncta quæ virtuti naturali convenire non possunt : *primus, sanus fiebat, a quacumque infirmitate*. Tres hic hyperbolas videre duriusculum est. — 3) Quæ scribunt Eusebius et Hieronymus, et quæ referunt viatores de balneis jerosolymitanis nihil obstant. Nam optime supponi potest aquas piscinæ fuisse aliqua etiam naturali virtute curativa donatas, qua angelus uteretur ut eam præter naturam exaltaret. Virtutes supernaturales non raro congruere naturæ quam elevant, in confesso est. — Addebant antiqui argumentum 4) Si virtus fuisset naturalis adfuisset aquæ *semper*. At hæc ratio nulla est si supponatur actio chemica « intermittens ».

Contra est complexus argumentorum pro sententia 1^a.

3^a sententia. Hengstenberg (1), Olshausen. Virtus sanativa aquæ inerat ex viribus naturalibus, et nihilominus angeli operationi debebatur. Nam, juxta doctrinam Scripturæ, Deus etiam in ordine naturali effectus non producit nisi mediante ministerio angelorum (2). Circa hanc doctrinam Scripturæ cf. Ps. 103 (104),

omittit, et præterea notat P. Patrizi, in h. l., « Josephum tunc vixisse » quum, sublatis judæicis religionibus christianisque jam obtinentibus, illiusmodi miracula in ea gente fieri jam desierant, »

(1) Hengstenberg : « *In dem Sprudel in Karlsbad würde Joannes den Engel nicht minder erkannt haben, wie in dem Teiche Bethesda.* »

(2) Huic opinioni favere censendus est auctor catholicus gallus, laudatus in periodico *Revue des sciences ecclésiastiques*, Febr. 1872, p. 84. 85, qui et ipse vires naturæ dicit operationes angelicas.

4 et Hebr. 1, 7; 2 Sam. 24, 16. 17; 1 Par. 21, 15; Is. 37, 36; Act. 12, 23; Apoc. 16, 5; 7, 2. Item Ps. 17 (18), 11. Sed et Job 1, 12-20 et 2, 6. 7 similem actionem, permittente Deo, in naturæ vires exercet Satan.

Contra est : a) Non satis constare videtur de hoc angelorum in natura ministerio. Heb. 1, 14 dicuntur *administratorii spiritus*, sed in ordine supernaturali. Textus supra allati rem non conficiunt. — b) Quæ dicta fuere supra contra naturalitatem *talium* effectuum : unde etiam in hac sententia dura hyperbole foret admittenda.

Conclusio. Omnino tenenda est sententia secunda.

EXPOSITIO TEXTUS.

DESCENDEBAT SECUNDUM TEMPUS, gallice : *de temps en temps*. — ET MOVEBATUR AQUA. Melius : ET MOVEBAT AQUAM, juxta probabiliorē lectionem græcam : καὶ ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ. Variantem lectionem, ἐταράσσετο, introduxerit librarius bis legendo syllabam το. — Tandem nota haberi in græco : ἄγγελος γάρ. Unde latine verti debuisset : *Angelus enim*. Et sic clarior nexus cum v. 3.

V. 5. ERAT AUTEM QUIDAM HOMO IBI, TRIGINTA OCTO ANNOS HABENS IN INFIRMITATE SUA. Qualis esset infirmitas, conjicitur ex v. 8 : paralysis nempe. Non dicit evangelista quamdiu ægrotus ibi jacuisset.

Cetera explicatione non egent.

Disceptatio de violato sabbato.

9. *Erat autem sabbatum in die illo.* 10. *Dicebant ergo Judæi illi, qui sanatus fuerat : Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum.* 11. *Respondit eis : Qui me sanum fecit, ille mihi dixit : Tolle grabatum tuum, et ambula.* 12. *Interrogaverunt ergo eum : Quis est ille homo, qui dixit tibi : Tolle grabatum tuum, et ambula?* 13. *Is autem, qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Jesus enim declinavit a turba constituta in loco.*

14. *Postea invenit eum Jesus in templo, et dixit illi : Ecce sanus factus es : jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat.*

15. *Abiit ille homo, et nunciavit Judæis quia Jesus esset, qui fecit eum sanum.* 16. *Propterea persequiebantur Judæi Jesum, quia hæc faciebat in sabbato.* 17. *Jesus autem respondit eis : Pater meus usque modo operatur, et ego operor.*

V. 9. ERAT AUTEM SABBATUM. Inde causa totius colloqui sequentis.

V. 10. JUDÆI, magistratus, etc. occurrunt homini portanti lectum quando Jesus jam recesserat, et eum violatæ legis accusant, juxta Exod. 20, 8 et Jer. 17, 21 : *Custodite animas vestras, et nolite portare pondera in die sabbati, nec inferatis per portas Jerusalem.*

V. 11. Homo provocat ad illius qui se curaverat auctoritatem, quam a Deo esse dubitare non poterat. Hinc illi in lege dispensandi potestas competere credenda erat.

V. 12. QUIS EST ILLE HOMO... ὁ ἀνθρώπος? Contemptum hoc redolet : quis *homo* qui a lege *Dei* audeat dispensare? Suspicabantur Jesum prodigii auctorem.

V. 13. NESCIEBAT QUIS ESSET, nomen ejus ignorabat.

V. 14. POSTEA INVENIT, εὗρίσκει. EUM, id est : occurrit ei. — JAM NOLI PECCARE. Græce μήκέτι, *ne amplius*. Ergo prior ei infirmitas in pœnam peccati obvenerat. Bonum argumentum concionatoribus et confessariis.

V. 15. ... NUNCIAVIT JUDÆIS, non animo prodendi Jesum, sed potius ejus gloriam apud magistratus manifestandi.

V. 16. PERSEQUEBANTUR, atque adeo quarebant interficere. Cf. v. 18, ad quod „ legalitatis „ speciem prætendere poterant, juxta Num. 15, 35, ubi de punitione hominis qui sabbato ligna collegerat. — N. B. Græcus receptus addit : καὶ ἐζήτουν αὐτὸν ἀποκτεῖναι. Glossema videtur.

V. 17. PATER MEUS USQUE MODO OPERATUR, ET EGO OPEROR. Sabbatum institutum quidem erat ad normam quietis Dei post opus creationis; at requies illa non est omnimoda : nam Deus a mundi initio USQUE MODO, sine intermissione, adeoque etiam

diebus sabbatinis, operatur, mundum conservando et regendo. Hunc Deum Summum Jesus nunc dicit *Patrem suum*, et ex eo quod ille operatur, concludit : ET EGO OPEROR. Apposite P. Patrizi : „ His Christus non sabbati religionem improbat, quæ „ etiamnum obtinebat, sed Judæorum stuporem carpit putan- „ tium hanc religionem lædi iis quoque rebus efficiendis quæ „ unus Deus efficere, tametsi etiam per homines, potest. „ Præ- „ terea eodem jure se innuit a lege sabbati eximi ac Deus Pater ab ea eximitur, ac proin Deo se æqualem dicens, Deum proprium Patrem suum proclamat. Ita necessario intelligendus erat, et sic revera Judæi eum optime intellexerunt. Conceptum eundem amplius evolvit infra. Ex quo clare doctrina consubstantialitatis patet. Vide S. Chrysost. in h. l. — Itaque hic sermo est de operatione Christi non *humanitatis* sed *divinitatis*.

Disceptatio de Christi persona.

18. Propterea ergo magis quærebant eum Judæi interficere : quia non solum solvebat sabbatum, sed et Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Respondit itaque Jesus, et dixit eis : 19. Amen, amen dico vobis : non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem ; quæcumque enim ille fecerit, hæc et Filius similiter facit. 20. Pater enim diligit Filium, et omnia demonstrat ei, quæ ipse facit : et majora his demonstrabit ei opera, ut vos miremini. 21. Sicut enim Pater suscitavit mortuos, et vivificat : sic et Filius, quos vult, vivificat : 22. Neque enim Pater judicat quemquam : sed omne iudicium dedit Filio, 23. Ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem : qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum. 24. Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, et credit ei, qui misit me, habet vitam æternam, et in iudicium non venit, sed transiit a morte in vitam. 25. Amen, amen dico vobis, quia venit hora, et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei : et qui audierint, vivent. 26. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso : sic dedit et Filio habere vitam in semetipso : 27. Et potestatem dedit ei iudicium facere, quia Filius

hominis est. 28. Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei : 29. Et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ : qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii. 30. Non possum ego a meipso facere quidquam. Sicut audio, judico : et judicium meum justum est : quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me.

V. 18. PROPTEREA ERGO MAGIS QUÆREBANT EUM JUDÆI INTERFICERE... En nova necis ei inoliendæ ratio : crimen *blasphemiae*, juxta Lev. 24, 16. ... PATREM SUUM DICEBAT DEUM. Græce : πατέρα ἰδίον ἔλεγε τὸν θεόν : non sicut ceteri homines justi Deum dicunt patrem ; ideoque Jesus dixerat : Pater *meus*, non, *noster*. Hinc in mente Judæorum ÆQUALEM SE FACIEBAT DEO, utpote Dei filium proprium se dicens. Talem vere se dixerat, talis erat : ergo non blasphemabat. Hoc jam ipse Jesus Judæis probaturus est, utroque sibi objecto crimine se simul purgans. Cf. Phil. 2, 6 : *non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo.*

V. 19. Conclusionem Judæorum valide confirmat nedum ut falsam eam repudiet. AMEN AMEN DICO VOBIS : NON POTEST FILIUS A SE FACERE QUIDQUAM, NISI QUOD VIDERIT PATREM FACIENTEM : QUÆCUMQUE ENIM ILLE FECERIT, HÆC ET FILIUS SIMILITER FACIT. Hinc omnia ejus opera, opera ipsius Dei sunt, adeoque ab omni reprehensione immunia. Apposite ad hæc S. Chrysost. : „ Dico „ quod licet mihi operari in sabbato, quia et Pater meus continue operatur, cui non possum contraria operari, et hoc quia „ non potest Filius a se facere quidquam. „

Nota 1). Hæc verba Christi explicari non possunt de natura ejus humana : nam secundum hanc potest *facere a seipso* quidquid vires hominis naturales non excedit ; item quæ in hac fecit non omnia vidit Patrem facientem, v. g. ambulare super aquas. — Sed nec de natura humana in quantum cum Deo conjunctionem habet : nam secundum eam non fecit *quæcumque facit* Pater, v. g. creationem mundi. — Restat igitur ut cogitetur in Christo natura *divina*, quam habeat Filius a Patre identicam et secundum quam habeat a Patre *operari quæcumque ille fecerit*, non imitatione operando post Patrem, sed operatione iden-

tica quam, sicut habet esse a Patre, ita et ab eo habeat (1). — Ubi dicit : HÆC ET FILIUS SIMILITER FACIT, tria excludit, ait S. Thomas : particularitatem (*quæcumque*), diversitatem (*hæc*), imperfectionem (*similiter*). — Et August. : „ Literas easdem facit „ et cor et manus, sed non similiter : cor enim nostrum facit „ eas intelligibiliter, manus autem visibiliter. (Filius) si et hæc „ facit et similiter facit,... æqualis est Patri Filius. „ Totus S. Augustini locus, prolixior qui exscribatur, omnino legendus est (in h. l.).

Dilucide etiam S. Cyrillus Alex. (in h. l.) : „ In eo enim quod „ potest eadem per omnia facere quæ sunt Dei ac Patris, et operari similiter ac Pater, identitatem probat suæ substantiæ „ (τῆς οὐσίας ἐκυτῶν μαρτυρεῖ τὴν ταυτότητα). Igitur ut Deus „ verus ex Deo Patre vero, eadem cum illo facere se posse ait, „ sed ut non solum virtute æqualis esse Patri videatur, sed ejusdem per omnia sententiæ (ὁμογνώμων), et unam in cunctis habere voluntatem. „

Lege etiam Bossuet : *Méditat. sur l'Évang.*, 87e jour.

Nota 2), ex eo quod Filius nihil possit facere a seipso nullam in eo importari imperfectionem dependentiæ, sed indicari relationem originis seu æternæ generationis, per quam totam divinitatem habeat a Patre.

Quæritur quid sibi velit : *quod viderit Patrem facientem*.

R. VIDERE in Filio, correlativum est ad DEMONSTRARE in Patre, quod v. 20°. Metaphorica dictio est, exhibens communicationem divinæ operationis Filio derivatam a Patre. Unde hic conceptus ab omni imperfectionis nota spoliandus est. — SS. August., Cyrill., Thom. : VIDERE est accipere divinam cognitionem. S. August. : „ Hoc est illi audire quod esse, et hoc est „ illi videre quod esse. „

V. 20. PATER ENIM DILIGIT FILIUM ET OMNIA DEMONSTRAT EI QUÆ IPSE FACIT. Ad hæc S. Thom. : „ Ratio ista desumitur ex dilectione non ut ex principio, sed ut ex signo... Ubi perfecta si-

(1) Imitationem proprie dictam excludi, optime olim Patres contra arianos ostenderunt, ex eo quod mundus *per Filium* factus est. Quem sane inmundum antea Pater non fecerat.

„ multitudo. ibi perfecta dilectio. „ Hinc istud ET non est pro *ideoque*, sed mera conjunctio. Filius Patris est imago perfecta, ideo Pater diligit Filium et omnia demonstrat ei. — Igitur hæc communicatio fit quidem a Patre in Filium cum infinito amore, at non ex amore ut effectus e causa procedit. Sed et divina essentia et amor et operatio, omnia in Patre et Filio identificantur.

In hac tamen explicatione non omnes conveniunt. Igitur

1^a sententia. Toletus vult amorem hic exhiberi ut *causam*, non quod talis sit in se, sed quia Christus loquitur juxta conceptum hominum apud quos communicatio bonorum solet esse effectus amoris.

Rationes. 1) Sensus obvius particulæ *et* est *ideoque*. — 2) In tota hac pericopa sermo Christi humanis conceptibus est accommodatus. — 3) Signa rationis ponere in Deo non est de eo falsum dicere. — Unde et hæc explicatio nobis non displicet (cf. comment. ad 3, 13).

2^a sententia. Maldonatus vult agi de amore quo Pater Filium diligit quatenus hominem, ob quem amorem maxima ei dona contulit.

Ratio. *Et* significat *ideo* : atqui sic de divinitate Verbi exponi nequit. Ergo restat ut de ejus humanitate exponatur.

Contra est, Patrem Christo homini non demonstrare *omnia* quæ ipse faciat.

ET MAJORA HIS DEMONSTRABIT EI OPERA, majora hac paralytici curatione ceterisque prodigiis hactenus patratis. — UT (ὅτι) vos MIREMINI. Utrum ὅτι hic adhibeatur ἐκβατικῶς (*de sorte que*) an τελικῶς (*afin que*) dissident interpretes. Prius nobis præplacet admittendum; neque in hoc usus loquendi offenditur : nam aliquando certo ὅτι sumitur ἐκβατικῶς in Scriptura, v. g. Gen. 22, 14 : ὅτι εἶπωσι σήμερον; et sæpe sic congruenter exponitur, v. g. Rom. 5, 20; Apoc. 13, 13. — Mox quæ sint hæc MAJORA evolvat.

V. 21. SICUT ENIM PATER SUSCITAT MORTUOS ET VIVIFICAT

Tota hæc pericopa v. 21-30 magnam præ se fert difficultatem. Unde

Quæritur 1° de quanam *vita* et de qua *morte* hic sermo sit.

R. 1^a sententia. (SS. Chrysost., Cyrill., Hilar., Thom.; Maldon., Tol., Luc. Brug., Kuinoel etc.) Vita et mors *physica*.

Rationes. 1) Connexio cum præcedentibus : *physicæ* paralytici curationi respondet, ut opus magis admiratione dignum, *physica* mortuorum suscitatio. — 2) V. 25° alluditur ad mortuos a Christo mox suscitandos, Lazarum etc. — 3) V. 28°, nemine fere contradicente, agitur de resurrectione carnis ultimo die perficienda : similitudo autem dictionis in v. 28 et 25 postulat agi de eodem argumento. — 4) Suscitatio mortuorum simul hic venit cum *judicio* (v. 22. 24. 27. 29). Atqui iudicium a Filio Dei olim exercendum illico carnis resurrectionem sequetur. — 5) Hæc mortuorum suscitatio ea erit quam Judæi *mirentur*. Ergo *physica*.

2^a sententia. (S. August., Patrizi, Bisping, Beelen, Olshausen, de Wette, Maier.) Vita gratiæ et gloriæ seu *supernaturalis*; mors *peccati*.

Rationes. 1) V. 21° Filius *quos vult* vivificat : ergo non omnes vivificat; atqui resurrectio mortuorum *physica* erit *omnium*. (Reponi tamen potest τὸ *quos vult* referri ad eos quos Christus in priori suo adventu ad vitam revocavit.) — 2) V. 24° vita hæc dicitur *vita æterna* quam *habet* quisquis *credit* in Christum : hæc autem sane est vita *supernaturalis*. — 3) Item ibidem credens dicitur *transiisse* (μετὰβέβηκεν) de *morte*, utique *peccati*, ad *vitam*, gratiæ profecto. — 4) Ibidem *judicium* opponitur *vitæ*; et similiter v. 29°. Ergo non vita *physica* quam omnes iudicandi in novissimo die accipient. — 5) V. 25° dicitur, *et nunc est* : ergo hic locus non agit de resurrectione ultima sicut v. 28, ubi confusio vitatur per *qui in monumentis sunt*. — 6) Parallelismus v. 26ⁱ cum 1, 4, ubi de vita *supernaturali*. — 7) Item parallelismus v. 24ⁱ cum 3, 16-18, ubi, sicut hoc loco, *vitæ* opponitur *judicium*, seu condemnatio ad mortem æternam, iis reservatum qui in Christum non crediderint. — 8) Hæc vita *supernaturalis*, licet in se invisibilis, tamen in Ecclesia manifestabit se per effectus *mirabiles*.

3^a sententia. (Hengstenberg) *Utraque vita* simul intenditur, *utraque mors*.

Contra est, conceptum *vitæ* sic intellectæ non esse genericum sed tantum analogum; unde non videri uno vocabulo utroque sensu posse hic venire.

Quæritur 2º quid veniat nomine *judicii* in præsentī loco.

R. Omnes conveniunt v. 24º et 29º idem valere ac *condemnationem*.

At de v. 22 et 27 dissentiunt.

Passim ii qui volunt agi de vita *physica* intelligunt *judicium discussionis* omnibus hominibus subeundum (Rom. 14, 10). — Ita etiam S. August.

Rationes. 1) Act. 10, 42 : *Ipse est qui constitutus est a Deo iudex vivorum et mortuorum*. — 2) Dictio generalis est, ergo non restringenda. — 3) Ratio addita v. 27º, *quia Filius hominis est*, optime procedit in hac sententia.

Ii qui exponunt de vita *supernaturali* volunt *judicium* ubique hoc loco idem sonare ac *condemnationem*.

Rationes. 1) Ita certo v. 24º et 29º : ergo et 22º et 27º, si sermo Christi sibi constat. — 2) Eo magis quod v. 22º et 27º etiam τὸ *judicium facere* opponatur ad *vivificare*. — 3) Ratio addita etiam valet in hac sententia : nam vitam dat qua Deus est, incredulos condemnat qua homo est; et sic verum est, actionem vivificandi esse Patri Filioque communem, utpote divinam; actionem iudicandi non communem utrique, utpote ex parte in Filio *humanam*. — 4) Usus loquendi S. Joannis passim ita κρίσις usurpantis.

Conclusio. Ex collatis utrinque argumentis potius admittendum videtur agi hoc loco de *vita supernaturali gratiæ et gloriæ*, deque *morte peccati*; et consequenter de *judicio condemnationis*. Contraria tamen sententia etiam solida probabilitate gaudet. — Jam ad singula.

V. 21. SUSCITAT ET VIVIFICAT una actio est duplici conceptu enunciata, altero justificationis negativæ, altero positivæ. — QUOS VULT, ut ostendatur in communi illa operatione cum Patre omnimoda Filii independentia. — VIVIFICAT Filius item a se SUSCITATOS, quod subintelligitur.

V. 22. NEQUE ENIM PATER JUDICAT QUEMQUAM, SED OMNE JUDICIUM DEDIT FILIO. Pater et Filius identicum exercent *judicium*

qua Deus sunt, at de hoc iudicio hic abstrahitur; sed præterea Filius iudicat seu condemnat impios operatione non communi, qua homo est; et de hac agi hoc loco patet ex v. 27. — Hoc iudicium exercet Filius in eos quos *non vivificat*.

V. 23. UT OMNES HONORIFICENT FILIUM. En finis ob quem Pater Christo homini dedit condemnandi impios potestatem, ut ob eam omnes cum timore et reverentia Filio, Homini Deo, debitum honorem exhibeant. — SICUT HONORIFICANT PATREM, en qualis debeat esse honor ille, idem qui Patri redditur. Eam enim esse vim particulæ sicut, *καθώς*, ex contextu liquet et ex traditione Patrum. — QUI NON HONORIFICAT FILIUM, NON HONORIFICAT PATREM QUI MISIT ILLUM. Contemptus legati missi contemptus censetur mittentis. Vel etiam : qui non honorificat *Filium* Deum, neque Deum qua hic *Pater* est, honorificat.

Juvat hic aliquot Patrum testimonia adducere.

S. Augustinus (in h. l.) : “ Sed ne forte Patrem quidem honorifices tamquam majorem, Filium vero tamquam minorem, ut
 “ dicas mihi, honorifico Patrem, scio enim quod habeat Filium;
 “ et non erro in Patris nomine, non enim Patrem intelligo sine
 “ Filio, honorifico tamen et Filium tamquam minorem : corrigi-
 “ git te ipse Filius, et revocat te, dicens : *ut omnes honorifi-*
 “ *cent Filium*, non inferius, sed *sicut honorificant Patrem*.
 “ *Qui ergo non honorificat Filium, non honorificat Patrem*
 “ *qui misit illum*. Ego, inquis, majorem honorem volo dare
 “ Patri, minorem Filio. Ibi tollis honorem Patri, ubi minorem
 “ das Filio. ”

S. Cyrill. Alex. (in h. l.) : “ Nam si omnia est quæcumque
 “ Pater, quod ad dignitatem Deo convenientem spectat, quo-
 “ modo non decebit iisdem honoribus eum coronari cui nihil ad
 “ identitatem substantiæ deest? ”

S. Athan. (Expos. fidei. I). “ Credimus ... Filium ... veram
 “ Patris imaginem, honore et gloria parem : *hæc est enim*,
 “ inquit, *voluntas Patris, ut quemadmodum Patrem hono-*
 “ *rant ita et Filium honorent*. ”

S. Hilar. (De Trinit. 9, 23), ad Jo. 5, 23 : “ Nunquam nisi
 “ naturalia exæquantur in honore : neque exæquatus honor
 “ separat honorandos. Cum sacramento tamen nativitatis po-

„ scitur honoris æqualitas. Quum Filius ita honorandus ut Pater sit, ... non est extra solius Dei honorem, cujus honor idem „ atque unus et Dei est. „

V. 24. AMEN AMEN DICO VOBIS. Redit formula affirmatoria, quia jam docet quinam sint a se vivificandi. — QUI VERBUM MEUM AUDIT, aure docili, ET CREDIT EI QUI MISIT ME, eo ipso quod credit mihi, HABET VITAM ÆTERNAM, jam in præsentī inchoatam per gratiam, consummatam in spe et jure hereditatis. — ET IN JUDICIUM NON VENIT, οὐκ ἔρχεται. Præsens pro præsentī et futuro. — SED TRANSIT, μεταβιβάζει (id enim jam factum simul ac credidit), DE MORTE peccati AD VITAM gratiæ.

V. 25. AMEN AMEN DICO VOBIS, QUIA VENIT (ἔρχεται) HORA, tempus prædefinitum, ET NUNC EST, seu tempus hoc jam præsens est, QUANDO MORTUI secundum animam, morte peccati, AUDIENT VOCEM FILII DEI eos ad vitam supernaturalem vocantis. Filius omnes quidem tales mortuos vocat, sed non omnes volunt audire vocem vocantis, at QUI AUDIERINT, fide divina credendo, VIVENT vita gratiæ — Duo igitur hic asserit Christus : 1) jam nunc spiritualiter mortuos ad vitam vocari a Filio, et 2) qui audierint vitam accipere ab ipso Filio.

V. 26. SICUT ENIM PATER HABET VITAM IN SEMETIPSO : SIC DEDIT ET FILIO HABERE VITAM IN SEMETIPSO. Hic ratio redditur cur qui audierint vocem Filii vivant, quia scilicet Filius habet vitam in semetipso, id est, sibi ipsi est vivere, vitam non habet ab alio ut a causa, sed per propriam essentiam, et ita in se est omnis vitæ fons et origo : unde eam quibus vult impertiatur. Sed et in ipso Filio qua ratione sit hæc vita essentialis, constante sibi in omnibus sermone, addit : quia Pater vitam habet in semetipso, unde necessario genuit Filium qui habeat vitam in semetipso, utpote sibi natura identicum.

V. 27. Ex eo quod Filius habet in se plenitudinem vitæ, subintelligitur in eo potestas vivificandi, eos scilicet qui audierint. Cui potestati per oppositionem respondet POTESTAS JUDICIUM FACERE, id est, condemnandi eos qui non audierint. Cf. 3, 18. Hanc similiter DEDIT EI PATER, QUIA FILIUS HOMINIS EST. *Filius hominis* hic non est idem ac *homo* in genere, sed nomen proprium quo solet Christus seipsum vocare. Ita certe intellexit

Syrus, qui hic ponit ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰ ¹⁰⁰¹ ¹⁰⁰² ¹⁰⁰³ ¹⁰⁰⁴ ¹⁰⁰⁵ ¹⁰⁰⁶ ¹⁰⁰⁷ ¹⁰⁰⁸ ¹⁰⁰⁹ ¹⁰¹⁰ ¹⁰¹¹ ¹⁰¹² ¹⁰¹³ ¹⁰¹⁴ ¹⁰¹⁵ ¹⁰¹⁶ ¹⁰¹⁷ ¹⁰¹⁸ ¹⁰¹⁹ ¹⁰²⁰ ¹⁰²¹ ¹⁰²² ¹⁰²³ ¹⁰²⁴ ¹⁰²⁵ ¹⁰²⁶ ¹⁰²⁷ ¹⁰²⁸ ¹⁰²⁹ ¹⁰³⁰ ¹⁰³¹ ¹⁰³² ¹⁰³³ ¹⁰³⁴ ¹⁰³⁵ ¹⁰³⁶ ¹⁰³⁷ ¹⁰³⁸ ¹⁰³⁹ ¹⁰⁴⁰ ¹⁰⁴¹ ¹⁰⁴² ¹⁰⁴³ ¹⁰⁴⁴ ¹⁰⁴⁵ ¹⁰⁴⁶ ¹⁰⁴⁷ ¹⁰⁴⁸ ¹⁰⁴⁹ ¹⁰⁵⁰ ¹⁰⁵¹ ¹⁰⁵² ¹⁰⁵³ ¹⁰⁵⁴ ¹⁰⁵⁵ ¹⁰⁵⁶ ¹⁰⁵⁷ ¹⁰⁵⁸ ¹⁰⁵⁹ ¹⁰⁶⁰ ¹⁰⁶¹ ¹⁰⁶² ¹⁰⁶³ ¹⁰⁶⁴ ¹⁰⁶⁵ ¹⁰⁶⁶ ¹⁰⁶⁷ ¹⁰⁶⁸ ¹⁰⁶⁹ ¹⁰⁷⁰ ¹⁰⁷¹ ¹⁰⁷² ¹⁰⁷³ ¹⁰⁷⁴ ¹⁰⁷⁵ ¹⁰⁷⁶ ¹⁰⁷⁷ ¹⁰⁷⁸ ¹⁰⁷⁹ ¹⁰⁸⁰ ¹⁰⁸¹ ¹⁰⁸² ¹⁰⁸³ ¹⁰⁸⁴ ¹⁰⁸⁵ ¹⁰⁸⁶ ¹⁰⁸⁷ ¹⁰⁸⁸ ¹⁰⁸⁹ ¹⁰⁹⁰ ¹⁰⁹¹ ¹⁰⁹² ¹⁰⁹³ ¹⁰⁹⁴ ¹⁰⁹⁵ ¹⁰⁹⁶ ¹⁰⁹⁷ ¹⁰⁹⁸ ¹⁰⁹⁹ ¹¹⁰⁰ ¹¹⁰¹ ¹¹⁰² ¹¹⁰³ ¹¹⁰⁴ ¹¹⁰⁵ ¹¹⁰⁶ ¹¹⁰⁷ ¹¹⁰⁸ ¹¹⁰⁹ ¹¹¹⁰ ¹¹¹¹ ¹¹¹² ¹¹¹³ ¹¹¹⁴ ¹¹¹⁵ ¹¹¹⁶ ¹¹¹⁷ ¹¹¹⁸ ¹¹¹⁹ ¹¹²⁰ ¹¹²¹ ¹¹²² ¹¹²³ ¹¹²⁴ ¹¹²⁵ ¹¹²⁶ ¹¹²⁷ ¹¹²⁸ ¹¹²⁹ ¹¹³⁰ ¹¹³¹ ¹¹³² ¹¹³³ ¹¹³⁴ ¹¹³⁵ ¹¹³⁶ ¹¹³⁷ ¹¹³⁸ ¹¹³⁹ ¹¹⁴⁰ ¹¹⁴¹ ¹¹⁴² ¹¹⁴³ ¹¹⁴⁴ ¹¹⁴⁵ ¹¹⁴⁶ ¹¹⁴⁷ ¹¹⁴⁸ ¹¹⁴⁹ ¹¹⁵⁰ ¹¹⁵¹ ¹¹⁵² ¹¹⁵³ ¹¹⁵⁴ ¹¹⁵⁵ ¹¹⁵⁶ ¹¹⁵⁷ ¹¹⁵⁸ ¹¹⁵⁹ ¹¹⁶⁰ ¹¹⁶¹ ¹¹⁶² ¹¹⁶³ ¹¹⁶⁴ ¹¹⁶⁵ ¹¹⁶⁶ ¹¹⁶⁷ ¹¹⁶⁸ ¹¹⁶⁹ ¹¹⁷⁰ ¹¹⁷¹ ¹¹⁷² ¹¹⁷³ ¹¹⁷⁴ ¹¹⁷⁵ ¹¹⁷⁶ ¹¹⁷⁷ ¹¹⁷⁸ ¹¹⁷⁹ ¹¹⁸⁰ ¹¹⁸¹ ¹¹⁸² ¹¹⁸³ ¹¹⁸⁴ ¹¹⁸⁵ ¹¹⁸⁶ ¹¹⁸⁷ ¹¹⁸⁸ ¹¹⁸⁹ ¹¹⁹⁰ ¹¹⁹¹ ¹¹⁹² ¹¹⁹³ ¹¹⁹⁴ ¹¹⁹⁵ ¹¹⁹⁶ ¹¹⁹⁷ ¹¹⁹⁸ ¹¹⁹⁹ ¹²⁰⁰ ¹²⁰¹ ¹²⁰² ¹²⁰³ ¹²⁰⁴ ¹²⁰⁵ ¹²⁰⁶ ¹²⁰⁷ ¹²⁰⁸ ¹²⁰⁹ ¹²¹⁰ ¹²¹¹ ¹²¹² ¹²¹³ ¹²¹⁴ ¹²¹⁵ ¹²¹⁶ ¹²¹⁷ ¹²¹⁸ ¹²¹⁹ ¹²²⁰ ¹²²¹ ¹²²² ¹²²³ ¹²²⁴ ¹²²⁵ ¹²²⁶ ¹²²⁷ ¹²²⁸ ¹²²⁹ ¹²³⁰ ¹²³¹ ¹²³² ¹²³³ ¹²³⁴ ¹²³⁵ ¹²³⁶ ¹²³⁷ ¹²³⁸ ¹²³⁹ ¹²⁴⁰ ¹²⁴¹ ¹²⁴² ¹²⁴³ ¹²⁴⁴ ¹²⁴⁵ ¹²⁴⁶ ¹²⁴⁷ ¹²⁴⁸ ¹²⁴⁹ ¹²⁵⁰ ¹²⁵¹ ¹²⁵² ¹²⁵³ ¹²⁵⁴ ¹²⁵⁵ ¹²⁵⁶ ¹²⁵⁷ ¹²⁵⁸ ¹²⁵⁹ ¹²⁶⁰ ¹²⁶¹ ¹²⁶² ¹²⁶³ ¹²⁶⁴ ¹²⁶⁵ ¹²⁶⁶ ¹²⁶⁷ ¹²⁶⁸ ¹²⁶⁹ ¹²⁷⁰ ¹²⁷¹ ¹²⁷² ¹²⁷³ ¹²⁷⁴ ¹²⁷⁵ ¹²⁷⁶ ¹²⁷⁷ ¹²⁷⁸ ¹²⁷⁹ ¹²⁸⁰ ¹²⁸¹ ¹²⁸² ¹²⁸³ ¹²⁸⁴ ¹²⁸⁵ ¹²⁸⁶ ¹²⁸⁷ ¹²⁸⁸ ¹²⁸⁹ ¹²⁹⁰ ¹²⁹¹ ¹²⁹² ¹²⁹³ ¹²⁹⁴ ¹²⁹⁵ ¹²⁹⁶ ¹²⁹⁷ ¹²⁹⁸ ¹²⁹⁹ ¹³⁰⁰ ¹³⁰¹ ¹³⁰² ¹³⁰³ ¹³⁰⁴ ¹³⁰⁵ ¹³⁰⁶ ¹³⁰⁷ ¹³⁰⁸ ¹³⁰⁹ ¹³¹⁰ ¹³¹¹ ¹³¹² ¹³¹³ ¹³¹⁴ ¹³¹⁵ ¹³¹⁶ ¹³¹⁷ ¹³¹⁸ ¹³¹⁹ ¹³²⁰ ¹³²¹ ¹³²² ¹³²³ ¹³²⁴ ¹³²⁵ ¹³²⁶ ¹³²⁷ ¹³²⁸ ¹³²⁹ ¹³³⁰ ¹³³¹ ¹³³² ¹³³³ ¹³³⁴ ¹³³⁵ ¹³³⁶ ¹³³⁷ ¹³³⁸ ¹³³⁹ ¹³⁴⁰ ¹³⁴¹ ¹³⁴² ¹³⁴³ ¹³⁴⁴ ¹³⁴⁵ ¹³⁴⁶ ¹³⁴⁷ ¹³⁴⁸ ¹³⁴⁹ ¹³⁵⁰ ¹³⁵¹ ¹³⁵² ¹³⁵³ ¹³⁵⁴ <

ut *homo* tantum habet voluntatem suam aliam a voluntate Patris, licet huic plane consonam.

Contra est 2^a, hæc dici de Christo qua *Deus* est.

Rationes. 1) Secus multa potest facere a seipso. — 2) Similitudo sententiarum v. 19° et 30°. — 3) Licet judicet ut *homo*, simul tamen ut *Deus*. — 4) Sic etiam voluntas ejus, voluntas Patris est : simul tamen eam dicit suam, ut a Patre acceptam.

Difficile dictu utra expositio sit præferenda.

SICUT AUDIO, in expositione priore, valet : *sicut mihi inspiratur a Deo Patre*; in altera, divinam Filii generationem connotat, ut v. 19 : *viderit*.

Judæorum incredulitas.

31. Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum. 32. Alius est, qui testimonium perhibet de me : et scio quia verum est testimonium, quod perhibet de me. 33. Vos misistis ad Joannem : et testimonium perhibuit veritati. 34. Ego autem non ab homine testimonium accipio : sed hæc dico ut vos salvî sitis. 35. Ille erat lucerna ardens, et lucens. Vos autem voluistis ad horam exultare in luce ejus. 36. Ego autem habeo testimonium majus Joanne. Opera enim, quæ dedit mihi Pater ut perficiam ea : ipsa opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me : 37. Et qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me : neque vocem ejus unquam audistis, neque speciem ejus vidistis. 38. Et verbum ejus non habetis in vobis manens : quia quem misit ille, huic vos non creditis. 39. Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere : et illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me. 40. Et non vultis venire ad me, ut vitam habeatis. 41. Claritatem ab hominibus non accipio. 42. Sed cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis. 43. Ego veni in nomine Patris mei, et non accipitis me : si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. 44. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab invicem accipitis, et gloriam, quæ a solo Deo est, non quæritis? 45. Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem :

est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis. 46. Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi : de me enim ille scripsit. 47. Si autem illius literis non creditis : quomodo verbis meis credetis?

V. 31. SI EGO TESTIMONIUM PERHIBEO DE MEIPSO, TESTIMONIUM MEUM NON EST VERUM. Concessionis figura est. Hactenus hæc omnia de sua cum Patre identica operatione, vivificandi et judicandi potestate, Christus asseruerat; Judæos vero conspiciebat incredulos testimonio quod ipse de se proferebat : ideo hoc respondit tacitæ objectioni. *Esto, mihi de meipso testanti fidem ne habetote.*

V. 32. ALIUS EST, quis, nondum dicit, QUI TESTIMONIUM PERHIBET DE ME, ET SCIO QUIA VERUM EST.... Confidenter ad hoc testimonium appellat.

V. 33. VOS MISISTIS AD JOANNEM... Ad abundantiam juris et per præteritionis figuram testimonium de se a Joanne Baptista latum allegat, id verum fuisse affirmat; hoc tamen testimonio nunc niti non vult, sed pergit :

V. 34. EGO AUTEM NON AB HOMINE TESTIMONIUM ACCIPIO, adeoque neque ab ipso Joanne, qui homo tantum est. — SED HÆC DICO UT VOS SALVI SITIS, ut vel ob hoc Joannis testimonium in me credatis, si testimonium Dei non capitis; vel ut per testimonium Joannis præparemini ad testimonium Dei Patris recipiendum.

V. 35. ILLE ERAT LUCERNA ARDENS ET LUCENS, ὁ λύχνος. Non *lux* (1, 8), sed *lucerna* excellens (cf. Matth. 5, 15), lumen veritatis de Messia spargens et ejus adventui prælucens. — VOS AUTEM VOLUISTIS AD HORAM, per breve tempus, EXSULTARE, gloriari, inconsiderato gaudio moveri, IN LUCE EJUS, seu in prædicatione ejus. — Sed hæc eorum admiratio brevis fuit, nam postea Joannem persecuti sunt. Cf. Luc. 7, 30. 33; Matth. 17, 12.

Christus videtur dixisse, ERAT, ἦν, quia tunc Joannes jam neci traditus fuerat.

Ad h. l. cf. Eccli. 50. 6-10, de Simone Oniæ filio.

V. 36. EGO AUTEM HABEO TESTIMONIUM MAJUS JOANNE, id est, testimonio Joannis. Hoc testimonium ipsius Patris est, perhibentis Jesum a se Deo missum, et loquentis, non voce tantum,

sed operibus, miraculis, quæ Filio dedit patranda. — Cf. 10, 37. 38, locum omnino huic parallelum.

V. 37. ET QUI MISIT ME PATER, IPSE TESTIMONIUM PERHIBUIT DE ME, non solum dando mihi ut perficerem hæc opera, seu mediate; sed etiam per se, seu immediate. Estque hæc conceptuum gradatio, et instantior incredulorum auditorum convictio. — Quale sit immediatum istud testimonium disputatur. Alii volunt esse testimonium Patris in baptismo Christi; sed obstat: *neque vocem ejus unquam audistis*. — Alii, ipsa opera quatenus sunt vox quædam Patris loquentis, unde NEQUE, statim sequens, valeret *quamvis non*. — Alii, testimonium Dei in Scriptura per vaticinia de Filio suo. Hoc probabilius, utpote contextui magis consonum. Cf. v. 38. 39.

NEQUE VOCEM EJUS UNQUAM AUDISTIS, NEQUE SPECIEM EJUS VIDISTIS...

V. 38. ET VERBUM EJUS NON HABETIS IN VOBIS MANENS.

Locus difficilis: unde multiplex expositio.

Expositio 1^a (Patr., Maier). Inrepatio est Judæis: Pater testatus est de me in Scripturis, sed vos vocem ejus per Scripturas loquentis nunquam audistis, neque personam testantis agnovistis, nec verbum ejus præcordiis manens habetis, et hoc quia quem misit ille huic vos non creditis. — Duriusculum tamen est sic explicare *vocem non audistis, neque speciem vidistis*.

Expositio 2^a (Luc. Brug.). Concessio est: Pater testatus est de me: fateor vos vocem ejus non audivisse, neque speciem vidisse; sed verbum Dei non habetis in vobis..., unde testimonium illud non percipitis. — Contorta est.

Expositio 3^a (Hengst.). Quia Messiam non recipitis, exclusi estis a communicatione cum Deo patre vestro. — Non est improbabilis.

Expositio 4^a (Tol., cui adhæret Beelen). Totus hic locus explicandus ex Deut. 18, 15-19, ubi exponitur pactum Dominum inter et populum: hunc non amplius auditurum vocem Domini, nec visurum manifestationem ejus per fulgur et ignem, sed Dominum eis missurum Prophetam, in cujus ore ponat verbum suum, quod qui non suscepit, vindictam Dei experturum. Atqui Dominus pactum suum servavit; ipsi non servarunt, quia Prophetæ

misso a Domino non crediderunt. — Hæc expositio 1) habet pro se parallelismum cum Vetere Testamento; — 2) textus hujus loci facilius connectit; — 3) consonat v. 45°. 46°. — Est et ipsa probabilis, quamvis forte non satis obvia.

V. 39. SCRUTAMINI SCRIPTURAS, QUIA VOS PUTATIS... — SCRUTAMINI, ἐρευνᾶτε, forma est grammaticalis ambigua. Unde

Quæritur utrum in mente S. Joannis sit *imperativus* an *indicativus*.

R. 1^a sententia (Chrys., Athan., Basil., Euthym. — Hengst., Brug...). Imperativus.

Rationes. 1) Ita versio syriaca Peschito et Cureton, ubi ܕܪܫܘܗ. — 2) Textus ad quem Christus videtur alludere, Is. 34, 16. — 3) Similis locutio 7, 52.

2^a sententia (Cyrill. Alex., Tol., Olshaus., Beelen, Maier, Tholuck, de Wette...). Indicativus.

Rationes. 1) Nihil hic exhortationem a Jesu fieri indicat. — 2) Omnia cetera verba in hac pericopa in indicativo sunt. — 3) Melius consonat ratiocinio Christi : ~ Scrutamini Scripturas; illæ de me testantur, et tamen non vultis venire ad me... ~ Hæc sententia præferenda.

PUTATIS, et quidem merito, IN IPSIS VITAM ÆTERNAM HABERE, id est, doctrinam quæ vobis vitam æternam ostendat, ET ILLÆ SUNT QUÆ TESTIMONIUM PERHIBENT DE ME, tanquam de fonte istius vitæ æternæ, de Messia. — Hilgenfeld exponit hæc verba quasi continerent increpationem Judæorum, quod adhuc in Veteris Testamenti oraculis vitam æternam sibi quærerent. Non recte : nam Veteris Testamenti oracula etiam sub nova œconomia ad vitam æternam ducunt, dummodo non intelligantur pravo sensu, perfectiorem œconomiam excludente. Pravus quidem iste sensus mentibus Judæorum insidebat; sed poterat Christus ab eo præscindere.

V. 40. ET NON VULTIS VENIRE AD ME UT VITAM HABEATIS. Particula ET idem valet ac *et tamen*. Judæorum malitiam vel certe vincibilem ignorantiam in luce ponit. — VENIRE AD ME : credere in me ut in Messiam.

V. 41. CLARITATEM AB HOMINIBUS NON ACCIPIO. Quasi parenthesis est hæc sententia : *Nolite putare me hæc vobis expro-*

brare, quia quæro a vobis gloriam obtinere. — Est hæc responsio tacitæ objectioni.

V. 42. SED COGNOVI VOS, QUIA DILECTIONEM DEI NON HABETIS IN VOBIS. Parenthesi clausa, pergit Dominus eis incredulitatem eorum exprobrare. Novi, ait, vestram incredulitatem non venire ex obscuritate Scripturarum de me testantium, sed ex eo quod Dei dilectionem non habetis in vobis, et sic ea quæ Dei sunt non capitis, Messiae regnum terrenum fore æstimantes.

V. 43. EGO VENI IN NOMINE PATRIS MEI, operibus missionem meam manifestans et vaticinia messianica in me adimplens, ET NON ACCIPITIS ME, ut Dei legatum et Filium. — SI ALIUS, pseudochristus, VENERIT IN NOMINE SUO, nullum exhibens divinæ missionis argumentum, nisi proprium assertum, ILLUM ACCIPIETIS. Prædicat hic Christus id quod ante excidium Jerusalem eventu completum est. Multi tunc pseudochristi surrexerunt; præcipuus erat Barchochebas. Cf. Matth. 24, 24.

V. 44. QUOMODO VOS POTESTIS CREDERE? id est, insuperabilem fidei divinæ obicem ponitis, QUI GLORIAM AB INVICEM ACCIPITIS (hypocrisis intendit pharisæorum, de qua sæpe alias, qua omnia opera in specie bona facerent ut ab hominibus gloriam acciperent) : ET GLORIAM QUÆ A SOLO DEO EST, qua Deus vere humiles exaltat laude bono operi debita, NON QUERITIS? — Gravissimum sane documentum : longe esse a fide qui seipsos et laudes humanas querant; proximos vero, qui in humilitate Deo soli placere velint! Hinc incredulus si velit credere, ante omnia oret et se Deo subiciat.

V. 45. NOLITE PUTARE QUIA EGO ACCUSATURUS SIM VOS... Sensus est : Non est opus ut ego vos accusem apud Deum Patrem meum : nam adest jam alius qui vos accuset : EST QUI ACCUSAT VOS MOYSES, IN QUO VOS SPERATIS tamquam in mediatore vestro ad Deum. Et quare accusabit vos? Quia ei non creditis. Et probo vos ei non credere.

V. 46. SI ENIM CREDERETIS MOYSI, CREDERETIS FORSITAN ET MIHI, id est, juxta græcum : ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί, *utique, sane crederetis mihi.* Et iterum quare? DE ME ENIM ILLE SCRIPSIT : nempe celebre et apud Judæos notissimum suum vaticinium de *Propheta*, Deut. 18, 18 : *Prophetam suscitabo eis de medio fra-*

trum suorum similem tui : et ponam verba mea in ore ejus, loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Cf. de eodem dicta supra, ad 4, 25 et 1, 21. Simul forte intendebat Jesus omnia messianica loca Pentateuchi.

V. 47. SI AUTEM ILLIUS LITERIS NON CREDITIS, id est, si tanto doctori vestro vaticinia de me scribenti fidem non habetis VOS. QUOMODO, quanto minus, VERBIS MEIS CREDETIS? Id est, quomodo fidem habere poteritis mihi, quem Moysi longe postponitis, et qui nonnisi verbis vos doceo? Hac, quasi hominis de bono responso desperantis, interrogatione sermo Christi apte concluditur.

APPENDIX.

Paraphrasis exegetica Jo. V, 16-47.

Judæi persequabantur Jesum, quia hæc (sanationem paralytici) faciebat die sabbato. Jesus autem respondit : Pater meus (Deus) usque modo sine intermissione operatur (creando, conservando, gubernando), et non minore jure ego quoque operor (opera divina quibus sabbatum minime violatur). Propterea ergo magis etiam quærebant Judæi eum interficere, quia non solum violaret sabbatum, sed et Patrem suum diceret esse Deum, æqualem porro se faciens Deo. Respondit itaque eis Jesus : Vere dico vobis : (Nolite mihi crimini vertere quæ operatus sum : nam) non potest Filius facere aliquid a seipso, virtute ab alio incommunicata, nisi quod viderit Patrem facientem (quum sit ei identica cum Patre divinitatis operatio, sibi a Patre cum divina essentia communicata); et, e converso, quæcumque Pater fecerit ea et Filius (qua Deus) similiter facit. Pater enim diligit Filium, et (cum infinito illo amore) demonstrat ei quæ ipse facit (opera sua ei communicat), et majora his demonstrabit ei opera, adeo ut vos miremini.

Sicut enim Pater suscitavit spiritualiter mortuos eisque vitam animæ præbet : sic et Filius eos quos vult vita animæ donat. Neque enim Pater quemquam hominum condemnat (qua Pater est), sed omnem condemnationem pronunciandam dedit Filio

(qua hic homo est), idque eo fine ut omnes honorem præstent Filio qualem præstant Patri. (Ceterum) qui non honorat Filium, neque Patrem honorat qui misit illum (qui ideo ut sibi ipsi illatam habet quamvis injuriam Filio illatam). Vere dico vobis : qui verbum meum audit et credit ei qui misit me, habet (jam nunc inchoatam et spe certa consummandam) vitam æternam, et in condemnationem non venit; sed transiit a morte ad vitam animæ. Vere dico vobis : venit hora œconomix messianicæ, et nunc jam adest, quando mortui morte peccati audient vocem Filii Dei, et qui docili aure audierint, vivent. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, a nemine in se causatam, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso adeoque incausatam ab alio (unde sit vitæ fons inexhaustus pro libitu vitam influens); et potestatem dedit ei condemnandi (eos qui non audierint), quia Filius hominis est (ut scilicet humanæ ejus naturæ hoc privilegium proprium fiat).

Nolite mirari hæc quæ modo dixi de mea potestate spiritualiter mortuos vita donandi et incredulos condemnandi (faciam enim aliud quod vobis mirabilius etiam videbitur). Nam veniet hora ultimi judicii, quando omnes qui in sepulchris sunt audient vocem Filii Dei eos ad vitam corporalem revocantis, et procedent qui bona fecerint, in resurrectionem vitæ æternæ; qui vero mala egerint, in resurrectionem æternæ condemnationis. (Sed neque in illa condemnandi potestate exercenda ego a meipso agam. Nam, uti supra dixi), non possum ego a meipso facere quidquam. Sicut audio a Patre, sic condemno incredulos, et condemnationis hoc meum judicium necessario justum est, quia in eo pronunciando non quero voluntatem meam (quam possit quis aliam a voluntate Patris cogitare), sed voluntatem ejus qui misit me (quæ essentialiter vult id quod justum est).

Si ego (in omnibus quæ vobis de mea divinitate dixi) testimonium perhibeo de meipso, esto! mihi de me testanti fidem ne habetote. Alius est qui testimonium perhibet de me : et scio verum esse testimonium quod perhibet de me (utpote testimonium divinum). Vos olim misistis ad Joannem Baptistam, ut testaretur de me, et (proclamando divinam meam missionem) testimonium perhibuit veritati. Ego quidem testimonio nullo humano

niti indigeo : commemoro tamen testimonium Joannis, ut vos illi credentes salvi sitis (scio enim vos Joannem magni facere). Ille erat lucerna ardens et lucens (spiritu prophetico et splendore virtutum), et placuit vobis ad breve tempus exsultare in luce quam circa se diffundebat, credendo scilicet prædicationi ejus. Ego autem habeo pro me testimonium præstantius testimonio Joannis (divinum scilicet per miracula mea exhibitum). Opera enim quæ dedit mihi Pater perficienda, illa (utpote uni divinæ virtuti debita) testantur Patrem misisse me. (Et non solum mediate per illa opera de me testatur Pater); sed et immediate per se Pater, qui misit me, testimonium perhibuit de me. Vos autem per culpam vestram ab omni cum eo communicatione exclusi estis : neque vocem ejus unquam audistis, neque faciem ejus vidistis, et verbum ejus propheticum non habetis manens in mentibus et præcordiis vestris, quia ei quem misit ille non creditis. Scripturarum sensum soletis scrutari, quia vos (et quidem merito) putatis in iis habere doctrinam per quam vitam æternam consequamini. Atqui illæ sunt quæ testantur de me (vocem Patris de me exhibentes); et nihilominus, vobismet ipsis contradicentes, non vultis venire ad me (per Scripturas vobis indicatum) ut vitam a me habeatis.

Hæc omnia non dico quasi velim ab hominibus gloriam accipere. Ea non egeo. Sed cognovi vos dilectionem Dei non habere in vobis. Ego veni in nomine Patris mei (me ab ipso missum dicens et probans), et non accipitis me ut Messiam vestrum : si alius quispiam venerit in nomine suo (nullum divinæ auctoritatis præ se ferens argumentum), illum accipietis. At quomodo vos potestis credere fide divina, qui superbia inflati gloriam ab invicem accipitis (omnia vestra facientes ex vana ostentatione), et gloriam bonæ actionis, quæ a solo Deo est (et humilitate nixa est), non quæritis? Nolite putare me fore vestrum apud Deum Patrem accusatorem (opus non erit ut ego id munus agam) : est qui accuset vos ipse Moyses in quo vos ut in mediatore speratis. Accusabit vos incredulitatis in sua ipsius oracula. Si enim crederetis Moysi, crederetis utique et mihi, de me enim ille scripsit. Si autem nunc illi, scribenti de me vaticinia, non creditis, quomodo mihi, loquenti dumtaxat, credetis?

SCHOLION DOGMATICUM.

Quanti faciendum sit hoc caput V in tractatu de incarnatione, jam in decursu commentarii notari potuit. Hic breviter resumamus.

A) Christi veri nominis *divinitas* ex v. 17-19 et 21-26 apte demonstratur : ibi enim primum se æqualem Deo Summo insinuat (17), deinde Judæis ob id quærentibus ipsum occidere, idipsum confirmat, asserendo de se : 1) identicam cum Deo operationem a Patre sibi communicatam (19); — 2) summam in ordine supernaturali, adeoque divino, vitæ et mortis potestatem; — 3) eamque sibi competentem eo quod habeat vitam in semetipso.

B) Hinc patet quam inepte ariani ex v. 19 deducerent Filium Patre esse minorem, quum ex identica operatione identicam naturam arguere debuissent.

N. B. Non raro ad divinitatem Filii demonstrandam affertur v. 23, ita ut ex æquali honore Filio competente æqualis natura argui oporteat. Et ita Patres contra arianos arguere solent. Quum tamen ibi talis Filio honor vindicetur qualis debetur *legato Patris*; hoc argumentum, quamquam in se optimum, minus facile contra pertinacem adversarium urgeri posset.

CAPUT VI.

Argumentum. Jesus, relicta Judæa, Galilæam repetit et cum discipulis navigat ad ripam orientalem maris Tiberiadis, multa eum ibi turba comitante (1-4). — quam multiplicatis panibus piscibusque prodigiose pascit (5-15). — Discipuli vespere navigant Capharnaum versus, ad quos, urgente tempestate, venit Jesus ambulans super aquas (16-21). — Multi ex eadem turba et ipsi Capharnaum veniunt ad Jesum (22-25). — Cum quibus prolixo sermone disserit de *pane cœlesti*, qualis sit et qua prævia dispositione accipiendus (26-60). — Discipulos ne ex verbis suis capiant scandalum admonet, quorum tamen multi eum increduli derelinquunt (61-67). — Tandem, protestante Petro fidem apostolorum, Jesus prodigionem Judæ insinuat (68-72).

Iter Jesu in Galilæam.

1. *Post hæc abiit Jesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis* : 2. *Et sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa, quæ faciebat super his, qui infirmabantur*. 3. *Subiit ergo in montem Jesus* : et ibi sedebat cum discipulis suis. 4. *Erat autem proximum Pascha, dies festus Judæorum*.

V. 1. POST HÆC, uno ferme anno post narrata capite V. Cf. 5, 1 et 6, 4. Quandonam Judæam reliquerit ignoratur. — QUOD EST TIBERIADIS. Hoc additur propter lectores asiaticos. Idem mare vocabatur etiam *stagnum Genesareth*, ut quæ regio ripam ipsius occidentalem occupabat. Cf. Luc. 5, 1. Ex hac parte occidentali erat Capharnaum, ac proinde trans mare tunc abiit Jesus versus ripam orientalem. Cf. v. 17.

V. 2. ET SEQUEBATUR EUM, pedestri itinere secundum ripam stagni (Matth. 14, 13).

Quæ hic usque ad v. 14 narrantur, etiam habent tres evangelistæ synoptici : Matth. 14, 13 sq.; Marc. 6, 32 sq.; Luc. 9, 10 sq.

Joannes tamen idipsum commemorat, quia inde occasio sermonis Jesu de pane vitæ sumpta est.

V. 4. ERAT AUTEM PROXIMUM PASCHA, unde forte explicanda tanta multitudo ibi tunc congregata, euntium nempe Jerosolymam. — Juxta Matth. 14, 13, paulo ante Joannes Baptista necatus fuerat : *quod quum audisset Jesus secessit... in (hunc) locum desertum*, ne incideret in manus pharisæorum se quærentium. Ita Luc. 9, 7-10. Intervallum tamen sat notabile insinuant Marcus et Lucas.

Multiplicatio panum.

5. *Cum sublevasset ergo oculos Jesus, et vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum : Unde ememus panes, ut manducent hi?* 6. *Hoc autem dicebat tentans eum : ipse enim sciebat quid esset factururus.* 7. *Respondit ei Philippus : Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat.* 8. *Dicit ei unus ex discipulis ejus, Andreas frater Simonis Petri : 9. Est puer unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, et duos pisces : sed hæc quid sunt inter tantos?* 10. *Dixit ergo Jesus : Facite homines discumbere. Erat autem fœnum multum in loco. Discubuerunt ergo viri, numero quasi quinque millia.* 11. *Accepit ergo Jesus panes : et cum gratias egisset, distribuit discumbentibus : similiter et ex piscibus quantum volebant.* 12. *Ut autem impleti sunt, dixit discipulis suis : Colligite quæ superaverunt fragmenta, ne pereant.* 13. *Collegerunt ergo, et impleverunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis, quæ superfuerunt his, qui manducaverant.* 14. *Illi ergo homines cum vidissent quod Jesus fecerat signum, dicebant : Quia hic est vere propheta, qui venturus est in mundum.* 15. *Jesus ergo cum cognovisset quia venturi essent ut raperent eum, et facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus.*

Egregie ad scopum evangelistæ faciebat sermo Christi quo se ut panem vitæ sacramentaliter edendum proponeret (cf. 20, 31).

Omnia ergo hujus sermonis adjuncta sedulo notat, neque omittit minutatim describere res gestas quæ eidem sermoni præambulæ fuerunt.

V. 5. Tentat fidem Philippi, consilium petere minime indigens (v. 6).

V. 7. DUCENTORUM DENARIORUM, fere 150 francorum.

V. 9. PUER UNUS, παιδάριον ἓν. — INTER TANTOS, εἰς τοσούτους, id est, *inter tot*.

V. 10. DISCUBUERUNT ERGO per centenos et quinquagenos (Marc. 6, 40) VIRI, exceptis mulieribus et parvulis, ut Matth. 14, 21.

V. 11. ET QUUM GRATIAS EGISSET Deo Patri, oratione fusa super cibos, ut Judæis moris erat, DISTRIBUIT DISCUMBENTIBUS per manus discipulorum, juxta Matth. 14, 19. Græcus receptus et multi codices habent : διέδωκεν τοῖς μαθηταῖς, οἱ δὲ μαθηταὶ τοῖς ἀνακειμένοις. Tamen lectio Vulgatæ est probabilior.

V. 14. ... QUOD JESUS FECERAT SIGNUM, ὃ ἐποίησε σημεῖον. — DICEBANT : QUIA HIC EST VERE PROPHETA QUI VENTURUS EST IN MUNDUM. Græce ὁ προφήτης, ille de quo Deut. 18, 18, quem homines isti non alium putant ac Messiam : nam ille ipsis est ὁ ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον, qui dicendi modus Messiam sonabat (plerumque saltem); et præcipue : volunt eum *regem* facere.

V. 15. QUUM COGNOVISSET, divina scientia consilium eorum penetrando. — RAPERENT EUM in temerario studii popularis fervore. — FUGIT, postquam tamen turbam dimiserat, ut Matth. 14, 23.

Jesus super aquas ambulans.

16. *Ut autem sero factum est, descenderunt discipuli ejus ad mare.* 17. *Et cum ascendissent navim, venerunt trans mare in Capharnaum : et tenebræ jam factæ erant : et non venerat ad eos Jesus.* 18. *Mare autem, vento magno flante, exsurgebat.* 19. *Cum remigassent ergo quasi stadia viginti quinque aut triginta, vident Jesum ambulans supra mare, et proximum navi fieri, et timuerunt.* 20. *Ille autem dicit eis : Ego sum, nolite timere.* 21. *Voluerunt ergo accipere eum in navim : et statim navis fuit ad terram, in quam ibant.*

V. 16. UT AUTEM SERO FACTUM EST, mox post miraculum quod factum fuerat, die jam declinante, DESCENDERUNT DISCIPULI AD MARE, cogente eos ad id Magistro antequam dimitteret turbas (Matth. 14, 22). Jusserat scilicet eos conscendere naviculam et præcedere se trans fretum. Hinc explicatur

V. 17. ET QUUM ASCENDISSENT NAVIM, VENERUNT TRANS MARE IN CAPHARNAUM : ET TENEBRÆ JAM FACTÆ ERANT : ET NON VENERAT AD EOS JESUS. Forte navigabant lente secundum litus, sperantes Jesum mox adfuturum.

V. 19. STADIA VIGINTI QUINQUE, paulo minus quam leucam belgicam (1), AUT TRIGINTA. Evangelista quamvis inspiratus loquitur hic humano modo (2). — AMBULANTEM SUPER MARE, de quo miraculo fusius apud Marc. 6 et Matth. 14. — Erat tunc quarta vigilia noctis, inter horas tertiam et quartam mane.

V. 21. VOLUERUNT ERGO ACCIPERE EUM, quod et fecerunt (Matth. 14, 32); et tunc cessavit ventus (Matth.), ET ideo STATIM NAVIS FUIT AD TERRAM. Non necessario prodigium in celeri illo gressu naviculæ est supponendum.

Conventus in synagoga Capharnaum.

22. *Allera die, turba, quæ stabat trans mare, vidit quia navicula alia non erat ibi nisi una, et quia non introisset cum discipulis suis Jesus in navim, sed soli discipuli ejus abiissent.* 23. *Aliæ vero supervenerunt naves a Tiberiade juxta locum ubi manducaverant panem, gratias agente Domino.* 24. *Cum ergo vidisset turba quia Jesus non esset ibi, neque discipuli ejus, ascenderunt in naviculas, et venerunt Capharnaum quærentes Jesum.* 25. *Et cum invenissent eum trans mare, dixerunt ei : Rabbi, quando huc venisti?*

V. 22. ALTERA DIE ab ea qua panes Jesus distribuerat, TURBA QUÆ STABAT TRANS MARE, relate ad Jesum, id est, eo in loco ubi

(1) Stadium habebat 625 pedes, id est, 184^m, 84. Vide *Annuaire de l'observatoire de Bruxelles*. 1878, p. 116.

(2) Ex similibus dicendi modis merito impugnatur opinio de *inspiratione verbali*.

panes manducaverant, — VIDIT, ἰδὼν, *quum vidisset*, pridie scilicet, QUIA ... IN NAVIM, subaudi : existimarunt Jesum mare nondum trajecisse, et quæsierunt eum ibi, nec tamen invenerunt, unde rursus litus repetierunt.

V. 23. 24. ALLE SUPERVENERUNT : postridie igitur has NAVICULAS ASCENDERUNT ET VENERUNT CAPHARNAUM, ut quæ esset habitatio Jesu consueta, et quo discipuli ipsi abiissent. Invenerunt autem eum in synagoga (v. 60).

V. 25. RABBI QUANDO HUC VENISTI? Hodie an heri? Merito mirantur, utpote miraculum ambulationis super aquas ignorantes. Simul intendunt sermonem cum Jesu instituere. — Jesus quæstioni non respondet, sed ex miraculo patrato occasionem sunit docendi eos panem cœlestem, sacramentum corporis et sanguinis sui.

Sermonis eucharistici pars prior.

26. Respondit eis Jesus, et dixit : Amen, amen dico vobis, quæritis me non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, et saturati estis. 27. Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis. Hunc enim Pater signavit Deus. 28. Dixerunt ergo ad eum : Quid faciemus ut operemur opera Dei? 29. Respondit Jesus, et dixit eis : Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille. 30. Dixerunt ergo ei : Quod ergo tu facis signum ut videamus, et credamus tibi? quid operaris? 31. Patres nostri manducaverunt manna in deserto, sicut scriptum est : Panem de cœlo dedit eis manducare. 32. Dixit ergo eis Jesus : Amen, amen dico vobis : Non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum. 33. Panis enim Dei est, qui de cœlo descendit, et dat vitam mundo. 34. Dixerunt ergo ad eum : Domine, semper da nobis panem hunc. 35. Dixit autem eis Jesus : Ego sum panis vitæ : qui venit ad me, non esuriet : et qui credit in me, non sitiet unquam. 36. Sed dixi vobis quia et vidistis me, et non creditis. 37. Omne, quod dat mihi Pater, ad me veniet : et eum, qui venit ad me, non ejiciam foras : 38. Quia descendi de cœlo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me.

39. *Hæc est autem voluntas ejus, qui misit me, Patris : ut omne, quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die.* 40. *Hæc est autem voluntas Patris mei, qui misit me : ut omnis, qui videt Filium, et credit in eum, habeat vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die.* 41. *Murmurabant ergo Judæi de illo, quia dixisset : Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi.* 42. *Et dicebant : Nonne hic est Jesus filius Joseph, cujus nos novimus patrem, et matrem? Quomodo ergo dicit hic : Quia de cælo descendi?* 43. *Respondit ergo Jesus, et dixit eis : Nolite murmurare in invicem :* 44. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum : et ego resuscitabo eum in novissimo die.* 45. *Est scriptum in prophetis : Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis, qui audivit a Patre, et didicit, venit ad me.* 46. *Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is, qui est a Deo, hic vidit Patrem.* 47. *Amen, amen dico vobis : qui credit in me, habet vitam æternam.*

V. 26. AMEN AMEN DICO VOBIS. Formulam solemnem adhibet, ut de re magna acturus. ... NON QUIA VIDISTIS SIGNA, et quia, propter hæc, in me ut in Messiam, regem spiritualem vestrum, creditis, ideo mihi ut tali obsequi vultis, SED QUIA MANDUCASTIS EX PANIBUS et beneficia temporalia similia etiam in posterum a me speratis. Hinc patet quam rudes essent horum hominum mentes : quamvis plurimum miraculorum testes, et panibus prodigiose pasti, nihil in Jesu nisi hominem sibi utilem, nihil in miraculis nisi commodum suum temporale vident et quærunt. Hinc in antecessum sumamus criterium ad interpretandas eorundem interpellationes sub sermone Jesu.

N. B. In multis conveniunt isti homines cum Samaritana, inde est utriusque sermonis similis processus; et quum uterque sermo ab eodem evangelista narretur, alter alteri lucem afferat oportet (1). Interim tamen non omnes Jesu auditores plebeios fuisse et rudes homines, apparet ex versiculis 41 et 53.

(1) De hoc Christi sermone docte disseruerunt Card. Wiseman, apud Migne : *Démonstrations évangéliques*, 15; et P. Patrizi, in opusculo : *De Christo pane vitæ*.

ubi murmurantes et inter se litigantes interveniunt *Judæi*, doctores scilicet synagogæ, ad sectam præcipue pharisæorum pertinentes. Quæ omnia probe sunt suis locis discernenda, ut Christi sermonum nexus et genuinus sensus intelligantur.

V. 27. OPERAMINI NON CIBUM QUI PERIT, qualis est omnis cibus corporalis, SED QUI PERMANET IN VITAM ÆTERNAM, QUEM FILIUS HOMINIS DABIT VOBIS. Statim Christus, occasione accepta a miraculo panum, ad cibum supernaturalem divertit sermonem. — Optimum eloquentiæ sacræ artificium, ut ex sensibilibus per similitudinem ad spiritualia populorum mentes erigamus.

Hic versiculus exordium est sermonis, et momentosus valde. Hinc

Quæritur 1° de *sensu grammaticali* τοῦ OPERARI CIBUM.

R. 1^a sententia vult ipsum *cibum* exhiberi ut *terminum* operationis : unde *operari cibum* sit *facere cibum*. Ita P. Patrizi : tenet enim *cibum qui permanet* esse *fidem*,

Rationes. 1) V. 26° reprehenderat Jesus Galilæos quod cibum pluris facerent quam fidem. — 2) V. 29° Christus ipse hoc *opus* declarat esse *fidem*. (Idem fere tenet Wiseman, cui *operari cibum* est *credere doctrinam*.)

2^a sententia, communis Patrum et interpretum. *Cibum* non esse *terminum* operationis, seu ipsum opus, sed *finem* seu operis mercedem. Unde *operari cibum* esse, *laborare ad acquirendum cibum*.

Rationes. 1) Usus loquendi. Ita Prov. 21, 6 habetur hebraice : פֶּעַל אֲצִרוֹת, quod ad literam vertit Theodotion : ἐργαζόμενος θησαυροῦς. Item in N. T. Phil. 2, 12 : σωτηρίαν καταργήσθε. — Item in græcitate classica, Herodot. 1, 24 : ἐργαζόμενος γρήματι μεγάλη. — 2) Ipsa comparatio a Christo instituta : sicut enim pridie panes non ipsi fecerant, ita nec cibum spirituales sibi ipsi efficere debebant. — 3) Cibum illum, ait Jesus, *Filius hominis dabit vobis*. Ergo non est ipsum opus, sed merces operis. — 4) Juxta doctrinam catholicam, homo cibum supernaturalem animæ non ipse facit, sed a Deo accipit : hominis tantum est se cum gratia ad eum disponere et gratiæ cooperari.

Hæc sententia omnino tenenda est. Igitur OPERAMINI CIBUM significat : *date operam ut adipiscamini cibum....*

Quæritur 2º qualem intendat hic Christus *cibum qui permanet*.

R. 1ª sententia. Suam *doctrinam* creditam ut divinam. Ita Wiseman.

Rationes. 1) Usus loquendi S. Scripturæ. Ita Is. 55, 1-3; Deut. 8, 3; Jer. 15, 16; Am. 8, 11; Prov. 9, 5; Eccli 15, 3; 24, 29. — 2) Unde non incongrue Christus se cum sua doctrina identificans dicere potuit (v. 35) : *Ego sum panis vitæ*... — 3) Et ex hoc usu loquendi optime potuerunt auditores verba Christi v. 35 intelligere de fide.

Contra est : a) nimis duram et populo plane imperviam videri metonymiam illam qua Christus v. 35º diceret : *Ego sum panis vitæ* pro, *Mea doctrina est panis vitæ*. — b) Hunc cibum, *doctrinam suam*, Christus eis jam *dederat*; atqui dicit : *dabit*. — c) Pater dat *panem hunc*; atqui *doctrinam suam* dabat solus Filius. — d) Juxta dicta in quæstionem 1^{am}, debent *credere* ut acquirant cibum. Ergo diceret Christus : - Credite doctrinam meam ut obtineatis doctrinam meam. - Mirum!

2ª sententia. Fidem in Jesum ut in Messiam et Deum. Ita P. Patrizi.

Rationes vide supra ad quæstionem 1^{am}, et quod eis opponitur. — Præterea

contra est : a) In hac hypothesi, *Ego sum panis vitæ* (v. 35) sonaret : *Ego sum fides in me*, quod satis durum videtur. — b) Christus hoc loco diceret : - Credite in me ut acquiratis fidem in me, quam ego dabo vobis. - Quod est contortum satis.

3ª sententia. Ipsam Christi *personam* quatenus propter fidem animæ uniendam, realiter quidem (Jo. 15, 4. 5), at non sacramentaliter. Ita protestantes plerique; ita Klee, Calmet...; ita et S. August., ut videtur.

Rationes. 1) Sermo Christi duplici constat parte; at in altera tantum, a versu 48, incipit agere de cibo sacramentali; ergo non in hac priori parte (1). — 2) Parallelismus conceptuum hoc loco et v. 35º, ubi aiunt, de Christo pane vitæ per fidem manducando agitur.

(1) Protestantes Eucharistiam in hoc sermone promitti negant : unde a fortiori admittere nequeunt de ea agi v. 27.

4^a sententia. Christum sub *sacramenti speciebus* sumendum.

Rationes. 1) Scopus Christi in hoc sermone erat promittere S. Eucharistiam : unde non potuit hæc initio sermonis menti ejus non obversari. — 2) De cibo hic loquitur *a se dando* in futurum (δώσει), et similiter in futuro tempore (δώσω) de carne sua *danda* ad manducandum (v. 52) (1). — 3) Distinguit inter panem quem *ipse dabit* eis, et inter panem quem *Pater* eis *dat* in præsentī. Quod recte sic : Pater nobis dat Filium incarnatum; Filius dabit se, id est, corpus et sanguinem suum in Eucharistia. — 4) Quod si statim postea præcipue insistit *fidei*. ideo est quia eum auditores interruperunt v. 28°. — Opinio hæc est S. Cyrill. Alex., Theophyl. (in h. l.) : τὴν μυστικὴν μετέληψεν τῆς σαρκὸς τοῦ Κυρίου (cf. ejus comment. in v. 35); a Lapide, Tol., Luc. Brug., Beelen, Maier. Et videtur omnino admittenda.

5^a sententia, Maldon. Omnia *bona supernaturalia*.

Ratio. Est enim sententia omnino generalis, ac proinde non restringenda. At

contra est, eam restringi per discrimen temporum et personarum : Pater *dat*, Filius *dabit*; et per versiculum 52 huic 27° parallelum.

Quæritur 3° quis *sensus* et *nexus* τοῦ HUNC ENIM PATER SIGNAVIT DEUS.

Resp. ad 1um. **Alii** : hunc enim Pater Deus signis seu miraculis, quasi sigillo (ἐσφράγισεν), a se missum Filium suum declaravit. Cf. Jo. 3, 33.

Alii : hunc enim Filium hominis Deus Pater sigillavit divina natura quam ejus humanitati quasi impressit.

Alii : huic enim Pater Deus ad id auctoritatem dedit.

Difficile foret statuere quæ interpretatio sit præferenda. Quæcumque assumatur,

(1) Tischendorf, in octava sua editione, pro δώσει legit δώσω. Ita **Σ. D.**, italæ *e* (palatinus, sec. IV vel V), ffz (corbeienses), Vulgatæ fossatensis; cum syriaca curetoniana, gothica; et Chrysostomo (t. 8, p. 298). Auctoritates tamen pondere non inferiores (v. g. A, B; codex amiatinus Vulgatæ; Orig., Novatian. etc.), numero longe plures commendant lectionem δώσει, quam ideo retinendam ducimus.

Resp. ad 2um. Hic nexus : cibum vitæ æternæ dabit Filius hominis, non qua homo est, sed quatenus a Patre Deo hanc divinam plane virtutem et potestatem accepit. Cf. Jo. 5, 21. 26.

Quæritur 4° quomodo ille cibus permaneat *in vitam æternam*.

R. Tum *in se*, quia incorruptibilis est (caro Christi), tum *in effectu suo*, quia eum qui ipso alitur sustentat, ita ut sit in æternum beate victurus. Contra est de cibo corporali, qui et ipse perit et non nisi ad tempus sustentat.

V. 28. DIXERUNT ERGO AD EUM : QUID FACIEMUS UT OPEREMUR OPERA DEI? In animo habebat Dominus, ut videtur, cibi illius naturam et effectus latius describere; sed hac interrogatione auditorum sermo ejus deflectitur ad explicationem illius *operis* cui cibus iste ut quoddam stipendium rependatur. Interrogatio orta ex eo quod dixerat Christus : *operamini* (v. 27). Quænam hæc OPERA DEI, ita pro Deo facta ut eis a Deo cibus ille ceu stipendium tribuatur? Imaginantur opera quædam externa, insolita. At Jesus :

V. 29. HOC EST OPUS DEI, per quod cibus istum vobis a Deo comparetis, UT CREDATIS IN EUM QUEM MISIT ILLE, ut illum credatis Messiam verumque Dei Filium. Hæc fides est conditio sine qua non potestis cibum hunc obtinere et manducare, ita ut permaneat in vitam æternam. Quod de Eucharistia omnino verum est. Sumi quidem potest ab incredulo, verus nequit ei esse animæ cibus qui permaneat in vitam æternam. De communione indigna fidelium Christus in sermone non agit.

Multi interpretes volunt, hoc loco *credere in Christum* idem esse ac *manducare cibum illum* de quo (v. 27). Non recte sane. Non enim petunt auditores quid sit ~ manducare hunc cibum ~ : sed, quid debeant facere ut Deus ipsis hunc cibum tribuat. In sensu illorum interpretum responsio Christi hæc foret : ~ manducare hunc cibum est credere in me. ~ Tale quid non petierant. Unde minus ad rem est, hoc loco, celebre dictum S. Augustini : ~ *Ut quid paras dentes et ventrem? Crede, et manducasti.* ~ Ita etiam Alcuinus (in Cat. S. Thom.), Patrizi, Wiseman, Maldon. (vide ad v. 35), Calmet. - In data vero a nobis expositione sequimur S. Cyrill. (vide ad v. 35), Tol., Luc. Brug., a Lap., Bossuet, Beelen, Hengstenb., Maier, Kuin., Olshausen etc.

Adverte, Christum modeste dicere, *in eum quem misit ille*, omnia sua Patri referens accepta.

Nota 1° August., Thom. Aq. etc. *opus Dei* exponunt : *opus quod Deus facit*, juxta Is. 26, 12. Sed hoc contextui minime quadrat. — Alii rectius : *opera Deo grata*, juxta Ps. 50 (51), 19; Apoc. 2, 26; Jer. 48, 10 etc. Nos fere ita; vide supra.

2° Christus *fidem* vocat *opus*; Paulus perpetuo *fidem* opponit *operibus*. At nulla contradictio : nam Paulus agit de operibus legis mosaicæ sine fide peractis.

3° Christus hic solam fidem in se commendat; sed intelligendus est, juxta substratam materiam, de fide animante opera bona præsupposita.

V. 30. QUOD ERGO TU FACIS SIGNUM (miraculum), UT VIDEAMUS te esse Dei legatum, ET PORRO CREDAMUS TIBI? QUID OPERARIS? Christus exigit fidem in se ut in legatum et Filium Dei; auditores ad tantum fidei actum quærent motiva credibilitatis, miracula. Miraculum panum viderant pridie; sed hoc non sufficere contendunt : nam dicunt :

V. 31. PATRES NOSTRI MANDUCAVERUNT MANNA IN DESERTO, quod eis Moyses dederat, non *semel*, sicut tu fecisti, sed per 40 annos; et erat ille PANIS DE CÆLO, SICUT SCRIPTUM EST (Ps. 77, 24; Exod. 16, 4); tuus autem panis *terrenus* erat. Ergo tu minor es Moyse; ergo non ille propheta similis Moysi, qui Messias est. — Numquid cibum manna meliorem in te credentibus dabis? — Non iidem hic loqui putandi sunt, de quibus Jo. 6, 14, vel certe mutaverunt sententiam suam.

V. 32. AMEN, AMEN DICO VOBIS, NON MOYSES DEDIT VOBIS PANEM DE CÆLO, SED PATER MEUS DAT VOBIS PANEM DE CÆLO VERUM. His verbis, juxta P. Patrizi, Christus promitteret Judæis *signum* quod petebant, *panem de cælo verum*. Hoc autem signum quale sit, versu tantum 52 declararet : *caro mea est*.

Contra est : a) His verbis *signum* promitti gratis asseritur. Sed potius Christus ostendit Judæis, eis nullum esse jus ut signum a se petant, refellendo scilicet erroneum eorum conceptum de manna et de cibo a se promisso. — b) Neque Eucharistia illis signum quale postulabant suppeditasset.

Itaque verius dicendum, dedignatum esse Christum ipsis mira-

cula superflua concedere : plura viderant ob quæ tuto crederent ei quem *Pater signarat Deus*. Argumentum igitur Judæorum diluit, opponendo inter se Moysen famulum Dei, et Patrem Deum; mannam panem de cœlo aereo descendentem, et panem de cœlo verum, id est, propriissime venientem a cœlo ut a throno Dei adeoque divinum.

V. 33. PANIS ENIM DEI EST QUI DE CÆLO DESCENDIT ET DAT VITAM MUNDO. Ostendit qualis sit *panis de cœlo verus*. Ille nempe qui cœlestis est *a)* origine : *panis Dei*; *b)* effectu : *qui dat vitam* (æternam) *mundo*, id est, generi humano, non uni genti, ut olim manna vestra.

V. 34. DIXERUNT ERGO AD EUM : DOMINE SEMPER DA NOBIS PANEM HUNC! Audito encomio panis cœlestis, a Deo dati et manna pretiosioris, ejusdem desiderium concipiunt; tamen etiam tunc cogitant panem aliquem, non spiritualem, sed corporalem eximium. Petunt autem *a)* ut *Jesus* eum ipsis det : putant enim Patrem illum cibum mundo dare per manus Filii; *b)* ut illum ipsis Filius det *semper*, quasi assidue ut manna multiplicandum. Cf. 4, 15. A signo petendo jam abstinēt.

V. 35. DIXIT AUTEM EIS JESUS : EGO SUM PANIS VITÆ : QUI VENIT AD ME, NON ESURIET, ET QUI CREDIT IN ME, NON SITIET UNQUAM. Panem cœlestem a Christo petunt; sed quid petant nesciunt, neque ad panem illum accipiendum sunt dispositi. Itaque Christus hoc versu, et qualis sit hic panis docet, dicens : EGO SUM PANIS VITÆ; et quomodo sit obtinendus, dicens : QUI VENIT AD ME, in me credendo (ita evidenter ob parallelismum), NON ESURIET, siquidem illico ac crediderit hunc panem eucharisticum accipiet, ET QUI CREDIT IN ME, NON SITIET UNQUAM : eibus enim ille totam hominis implebit indigentiam, famem et sitim satiando, et quidem permanenter : unde si semel habebitis, perinde erit ac si semper habeatis.

Atque hæc est nostra et *1^a sententia*, quæ et S. Cyrill. Alex. (1), Tol., Luc. Brug., Maier, Olshaus., a Lap. etc.

Rationes. 1) V. 29 : *Hoc est opus Dei ut credatis*, ubi *fides*

(1) Hæc S. Cyrill. (in h. l.) : « Quid igitur Christus promittit? Corruptibile » certe nihil, sed Eulogiam, quam communicatione corporis et sanguinis » Christi assequimur. »

proponitur ut dispositio ad acquirendum istum panem. — 2) V. 48, ubi repetit : *Ego sum panis vitæ*, sane eodem sensu ac versu 35; atqui v. 48°, uti et 51° et 52°, *panis hic est caro Christi*, non vero *fides in Christum*, ut illo loco probabitur. Ergo et hoc versiculo Christus intendit se dicere *panem vitæ* quatenus vult *carnem suam* dare manducandam; hoc tamen nondum explicite dicit, sed tantum, *panem vitæ* esse *suam personam*. — 3) Qui venit ad Jesum non hoc ipso vivet quod *venit*, sed quia eum Jesus *non ejiciet* (v. 37).

2^a sententia. Sensus hujus versiculi est, panem vitæ, qui Christus est, manducari *credendo* in Christum, seu, idem esse manducare ac credere. Ita S. August. : « Panem de cœlo desideratis? Ante vos habetis, et non manducatis. » Ita et Mald., Wisem., Grotius, Kuinoel, Patrizi, qui hunc versiculum tenet esse *propositionem* partis prioris hujus sermonis, in qua *panis* sumatur sensu translato et *fidem* sonet.

Rationes. 1) Ille tantum dicitur *non esurire* qui *panem manducavit*. Atqui Christus dicit : *qui venit ad me*, seu qui credit, *non esuriet*. Ergo *credere* est *manducare*. — 2) Usus loquendi Scripturæ, ut dictum supra ad v. 27 : doctrina Sapientiæ credenda exhibetur sub metaphora panis comedendi. — 3) Si *panis* non est *fides*, seu objectum fidei, erit in mente Christi *panis eucharisticus*. Sed hic panis non nisi post annum dandus erat. Ergo falsum, quod qui *nunc* venit ad me non esuriet. — 4) Panis, de quo hic, a Patre *datur*, in præsentī (v. 32); Eucharistia a Filio *dabitur* in futuro (v. 27 et 52). — 5) V. 47° : *qui credit in me* (eo ipso) *habet* jam nunc *vitam æternam*.

Respondetur ad 1) Is dicitur recte nunquam esurire qui semper panem sibi præsto habet, licet ab alio accipiendum vel emendum. Unde distinguo Minorem :... non esuriet quia per fidem ei porrigetur panis. Concedo. — ... quia per fidem jam comederit. Nego. — ad 2) Iste usus loquendi Scripturæ metaphoricus sensum proprium non excludit ubi a contexta oratione exigitur. — ad 3) Christus solet tamquam præsens exhibere quidquid pertinet ad ordinem supernaturalem a se condendum. Cf. Jo. 4, 21. 23; 10, 15 et præcipue 6, 55. 58. 59, ubi dicit in præsentī : *qui manducat* carnem dandam tamen in futuro

(v. 52). — ad 4) Eadem est *persona Christi* quam nunc *dat Pater* incarnatam, et quam *dabit Filius* immolatam in sacramento : unde etiam panem eucharisticum aliquo vero modo dat Pater. — ad 5) Habet vitam æternam, quia infallibilem ponit conditionem ad accipiendum panem vitæ æternæ.

3^a sententia. S. Chrysost. cum schola sua. Hoc versiculo Christus de sola sua divinitate disserit, infra de humanitate dicturus.

Rationem dat, quia Christus panis vitæ est quatenus Deus est. Recte quidem, sed rectius, qua homo-Deus est. Nam qua homo dat carnem suam, et qua Deus, per carnem divinam, dat vitam æternam.

Conclusio. Ergo non est cur in Christi sermone eatenus statuuntur partes duæ, quatenus in priori ageretur de pane vitæ manducando *metaphorice*, in posteriori de pane vitæ manducando *realiter*. Christus enim in totius sermonis decursu, ubi de pane vitæ loquitur, semper intendit Eucharistiam. — Duæ tamen partes eatenus merito statuuntur, quatenus a v. 35 ad 51 Christus docet panem vitæ esse *semetipsum*, tacendo nihilominus modum quo sit suscipiendus vel dandus; et a v. 52 ad 59 ipsum *modum* explicat, *veram* scilicet carnis suæ *manducationem*. Tandem ad cœnam ultimam reservat revelandum *modum ultimum, sacramentalem* nempe, quo hæc vera manducatio fieri debeat.

V. 36. SED DIXI VOBIS (v. 26° et alias forte) QUIA ET VIDISTIS ME formaliter ut missum a Patre, Messiam et Filium Dei, qualem me per miracula satis vobis probavi (v. 26. 2 etc.), ET tamen NON CREDITIS, et ideo insuperabilem ponitis obicem pani meo recipiendo.

V. 37. OMNE QUOD DAT MIHI PATER, AD ME VENIET per fidem (v. 35). Unde non adeo a me pendet ut in me credatis, quam a Patre, a quo ego accipere debeam eos qui per fidem ad me venturi sunt; — ET EUM QUI VENIT AD ME NON EJICIAM FORAS, sed eum infallibiliter benigne recipiam et dabo ei panem vitæ. Nam

V. 38. ... DESCENDI DE CÆLO, NON UT FACIAM VOLUNTATEM MEAM, humanam scilicet (seu ut faciam aliquid quod ego velim

aliud ac Pater, ut vos putare possetis), SED VOLUNTATEM EJUS QUI MISIT ME. — En Major quasi syllogismi.

V. 39. HÆC EST AUTEM VOLUNTAS... — En Minor. — Subauditur Conclusio : Ergo omne quod dat mihi Pater non perdam, sed resuscitabo illud in novissimo die et ita consummabo in eo vitam æternam, cujus vitæ panem a me acceperit et manducaverit.

V. 40. Nexum facit inter v. 39 et 37. Rursus syllogismus implicitus, cujus Major sit v. 37 usque ad, *ad me veniet*; Minor v. 40, (in quo ἀναστήσω vertendum est per subjunctivum *resuscitem*). Conclusio est v. 39. En duplicem syllogismum : *Descendi de cælo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me. Atqui hæc est voluntas ejus qui misit me, Patris, ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in novissimo die. Ergo descendi de cælo, ut omne quod dedit mihi Pater non perdam, sed resuscitem in novissimo die. — Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet. Atqui vult Pater ut omnis qui videt Filium et credit in eum, habeat vitam æternam, et ego resuscitem illum in novissimo die. Ergo vult Pater ut omne quod dedit mihi, habeat vitam æternam (non perdam ex eo) et ut resuscitem illud in novissimo die. — QUI VIDET FILIUM, qua talem : puta per miracula etc.*

Unde ex parte Christi nihil deest quominus vitam, seu panem vitæ, accipiant : sufficit ut in ipsum credant; sciant tamen illam fidem esse donum Dei Patris.

V. 41. 42. 43. MURMURABANT ERGO JUDÆI DE ILLO (περὶ αὐτοῦ), id est, contra illum, QUIA DIXISSET : EGO SUM PANIS VIVUS (*vivus* deest in græco) QUI DE CÆLO DESCENDI. — Isti JUDÆI intelligendi hic sunt doctores synagogæ, qui cum turba audiebant verba Jesu, sed ad reliqua ejus dicta minime attendentes, id solum susceperant, eum sibi tribuere cœlestem originem. — Hinc explicatur versus 42. — Jesus autem per murmur istud in sermone suo impeditus, silentium eis imponit : NOLITE, ait, MURMURARE IN INVICEM; ceterum nihil curans ut murmurationis materiam explicet. Pergit itaque, versum 44 intine nectens versiculo 40 :

V. 44. NEMO POTEST VENIRE AD ME, NISI PATER ... TRAXERIT EUM, sollicitatione gratiæ prævenientis et adjuvantis. En quomodo Jesus compleat id quod v. 39 dixerat, scilicet : *τὸ δαρι* *Filio a Patre* esse conditionem sufficientem ut quis veniat ad Filium per fidem; nunc autem addit, idipsum esse ad hanc fidem conditionem necessariam. Simul insinuat quomodo Pater det Filio, homines scilicet *trahendo*.

Ad hæc S. August. : .. Magna gratiæ commendatio! Nemo .. venit nisi tractus. Quem trahat et quem non trahat, quare .. illum trahat et illum non trahat, noli velle judicare, si non vis .. errare. Semel accipe et intellige : nondum traheris? ora ut .. traharis. ..

Tandem quænam sit tractionis istius natura explicat Christus versu sequenti :

V. 45. EST SCRIPTUM IN PROPHETIS (בְּנֵי אִים), id est, in libris prophetarum : ET ERUNT OMNES DOCIBILES DEI. Locus citatus est Is. 54, 13 : *כָּל בְּנֵי לְצִנְרֵי יְהוָה*, *omnes filii tui alumni Domini*. Vaticinium sensu literali messianicum, prædicens gratiam fidei omnibus gentibus largiendam. — OMNIS QUI AUDIVIT A PATRE ET DIDICIT, VENIT AD ME. Hæc igitur *tractio* est *doctrina* quædam *interior* (ut constat ex v. 46), omnibus a Patre proposita; sed is tantum qui Patrem ita docentem AUDIVIT, attendendo ad gratiam propositam, et insuper ab eo DIDICIT, propriam sibi fecerit illam doctrinam, is VENIT AD ME, in me credendo. *Audiisse* non sufficit, *didicerint* oportet : ergo hæc tractio Patris non consistit tantum in illuminatione intellectus, sed supponit etiam motionem voluntatis, cui is obsequitur qui propositam intellectui divinam doctrinam libere addiscit.

S. August. (in h. l.) .. Noli te cogitare invitum trahi : trahitur .. animus et amore. Nec timere debemus ne... dicatur nobis : .. Quomodo voluntate credo, si trahor? Ego dico : Parum est voluntate, etiam voluptate traheris. Quid est trahi voluptate? .. *Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui*. Est .. quædam voluptas cordis, cui dulcis est panis ille cœlestis..... .. Ramum viridem ostendis ovi, et trahis illam. Nuces puero .. demonstrantur, et trahitur : et quo currit trahitur, amando .. trahitur, sine læsione corporis trahitur, cordis vinculo tra-

.. hitur. Si ergo ista quæ inter delicias et voluptates terrenas
 .. revelantur amantibus, trahunt, quoniam verum est : Trahit
 .. sua quemque voluptas; non trahit revelatus Christus a Patre?
 .. Quid enim fortius desiderat anima quam veritatem? ..

V. 46. Hoc monet ne quis intelligat de doctrina externa oris loquela enunciata. NON his verbis, ait, intendo dicere, QUIA PATREM VIDIT QUISQUAM hominum qui de terra sunt : nam nemo Patrem vidit NISI IS QUI EST A DEO, Filius Dei, HIC VIDIT PATREM propter substantiæ divinæ identitatem.

V. 47. Terminata jam illa quasi interjecta dissertatione de necessitate credendi ut quis panem cœlestem accipiat, deque ad ipsam illam fidem requisita necessaria et sufficiente conditione, interna scilicet Dei Patris tractione libere acceptata, redit Christus ad illud sermonis sui punctum in quo erat versiculo 35, et a quo eum consideratio incredulitatis audientium abduxerat. Eo autem se redire perspicue ostendit eadem, quam versu 35 enunciarat, hic compendiose repetita et assertoriis verbis confirmata sententia : AMEN, AMEN DICO VOBIS, QUI CREDIT IN ME, HABET VITAM ÆTERNAM.

Sermonis eucharistici pars altera.

48. *Ego sum panis vitæ.* 49. *Patres vestri manducaverunt manna in deserto, et mortui sunt.* 50. *Hic est panis de cœlo descendens : ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur.* 51. *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi.* 52. *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum : et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.* 53. *Litigabant ergo Judæi ad invicem, dicentes : Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?* 54. *Dixit ergo eis Jesus : Amen, amen dico vobis : Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* 55. *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam : et ego resuscitabo eum in novissimo die :* 56. *Caro enim mea, vere est cibus : et sanguis meus, vere est potus.* 57. *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in*

me manet, et ego in illo. 58. Sicut misit me vivens Pater, et ego vivo propter Patrem : et qui manducat me, et ipse vivet propter me. 59. Hic est panis, qui de cælo descendit. Non sicut manducaverunt patres vestri manna, et mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum. 60. Hæc dixit in synagoga docens, in Capharnaum.

V. 48. EGO SUM PANIS VITÆ. — Deinceps, ommissa disputatione de dispositionibus requisitis, totus est in exponendo *quomodo* ipse sit panis vitæ æternæ.

Nota. Interpretes qui volunt in priori sermonis parte agi de manducatione *metaphorica* per fidem, priorem illam partem concludunt versiculo 47 quasi epiphonemate: posteriorem vero partem inchoant versiculo 48, in quo Christus, aiunt, discrete repetit (ut initio partis prioris v. 35º) : *Ego sum panis vitæ*, quo facilius percipiatur tunc a *manducatione sui metaphorica* ad *manducationem realem* gradum facere. Recte quidem hæc procederent, nisi tota illa interpretatio foret amandanda, ut introducens in contextum aliquam inconstantiam, et in verbis Christi talem obscuritatem qualem limpidissimus narrator Joannes minime inexplicatam reliquisset. Vide p. 142-146.

V. 49. 50. PATRES VESTRI MANDUCAVERUNT MANNA IN DESERTO ET MORTUI SUNT. — HIC EST PANIS DE CÆLO DESCENDENS, UT SI QUIS EX IPSO MANDUCAVERIT, NON MORIATUR. Rursum commemorat objectionem de qua v. 31º, et responsum ei jam datum clarius evolvit, comparando effectus mannae et panis sui cælestis. Illa vitam conservabat quidem ad tempus, sed a morte corporali non eruebat edentes; hic vero panis in perpetuum conservat vitam : intellige vitam animæ æternam, ut satis declarat Christus v. 40. 55. 59. Toletus non incongrue intelligit τὸ *non moriatur* de vita æterna *ipsius corporis* consequenda per resurrectionem beatam, hujus panis virtuti debitam (v. 40). — Præterea iterum hic suum panem vocat Jesus *panem de cælo descendentem*, juxta v. 32. 33 (lege Maldonatum).

V. 51. EGO SUM PANIS VIVUS QUI DE CÆLO DESCENDI. Cf. 35. 38, ubi eadem dixerat. — Itaque, ut fit, antequam in sermone suo, per accidens interrupto, nunc pergat Christus, breviter omnia

quæ initio dixerat resumit; deinde sine ulla nova interruptione id quod prius (v. 27) intenderat docere perficit.

V. 52. SI QUIS MANDUCAVERIT EX HOC PANE VIVO, qui sum ego, VIVET IN ÆTERNUM. Est evolutio dictionis, ὁ ἄρτος ὁ ζῶν. Christus est panis vivus, habens vitam in semetipso ideoque omnibus existens causa vitæ æternæ. Cf. 5, 25. 26. — Sic etiam explicatur sensus τοῦ *non moriatur* v. 50.

ET PANIS QUEM EGO DABO, CARO MEA EST. *quam ego dabo* PRO MUNDI VITA. Græce : καὶ ὁ ἄρτος δὲ ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστίν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς. Hoc jam culmen totius sermonis Christi.

Prænotanda circa hanc pericopam.

A) Nonnulli interpretes ponunt hic transitionem,

alii, a manducatione *metaphorica per fidem* ad *realem per sacramentum*.

Contra est : a) Negatur suppositum, agi scilicet in priori parte de manducatione per fidem. — b) Sic idem, quod 49° et 59° de manna dicitur, in comparisonem veniret cum manducatione modo metaphorica modo reali, quod minime probabile est. — Idem dic de 52ⁱ priori membro : *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum*, ubi foret manducatio per fidem, et 59ⁱ ultimo : *Qui manducat hunc panem vivet in æternum*, ubi foret manducatio per sacramentum.

alii, a manducatione Christi secundum ejus *divinitatem* ad manducationem secundum *humanitatem*. Ideo enim eum jam commemorare carnem suam (ita Chrysost. etc.).

Contra est, a) superius τὸ *descendere de cælo* apud Joannem connotare etiam Christi *humanitatem* et esse fere synonymum τοῦ *hominem fieri*. Cf. 3, 13 : *Et nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis, qui est in cælo*. — b) v. 58, ubi de *divinitate*, per quam *vivit propter Patrem*.

alii, a pane quem *dat* Pater ad panem quem *dabit* Filius, illum per fidem etiam nunc edendum, hunc in sacramento postea accipiendum (ita Beelen). Hinc particulæ καὶ ... δὲ et emphasis in pronomine ἐγώ.

Contra est : a) Christus in hoc sermone eatenus tantum dici-

tur panis a Patre datus quatenus manducandus, in Eucharistia scilicet, quamvis hic modus ibi nondum declaretur. — *b)* Particulæ καὶ ... δὲ non necessario transitum in sermone indicant, sed potius attentionem stimulant, neque pronomen ἐγὼ hic emphaticum dici debet. Iterum enim recurrit non emphatice ὃν ἐγὼ δώσω.

Rectius Tol., Luc. Brug., Hengst. etc. nullam hic transitionem statuunt, sed ejusdem conceptus expolitionem : dixerat Christus se panem vitæ; nunc revelat qua ratione sit panis vitæ : ratione scilicet *carnis suæ*. Igitur persona Christi tota est panis *ut quod*, caro Christi, *ut per quod*.

B) Panis hic per hebraismum sumi potest pro cibo (לֶחֶם), ita tamén ut in mente loquentis hæc vox connotet speciem panis sacramentalis. Ratione enim speciei sacramentalis caro Christi potius nomine specifico *panis* quam generico *cibi* designatur.

C) In textu originali (vide Tischendorf, edit. 7°) (1) bis ponitur δώσω, et quæritur quo sensu.

Respondeo. Prius δώσω (panis quem ego DABO) citra controversiam sonat *dabo manducandum*. Ad quid enim datur panis nisi ad manducandum?

De altero δώσω disputatur.

1^a sententia. Etiam sonat *dabo manducandam*.

Rationes. 1) Nequit in tam brevi enunciatione eidem voci duplex sensus supponi. — 2) Versiculis 33. 39. 40. 50 perpetuo *vita mundi* exhibetur ut effectus *panis manducandi*. Imo v. 54° et 55°, ubi Jesus respondet litigantibus, eundem profert conceptum. — 3) Secus istud δώσω foret intelligendum de traditione carnis Christi in mortem piacularem : at in toto sermone nusquam de morte Christi agitur.

2^a sententia. Sonat *dabo in cruce immolandam*. Ita plerique interpretes.

Rationes. 1) Ita parallelismus exigere videtur. Cf. 3, 16; 10, 11; Matth. 20, 28; Marc. 10, 45; Luc. 22, 19; Gal. 1, 4; 1 Tim. 2, 6;

(1) In editione sua octava Tischendorf legit : καὶ ὁ ἄρτος δὲ ὃν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς, ἡ σὰρξ μου ἐστίν. Hanc lectionem adoptavit præcipue ob auctoritatem codicis sinaïtici; immerito tamen, ut nobis videtur.

Tit. 2, 14, quibus omnibus locis Christus dicitur se *dare*, seu *tradere in mortem*. — 2) In institutione Eucharistiæ uterque conceptus conjungitur. Effusio enim sanguinis in remissionem peccatorum facta est in cruce. — 3) Eucharistia juxta intentionem Christi est memoriale passionis ejus (1 Cor. 11, 26) : ergo et in sacramenti promissione ejusdem passionis mentio expectanda est. — 4) Est et sacrificium, idem ac sacrificium crucis : hinc sensu verissimo, ubi panis cœlestis *manducatur*, caro Christi *immolatur*. — 5) ὑπὲρ non designat *favorem*, sed aliquam substitutionem, sacrificalem puta.

Tota igitur enunciatio, in hac sententia, sic procedit : *panis quem ego dabo manducandum est caro mea, quam ego dabo in cruce immolendam pro mundi vita*. In qua nihil est absolum, quidquid dicant adversarii.

N. B. Textus Luc. 22, 19 : *quod pro vobis datur*, et ejusdem repetitio (1 Cor. 11, 24) : *quod pro vobis frangitur* (ut habet textus græcus, κλῶμενον) pro utraque sententia afferuntur. Qui priorem defendunt, dicunt, *corpus* eatenus *frangi*, quatenus sub specie panis manducatur, juxta 1 Cor. 10, 16. Unde nomen *fractio panis* datum primitus Eucharistiæ, Act. 2. 42. 46. — Qui posteriorem tuentur, vim faciunt in præpositione ὑπὲρ, quæ notionem sacrificalem secum trahit, et in addito, *in remissionem peccatorum*, ad quam Eucharistia non ordinatur per se nisi quatenus est sacrificium.

Epicrisis. Argumentis utriusque sententiæ satisficit ita exponendo, cum Cardinali Franzelin et DD. Lambrecht et Van Steenkiste (1) : — Panis quem ego dabo manducandum, caro mea est quam ego dabo vobis et pro vobis in illa ipsa manducatione immolatam pro mundi vita. — Unde apparet Eucharistiam fore et cibum sacramentalem et sacrificium, et optime explicantur participia præsentia κλῶμενον (2), ἐκχυνόμενον.

(1) Card. Franzelin. Tract. de Euchar., thesis XI.

Lambrecht. De Sacrificio. Dissertatio inauguralis. p. 157 sq.

Van Steenkiste. Comment. in Matthæum (Ed. 2^a). q. 542bis.

(2) Vocabulum κλῶμενον omittitur a Tischendorf, neque immerito : probabilius enim lectio est, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν.

D) *Caro* hic sonat totam Christi *naturam humanam*, juxta hebraismum et usum loquendi N. T. Cf. Jo. 1, 14; Matth. 16, 17; Heb. 2, 14; Gal. 1, 16 etc. Nec proin aliud significat quoad rem ipsam *caro*, quam utrumque simul *caro et sanguis*, ut v. 54. 55. 56. 57 : quod ipse Christus clare insinuat v. 58° : *qui manducat me*. Unde totus Christus homo (adeoque et Deus, quamvis hoc in obliquo, ut v. 64°) promittitur *dandus* in alimentum et propitiationis victimam credentibus in eum.

E) Verbum *δώσω*, *dabo*, est in futuro : ergo hic panis nondum est datus, sed postea *dabitur*, et a *Christo* dabitur. Ab hoc igitur die discipulis effectus tantæ promissionis avide exspectandus erat. Quando aut quomodo caro Christi danda esset sibi comedenda, omnino ignorabant; nisi quod nexus hujus sermonis Christi cum miraculo multiplicationis panum, et nomen *panis* quo Christus in suo sermone perpetuo utebatur, potuerit eis injicere conjecturam, panem illum cœlestem non sine aliqua cum pane terrestri analogia fore distribuendum. Quam bene igitur erant ad institutionem SS. Eucharistiæ intelligendam et credendam his verbis Christi dispositi!

F) Ad solvendam quæstionem capitalem, de quali manducatione hic sermo sit, prænotandum est, triplicem concipi posse Christi manducationem : 1) *logicam* per fidem, qua quis Christum Deum-hominem credens, in mente sua ejus efformet veram et supernaturalem ideam et ita eum in se ceu cibum mentis suscipiat. — 2) *virtualem* per dona supernaturalia, animæ a Christo, vel propter Christum, infusa. Qui hæc recipit, Christi virtutem sibi quasi animæ alimentum conjungit, unde metonymice Christum manducat. — 3) *realem*, qua ipsa Christi substantia vere et proprie in corpus tanquam cibus et potus suscipiatur, et ita animæ alimentum fiat.

V. 53. LITIGABANT (ἐμάχοντο) ERGO JUDEI (doctores cogita, scribas, phariseos etc.) AD INVICEM, DICENTES : QUOMODO POTEST HIC (ὁῦτος, quod contemptum sapit Christi) NOBIS CARNEM SUAM DARE AD MANDUCANDUM? Lis est ergo, alia aliis defendentibus, circa *modum* quo Christus possit stare promissis suis. Hinc jam

Quæritur qualem Judæi manducationem promitti intellexerint.

1^a resp. Manducationem *realem*. Ita Patres et interpretes catholici, sed et nonnulli protestantes et rationalistæ (1).

Rationes. 1) Hic est sensus obvius versiculi. — 2) Secus cur litigassent? Antea, quum Christus se diceret *panem vitæ* nihil objecerant, ut qui sensu mystico qualicumque hæc intelligenda putarent et ideo de modo essent parum solliciti. Nunc vero litigant de *modo*, quia res promissa absona videtur : „ Num carnem suam tradet vivus? Num occisus? Num ferinis nos supponit moribus præditos? „ Et undequaque paradoxum offendunt. Aliqui forte sensum mysticum proponebant. Interim plerique, ut apparet ex responso Christi, quia modum non percipiunt, rem ipsam non credunt. — 3) *Manducare carnem alicujus* habebat in hebraismo sensum translatum hunc unicum : aliquem calumniis et conviciis impetere. (Ps. 26, 2; Job. 19, 22; Mich. 3, 3; Gal. 5, 15). At talis sensus contextæ orationi quadrare certe non poterat : nam vita æterna promittitur ut merces hujus manducationis. Ergo restat tantum sensus proprius.

2^a resp. Manducationem *virtualem*. Nam, ex v. 51, manducare carnem Christi quam ipse dabit immolandam pro salute mundi, optime sic intelligitur : *sibi unire fructus mortis Christi piacularis*. Ita Hengstenb. et alii qui supponunt verum Christi sensum non esse de *reali* manducatione.

Rationes. 1) Juxta Jer. 15, 16; Am. 8, 11; Prov. 9, 5, auditores intelligere potuerant *panem vitæ*, de quo supra, sensu mystico : edere Christum panem vitæ, seu, sibi mystice unire Christum. Jam v. 52° idem est panis ille vitæ et caro Christi immolanda. Ergo idipsum eodem sensu mystico virtuali capere debebant; de *modo* litigabant, unde et rei ipsi fidem abnegabant. — 2) Si intellexissent manducationem *realem*, Jesus in responsione scandalum sustulisset, monendo se talem manducationem non intendere. Id autem non facit, sed sui manducationis necessitatem magis urget. — 3) Sinit multos discipulos abire (67) et in æternum perire ob verborum suorum scandalum. Ergo isti

(1) Protestantes et rationalistæ, qui tenent Judæos intellexisse Christi verba de manducatione *reali*, simul tenent hunc Judæorum intellectum fuisse erroneum : Christum enim minime de manducatione reali loqui intendisse.

Magistrum non male intellexerant, adeoque intellexerant manducationem *virtualem*, qualem intendebat Christus.

Contra est, negandum esse suppositum, Jesum de manducatione *virtuali* loqui voluisse. Contrarium infra probabitur.

Conclusio. Judæi intellexerunt Jesum in sensu ab eo intento. Jesus autem intendebat manducationem *realem* (ut probabitur): sed et Judæos talem intellexisse ex argumentis responsionis 1^a admitti debet. Si in præcedentibus intellexerant (ut vix dubitari potest) sensum mysticum, ultima verba Christi errorem corrigere debuerant, et a sensu mystico erronee supposito ad sensum proprium eos flectere.

V. 54. DIXIT ERGO EIS JESUS : AMEN. AMEN DICO VOBIS : NISI MANDUCAVERITIS CARNEM FILII HOMINIS ET BIBERITIS EJUS SANGUINEM, NON HABEBITIS VITAM IN VOBIS. Quatuor hic præstat Christus : 1) Contra incredulos Judæos iterum asserit daturum se esse carnem suam manducandam, atque adeo sanguinem suum bibendum, quasi effusum et a carne separatum. Unde et caro insinuat manducanda tamquam immolata (1). — 2) Id asserit quasi cum juramento. — 3) Sub æternæ damnationis interminatione carnem suam et sanguinem esse sumenda. — 4) Hinc rem a se promissam proponit omnino credendam, et sic litem eorum circa τὸ *quomodo* removet, nihil ad eam directe respondens.

V. 55. Parallelus omnino est hic versiculus versiculo 40, eumque complet. *Qui credens in me manducat... habet vitam æternam* (vide ad v. 40). Neque ideo idem esse credere in Christum ac eum manducare, patet ex dictis supra de v. 35. — Præterea hic versiculus præcedentem complet. Nam v. 54 dat sumptionem Christi ut ad salutem necessariam; v. 55, ut sufficientem. Intellige sumptionem dignam, quæ hic semper supponitur.

V. 56. CARO ENIM MEA VERE EST CIBUS ET SANGUIS MEUS VERE EST POTUS. Atque hæc ratio est cur carnem meam dixerim manducandam et sanguinem meum bibendum.

Quæritur quonam sensu sit sumendum adverbium *vere*.

1^a resp. eorum qui negant hic agi de manducatione reali. VERE

(1) Idipsum per duplicem speciem eucharisticam significari omnes conveniunt.

significat *perfecta ratione*, juxta usum loquendi S. Joannis. Ita 1. 9 : *lux vera*; 4, 23 : *veri adoratores*; 6, 32 : *panem de cœlo rerum*; 8, 36 : *vere liberi*; 1, 47 : *vere Israelita*; 15, 1 : *vitis vera*; 1 Jo. 2, 8 : *verum lumen*. Ergo hoc loco : Caro mea altiori ratione cibus est animæ et sanguis meus item potus animæ, quia virtute immolatæ carnis meæ et effusi sanguinis mei vita æterna animæ communicatur.

2^a resp. eorum qui defendunt hic agi de manducatione reali. VERE idem sonat ac *proprie*, non metaphorice. Ita ob contextam orationem. Nam hic versiculus explicare debet cur caro Christi sit manducanda et sanguis bibendus (ponitur enim particula γάρ). Hæc autem ratio est quia sunt *proprie*, et non figurate tantum, cibus et potus. Non agitur hic de *hoc* cibo *alteri* præferendo, sed de *cibo simpliciter* asserendo. — Neque obstat usus loquendi supra allegatus : hic enim est metaphoricus, qui interim sensum proprium, ubi exigitur, minime excludit. — Hæc vera sententia.

DISSERTATIO.

De sensu dogmatico Joannis VI. 48-59.

Prænotandum. Concilium tridentinum totum hunc locum intellexit de SS. Eucharistia, ut patet ex sess. XXI, cap. 1 et sess. XIII, cap. 2. Ideo, licet hunc sensum expressis verbis non definiverit, aliter tamen sentire saltem temerarium foret. Item omnes Patres, qui hujus loci textum ad literam exposuerunt, de Eucharistia intellexerunt. Ideo catholico integrum non est, locum hunc de manducatione non reali exponere. Sit igitur

Propositio. Loco de quo agitur (Jo. 6, 48-59), Christus intendit manducationem carnis suæ et potationem sanguinis sui *realem*, licet *sacramentalem*.

Probatur. A) Ex *auctoritate Patrum*, locum de Eucharistia, adeoque de manducatione reali exponentium.

Tertullianus (De oratione. 6) : « Christus enim panis noster est, quia vita Christus, et vita panis. *Ego sum*, inquit, *panis vite*. » Et paulo supra : « Panis est sermo Dei qui descendit

.. de cœlo. Tum quod et corpus ejus in pane censetur. - (Migne. Patr. lat. t. 1, col. 1160.)

Cyprianus (De orat. domin. 18) : .. Hunc autem panem dari .. nobis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus et Eucharistiam quotidie in cibum salutis accipimus, intercedente aliquo graviore delicto, dum abstenti et non communicantes a cœlesti pane prohibemur, a Christi corpore separemur. ipso prædicante et monente : *Ego sum panis vitæ qui de cœlo descendi, si quis ederit de meo pane vivet in æternum. Panis enim quem ego dedero, caro mea est pro seculi vita.* .. Quando ergo dicit, in æternum vivere si quis ederit de ejus pane, ut manifestum est eos vivere qui corpus ejus attingunt .. et Eucharistiam jure communicationis accipiunt, ita contra timendum est et orandum ne, dum quis abstentus separatur a Christi corpore, procul remaneat a salute, comminante ipso et dicente : *Nisi ederitis carnem Filii hominis...* - (Migne. P. L. t. 4, col. 531.)

Hilarius (De Trinit. 8, 14-17). Lege integrum locum (Migne. P. L. t. 10, col. 246-249).

Ambrosius (De sacram. 6, 1) : .. *Ego sum*, inquit, *panis virus qui de cœlo descendi.* Sed caro non descendit de cœlo, .. hoc est, carnem in terris assumpsit ex Virgine. Quomodo ergo .. descendit panis a cœlo? et panis vivus? Quia idem Dominus .. noster Jesus Christus consors est et divinitatis et corporis; et .. tu qui accipis carnem, divinæ ejus substantiæ in illo participas alimento. - (Migne. P. L. t. 16, col. 455.)

Augustinus (In Joan. Tract. 26, 11), ad hæc verba : *Patres vestri manducaverunt... manna, et mortui sunt* : .. Et nos .. hodie accipimus visibilem cibum; sed aliud est sacramentum, .. aliud virtus sacramenti. Quam multi de altari accipiunt, et .. moriuntur! Unde dicit apostolus : *Judicium sibi manducat et bibit.* - Et n° 12 : .. Hunc panem significavit manna, hunc .. panem significavit altare Dei. - Lege etiam n. 15 in fine (Migne. P. L. t. 35, col. 1611).

(Sermo 132, alias : De verb. Dom. 46), in hæc : *Caro mea vere est esca...* Invitat catechumenos ut se disponant ad revelationem sensus horum verborum accipiendam. Et ad fideles :

.. Qui jam manducant carnem Domini et bibunt sanguinem ejus,
 .. cogitent quid manducent et quid bibant; ne, sicut dicit apo-
 .. stolus, judicium sibi manducent et bibant. .. Lege totum lo-
 cum (Migne P. L. t. 38, col. 734. 735).

(De civit. 21, 25, 2) : .. Quamobrem, quod ait Dominus Jesus :
 .. *Hic est panis qui de cælo descendit, ut si quis ex ipso man-
 .. ducaverit, non moriatur...*, quomodo sit accipiendum merito
 .. quæritur... hæretici et schismatici, ab hujus unitate corporis
 .. separati, possunt idem percipere sacramentum, sed non sibi
 .. utile, imo vero etiam noxium. .. (Migne. P. L. t. 41, col. 741.)

(De cons. evang. 3, 1). (Migne. P. L. t. 34, col. 1158.) (1)

Clemens Alex. (Pædag. 1, 6), quædam habet, sed obscura
 valde (Migne. Pat. gr. t. 8, col. 303. 305).

Origenes (Hom. 7 in Num. 2) : .. Tunc in ænigmate erat
 .. manna cibus; nunc autem in specie caro Verbi Dei est verus
 .. cibus, sicut et ipse dicit : *Caro mea vere est cibus et sanguis
 .. meus vere est potus.* .. (Migne. P. G. t. 12, col. 613.)

Hieronymus (Ep. 120 (150) Ad Hebid) : .. Si ergo panis qui
 .. de cælo descendit, corpus est Domini, et vinum quod discipu-
 .. lis dedit, sanguis illius est Novi Testamenti, judaicas fabulas
 .. repellamus. — Nec Moyses dedit nobis panem verum; sed Do-
 .. minus Jesus : ipse conviva et convivium, ipse comedens et qui
 .. comeditur. .. (Migne. P. L. t. 22, col. 986.)

Basilius (Moral. Reg. 21, 1) : .. *Amen, amen dico vobis,
 .. nisi manducaveritis carnem Filii hominis.* ... Quod qui ac-
 .. cedit ad communionem, non considerans hac ratione, secun-
 .. dum quam corporis et sanguinis Christi participatio datur, is
 .. nullam ex ea utilitatem capiat; et quod qui indigne sumit,
 .. damnatus sit. .. (Migne. P. G. t. 31, col. 738. 740.)

(1) Notandum tamen id quod scribit Augustinus (De doct. christ. 3, 24) :
 .. *Nisi manducaveritis, inquit carnem Filii hominis et sanguinem biberitis,
 non habebitis vitam in vobis.* Facinus vel flagitium videtur jubere : figura
 est ergo, præcipiens passioni dominicæ communicandum et suaviter atque
 utiliter recondendum in memoria quod pro nobis caro ejus crucifixa et vul-
 nerata sit. .. Vide etiam quæ scribit in Joan. 6, 52 sq., et intelliges Augus-
 tinum in præsentī quæstione seriam facere difficultatem. Quæ habet pro
 sensu realis manducationis, non minus tamen clara sunt quam ea quæ pro
 metaphorica manducatione ex ejus scriptis afferri possunt.

Epiphanius (Hær. 55, 6) : .. Ei (Abrahæ) Melchisedech occur-
 .. rit, ac panem ipsi vinumque protulit. Quo facto mysteriorum
 .. significationes præfiguravit, quæ Domini figuram exprime-
 .. bant, qui dixit : *Ego sum panis vitæ*. » (Migne. P. G. t. 41.
 col. 981.)

Gregorius Nyssen. (De perf. christiani forma) : .. Sin aliquis
 .. etiam ad mysterium respiciens dicat, cibum et potum proprie
 .. Dominum nominari, ne id quidem a germana significatione
 .. recesserit : vere enim caro ejus est cibus et sanguis ejus vere
 .. est potus. » (Migne. P. G. t. 46. col. 268.)

Cyrillus Hieros. (Catech. mystag. IV, 3-4). Lege omnia a n° 1
 (Migne. P. G. t. 33, col. 1098 sq.).

Chrysostomus et Cyrillus Alex. (in h. l.) quam præclare ex-
 ponant de SS. Eucharistia, apud omnes in confesso est.

Citat præterea Maldonatus pro interpretatione eucharistica
 Theodoretum. Theophilum, Procopium, Gaudentium, Maximum
 Taur., Leonem, Prosperum, Hesychium, Isidorum, Eusebium
 Emiss., Cassiodorum, Joannem Damasc., Theophylactum,
 Euthymium, Rupertum.

Habemus igitur circa sensum catholicum hujus loci consen-
 sum Patrum moraliter unanimem, cui se conformare tenetur
 interpres catholicus, juxta Trident. sess. IV, decr. 2, et Vatican.
 sess. III, cap. 2,

B) Ex *nexu intimo* inter hunc Christi *sermonem* et *institu-*
tionem SS. Eucharistiæ in cœna ultima.

1) Ibi Christus *dat carnem* (corpus) suam manducandam et
sanguinem suum bibendum, hic *eadem dabit* ... Ergo factum
 institutionis est adimpletio promissionis de qua Joannis ca-
 pite VI. — Atqui in institutione fit manducatio *realis*, fit pota-
 tio *realis*. Ergo et hic *realis* sumptio promittitur.

Si, ut bene notat Maldonatus, nihil sciremus de instituta a
 Christo Eucharistia, verba Joannis VI utcumque de sumptione
 metaphorica exponere conaremur : nunc vero, facti correlativi
 notitia *realem* sumptionem vel invitis imponit intelligendam (1).

(1) Vide hoc argumentum lucide expositum a Bossuetio. *Médit. sur
 l'Évang. La Cène, 1re partie, 33e jour.*

2) Jo. 6, 52 : ἡν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς, et Luc. 22, 19 : τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον, ita sunt parallela, ut in utraque occasione Christus appareat de eadem re cogitasse. Sed in cœna cogitavit de sumptione *reali* sacramenti. Ergo et in sermone Joann. VI.

C) Ex contexta oratione.

1) Cibus et potus exhibentur tamquam aliquid *novi* dandum in futurum. Sed manducatio virtualis vel logica *in præsenti* prostabat. Ergo non talis intendebatur, sed *realis*.

2) Panis vitæ comparatur et præfertur mannæ. Sed hæc *realiter* manducabatur. Ergo et ille. Secus, ubi comparatio?

3) In hypothesi manducationis *realis* omnia in sermone Christi sunt plana et facilia et obvio sensu intelligenda; in hypothesi vero manducationis metaphoricæ multa sunt dura et difficilia. Ergo admittenda est manducatio realis, nisi aliunde constet Christum de tali cogitare omnino non potuisse. Sed ex dictis supra constat eum de *reali* cogitare debuisse.

4) Carnem suam et sanguinem dixit VERE cibum et potum (v. 56). Atqui *vere* idem est ac *proprie*, non figurate, ut supra ostensum. Ergo...

5) Judæos intellexisse manducationem non realem minime verisimile esse ostendimus. Atqui Christus eos in hoc intellectu de manducatiene reali omnibus modis confirmat. Ergo...

Nec dicas, cum de Wette, Jesum ex indole sua paradoxis loquendi modis delectari, ideoque eum a Judæis sibi objectum paradoxum etiam exaggerare.

Nam *resp.* Dato etiam, Christi responsa aliquod acumen præ se fere quod hinc inde paradoxum non indecorum oleat, id certo constat, Christum iis qui se male intellexerint ita semper respondere, ut erroneus, si quis adsit, intellectus pateat et aliquo usque corrigatur. Cf. Jo. 3, 3-5; 4, 32-34; Matth. 16, 6, 11. 12; 19, 24-26; Jo. 8, 32-44; 11, 11-14; 6, 32-35.

6) Scandalum discipulorum (v. 61) non explicatur nisi intellexerint manducationem realem. Atqui Christus hunc intellectum eorum nihil corrigit, sed amantissimus magister incredulos sinit abire. Ergo et ipse sic intellexerit oportet.

7) Analogia verborum Christi cum miraculo pridie peracto manducationem suadet realem, qualis pridie fuerat.

8) Si voluisset Christus loqui metaphoricè, non adhibuisset metaphoram istam Judæis nimis odiosam.

9) Mos erat Christi, ad majora redemptionis mysteria futura discipulos prævio sermone præparare. Ita ad passionem Matth. 16, 21; ad resurrectionem Matth. 17, 21; ad ascensionem Jo. 16, 16; ad missionem S. Spiritus Jo. 14, 16; ad baptismum Jo. 3, 5; ad primatum Petri Matth. 16, 18. 19. Etc.

D) Ex rationibus theologicis.

1) Si Christus voluisset indicare manducationem metaphoricam, non potuisset loqui obscurius; si realem, non potuisset loqui clarius. Atqui in enunciando præcepto rei ad salutem omnino necessariæ sapiens legislator mentem suam clare eloqui censendus est. Ergo...

2) Præsciebat Christus, totam ecclesiam suam præceptum hoc suum intellecturam de manducatione reali, et consequenter acturam. Atqui talem errorem vere invincibilem, cum idololatria materiali in contraria hypothesis conjunctum, non potuisset permittere. Ergo...

Objicitur.

1° Jo. 2, 19 : *Solvite templum hoc...* Judæos in erroneo intellectu relinquit.

Respondeo. In eo certe illos non confirmat. Sed nihil respondet.

Instant. Jo. 4, 7 sq. Samaritanam in errore confirmat.

Respondeo. Non statim errorem plene diluit; at paulatim conceptum supernaturalem evolvit, ut mulieris acuat desiderium. Tandem v. 26° plenam veritatem ei revelat.

2° Prior pars tropica est, et agit de manducatione Christi per fidem. Ergo et secunda eodem modo tropice sumenda.

Respondeo. a) Nego suppositum (vide commentarium supra). -- b) Hoc etiam dato, nego consequentiam. Transitus a sensu tropico ad sensum proprium satis indicaretur, v. 52°, particulis *οὗτοι ... ὅτι* et voce *ἡ σὰρξ μου*. Præterea sensum ibi proprium esse, absolute probant argumenta modo allata; neque esset hoc exemplum unicum sermonis in quo Christus duo analogia misce-

ret : v. g. vide Matth. 24 et 25, ubi de excidio Jerusalem et de fine mundi.

3° Hoc tempore, integro ante cœnam anno, verba Christi de eucharistica manducatione intelligi plane non potuissent. Atqui nequit supponi sermo Christi inintelligibilis adeoque inanis fuisse.

Respondeo. Non potuissent intelligi de sumptione *reali* postea a Christo instituenda. Nego — De sumptione sub speciebus panis et vini. Concedo. — Ergo sermo non fuit inanis, sed ad cœnam eucharisticam præparatorius.

4° Ipse Christus manducationem realem excludit v. 64.

Respondebitur infra, ad v. 64.

5° Nonnulli Patres metaphorice exponunt.

Respondeo. Sensu allegorico. Concedo. Sensu literali. Subdist. Unus Augustinus. Transeat. Alii. Nego.

De interpretationibus hæreticorum.

1° Aliis hæc manducatio est mere *logica* per fidem in Christi carnem et sanguinem, seu humanitatem. Ita ut v. 51° particulæ $\chi\lambda\iota\iota$. $\delta\epsilon$ insinuent aliquid addi conceptui generali antea exposito : Christum esse cibum non solum qua Deus est, sed et qua homo est. — Ita Hengstenberg, post Calvinum etc. — Isti negant futurum $\delta\acute{\omega}\sigma\omega$ designare rem *futuram*, vel mortem Christi.

2° Aliis item est *logica*, sed commotans Christi *mortem pincularem*, juxta hæc : $\eta\gamma\omega\ \epsilon\gamma\omega\ \delta\acute{\omega}\sigma\omega\ \upsilon\pi\epsilon\rho\ \tau\eta\varsigma\ \tau\omicron\upsilon\ \chi\acute{o}\sigma\mu\omicron\upsilon\ \zeta\omega\eta\varsigma$. Versu 51 admittitur verus transitus : Non tantum sermo meus est cibus vitæ, sed idipsum erit et mors *mea cruenta* (caro et sanguis). Mors docet per exempla id quod sermo per verba. Ita Grotius, Kuinoel, Tholuck. Urgent isti futurum $\delta\acute{\omega}\sigma\omega$, et $\delta\acute{\omega}\sigma\omega\ \upsilon\pi\epsilon\rho\ \tau\eta\varsigma\ \tau\omicron\upsilon\ \chi\acute{o}\sigma\mu\omicron\upsilon\ \zeta\omega\eta\varsigma$, quod omnino volunt intelligi de oblatione in mortem. Hinc est quod etiam allusionem ad cœnam eucharisticam admittunt, juxta 1 Cor. 11, 26.

3° Aliis est manducatio *virtualis*, seu mystica, ad quam fides in Christum sit necessaria dispositio. Itaque sumptio carnis et sanguinis Christi ipsis est activa susceptio vitæ novæ, cujus Christus sit fons et auctor. Hæc autem nobis datur ob merita mortis ejus. Ita, ut videtur, Olshausen. Eam se vitam dare discipulis Jesus actione symbolica, aiunt, in cœna significavit. Unde et præsentis sermonis et cœnæ *una* et eadem sit *idea*.

Interpretationes istæ, quamvis aliquam speciem præ se ferant, falsæ tamen esse apparent, quum ex dictis supra in demonstratione *Propositionis*, tum ex hoc unico argumento, quod habeant contra se traditionem totius antiquitatis christianæ.

EXPOSITIO TEXTUS.

V. 57° et 58° exponit Christus mirabiles effectus cibi cœlestis : unionem cibi cum substantia sumentis et vitæ supernaturalis communicationem.

QUI MANDUCAT..., IN ME MANET ET EGO IN ILLO. Sunt qui velint hæc dici tantum de unione animæ justæ per fidem et per amorem mutuum (Grot., Kuin...). Alii de unione per fidem ex parte fidelis, et de unione mystica Christi cum fideli per vitam supernaturalem (Hengst. Olsh.). — At perperam : exponitur enim *illa* unio quam habet cum anima Christus quatenus *vere cibus* ejus est. — Dictio : *in aliquo manere* Joanni familiaris est ad aliquam unionem designandam ; sed varias designat unionis species. Cibus intra corpus recipitur, deinde manet in corpore transmutatus in corporis substantiam, in quam ita vitam influit. Sic Christus totus in Eucharistia corporaliter, licet sacramentaliter, recipitur in corpus nostrum, et porro statim unitur ipsi animæ ; digestis vero speciebus, humanitas quidem Christi in nobis esse desinit, sed divinitas Christi in nobis manet, et nos in ea, quatenus aliqua vera, licet analogica ratione cibus ille divinus transformat animam nostram in divinam Christi substantiam. Preclare in hæc Cyrill. Alex. : - Considerandum est, non habitudine solum, quæ per caritatem intelligitur, Christum in nobis esse, verum etiam et participatione naturali. Nam quemadmodum si quis liquefactam igne ceram alii ceræ similiter liquefactæ ita miscuerit, ut unum quid ex utrisque factum videatur, sic communicatione corporis et sanguinis Christi est ipse in nobis et nos in ipso. - Hæc tamen intellige secundum analogiam inter naturam Dei propriam et participatam (1).

(1) Abstinendum ducimus ab ulterioribus Patrum citationibus de hoc Christi sermone eucharistico : textus enim de ea re egregios reperiet quisque in breviario in lectionibus festi et octavæ SS. Corporis Christi.

— Jam eo ipso quod anima ita fit christiformis, vitam accipit supernaturalem scilicet :

V. 58. SICUT MISIT ME VIVENS PATER, ET EGO VIVO PROPTER PATREM : ita ET QUI MANDUCAT ME, ET (etiam) IPSE VIVET PROPTER ME. Sensus est : Sicut ego, propter unionem meam cum Patre vivente, vitam habeo divinam, ab eo mihi necessario cum divinitate communicatam, et a me Deo humanitati meæ collatam, ita et homo carnem et sanguinem, humanitatem meam, in se per Eucharistiam suscipiens, et ipse, propter similem sui unionem mecum, vitam divinam participatam accipiet. Quantæ sublimitatis hæc ab ipso Christo proposita comparatio ! Igitur anima per Eucharistiam accipit divinam quamdam vitam per se æternam et in cœlis consummandam. Sed et corpus ipsum, in ordine ad eandem vitam æternam, accipit, licet moraliter, semen immortalitatis gloriosæ. — De quibus lege a Lapide.

Non pauci interpretes exponunt διὰ sensu *per*. Unde sic : *vivo per Patrem... vivet per me*. Quæ expositio usui loquendi non obstat estque faciliior, et vere probabilis.

V. 59. Epiphonema est, præcipua sermonis adjuncta resumens. Cf. v. 32. 41. 49. 50. 52. 55. Unde confirmatur nostra sententia de unitate subjecti totius sermonis.

V. 60. Locus indicatur ubi habitus est sermo, ut 1, 28, ob rei ibi actæ momentum.

Effectus sermonis in discipulos.

61. Multi ergo audientes ex discipulis ejus, dixerunt : Durus est hic sermo, et quis potest eum audire? 62. Sciens autem Jesus apud semetipsum quia murmurarent de hoc discipuli ejus, dixit eis : Hoc vos scandalizat? 63. Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius? 64. Spiritus est, qui vivificat : caro non prodest quidquam. Verba, quæ ego locutus sum vobis, spiritus et vita sunt. 65. Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt. Sciebat enim ab initio Jesus qui essent non credentes, et quis traditurus esset eum. 66. Et dicebat : Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo. 67. Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro : et jam non cum illo ambulabant.

V. 61. Jam de effectibus sermonis Jesu in ejus discipulos. — AUDIENTES, ἀκούσαντες, id est, *qui audierant*. — DURUS EST HIC SERMO (σκληρός), difficilis captu, ET QUIS POTEST EUM AUDIRE absque offensione, ob rei propositæ enormitatem. At quænam eis offensioni erant? Tria, ut multis videtur : *a)* posse Christi carnem edi et sanguinem ejus potari : — *b)* hanc manducationem esse omnibus edentibus fontem vitæ æternæ : — *c)* forte etiam. Christi carnem esse panem qui de cœlo descendisset (v. 41). — S. Thomas vult eos fuisse scandalizatos quia audierant Dominum sibi divina attributa adscribentem, quum ipsi ejus divinitatem non crederent. Quod et nobis valde probabile videtur ex responso Christi v. 63 et 65 : altero probat se Deum, altero assignat causam scandali, incredulitatem.

V. 62. SCIENS AUTEM JESUS APUD SEMETIPSUM, quum discipulos loquentes non potuisset naturali modo audire. Sciens itaque ut cordium scrutator, adeoque scientia divina, DIXIT EIS : HOC VOS SCANDALIZAT?

V. 63. SI ERGO VIDERITIS FILIUM HOMINIS ASCENDENTEM UBI ERAT PRIUS? Subaudi : quid tunc dicetis?

Quæritur 1º de quanam *ascensione* Christus loquatur.

R. Procul dubio de ascensione sua visibili et gloriosa in corpore resuscitato. Nam 1) ascensio, de qua hic, debet esse sensibilis, secus quid ad scandalum? — 2) ex alia parte, ut historia nos docet, *videntibus illis elevatus est* (Act. 1, 9).

Aliqui tamen hoc negant, ut de Wette, quia, ait, Joannes nusquam ascensionem illam visibilem commemorat. At ratio est infirma, ut patet ex scopo Joannis, supplendi scilicet quæ alii tacuerant, non retractandi quæ Synoptici dixerant.

Alii volunt *ascensionem* illam esse Christi mortem. Ita Ols-hausen et de Wette, ut explicent responsum Christi : tenent enim discipulos scandalizatos fuisse quia audierant (v. 52) Messiam moriturum morte cruenta. Sed hoc gratis omnino asseritur. Nihil simile in contextu reperitur.

Quæritur 2º de *sensu* responsionis Christi.

R. Iª sententia. — An tunc etiam scandalum capietis? Profecto non, sed confundetur vestra incredulitas gloriæ meæ evidentia. — Ita SS. Cyrill. Alex., Chrysost., Thom. : Luc. Brug., Klee, Tholuck.

Rationes. 1) Ex v. 64. Christus videtur velle tollere rationem capti scandalii. Unde idem finis supponendus responsionis de qua hic. — 2) Quum viderint ascendentem in cœlum, scient profecto posse eum hæc mirabilia et divina, de quibus dixit, per divinam suam virtutem operari. — 3) Minus difficile est admittere, Filium Dei in cœlis commorantem posse homines carne divina sua alere, quam tale quid posse præstare merum hominem.

2^a sententia. — Scandalizamini quia putatis me more laniorum daturum carnem meam? Hoc falsum esse apparebit quando ad cœlum integrum corpus meum assumpsero. — Ita S. August. — Non est satis obvium.

3^a sententia. — Quanto magis tunc scandalum capietis! Nunc scandalizamini, quando dico me vobis daturum carnem meam vobis in terra præsentem; quanto magis, quando hæc ipsa caro erit in cœlis! — (1) Ita Maldon., Tolet., Bossuet, Beelen.

Rationes. 1) Juxta enunciationis modum, expectatur responsio scandalum aggravans. — 2) Loci similes: Jo. 1, 50; 3, 12. — 3) Congrua hujus sensus expositio. — 4) Inde revera postea hæretici scandalum ceperunt et ansam S. Eucharistiæ impugnandæ: v. g. calviniani. — Hæc nostra.

V. 64. SPIRITUS EST QUI VIVIFICAT: CARO NON PRODEST QUIDQUAM. Enunciatio proverbialis est, de cujus in re præsentis applicatione disputatur.

1^a expositio. SPIRITUS EST *spiritualis intellectus* verborum meorum; CARO, *intellectus materialis* et crudus hujus manducationis. Spiritualis iste intellectus excludit, non manducationem realem, sed ferinam, de qua, aiunt. v. 52° Judæi cogitabant, et ob quam scandalizabantur.

Rationes. 1) Ita directe tollitur scandalum de quo v. 53°. — 2) Optime præparantur discipuli ad institutionem SS. Eucharistiæ.

Contra est: a) Non apte *spiritus* vocatur conceptus manducationis sacramentalis, per oppositionem ad conceptum manducationis ferinæ, qui *caro* dicatur, quasi in sacramento caro non

(1) Olshausen et de Wette ita: « Scandalizamini quia dixi me morituum morte violenta. Quanto magis scandalizabimini quando me mortuum videbitis? » Nititur hæc expositio falso supposito circa factum *ascensionis* de qua hic loquitur Christus.

vere manducaretur. — *b)* Non suffragatur usus loquendi. — *c)* Difficilis nexus cum v. 65, ubi de quorundam incredulitate in Christi divinam filiationem agitur.

2^a expositio. SPIRITUS est *divinitas carni Christi unita*; CARO, *sola humanitas*, quæ foret a divinitate separata. Ita August., Cyrill. Alex., Hengst., Beelen, Maier etc. (NON PRODEST QUIDQUAM habent ut hebraismum, pro *sola non prodest*, vel *non adeo prodest*).

Rationes. 1) Usus loquendi Scripturæ. Ubi *spiritus* opponitur *carni*, hæc sonat, in re de qua agitur, elementum mere *naturale*, ille, elementum *supernaturale* seu divinum. Cf. Is. 31, 3; Matth. 26, 41; Jo. 3, 6; Rom. 1, 3; 8, 5. 8. 9; Gal. 3, 3; 1 Pet. 3, 18. — 2) Nexus cum versiculis 63 et 65, ubi de manifestatione et fide *divinitatis* Christi. — 3) Scopus Christi, tollendi scandalum ortum ex eo quod Christus sumptioni carnis et sanguinis sui divinos effectus tribueret. Verba v. 64¹ hanc rationem scandali prorsus tollunt, dum illos effectus tribuunt divinitati carni unitæ.

Contra est hoc unum, quod in hac expositione CARO sumitur metaphorice in versu 64, quum in Christi sermone hactenus vox *caro* perpetuo sensu proprio fuerit adhibita. Hoc tamen, eo quod enunciatio v. 64 proverbialis erat, et usus loquendi sensum *carnis* oppositæ *spiritui* satis determinaverat, poterat auditoribus non obscurum videri.

Hæc expositio videtur nobis præferenda.

Nota. Hæretici non pauci ita exponunt: *Spiritualis* mei manducatio vivificat, *carnalis*, seu realis (quam cogitatis) meæ carnis manducatio nihil prodest. Quæ expositio illico falsificatur, ex eo quod gratis omnino sumitur *caro* sensu manducationis realis. Christus aperte dixerat esse *carnem* suam manducandam ad *vitam*. Accedit quod *spiritus* quatenus opponitur *carni* absurde significaret, istius ipsius carnis manducationem mysticam. Terminus oppositionis nequit utrumque oppositorum ingredi.

Aliæ expositiones minoris momenti videri possunt apud Maldonatam et Olshausen.

VERBA QUE EGO LOCUTUS SUM VOBIS in hoc ipso sermone de carne mea manducanda, SPIRITUS ET VITA SUNT, id est. Spiritus vivificans. Expositio horum verborum intime connexa est cum

expositione immediate* præcedentium. Nos igitur ita : - Verba quæ ego locutus sum vobis, agunt de divinitate mea, in qua est ea omnis vivificandi efficacia quam modo tribuebam carni meæ, utique cum divinitate conjunctæ. »

V. 65. SED SUNT QUIDAM EX VOBIS QUI NON CREDUNT divinitati meæ (vel, divinæ missioni meæ), et inde causa scandali adhuc apud eos persistentis. — SCIEBAT ENIM AB INITIO, quando istos elegit in discipulos, QUI ESSENT NON CREDENTES, sicut etiam non ignorabat quis TRADITURUS ESSET EUM, et nihilominus et hunc et illos elegit. — Hæc addit S. Joannes ad explicandos in antecessum versiculos 71 et 72.

V. 66. ET, hæc præsciens, DICEBAT : PROPTEREA, quia ad rectam sermonis mei intelligentiam necessaria est fides in me, et quia hæc est donum Dei, ideo DIXI VOBIS, vestrum aliquorum jam tunc præsciens incredulitatem : NEMO POTEST VENIRE AD ME per fidem, NISI FUERIT EI DATUM A PATRE MEO. Vide ad v. 44.

V. 67. EX HOC tempore MULTI DISCIPULORUM EJUS ABIERUNT RETRO... ab ejus conversatione et a fide in eum se subtrahentes. Inter eos tamen nullus ex duodecim apostolis, ut patet ex. v. 68. Et Jesus sinit eos abire cum æterno animarum eorum dispendio. Ipsi igitur responsione a se data non satisfecerat. Unde sic contra protestantes v. 64 objicientes discurrere licet : Si Christus v. 64º intendit excludere manducationem realem qua scandalizabantur discipuli, tunc vel isti intellexerunt sensum Christi, et, si ita, quare abierunt retro? vel non intellexerunt, et, si ita, excusari nequit Magister quod non clarius mentem suam aperuerit et eorum permiserit damnationem - *pour un mal-entendu!* - — Veritas est, eos credidisse forte Jesum Messiam, Filium tamen Dei naturalem eum certe credere noluisse. Patet ex contrario v. 70, ubi Petrus, apostolorum nomine, ipso- rum profitetur fidem in Christum Deum.

Effectus sermonis in apostolos.

68. *Dixit ergo Jesus ad duodecim : Numquid et vos vultis abire?* 69. *Respondit ergo ei Simon Petrus : Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes.* 70. *Et nos credidimus, et*

cognovimus quia tu es Christus Filius Dei. 71. Respondit eis Jesus : Nonne ego vos duodecim elegi : et ex vobis unus diabolus est? 72. Dicebat autem Judas Simonis Iscariotem : hic enim erat traditurus eum, cum esset unus ex duodecim.

V. 68. Nunc de effectu sermonis Jesu in duodecim apostolos. DIXIT ERGO, dum abeuntes conspiceret, JESUS AD DUODECIM qui omnes remanserant : NUMQUID ET VOS VULTIS ABIRE? Quæ verba intimum cordis Jesu dolorem et specialem in electos apostolos amorem produunt. — VULTIS : ergo abire liberum ipsis fuisset : ergo et ceteri libere abierunt, et, si voluissent, a Patre trahi et Filio dari potuissent.

V. 69. RESPONDIT ERGO EI SIMON PETRUS, ex innato sibi fervore, omnium sodalium nomine, omnium secum sensa concordare ratus : DOMINE AD QUEM IBIMUS, te derelicto? VERBA VITÆ ÆTERNÆ HABES : doctrina tua ea est, quam qui crediderit et opere secutus fuerit, vitam æternam assequatur. Hæc tu habes et nemo alius præter te! Et statim dat rationem.

V. 70. ET NOS CREDIDIMUS ET COGNOVIMUS (πιστεύομεν καὶ ἐγνώκαμεν) : Jam dudum credidimus et etiamnum credimus : neque fides nostra cæca est : nam et cognovimus et etiamnum cognoscimus ob miracula etc., QUIA TU ES CHRISTUS, Messias promissus, FILIUS DEI. Græce : ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος (Plures : ὁ ἄγιος τοῦ θεοῦ. Ita Tischend.). En fidei apertissima confessio. Talem quidem exigebat Christus ad panem vitæ accipiendum (v. 35. 40).

Parallelismus Matth. 16, 16 et Jo. 6, 70 difficultatem facit. Confessio enim Petri apud Matth. 16, 16 talis est, ut fidem in Christum Filium Dei solus Petrus tunc habuisse appareat; contra, apud Jo. 6, 70, eadem hæc fides omnibus apostolis communis fuisse videtur; et tamen narratio Synopticorum ita procedit, ut confessio Petri, de qua Matth. 16, 16, posterior sit tempore illa quam narrat Joannes 6, 70. Ergone tam brevi temporis intervallo, 10 apostoli a fide divinitatis Christi prius habita exciderant? Non ita sane; sed supponendum potius, apud Jo. 6, 70, nec Petri nec cæterorum apostolorum supernæ Christi naturæ cognitionem tam fuisse plenam ut eum unius cum Patre divina

naturæ crederent. Confirmatur hic respondendi modus ex probabili lectione, juxta quam dixisset Petrus : ὅτι τὸ εἶ ὁ ἄγιος τοῦ θεοῦ, quod non tantum dicit ac ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. Quodsi hæc ultima lectio adoptetur, cogitandus est conceptus ille FILII DEI nondum cum omni sua plenitudine eis innotuisse.

V. 71. RESPONDIT JESUS : NONNE EGO VOS DUODECIM ELEGI? (Insistit in voce *duodecim*). Unde talem fidem merito ab omnibus exspectare poteram, ET tamen EX VOBIS UNUS DIABOLUS EST. DIABOLUS : homo pessimus, peccator. Cf. 1 Jo. 3, 8; Jo. 8, 44; 13, 2. --- Dicit : *diabolus* EST. Ergo jam tunc Judas malus erat (v. 72).

Jesus hic Judam commemorat *a)* ut corrigat assertum universale Petri, omnes apostolos bonos supponentis; — *b)* ut apostolos præmuniat contra scandalum proditiōis Judæ; -- *c)* quia, ut probabile multis videtur, sciebat Judam unum esse ex iis qui non credebant divinæ suæ missioni. Utrumque enim arcte cohærere suadet v. 65.

V. 72. DICEBAT ENIM JUDAM SIMONIS filium ISCARIOTEM (hebraice vel אִישׁ קְרִיּוֹת, *homo ex Keriōth*, Jos. 15, 25; vel, ut minus probabiliter vult Hengst., אִישׁ שֶׁקֶרֹת, *homo mendaciorum*, cognomine ob proditiōem dato). -- QUUM, *quamvis* ESSET UNUS EX DUODECIM. Unde sceleris nimia atrocitas!

APPENDIX.

Paraphrasis exegetica Jo. VI, 26-70.

Respondit eis Jesus : Vere dico vobis, quaeritis me, non quia vidistis miracula mea (et ideo me habetis magistrum divinitus missum; sed quia heri manducastis ex panibus multiplicatis, et saturati estis (unde similia munera temporalia a me exspectatis). At potius operam vestram impendite ut consequamini, non cibum corporeum qui perit, sed cibum qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis olim dabit vobis (Intendit Christus Eucharistiam post annum a se instituendam) : talem enim dandi potestatem a Patre Deo accepit. Dixerunt ergo ei : Quid nos facere oportet, ut operemur opera Deo grata, quibus hunc panem ab eo

recipere mereamur? Respondit Jesus : Hoc est opus illud Deo gratum, ut credatis in eum quem misit ille. Dixerunt ergo ei : Quod ergo tu facis miraculum quo te agnoscamus Filium Dei et in te qua talem credamus? Quid tu operaris? Heri quidem dedisti nobis panes : sed hoc parum est : majus quid fecit Moyses. Nam patres nostri manducavere in deserto mannam, quæ erat panis de cœlo, sicut scriptum est : *Panem de cœlo dedit eis manducare* (Tuus autem panis terrenus erat. Dixit eis Jesus : Vere dico vobis : Non Moyses dedit vobis panem qui de cœlo dici mereatur; sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum. Iste enim panis est panis Dei, qui de cœlo descendit et humano generi vitam confert. Dixerunt ei : Domine, semper da nobis panem hunc. Dixit eis Jesus : Ego ipse sum panis ille vivificans : ideo qui venit ad me credens, non esuriet unquam neque sitiet nam ei meipsum panem vitæ æternæ dabo. Sed jam dixi vobis, quia vidistis me (miraculis vobis ut Filium Dei manifestatum, et non creditis in me unde panis vitæ a me recipiendo obicem ponitis. Est autem hæc fides donum Dei Patris). Omnis quem dat mihi Pater meus ad me credens veniet, et eum qui venit ad me, non repellam (sed pane illo vitæ pascam). Quia descendi de cœlo, non ut faciam voluntatem meam quam vos aliam a voluntate Patris putare possetis, sed voluntatem ejus qui misit me. Hæc est autem voluntas ejus qui misit me Patris, ut neminem eorum quos dederit mihi credentes perire sinam, sed ut resuscitem illos in die ultimo, resurrectione carnis gloriosa. Sed et voluntas Patris mei est, ut omnis qui agnoscit Filium suum et credit in eum, habeat vitam æternam et ut resuscitem eum ad gloriam in die ultimo. Murmurabant autem Judæi, doctores et magistratus, ibi adstantes, contra eum, quia dixerat : Ego sum panis vivus qui de cœlo descendi. Et dicebant : Nonne hic est Jesus filius Joseph, ejus novimus patrem et matrem? (Est ergo in terra natus!). Quomodo ergo dicit iste : Descendi de cœlo? Respondit eis Jesus : Nolite inter vos murmurare, tacete. Et resumens interruptum sermonem : Nemo potest venire ad me nisi Pater qui misit me traxerit eum per gratiam; et ita tractum ego resuscitabo ad vitam æternam in die ultimo. Scriptum est in libris prophetarum : *Et erunt omnes docti a Deo*. Omnis igitur qui Patrem se docentem

audierit et audita didicerit, venit ad me. — Nolo tamen dicere ullum unquam hominum Patrem meum immediate vidisse : nemo enim nisi is qui est a Deo (per æternam generationem) vidit Patrem. — Vere dico vobis, qui credit in me habet vitam æternam.

Ego enim in me credentibus sum panis vitæ æternæ. Patres quidem vestri manducaverunt mannam (alimentum vitæ corporalis), et tamen corpore mortui sunt. Hic est autem panis de cœlo descendens in cibum animæ, talis ut si quis ex ipso manducaverit non moriatur morte animæ (sed nec morte corporis ad beatam vitam resuscitandi). Ego sum panis vivus (adeoque vivificans, qui de cœlo descendi : si quis manducaverit ex hoc pane vivet in æternum : panis autem ille quem ego dabo manducandum, caro mea est, quam ego ipse dabo (vobis et pro vobis in illa manducatione) immolatam pro æterna vita generis humani. Disputabant ergo inter se Judæi, dicentes : Quomodo potest iste nobis carnem suam dare manducandam? (Num vivam? Num mortuam et concisam? Num alio modo portentoso?) Dixit ergo eis Jesus : Vere, vere dico vobis : nisi realiter manducaveritis carnem Filii hominis, sed et sanguinem ejus item realiter biberitis, non habebitis vitam æternam in vobis. Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam (animæ simul ac corporis), etenim ego ipse resuscitabo eum in die ultimo. Caro enim mea vere, et non figurate tantum, est cibus, et sanguis meus item vere est potus. Unde qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in eo (tali unionem mutua qualis est inter cibum et substantiam sumentis). Et sicut misit me Pater vivens, et ego ob meam cum ipso unionem vivo vita divina Patris, ita etiam qui manducat me, vivet, ob unionem quam mecum habet, vita divina quæ mea est. Hic est panis qui de cœlo descendit. Non sicut manducaverunt patres vestri mannam, et mortui sunt. Qui manducat hunc panem vivet in æternum.

Hæc dixit docens in synagoga in Capharnaum.

Multi autem ex discipulis ejus, postquam hæc audierant, dixerunt : Captu difficilis est hic sermo ; et quis potest eum sine offensione audire. Jesus autem, sciens apud semetipsum (neque

eos audiens) murmurare eos de hoc, dixit eis : Hoc vobis est scandalo? Quanto magis idipsum vobis erit scandalo, quando videbitis me Filium hominis ascendentem eo ubi eram prius! (Quanto difficilius videbitur, posse in terris manducari carnem hominis in cœlo degentis!). Spiritus, id quod in me divinum est, vivificat edentes me; caro, id quod mere humanum est, per se sola ad illam vitam nihil prodest. Quæ autem dixi vobis, spiritum sonant divinum vivificantem qui in me est. Causa scandali quorundam vestrum est eorum in meam divinitatem incredulitas. Sciebat enim Jesus ab initio (dum eos eligebat in discipulos) qui essent non credentes, item, quis se esset traditurus. Et dicebat : Ideo dixi vobis : Nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo.

Ex hoc tempore multi ex discipulis ejus, in suscepto scandalo perseverantes, ab ejus conversatione et a fide messianicæ ejus missioni antea præstita sese subtraxerunt.

(Quos quum abeuntes videret) dixit Jesus ad duodecim apostolos suos : Numquid et vos vultis abire? Respondit Simon Petrus : Domine quo, te derelicto, ibimus? Verba habes divinæ doctrinæ quæ sola ad vitam æternam ducere valeat. Nos fide tenemus et indubie novimus te esse Messiam, sanctum Dei.

SCHOLION DOGMATICUM.

A) Demonstratio præsentiae realis Christi in Eucharistia sic commode ex sermone Jo. VI proponi potest.

Christus in hoc sermone dicit se daturum credentibus *panem caelestem*, qui alius non sit ac sua *persona*, Deus et homo, caro et sanguis ipsius, ita ut panis iste vitam æternam sumentibus conferat. Quæ quum explicari nequeant de participatione mere *figuræ* Christi, patet ibi agi de aliquali unionem cum Christi Dei-hominis *vera et propria substantia*, sive tandem hæc unio sit *logica, virtualis* vel *realis*. Sed ex facto institutionis patet a) idem tunc dari in præsentem quod Jo. VI promissum fuerat in futurum; b) id quod in cœna dabatur fuisse datum in *realem* manducationem. Ergo et in sermone Jo. VI *promissa fuerat* et in cœna *datur* vera Christi Dei-hominis *substantia realiter*

manducanda sub panis et vini speciebus (1). Quodsi ita in cœna, ergo et postea in Ecclesia : dixit enim Christus : *Hoc facite in meam* (in meæ mortis) *commemorationem* (I Cor. 11, 26). Ergo in actu saltem communionis Christum in Eucharistia realiter esse præsentem, ex hoc sermone, collato cum facto institutionis, invicte demonstratur.

B) Ex v. 54 urgebant olim hæretici hussitæ præceptum omnibus fidelibus impositum communicandi sub utraque specie. At perperam. Nam jubet quidem Christus ut sumatur *caro sua et sanguis*, id est *tota sua humanitas* (cf. Matth. 16, 17; Gal. 1, 16); sed minime ut *utrumque* sumatur sub *duplici specie* carnem et sanguinem seorsim repræsentante. Secus Christus sibi contradiceret v. 52º : *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet*; et 58º : *qui manducat me, vivet*. — Cf. I Cor. 11, 27, ubi disjunctiva *vel* indicat utrumque sub alterutra specie adesse.

C) Ex eodem versiculo iidem Bohemi deducebant Eucharistiæ receptionem etiam *parvulis* esse jure divino necessariam. Est enim, aiebant, præceptum universale.

Resp. 1) Nego universalitatem omnimodam præcepti : ponitur enim in secunda persona; ac proinde iis imponitur qui præceptum possint audire et intelligere, et id cum debitis fidei etc. conditionibus adimplere. — 2) Infantibus sufficit baptismus, per quem acceperunt *vitam*, quam, donec adoleverint, necessario servant integram : nihil enim in eis vitam debilitare potest : unde tunc alimento spirituali ad vires debilitatas restaurandas destinato non indigent. Secus in adultis. — Ilinc si etiam infantibus præceptum esset applicandum, id aliunde, v. g. ex interpretatione traditionali constare deberet. Sed ex ea constat de contrario. Ergo...

D) Per S. communionem, ut dictum est in commentario, divinitas Christi ad modum cibi animæ unitur eique vitam divinam participatam confert. Quum autem divinitas sit immutabilis, patet terminum hujus unionis quærendum esse in anima hominis, cui accedat aliquid, vi cujus specialem ac novam ad Deum relationem nanciscatur. Id autem est gratia sanctificans (prima vel

(1) Vide idem argumentum apud Bossuet. *Médit. sur l'Evang. La Cène. 1re partie. 33e jour.*

secunda), qua vivit anima; et jus quoddam ad gratias actuales, quibus vita conservetur.

E) Patres antiqui, Ignat., Iren., Tert., Cypr., Greg. Nyss., Cyrill. Alex., carnis resurrectionem corporibus deberi probant ob Eucharistiæ sumptionem, per quam corpus Christi gloriosum, corporibus fidelium unitum, semen quoddam immortalitatis suæ eis inferat. Cf. Act. 2, 24. Hoc tamen semen in quantum physicum est, videtur confundi cum gratia sanctificante, cujus resurrectio carnis gloriosa fructus est. Moraliter inspectum, est speciale motivum ortum ex unione carnis nostræ cum carne Christi incorruptibili. Vide Rom. 8, 11.

F) Versiculis 37. 44. 45. 66 continetur doctrina de *gratiæ* fidem prævenientis *necessitate* et *efficacia*. Nemo venit ad Christum credens nisi a Patre trahatur per propositam intellectui doctrinam fidei et motam voluntatem ad eam credendam; et omnis quem ita a se tractum Pater dat Filio, venit ad eum. Neque ideo tollitur liberum arbitrium: nam is tantum *datur* qui trahenti *libere* obsequitur; et si quis non trahitur a Patre, id sibi culpæ vertat quod gratiis ulterioribus libere obicem posuerit. Qui voluere, abierunt; qui voluere, remanserunt (v. 67-69). — Vide S. August. in Jo. 6, 44.

G) De *divinitate* Christi vide v. 32. 39. 40. 46. 55. 58. 62. 65. Filius Dei est, qui solus vidit Patrem, secretorum scrutator, dominus vitæ ac mortis; fons vitæ supernaturalis, quum ipse vivat vita Patris. Quæ omnia divinitatis attributa esse patet.

CAPUT VII.

Argumentum. Totum caput refertur ad gesta et dicta Jesu in festo Scenopegiae Jerosolymis. — Jesus remanet in Galilæa usque ad festum Scenopegiae, cujus occasione occulte petit Jerosolymam (1-13). — Festivitate mediante docet in templo, et Judæis mirantibus quod doceat ea quæ non didicerit apte respondet. — Purgat se capitali crimine violati sabbati. — Disputat cum Judæis et turbis varia de ipsius persona opinantibus (14-36). Ultimo die festivitatis instantius ut in se credant hortatur : unde in turbis dissensio, a Judæis mandatum Jesum apprehendendi (37-44). — Id præstare non ausi ministri reprehenduntur; sed et Nicodemus causam Jesu agens conviciis a Judæis excipitur (45-53).

Iter Jerosolymam ad Scenopegiam.

1. *Post hæc autem ambulabat Jesus in Galilæam, non enim volebat in Judæam ambulare : quia quærebant eum Judæi interficere.* 2. *Erat autem in proximo dies festus Judæorum, Scenopegia.* 3. *Dixerunt autem ad eum fratres ejus : Transi hinc, et vade in Judæam, ut et discipuli tui videant opera tua, quæ facis.* 4. *Nemo quippe in occulto quid facit, et quærit ipse in palam esse : si hæc facis, manifesta teipsum mundo.* 5. *Neque enim fratres ejus credebant in eum.* 6. *Dicit ergo eis Jesus : Tempus meum nondum advenit : tempus autem vestrum semper est paratum.* 7. *Non potest mundus odisse vos : me autem odit : quia ego testimonium perhibeo de illo quod opera ejus mala sunt.* 8. *Vos ascendite ad diem festum hunc, ego autem non ascendo ad diem festum istum : quia meum tempus nondum impletum est.* 9. *Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa.* 10. *Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc et ipse ascendit ad diem festum non manifeste, sed quasi in occulto.* 11. *Judæi ergo quærebant eum in die festo, et dicebant : Ubi est ille?* 12. *Et murmur multum erat in turba de*

eo. *Quidam enim dicebant : Quia bonus est. Alii autem dicebant : Non, sed seducit turbas.* 15. *Nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Judæorum.*

V. 1. POST HÆC, id est, post ea quæ capite præcedenti narrata sunt, quæ acciderunt in Galilæa paulo ante festum Paschatis (6, 4). Ab hoc autem Paschate incipit annus ultimus vitæ Christi. — AMBULABAT JESUS IN GALILÆAM, id est, *in Galilæa*, ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ. Galilæam non reliquerat, sed in ea versabatur (id enim sonat τὸ AMBULABAT, hebraice הָלַךְ) assidue, ibique festa Paschatis et Pentecostis egerat. — NON ENIM VOLEBAT IN JUDÆAM, ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, AMBULARE, QUIA QUÆREBANT EUM JUDÆI (primores nationis) INTERFICERE. Cf. 5, 18. Atque hæc ipsi erat sufficiens ratio ut festis Paschatis et Pentecostis illo anno a visitando templo licite abstineret.

V. 2. ERAT AUTEM IN PROXIMO DIES FESTUS JUDÆORUM, SCENOPEGIA. Græce σκηνοπηγία, ad literam, *constructio tabernaculi*. Erat festum tabernaculorum, quod celebrabatur a die XV ad XXIII mensis Tisri, id est versus initium mensis nostri Octobris. Festum tabernaculorum (הַגַּ הַסֻּכֹּת) celebrabatur in memoriam itineris populi Dei in deserto, quo tempore in tentoriis degere coactus fuerat. Agebatur autem per dies septem, quibus octavus ceu celebratissimus adjiciebatur. Hoc octiduo debebant Israelitæ habitare in tentoriis, quæ in plateis, foris etc. prope domos suas exstruebant. Festum erat lætissimum; sacrificiis pluribus, quam quæ aliis festis mactabantur, solemne habebatur; et in gratiarum actionem pro perfecta vindemia Hebræi illis diebus ramos palmarum, salicum aliarumque arborum manibus gestantes incedebant, ex quibus ramis etiam tabernacula conficiebant. Cf. 2 Esd. 8, 14-17; 2 Mac. 10, 7. Recentiori ævo, teste Talmude (*Succa* 4, 9. 10) septem primis diebus sacerdos quotidie mane vase aureo aquam ex fonte Siloe haustam solemniter in templum ferebat et in cornu altaris vino mistam, effundebat. Levitis interim Hallel decantantibus et populo ingenti lætitia gestiente. Utrum etiam octavo die tales libationes fierent disputant eruditi. Qui affirmant, unius rabbini Judæ (in *Succa* 4, 9) auctoritatem pro sua sententia afferunt. Præterea quotidie in

atrio mulierum magnæ lampades accendebantur; sacerdotes et Levitæ in atrii interioris quindecim gradibus psalmos graduum comitantibus instrumentis musicis cantabant; proceres in atrio mulierum choreas ducebant (vide Jahn : *Archæologia*, § 356 et Lightfoot : *Ministerium templi*, c. 16.) Erat autem hoc festum unum ex tribus festis præcipuis, quibus omnes masculini sexus Israelitæ templum jerosolymitanum adire tenebantur. Christus quando poterat, præscriptum iter suscipere non omittebat. Unde

V. 3. DIXERUNT AUTEM AD EUM FRATRES EJUS.

DISSERTATIO

J

de fratribus Domini (1).

Queritur 1° *quinam fuerint isti fratres Jesu.*

R. 1^a sententia. *Fratres germani*, filii S. Josephi et B. Virginis naturali generatione ex eis orti. Ita seculo IV Helvidius, contra quem S. Hieronymus scripsit librum *De perpetua virginitate B. Mariæ*; ita rationalistæ nonnulli, inter quos olim Renan (*Vie de Jésus*, 13e edit. p. 25. 26). (2) — Est sententia hæretica, damnata in concilio lateranensi anni 649 can. 3° : „ Si quis non confitetur... Mariam... Deum Verbum... absque „ semine concepisse ex Spiritu sancto et incorruptibiliter ge- „ nuisse, indissolubili permanente et post partum ejusdem vir- „ ginitate, anathema sit. „

Argumenta Helvidii. 1) Matth. 1, 18 : *antequam convenirent*. Ergo postea convenerunt. Si non debuissent aliquando convenire, cur Maria Josepho desponsata fuisset? — 2) Matth. 1, 25 : *non cognoscebat eam donec peperit*. Ergo postea carnaliter eam cognovit. — 3) Luc. 2, 7 : *peperit filium suum primogenitum*. Ergo et alios postea genuit. — 4) Multis locis Evangeliorum, Actorum et Epistolarum sermo est de *fratribus* Jesu.

(1) Videsis hanc ipsam dissertationem multo fusius a me tractatam in periodico : *Études religieuses*. Janv. et Févr. 1878.

(2) At in libro recentissimo : *Les Évangiles. Appendice*, p. 542, mutavit sententiam, et fere omnia retractavit quæ in *Vie de Jésus*, de hac re scripserat. Quod et circa alia bene multa præstitit. Istine sunt qui velint suis somniis intemeratam fidem adhiberi?

Respondet S. Hieronymus ad 1) Helvidius antequam pœnitentiam ageret morte præventus est. Ergone pœnituit eum post mortem? — Postulabat autem honor Jesu et Mariæ ut a desponsata matre Jesus nasceretur. — ad 2) Varia opponit e S. Scriptura exempla : *Ego sum, ego sum, et donec senescatis ego sum* (Is. 46, 4); item Deut. 34, 6 : *Non cognovit homo sepulchrum ejus (Moysis) usque in præsentem diem* : et 1 Cor. 15, 25 : *Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus*. — ad 3) *Primogenitus* is dicitur qui aperit vulvam, sive alii gignantur postea sive non. Cf. Exod. 34, 19. 20. — ad 4) Apud Hebræos, *fratres* dicuntur in Scriptura ratione naturæ, gentis, cognationis, affectus. Vide Deut. 15, 12; Rom. 9, 3. 4; Gen. 12, 5; 13, 8; 14, 14. 16; 29, 10. 15; Ps. 132, 1; Jo. 20, 17 etc. Jam vero istos fuisse Christi fratres ratione naturæ Scriptura non dicit : nusquam enim eos refert e Josepho et Maria genitos; sed nec ratione gentis vel affectus tales erant : tales enim Christus habuit multo plures. Restat ergo ut fratres ejus fuerint ratione cognationis.

Errorem Helvidii a S. Hieronymo inviete profligatum et dudum antiquatum nostra ætate restaurarunt rationalistæ, inter quos Renan in libro suo *Vie de Jésus* (13e edit. p. 25-26), ubi *fratres* Jesu, de quibus Jo. 7, 5, opinatur ejus fuisse germanos. Nam, ait, *fratres*, de quibus apud Joannem, *non credebant in Jesum* eique adversabantur (Jo. 7, 3-8; Marc. 3, 21 : *Et quum audissent sui, exierunt tenere eum : dicebant enim : Quoniam in furorem versus est*). Qui vero a Matthæo et Marco nominantur, Jacobus, Joseph, Simon et Judas, Jesu adhaerebant, et tres eorum apostoli ejus erant. Ii cognati Jesu erant, non germani. Ergo apud Joannem designati fratres, alii erant ab his. Ergo fratres apud Joannem citati, erant Jesu germani. Ita Renan. Quod ratiocinium quomodo cohaereat, videat qui potest! Quasi vero repugnaret Jesum, præter illos quatuor, alios habuisse cognatos! (1).

Præter responsiones ad argumenta Helvidii, valet contra ejus

(1) Eisdem quatuor dici apud Matth. 13, 55 Mariæ matris Jesu filios, impudentissima audacia idem Renan mentitur, p. 25 in nota 1^a.

hæresim et hæc ratio, haud parum stringens et jam a Patribus allata, scilicet : Si B. Virgo Maria alios præter Jesum filios habuisset, eis sane, non vero Joanni, Jesus moriens matrem suam commendasset (Jo. 19, 26. 27).

2^a sententia. *Filii S. Josephi*, quos genuisset ex conjugio priori legitimo antequam Mariam sponsam acciperet. Ita olim sat multi Patres : Origen., Euseb., Hilar., Ambros., Epiphan. etc. (1) Pro ea sunt duo evangelia apocrypha : evangelium arabicum *De infantia Salvatoris*. (cap. 43) et evangelium *De nativitate Mariæ et infantia Salvatoris* (prolog. et cap. 8).

Huic sententiæ nuperrime accessit Renan (vide supra).

Contra est communis sententia catholicorum, quam jam tueretur S. Hieronymus contra Helvidium, n° 19, Josephum nempe virginem perpetuo remansisse.

3^a sententia. Quatuor *cognati* Jesu quos nominant Matthæus et Marcus : Jacobus, Joseph (Joses), Judas et Simon, filii Cleophæ fratris S. Josephi. — Ita Stiltingus in Actis Sanct. in capite tomi VI Septembris; Henschenius ad 1 Maii, in vita S. Jacobi; Tillemont; Patrizi : De Evangeliiis, Lib. II diss. IX, p. 44-45; Ad. Maier, ad Jo. 2, 12; Hengst., ad Jo. 2, 12; Van Hecke, ad 28 Oct., in vita S. Simonis.

Ratio. Hi quatuor apparent ut *fratres* Jesu peculiari quodam titulo. Unde et hoc loco hi sunt cogitandi; secus Joannes aliquid adderet ad obviam confusionem præveniendam. Quare habendi sint isti filii Cleophæ, fratris S. Josephi, dicetur infra, ad quæstionem secundam.

Contra affertur, non concipi quomodo potuerit de his dici : *neque enim credebant in eum* (v. 5). Nam tres ex eis apostolos fuisse, scilicet Jacobum, Simonem et Judam; apostolos autem tunc credidisse in eum, ut liquet ex Jo. 6, 70. — Hæc tamen quæstio, utrum isti tres *fratres* Jesu, fuerint necne iidem ac tres apostoli homonymi, valide inter eruditos disputatur. Eam infra tractandam reservamus.

4^a sententia. *Cognati* Jesu *alii* a quatuor supradictis. Ita Tollet., Luc. Brug., Maldon., Beelen.

(1) Barhebræus (Chronie. sect. 2, p. 22 edit. Abbeloos) etiam Jacobum Jerosolymitanum dicit filium Josephi.

Rationes. 1) Tres ex quatuor illis apostoli erant, adeoque non increduli. — 2) Præter eos Jesum habuisse alios *fratres* patet ex Act. 1, 14, ubi, enumeratis 11 apostolis, adjiciuntur *mater Jesu cum fratribus ejus*. — 3) Jo. 7, 3, *fratres* Jesu se discernunt a *discipulis* ejus : *Transi hinc... ut et discipuli tui rideant opera tua*.

Contra est modus loquendi Matthæi et Marci de iis quatuor.

Quæritur 2° *utrum fratres Jesu, Jacobus, Simon et Judas, fuerint apostoli*.

R. 1^a sententia affirmat. Tillemont, Tolet., Luc. Brug. Maldon., Beelen, Maier. Hengst. Nititur præcipue testimoniis Scripturæ.

Rationes. A) e Scriptura

1) Alter Jacobus, apostolus, vocatur Jacobus *Alphæi* (Matth. 10, 3). Ergo Alphæi erat filius (vel certe nepos, ut vult P. Patrizi). Nomen autem aramaicum Alphæi erat חֲלִפְאִי (*Chalpai*).

quomodo et Syrus in versione Peschito : ܡܠܟܐ. Idem vero nomen legi poterat Κλωπᾶ, pro quo habet versio latina *Cleophas* (1). Jam, apud Jo. 19, 25, stabat juxta crucem Jesu *Maria Cleophae*, et apud Matth. 27, 56, *Maria Jacobi et Joseph mater*; apud Marc. 15, 40, *Maria Jacobi minoris et Joseph mater*. Sed et Mariam Magdalenam et Salome cruci astitisse, evangelistæ præterea referunt. Ergo illa Maria Cleophae erat uxor (vel filia, ut vult Patrizi) (2) Alphæi; adeoque ille qui ejus filius dicitur Jacobus, erat Jacobus Alphæi, apostolus, qui porro erat frater Josephi (vel Josetis). Puisse autem Jacobum Alphæi, et fratrem ejus Josephum, cognatos Christi, ex eo rursus patet quod S. Joannes dicat Mariam Cleophae *sororem* matris Jesu. — 2) Accedit quod S. Judas (3) in epistola sua catholica (Jud. 1) se dicit *fratrem Jacobi*. Quis ille Jacobus, sine addito, alius cogitari potest

(1) *Cleophas* tamen aliud videtur nomen ac *Klopa* : abbreviatio scilicet pro Κλεόπατρος. Hoc nomen Κλεόπας venit apud Luc. 24, 18.

(2) Nam, ait, formula ἡ τοῦ Κλωπᾶ nequit intelligi nisi *filia Klopa*. At hæc ratio non valet : nam Matth. 1, 6 : ἐκ τῆς τοῦ Οὐρῶος uxorem designat.

(3) qui in concilii tridentini canone Scripturarum dicitur Judas apostolus, et ut talis in Ecclesia habetur.

quam Jacobus frater Domini, in primæva ecclesia celeberrimus, episcopus jerosolymitanus? (Jacobus filius Zebedæi dudum subierat martyrium, juxta Act. 12, 2). — 3) Hunc autem Jacobum fratrem Domini S. Paulus accenset apostolis (Gal. 1, 19) : *Alium autem apostolorum vidi neminem nisi Jacobum fratrem Domini*. Quod confirmat egregie Act. 9, 27. 28 : *Barnabas autem apprehensum duxit ad apostolos. Et erat cum illis intrans et exiens in Jerusalem...* Duos ergo saltem tunc ibi vidit apostolos, Petrum videlicet et Jacobum : *alium enim apostolorum vidit neminem*. (1) — 4) Quare et in catalogis apostolorum (Luc. 6, 15; Act. 1, 13) simul tres conjunguntur : *Jacobus Alphæi, Simon Zelotes, Judas Jacobi* (frater); et apud Matth. 10, 3. 4 et Marc. 3, 18 : *Jacobus Alphæi, Thaddæus (Judas), Simon Cananæus*.

B) ex traditione.

1) In versione syriaca inscriptio legitur : *Epistola Jacobi, apostoli*, et subscriptio : *Finis epistolæ Jacobi, apostoli*. — 2) Clem. Alex. (ap. Euseb. H. E. 2, 1) : « Post Servatoris ascensionem Petrum, Jacobum et Joannem, quamvis ipsos Dominus ceteris prætulisset, non idcirco de primo honoris gradu inter se contendisse, sed Jacobum, cognomine Justum, Jerosolymorum episcopum elevisse... Jacobo Justo et Joanni et Petro Dominus post resurrectionem scientiæ donum imperiit. Quod illi ceteris apostolis, hi vero septuaginta discipulis, quorum unus fuit Barnabas, tradiderunt. Ceterum duo fuere Jacobi : alter cognomento Justus, qui ex templi fastigio præcipitatus et a fullone fuste percussus interiit, alter qui capite truncatus est. Porro Jacobi illius Justi meminit etiam Paulus, ita scribens : Alium autem apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum, fratrem Domini. » — 3) Hegesippus (ap. Euseb. H. E. 2, 23) : *Διαδέχεται δὲ τὴν ἐκκλησίαν μετὰ τῶν ἀποστόλων, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου Ἰάκωβος, ὁ ὀνομασθεὶς ὑπὸ πάντων δίκαιος ἀπὸ τῶν τοῦ Κυρίου χρόνων μεχρὶ καὶ ἡμῶν. ἐπεὶ πολλοὶ Ἰάκωβοι ἐκκλοῦντο*. Textum hunc sic vertendum contendunt : *Ecclesie*

(1) Ergo frustra objicitur ad argumentum ex Gal. 1, 19, particulam *nisi* non raro esse pro *sed tantum*, ut Matth. 24, 36; Luc. 4, 27.

(jerosolymitanae, de qua sola in contextu sermo fit) *administrationem accipit inter apostolos, frater Domini Jacobus, qui ab omnibus vocatus est justus a Domini temporibus usque ad nos : siquidem plures Jacobi vocabantur*. Est enim prepositionis *μετῶν* primaria significatio *inter* (Beelen : Gramm. græcit. N. T., p. 406). Cf. Luc. 24, 5; Matth. 26, 58; Act. 20, 18; Euripid. : Hec. 209 : *μετῶν νεκρῶν καί πομπη*. — S. Hieronymus (c. Helvid. 13) diserte profitetur Jacobum Alphæi, apostolum, eundem esse ac fratrem Domini; nec, quidquid dicant adversarii, se unquam retractavit : imo, in ceteris locis, ubi istam rem attingit, semper remittit ad ea quæ scripsit contra Helvidium (vide *Études relig.* Feb. 1878. p. 160-162). — 5) V. Beda (Retract. in Act. 1, 13); et post eum Latini mediæ ævi passim. Hinc est quod pleraque vetusta martyrologia ad primam Maii ponunt *Philippum et Jacobum, fratrem Domini*. — 6) Chronicon paschale, p. 213. — 7) Multi Patres Jacobum, auctorem epistolæ catholicæ vocant *apostolum*. Quo nomine, nisi probeatur contrarium, censendi sunt velle designare unum ex duodecim electis Domini. Ita August., Origen. (in Matth. 13, 55, ubi allegat Gal. 1, 19 de Jacobo, fratre Domini).

2^a *sententia negat*. Stillingus, Henschenius, Van Hecke d. c. Nititur præcipue testimonio traditionis.

Rationes. A) e Scriptura.

1) Jo. 6, 70 et 7, 5, quæ sibi contradicunt si Jacobus, Simon et Judas « fratres » Domini et apostoli fuisse tenentur. — 2) Marc. 3, 21 : *Et quum audissent sui, exierunt tenere eum : dicebant enim : Quoniam in furem versus est*. Cf. Marc. 3, 14-20. Ergo fratres Domini diserte discernuntur a duodecim apostolis.

B) ex traditione.

1) Multi Patres, vel discernunt Jacobum Jerosolymitanum ab apostolis, vel opinantur duos fuisse Judas, tres Jacobos. Pro se afferunt Augustinum (Tract. 28 in Joann.); Chrysostomum (Hom. 48 (47) in Joann.); Epiphanium (Hær. 79, p. 1060); Eusebium (in Is. 7, 6); Gregorium Nyss. (Orat. 2 de Resurr., p. 413); Cyrillum Jeros. (Catech. 4, 28); Isidorum Pelus. (Epist. 1, l. 93); Theodoretum (in Ps. 67, p. 659); Hieronymum (in Gal. 1, 19);

et præ ceteris omnibus Hegesippum (ap. Euseb. H. E. 2, 23) :
.. Ecclesie administrationem una cum apostolis (μετὰ τῶν ἀποστόλων) suscepit Jacobus, frater Domini. — 2) Martyrologium, S. Hieronymi dictum, distinguit Jacobum Alphæi a Jacobo fratre Domini. — 3) Secundum Hegesippum (ap. Euseb. H. E. 3, 11 et 32), S. Simeon, Jerosolymorum episcopus, erat filius Cleophræ et propinquus Salvatoris. Erat ergo idem ac Simon, frater Jacobi, Judæ et Josephi qui in evangelio fratres Domini dicuntur. Ergo, si tres illorum fuissent apostoli, sanctus ille Simeon, episcopus jerosolymitanus, non alius fuisset ac S. Simon apostolus, de qua identitate tacet omnino traditio. Nullius enim momenti est testimonium pseudo-Hippolyti, in libro *De duodecim apostolis*, quod putidis scatet erroribus. Vide Acta SS., tomo XII Oct., p. 422. 423.

Respondetur ad argumenta e Scriptura.

Ad 1) *Non credebant in eum* intelligi potest de incredulitate *relativa* ad genuinam indolem regni messianici, quod a Jesu condendum esse utique crederent, juxta Jo. 6, 70. Ipsa ascensionis die de eo regno nondum habebant accuratam notitiam (Act. 1, 6). Cf. Jo. 2, 11; 20, 9; Marc. 9, 23. — Ad 2) Alii possunt ibi supponi cognati Christi, uti dictum fuit ad quæstionem 1^{am}, sentent. 4.

ad argumenta ex traditione.

Ad 1) Patres isti eo deducti fuere ex opinione in qua erant, fratres Jesu fuisse filios S. Josephi. Ex iis tamen omitti debent Hegesippus et Hieronymus, ut ostensum supra; item Cyrillus Jerosol., uti facile ex loci objecti contextu concluditur; Isidorus Pelusiota, cujus intererat in solo cognomine *Ἰακώβος* insistere. De Augustino nihil affirmari potest. De quibus omnibus vide *Études relig.* l. c. — Ad 2) Hoc martyrologium non est opus S. Hieronymi, sed recentioris ætatis fœtus. — Ad 3) Sed neque eam identitatem traditio diserte negat; quamquam fatendum est, Hegesippum et Eusebium, qui minuta de electione et morte S. Simeonis narrant, si novissent eum fuisse apostolum, idipsum vix tacere potuisse.

Conclusio dissertationis.

Nobis vix dubium videtur Jacobum et Judam, *fratres* Jesu,

fuisse e numero duodecim apostolorum; probabilius vero eosdem non esse computandos inter illos de quibus Jo. 7. 3 sq. . hos porro ultimos fuisse alios Jesu cognatos, eorumque forte Jose (vel Joseph) unum fuisse. — De identitate Simeonis Jerosolymitani cum homonymo apostolo nihil audemus opinari.

EXPOSITIO TEXTUS.

V. 3. Hortantur Jesum ut occasione festi eat in Judæam, UT ET DISCIPULI TUI, aiunt, quos in Judæa reliquisti (Jo. 2. 23. VIDEANT OPERA TUA portentosa QUÆ FACIS hic in Galilæa (ubi per annum fere cum dimidio degerat Christus, et multa fecerat miracula, de quibus agunt Synoptici).

V. 4. NEMO QUIPPE IN OCCULTO QUID FACIT, ET simul QUERIT IPSE IN PALAM ESSE. Id. est, qui præclare a se facta vult innotescere, ea non facit in occulto; tu autem per miracula quæ facis, quæris ut Messias innotescere, et nihilominus ea facis in Galilæa, loco occulto. Ergo tibi contradicis. si igitur HÆC FACIS, MANIFESTA TE IPSUM MUNDO, ut sic tamquam Messias toti genti innotescas et honorem accipias. Principium est vanæ industriæ humanæ.

V. 5. NON CREDEBANT, juxta alios, Jesum esse Messiam: unde cuperent eum in civitate principe coram primoribus portenta edere, ut viderent an tale experimentum ejus opera valerent sustinere. Confirmatur hæc expositio ex Marc. 3. 21. ubi fratres Jesu volunt eum apprehendere, dicentes, *quoniam in furorem versus est*, quod sane, aiunt, de Messia non dixissent.

Juxta alios, rectius ut videtur, NON CREDEBANT fide perfecta: Messiam eum credebant ob miracula quæ jam viderant, at regnum ejus cogitabant temporale, humana industria promovendum. Ita exponendum, ut sua sit ratio particula ENIM. — Difficultas quidem est apud Marc. 3. 21: at utcumque solvenda, ne et ipsa Jesu mater incredula fuisse impio blasphemia dicatur. Hæc igitur verba, *in furorem versus est*, vel non serio dicta fuere, vel certe non ab omnibus cognatis tunc ad Jesum venientibus, de quibus Marc. 3. 31. inter quos erat B. Virgo.

Nec dicas, non potuisse fratres Jesu ei consilium dare vel ejus agendi rationem improbare, si eum Filium Dei credidissent.

Nam respondeo : Vide Matth. 16, 22; Jo. 13, 8, in quibus locis narratur ipse Petrus improbare Jesum.

V. 6. TEMPUS MEUM NONDUM ADVENIT, TEMPUS AUTEM VESTRUM SEMPER EST PARATUM.

Quæritur quo sensu Christus dicat : TEMPUS MEUM.

R. 1^a sententia. *Tempus passionis meæ*, quo me Judæis manifestem et me furori eorum obijciam. Ita S. Chrysost., Patrizi.

Rationes. 1) Usus loquendi Christi de *hora sua* et *tempore suo*, ut de tempore passionis. — 2) Contexta oratio in præcedentibus.

2^a sententia. *Tempus quo ego possim tendere in Judæam* nondum advenit. Subaudi in mente Christi : Si enim nunc irem cum popularium meorum turmis, nimio me exponerem periculo. TEMPUS AUTEM VESTRUM SEMPER EST PARATUM : quando et quomodo vultis, eo ire potestis.

Rationes. 1) Contexta oratio vers. 8. 9. 10. — 2) Parallelismus dictionis in versu 6 et in 8. In utroque se fratribus suis opponit. Ergo et idem utrobique censendus conceptus.

3^a sententia. *Tempus manifestandi meipsum mundo* nondum advenit, tempus autem quo vos palam coram mundo prodeatis semper est paratum. Ita Christi enunciatio est generalior, et melior nexus in contextu. Ita Beelen, cui et nos assentimur.

V. 7. NON POTEST MUNDUS ODISSE VOS. En ratio cur tempus vestrum semper sit paratum : nihil habetis timendum a mundo : vos enim odisse non potest, morali potentia : mundus enim quod suum est diligit (Jo. 15. 19), vos autem, utpote in me non credentes, aliquousque de mundo estis, vel saltem ei minime adversamini. — Agitur hic de mundo perverso, de quo Jo. 1, 10; et 1 Jo. 5, 19.

Qui exponunt v. 5 de incredulitate omnimoda in Christum, admittunt v. 7° designari veram cum mundo necessitudinem fratrum Jesu, quos proinde e numero duodecim apostolorum excludunt; qui vero de incredulitate relativa tantum, hic potius admittunt, fratres Jesu tunc nihil mundo contrarium egisse : eorum enim nimis imperfecta fides in Messiam eos nondum provocaverat ad agendum pro Christo contra mundum. S. Chrysost. longius procedit : vult enim eos ideo mundo consensisse, quia

et ipsi necem Jesu machinarentur. At talem eorum fuisse intentionem non demonstratur. — ME AUTEM ODIT, QUIA... Cf. Jo. 3. 20; 5, 40-47; Matth. 23, 13 sq.

V. 8. Conclusio practica est : VOS ASCENDITE... EGO AUTEM NON ASCENDO... Ad quæ

nota : 1) Iter a Galilæa *ascensio* passim dicitur ob civitatis altio-rem situm. — 2) Ex hoc textu Porphyrius etc. Jesum mendacii vel certe inconstantis voluntatis arguebant : dicit enim, *non ascendo* et tamen *ascendit* (v. 10). — At a) Christus non dicit : *non ascendam*, sed, *non ascendo*, id est, *nunc vobiscum*, οὐκ ἀναβάνω, quæ enunciatio vera est, sed ambigua, et merito : volebat enim Jesus futurum iter, quod habebat in animo, fratres suos latere. — b) Objectionem ipse præoccupat : *quia tempus meum nondum impletum est*. Ergo quando impletum erit, poterit ascendere nec sibi contradicet. — Lectio οὐκ ἀναβάνω in dubium vocatur.

Quæritur de vera lectione : utrum οὐκ an οὐπω.

R. A) Pro lectione οὐκ. 1) Codices : **Σ** (sinaiticus), D (cantabrigia), K, M, et minusculi pauci. — 2) Versiones : Vulgata lat., syriaca curetoniana, coptica. — 3) Porphyrius, ethnicius sec. IV, apud Hieron. (adv. Pel. 2, 17), Epiphan., Cyr. Alex., August., Hieron., Chrysost. (qui legit : οὐκ ἀναβάνω, sed exponit : οὐκ ἀναβάνω οὐδὲν).

B) Pro lectione οὐπω. 1) Codices : B (vaticanus), E, F, G, H, L, S, T, U, V, X, Γ, Δ, Λ, et alii plerique. — 2) Versiones : Vulgata in aliquot codicibus, gothica, sahidica, syriaca peschito. — Patres qui ita legant non inveni.

Conclusio. Licet codices lectioni οὐπω faveant, et versiones fere litem in medio relinquant, tamen, ob Patrum de ea lectione silentium, censenda est introducta, uti facilius difficultatem ab ethnicis motam solvens. Unde ut veram habemus lectionem οὐκ ἀναβάνω, alteram ut interpolatam.

TEMPUS illud SUMMUM est tempus a Patre cœlesti præfinitum. Cur postea tempus eundi opportunius fuerit, infra quæremus.

V. 9. ILEC QUUM DIXISSET IPSE MANSIT IN GALILÆA, ubi erat a mensibus circiter 18, ut videtur, Mansit ibi aliquamdiu post.

V. 10. UT (id est, *postquam*) ERGO ASCENDERUNT FRATRES EJUS.

TUNC, non dicitur quamdiu post discessum fratrum, ET IPSE ASCENDIT AD DIEM FESTUM. Græce εἰς τὴν ἑορτήν, ad festivitatem quæ septem dies durabat. — NON MANIFESTE, puta cum turma discipulorum et cognatorum suorum (*avec les cararanes*), docendo per viam; SED QUASI IN OCCULTO, solus vel paucis comitantibus apostolis et mulieribus; neque ivit recta per Samariam. sed per Peræam. Cf. Matth. 19, 1. 2; Marc. 9, 29; 10, 1; Luc. 9, 51-53, ubi videntur illud iter describere.

At quare Jesus exspectavit, et nihilominus Judæam petiit occulte, ibidem se brevi manifestaturus? Respondet Toletus : *a)* Ut aliquantulum cederet furori Judæorum, qui maximus erat quando exspectabatur venturus. — *b)* Ut sui apud discipulos excitaret desiderium. — *c)* Ut postea divinam suam ostenderet potentiam, quum Judæis sibi insidiantibus apparuit, et ipsi nihil ei nocere valuerunt. — Adderem *d)* exspectavit donec turba multa adesset Jerosolymis, a qua contra Judæos protegeretur: et ivit occulte, ut lateret Judæos donec, circumstante turba, sibi addicta, Galilæorum, in templo tutius manifestaretur. Tunc tamen sua eum servavit divinitas.

V. 11. JUDÆI ERGO, primores nationis, pontifices, scribæ, pharisæi etc. QUÆREBANT EUM IN DIE FESTO (ἐν τῇ ἑορτῇ), ad quem eum venisse putabant, ET DICEBANT : UBI EST ILLE? ποῦ ἐστὶν ἐκεῖνος; Ex contemptu eum non nominant. Ea intentione eum quærebant, ut apprehensum statim morti traderent.

V. 12. TURBA, vulgus populi, distinguitur a Judæis. In hac variæ erant de Christo sententiæ. Jam turbæ huic innotuerat consilium perversum Judæorum.

V. 13. NEMO TAMEN PALAM, παρρησίᾳ, libere, confidenter DE ILLO, in ejus favorem, LOQUEBATUR, PROPTER METUM JUDÆORUM principum.

Christus docens festivitate mediante.

14. *Jam autem die festo mediante, ascendit in templum, et docebat.* 15. *Et mirabantur Judæi, dicentes : Quomodo hic literas scit, cum non didicerit?* 16. *Respondit eis Jesus, et dixit : Mea doctrina non est mea, sed ejus, qui misit me.* 17. *Si quis voluerit voluntatem ejus facere : cognoscet de doctrina, utrum ex Deo sit,*

an ego a meipso loquar. 18. Qui a semetipso loquitur, gloriam propriam quærit : qui autem quærit gloriam ejus, qui misit eum, hic verax est, et injustitia in illo non est. 19. Nonne Moyses dedit vobis legem : et nemo ex vobis facit legem? 20. Quid me quæritis interficere? Respondit turba, et dixit : Dæmonium habes : quis te quærit interficere? 21. Respondit Jesus, et dixit eis : Unum opus feci, et omnes miramini. 22. Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem : (non quia ex Moyse est, sed ex patribus) et in sabbato circumciditis hominem. 23. Si circumcisionem accipit homo in sabbato, ut non solvatur lex Moysi : mihi indignamini quia totum hominem sanum feci in sabbato? 24. Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate. 25. Dicebant ergo quidam ex Jerosolymis : Nonne hic est, quem quærent interficere? 26. Et ecce palam loquitur, et nihil ei dicunt. Numquid vere cognoverunt principes quia hic est Christus? 27. Sed hunc scimus unde sit : Christus autem cum venerit, nemo scit unde sit. 28. Clamabat ergo Jesus in templo docens, et dicens : Et me scitis, et unde sim scitis : et a meipso non veni, sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis. 29. Ego scio eum : quia ab ipso sum, et ipse me misit. 30. Quærebant ergo eum apprehendere : et nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora ejus. 31. De turba autem multi crediderunt in eum, et dicebant : Christus cum venerit, numquid plura signa faciet quam quæ hic facit? 32. Audierunt Pharisei turbam murmurantem de illo hæc : et miserunt principes et Pharisei ministros, ut apprehenderent eum. 33. Dixit ergo eis Jesus : Adhuc modicum tempus vobiscum sum : et vado ad eum, qui me misit. 34. Quæretis me, et non invenietis : et ubi ego sum, vos non potestis venire. 35. Dixerunt ergo Judæi ad semetipsos : Quo hic iturus est, quia non inveniemus eum? numquid in dispersionem Gentium iturus est, et docturus Gentes? 36. Quis est hic sermo, quem dixit : Quæretis me, et non invenietis : et ubi sum ego, vos non potestis venire.

V. 14. Nunc publice apparet Jesus DIE FESTO MEDIANTE, τῆς ἑορτῆς μεσοῦτης, die quarta festivitatis. An tunc tantum advene-

rit, an primum diebus tribus Jerosolymis latuerit, non liquet. Tunc autem ASCENDIT IN TEMPLUM ET DOCEBAT, sacras Scripturas exponens, ut constat ex sequente versiculo.

V. 15. Et mirabantur Judæi, legisperiti, audientes Jesum recte arcana Scripturarum exponentem, DICENTES : QUOMODO HIC LITERAS, γράμματα, Scripturas sacras, SCIT, QUUM (quamvis) NON DICERIT in ulla schola doctorum nostrorum. Scientiam fatentur, modum quo fuerit acquisita ignorant. Interim tamen ironice hæc dixisse putandi sunt, Jesum reprehendentes quod juxta sua placita exponeret doctrinam a nullo doctore acceptam. Nam

V. 16. RESPONDIT JESUS ET DIXIT : MEA DOCTRINA NON EST MEA, in hac voce emphasim faciens, non est *a me* excogitata, SED EJUS QUI MISIT ME, a quo ego eam didici. — Optime noverant Judæi Jesum se dicere missum a Deo, adeoque eum sibi divinam doctrinam adscribere. — Hæc intelligi possunt de Christo etiam qua Filius Dei est, 2^a SS. Trinitatis Persona : nam quatales divinam scientiam in ipsa divinitate a Patre communicatam habet.

V. 17. SI QUIS VOLUERIT VOLUNTATEM EJUS FACERE, talis homo obices non ponet gratiæ, et ideo per lumen fidei COGNOSCET DE DOCTRINA, περὶ τῆς διδασκαλίας, illa mea, UTRUM EX DEO SIT, AN EGO A MEIPSO LOQUAR doctrinam humanam a me homine excogitamam. — Veritas momentosa satis; et simul tacita reprehensio Judæorum. Hæc enim causa est cur doctrinam Christi non ut divinam habeant.

V. 18. Interim certum eis tradit doctrinæ suæ discernendæ indicium, quod in se patere tacite sed perspicue innuit. Cf. Jer. 23, 25 sq.; Ez. 13, 2 sq.; Jo. 8, 50 : *Ego autem non quero gloriam meam.*

V. 19-24. NONNE MOYSES DEDIT VOBIS LEGEM...

Tota hæc pericopa difficilis est et varie exponitur.

Quæritur 1° de *nexu* versiculi 19 cum præcedentibus et sequentibus.

R. *Alii* eum nectunt versiculo 17 (Beelen, Maier, Tholuck etc.). *Divinitatem meæ doctrinæ dignoscere vos non potestis quia legem Dei non servatis.* — Sed hic nexus nonnihil violentus est, nec facile recipiendus, nisi omnino aptior nullus inveniatur.

Alii eum nectunt versiculo 20. Judæi accusabant Jesum violatæ legis : at ipsi legem se violare probabant, hominis innocentis necem moliendo. Ita Chrysost., Cyrill. Alex., Theophylact., Euthym., Tolet., Kuinoel etc.

Alii (Maldon., Lucas Brug., Klee) tenent hoc versiculo Christum incipere justificationem suam de crimine violati sabbati, ob quod volebant eum occidere. Huic sententiæ assentimur, quia est multo facilior et contextui aptior.

Quæritur 2° de *expositione* totius loci.

R. Ita nos cum Maldon., Luca Brug. et Klee : *Nonne Moyses est qui dedit vobis legem decalogi, et tamen nemo ex vobis eam legem observat.* Intendit hic Christus legem sabbati, ob cujus violationem Judæi ipsum interficere volebant : et utitur ad se defendendum retorsione ad hominem : *nemo ex vobis facit legem, quia in sabbato circumciditis pueros*, ut infra dicet, v. 22°, nunc autem reticet. *Quid igitur, quo jure, quæritis me interficere tanquam hujus legis (sabbatinæ) violatorem*, quam nemo vestrum, vestro saltem sensu interpretatam, observat? — RESPONDIT TURBA, aliqui de turba qui insidias Judæorum ignorabant, Galilæi forte, ET DIXIT : DEMONIUM HABES, maligno, insano agitaris spiritu : QUIS TE QUERIT INTERFICERE? — Cui insolenti turbæ nihil respondit Dominus : sed interruptum sermonem resumpsit (ἀπερὶ ἧς), ET DIXIT EIS, Judæis nempe : UNUM (unicum) OPUS FECI die sabbato (intendit sanationem infirmi 38 annorum, de quo Jo. 5, 5-16), ET ideo OMNES MIRAMINI, stupore indignationis, violatam legem inclamantes. Vide Jo. 5, 10. 16. 17. — Jam versu 22 Christus præoccupat objectionem ad ratiocinium suum, nempe etiam circumcisionem a Moyse præcipi. PROPTEREA, ait, seu ideo MOYSES DEDIT VOBIS CIRCUMCISIONEM, NON quia EX MOYSE EST, non ut pertinentem ad legem a se latam, SED quia EX PATRIBUS, a patriarchis acceptam et traditam eam habebat ; et nihilominus IN SABBATO CIRCUMCIDITIS HOMINEM, paternas quidem traditiones servantes, at legem tamen Moysis de sabbato violantes. — Et versu 23 concludit rursus ad hominem : At dicetis mihi : Tali circumcisione non solvitur lex Moysis. Unde iterum retorqueo : SI CIRCUMCISIONEM ACCIPIT HOMO IN SABBATO, UT (ita ut tamen) NON SOLVATUR LEX MOYSI,

quo jure MIHI INDIGNAMINI QUIA TOTUM HOMINEM SANUM FECI IN SABBATO? NOLITE igitur JUDICARE SECUNDUM FACIEM, per personarum acceptionem, eandem causam varie in variis personis judicantes, SED JUSTUM JUDICIUM JUDICATE, secundum opera uniuscujusque. Ita non poteritis me condemnare quin vosmet ipsos eodem crimine condemnatis, vel vos ipsos absolvere quin eodem jure me absolvatis. (A versu 21 eodem modo ac nos expouunt Tolet., a Lap., Kuin.)

Atii (Hengst., Maier, Olsh. Beelen etc.) longe aliter. *Legem quam dedit vobis Moyses non servatis* : me enim innocentem vultis occidere contra præscripta legis (vel : ideo divinitatem doctrinæ meæ discernere non valetis. Beelen). — Post interruptionem turbæ : — UNUM hoc OPUS mihi objectum FECI, ET OMNES indignabundi MIRAMINI PROPTEREA, διὰ τοῦτο, *propter hoc opus*. In lege autem sua MOYSES DEDIT VOBIS CIRCUMCISIONEM (quæ tamen non a Moyse invecta est sed a patriarchis accepta), ET juxta illam legem IN SABBATO, si hic sit dies octavus, CIRCUMCIDITIS HOMINEM, sabbatinam ita quietem omittentes. Si autem circumcidere potestis pueros IN SABBATO, NE SOLVATUR LEX MOYSI de circumcissione die octavo : MIHI INDIGNAMINI QUIA TOTUM HOMINEM SANUM FECI IN SABBATO, et sic ob rationem multo altiorem quietem sabbatinam non servavi!

Contra est : a) Unitatem in hac pericopa non bene servat avulsio v. 19 a sequentibus. — b) Expositio v. 19 satis contorta est. — c) Parenthesis quæ supponitur in v. 22, et habetur in Vulgata, ad scopum Christi non facit, unde non est probabilis. — d) Expositio v. 23 videtur falsa : ratiocinium enim ad hominem, quod Jesus adhibet, supponit circumcisionem fieri sabbato *contra* literam legis Moysis, nullo vero modo eo fine ut hæc lex non violetur. — Non admittimus igitur hanc expositionem, quamvis hodiedum satis communem.

Queritur 3º utrum *propterea*, διὰ τοῦτο, jungendum sit versiculo 21 an versiculo 22.

R. 1ª sententia, quam propugnat D. Beelen. Ita et Theophyl. Maldon. Kuin., Hengst., Maier, Klee, Thol., Grot. etc. Jungendum *præcedentibus* : καὶ πάντες θαυμάζετε διὰ τοῦτο.

Rationes. 1) Marc. 6. 6 et Apoc. 17. 7, ubi θαυμάζω construi-

tur cum διὰ et accusativo. — 2) Secus versus 22 congruo sensu caret : nam tunc tollenda parenthesis; et legendum : *Ratio cur Moyses dederit vobis circumcisionem est, non quia a Moyse venit sed quia ex patribus*, quod, aiunt, difficile intelligitur, et sequentibus non aptatur, siquidem (v. 23) *circumciditis in sabbato* UT NON SOLVATUR LEX MOYSI. — 3) Vel, si relinquatur parenthesis, sensus erit : *quia miramini, ideo dedit vobis Moyses circumcisionem*, quod absonum est. — 4) Est autem, aiunt, hæc parentheseos ratio, ut indicetur quo sensu circumcisio possit dici lex Moysi, uti vocatur v. 23°. — 5) Secus v. 23° ἦν exponendum est ἐκβατικῶς, quod dicunt ab usu loquendi N. T. abhorrere.

2^a sententia (Cyrill. Alex., Euthym., Tolet., Luc. Brug., a Lap.). διὰ τοῦτο jungendum **sequentibus**.

Rationes. 1) Usus loquendi S. Joannis. Vide Jo. 5, 16, 18; 8, 47; 10, 17; 12, 18, 39, ubi διὰ τοῦτο sententiam incipit et nectitur cum ὅτι sequente, sensu : *ideo... quia*. Aliis in locis (1, 31; 6, 65; 9, 23; 13, 11; 15, 19; 16, 15; 19, 11) διὰ τοῦτο enunciationis membrum inchoat, nec sequitur ὅτι; nusquam vero sententiam claudit. — 2) Secus procul dubio posuisset : καὶ.... διὰ τοῦτο θαυμάζετε. — 3) Sensus omnino planus fit juxta datam supra expositionem, rejecta parenthesi : *Moses quidem dedit vobis circumcisionem, at non quia lex est a se lata, sed quia ex patribus accepta* : unde circumcisio non sit proprie lex Moysi; *et tamen circumciditis in sabbato*. — 4) ἦν sæpius quidem sumitur τελικῶς, at etiam quandoque ἐκβατικῶς, sive in V. T. sive in N. T. Ita Gen. 22, 14; ἦν εἶπωσι σήμερον. Jo. 10, 17 : ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχὴν μου ἦν πάλιν λάβω αὐτήν. Apoc. 13, 13 : καὶ ποιεῖ σημεῖα μεγάλα, ἦν καὶ πῦρ ποιῇ καταβαίνειν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Unde et hic ita sumere non prohibemur.

Hæc nostra sententia.

V. 25. QUIDAM EX JEROSOLYMIS, τινὲς ἐκ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν, de turba, sed alii ab iis de quibus v. 20°. Isti Jerosolymitæ noverant synedristarum prava in Jesum consilia. Inde admiratio eorum.

V. 26. PALAM (παρόρησια, libere, audacter) LOQUITUR, Judæos accusat, ET NIHIL EI DICUNT! Cujus rei quærunt causam proba-

bilem : NUMQUID VERE, facto examine, COGNOVERUNT PRINCIPES illi, QUIA HIC EST CHRISTUS?

V. 27. At explicationem hanc statim objectione refutant : SED, aiunt, ita esse nequit, nam HUNC Jesum SCIMUS UNDE SIT, a Nazareth nempe (ut ipsi putant), filius Joseph et Mariæ; CHRISTUS, Messias, AUTEM QUUM VENERIT. NEMO SCIT (sciet, scire poterit) UNDE SIT oriundus. Erronea hæc eorum de Messia opinio orta procul dubio erat ex male intellectis vaticiniis de divina natura Christi, v. g. Mich. 5, 2 : *Et egressus ejus ab initio, a diebus æternitatis*; Mal. 3, 2 : *Et quis poterit cogitare diem adventus ejus*.

V. 28. CLAMABAT ERGO JESUS, vocem extollens ut ab hac parte turbæ audiretur, DOCENS (dogma enim proponit), ET DICENS : ET ME HOMINEM SCITIS. COGNOSCITIS, ET UNDE SIM SCITIS. — Concessio est. — ET nihilominus A MEIPSO NON VENI, non propria auctoritate; SED EST VERUS QUI MISIT ME, Deus nempe, qui mittendo me Messiam se ostendit veracem, seu fidelem promissis suis quæ per prophetas enunciavit. Cf. Deut. 18, 18 etc. — QUEM VOS NESCTIS tamquam Patrem meum, me mittentem. Ergo falsa vestra conclusio, me non esse Messiam.

V. 29. EGO SCIO EUM : QUIA AB IPSO SUM... Revelat suam divinam a Patre originem et, propter hanc, Patris sui quam habet plenissimam cognitionem.

V. 30. QUÆREBANT ERGO, ob hæc verba, Jerosolymitani isti EUM APPREHENDERE. Cf. Jo. 5, 18. Hanc intensionem manifestabant; sed tamen NEMO MISIT IN ILLUM MANUS, QUIA NONDUM VENERAT HORA EJUS, hora passionis, qua se sponte inimicis suis captivum traderet. Cf. Jo. 7, 44; 8, 20; 10, 39; 18, 4 sq. — Hæc Christi occulta potentia divinitatis ejus indicium erat, quod Joannes pro more suo sedulo notat.

V. 31. Effectus in turbam. DE TURBA AUTEM MULTI CREDIDERUNT IN EUM, ut in Messiam, ET DICEBANT : CHRISTUS QUUM VENERIT... : quem venisse non dubitant, sed suum credibilitatis motivum proponunt sub forma interrogationis negativum responsum expectantis. Credunt igitur, quia ille qui se Messiam dicit, talem se esse miraculis confirmavit plurimis, juxta Is. 35, 5. 6; 53, 4. — Homines igitur simplices et bona fide veritatem quærentes, ad eam veniunt.

V. 32. Non ita pharisæi superbi et hypocritæ. Sed AUDIERUNT... HÆC et, nedum crederent, MISERUNT MINISTROS, ὑπηρέτας, satellites. — Synedrium conveniebat quotidie in aliqua parte templi, adeoque prope locum ubi Jesus erat. Constabat autem ex principibus sacerdotum, aliquot scribis, seu legisperitis, et aliquot populi senioribus. Proprios habebat satellites qui ordini publico in templo consulerent.

V. 33. DIXIT ERGO EIS JESUS, satellitibus istis, audientibus ceteris circumstantibus. Quæ autem dixit Christus, nobis nunc sunt perspicua, at tunc quum enunciarentur ænigmatica erant; satis tamen clara ad scopum a Christo intentum. Christus enim innuit, nihil eos in se potestatis habere. — ADHUC MODICUM TEMPUS VOBISCUM SUM (sex fere menses intelligit), et postea VADO (vadam) AD EUM QUI MISIT ME : mortem prænunciat et ascensionem. Post id autem tempus

V. 34. QUÆRETIS ME adiutorem in extrema obsidionis tribulatione, ET NON INVENIETIS : immo UBI EGO SUM semper et ubi tunc ero, in cœlesti gloria, eo VOS NON POTESTIS VENIRE, neque quamdiu vitam temporalem agetis, neque etiam post mortem in altera vita, si in incredulitate perseverabitis. — Hæc omnia esse intelligenda sensu physico, non vero morali, patet ex loco parallelo Jo. 13, 33, ubi idem dicit apostolis suis, addens : *et sicut dixi Judæis*. Ita et S. Chrysost. (in h. l.) : « Si autem in morte mansurus erat, ire sane potuissent : eo namque omnes migramus. ... Et ubinam eum quæsierunt Judæi? Narrat Lucas, mulieres eum planxisse : et, ut verisimile est, multi alii luxerunt eum, ac in urbis excidio ejus præsentiam optarunt, recordati nempe Christi et miraculorum ejus. »

V. 35. DISPERSIO GENTIUM, juxta multos, designat Israelitas in variis orbis partibus inter gentiles dispersos. Ita Beelen, juxta 1 Pet. 1, 1 et Jac. 1, 1. — At quum hic habeatur διασπορὰ τῶν Ἑλλήνων, non vero τῶν Ἑλληνιστῶν, opinantur alii, cum Hengstenberg, Joannem ipsos gentiles hic designare. Quod nobis præplacet, præsertim quia statim additur : ET DOCTURUS GENTES, διδάσκειν τοὺς Ἕλληνας.

V. 36. Patet sensus.

Christus docens die festivo ultimo.

37. *In novissimo autem die magno festivitatis stabat Jesus, et clamabat, dicens : Si quis sitit, veniat ad me, et bibat.* 38. *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ.* 39. *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum : nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus.* 40. *Ex illa ergo turba cum audissent hos sermones ejus, dicebant : Hic est vere propheta.* 41. *Alii dicebant : Hic est Christus.* Quidam autem dicebant : Numquid a Galilæa venit Christus? 42. *Nonne Scriptura dicit : Quia ex semine David, et de Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus?* 43. *Dissensio itaque facta est in turba propter eum.* 44. *Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum : sed nemo misit super eum manus.*

V. 37. IN NOVISSIMO AUTEM DIE MAGNO FESTIVITATIS. Clarius in græco : ἐν δὲ τῇ ὀκτῇ ἐσχατῇ ἡμέρᾳ τῇ μεγάλῃ τῆς ἑορτῆς. Erat hic dies octavus, additus septem diebus quibus proprie id festum absolvebatur. Octavo illo, sicut et primo die, ab opere cessandum erat. Cf. Lev. 23, 36. 39. Erat igitur hic dies octavus ἡ μεγάλη τῆς ἑορτῆς. — CLAMABAT JESUS, vocem elevans et emphasim in dictis suis faciens : SI QUIS SITIT, VENIAT AD ME ET BIBAT. Qua præcise occasione Christus hæc dixerit scitu difficile est. Forte occasione libaninum, quæ singulis diebus festi tabernaculorum in templo a lætabundo populo celebrata fuerant. Vide supra, p. 178. Sermo Christi metaphoricus est. Sensus : Si quis vehementer dona superna desiderat, veniat ad me eaque a me accipiat. Hic autem sensus plerosque auditores Jesu tunc latuisse putandus est. — VENIAT AD ME, intellige, in me credendo. Cf. Jo. 7, 38; 6, 35.

V. 38. SICUT DICIT SCRIPTURA. Verba a Christo allata nusquam in Scriptura inveniuntur; sed sæpe sermo est de abundantia gratiarum in N. T. a Spiritu sancto conferenda, quæ non raro sub metaphora *aquæ* promittitur. Cf. Is. 41, 18; 44, 3; 55, 1; 58, 11; Ez. 36, 25; 39, 29; Joel 2, 28. Talia simul cogitans

Christus omnium sensum expressit. — FLUMINA FLUENT gratiarum DE VENTRE EJUS, de intimo animi ejus in quo Spiritus sanctus habitabit, AQUÆ VIVÆ, perpetuo salientis in vitam æternam. Cf. Jo. 4, 14; Rom. 8, 11. 15. 26; Gal. 4, 5; 2 Tim. 1, 7; Act. 2, 17, ubi de inhabitante Spiritu sancto in justis. Spiritus sanctus in justis $\kappa\alpha\tau'$ $\omega\sigma\iota\lambda\alpha\varsigma$ habitans, præbet se in ipsis fontem perpetuo salientem omnium gratiarum (lege Tolet.).

Solemnis effusio aquarum Siloe, secundum rabbinicam aliquam expositionem, figurabat effusionem Spiritus sancti ab Isaia (12, 4) prædictam : *Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris*. Vide Lightfoot : Minist. templi. 16. 4.

V. 39. Interpretatio authentica verborum Jesu. Intendebat igitur descensum Spiritus sancti, die Pentecostes primum in discipulos congregatos, et postea in ceteros N. T. fideles ac justos. — NONDUM ENIM ERAT SPIRITUS DATUS, QUIA JESUS NONDUM ERAT GLORIFICATUS. Juxta divinæ Sapientiæ decreta, tunc tantum Spiritus sanctus mittendus erat credentibus, quando Jesus futurus erat in gloria Patris etiam per humanitatem suam. Cf. Jo. 16, 7. At

Quæritur an ergo justī, tunc et ante Christum in Vetere Testamento viventes, Spiritum sanctum non habuerint.

R. Spiritum sanctum omnibus justis etiam Veteris Testamenti inhabitasse $\kappa\alpha\tau'$ $\epsilon\upsilon\sigma\phi\gamma\epsilon\lambda\alpha\varsigma$, seu per dona gratiæ sanctificantis, habitum etc., ab omnibus theologis admittitur. Sed præterea alia commemoratur a Patribus Spiritus sancti inhabitatio $\kappa\alpha\tau'$ $\omega\sigma\iota\lambda\alpha\varsigma$, seu substantialis Spiritus sancti præsentia, qua Deus justis præsens sit, non modo secundum suam immensitatem, sed sicut amatus in amante et amans in amato, adeoque ex novo unionis titulo : atque ita est nova Dei in justis præsentia secundum *essentialiam*. Est et novus quidam modus præsentiae secundum *potentiam* seu operationem, ut patet. Est et tertius, quem dicunt secundum *præsentiam* seu tutelam. Præsentiam hanc Spiritus sancti *substantialem* in justis quibuscumque, etiam Novi Testamenti, aliqui negant (ut Luc. Brug. in h. l.); at immerito, contra nimis claram Scripturæ et constantem Patrum doctrinam. — Petavius (De Trin. 8, 4 sq.) eam concessam fuisse dicit justis Novi Testamenti, non vero Veteris Testamenti. At testi-

monia Patrum quæ ad id probandum affert, sunt partim spuria, partim non demonstrantia, aliisque eorumdem Patrum contraria (1). Nihilominus Patres discrimen ponunt inter donationem

(1) Spurii sunt : August. sermo 185 de tempore idem ac sermo 1 in fer. II Pentec. ; item sermones de tempore 126 et 182 (vide Migne. Patr. lat. t. 39). Genuinis autem a Petavio citatis locis opponi possunt ex iisdem Patribus sequentes : August. (De peccato orig. cont. Pelag. n. 29-31 et n. 28), ubi dicit de justis ante Christum : « Et ipsorum corda etiam mundabantur mediatoris fide. et diffundebatur in eis caritas per Spiritum sanctum. » — Athan. (Orat. IV cont. arian., n. 29) : « Unus... idemque est Spiritus, qui ut tunc, sic et nunc eos qui ipsum recipiunt, sanctificat et consolatur. » — Gregor. Naz. (Orat. 41, n. 9, 11) « Spiritus sanctus semper quidem erat, et est, et erit... Erat igitur semper participabilis, non participans, perficiens, non ab alio perfectus... sanctificans..., deificans..., gratias dividens, Spiritus adoptionis, veritatis, sapientiæ. » Cyrill. Hieros. (Catech. XVI, 1, 27) : « Hic etiam (Spiritus) in omnes justos et prophetas venit : Enos dico, Enoch, Abraham... » — Hieron. (Epist. 120, c. 9) : « Ego audacter dicam, et tota libertate pronuncio, ex eo tempore, quo apostoli Domino crediderunt, semper eos habuisse Spiritum sanctum : nec potuisse signa facere absque Spiritus sancti gratia, sed pro modulo atque mensura. » — Cyrill. Alex. (Thesauri ass. XI, p. 106) : « Facile cernitur regnum cœlorum priscis etiam patribus paratum fuisse, veluti etiam conformibus imagini Filii sui. » Talem conformitatem et Spiritus sancti inhabitationem denegat quidem prophetis V. T., at qua *prophetis*, non qua *credentibus* in Christum venturum. En ejus verba (in h. l.) : « Consideremus ergo, repetam enim propositum sermonis finem, in sanctis quidem prophetis velut uberem quamdam illuminationem et prælustrationem fuisse Spiritus, quæ dirigere posset ad futurorum comprehensionem et oculorum notitiam; in iis vero qui credunt in Christum, non simpliciter illustrationem Spiritus esse censemus, sed ipsum Spiritum inhabitare penitus et hospitari confidimus. Unde jure quoque templa Dei dicimus, quum nullus sanctorum prophetarum Dei templum appellatus sit unquam... Quum ergo divinus evangelista nobis ait : *Nondum enim erat Spiritus, quia Jesus nondum glorificatus erat*, integram perfectamque in hominibus sancti Spiritus habitationem eum significare colligamus. » — Basil. (De Spir. sancto. n. 61) : « Nam qui jam non vivit secundum carnem, sed Spiritu Dei agitur, ac filius Dei nominatur et conformis imagini Filii Dei factus est, spiritualis dicitur... Præterea sicut in corporibus est sanitas, aut calor, aut in genere affectiones facile mobiles; sic et in anima frequenter est Spiritus, in iis qui propter mentis instabilitatem facile gratiam acceptam expellunt, nequaquam permanens : qualis erat Saul et septuaginta seniores filiorum Israel. » — S. Chrysost. in locis allatis a Petavio agit de gratia Synagogæ per se spectatæ.

S. Spiritus in utroque Fœdere. In V. T. erat *privata, restricta, occulta*; in N. T. *publica, larga, patens*. Jam hæc ultima donatio in textu nostro dicitur nondum facta, perficienda autem a Redemptore, post ascensionem glorificato, die Pentecostes et deinceps in Ecclesia. Cf. Tolet. in Jo. 1, 12, annot. 35.

Nota. Græcus receptus habet : οὕτω γὰρ ἦν πνεῦμα ἄγιον, ὅτι Ἰησοῦς... Lectio emendatior omittit ἄγιον. — Vox δοθέν vel δεδομένον, in aliquot codicibus, glossema est, recte tamen sensum Christi exprimens.

V. 40. EX ILLA ERGO TURBA multi, πολλοί, QUUM AUDISSENT HOS SERMONES, τὸν λόγον, cujus, ut videtur, evangelista non nisi thema retulit, DICEBANT : HIC EST VERE PROPHETA, ὁ προφήτης ille eximius, Moysi similis, de quo Deut. 18, 18. In quo vaticinio Spiritus sanctus ipsum Messiam intendebat; illi autem homines erronee τὸν προφήτην alium a Messia putabant. Cf. Jo. 1, 20, 21, ubi etiam distinguunt inter τὸν προφήτην et τὸν χριστόν.

V. 41. ALII DICEBANT : HIC EST CHRISTUS, ὁ χριστός (ἠΐψ, *Messias*). En secunda de Christo opinantium categoria, sola veritatem assecuta. — QUIDAM AUTEM... NUMQUID A GALILÆA, in qua Jesum natum putabant, VENIT CHRISTUS?

V. 42. NONNE SCRIPTURA DICIT : QUIA EX SEMINE DAVID (Is. 11, 1; 2 Sam. 7, 12) ET DE BETHLEHEM CASTELLO (Mich. 5, 2), UBI ERAT DAVID (1 Sam. 16, 4; 17, 12), VENIT CHRISTUS. Nativitas Jesu in Bethlehem passim a populo ignorabatur. Hinc eorum objectio, cujus solutionem querere debuissent et invenire sane potuissent. Hæc igitur tertia est categoria opinantium de Jesu, negantium eum Messiam, et seductorem esse contendentium.

V. 43. DISSENSIO ITAQUE FACTA EST inter tres illas categorias, circa Jesu personam.

V. 44. QUIDAM, ex tertia categoria, ut videtur, VOLEBANT APPREHENDERE EUM; SED NEMO MISIT IN EUM MANUS, quia nondum venerat hora ejus, qua ipse sponte sua se inimicis suis apprehendendum permetteret.

Ministri et Nicodemus reprehensi.

45. *Venerunt ergo ministri ad Pontifices, et Phariseos. Et dixerunt eis illi : Quare non adduxistis illum?* 46. *Responderunt ministri : Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo.* 47. *Responderunt ergo eis Pharisei : Numquid et vos seducti estis?* 48. *Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Phariseis?* 49. *Sed turba hæc, quæ non novit legem, maledicti sunt.* 50. *Dixit Nicodemus ad eos, ille qui venit ad eum nocte, qui unus erat ex ipsis :* 51. *Numquid lex nostra judicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, et cognoverit quid faciat?* 52. *Responderunt, et dixerunt ei : Numquid et tu Galilæus es? Scrutare Scripturas, et vide quia a Galilæa propheta non surgit.* 53. *Et reversi sunt unusquisque in domum suam.*

V. 45. VENERUNT ERGO MINISTRI, satellites missi a synedrio ad Jesum apprehendendum : VENERUNT, terminata festivitate, rationem officii sui reddituri. Ij autem, auctoritate et sublimitate sermonum Christi, Deo animos eorum disponente, nimium perculsi, quum vellent ei manus injicere, præ admiratione et reverentia prohibiti sunt. Ideo

V. 46. RESPONDERUNT... : NUMQUAM SIC LOCUTUS EST HOMO, SICUT HIC HOMO.

V. 47. RESPONDERUNT ERGO EIS PHARISÆI ; NUMQUID ET VOS SEDUCTI ESTIS?

V. 48. Seductos eos esse pharisæi probare volunt ex auctoritate principum et legisperitorum, quorum nullus in Jesum credat.

V. 49. Quod si de turba multi credant, hoc, aiunt, ignorantiae eorum tribuendum est. Ideo MALEDICTI SUNT. Quæ affirmatio imprecationis vim habet.

V. 50. NICODEMUS... QUI VENIT AD Jesum NOCTE, ante annos duos et dimidium (Jo. 3, 2), et ab eo tempore procul dubio in Jesum crediderat, UNUS EX IPSIS, pharisæus (3, 1) et membrum synedrii. Ipse, ut erat vir sincerus et justitiæ amans, DIXIT EIS :

V. 51. NUMQUID LEX NOSTRA... Interrogatio fortiter affirmativa

injustitiæ Judæorum, qui contra legis præscriptum Jesum ut legis transgressorem condemnabant, quum nullam de ejus causa juridicam inquisitionem instituissent. Unde et ipsi legem transgrederentur.

V. 52. NUMQUID ET TU GALILEUS ES? ἐκ τῆς Γαλιλαίας εἶ. et quæ talis faves isti Galilæo?... Patet te nescire Scripturas, quarum testimonium nobis sufficit ut condemnemus hunc Galilæum qui se prophetam dicit : nam, teste Scriptura, A GALILÆA PROPHETA NON SURGIT. Græce : ὅτι προφήτης ἐκ τῆς Γαλιλαίας οὐκ ἐγγίγερται. Sensus ergo : *quia a Galilæa nullus prodiit propheta*. — Hæc omnia falsa erant, nam : *a*) Jesus non erat ortus ex Galilæa, sed ex Judæa; — *b*) nusquam Scriptura negat prophetam e Galilæa proditum; — *c*) Jonas erat Galilæus (4 Reg. 14, 25).

V. 53. REVERSI SUNT... IN DOMUM SUAM. Ergo nihil tunc actum fuit contra Jesum.

De authentia hujus versiculi vide ad caput VIII.

APPENDIX.

Paraphrasis exegetica Jo. VII, 1-43.

Post hæc Jesus conversatus est in Galilæa : nolebat enim in Judæa versari, quia principes nationis quærebant ipsum interficere.

Proxima autem erat Judæorum festivitas tabernaculorum, Scenopægia dicta. Qua occasione dixerunt ei cognati ipsius : Transi hinc e Galilæa et vade in Judæam, ut et discipuli tui, quos ibi habes, videant opera mirabilia quæ facere soles. Qui enim per præclare facta quærit innotescere, ea non facit in occulto (tu autem per mirabilia quæ operaris quæris tamquam Messias agnoscere) : ergo, si tibi vis constare, quum talia opera tu facias, manifesta teipsum mundo (Jerusalem hæc exhibendo, non in ignota Galilææ regione ea continendo). Ita loquebantur cognati ejus, quia neque ipsi in eum tamquam in Messiam plenam et rectam fidem habebant. Quibus respondit Jesus : Tempus meum quo me mundo manifestem nondum advenit; tempus autem vestrum quo palam prodeatis semper est paratum : quancumque volueritis patet vobis vos exhibendi opportunitas.

Nulla est ratio ob quam vos odio habere possit mundus perversus; sed me odio habet, quia ego opera ejus palam malitiæ arguo (magna ergo mihi opus est prudentia ut me huic mundo manifestem). Vos igitur, si lubet, ite Jerosolymam ad celebrandam festivitatem illam : ego autem nondum ad eam proficisci volo, quia tempus quo id opportune facere possim nondum impletum est. Hæc quum dixisset (cognatis se ad iter accingentibus), ipse mansit in Galilæa. Profectis autem cognatis suis, tunc et ipse ivit ad festivitatem, non manifeste (docendo et miracula patrando), sed quasi in occulto (solus vel cum exiguo comitatu).

Judæi interim quærebant eum dum agebatur festivitas (ad quam putabant eum advenisse), et dicebant : Ubi est iste? Et in turba murmur multum de eo erat. Quidam enim dicebant : Vir bonus est. Alii autem dicebant : Minime, sed impostor est seducens vulgus populi. Nemo tamen palam causam ejus defendebat, propter metum Judæorum (in populo primatum tenentium).

Quum autem festivitas jam mediaret (die quarto), ascendit Jesus in templum et docebat (sacras Scripturas exponens). Et qui eum audiebant Judæi (legisperiti) mirabantur, dicentes : Quomodo iste novit Scripturas exponere, quum tamen hujusmodi scientiam nunquam didicerit? Respondit eis Jesus : Doctrina quam ego trado non est mea, a me excogitata, sed doctrina est ejus qui misit me. Si quis voluerit ejus voluntatem facere, ipse (per lumen fidei quod consequetur) cognoscet qualis sit illa doctrina quam trado : utrum ex Deo sit, an ego a meipso loquar (doctrinam humanam a me homine excogitatam). Qui a semetipso loquitur a se excogitata, gloriam propriam sollicite quærit; ille vero qui (omissa propria gloria) quærit dumtaxat gloriam ejus qui se misit, eo ipso veracem se probat, neque in eo est injustitia (qua sibi arroget bonum alienum).

(Sed jam videamus quo jure me violatæ legis accusetis.) Nonne Moyses est qui dedit vobis legem Decalogi? Et tamen nemo ex vobis istam legem observat. Quid ergo me quæritis interficere tamquam ejusdem legis violatorem? Respondit turba (Judæorum insidias nesciens) : Dæmonio insanix agitaris : quis te quærit interficere? Respondit eis Jesus : Unicum coram vobis feci prodigium (sanationem paralytici sabbato peractam); et omnes

miramini stupore indignationis, violatam legem inclamantes. (Vos autem ipsos eandem legem violare illico ostendo.) Moyses quidem tradidit vobis circumcisionem servandam, non tamen tamquam legem a se latam, sed ut proxim a patriarchis acceptam; et nihilominus diebus sabbatinis circumciditis homines (qui sabbato nati sunt, paternam quidem traditionem servantes, sed legem Moysis de sabbato violantes. Quod si reponitis, tali circumcisione non violari legem Moysis, et ipse repono) : Si circumcidere quis potest hominem sabbato, ita ut tamen non violetur lex Moysis : quo ergo jure mihi indignamini, quia integrum hominem sanitati restitui die sabbato? Quasi caritas erga proximum non æquo jure a violatione legis sabbatinæ excusaret ac paternæ traditionis reverentia! Nolite igitur judicare secundum faciem, eandem causam varie de variis personis decernentes, sed justum proferte et æquale de omnibus judicium.

Dicebant ergo quidam ex civibus Jerosolymitanis (ipsi Judæorum insidiarum consci) : Nonne hic est quem quærent interficere? Et ecce palam, libere et audacter loquitur, et nihil ei dicunt! Numquid vere jam principibus nostris persuasum est hunc esse Christum? Sed (talis esse nequit : nam) hunc Jesum scimus unde sit oriundus; Christi vero, ubi apparuerit, nemo cognoscet natalia et patriam. His auditis, clamabat Jesus in templo, docens et dicens : Esto! Cognoscitis me, et unde sim oriundus; sed (nihil inde contra auctoritatem doctrinæ meæ jure concludere potestis : nam) non prodii tamquam propria auctoritate docens, sed ut missus ab alio : ille autem qui me misit, verax est, hunc vero vos non cognoscitis (rectam de eo notitiam non habetis). Ego cognosco eum, quia ab ipso sum genitus, et ipse me misit in terram.

Ob hæc verba quærebant isti Jerosolymitani eum apprehendere; nemo tamen misit in illum manus, quia nondum venerat hora ejus (prædefinita, qua se inimicis suis permitteret). De vulgo autem plebis multi crediderunt in eum, et dicebant : Christus, quum venerit, plurane faciet prodigia in signum missionis suæ, quam quæ homo iste fecit? Pharisei vero, audientes turbam talia in favorem Jesu mussitantem, miserunt apparitores templi ut comprehenderent eum.

Ad quos dixit Jesus : Adhuc modicum tempus vobiscum conversabor; post quod revertar ad eum qui me misit. Postea quæretis me (in summa rerum vestrarum angustia adiutorem), et non invenietis; sed neque eo ubi ego sum, vos venire potestis (sive in præsentī vita sive in futura). His auditis, dixerunt Judæi inter se : Quo hic iturus est, ubi eum non inveniamus? Numquid iturus est ad dispersos ubique terrarum gentiles eosque docturus? Quid sibi vult quod dixit : Quæretis me et non invenietis; et eo ubi ego sum vos non potestis venire?

Die autem novissimo festivitatis (octavo), qui solemnissimus erat, stabat Jesus (in templo) et clamabat, vocem cum fervore attollens : Si quis sitit, veniat ad me et bibat! Qui credit in me, sicut pluribus in locis (æquivalenter) dicit Scriptura, e medio sui prosilire faciet flumina aquæ vivæ (gratiarum supernaturalium abundantiam). Hoc autem dicebat Jesus de donis Spiritus sancti, quem (specialissimo modo) accepturi erant credentes in eum : tunc enim nondum (eo modo et ea plenitudine) fuerat datus Spiritus sanctus, quia Jesus nondum erat per suam ad cœlos ascensionem glorificatus.

Ex illa ergo turba, aliqui, auditis hisce Jesu verbis, dicebant : Hic est vere ille propheta prædictus a Moyse. Alii dicebant : Hic est Messias noster. Quidam autem dicebant : Estne e Galilæa proditurus Messias? Nonne Scriptura dicit (apud Michæam, Nathanem etc.), Messiam nasciturum e progenie Davidis, et quidem in oppido Bethlehem, quæ patria fuit Davidis?

Dissensio itaque facta est in turba circa eum.

CAPUT VIII.

Argumentum. Jesus postridie docet in templo, et adducitur ei mulier adultera, quam, recedentibus accusatoribus, indemnata dimittit (1-11). — Cum pharisæis habet prolixum colloquium, quo plura eos de divina sua auctoritate et origine docet (12-20); — ipsis acriter perversitatem eorum exprobrat (21-29); — non Abrahæ eos sed diaboli filios pronunciat (30-50); — se autem Abrahamo majorem et priorem proclamat (51-58). — Judæi volunt eum lapidare, sed Jesus evadit e manibus eorum (59).

DISSERTATIO PRÆVIA.

De authenticâ Jo. VII, 53 — VIII, 11.

Quæstio difficilis movetur de hujus partis authenticâ. Est autem duplex : altera dogmatica, altera critica (1).

Quæstio 1^a. *Num liceat catholicis de hujus pericopæ authenticâ ob rationes criticas serio dubitare.*

R. Solutio pendet a sensu decreti concilii tridentini de canonicis Scripturis (Sess. IV) : an scilicet nostra hæc pericopa ibi veniat sub nomine *partis* libri canonici. Jam de hac re

1^a sententia, Vercellonii (2), **negat.** Nam, ait, Tridentinum intendebat tantum eas partes quas tunc protestantes rejiciebant, puta fragmenta libri Esther, canticum trium puerorum etc. Solos

(1) De duplici questione multo fusius egi in periodico *Études religieuses*. Nov. 1876, Januar. et Febr. 1877. In ultimo articulo delenda est conjectura quam ex Le Hir desumpsi : « pericopam de adultera probabilius adfuisse in versione syriaca Curetonii. » Constat enim ex istius versionis recentius reperto fragmento, Jo. VII, 53 — VIII, 11 in ea versione desiderari. Impressa fuere hujus fragmenti 100 exemplaria *for private circulation*, cura cl. D. Whright, anno 1873.

(2) In dissertatione speciali, quam vide in *Revue catholique de Louvain*, anno 1866, Nov. Dec.; et 1867, Jan.

enim protestantes suo hoc anathemate percellere volebat. — Ergo quæstio proposita integra foret catholicis.

2^a sententia, Card. Franzelin (De S. Script. Thesi 19, p. 466 sq.) **affirmat**. Ratio est, Tridentinum non restringere suum decretum ad illas tantum partes : unde anathemate vult percellere, primario quidem protestantes, propter quorum audaciam decretum condiderat; sed et secundario eos omnes qui in posterum simile aliquid attentarent. Est autem hæc historia pericopa sat notabilis, ut *pars* evangelii S. Joannis dici debeat, ita ut si abesset, liber iste mutilus ab omnibus censeretur.

Quibus argumentis addere jam possumus aliud multo validius. Constat enim ex Actis cōcilii tridentini a Theiner nuper editis, Patres per illa verba : *cum omnibus suis partibus*, ante omnia intendisse .. *fragmenta : particulas evangeliorum* .., et voluisse 17 Patres eas in decreto specificari, 34 autem censuisse ab enumeratione abstinendum. De fragmentis autem deutero-canonicis V. T., quæ sola intendisse Patres opinatus est Vercellone, nulla reperitur in Actis concilii specialis mentio. Vide Acta t. I, p. 71-77. 84. 85.

Conclusio. Quamvis Ecclesia priori sententiæ nullam notam censuræ imposuerit, et licuerit Vercellonio eam Romæ publica dissertatione propugnare, altera tamen sententia videtur nobis longe probabilior. Igitur admittimus hanc historiam decreto tridentino comprehendī, et ideo nobis integrum non esse ut eam tamquam spuriam rejiciamus, etiamsi rationes criticæ hoc suaderent.

Quæstio 2^a. An et quomodo possit hæc conclusio critice statui.

N. B. Hæc quæstio *a)* necessaria est ut possit de authenticia hujus loci cum acatholicis agi (vel cum iis catholicis qui putant hanc pericopam sub decreto tridentino non comprehendī); *b)* utilis est catholicis authenticiam a priori admittentibus : ipsos enim juvat investigare quousque de ea documentis etiam criticis constare possit.

A) Contra authenticam :

1° Codices. Deest in uncialibus antiquissimis et præstantissimis : **Σ** (sinitico), B (vaticano), C (regio paris.), A (alexandrino), qui 4 codices sunt seculi IV vel V. — In A deesse concluditur

ex deficiente spatio sufficiente pro parte mutila codicis a Jo. 6. 50 ad 8. 52. Idem dic de C mutilo a 7, 3 ad 8. 24 (1). — Deest etiam in uncialibus L, T, X, Δ (L, Δ spatium vacuum relinquunt). — Deest in minusculis plus 60 et in multis evangelistariis (saltem 30). — Qui eam habent, exhibent eam cum mira lectionum varietate.

2° **Versions.** Deest in optimis codicibus Italæ; in syriaca curetoniana, peschito et philoxeniana; in plerisque codicibus copticæ; in sahidica; in aliquot codicibus armenæ; in gothica Ulfilæ.

3° **Patres.** Omnes Patres græci qui de evangelio S. Joannis scripserunt omittunt hujus loci commentarium: Origenes, Apollinarius. Theodorus Mops., Cyrillus Alex., Chrysostomus, Basilus, Cosmas, Nonnus poeta, Theophylactus. Inter Latinos Tertullianus et Cyprianus. — Eusebius eam noverat, ut nonnullis videtur ex Papiæ, sed eam ad apocrypha refert. Ita enim (H. E. 3, 19): *· Ponit etiam ibi (Papias) historiam mulieris quæ multis peccatis accusata est apud Dominum, quam etiam historiam habet evangelium secundum Hebræos.* — At ista mulier non est adultera de qua Jo. VIII: hæc enim unico tantum peccato accusata est apud Dominum. — Euthymius pericopam exponit, sed vix dubitat interpolatam et propterea a Patribus omissam censet.

4° **Argumenta interna.** a) Stylus sæpe manum alienam a Joanne prodit. Ita (v. 2) ὁρθρου pro πρωί; πᾶς ὁ λαὸς pro ὁ ὄχλος; (v. 5) ἐνεπέλατο pro ἔγραψεν; (v. 7) ἀναμάρτυρος pro ἀμαρτίαν οὐκ ἔχων; (v. 10 et 11) κατακρίνειν pro κρίνειν. Particula δὲ sæpe pro οὖν quæ Joanni familiaris est. — b) Nonnulla adjuncta minime sunt verisimilia.

B) Pro et contra afferuntur :

1° **Codices.** Habent obelis vel asteriscis notatam E, S, A, M, et minusculi 45. — Habent eam in fine evangelii S. Joannis minusculi 11 et unum evangelistarium. — Habent post cap. 21

(1) In indice codd. A et C omittitur capitulum: περὶ τῆς μοιχαλίδος: unde dubium non est historiam istam in A et C defuisse. Index A est ejusdem manus ac codex ipse.

Lucæ : 4 minusculi (1); minusculus unus post Jo. 7, 36; unus post Jo. 8, 12. — In aliquot codicibus additur in margine eam historiam in plerisque codicibus non reperiri; sed simul nonnulli monent eam tamen in *antiquioribus* reperiri (ἐν τοῖς ἀρχαίοις).

2° **Versiones.** Philoxenianæ codices recentiores eam habent, sed in margine notant in Peschito non inveniri. — Armenæ codices aliquot eam ad calcem evangelii rejiciunt. — In multis codicibus Italæ reperitur.

3° **Patres.** S. Hieronymus (Adv. Pelag. 2, 17) : « *In evangelio secundum Joannem in multis et græcis et latinis codicibus invenitur de adultera muliere quæ accusata est apud Dominum.* » Deinde argumentatur ex voce ἀναμάπτως. — Euthymius, auctor sec. XI, eam explicat quia utilem, sed dicit : φαίνονται παράγγραφα καὶ προσθήκη.

C) Pro authentia.

1° **Codices.** Habent unciales : D, F, G, Π, K, U, Γ (D, cantabrigensis, est seculi VI, sed antiquissima exemplaria repræsentat : habet quidem hinc inde quosdam locos apocryphos, sed minutos tantum; et fere referre videtur τὴν κοινὴν ἔκδοσιν seculi II). — Minusculi plus 300. — Evangelistaria 6 et alia permulta quæ legendam indicant in festo S. Pelagiæ, vel S. Theodoræ, S. Eudociæ, S. Mariæ ægyptiacæ. — Multi codices græci et latini, teste S. Hieronymo, et ἀρχαῖα ἀντίγραφα, in scholiis ad plures codices.

2° **Versiones.** Vulgata latina; arabica; persica; æthiopica; syriaca hierosol. (quæ quum prope accedat ad D et ad curetonianam versionem, remotam antiquitatem referre censenda est); slavica; anglosaxonica. Inter has versiones sola Vulgata magni est momenti. — Armenæ plerique codices eam habent; cur autem in ceteris desit, rationem reddit S. Nikon monachus : hanc historiam Armenos ex evangelio abstulisse, dicentes eam « noxiam esse plerisque eam audientibus. » (Vide Migne. P. G. t. I, p. 655.)

3° **Patres.** Citatur in *Constitutionibus apostolorum* (2, 24, 4), quod opus est probabilius seculi III; in Synopsi Athanasii no-

(1) Cujus erroris ratio fuerit procul dubio parallelismus verbalis inter Luc. 21, 37. 38 et Jo. 8, 1.

mine insignita, n° 50; a S. Paciano, seculo IV, (Ep. ad Sympr. 3^a, n° 20) : ~ Nolite in evangelio legere quod pepercerit Dominus ~ etiam adulteræ confitenti quam nemo damnarat; quod peccatricem quæ lacrymis pedes ejus lavabat absolverit...! ~; a S. Ambrosio (Apol. David 2^a, 1), ubi addit : ~ Profecto si quis ~ ea auribus otiosis accipiat, erroris incentivum incurrit. ~; a S. Augustino (De conj. adult. 2, 7), ubi addit : ~ Quis non intelligat debere ignoscere maritum quod videt ignovisse Dominum... ~ Sed hoc videlicet infidelium sensus exhorret, ita ut nonnulli ~ modicæ fidei, vel potius inimici veræ fidei, credo metuentes ~ peccandi impunitatem dari mulieribus suis, illud quod de adulteræ indulgentia Dominus fecit, abstulerunt de codicibus suis, ~ quasi permissionem peccandi tribuerit qui dixit : *Jam deinceps noli peccare.* ~; a S. Leone M. (Sermo 62 (60., 4) : ~ dicens ~ et oblatae sibi adulteræ : Nec ego te condemnabo : vade et amplius noli peccare ~; a S. Chrysologo et a Sedulio et Cassiodoro. — In Harmonia evangelica edita seculo VI a Vict. Capuano (cap. 120), quam ipse putat esse Tatiani vel Ammonii (sec. III). De qua vide Migne. P. L. t. 68, p. 316. — Notat Dionysius Barsalibi se pericopam de *adultera* reperisse in codice quodam Alexandriæ. Legebatur apud Syros in festo S. Pelagiæ, et feria secunda hebdomadæ quartæ Quadragesimæ. Jacobus Sarugensis (sec. V vel VI ineunte) exposuit eam in prolixo sermone. Demum vetus codex eam affirmat fuisse syriace translata a Paulo abbate e codice quodam alexandrino (vide cl. D. Lamy, in *Revue catholique*, Octob. 1878, p. 397 et 398).

N. B. Qui, ut Maldonat, dicunt Chrysostomum (Hom. 60 in Jo.) de *adultera* loqui, versione latina veteri decepti fuerunt.

4° *Argumenta interna.* a) Si historia hæc non esset genuina, additi versiculi 7, 53 et 8, 1. 2 non nisi a falsario potuissent interpolari, quippe qui transitionem faciunt a textu evangelico indubitato ad pericopam de adultera. Quomodo hujusmodi interpolationem voluntarie introductam ignorasset vel tolerasset Ecclesia? b) Egregie concordant dictum Jesu (v. 15) : *Ego non judico quemquam* et ratio ejus agendi cum adultera. — c) Usque ad 7, 52 narratio versatur in ultimo die festi Scenopagiæ, et, si spuria est nostra pericopa, nulla facta mutatione loci et temporis

pergit pronunciare Christus verba 8, 12 sq. At modus loquendi evangelistæ 8, 20 contrarium supponit. Secus cur moneret, verba illa dixisse Jesum *in templo*, quod de sermonibus in Scenopegia habitis probe noverant lectores (vide 7, 14 et comment. in 7, 37). Cf. Hilgenfeld : *Einleitung in das N. T.* p. 707-708 (1).

5° **Respondent** ad argumenta contra authentiam :

Ad argumenta **externa** : Non omnes allegati Patres contra authentiam urgendi sunt. Nam Origenis tomus 18 periit, in quo deberet locus noster adesse. -- Chrysostomus non dat commentarium Joannis continuum, et sic omittit a 7, 46—8, 21. — Theodori Mops. et Apollinarii commentariorum fragmenta tantum ad nos pervenerunt. — Nullus Pater græcus nostram pericopam positive rejicit : Euthymius solus in hoc inclinatur. — Basilius, Tertullianus et Cyprianus scripserunt quidem de pœnitentia, sed non probatur eos historiam istam citare omnino debuisse. — Si Eusebius eam intendisset, monuisset eam et in codicibus evangelii Joannis reperiri, quod ignorare profecto non poterat.

Ad argumenta **interna** : Ad 1) Textum S. Joannis in tanta hujus loci lectionum varietate vix accurate discerni posse. —

(1) En ejus verba : „ Aber in dem Zusammenhange ist sie (diese Erzählung) „ unentbehrlich. Streicht man dieselbe, so hat man nicht bloss für den „ Ausspruch 8, 15 ἐγὼ ὁ χεῖρος οὐδένα keine rechte Veranlassung, für das „ Auftreten Jesu im Tempel 8, 20 keine rechte Vermittlung, sondern man „ kommt auch aus dem letzten Festtage (7, 37) gar nicht heraus, wie doch „ das Folgende verlangt. „

Placet etiam hic exscribere quæ habet E. Renan (*Vie de Jésus*, 13e édit. *Appendice*, p. 500. 501) : „ Le récit de la femme adultère laisse place à de „ grands doutes critiques. Ce passage manque dans les meilleurs manu- „ scrits ; je crois cependant qu'il faisait partie du texte primitif. Les don- „ nées topographiques des versets 1 et 2 ont de la justesse. Rien dans le „ morceau ne fait disparate avec le style du quatrième évangile. Je pense „ que c'est par un scrupule déplacé, venu à l'esprit de quelques faux rigo- „ ristes, sur la morale en apparence relâchée de l'épisode, qu'on aura „ coupé ces lignes qui pourtant, vu leur beauté, se seront sauvées, en s'at- „ tachant à d'autres parties des textes évangéliques... On comprend, en „ tout cas, beaucoup mieux qu'un tel passage ait été retranché qu'ajouté. „ Hæc exscribendo nolim aliquam miseri apostatæ opinionibus auctoritatem tribuere : ostendere tantum volui etiam apud rationalistas hypercriticos pericopæ nostræ causam minime ut perditam haberi.

Ad 2) Joannem quasdam hic peculiare adhibere voces ob specialem tractandam materiam: eumque etiam in locis non controversis nonnunquam adhibere ἄπας λέγουμεν . v. g. 9, 21 : ἡλικίαν ἔχειν ; 9, 22 : συντίθεσθαι ; 9, 28 : λοιδορεῖν ; etc. — Particulam ὅς adhibet etiam alibi. Ita v. g. 7, 37-44, ὅς venit quater. ὃν bis; 8, 12-20, utrumque quater; et in ipsa pericopa nostra, si variantium lectionum ratio habetur, particula ὅς non undecies sed quater tantum occurrit. — πρῶτ bis tantum habet Joannes; contra in Apocalypsi (22, 16) occurrit ὁρῶντός . — ἐντέλλομαι habet 14, 31; 15, 14. 17.

D) Epicrisis et conclusio.

Pericopam 7, 53—8, 11 seculo IV in multis græcis codicibus tunc exaratis et in nonnullis latinis defuisse negari non potest. Sed notatur adfuisse in *antiquioribus*, quales merito supponere possumus codices sec. III et II; quod confirmatur ex eo quod reperitur in D, qui antiquissimum exemplar repræsentat. Quodsi ita, quomodo e multis codicibus evanuit? Ob timorem scandali, uti quoad aliquos certo novimus ex S. Augustino. Tale autem motivum seculis III et IV frequens adfuisse, probabile fit ex tanto istius temporis disciplinæ rigore in Ecclesia, ac præsertim in sectis novatianorum ac montanistarum, et ex magna conjugum licentia tunc grassante (1). Neque aliter factum apud Armenos ex Nicone accepimus. Igitur et ob scandali pusillorum metum fuerit hæc historia in publicis lectionibus omissa, et ut omitteretur signo aliquo notata, ob quod eam imperiti librarii tamquam spuriam forte rejecerint. Omissio in evangelistariis inde plana fit. Silentium Patrum græcorum ex statu codicum eorum temporis satis explicatur. — Postea, cessante ratione scandali, pericopa fuerit passim recepta: hinc ejus frequentia in codicibus minusculis et in uncialibus recentioribus. Theophylactus et Euthymius censendi sunt eam ob auctoritatem magistri sui Chrysostomi non recepisse. — Tandem argumentum ex stylo desumptum incertius est quam ut externa hæc argumenta labefactet. — In hac probabili explicatione una seria remanet difficultas:

(1) Vide Salvian. *De gubernat. Dei*. 4, 5, 6.

quomodo syriaca versio, facta seculo II, pericopam non habeat. Documenta antiqua nihil suppeditant ad hujus difficultatis solutionem.

Ex altera parte, ii qui pericopam ut spuriam habent, volunt eam ex aliquo apocrypho in evangelium irrepsisse. At hæc mera conjectura est. ad quam immerito testimonium Eusebii de Papia invocatur, et quæ cum Augustini, Ambrosii et Niconis testimoniis non concordat. Nec videtur quomodo potuerit hæc pericopa inseri, ut ostensum est supra.

Igitur totius loci disputati authenticia nobis videtur etiam *critice probabilior*.

EXPOSITIO TEXTUS.

Absolutio mulieris adulteræ.

1. *Jesus autem perrexit in montem Oliveti : 2. Et diluculo iterum venit in templum, et omnis populus venit ad eum, et sedens docebat eos. 3. Adducunt autem Scribæ, et Pharisei mulierem in adulterio deprehensam : et statuerunt eam in medio. 4. Et dixerunt ei : Magister, hæc mulier modo deprehensa est in adulterio. 5. In lege autem Moyses mandavit nobis hujusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? 6. Hoc autem dicebant tentantes eum, ut possent accusare eum. Jesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terra. 7. Cum ergo perseverarent interrogantes eum, erexit se, et dixit eis : Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat. 8. Et iterum se inclinans, scribebat in terra. 9. Audientes autem unus post unum exhibant, incipientes a senioribus : et remansit solus Jesus, et mulier in medio stans. 10. Eri-gens autem se Jesus, dixit ei : Mulier, ubi sunt, qui te accusabant? nemo te condemnavit? 11. Quæ dixit : Nemo, Domine. Dixit autem Jesus : Nec ego te condemnabo : Vade, et jam amplius noli peccare.*

V. 1. Jungendus potius capiti præcedenti. IN MONTEM OLIVETI, ita vocatum ob frequentes in eo plantatas olivas. Ibi solebat Jesus usque ad multam noctem orationi vacare (Luc. 21, 37;

6, 12). — Mons Oliveti a Jerusalem distabat leucæ fere quadrante, situs ad orientem. Inter montem istum et civitatem erat vallis Cedron, in cujus imo torrens Cedron.

V. 2. ET DILUCULO..., id est, postridie festivitatis Tabernaculorum, mane,... SEDENS DOCEBAT EOS : doctoris enim proprium erat sedendo docere.

V. 3. Dum autem ibi sedet docens, ADDUCUNT.. SCRIBÆ ET PHARISÆI MULIEREM IN ADULTERIO DEPREHENSAM...

SCRIBÆ ET PHARISÆI, illi legisperiti, hi legis strictam observantiam jactantes. Non iudicum partes agunt, sed sive accuatorum sive testium. Atque hæc ratio videtur cur Joannes non scripserit : ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς. Eos putat Kuinoel fuisse *zelotas*, qui, non exspectata sententia iudicis, ex lege puniebant homines in delicto deprehensos, juxta exemplum Phinees (Num. 25, 6-8). — IN ADULTERIO DEPREHENSAM, gallice : *prise en flagrant délit*... — STATUERUNT EAM IN MEDIO turbæ Jesum circumstantis.

V. 4. ET DIXERUNT EI, reverentiam maligne affectantes, MAGISTER ... DEPREHENSA EST..., ἐπιστοφῶρ μολυσμένη. Ἐπιστοφῶρ terminus est juridicus, alienus, aiunt, a Joannis simplici sermone. At responsio in promptu est. Si scribæ hoc termino usi sunt, quid prohibet quominus eum Joannes referat.

V. 5. IN LEGE AUTEM... TU ERGO QUID DICIS? Ubi hæc notanda : a) Jesum malitiose opponunt Moysi, ad factum sanationis sabbatinæ tacite alludentes, unde expectant responsum præscripto legis contrarium. — b) Id autem se obtenturos æstimant quia norunt Jesum in peccatores misericordem (Luc. 7, 34). — c) Et sic novam aucupantur occasionem eum prævaricationis in legem accusandi (v. 6). — d) Lex Moysis (Lev. 20, 10) pœnam mortis decernebat in adulteros, eam autem lapidatione perficiendam esse ibi non dicit; at id ipsum non obscure insinuat Ezech. 16, 38. 40. Cf. etiam Deut. 22, 24.

V. 6. ... TENTANTES EUM, laqueum ei nectentes, non doceri cupientes, UT POSSENT ACCUSARE EUM tamquam legis contemptorem et flagitiorum fautorem.

Sunt qui velint, phariseos ansam quæsiisse accusandi Jesum, qualiscumque demum ejus responsio fuisset. Si non lapidandam

adulteram pronunciasset, prævaricationis in legem...; si lapidandam, seditionis in Romanos, qui potestatem reos necandi Judæis abstulerant, et lapidationis pœnam non admittebant (Beelen). — Alii : ut possent eum accusare, sive violatæ legis apud magistratus, sive crudelitatis apud plebem. At nostra expositio magis videtur præcedenti narrationi ac menti pharisæorum congruere.

JESUS AUTEM INCLINANS SE DEORSUM, ut erat sedens (v. 2), DIGITO SCRIBEBAT IN TERRA, id est, in pavimento lapideo templi. Quid scripserit, frustra quæritur, de hoc enim hic nihil insinuatur. — Sunt qui ob v. 7. putent Jesum accusantium peccata descripsisse. Sed, si ita, cur ad recedendum *verba* Christi expectarunt? — Sunt qui putent eum eorum nomina scripsisse, juxta illud Jer. 17. 13 : *Recedentes a te in terra scribentur*, ita tacite eorum perversitatem arguens. — Rectius forte et simplicius admittitur, Jesum nulla verba scripsisse sed solum ductus quosdam in pulvere delineasse, hoc gestu significans se ad captiosam eorum quæstionem nolle attendere.

V. 7. QUUM ERGO PERSEVERARENT... Instant, quia putant Jesum hæsitare et responsum anxie quærere. — EREXIT SE a scribendo, ET DIXIT EIS : QUI SINE PECCATO EST VESTRUM, PRIMUS IN ILLAM LAPIDEM MITTAT, prout erat officium testium (Deut. 17, 7). Divinæ sapientiæ plena responsio! Non dicit, non lapidandam, et sic nihil contra legem pronunciat; accusatores autem insinuat non minorum scelerum reos, ipsos tamen ad propriæ conscientiae dictamen remittens. Neque ideo, ut quidam volunt, falsum emittit principium, facinorosos non posse nisi ab innocentibus et probis puniri vel judicari; sed id tantum, minime congruere ut qui alios traducunt, iisdem vel majoribus quam illos flagitiis se reos cognoscant, quod sane verum est.

V. 8. His verbis quasi fulminis ictu percultos relinquit hypocritas, nihil eos curans, sed spatium eis recedendi suppeditans, ITERUM SCRIBEBAT IN TERRA.

V. 9. AUDIENTES AUTEM (*ἀκούσαντες, quum audiissent*) UNUS POST UNUM EXIBANT, timentes ne coram turba ipsorum scelera revelaret Jesus, quem hominum intima scrutari multiplici experimento didicerant. — INCIPIENTES A SENIORIBUS, ut magis honori suo prospicere curantibus, et forte majorum noxarum

reis, — ET REMANSIT SOLUS JESUS, id est, solus ab accusatoribus, ET MULIER IN MEDIO turbæ STANS.

V. 10. ERIGENS AUTEM SE JESUS a scribendo, et tunc circumspiciens, DIXIT EI : ... NEMO TE CONDEMNAVIT?

V. 11. ... NEMO DOMINE... NEC EGO TE CONDEMNABO, quippe qui *non veni ut judicem mundum* (Jo. 3, 17). — Christus hic officium judicis exercere non tenebatur; at officium salvatoris suavissime exercet, juxta Jo. 3, 17; Luc. 19, 10. — VADE IN PACE, culpa et pœna per me absoluta, ET JAM AMPLIUS NOLI PECCARE. Hinc peccatricem, non peccatum, Jesus absolvit. Nil dubitandum quin Christus simul animo adulteræ gratiam debitæ contritionis indiderit. Admirabile sane exemplum misericordiæ cordis Jesu in peccatores pœnitentes. Nulla increpatio, nullum durum verbum, nulla imposita pœna! Unum postulat : *jam amplius noli peccare!*

Nota. Christus dimittendo adulteram, palam utitur *divina* plane potestate : propria scilicet auctoritate peccata remittendi (Luc. 5, 24). Unde et hæc historia speciale præbet divinitatis Christi argumentum. Ideo procul dubio S. Joannes hanc narrationem evangelio suo inseruit. — Accedit quod absolvendo adulteram facto probavit id quod v. 15° de se asserit : *Ego non judico quemquam.*

Christi de seipso testimonium.

12. *Iterum ergo locutus est eis Jesus, dicens : Ego sum lux mundi : qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* 13. *Dixerunt ergo ei Pharisei : Tu de te ipso testimonium perhibes : testimonium tuum non est verum.* 14. *Respondit Jesus, et dixit eis : Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum : quia scio unde veni, et quo vado : vos autem nescitis unde venio, aut quo vado.* 15. *Vos secundum carnem judicatis : ego non judico quemquam :* 16. *Et si judico ego, judicium meum verum est, quia solus non sum : sed ego, et qui misit me, Pater.* 17. *Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est.* 18. *Ego sum, qui testimonium perhibeo de me ipso : et testimonium perhibet de me,*

qui misit me, Pater. 19. Dicebant ergo ei : Ubi est Pater tuus? Respondit Jesus : Neque me scitis, neque Patrem meum : si me sciretis, forsitan et Patrem meum sciretis. 20. Hæc verba locutus est Jesus in gazophylacio, docens in templo : et nemo apprehendit eum, quia necdum venerat hora ejus.

V. 12. ITERUM ERGO LOCUTUS EST EIS JESUS. Dubium utrum sit continuatio sermonis per adductionem adulteræ interrupti, an novus plane sermo, sive eadem sive alia die habitus. Hoc probabilius : prior enim sermo directus erat ad populum (v. 2); hic autem ad pharisæos, Judæos. Sed et particula *πάλιν* novum esse sermonem satis insinuat. Habitus est in gazophylacio templi (v. 20). — EGO SUM LUX MUNDI, mundum (homines) gratia supernaturalis revelationis per lumen fidei illustrans. QUI SEQUITUR ME in me credendo, lumen fidei a me suscipiendo, NON AMBULAT IN TENEBRIS lapsæ suæ naturæ, tenebris ignorantiae et peccati; SED HABEBIT LUMEN VITÆ, id est, *habet* lumen illud cujus fons sum ego; estque hoc lumen *vitæ* æternæ, vitæ supernaturalis, fons et exordium. Cf. comm. in Jo. 1, 4-9; Trid. VI. c. 6. 8. — Talia certe, præter Deum, nemo de se dicere potest, nisi inaudita labore insania. Unde et his verbis Christus iterum divinitatem suam proclamat.

Adverte *qui sequitur me* hic proprie sonare *qui credit in me*. Recte tamen accommodatur ad *imitationem* virtutum Christi : hæc enim imitatio est fructus fidei in Christum, sponte ex ea nascens.

V. 13. Fidem quam verba hæc Christi merentur statim elevat PHARISÆI (alii certe ab iis qui adulteram adduxerant) : TU DE TE IP SO TESTIMONIUM PERIHIBES : TESTIMONIUM TUUM NON EST VERUM juridice, id est, non debet recipi, nullam fidem meretur, quia unicum est et a te de te ipso latum. Propria laus sordet Talem esse sensum probat v. 17.

V. 14. ETSI (scribendum una dictione) : etiamsi EGO... VERUM EST TESTIMONIUM MEUM, et ut verum recipi debet; et ratio est, QUIA SCIO UNDE VENI ET QUO VADO (cf. Jo. 13, 3). Quorsum hæc ratio? — Quia scio me esse Filium Dei a quo exivi per incarnationem et ad quem vadam per ascensionem. — Hinc infallibiliter

scio divina me in hoc testimonio veracitate pollere. — Apposite in hæc Lucas Brug : - His paucis verbis, *unde veni et quo vado*, comprehenduntur omnia quæ Jesus de se testificari posset et quæ nobis de eo credenda sunt : principium et finis humanæ salutis, mysterium inquam incarnationis et ejus fructus : principio enim et fine reliqua comprehenduntur. — Et Tolet. : - Principium et finem mei adventus scio; et quia hæc scio, propterea dico me lucem esse mundi. — VOS AUTEM NESCITIS UNDE VENIO AUT QUO VADO : mysterium divinæ missionis meæ ex culpa vestra ignoratis, et ideo testimonium illud meum rejicitis. Hæc omnia, licet obscure, in verbis Christi implicantur.

V. 15. VOS SECUNDUM CARNEM JUDICATIS me, id est, secundum id quod vestræ naturæ corruptæ oculis apparet, me ut impostorem *condemnatis* (id enim apud Joannem sonat *καρίτειν*. Vide ad 3, 17); EGO NON JUDICO QUEMQUAM : neminem condemno : non enim ad id missus sum, sed ut salvem mundum (Jo. 3, 17). — Tacite interim his verbis incredulitatem eorum increpat, ob quam condemnari mereantur. — Supplendum esse, *non judico SECUNDUM CARNEM*, contextui adversatur.

V. 16. ET SI (ἐάν, *etiamsi*) JUDICO EGO, etiamsi aliquem condemnarem, JUDICIUM MEUM VERUM EST, seu justum esset, quia SOLUS NON SUM, merus homo, ut vos æstimatis, SED EGO ET QUI MISIT ME PATER, adeoque in tali judicio Pater mecum est, identicam mihi divinam naturam communicans : unde et judicium illud meum essentialiter verum est. Cf. Jo. 10, 30; 14, 10.

Nota. Nonnulli interpretes, non perspicientes transitum idearum a v. 16 ad 17, volunt v. 16 et 18 esse plane synonyma quoad sensum; inde mira confusio : ipsis enim v. 16° *judicium* idem est ac v. 18° *testimonium*. Nam, ait a Lap., *judicium* recte dicitur omnis actus ad judicium spectans, quale est *testimonium*. Hinc v. 15° *non judico quemquam*, contra usum loquendi Joannis et contra parallelismum, exponunt de *judicio discussionis*. Præterea si vellent sibi constare, deberent exponere v. 15 hoc sensu : *ego de nullo perhibeo testimonium*, quod patet esse falsum. — Omnia hæc absona evasit Beelen, quem in commentario secuti sumus. — Confirmatur nostra interpretatio ex constructione græca v. 17 : καὶ ἐν τῷ νόμῳ δὲ, ubi

καὶ... δὲ transitum aliquem fieri indicat. — Ita etiam de Wette, Maier, Olshausen etc.

V. 17. Hactenus prima Christi responsio ad objectionem Judæorum : ~ Testimonium meum verum est quia divinum est, mihi cum Patre commune; tale foret et iudicium meum. ~ Nunc ex iis quæ dixit de sua cum Patre unione sumpto transitu, alteram addit responsionem : ET IN LEGE VESTRA SCRIPTUM EST : QUIA DUORUM HOMINUM TESTIMONIUM VERUM EST, in iudicio pro vero suscipitur (Deut. 17, 6).

V. 18. Atqui EGO SUM... ET... PATER. Duo itaque testes sunt qui testimonium perhibent de Christo. Quum tamen id nequeat intelligi in lege de testimonio alicujus in propria causa adjecto testimonio alterius, enunciatio Christi sensum non haberet, nisi per altissima Trinitatis et incarnationis mysteria exponeretur. Igitur id quod Christus in humanitate testatus modo fuerat, id ipsum de Christo Deo homine testantur duæ divinæ Personæ, Pater nempe et Filius! — Conclusio syllogismi auditoribus relinquitur : ~ Ergo etiam juxta normam legis testimonium meum deberetis ut juridice verum accipere. ~

Si quæeratur quomodo Pater et Filius de Christo testati sint, responderi potest : Pater, quum per Scripturæ vaticinia tum per miracula quæ *dedit ei ut faceret* (Jo. 5, 36. 37); Filius, multis argumentis in Christo divinam naturam manifestando : miraculis propria virtute patratis, prophetiis, cordium scrutatione etc. — Hujus vim ratiocinii Judæi capere non poterant, sed ob eorum culpam : ipsa mysterii propositio debuisset eos ad veritatem quærendam incitare.

V. 19. ... UBI EST PATER TUUS? Malitiosa interrogatio ut accusationem blasphemiae iterum in Jesum proferre possint. Cf. 5, 18. — NEQUE ME SCITIS Dei Filium, NEQUE PATREM MEUM Deum, qua Pater est Messiae. — SI ME SCIRETIS, FORSITAN ET PATREM MEUM SCIRETIS. Græce τὸν πατέρα μου ᾔδειτε ἄν, ubi ἄν non est particula dubitantis sed fortiter affirmantis. Hinc pro *forsitan* Vulgata accuratius posuisset *utique*. Conclusio Christi patet : est enim Patris et Filii relatio mutua, et præterea naturæ divinæ identitas (10, 30 et 14, 7. 9. 10). Hanc si voluissent, fide prælucente cognovissent.

V. 20. Hic sermo Christi terminatur. — ... IN GAZOPHYLACIO, seu ærario sacro, quod erat in - atrio mulierum - (Gazophylacium vox est partim persica : *gaza*, *divitiæ*, *nummi*; partim græca : *φυλάττω*, *conseruo*). — Nemo APPREHENDIT EUM, quamquam multi volebant, QUIA NONDUM VENERAT HORA EJUS, a Patre passioni ejus prædeterminata.

Pharisæorum exprobrata perversitas.

21. *Dixit ergo iterum eis Jesus : Ego vado, et quæretis me, et in peccato vestro moriemini. Quo ego vado, vos non potestis venire.* 22. *Dicebant ergo Judæi : Numquid interficiet semetipsum, quia dixit : Quo ego vado, vos non potestis venire?* 23. *Et dicebat eis : Vos de deorsum estis, ego de supernis sum. Vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo :* 24. *Dixi ergo vobis quia moriemini in peccatis vestris : si enim non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro.* 25. *Dicebant ergo ei : Tu quis es?* *Dixit eis Jesus : Principium, qui et loquor vobis.* 26. *Multa habeo de vobis loqui, et judicare : sed qui me misit, verax est : et ego quæ audiavi ab eo, hæc loquor in mundo.* 27. *Et non cognoverunt quia Patrem ejus dicebat Deum.* 28. *Dixit ergo eis Jesus : Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum, et a meipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater, hæc loquor.* 29. *Et qui me misit, mecum est, et non reliquit me solum : quia ego, quæ placita sunt ei, facio semper.*

V. 21. Novus hic refertur sermo Jesu cum pharisæis, etiam in templo habitus (v. 59), sed quandonam, incertum est. EGO VADO, *ὑπάγω*, *abeo*, ad Patrem scilicet post breve tempus, ET QUÆRETIS ME, quæretis Messiam vestrum in extrema angustia obsesse civitatis vestræ, ET IN PECCATO VESTRO incredulitatis MORIEMINI morte temporali simul et aeterna. QUO EGO VADO, in celum, VOS NON POTESTIS VENIRE, neque in hac vita neque in futura : *vos enim de hoc mundo estis* (v. 23). Cf. comment. ad 7, 33. 34, locum parallelum.

V. 22. ... NUMQUID INTERFICIET SEMETIPSUM... Ad intelligen-

tiam sciendum est id quod refert Josephus (De Bello jud. 3, 8, 5), Judæorum opinione sui interfectores in locum gehennæ maxime caliginosum detrudendos. — Ergo ironice hæc secum pharisæi de Christo. Subaudi, si lubet : „ Eo ipsum profecto non sequeremur. „ — Vel forte simplicius : verbum ὑπάγω, *vado*, liberum dicit discessum; ex alia parte *quo...*, *vos non potestis venire* locum insinuat extramundanum. Inde sic : Numquid per sui occisionem voluntarie ex hac terra discedet? Ita Lücke.

V. 23. ET DICEBAT EIS, non præcise Judæis inter se mussitantibus respondens, sed in sermone v. 21ⁱ pergens, ubi dixerat : *quo ego vado, vos non potestis venire* : VOS DE DEORSUM ESTIS, homines nempe, et qua tales, terrenæ originis; EGO DE SUPERNIS SUM, Filius Dei, et qua talis, cœlestis originis. — VOS DE MUNDO HOC ESTIS improbo et perverso : EGO NON SUM DE HOC MUNDO, quippe cui undequaque adversor. — Duo igitur Jesus assignat inter se et Judæos discrimina : unde duæ rationes ob quas eum in cœlum ascensurum sequi minime possint. Duo hæc non esse synonyma, patet ex sermone in cœna, in quo Christus alterum de apostolis affirmat (13, 33) : *Queretis me : et sicut dixi Judæis : Quo ego vado, vos non potestis venire : et vobis dico modo*; alterum de eis negat (15, 19) : *de mundo non estis*. — Ad prius Christi assertum intelligendum notandum est, ipsum loqui de re quæ est ex una parte sibi, ex altera hominibus propria. Hominum locus proprius terra est, quia terrenæ sunt originis; Christi locus proprius cœlum est, quia de cœlo ortus est. — Hinc homo, ut cœlum adeat, indiget super naturam suam „ in imaginem Filii Dei „ transformari.

V. 24. DIXI ERGO VOBIS, utpote talibus, impio mundo addictis, QUIA (id est gallice *que*) MORIEMINI IN PECCATIS VESTRIS. Id tamen dico, non absolute, sed conditionate ex parte vestra : SI ENIM NON CREDIDERITIS QUIA EGO SUM, ὅτι ἐγὼ εἰμὶ, *que c'est moi*, MORIEMINI IN PECCATO VESTRO. — Christus dedita opera ita loquitur, attributum verbi εἰμὶ tacens, ut quod a Judæis facile suppleri poterat, puta *Messias, Filius Dei...* Ceterum modus hic loquendi multo melius explicatur ex proprietate linguæ aramaicæ, qua Jesus utebatur. Dixerit procul dubio : *רַי אֲנִי הוּא*, *quod ego ille*, cui formulæ respondet in ver-

sione syriaca ³ⲙⲓ ⁵ⲙⲓ. Deinde, eo sensu dictum Christi intelligi debuisse, patet ex locis parallelis : Marc. 13, 6; Luc. 21, 8; Jo. 13, 19.

V. 25. DICEBANT ERGO EI, malitiose fingentes se non intellexisse : TU QUIS ES? in pronomine *quis* emphasim facientes. -- Interrogantibus respondens

DIXIT EIS JESUS : PRINCIPIMUM, QUI ET LOQUOR VOBIS, ⲡⲓⲛⲥⲓⲡⲓⲙⲓⲁ, ⲧⲉⲧⲓ ⲁⲓⲛⲧⲱⲣⲟⲛ ⲛⲟⲃⲓⲥ. ⲉⲃⲧⲓ ⲁⲗⲗⲱⲟ ⲛⲣⲙⲛ̅. Hæc responsio crux est interpretum!

Quæritur 1° de vera lectione, utrum ⲉⲃⲧⲓ an ⲉⲃⲧⲓ.

R. De hac re codices unciales nihil decernere valent, quum interpunctionem et vocum separationem non habeant. Inter codices minusculos multi habent ⲉⲃⲧⲓ, plerique tamen ⲉⲃⲧⲓ. Itala probabilius habebat *initium quod*, ut apud Idacium. Ambrosium, Vigilium. Augustinus legit, modo *principium quod*, modo *principium quia*. — Vulgatæ optimi et antiquissimi codices, uti et S. Hieronymi operum manuscripta, legunt *quia*, ideo putarem istud *qui et loquor* oscitantia librariorum irrepsisse pro *quia*. ⲉⲃⲧⲓ videtur legisse S. Chrysostomus; ita legunt Theophylactus et Euthymius. — ⲉⲃⲧⲓ habet Nonnus.

Hæc omnia rem in dubio relinquunt. Contexta oratio etiam nihil valet decernere. Aliis enim exponendi modis convenit lectio ⲉⲃⲧⲓ, aliis, lectio ⲉⲃⲧⲓ.

Quæritur 2° de genuino sensu hujus loci.

R. 1^a sententia. *Ego sum principium, id quod et loquor vobis.* Cf. Jo. 1, 1. 2; Apoc. 22, 13.

Contra est, *principium*, ⲡⲓⲛⲥⲓⲡⲓⲙⲓⲁ, esse in accusativo.

Respondent, accusativum illum esse inductum per attractionem ad ⲉⲃⲧⲓ, ⲧⲉⲧⲓ. At certe talis constructio apud Joannem esset inauditæ violentiæ.

2^a sententia. *Ego sum a principio : quod etiam dico vobis.*

Contra est : a) Nusquam in Scriptura ⲡⲓⲛⲥⲓⲡⲓⲙⲓⲁ venit hoc sensu; sed ⲉⲃⲃⲓ ⲁⲓⲛⲧⲱⲣⲟⲛ. Inter profanos pro eo citatur solus Herodotus. — b) Sic Jesus non responderet quæstioni Judæorum petentium *quis* esset, non vero *a quo tempore* esset. — c) ⲁⲗⲗⲱⲟ sic foret improprie dictum pro ⲗⲉⲓⲱ.

3^a sententia. *Id sum quod a principio vobis dico.* Ita Tholuck.

Contra est, constructionem huic sensui non quadrare. Debuisset scribi : ὁ, τι τὴν ἀρχὴν λαλῶ ὑμῖν. — Sed et λαλῶ pro λέγω poni immerito supponitur.

4^a sententia. *Primum quidem, id sum quod et loquor vobis.* Ita enim τὴν ἀρχὴν adhibent Herodotus (1, 86. 140. 203); Thucydides (2, 74; S. Athanasius, (De incarn. Verbi, n° 20) : τὴν ἀρχὴν ἐξ οὗκ ὄντων πεποιηκότος τὰ ὅλα.

Contra est, hunc sensum non quadrare contextui. Quid sibi vult illud *primum quidem* quod *alterum* non habet, nec in sequentibus ullo modo evolvitur.

5^a sententia. Christus nihil respondet malignæ Judæorum interrogationi sed, illa penitus omissa, pergit eos admonere; ita ut τὴν ἀρχὴν immediate referatur ad v. 26, et ὁ τι καὶ λαλῶ ὑμῖν sit mera parenthesis. Igitur sic : *Primum quidem (id quod et vobis loquor) multa habeo de vobis loqui.*

Contra est : a) Parenthesis hæc foret otiosa. — b) Nihil innuit Christum eis non respondere quidquam ad quæstionem eorum.

6^a sententia. *Indigni estis ut vos primo loco docens alloquar* (debuissen me prius ad gentiles convertere) : *sed...* Est expositio S. Cyrilli Alex., multo longius quæsitæ.

7^a sententia. *Omnino id sum quod et loquor vobis.* Ita D. Beelen, Kuinoel etc. (vide Beelen in dissert. de sensu mult. p. 52 sq. et in opusculo : *Grondregels...* p. 70 sq.)

Rationes. 1) Sensuum hunc quoad τὴν ἀρχὴν commendant : Xenophon (Cyrop. 1, 6, 16), Sophocles (Antig. 92), Plato (Apol. 29), Fl. Josephus (Ant. 1, 3, 8; 3, 15, 3), Chrysost. (in h. l.), qui exponit ὁλως; item Theophylact. et Euthym. — 2) Satisfit contextæ orationi. — 3) Bene explicatur particula καὶ, ostendens concordiam esse in Christo inter esse et loqui.

Contra est, a) λαλῶ improprie exponi ac si esset λέγω, et sic non salvari parallelismum verbalem cum λαλεῖν v. 26. — b) in allatis exemplis, τὴν ἀρχὴν venire tantum in enunciationibus negantibus.

8^a sententia, quæ est S. Chrysost. cum schola sua. Fere sic :

Omnino, quid est quod adhuc etiam alloquar vos, qui me nec audire nec intelligere vultis? Ita Lücke. Chrysostomus vero : καὶ τοῦ ὅλως ἀκούειν τῶν λόγων τῶν περὶ ἐμοῦ ἀνὰξιοί ἐστε, μή τι γὰρ καὶ μαθεῖν ὅστις ἐγὼ εἰμι. Euthymius : ὅλως, ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν, περιττόν ἐστι.

Rationes. 1) Sola hæc expositio servat genuinum sensum verbi λαλῶ et supradictum parallelismum cum versu 26. — 2) Optime rationem reddit particulæ καί. — 3) Et a græcitate non dissonat : nam non desunt exempla in quibus ὅ τι est pro τι interrogativo. v. g. Plato (Men. p. 74) : ὅ τι ἔστι τοῦτο, ὃ οὐδὲν ἤπτου κατέχει τὸ προγγύλον ἢ τὸ εὐθύ, ὃ δὲ ὀνομάζεις σχῆμα : — Codex B apud Marc. 2, 7 legit : ὅτι οὗτος οὕτως λαλεῖ : βλασφημεῖ. — Marc. 9, 11 : ὅτι λέγουσιν οἱ γραμματεῖς ὅτι Ἡλίου θεῶ ἐλθεῖν πρῶτον ; — Marc. 9, 28 in fere omnibus codicibus : ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἔδυνάμην ἐκβαλεῖν αὐτόν ; (Tribus his locis potest legi ὅτι vel ὅ τι : hoc probabilius videtur).

Conclusio. Omissis, ut improbabilibus, sentiitiis sex prioribus, et septima non penitus repudiata, octavæ ut probabiliori subscribimus.

De hac quæstione vide Lücke, qui eam plenissime pertractat et etiam alias sententias quasdam discutit.

V. 26. Patrizi : - Vos quidem velletis ut plura de *me* dicerem : ast ipse e contrario *MULTA HABEO DE VOBIS LOQUI* - ET JUDICARE, condemnare ; SED abstineo, unum adverto, vos esse reos incredulitatis : siquidem *QUI ME MISIT VERAX EST, ET EGO QUÆ AUDIVI AB EO, ILEC*, et non alia LOQUOR IN MUNDO, ad mundum, εἰς τὸν κόσμον. — Mundus hoc loco sumitur, non malo sensu, sed pro hominum universitate. Christus, qua homo, loquitur mundo quæ audivit qua Deus de Deo.

V. 27. ET NON COGNOVERUNT QUIA PATREM EJUS DICEBAT DEUM. Aliter in græco : ὅτι τὸν πατέρα αὐτοῖς ἔλεγεν : quod de Patre ipsis loquebatur. Etiam antiquissimi et præstantissimi codices Vulgatæ omittunt vocem DEUM. — Qui ignorabant Jesum de Patre suo loqui tamquam a quo missus esset, alii profecto erant ab iis de quibus in præcedenti sermone, versiculis 16. 18. 19.

V. 28. .. QUUM EXALTAVERITIS FILIUM HOMINIS, id est, quum

in crucem erexeritis. Græce ὑψώσῃτε hunc sensum non videtur innuere; sed Jesus aramaice loquens dixerit תִּקְפֵּן, a verbo קָפָה, *erexit, sustulit*, et in specie, *crucifixit*. Hinc זִקְיָפָה (*zekipha*), *cruix*. Unde ambigue loquens Christus mortem suam cruentam hoc loco prædixit. — Confirmatur et certus sit iste sensus ex Jo. 3, 14 : *Sicut Moyses exaltavit serpentem ... ita exaltari oportet Filium hominis*; et 12, 32. 33 : *Et ego, si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus*. — Aliqui interpretes putant Christum his verbis simul voluisse crucis suæ gloriam prædicere : at sine solido fundamento. — TUNC COGNOSCEtis QUIA EGO SUM Messias, Filius Dei. Vaticinium impletum vide Luc. 23, 48; Act. 2, 37; Matth. 28, 12-15; et deinceps, prædicantibus apostolis, cœperunt multi Judæorum in Christum credere. — ET A MEIPSO FACIO NIHIL Ad explicationem vide comment. in Jo. 5, 19 sq.

V. 29. ET QUI MISIT ME, MECUM EST, me hominem assidua tutela protegens, ET NON RELIQUIT ME SOLUM (idem aliis verbis). — QUIA QUÆ PLACITA SUNT EI FACIO SEMPER : en ratio cur Pater semper mecum sit. — Nota hunc versiculum non pendere a *cognoscetis quia* (v. 28), sed absolutam enunciationem exprimere.

Pharisæi filii diaboli.

30. *Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum.* 31. *Dicebat ergo Jesus ad eos, qui crediderunt ei, Judæos : Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis :* 32. *Et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos.* 33. *Responderunt ei : Semen Abraham sumus, et nemini servivimus unquam : quomodo tu dicis : Liberi eritis?* 34. *Respondit eis Jesus : Amen, amen dico vobis : quia omnis qui facit peccatum, servus est peccati.* 35. *Servus autem non manet in domo in æternum : filius autem manet in æternum.* 36. *Si ergo vos filius liberaverit, vere liberi eritis.* 37. *Scio quia filii Abraham estis : sed quæritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis.* 38. *Ego quod vidi apud Patrem meum, loquor : et vos quæ vidistis apud patrem vestrum, facitis.*

39. *Responderunt, et dixerunt ei : Pater noster Abraham est. Dicit eis Jesus : Si filii Abrahæ estis, opera Abrahæ facite.*
 40. *Nunc autem quæritis me interficere, hominem, qui veritatem vobis locutus sum, quam audiavi a Deo : hoc Abraham non fecit.*
 41. *Vos facitis opera patris vestri. Dixerunt itaque ei : Nos ex fornicatione non sumus nati : unum patrem habemus Deum.*
 42. *Dixit ergo eis Jesus : Si Deus pater vester esset : diligeretis utique me. Ego enim ex Deo processi, et veni : neque enim a meipso veni, sed ille me misit.* 43. *Quare loquelam meam non cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum.* 44. *Vos ex patre diabolo estis : et desideria patris vestri vultis facere; ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit : quia non est veritas in eo : cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, et pater ejus.* 45. *Ego autem si veritatem dico, non creditis mihi.* 46. *Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi?* 47. *Qui ex Deo est, verba Dei audit. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.* 48. *Responderunt ergo Judæi, et dixerunt ei : Nonne bene dicimus nos quia Samaritanus es tu, et dæmonium habes?* 49. *Respondit Jesus : Ego dæmonium non habeo : sed honorifico Patrem meum, et vos inhonorastis me.* 50. *Ego autem non quæro gloriam meam : est qui quærat, et judicet.*

V. 30. HÆC ILLO LOQUENTE, et evolvente, MULTI, etiam inter Judæos (v. 31) CREDIDERUNT IN EUM, aliis incredulis remanentibus. Hinc duæ classes.

V. 31. SI VOS MANSERITIS IN SERMONE MEO, constantes remanseritis in fide quam nunc verbis meis habetis, VERE, non specie tantum, DISCIPULI MEI ERITIS. Intellige fidem vivam, operosam, ut satis elucet ex aliis locis, v. g. Jo. 3, 19-21 etc.

V. 32. ET COGNOSCETIS VERITATEM revelationis supernaturalis : hæc enim per fidem Christi cognoscitur. — ET VERITAS LIBERABIT VOS, a servitute nempe peccati, ut v. 34°, et liberatos transferet in statum filiorum Dei. Fides radix est justificationis, quam is qui credit consequitur per infusam gratiam sanctificantem.

V. 33. RESPONDERUNT EI ex iis qui increduli remanserant :

SEMEN ABRAHÆ SUMUS, ac proinde genere ingenui et liberi, ET NEMINI SERVIVIMUS UNQUAM, adeoque nunquam fuimus in servitutem redacti...

V. 34. Explicat Jesus se loqui de servitute peccati (cf. Rom. 6, 16-18; 5, 21) et tacite eos servos dicit.

V. 35. Pergit Christus in allegorico sermone. SERVUS AUTEM NON MANET IN DOMO heri sui IN ÆTERNUM, seu perpetuo, quippe quem herus pro libitu expellere potest; FILIUS AUTEM MANET IN ÆTERNUM, perpetuo jure manet in domo patris, atque adeo paternæ domus heres est. — At quorsum hæc? Videtur sermo iste Christi comminatorius, et, quamvis ut generale principium enunciatus, alludere tamen ad *Ismaelem servum*, qui in domo heri sui Abrahæ non mansit perpetuo sed cum matre Agar expulsus fuit, et ad *Isaac filium*, qui remansit perpetuo. — Similis ergo sors vestra futura quæ fuit Ismaelis. — Hinc Jesus transit ad sermonem exhortatorium :

V. 36. SI ERGO VOS FILIUS (Dei, utique, quum agatur de man- sione in domo Dei) LIBERAVERIT a peccati servitute, VERE, per- fecte, LIBERI ERITIS. Filius *veritas* est : hinc concordia inter v. 32 et 36. — Cf. Gal. 4, 22. 30. 31, qui locus videtur loci nostri quasi commentarius.

V. 37. Resumit Christus responsum Judæorum v. 33, illudque ad trutinam revocat. SCIO QUIA FILII ABRAHÆ ESTIS, carne sci- licet; sed num etiam spiritu? Sub hoc respectu ostendit eos germanos Abrahæ filios non esse, quia, homicidium injuste in Jesum molientes, Abrahæ mores non imitantur, sed potius mo- res diaboli, qui ab initio mendax et homicida fuit (in paradiso scilicet). Mendacium diaboli imitantur, quia Jesum annuncian- tem ipsis veritatem quam a Deo Patre accepit, audire et credere pertinaciter renuunt. — QUIA SERMO MEUS NON CAPIT IN VOBIS. οὐ χωρεῖ ἐν ὑμῖν, *locum non invenit in vobis.* (χωρέω, *capio, capax sum*). Gallice ad literam omnino : *ma parole ne prend pas en vous.*

V. 38. QUOD VIDI, quod accepi. — APUD PATREM VESTRUM : *diabolum* intendit, de quo v. 44°. Cf. comment. ad Jo. 5, 19. 20.

V. 39. Ita græce : *Si filii Abrahæ essetis, opera Abrahæ faceretis, ἐποιεῖτε ἄν.*

V. 40 patet.

V. 41. Intelligunt Judæi Jesum sermonem facere de ipsorum filiatione in ordine morali, et cogitant Jesum ipsos idololatriæ forte accusare : nam idololatria israelitica sæpe in prophetis fornicatio dicitur. Ita intelligendos esse ostendit quod addunt : UNUM PATREM HABEMUS DEUM. Cf. Jer. 3, 1-14; Ezech. 16, 15 sq.; Os. 2, 4. 5.

V. 42. Id tamen facto probant non ita se habere. Nam si DEUS, inquit, PATER VESTER ESSET, DILIGERETIS UTIQUE ME, Filium ejusdem Patris vestri.

V. 43. ... NON COGNOSCITIS : non agnoscitis ut loquelam legati et Filii Dei, QUIA NON POTESTIS AUDIRE SERMONEM MEUM : ob mores vestros corruptos et falsam, quam habetis, de Messia opinionem, aures vestræ refugiunt doctrinam meam.

V. 44. Jam Christus suam mentem planam facit : vos EX PATRE DIABOLO ESTIS, et statim probat : similes enim ei estis, homicidæ, mendaces. -- IN VERITATE NON STETIT, οὐκ ἔσται, quod statum permanentem sonat; nam tempus perfectum ἔσται in græcitate quum sacra tum profana (cf. Matthiæ. § 211) sensum habet præsentis, *consisto*. Exempla sint ex N. T. : Matth. 16, 28; 20, 6; Luc. 1, 11; 8, 20; Jo. 1, 26; 3, 29; Act. 1, 11; 7, 33. Semel tantum, Apoc. 12, 4, venit sensu imperfecti, nusquam sensu præteriti. Igitur hoc loco vertendum foret : et in veritate non versatur (actibus suis). Et ratio est QUIA NON EST VERITAS IN EO, nullus in ejus mente veritati locus est : corrupta natura sua a veritate abhorret. Sed, e contrario, QUUM LOQUITUR MENDACIUM, EX PROPRIIS mentis ejus conceptibus LOQUITUR, nam insita indole sua MENDAX EST ET PATER EJUS, id est, et pater *mendacii* (vel mendacis). ὁ πατήρ alii referunt ad τὸ ψεύδος, alii ad ψεύστης. Hoc suadetur ex eo quod ψεύστης est nomen propinquius, et quod sic redit ad conceptum suum Christus, Judæos, utpote *mendaces*, patrem habere diabolum. Priori tamen modo intelligunt omnes versiones antiquæ. Difficile dictu est quid in hac re intenderit evangelista (1). -- Evidens allusio ad lapsum proto-parentum, quos serpens mendacio decepit et occidit. Cf. Apoc.

(1) Vide Beelen. Gramm. græc. N. T. p. 142, 2.

20. 2; Rom. 5, 12; Apoc. 12, 9. — Hinc probatur serpentem paradisi fuisse diabolum.

Nota. Totum hunc versiculum longe alio modo exponit Hilgenfeld (*Einleit. in das N. T.*, p. 725) : *Vos ex patre diaboli estis*, ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ.... *ex propriis loquitur, quoniam etiam pater ejus mendax est*, ὅτι ψεύστης ἐστὶ καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ. Patrem autem diaboli contendit ab auctore quarti evangelii cogitatum fuisse Jaldabaoth, demiurgum et deum Judæorum, quem utique gnostici ophitæ faciebant patrem serpentis (Iren. Hær. 1, 30, 8; 1, 5, 4 et Epiphani. Hær. 38, 4). Sed et Valentiniani diabolum dicunt esse κτίσμα τοῦ θεμιουργοῦ. Unde confirmat Hilgenfeld, auctorem quarti evangelii gnosticis doctrinis fuisse imbutum.

Ad hanc expositionem defendendam afferri possunt sequentes

Rationes. 1) Duplex articulus, ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου, qui contra auctoritatem textus recepti (ἐκ πατρὸς τοῦ διαβόλου) hic procul dubio legendus est, obvium sensum præbet : *ex patre diaboli*. — 2) Ultimum membrum, ὅτι ψεύστης ἐστὶ καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ, nisi exponatur sicut ab Hilgenfeld, constructionem præferret obscuram et violentam, quum pronomen αὐτοῦ ad nullum nomen determinatum congrue valeat referri : ψεύστης enim indeterminatum est, et τὸ ψευδὸς nimis est remotum. — 3) Comparatio cum placitis gnosticorum talem conceptum in mente evangelistæ bene explicat.

Contra est a) contextus : tota enim ratiocinatio Christi eo tendit, ut ostendat Judæos non Deum sed diabolum habere patrem : adeoque alter ille genitivus, τοῦ διαβόλου, interpretandus est non ut a priori, τοῦ πατρὸς, dependens, sed ut ei appositus. Secus sequeretur tantum Judæos esse *fratres* diaboli. Item parum ad rem facit qualis sit pater diaboli, sed qualis ipse : *mendax, et pater mendacis* (vel *mendacii*). — b) testimonium antiquarum versionum : Vulgatæ; syriacæ Peschito, quæ sic habet : ܐܢܬܝܡ ܥܕܐ ܐܬܡܢܪܐ ܕܐܠܗܝܡܐ, *Vos ex patre diabolo estis*, absque signo regiminis, ante ܐܬܡܢܪܐ, et in

fine versiculi : *quoniam mendax ipse, etiam pater ejus* (אֵל אֶחָד), cum suffixo feminino אֵי (masculinum foret אֵל),

adeoque sensu, *etiam pater mendacii* (mendacium, אֵל מְדַבֵּר, nomen femininum); item æthiopica : *Vos ex patre diabolo. mendax est et pater ejus (mendacii)*. — c) persuasio Judæorum, diabolum spiritualis esse naturæ, cujus proinde nullus possit pater cogitari. Cf. Matth. 8, 16; 10, 1; Act. 10, 38; Eph. 6, 12.

Respondetur ad argumenta : ad 1) Contextus magis obvium facit alterum sensum : quis enim hic expectet commemorari patrem diaboli? Duplex articulus per hebraismum potest explicari (מִן הָאֵל הַשָּׂדֶה). — ad 2) Etiam alibi Joannes adhibet pronomen αὐτοῦ, sine relatione perspicua ad nomen determinatum in superiori phrasis membro enunciatum : v. g. 1 Jo. 2, 12; 2, 27. Ergo et hoc loco similis relatio rejici non debet. — ad 3) Apud Joannem Deus Judæorum est ipse Pater Christi (2, 16; 8, 54), quomodo eum faceret patrem diaboli?

V. 45. EGO AUTEM SI (ἐγὼ, *quia*) VERITATEM DICO VOBIS. NON CREDITIS MIHI, et ita probatis vos filios patris mendacii.

V. 46. Ad veritatem doctrinæ suæ vindicandam provocat nunc Jesus ad suam *impeccantiam* : QUIS EX VOBIS ARGUET ME DE PECCATO? Mira sane provocatio, quam sola sanctitas infinita absque blasphemia (plenissimo saltem sensu) efferre potest! Conclusio in promptu est : si me noveritis omni peccato immunem, ergo mendacem me esse non potestis suspicari. — Potuissent quidem Judæi ei objicere peccatum violati sabbati et blasphemiæ; sed utrumque crimen evanescebat si Jesus erat Filius Dei : sermo igitur Jesu procedebat de actionibus quæ absolute peccaminosæ fuissent, et ideo qualitati Filii Dei repugnassent. — Ergo, ait, QUARE NON CREDITIS MIHI? Et statim

V. 47. ipse respondet : QUIA EX DEO NON ESTIS, quum opera Dei non faciatis, ut v. 41. 42, et quia QUI EX DEO EST VERBA DEI AUDIT corde docili; qui autem ex Deo non est, ut vos, verba Dei, adeoque verba mea, non audit. Inde incredulitas vestra.

V. 48. Judæi, non habentes quod respondeant, in opprobria prorumpunt : SAMARITANUS ES TU ET DÆMONIUM HABES. Samaritanum vocant gratuito convicio, quia Judæi Samaritanos summo

tunc odio prosequabantur. Cf. Jo. 4, 9; Eccli 50, 28. Ad hoc convicium igitur Jesus respondere dedignatur; sed

V. 49. ad alterum respondet simplici negatione. Dæmonium eum habere dixerant ob Christi dicendi fervorem et emphasisim, cujus jam reddit rationem : HONORIFICO PATREM MEUM : hinc tantus ardor meus. ET VOS INHORASTIS, græce ἀτιμάζετε, *inhonoratis me, vous m'injuriez*. Hæc dixisse contentus :

V. 50. EGO AUTEM NON QUÆRO GLORIAM MEAM. Id est : Meum non est de hac injuria mihi illata vindictam sumere, juxta hebraismum in verbo *quæro*, קָרַח, *vindico*, (utrumque enim significat). Ita ob statim sequentia : EST QUI QUÆRAT (vindictet) ET JUDICET, condemnet inhonorantes me. Allusio ad Deut. 18, 19, ubi adhibetur verbum אָרַח, *ultor existam*.

Jesus Abrahamo major.

51. *Amen, amen dico vobis, si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum.* 52. *Dixerunt ergo Judæi : Nunc cognovimus quia dæmonium habes. Abraham mortuus est, et prophetæ : et tu dicis : Si quis sermonem meum servaverit, non gustabit mortem in æternum.* 53. *Numquid tu major es patre nostro Abraham, qui mortuus est? et prophetæ mortui sunt. Quem teipsum facis?* 54. *Respondit Jesus : Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est : est Pater meus, qui glorificat me, quem vos dicitis quia Deus vester est.* 55. *Et non cognovistis eum : ego autem novi eum : et si dixero quia non scio eum, ero similis vobis, mendax. Sed scio eum, et sermonem ejus servo.* 56. *Abraham pater vester exsultavit ut videret diem meum : vidit, et gavisus est.* 57. *Dixerunt ergo Judæi ad eum : Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti?* 58. *Dixit eis Jesus : Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum.* 59. *Tulerunt ergo lapides, ut jacerent in eum : Jesus autem abscondit se, et exivit de templo.*

V. 51. Jesus rursus sermonem dirigit ad credentes, de quibus v. 31. 32, quem sermonem increduli v. 33° interruperant. Duo

bona v. 31. 32 in se credentibus jam promiserat : perfectum discipulatum et libertatem a servitute peccati; tertium, omnium culmen, nunc addit : SI QUIS SERMONEM MEUM SERVAVERIT, eum fide credendo et opere exsequendo (idem ac supra : *si vos manseritis in sermone meo*) MORTEM NON VIDEBIT IN ÆTERNUM, sed in æternum beata vita fruetur.

V. 52. Rursus interrumpunt Judæi increduli, malitiose fingentes se intelligere de morte corporali : ... DÆMONIUM HABES, insano agitaris spiritu (cf. 10, 20). Discipulis tuis majora promittis quam quæ Abrahæ et prophetis contigerunt!... QUEM TE IPSUM FACIS? « Quanta jactantia! »

V. 54. Responsio Jesu indirecta primum. SI EGO GLORIFICO ME IPSUM, GLORIA MEA NIHIL EST : ita per figuram concessionis. — EST PATER QUI GLORIFICAT ME. QUEM VOS DICITIS QUIA DEUS VESTER EST, et putatis hunc Deum vestrum probe cognoscere, at

V. 55. NON COGNOVISTIS EUM qua Patrem unigeniti Filii etc... : vel melius, non novistis scientia practica. Hæc expositio fit valde probabilis ex contextu : ET SERMONEM EJUS SERVO, et præcipue ex 1 Jo. 2, 3. 4 : *Et in hoc scimus quoniam cognovimus eum, si mandata ejus obserremus. Qui dicit se nosse eum, et mandata ejus non servat, mendax est...* Ibi ipse Joannes nostrum locum explicare videtur.

V. 56. Incipit responsio directa : Abrahamo se esse majorem. ABRAHAM ... EXSULTAVIT UT VIDERET DIEM MEUM; VIDIT ET GAVISUS EST.

Ad hæc nota 1) DIES CHRISTI est tempus quo peragitur mysterium incarnationis (non passionis, ut vult Chrysost.). -- 2) EXSULTAVIT gaudio (ita enim semper ἐκχαλλᾷ), ubi per vaticinia sibi facta novit hoc mysterium futurum, id est, Messiam ex semine suo oriturum seque hoc tempus visurum. -- 3) VIDIT, quando? ubi? Juxta Hengstenberg, dum viveret in terra vidit Verbum, in Mambre externa specie sibi apparens (Gen. 18). Confirmatur ex eo quod SS. Patres veteres constanter docent, *Filium* in theophaniis V. T. apparuisse, idque aliquo saltem modo ipsa vetus synagoga tenebat (vide comm. in Jo. 1, 1); et ex modo quo Christus v. 58 respondet. — Alii, ut Lucas Brug., exponunt de revelatione facta Abrahæ in limbis tempore Chri-

sti degenti. Hoc probabilius : nam apparitio, de qua Gen. 18, non erat *dies Christi*, neque hæc Abrahæ promissa fuerat. — 4) Dicit se Jesus objectum summæ lætitiæ Abrahæ : ergo se Abrahamo majorem, digniorem.

V. 57. Iterum perperam contorquent verba Jesu, quasi se Abrahamo coætaneum pronunciasset : QUINQUAGINTA ANNOS NONDUM habes (1)...

V. 58. Solemni modo, cum formula assertoria respondet eis Jesus... *πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι*, non *ἐγὼ ἐγενόμην*, sed *ἐγὼ εἰμὶ*. Quibus verbis luce clarius revelat, sibi præter naturam humanam aliam competere, qua Abrahamo anterior sit. Talis autem existendi modus uni Deo de facto proprius fuisse constat. Accedit quod Jesus, dicendo, EGO SUM, æternitatis immobilem existentiam sibi non obscure adjudicat. Eximium sane divinitatis Christi argumentum.

V. 59. Ita omnino intellexerunt Judæi : ideo, ut alias, Jesum ut blasphematorem lapidare parant. TULERUNT ERGO LAPIDES... — JESUS AUTEM ABSCONDIT SE, turbæ se commiscendo forte, ET EXIIT DE TEMPLO. Jesum se per miraculum invisibilem fecisse non adeo videtur probabile, quia exivisse de templo dicitur.

APPENDIX.

Paraphrasis exegetica Jo. VIII, 12-58.

Iterum ergo locutus est Judæis Jesus, dicens : Ego sum lux mundi (homines gratia supernaturali fidei illustrans). Qui sequitur me credendo, non ambulat in tenebris (ignorantiæ et peccati), sed habebit lumen ad vitam æternam conduens. Dixerunt ei Pharisei : Tu jam de teipso testimonium præbes : testimonium ergo tuum nullam fidem jure meretur. Respondit eis Jesus : Quamvis ego testimonium perhibeam de meipso, verum est testimonium meum (et ut tale recipi debet), quia scio unde venerim et quo vadam (scio me Filium Dei, adeoque venisse a Deo et ad eum reversurum per ascensionem : adeoque me scio

(1) Ex his verbis S. Irenæus opinatus est Jesum circiter 50 annos vixisse (Hær. 2, 39, 40).

a Deo omnis veritatis fonte ea quæ loquor haurire) : vos autem (divinam meam generationem non credentes) nescitis unde veniam aut quo vadam. Vos secundum carnem (secundum id quod naturæ vestræ corruptæ oculis apparet, me ut impostorem) condemnatis : ego autem neminem condemno (in hoc priori meo adventu, qui non est nisi ad salutem mundi ordinatus). Et etiamsi ego aliquem condemnarem, justum in hoc proferrem iudicium, quia in eo proferendo non solus agerem, sed ego et, qui misit me, Pater.

(Sed ut jam ad valorem testimonii mei redeam), in ipsa lege vestra scriptum est, duorum hominum testimonium pro vero haberi. Tale autem ego vobis propono : Ego sum qui (ut Deus) testimonium perhibeo de meipso (ut de homine), et testimonium perhibet de me, qui misit me, Pater. Dicebant ergo ei : Ubi est Pater tuus (quem dicis tecum esse testem)? Respondit Jesus : Neque me nostis (qua Filium Dei) neque Patrem meum (qua talem). Si me cognosceretis, procul dubio etiam cognosceretis Patrem meum.

Hæc verba locutus est Jesus in gazophylacio, docens in templo : et nemo (quantumvis multi cupere) apprehendit eum, quia nondum venerat hora ejus (a Patre prædefinita, qua se sponte inimicis permetteret).

Dixit ergo iterum eis Jesus (alia occasione) : Ego vado (nunc dum per mortem meam relinquens), et quæretis me (in excidii nationis vestre angustiis adiutorem), et in peccato vestro incredulitatis moriemini (morte animæ simul et corporis). Quo ego vado, in cælum, vos non potestis venire. Dicebant ergo Judæi : Numquid interficiet semetipsum (et ita sponte ex hoc mundo discedet), quia dixit : Quo ego vado vos non potestis venire? Dixit eis Jesus : Vos de deorsum, de terra, estis, ego de supernis, de cælo, sum; vos de mundo hoc perverso estis, ego non sum de illo mundo. Dixi utique vobis, morituros vos in peccato vestro : si enim non credideritis esse ME (Messiam), moriemini in peccato vestro incredulitatis. Dixerunt ergo ei : Tu quis es? Dixit eis Jesus : Omnino, quid est quod adhuc etiam vos alloquar?! Multa habeo dicenda de vobis (qui me de meipso, quis sim, interrogatis), et condemnanda (sed abstineo : satis sit mihi

hæc dixisse) : Ille qui me misit verax est : et ego quæ audiavi ab eo, hæc loquor ad mundum. Et non intellexerunt Jesum hæc dicere de Patre suo. Dixit ergo eis Jesus : Quum in crucem exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis esse ME (Messiam), et me a meipso nihil facere (sed omnia a Patre operari), et sicut docuit me Pater, ita me loqui. Pater namque, qui misit me, mecum est, et non relinquit me solum (sed in omnibus mecum agit), quia ego quæ placita sunt ei facio semper.

Hæc illo loquente multi crediderunt in eum. Dixit ergo Jesus ad eos, qui crediderunt ei, Judæos : Si vos manseritis in illa fide quam habetis sermoni meo, vere et perfecte discipuli mei eritis; et cognoscetis veritatem, et veritas liberabit vos (a servitute). Responderunt ei aliqui ex iis qui increduli remanserant : Nos Abrahæ sumus libera progenies, et nemini servivimus unquam : quomodo tu dicis : Liberi eritis? Respondit eis Jesus : Vere dico vobis : omnis qui facit peccatum servus est peccati. Servus autem non manet perpetuo in domo heri sui (sed ab eo pro libitu potest expelli); filius autem manet perpetuo in domo patris. (Ergo servitus maxime formidanda vobis, libertas filialis valde optanda). Si ergo, ut modo insinuabam, Filius vos liberaverit, vere liberi eritis. Scio vos esse filios Abrahæ (secundum carnem); sed quæritis me interficere, quia sermo meus non invenit locum in vobis. Ego quod vidi (et didici) apud Patrem meum, loquor; et vos quæ vidistis (et didicistis) apud patrem vestrum (cujus filios per mores vestros vos probatis) ea facitis. Responderunt ei : Pater noster Abraham est. Dixit eis Jesus : Si filii Abrahæ essetis (non carne modo, sed et spiritu); opera Abrahæ faceretis. Nunc autem quæritis me interficere, hominem qui veritatem vobis loquutus sum, quam audiavi a Deo : hoc Abraham non fecit. (Ergo immerito vos dicitis ejus filios). Vos facitis opera veri patris vestri. Dixerunt itaque ei : Nos idololatriæ fornicatio non genuit falsorum numinum filios; unum patrem habemus, Deum. Dixit ergo eis Jesus : Si Deus pater vester esset, diligeretis utique me : ego enim ex Deo processi, et veni : neque enim a me ipso veni, sed ille me misit (unde neque Deum patrem habetis). Quare doctrinam meam non agnoscitis (uti divini legati)? Quia non (nisi ægre) potestis audire

sermonem meum. Vos ex patre diabolo estis et desideria patris illius vestri vultis opere exsequi. Ille homicida erat ab initio (in paradiso generi humano mortem inferens) et in veritate non versatur (qui mendacio seduxit Evam), quia non est veritas in eo : quum scilicet loquitur mendacium, ex proprio fonte loquitur, quia mendax est et pater mendacii. Talem vos auditis. Ego autem si veritatem dico vobis, non creditis mihi. Quis ex vobis arguet me de peccato? (Sane id nemo vestrum audeat : adeoque neque arguere me potestis mendacii). Si ergo veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? Qui ex Deo est, verba Dei (qualia mea sunt) audit; vos autem ideo non auditis (verba mea, quæ sunt verba Dei), quia ex Deo non estis.

Responderunt ergo ei Judæi : Nonne bene dicimus Samaritanum (hominem vilissimum) te esse, et a dæmonio agitari insano spiritu? Respondit Jesus : Ego dæmonium non habeo, sed, ea loquendo, honoro patrem meum, vos autem contumelia me (gratis) afficitis. Ego autem non inquiri ultionem violati honoris mei : est qui eam ultionemumat et conviciatores condemnet (Pater meus).

Vere dico vobis : Si quis sermonem meum (fide et opere) servaverit, non morietur unquam. Dixerunt ergo ei Judæi : Nunc manifestum nobis est te a dæmonio insaniam agitari : Abraham mortuus est, et prophetae mortui sunt; et tu dicis : Si quis sermonem meum servaverit, non morietur unquam! Numquid tu major es patre nostro Abraham, qui mortuus est? Sed etiam prophetae mortui sunt. Quem teipsum facis? Respondit Jesus : Si ego gloriam meam quero et proclamo, gloria mea nihil est : est PATER meus, qui gloriam meam proclamat, quem vos ipsi dicitis esse Deum vestrum (adeoque dignum qui credatur). At non novistis eum. Ego autem novi eum : et si dicerem me eum nescire, forem similis vobis, mendax. Sed scio eum, et sermonem ejus (mandatum quod dedit mihi) servo. — Abraham pater vester gaudio exsultavit, spe videndi diem meum (tempus quo perageretur mysterium incarnationis meae) : vidit eum (in limbis accepta revelatione), et gavisus est. Dixerunt ergo Judæi ad eum : Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti? Dixit eis Jesus : Vere dico vobis : antequam Abraham fieret, ego sum.

SCHOLION DOGMATICUM.

A) Hoc caput plura suppeditat argumenta pro *divinitate* Christi : 1) v. 18°, testimonium *duorum*, ad quod Christus pro sua veracitate provocat, duas in eo naturas supponit. — 2) v. 14° Christus omnimodam veracitatem suam deducit ex origine sua : exerceite ergo asserit se esse Deum de Deo. — 3) v. 28° identica supponitur Christi et Patris ejus Dei esse operatio : a *meipso facio nihil*. Ergo et identica natura divina. — 4) v. 58° Christus, dum sibi tribuit existendi æternitatem, eo ipso se Deum proclamatur : est enim in Scriptura existendi æternitas attributum soli Deo proprium.

B) De actione *diaboli*. 1) V. 44 clare ostendit, serpentem, qui capite III Geneseos Evam tentasse legitur, fuisse a diabolo actum. — 2) Ex v. 48 et 52, collatis cum Jo. 10, 20 : *Dæmonium habet, et insanit*, aliisque similibus locis, insinuat Jahn (Archæologia biblica. § 192 sq.) sibi placere opinionem quæ tenet, omnes dæmoniacos, ita in evangeliiis, Actis apostolorum etc. vocatos, non fuisse revera a dæmonibus possessos, sed fatuos fuisse furiosos, quorum phrenesis actioni diabolicæ vulgo tribueretur. — At, quamvis hæc explicatio posset tribus supra indicatis versiculis aptari, aliis certe Scripturæ locis nimis aperte repugnat, v. g. Marc. 5, 2 sq. et Luc. 8, 27 sq.; ubi leguntur dæmones, egressi ex homine, invadere gregem porcorum. Item modus quo Christus energumenos alloquitur prodit ejus intimam persuasionem, miserorum illorum corpora fuisse vere a dæmonibus possessa. Cf. Marc. 5, 8-12.

C) Non pauci interpretes ex versiculo 44 : *et in veritate non stetit* argumentum desumunt ad probandum lapsum angelorum rebellium. Ita S. Augustinus : - Ergo in veritate fuit, sed non stando cecidit, et de veritate lapsus est. - Verum textus græcus ostendit hujusmodi argumentum nullum esse, quem ἐστῆκε sensum temporis præsentis habeat, adeoque indicet tantum statum præsentem diaboli, nihil insinuando statum pristinum meliorem. In vulgata porro *stetit* exponendum est *stat, consistit*, sicut Jo. 1, 26.

SCHOLION ASCETICUM.

1) V. 47 præbet optimum argumentum quo fideles ad audiendum verbum Dei stimulentur.

2) V. 34 : *Omnis qui facit peccatum servus est peccati*. Ex quo Christi effato optime exordietur concionator ad miseram peccatoris sortem describendam.

3) Totus dialogus de *filiis Abrahæ et diaboli* congrue peccatoribus applicabitur. Illius quippe sumus cujus opera facimus.

4) Ex verbis et actis Judæorum, qualia toto hoc capite referuntur, apparet quanta sit hominum, prava superbia occupatorum, animi obduratio.

CAPUT IX.

Argumentum. Jesus sanat cæcum natum, et quidem sabbato (1-7). — Hinc in turba admiratio (8-12). — Altercatio pharisæos inter et eum qui cæcus fuerat hujusque parentes; ejicitur e synagoga (13-34). — Jesus cæco a se illuminato se Filium Dei revelat (35-38). — Et pharisæis duritiam cordis exprobrat (39-41).

Sanatio cæci nati.

1. *Et præteriens Jesus vidit hominem cæcum a nativitate.*
2. *Et interrogaverunt eum discipuli ejus : Rabbi, quis peccavit, hic, aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur?* 3. *Respondit Jesus : Neque hic peccavit, neque parentes ejus : sed ut manifestentur opera Dei in illo.* 4. *Me oportet operari opera ejus, qui misit me, donec dies est : venit nox, quando nemo potest operari.* 5. *Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi.* 6. *Hæc cum dixisset, expuit in terram, et fecit lutum ex sputo, et linivit lutum super oculos ejus.* 7. *Et dixit ei : Vade, lava in natatoria Siloe (quod interpretatur Missus). Abiit ergo, et lavit, et venit videns.*

Prædictum fuerat de Messia eum fore *lucem* illuminantem homines sedentes in tenebris (ignorantiæ et peccati). Cf. Num. 24, 17; Ps. 96 (97), 11; Is. 9, 2; 49, 6; 60, 1-3; Hab. 3, 4; Luc. 2, 32. Nil mirum igitur quod Joannes cum omni sollicitudine idipsum in Jesu adimpletum fuisse ostenderit. Cf. Jo. 1, 4. 5. 8. 9; 8, 12; 9, 5. 39. His in locis tum ipse evangelista Jesum, tum Jesus semetipsum asserit esse lucem mundi. Cujus asserti veritatem, ceu pignus sensibile, egregie demonstravit sanatio cæci nati, quam ideo Joannes minutatim describit et omnibus lectoribus suis evidentem efficit.

V. 2. 3. Erronea discipulorum opinio duplex, quam corrigit Jesus, asserens cæcitatem istam neque in peccatorum ipsius neque in parentum peccati pœnam ei obvenisse, SED UT MANIFESTENTUR OPERA DEI IN ILLO : ideo cæcus natus est ut (per sanationem ejus divinitus factam) Deus in eo gloriose manifestetur.

V. 4. Juxta Dei Patris voluntatem debeo prædicando et miracula patrando OPERARI OPERA EJUS, DONEC DIES EST vitæ meæ mortalis: VENIT, mox aderit NOX mortis meæ, QUANDO NEMO POTEST OPERARI, opera hominis intellige.

V. 5. QUAMDIU (græce *ὅτε*, *quando*) SUM IN MUNDO, ibi ut homo agens, LUX SUM MUNDI per doctrinam et miracula. Ideo vocavit *diem*, tempus vitæ suæ mortalis; *noctem*, tempus quo terram per mortem relinquet. His verbis apte præludit Jesus ad illuminationem cæci nati, quam mox, ceu symbolum vel pignus spiritualis hominum illuminationis, operaturus est.

V. 6. Miraculum certo fuit, probabilius quoad substantiam, et saltem quoad modum : instamanea enim fuit curatio nullo adhibito proportionato remedio. -- Delirant profecto rationalistæ aliqui qui factum ibi mere psychologikum vident : vividam scilicet fiduciam visum huic cæco tribuisse. Nam *a* de simili fiducia nihil refert evangelista. -- *b*) fiducia quantacumque simile quid nunquam subito produxit. -- *c*) unde certe ipsa talis ac tanta fiducia miraculo tribuenda esset.

V. 7. SILOE, nomen hebraicum שִׁילֹחַ vel שִׁלְחָה, forma adjectivi participialis a שָׁלַח, *misit*. Cur hæc interpretatio addita? Sunt qui putent, his voluisse Joannem innuere, Jesum *misisse* eo cæcum intentione symbolica, ut doceret se *missum* a Deo ad mundum illuminandum??

Prodigii effectus in turbam.

8. Itaque vicini, et qui viderant eum prius quia mendicus erat, dicebant : Nonne hic est, qui sedebat, et mendicabat? Alii dicebant : Quia hic est. 9. Alii autem : Nequaquam, sed similis est ei. Ille vero dicebat : Quia ego sum. 10. Dicebant ergo ei :

Quomodo aperti sunt tibi oculi? 11. Respondit : Ille homo, qui dicitur Jesus, lutum fecit : et unxit oculos meos, et dixit mihi : Vade ad natatoria Siloe, et lava. Et abii, et lavi, et video. 12. Et dixerunt ei : Ubi est ille? Ait : Nescio.

Interpretatione non indigent.

Prodigii effectus in pharisæos.

15. Adducunt eum ad Pharisæos, qui cæcus fuerat. 14. Erat autem sabbatum quando lutum fecit Jesus, et aperuit oculos ejus. 15. Iterum ergo interrogabant eum Pharisæi quomodo vidisset. Ille autem dixit eis : Lutum mihi posuit super oculos, et lavi, et video. 16. Dicebant ergo ex Pharisæis quidam : Non est hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit. Alii autem dicebant : Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? Et schisma erat inter eos. 17. Dicunt ergo cæco iterum : Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit : Quia propheta est. 18. Non crediderunt ergo Judæi de illo, quia cæcus fuisset et vidisset, donec vocaverunt parentes ejus, qui viderat : 19. Et interrogaverunt eos, dicentes : Hic est filius vester, quem vos dicitis quia cæcus natus est? Quomodo ergo nunc videt? 20. Responderunt eis parentes ejus, et dixerunt : Scimus quia hic est filius noster, et quia cæcus natus est : 21. Quomodo autem nunc videat, nescimus : aut quis ejus aperuit oculos, nos nescimus : ipsum interrogate : ætatem habet, ipse de se loquatur. 22. Hæc dixerunt parentes ejus, quoniam timebant Judæos : jam enim conspiraverant Judæi, ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret. 23. Propterea parentes ejus dixerunt : Quia ætatem habet, ipsum interrogate. 24. Vocaverunt ergo rursum hominem, qui fuerat cæcus, et dixerunt ei : Da gloriam Deo : nos scimus quia hic homo peccator est. 25. Dixit ergo eis ille : Si peccator est, nescio : unum scio, quia cæcus cum essem, modo video. 26. Dixerunt ergo illi : Quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos? 27. Respondit eis : Dixi vobis jam, et audistis : quid iterum vultis audire? numquid et vos vultis discipuli

ejus fieri? 28. Maledixerunt ergo ei, et dixerunt : Tu discipulus illius sis : nos autem Moysi discipuli sumus. 29. Nos scimus quia Moysi locutus est Deus : hunc autem nescimus unde sit. 30. Respondit ille homo, et dixit eis : In hoc enim mirabile est, quia vos nescitis unde sit, et aperuit meos oculos. 31. Scimus autem quia peccatores Deus non audit : sed si quis Dei cultor est, et voluntatem ejus facit, hunc exaudit. 32. A sæculo non est auditum quia quis aperuit oculos cæci nati. 33. Nisi esset hic a Deo, non poterat facere quidquam. 34. Responderunt, et dixerunt ei : In peccatis natus es totus, et tu doces nos ! Et ejecerunt eum foras.

V. 13. 14. ADDUCUNT AD PHARISÆOS... ob ortum eis dubium de violata ab hoc homine lege sabbati, et hinc ortam de ipso miraculo suspicionem. — Patrizi : „ Salivas palpebris die sabbati „ illinere vetitum nominatim erat, non quidem lege mosaica, „ sed juris peritorum judicio. „

V. 16. Miraculi factum edocti, in causam ejus inquirunt, utrum a Deo necne processerit, et post discussionem

V. 18. ipsum factum in dubium vocant.

V. 22. EXTRA SYNAGOGAM FIERET, aliquali excommunicatione.

V. 28. MALEDIXERUNT. Græce ἐλοιδόγησαν, conviciati sunt.

V. 30. Emphasis facienda in vos, tanti doctores!

V. 31. Si homo iste hoc tanquam omnino generale principium enunciavit, erroneum quid dixit. Verum hoc supponi non debet : dicere voluerit, Deum precibus peccatorum miracula concedere non solere ita ut per ipsos fiant qui se legatos Dei mentiantur.

V. 33. NON POTERAT FACERE QUIDQUAM hujusmodi.

Jesus cæco sanato se revelat.

35. Audivit Jesus quia ejecerunt eum foras : et cum invenisset eum, dixit ei : Tu credis in Filium Dei? 36. Respondit ille, et dixit : Quis est, Domine, ut credam in eum? 37. Et dixit ei Jesus : Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ipse est. 38. At ille ait : Credo, Domine. Et procidens adoravit eum.

V. 38. ADORAVIT EUM, divinum Filio Dei honorem tribuens. Ita ob substratam materiam. Nam προσεκύνησε (הִתְכַּוְּוָה) *incurravit se*, per se non dicit exhibitionem honoris divini.

Pharisæorum exprobrata duritia.

39. *Et dixit Jesus : In judicium ego in hunc mundum veni : ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant.* 40. *Et audierunt quidam ex Phariseis, qui cum ipso erant, et dixerunt ei : Numquid et nos cæci sumus ?* 41. *Dixit eis Jesus : Si cæci essetis, non haberetis peccatum : nunc vero dicitis : Quia videmus. Peccatum vestrum manet.*

V. 39. Hæc Jesus dicit ad omnes ibi adstantes, inter quos aliqui pharisæi erant. IN JUDICIUM IN HUNC MUNDI VENI. Græce εἰς κρίμα, id est, in judicium *discretionis*. Quando *judicium* sonat *condemnatio*, Joannes ponit κρίσις. Unde nulla contradictio cum 3, 17 et 8, 15. Christus illuminandos *non videntes* salvat, ceteros, qui se existimant *videntes*, cæcos per ipsorum culpam fieri sinit. — Non ita ad rem Chrysostomus : τὸ δὲ εἰς κρίμα, εἰς μείζονα κόλασιν ἔλεγε. Ita etiam Euthymius. — UT QUI NON VIDENT, in tenebris ignorantiae et peccati versantes, sed qui ad lucem per gratiam vocati veniunt (3, 21), VIDEANT fide illuminati a Christo, ET QUI VIDENT, putant se videre, cognoscere, quæ ad salutem sunt, et de scientia sua superbiunt, CÆCI FIANT, incredulitatis tenebris penitus involvantur. Hæc ita exponenda esse ostendit v. 41.

V. 40. Pharisei intelligunt Jesum sensu morali loqui, et putant se ab eo contumeliose inter *cæcos* collocari. Ideo : NUMQUID ET NOS CÆCI SUMUS?

V. 41. Acuta Christi æquivocatio, quam varii varie exponunt. Alii : Utinam *corporaliter* CÆCI ESSETIS : *in hoc* NON HABERETIS PECCATUM; NUNC VERO DICITIS : QUIA VIDEMUS; ob superbiam vestram PECCATUM VESTRUM MANET. — Alii : Si cæci essetis in propria æstimatione, et ideo ad lucem veniretis, non haberetis peccatum; nunc vero superbia elati dicitis : Quia videmus, scientia et sapientia pollentes; ideo peccatum vestrum incredulitatis

et superbiæ manet. — Alii : Si cæci essetis invincibili veritatis ignorantia, non haberetis peccatum; nunc vero superbia elati dicitis : Quia videmus veritatem, et ideo doceri refugitis; ideo peccatum vestrum manet.

Tres istæ expositiones probabiles sunt. Præplacet tertia, ob conformitatem ad conceptum versiculi 39.

.SCHOLION ASCETICUM.

SS. August., Beda etc. in hoc cæco nato merito viderunt typum generis humani lapsi. Ita Augustinus : .. Genus humanum est iste cæcus; hæc enim cæcitas contigit in primo homine per peccatum, de quo omnes originem duximus non solum mortis sed etiam iniquitatis. .. et paulo infra : .. Lavit ergo oculos in ea piscina quæ interpretatur missus, baptizatus est in Christo. .. In luto ex sputo videt typum Verbi in incarnatione humiliati. — Lege integram S. Augustini expositionem (Tract. in Jo. 44). — Cyrill., Alex. et Rupert. per cæcum volunt gentilitatem a Christo illuminandam typice figurari.

CAPUT X.

Argumentum. Similitudo boni pastoris : Jesus ostium ovium et bonus pastor, vitam sponte et libere profundens pro ovibus suis (1-18). — Variæ Judæorum de eo opiniones (19-21). — In festo Encæniorum Jesus in templo palam sciscitatus an Messias sit, ad opera sua primum provocat, Judæis incredulitatem exprobrat et tandem se unum esse cum Patre suo profitetur. Judæis ob id volentibus ipsum tamquam blasphemum lapidare probat se merito dixisse seipsum Filium Dei (22-38). — Volunt eum apprehendere, ipse autem evadit et abit trans Jordanem. Ibi multi in eum credunt (39-42).

Christus bonus pastor.

1. *Amen, amen dico vobis : qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde : ille fur est, et latro.* 2. *Qui autem intrat per ostium, pastor est ovium.* 3. *Huic ostiarius aperit, et oves vocem ejus audiunt, et proprias oves vocat nominatim, et educit eas.* 4. *Et cum proprias oves emiseric, ante eas vadit : et oves illum sequuntur, quia sciunt vocem ejus.* 5. *Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo : quia non noverunt vocem alienorum.* 6. *Hoc proverbium dixit eis Jesus. Illi autem non cognoverunt quid loqueretur eis.* 7. *Dixit ergo eis iterum Jesus : Amen, amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium.* 8. *Omnes quotquot venerunt, fures sunt, et latrones, et non audierunt eos oves.* 9. *Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur : et ingreditur, et egredietur, et pascua inveniet.* 10. *Fur non venit nisi ut furetur, et mactet, et perdat. Ego veni ut vitam habeant, et abundantius habeant.* 11. *Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis.* 12. *Mercenarius autem, et qui non est pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt lupum venien-*

tem, et dimittit oves, et fugit : et lupus rapit, et dispergit oves. 15. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, et non pertinet ad eum de ovibus. 14. Ego sum pastor bonus : et cognosco meas, et cognoscunt me meæ. 15. Sicut novit me Pater, et ego agnosco Patrem : et animam meam pono pro ovibus meis. 16. Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili : et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile et unus pastor. 17. Propterea me diligit Pater : quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. 18. Nemo tollit eam a me : sed ego pono eam a meipso, et potestatem habeo ponendi eam : et potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi a Patre meo.

In Vetere Testamento pluries Messias prædictus fuerat uti *pastor bonus* gregis fidelium, ejus vero adversarii exhibiti ut *pastores infideles* vel *mercenarii*. Idipsum jam verificari in se, bono pastore; in pharisæis, pastoribus falsis. seu potius latronibus, ostensurus est Jesus. Cf. Ezech. 34, 15. 16. 23; 37, 24; 34, 2. 8-12; Zach. 11, 17; 13, 7; Is. 40, 11. Evangelista, cujus erat probare Jesum esse Messiam, omittere non poterat hunc Jesu sermonem quo egregiam notam messianicam in eo impletam esse manifestaret.

V. 1. Est continuatio sermonis Christi quem incepit v. 39 capitis IX, scilicet ad eosdem pharisæos, qui se superbe inter *ridentes* collocabant et se populi doctores esse gloriabantur. Quorum supercilium, sub parabola sermonem velans, Jesus mirabili fortitudine et prudentia deflectit... QUI NON INTRAT PER OSTIUM IN OVILE OVIVM...

Ut rite intelligatur sermo Christi figuratus, quædam ex archaeologia notanda sunt. In Palestina primo verno tempore oves ducebantur ad pascua, ibique perpetuo remanebant usque ad initium hiemis seu temporis pluviae. Nocte tamen congregabantur in septa a superiori parte aeri exposita, clausa tamen in circuitu et ostio munita, cui ostio præerat *ostiararius*. Plures aliquando greges una in caula nocte concludebantur. Pastores per hoc ostium in septum seu ovile intrabant singulis diebus mane, oves suas ad se vocabant easque ad pascua ducebant.

Oves evocatæ, ad suum quæque pastorem veniebant, sed ab aliis pastoribus fugiebant. Fures autem, si oves diripere vellent, non per ostium intrabant, ut patet, sed aliunde, scala v. g. septum conscendentes seseque intus demittentes.

Hinc jam patet sensus *grammaticalis*, seu *proprius* parabolæ. Applicationem non capiunt pharisæi, at Jesus eam explicat.

V. 6. PROVERBIUM, hebraice לִמְצָה, sermo figuratus vel proverbialis qualiscumque.

V. 7. EGO SUM OSTIUM OVIVM, per quod oves intrant et per quod intrat pastor. Christus ostium est qua doctor et dator salutis per fidem et gratiam. Verus et genuinus pastor animarum non nisi per hoc ostium, id est, per doctrinam Christi, tendit ad oves seu animas erudiendas.

V. 8. OMNES QUOTQUOT VENERUNT, doctores populi seu pastores se esse simulantes, FURES SUNT ET LATRONES, ut qui per me, ostium, non intrant ad oves. Pharisæos, scribas etc. sui temporis hic Jesus intendit, qui non nisi ut oves ex vero ovili raperent, *aliunde ascenderant*. — (Istud *venerunt* videtur terminus quasi technicus : sæpe enim apud talmudistas legere est : *Venit Rabbi N. N.*) — ET NON AUDIERUNT EOS OVES, quæ me verum suum pastorem sequuntur. Ad Jesum veniebant et legisperitos hypocritas docentes jam non audiebant. Recordemur hic legisperitos illos corruptissimis moribus maximeque hypocrisi infames. Cf. Matth. 7, 15; 23, 13 sq.

Christum hæc dicere de omnibus doctoribus Veteris Testamenti, quasi legem Judæorum absolute improbens, asserunt Tubingani, sed non probant.

V. 9. EGO SUM OSTIUM. Dictum repetit ut conceptum suum evolvat; quid scilicet commodi conferat ingressus per verum ostium. — PER ME SI QUIS INTROIERIT, SALVABITUR, vitam servabit incolumen, ET INGREDIETUR ET EGREDIETUR : hebraismus est : *tuto conversabitur semper*. Cf. Num. 27, 17; 1 Sam. 18, 16; 2 Par. 1, 10. — ET PASCUA INVENIET, alimenta omnia ad supernaturalem vitam ovibus necessaria : quod Christus jam aliis verbis exponit.

Quæritur de quonam dicatur : *Si quis introierit, de pastore, an de ove.*

R. 1^a sententia. De pastore.

Rationes. 1) V. 2. 8, ubi nonnisi de pastoribus intrantibus vel per ostium vel aliunde. — 2) Oves non possunt intrare nisi per ostium.

2^a sententia. De ove.

Rationes. 1) τὸ *pascua inveniet* potius ovibus convenire videtur. — 2) Non apparet quomodo ingressus per ostium ovilis possit pastori bona pascua procurare.

Respondetur tamen ad 1) Boni et solliciti pastoris per ostium intrantis, non vero furis, est de bonis pascuis gregi suo providere. — ad 2) Pascua inveniet quia vere pastor est; se autem talem esse probat intrando per ostium.

Huic jam sententiæ subscribimus.

V. 10. **FUR NON VENIT...** Quid sit Christus, per contrarii oppositionem elucet. **EGO VENI** ad oves, **UT** bona eis pascua præbeam, per quæ **VITAM** HABEANT gratiæ, **ET ABUNDANTIUS** HABEANT (græce περισσόν, *abundanter*). Hæc abundantia tria complectitur : justificationem, ejus consummationem in cœlesti gloria, ejusque complementum in carnis resurrectione.

V. 11. **EGO SUM PASTOR BONUS**, ὁ ποιῶν ὁ κηλός, ille qui a prophetis prædictus fuit... Transitus it ad v. 12, ubi secundus comparationis modus evolvitur, inter *pastorem* et *mercenarium*. — Pastor est ille qui pascit oves proprias, mercenarius, qui alienas. — **ANIMAM, vitam, SUAM DAT** pro ovibus suis, id est, ad eas servandas non dubitat vitæ periculum adire. Contra

V. 12. de **MERCENARIO** de propria tantum salute sollicito.

V. 13. **FUGIT**, oves non defendit, quia **MERCENARIUS EST**, et qualis est, **NON PERTINET AD EUM DE OVIBUS**, non suis : non enim bonum ovium quærit, sed suum : eas pascit tantum mercedis consequendæ intuitu.

V. 14. **EGO SUM PASTOR BONUS** : repetitio ad incrementum orationis. **ET COGNOSCO (OVES) MEAS**, cognitione quæ ex amore procedat et cum amore exerceatur. Ita hebraismus יָדַעְתִּי, Cf.

Ps. 1, 6; Prov. 12, 10. Vide et Jo. 10, 3. — ET COGNOSCUNT ME MEÆ, ut Is. 1, 3. Græce : *et cognoscor a meis*. Est ergo inter Christum, pastorem, et fideles, oves, mutua amoris communicatio, quæ et mutua cognitione nitatur, et vicissim ad intimiorem cognitionem impellat. Quod pretiosissimum est in re ascetica documentum. Amor ex cognitione, cognitio ex amore crescit.

V. 15. Idipsum sublimi comparatione illustrat, et quanti sit æstimandum indigitat. SICUT NOVIT ME PATER ET EGO AGNOSCO PATREM. Nota tamen *ὡς sicut* similitudinem dicere, non æqualitatem. — Magna in hoc piæ meditationis materia. — Hæc verba novam sententiam non constituunt, sed interjecto commate jungenda sunt præcedentibus, secus ac in Vulgata. Ita : ... *et cognoscunt me meæ, sicut novit me Pater et ego agnosco Patrem*; ET ANIMAM MEAM PONO...: en alterum quo declarat se bonum esse pastorem. Sensus : et vitam meam depono, brevi deponam. Predictio est mortis suæ violentæ (juxta hebraïsmum : Is. 53, 10). PRO OVIBUS MEIS, ut eas a perditione servem. Docet hic boni pastoris vicariam oblationem pro ovibus suis.

V. 16. ET ALIAS OVES HABEO QUÆ NON SUNT EX HOC OVILI ... errantes inter gentes, oves tamen Christi : nam dederat ei Pater *gentes in hereditatem et possessionem terminos terræ*. (Ps. 2, 8) — ALIAS vocat, nempe a populo israelitico ex quo priores oves elegerat. — HOC OVILE Synagogam notat. — Oves illæ aliæ saltem pleræque in nullo tunc ovili erant. Licet quidem aliud ovile supponere, cœtum justorum in gentilitate; minus tamen proprie, quia gentiles justi societatem certam non efformabant. — ET ILLAS OPORTET ME ADDUCERE : ad hoc enim missus sum a Patre *lumen ad revelationem gentium* (Luc. 2, 32), ET postquam adduxero, VOCEM MEAM pastoris AUDIENT docili aure, ET ex his et prioribus simul collectis, FIET UNUM OVILE, novum illud quidem a me condendum, ET UNUS PASTOR, ego ipse. Cf Gal. 3, 28; Ezech. 34, 13-16.

Præclarum vaticinium Christi ipsius de salute messianica omnibus gentibus prædicanda, et quidem cum felici successu. Nec minus efficax testimonium pro *unitate in fide*, ecclesiæ suæ a Christo promissa.

Totus hic versiculus ceu parenthesis inter sermonem positus

est. Alibi etiam, ubi de Christi morte vicaria agitur, commemorat Joannes electionem gentium ad fidem. Ita 11, 52. Idem apud Isaïam 53, 10-12; 52, 13-15. Cf. Is. 49, 6. — Christus v. 15° prædicens mortem suam salvificam, quam late pateat fructus ejus apposite commemorat : unde et plenitudinem officii sui pastoralis revelat. Ideo eum hæc addidisse ut scirent Judæi Christum eis non egere, dubium est.

V. 17. Arcete nequitur versui 15. Dat rationem cur *ponat animam suam* : nempe ob *mandatum* acceptum a Patre, quod quia perfectissima obedientia exsequitur, PROPTEREA EUM DILIGIT PATER. Cf. Phil. 2, 8. 9 : *factus obediens usque ad mortem*. — Emphasim ponit Jesus in voce EGO, ut patet ex v. 18 : violenta quidem morte offerendus est, at erit *oblatus quia ipse voluit* (Is. 53, 7). — UT ITERUM SUMAM EAM, id est, *ita ut ...* (Maldon., Luc. Brug., post Euthym.) vel clarius : *ea conditione ut* (Patrizi). Sententia difficilis explicatu. Sensus quærendus in versu 18 : scilicet, his verbis plenius declarari perfectam Christi libertatem in morte obeunda. Sicut quis pro libitu vestem deponit et reassumit, ita . . ; et quia *sic libere* morior ex obedientia, ideo me diligit Pater.

V. 18. NEMO TOLLIT EAM A ME, me invito; sed **EGO** PONO EAM A ME IPSO sponte : ET (nam) POTESTATEM HABEO... id est : unio vel separatio animæ meæ et corporis mei a divina mea virtute unice pendent, unde nemo nisi velim in id aliquid potest. — HOC MANDATUM ACCEPI A PATRE MEO. Accepi tamquam homo, exsequar tamquam Deus, per divinam potentiam.

Quæritur quomodo Christus in hoc *mandato* exsequendo fuerit *liber*. Erat enim impeccabilis, et sic mandatum non poterat non exsequi.

R. Questio hæc agitur in tractatu de incarnatione, et varie solvitur.

Alii admittunt, Christum liberum fuisse non quoad mortem ipsam, quæ erat a Patre imperata, sed quoad modum tantum, id est, tempus, speciem, adjuncta mortis. S. Paulus tamen eum dicit obedientem usque ad *mortem crucis* (Phil. 2, 8), et nostro loco objectum præcepti est simpliciter ut *ponat animam suam*.

Alii, mandatum Patris non fuisse præceptum rigorosum, sed

beneplaciti manifestationem, cui sine peccato potuisset Christus se non conformare. Se autem ei conformando Patri placuit, et ideo speciali titulo meruit a Patre diligi. Hæc est sententia nostra. Contra quam immerito urgetur difficultas ex Jo. 15, 10 : *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea, sicut et ego Patris mei præcepta servavi, et maneo in ejus dilectione*. Nam sufficit ut hæc *præcepta* convenient analogice. Ceteras sententias omittimus. Vide tractatum de incarnatione et Toletum.

Variae de Christo opiniones.

19. *Dissensio iterum facta est inter Judæos propter sermones hos.* 20. *Dicebant autem multi ex ipsis : Dæmonium habet, et insanit : quid eum auditis?* 21. *Alii dicebant : Hæc verba non sunt dæmonium habentis : numquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire?*

V. 19. DISSENSIO ITERUM, ut olim jam pluries, FACTA EST INTER JUDEOS, de eo quod de persona Jesu esset tenendum, PROPTER SERMONES HOS, quibus sibi tribuerat plenum in vitam suam et mortem dominium.

V. 20. DÆMONIUM HABET ET INSANIT. Insanum judicant, et quidem ob dæmonis eum possidentis actionem. Et re quidem vera, Jesus hæc verba serio pronuncians insanus fuisset, nisi fuisset Deus. Hinc isti, eum Deum culpabiliter negantes, ex falso principio logice falsam conclusionem eruebant. — QUID EUM AUDITIS, utpote insanientem?

V. 21. ALII ... ita fere ratiocinantur : Sanatio cæci nati nequit tribui virtuti dæmonis, sed Dei; ergo qui cæcum sanavit Dei legatus est. Ergo ejusdem hæc verba non dæmonis actioni, sed divinæ missioni tribuenda. — De exitu istius dissensionis prorsus tacet evangelista.

Christus unum cum Patre.

22. *Facta sunt autem Encænia in Jerosolymis : et hiems erat.* 23. *Et ambulabat Jesus in templo, in porticu Salomonis.* 24. *Circumdederunt ergo eum Judæi, et dicebant ei : Quousque animam*

nostram tollis? si tu es Christus, dic nobis palam. 25. Respondit eis Jesus : Loquor vobis, et non creditis : opera quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me. 26. Sed vos non creditis, quia non estis ex ovibus meis. 27. Oves meæ vocem meam audiunt : et ego cognosco eas, et sequuntur me : 28. Et ego vitam æternam do eis : et non peribunt in æternum, et non rapiet eas quisquam de manu mea. 29. Pater meus quod dedit mihi, majus omnibus est : et nemo potest rapere de manu Patris mei. 30. Ego, et Pater unum sumus. 31. Sustulerunt ergo lapides Judæi, ut lapidarent eum. 32. Respondit eis Jesus : Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis? 33. Responderunt ei Judæi : De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia : et quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum. 34. Respondit eis Jesus : Nonne scriptum est in lege vestra : Quia Ego dixi, dii estis? 35. Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, et non potest solvi scriptura : 36. Quem Pater sanctificavit, et misit in mundum, vos dicitis : Quia blasphemias : quia dixi, Filius Dei sum? 37. Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. 38. Si autem facio : et si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis, et credatis quia Pater in me est, et ego in Patre.

V. 22. FACTA SUNT AUTEM ENCÆNIA IN JEROSOLYMIS, ET HIEMS ERAT. Hactenus a capite VIII narrata acta videntur paulo post festum Tabernaculorum, mense Octobri: nunc autem transitus fit ad festum Encæniorum (seu dedicationis templi), quod agebatur mense Decembri, nempe 25^a die mensis Casleu. Festum institutum fuerat sub Juda Machabæo (1 Mac. 4, 52 et 2 Mac. 10, 5-8). Sed et 1 Mac. 4, 59, præcipitur ut quotannis agantur ἡμέραι ἐγκαινισμοῦ. — Post festum Tabernaculorum Jesus Judæam reliquerat et Galileam petierat, unde ad festum dedicationis in Judæam rediit. Hæc enim possunt ex S. Luca (9, 51 et 13, 22) erui : quæ tamen subobscura sunt: nec probantur P. Patrillio : hic enim tenet, Christum interea temporis extra Jerosolimam quidem sed in Judæa fuisse versatum. Vide De Evangel. H. Adnot. C. Cl. — ET HIEMS ERAT, additum ob lec-

tores Joannis græcos. Juxta Cyrill. Alex., ut explicetur cur Jesus *ambularet* in porticu contecta, non vero *sederet* in atrio templi.

V. 23. ET AMBULABAT JESUS IN TEMPLO. Ambulabat palam incedens, paratus ad docendum. — IN PORTICU SALOMONIS : *porticus, galerie couverte*. — SALOMONIS. Pars enim ista ex antiquo Salomonis templo servata erat. Vide Jos. Ant. 20, 9, 7.

V. 24. Ibi ambulantem CIRCUMDEDERUNT.... JUDÆI, urgentes eum et DICENTES : QUOUSQUE ANIMAM NOSTRAM TOLLIS? Hebraismus est : נִשְׂאָנִי נָפֶשׁ, *animam attollere*, et vario sensu venit in V. T. Cf. Exod. 35, 21; Deut. 24, 15; Os. 4, 8; Prov. 19, 23.. Hic : Quousque animam nostram (in dubio) suspensam tenes, et nos vexas! — SI TU ES CHRISTUS, ὁ χριστός, Messias, DIC NOBIS PALAM, παρόφρσις. Hoc Judæis nondum apertis verbis dixerat, sed multis argumentis clare significarat. Unde Judæorum subdola quæstio : volunt jam Christi disertum responsum ut apud Romanos possint eum accusare tamquam qui regnum affectet. Messiam enim regem temporalem fore passim tunc tenebant Judæi.

V. 25. Non sincere petentibus Jesus directe non respondet; imo responsi rogati inutilitatem ostendit : tales enim sunt qui Jesu de se testanti credere nolint, ut 8, 13. LOQUOR VOBIS (græce accuratius εἶπον ὑμῖν, *dixi vobis*); ET NON CREDITIS. Sæpe enim se esse Christum æquivalenter ipsis dixerat : v. g. 8, 12. 18. 24. Ad quid ergo si denuo dicam? Ceterum idipsum nosse valetis *ex operibus meis* portentosis QUÆ EGO FACIO IN NOMINE, ἐν τῷ ὀνόματι, *virtute divina* PATRIS. HÆC TESTIMONIUM PERHIBENT DE ME, quatenus per hæc Pater me testatur Filium suum.

V. 26. SED, etiam ob opera vos NON CREDITIS, QUIA NON ESTIS EX OVIBUS MEIS : quæ me cognoscunt et amant (10, 14), adeoque verbis meis dociles sunt.

V. 27. Nam OVES MEÆ VOCEM MEAM AUDIUNT, ET COGNOSCO EAS, ET SEQUUNTUR ME : vos autem tales non estis; ERGO ... Cf. Matth. 7, 23 : *Et tunc confitebor illis, quia nunquam novi vos*.

V. 28. ET EGO VITAM ÆTERNAM DO EIS, ET NON PERIBUNT IN ÆTERNUM, quantum est ex me, dummodo libere mecum rema-

neant; ET NON RAPIET EAS QUISQUAM, homo vel creatura qualiscumque, DE MANU MEA earum boni pastoris. Ipsæ tamen, ut quæ me sequuntur libere, me possent deserere. Ergo non traditur hic dogma inamissibilitatis justitiæ, quæ est Calvini hæresis, sed doctrina catholica, Trid. VI, cap. II, juxta quam "Deus sua gratia semel justificatos non deserit nisi ab eis prius deseratur. — His autem verbis Christus, sicut Judæis incredulitatem eorum exprobrat, ita per proposita bona, solis ovibus præparata, eos terret simul et ut ad se veniant allicit.

V. 29. Quod modo asseruit jam in eo est ut probet Dominus. Sed ante expositionem notandam habemus variantem lectionem inter Vulgatam et textum græcum receptum, ubi Ὁ πατήρ μου ὃς ἔδωκέ μοι, μείζων πάντων ἐστίν.

Quæritur de *vera lectione* : utrum genere neutro (ὃ), an masculino (ὃς), legendum sit pronomen relativum.

R. Cum Vulgata legunt codices B et L, evangelistaria 15, versiones coptica et gothica, et inter Patres, Tertull., Ambros., Hieron., Hilar., August.

Cum græco recepto (ὃς... μείζων) A, N, D, alique unciales 11; minusculi, ut videtur, omnes. Versiones : syriaca utraque, sakhidica, persica. Inter Patres, Basil., Chrysost. etc. Præterea contextæ orationis logicus nexus ita postulat. Sed et facile intelligitur quomodo lectio Vulgatæ sit introducta. Nam aliqui codices habent ὁ, articulum masculinum pro ὃς, et postea μείζων : quod alii deinde librarii, putantes ὁ pronomen neutrum, in μείζον mutarint. Tandem syntaxis hunc sensum suadet.

Hinc vera lectio ὃς... μείζων, et Vulgatæ lectioni præferenda.

Igitur Jesus ut probet neminem posse oves suas a sua potestate eripere, syllogismum instituit cujus Major est v. 29. Minor v. 30, Conclusio pro more deducenda relinquitur. Major : PATER MEUS QUI DEDIT MIHI OVES major OMNIBUS (hominibus, creaturis) EST, ET ideo NEMO POTEST RAPERE (oves vel aliud quidquam) DE MANU PATRIS MEI. Prædicatur de Patre Deo suprema potentia, quam habet quia omnibus major est.

V. 30. EGO ET PATER UNUM SUMUS. Est hæc Minor syllogismi, qua Jesus de se affirmat identitatem divinæ naturæ, adeoque

divinæ potentiae, cum Deo Patre suo (1). Hæc sententia Christi semper habita est ut dogmatis *consubstantialitatis* Verbi cum Patre *formula scripturistica*. Hinc Patribus contra arianos disputantibus semper ceu palladium fuit; quod ut evertere possent, frustra ariani textum exponebant de *unitate morali*, per mutuam caritatem, invocantes Jo. 17, 11-21. Nam hic apertissime asserit de se Christus talem cum Patre unitatem quæ supponat identitatem *potentiae*, adeoque *naturæ ipsius divinæ*. — Dicit autem Jesus : EGO ET PATER, dualitatem personarum intendens; UNUM, et non UNUS, identitatem naturæ declarans.

Juvat in hunc locum quasdam Patrum expositiones in medium proferre.

S. Basil. (Adv. Eunom. 4, 2) : „ Quum igitur Salvator dixerit : *Ego et Pater unum sumus*, secundum aliquid eorum quæ modo scripsimus dixit. Itaque si secundum operationem dicunt, necesse est secundum substantiam dicere; quorum enim diversa substantia est, eorum non est similis operatio... ” — S. Chrysost. (in h. l.) : „ *Unum sumus* : hoc est, secundum potentiam : nam de hac loquitur : quæ si eadem est, constat etiam eandem esse substantiam. ” — S. Hilar. (De Trin. 8, 5) : „ Id enim quod ait : *Ego et Pater unum sumus*, tentant (hæretici) ad unanimitatis referre consensum; ut voluntatis in his unitas sit, non naturæ, id est, non per id quod idem sunt, sed per id quod idem volunt, unum sunt. ” — S. Hieron. (in Is. 6, 8) : *Unum* ad naturam referimus, *sumus*, ad personarum diversitatem. ” — S. August. (Orat. de 5 hæres.) : „ Pereant vaniloqui et mentis seductores, arianus et sabellianus : nam *Ego et Pater unum sumus*. Non dixit : *Ego et Pater unus sum*, sed : *Ego et Pater unum sumus*. Quod dico, *unum*,

(1) Lectio Vulgatæ ita foret exponenda : *Pater quod dedit mihi*, divinam naturam secum identicam, id *majus est* rebus omnibus, adeoque omnibus creaturis potentius : ideoque nemo potest oves rapere de manu mea, sicut nec de manu Patris, nam *Ego et Pater unum sumus*. Sensus difficilis et nonnihil contortus, imminuens efficaciam ratiocinii Christi quod exhibet vera lectio. — Ceterum si duo versiculi in Vulgata complexive sumuntur, exprimunt quum Patris omnipotentiam tum Filii cum Patre consubstantialitatem; quæ duo dogmata etiam in originali textu habentur, licet alio modo. Ergo duæ lectiones dogmatice concordant substantialiter.

.. audiat arianus; quod dico, *sumus*, audiat sabellianus. Non .. dividat arianus, *unum*; non deleat sabellianus, *sumus*. — Vide etiam in Jo. tract. 78, 2. — S. Athanas. saltem 49 locis agit de textu nostro. Speciminis ergo sit orat. 4 adv. arian. n. 9 :
 .. Quod si duo unum sint, necesse est illos duos quidem esse,
 .. unum vero secundum divinitatem, et quatenus Filius Patri est
 .. consubstantialis, et ex ipso Patre Verbum est : ita ut duo qui-
 .. dem sint, quia Pater et Filius, quod est Verbum; unum autem,
 .. quia Deus unus est. ..

V. 31. Verba hæc Christi culmen erant petitæ a se declarationis : *Si tu es Christus*. Majus de se prædicat quam quod Judæi expectabant. Se non Christum modo (qualem ipsi sibi fingeant), ut jam dixerat, sed Filium Dei unam habentem cum Deo Patre naturam, adeoque Deum de Deo proclamât. Optime sensum Christi intellexerant Judæi, et propterea SUSTULERUNT (*iterum*, πάλιν) LAPIDES UT LAPIDARENT EUM... *de blasphemia*, quam in eo ponebant : quod *tu homo quum sis*, et merus homo, ut ipsi pertinaciter tenebant, *facis te ipsum Deum*. Dei naturam tibi adjudicans. (v. 33).

V. 32. Nota verba : EX PATRE MEO, ex Patre meo procedentia, a quo cum divina natura divinitatis opera pariter communicata habeo. Unde iterum hoc loco Jesus consubstantialem Patri se dicit implicite.

V. 33. DE BONO OPERE, si quod feceris : ob nullum jam ex portentosis quæ operatus es, LAPIDAMUS TE, SED DE BLASPHEMIA... (vide supra ad v. 31.)

V. 34. Si Christus de se divinæ naturæ cum Patre identitatem non prædicasset, facile se objecto crimine purgasset, dicendo verba sua improprie seu analogice esse accipienda. At non ita; sed probat se recte locutum, afferendo ex lege argumentum *a minori ad majus*. NONNE IN LEGE VESTRA (est enim argumentum ad hominem) SCRIPTUM EST : QUIA EGO DIXI, DII ESTIS? Verba ex Ps. 81, 6. — *Lex* ergo venit hic pro toto complexu Scripturæ Judæorum. — Loco allegato hæc verba dicuntur ad judices potestate legitima, adeoque a Deo accepta, donatos. Qui sane *dii* vocabantur quatenus in judicando Dei erant vicarii, ut etiam probat v. 7 : *vos autem sicut homines moriemini*, quia offi-

cium vestrum male exercetis. — Cf. Exod. 22, 28. 8; 21, 6; 2 Par. 19, 6. Auditores textum et sensum hunc noverant : unde satis erat Christo eum ipsis citare.

V. 35... AD QUOS SERMO DEI FACTUS EST, sermo nempe ille, *Ego dixi, dii estis*, qui in psalmo refertur, ET (SI) NON POTEST SOLVI SCRIPTURA quæ istos DIXIT DEOS (nam Scriptura est subiectum verbi DIXIT). Sic intellige : si non potest dici Scriptura tribuere Deo sermonem illegitimum; si adeoque iudices merito *dii* vocantur,

V. 36. QUEM PATER SANCTIFICAVIT ET MISIT IN MUNDUM legatum suum, Filium suum (quod implicate enunciat Jesus, Deum dicendo Patrem), qui proinde ad Deum relationem habet multo arctiorem quam iudices illi, VOS DICITIS plane immerito (id enim valet hæc interrogatio) : QUIA BLASPHEMAS. QUIA DIXI, FILIUS DEI SUM? Ad hæc insuper

Nota : 1) VOX SANCTIFICAVIT hebraismus est : קָדַשׁ, *consecra-rit*, solemni modo ad aliquod officium religiosum deputavit. Cf. 1 Sam. 7. 1; Jer. 1, 5 (ubi habetur forma *Hiphil* eodem sensu); Exod. 13, 2 et alibi sæpissime. Fere eodem sensu venit verbum *unxit*, מָשַׁח. Hinc est quod in vaticinio Danielis de 70 hebdomadibus, Messias dicitur *Unctus* et *Sanctum sanctorum*. Cf. Marc. 1, 24 (1).

2) Christus non dixerat *Filius Dei sum*; sed, *Ego et Pater unum sumus*. Utriusque sententiæ idem sensus : nam unum est cum Patre qua Filius est. Filiatio enim divina est naturæ unitas per generationem æternam communicata. Sed ex hac ipsa verborum Christi synonymia patet agi de filiatione naturali, non de analogica.

3) His verbis non negat se ~ FACERE SEIPSUM DEUM ~, quod ipsi Judæi ut lapidationis causam objecerant. Hoc enim negare non poterat : vere enim se Deum dicere intendebat. Sed respondet per argumentum *de minore ad majus* : Si homines legitime iudicium Dei nomine exercentes merito dii vocantur, quanto

(1) Patres ad hebraismum non attendentes exponunt hoc, alii de Christi sanctitate secundum divinitatem; alii, de ejus sanctitate secundum humanitatem.

magis ego quem Deus misit in mundum tamquam filium suum sine blasphemia possum me dicere Filium Dei. Ita plane diluit accusationem Judæorum, etiam præscindendo a sensu quo se diceret Filium Dei. Qualis sit hic sensus, quærendum est, non in hoc Christi responso, sed in præcedentibus et sequentibus ejus verbis (v. 29. 30 et 38), ex quibus patet Christum intendere filiationem non analogicam sed propriam et naturalem.

Quod si ulterius quæritur, quare potius fateatur se dixisse, *Filius Dei sum*, quam *Deus sum*, responderi potest : *a)* quia verba *Ego et Pater unum sumus* in recto important relationem Filii ad Patrem Deum, in obliquo tantum naturæ divinæ identitatem; — *b)* quia forte volebat Christus ita loquendo non-nihil indulgere infirmitati auditorum quorum aures minus offenderet formula *Filius Dei sum*, quam, *Deus sum*.

Hoc modo potest utcumque salvari orthodoxia expositionis Theodori Mopsuesteni : ~ Si Scriptura judices potuit *deos* vocare, quanto magis ego, Dei promissus legatus, possum me dicere *Filium Dei*, quod minus est. ~ Quæ expositio, nisi supponeret verba Christi esse *ad hominem*, vehementer arianismum saperet.

V. 37. Pergit Christus in ratiocinio suo. Hujus hæc erat Major. Verus Dei Filius non blasphematur ubi talem se dicit. Atqui ego Filius Dei sum. Et id non affirmo gratis, sed operibus demonstro; opera enim mea opera sunt Patris. — SI NON FACIO OPERA PATRIS MEI, NOLITE CREDERE MIHI. Figura concessionis est.

V. 38. SI AUTEM FACIO, ut omnibus patet me facere, et si MIHI NON VULTUS CREDERE, OPERIBUS CREDITE, UT COGNOSCATIS, ET CREDATIS : cognoscatis per fidem; vel : ut opera divina esse cognoscentes credatis; vel : ut ex operibus cognoscatis quis sim, et tunc credatis, QUIA PATER IN ME EST, ET EGO IN PATRE : idem quod aliis verbis v. 32° dixerat : unde confirmatur asserti hic et v. 30°, unitatem *physicam*, non *moralem* tantum.

Christi secessio trans Jordanem.

59. Quærebant ergo eum apprehendere : et exivit de manibus eorum. 40. Et abiit iterum trans Jordanem, in eum locum ubi erat Joannes baptizans primum : et mansit illic. 41. Et multi

venerunt ad eum, et dicebant : Quia Joannes quidem signum fecit nullum. 42. Omnia autem quaecumque dixit Joannes de hoc, vera erant. Et multi crediderunt in eum.

V. 39. QUÆREBANT ERGO EUM APPREHENDERE, ob hæc ultima verba quibus suam cum Deo æqualitatem rursus affirmaverat atque adeo mysterium divinæ περιχωρησεως egregie enunciarat. — Hæc Judæorum intentio probat Jesum nihil a v. 34 ad 38 dixisse unde concludere possent eum v. 33° fuisse de sua cum Patre unitate locutum figurate. — ET EXIUIT DE MANIBUS EORUM : igitur, ut videtur, eum jam manibus tenebant; exiuit autem miraculosa procul dubio operatione.

V. 40. ... ITERUM, πάλιν, TRANS JORDANEM, in Peræam, ubi ante Encænïa fuerat (ut pluribus videtur), UBI ERAT JOANNES BAPTIZANS PRIMUM (1, 28), ET MANSIT ILLIC, donec rediret in Judæam ad resuscitandum Lazarum.

V. 41. VENERUNT AD EUM tamquam discipuli, ET DICEBANT, motivum credibilitatis allegantes : JOANNES quidem, quum tantus esset, SIGNUM FECIT NULLUM, et tamen ei credidimus ut Dei legato. Subaudiunt sane : “ Jesus vero tot miracula fecit. “ Ergo... En primum eorum motivum. — Deinde secundum :

V. 42. OMNIA QUÆCUMQUE DIXIT JOANNES DE HOC, VERA ERANT, eventu confirmata sunt. Ergo eum ut Messiam accipere debemus qualem eum nobis Joannes proposuit. — ET MULTI ob hæc argumenta CREDIDERUNT ibi (gr. ἐκεῖ) IN EUM ut in Messiam.

APPENDIX.

Paraphrasis exegetica Jo. X, 7-38.

Dixit itaque iterum Jesus ad pharisæos : Vere dico vobis : ego ipse sum ostium ovilis per quod intrandum est. Quicumque alii sub pastorum specie venerunt ad oves (quasi veritatis doctores), fures sunt et latrones (non ingressi per ostium doctrinæ et gratiæ meæ), et ideo eis oves aures dociles non præbuerunt. Ego, inquam, sum ostium. Per me si quis, tamquam pastor, ovile introierit, vitam servabit incolumem, et ingredietur et egredietur, tuto semper conversabitur, et pascua ovibus congrua inveniet.

-- Fur utique non venit ad ovile, nisi ut oves furetur, et furto acceptas mactet et in perditionem ducat : ego vero ad oves veni ut per me vitam (supernaturalem) habeant, eamque abundantissimam.

Ego sum pastor bonus. Bonus pastor ad servandas oves suas non dubitat vitæ periculum adire. Mercenarius autem, qui non est verus pastor, cujus quippe non sunt oves propriæ, videt lupum venientem ad gregem, et dimittit oves et fugit: et lupus rapit et dispergit oves. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est et, qua talis, nullam ovium non suarum sollicitudinem habet. Ego utique sum pastor bonus, et cognosco oves meas proprias mihi que carissimas, et oves meæ similiter me cognoscunt, non secus ac me cognoscit Pater meus cœlestis et ego cognosco Patrem. Ideo etiam ego vitam meam trado ad salutem ovium mearum procurandam. — Sed et alias præterea oves habeo, quæ non pertinent ad hoc ovile gentis israeliticæ : et illas oportet me ad caulam adducere, et vocem meam tamquam pastoris sui docili aure percipient, et ex eis, et iis quæ jam pridem meæ erant, fiet unum ovile (ecclesiæ meæ sub me uno omnium pastore. — (Vitam meam, ut modo dicebam, trado ego ad salutem ovium mearum procurandam: ideoque me diligit Pater, quia vitam meam pro ovibus depono, ita tamen eam depono ut iterum resumam eam. Nemo scilicet me invitum vita privat, sed ego spontanea voluntate eam depono : est enim mihi potestas eam depositam resumendi. Hoc mandatum accepi a Patre, beneplaciti sui manifestationem, (ut summa ea qua præditus sum libertate vitam meam pro ovibus meis deponam: et quia idipsum juxta suum beneplacitum præsto, ideo me diligit Pater filium suum incarnatum).

Dissensio iterum facta est inter principes Judæorum propter hos sermones. Dicebant autem multi ex eis : Dæmonio insaniam agitur : quare ei aures præbetis? Alii dicebant : Hæc verba non sunt hominis a dæmonio agitati : ceterum, potestne dæmonium cæcorum oculos aperire (sicut nuper fecit homo iste)?

Agebatur autem (postea) Jerosolymis festivitas dedicationis templi anniversaria, et hiems erat. Jesus autem ambulabat in templo, in porticu Salomonis. Ambulantemque circumdederunt

Judæi, dicentes : Quousque animos nostros dubio suspensos tenes? Si tu es Christus, dic nobis palam. Respondit eis Jesus : Jam dixi vobis, et non creditis : quid ergo juvabit, si idipsum denuo dicam? Sed præter verba mea, opera portentosa, quæ ego facio virtute divina Patris mei, hæc etiam testantur me esse Christum. Sed vos non creditis mihi, quia non estis ex ovibus meis. Oves quippe meæ vocem meam dociles audiunt, et ego cognosco eas, et ipsæ sequuntur me; et ego do eis vitam in æternum beatam, neque unquam peribunt (quantum a me pendet, dummodo ex parte sua me non deserant), neque ullius creaturæ potestas rapiet eas de manu mea. Pater videlicet meus, qui dedit mihi oves meas, major est creaturis omnibus, adeoque nulla creata potestas rapere valet quidquam de manu Patris. Jam vero ego et Pater unum sumus (identitate naturæ adeoque potestatis). Quibus auditis, Judæi sustulerunt lapides, ut iis eum obruerent. Respondit eis Jesus : Multa opera bona (hominibus proficua) feci coram vobis per potentiam a Patre meo acceptam : propter quod eorum opus me nunc lapidibus impetitis? Responderunt ei Judæi : Non propter opus aliquod bonum te lapidamus, sed ob blasphemiam a te prolatam, quia scilicet tu, quamvis merus homo sis, facis teipsum Deum! Respondit eis Jesus : Nonne in ipsis literis sacris vestris scriptum legitur : *Ego dixi, dii estis?* Quodsi Scriptura deos vocavit illos homines principes ad quos citata verba diriguntur, et non potest Scriptura Deo tribuere sermonem veritati non consonum, quanto magis immerito blasphemiæ accusatis me, a Patre Deo speciali consecratione deputatum et in terras missum, eo quod dixi me Filium esse Dei! Si non facio opera Patris mei (opera divinam virtutem exigentia) nolite credere mihi (me ejus Filium esse testanti). Si autem hujusmodi opera facio, et si mihi, qualis sim asserenti, non vultis credere, operibus saltem, idem de me testantibus, credite, ut cognoscatis, et (ob hanc cognitionem per miracula acceptam) credatis, Patrem esse in me, et me in Patre (divinæ naturæ identitate omnimoda).

SCHOLION DOGMATICUM.

A) *De divinitate Christi.* 1) Ex v. 18°. Summum in vitam et mortem propriam dominium attributum est divinitatis. — 2) V. 30° docetur unitas naturæ et omnipotentiae cum Patre. — 3) Christus ut synonyma habet : *Ego et Pater unum sumus et Filius Dei sum* (v. 30 et 36). Ergo quoties dicitur Filius Dei dicitur Filius Dei naturalis Patri consubstantialis. Ad quod nota : Filius naturalis habet cum patre naturam eandem *specificè* in creatis, *identice* in divinis : nam natura divina essentialiter singularis est. Quod vide dilucide expositum a S. Athanasio (De decretis nicænæ synodi, n° 20). — 4) V. 38° divinarum Personarum περιχώρησις seu *circuminsessio* clare enunciatur.

B) Ex v. 34-36 solet *objectio* desumi : Si homines Dei auctoritate iudicium exercentes dii vocari possunt, cur ego, etiam merus homo, sed Dei Patris mei legatus, non possum me dicere Filium Dei? Unde, aiunt, valet ratiocinium etiamsi sit Christus merus homo et Dei filius adoptivus, imo ex comparatione cum iudiciis id videtur Christus supponere. — At *respondeo* : Ratiocinatio hæc Christi præseindit a sensu quo se dixerit Filium Dei : non minus ergo valet ratiocinium ejus si Deus de Deo sit. Hoc autem supponi *debet*, secus ratiocinium non concluderet, *merito* Christum dixisse : *Ego et Pater unum sumus*. Nam hæc verba et *Filius Dei sum* eatenus tantum sunt synonyma quatenus intenditur filiatio divina naturalis. Hæc enim sola importat inter Deum Patrem et Filium unitatem physicam, quam, ut ostensum est in commentario, significari postulat contexta oratio.

(¹) Tota tractatio de *pastore* et *oribus* relationes inter Christum et justos omnino clare et ad captum populi exprimit. Optimum igitur præbet concionatoribus dicendi argumentum.

CAPUT XI.

Argumentum. Totum hoc caput versatur circa resurrectionem Lazari.

In Peræa adhucdum versans Jesus nuncium accipit Lazarum, amicum suum, Bethaniæ ægrotare (1-4). — Biduum moratus, dissuadentibus discipulis, tendit Bethaniam, Lazarumque mortuum eis declarat (5-16). — Appropinquantī occurrit Martha; postea a sorore vocata venit Maria stipata multis Judæis consolantibus eam. Jesus cum utraque colloquitur (17-32). — Jesus lacrymas fundens vadit ad sepulchrum Lazari, quem facta prius prece resuscitat (33-44). — Multis credentibus, pharisæi contra Jesum conspirant; inscius prophetat Caiphas ejus mortem (45-53). — Jesus secedit in Ephrem. Instante autem Paschate pontifices etc. eum apprehendi jubent (54-56).

DISSERTATIO PRÆVIA.

De tribus mulieribus, Magdalena, Peccatrice et sorore Lazari.

Status quæstionis. Dudum vigeat in ecclesia latina opinio, Mariam Magdalenam, Mariam sororem Lazari, et Peccatricem, de qua Luc. 7, 37 sq., unam esse eamdemque personam, tribus nominibus appellatam, quum seculo XVI, in Gallia, Faber Stapulensis primus, alique post eum, tres esse distinguendas mulieres contenderunt: hanc scilicet sententiam esse Scripturæ documentis magis consonam et antiquorum Patrum traditione nixam; eam vero quæ unam tantum admittit mulierem, modernam esse, et præcipue ob S. Gregorii Magni auctoritatem in ecclesiam latinam invectam; ipsam adeo romanæ ecclesiæ antiquam liturgiam distinctionem certe Magdalene a Maria bethanica supponere. Acriter « novitati » obstitit illico Facultas parisiensis, et quominus eam quis in posterum sustineret solemni decreto prohibuit. Postea tamen a pluribus eruditis ho-

minibus in utramque partem fuit controversia agitata, ita ut modo *unitatis*, modo *distinctionis* systema potiores habere partes videretur. Qui pro distinctione decertarunt, celebriores fuere: jam nominatus Faber Stapulensis, Clichtovæus, Estius, Anquetinus, Tillemont, Calmet. Qui vero *unitatem* propugnarunt: Cardin. Roffensis Fisher, B. Lamy, Sollerius hiagiographus hollandianus, Trevet, Maldonat, Hengstenberg (1), et omnium plenissime anonymus auctor (Faillon) libri: *Monuments inédits sur l'apostolat de sainte Marie Madeleine en Provence*, col. 1-282. Ex hoc pleraque me desumpsisse profiteor.

Triplex nobis tractanda est quæstio, exegetica, patristica, liturgica.

A) QUÆSTIO EXEGETICA.

Prænotanda. De *Maria Magdalena* agunt evangelia his locis: Luc. 8, 2: *Et (erant cum Jesu) mulieres aliquæ, quæ erant curatæ a spiritibus malignis et infirmitatibus: Maria, quæ vocatur Magdalene, de qua septem demonia exierant... et aliarum multæ, quæ ministrabant ei de facultatibus suis.* Matth. 27, 56. 61; Marc. 15, 40. 47; Jo. 19, 25, ubi cum ceteris mulieribus legitur cruci Jesu adstitisse et circa ejus sepulturam fuisse sollicita. Matth. 28, 1; Marc. 16, 1, ubi narratur prima sabbati venisse ad sepulchrum ad ungendum corpus Domini. Marc. 16, 9; Jo. 20, 1 sq., ubi de apparitione qua Jesus a morte suscitatus eam dignatus est. Luc. 24, 10 et Jo. 20, 18, ubi apparet resurrectionis Christi nuncia. — De *Maria sorore Lazari*: Luc. 10, 38-42, ubi sedens secus pedes Domini ab eo optimam partem assecuta proclamatur. Jo. 11, 2. 3. 5. 19. 20. 28-33. 45, ubi de resurrectione Lazari; et 12, 3-8, ubi de unctione Christi in cœna

(1) Faber Stapulensis: *De Maria Magdalena*, 1516. 1518 et *De tribus et unica Magdalena*, 1519; Clichtovæus: *Disceptationis de Magdalena defensio*; Estius, in oratione, quam vide in *Actis Sanctorum*, ad 22 Julii, p. 189; Anquetin: *Dissertation sur sainte Madeleine*; Tillemont: *Mémoires*, t. 2, p. 514; Calmet: *Dissertatio de tribus mulieribus*; Fisher: *De unica Magdalena*; B. Lamy: *Défense de l'ancien sentiment de l'Église touchant l'office de sainte Madeleine*; Sollerius: *Acta Sanct.*, 22 Jul.; Trevet: *Dissertation pour maintenir l'unité de Marie Madeleine etc.*; Maldonatus, in Matth. 26. 6. 7 et 27, 56; Hengstenberg, in Jo. XI.

bethanica. — De *Peccatrice* solus Lucas 7, 36-50, ubi narratur in Simonis pharisæi domo recumbentis Jesu pedes unxisse etc.

Quæritur 1° quot fuerint a mulieribus factæ corporis Christi unctiones.

R. 1^a sententia. *Tres distinctæ*, quarum prima narratur Luc. 7, 37-46; altera, Jo. 12, 3-8; tertia, Matth. 26, 6-13 et Marc. 14, 3-9.

Rationes. 1) *Discrimen loci et temporis.* Peccatrix, de qua Lucas, unxit Jesum in Galilæa, probabilius in civitate Naim. Cf. Luc. 7, 11. Altera unctio, de qua Joannes, facta est Bethaniæ in Judæa, sex ante Pascha diebus, et quidem in domo Marthæ (Jo. 12, 2). Tertia, de qua Matthæus et Marcus, item Bethaniæ, sed biduo ante Pascha (Matth. 26, 2; Marc. 14, 1), et in domo Simonis leprosi. — 2) *Discrimen adjunctorum.* a) Inter primam et secundam. In prima, cum unguento Peccatrix lacrymas præbet et oscula; solus Simon cogitatione scientiam Christi elevat et misericordiam reprehendit; Christus se potius quam mulierem defendit: de discipulis nulla fit mentio; mulierem demum a se absolutam Christus dimittit. In secunda, Maria ungit absque lacrymis et oculis; murmurat Judas; Christus contra eum Mariam defendit; de Simone pharisæo nihil; nec de muliere absoluta et dimissa. b) Inter primam et tertiam. Præter modo indicata, in prima, fit unctio pedum tantum, et hospes est Simon pharisæus. In tertia, fit unctio capitis tantum, et hospes est Simon leprosus, alius a pharisæo: nam, paucis ante Christi passionem diebus, nullus sane pharisæus ipsum convivio excepisset. c) Inter secundam et tertiam. In secunda, unguntur pedes et capillis terguntur; solus Judas murmurat. In tertia, ungitur caput; plures ex discipulis murmurant. — 3) *Discrimen personarum.* Vide infra, ad quæstionem secundam, p. 268.

2^a sententia. *Unica unctio*, peracta Bethaniæ in domo Simonis leprosi, pharisæi, sex diebus ante Pascha, quam omnes evangelistæ referunt, non sibi mutuo contradicentes, sed alii alios complentes. Vide Hengstenberg, ad Jo. XI (1).

(1) Multus est hic auctor in congerendis identitatis rationibus. Simonem tenet esse maritum Marthæ, cui hæc, Galilæa mulier, credi possit occasione alicujus religiosæ in Judæam peregrinationis innotuisse. Mariam cum Jesu

Rationes. 1) Tot sunt adjuncta communia, eaque adeo singularia, ut neque diversæ personæ in iis potuerint concordare, neque eadem persona cogitanda sit ea voluisse iterare. Uctiones fiunt a muliere, cœnante Domino apud Simonem quemdam; unguentum affertur in alabastro; mulieris actio discumbentibus scandalo est; ejusdem actionis Christus se defensorem constituit. In prima et secunda unctione illud admodum singulare occurrit, quod unctrix crinibus tergat pedes inunctos. — 2) Tam singulare amoris et venerationis obsequium, Domino exhibitum, est quidem, si semel fiat, eximium et mirabile; si vero bis ab eadem muliere fieret, affectatum foret; adeoque minime probabile est fuisse ab eadem repetitum.

Respondetur ad rationes 1^æ sententiæ. Ad 1) Ordo narrationis S. Lucæ sæpe potius rerum est quam temporis. In præcedentibus (Luc. 7, 34) sermo fuerat de scandalo quod capiebant pharisæi ex eo quod Christus libenter cum peccatoribus ageret. Hujus rei præclarum exemplum in recepta a Christo Peccatrice statim subjungit S. Lucas, de loco et tempore historiæ parum sollicitus. In Galilæa idipsum accidisse minime insinuat. Simon autem, in cujus domo facta legitur unctio, et pharisæus esse potuit et leprosus dici; neque in ejus domo repugnat Martham ministrasse (Jo. 12, 2). Erant quidem tunc pharisæi Christo valde infensi: sed et hypocritæ erant, ita ut eorum aliquis facile potuerit ex maligna intentione Christum ad convivium invitare. Accedit, non omnes pharisæos fuisse Christo infensos. Nicodemus certe, pharisæus (Jo. 3, 1), erat Christi occultus discipulus. — Sed nec temporis discrimen urgendum: non enim dicunt Matthæus et Marcus cœnam bethanicam actam fuisse biduo ante Pascha; sed, biduo ante Pascha Judam de tradendo Domino cum synedrio egisse: ejus nefarii capiendi consilii quum eidem occasionem

Judæam petentem ad leviri sui domum divertisse; in ejusdem domo habitasse et Lazarum, leviro suo nonnihil invisum hospitem. Simonem uxoris suæ gratia invitasse ad sua Jesum utut ei infensum; eique ideo vel consueta hospitii obsequia denegasse, quæ adeo Maria Christo suppeditavit. Jesum porro non modo pareum sibi hospitem reprehendisse, sed sub parabola divitis epulonis, in Lazarum quemdam turpiter immitis, eundem indigitare voluisse.

præbuerit effusi in cœna unguenti deperditum sibi pretium, subjungunt evangelistæ hujus cœnæ eventorum narrationem. — Ad 2) In his omnibus adjunctis nulla est contradictio, sed rerum gestarum summa quædam, cujus partes a variis evangelistis subministrantur. Lacrymas et oscula excepisse cogita unctionem pedum, post quam reliquum unguenti fuisse effusum in caput; Judam murmurasse primum et sensa sua communicasse ceteris discipulis (nisi malis, *discipulos* esse plurale pro singulari positum). Interim Simonem apud se Christi scientiam elevasse, et post discipulos fuisse a Christo reprehensum. — Ad 3) Vide infra.

Nota. Refutatione digna non est sententia rationalistarum, unam statuens unctionem, cujus historicus nucleus, juxta variorum cœtuum christianorum modum, fuerit a variis evangelistis adjunctorum sibi invicem repugnantium involucris varie adornatus.

3^a sententia. *Duc unctiones*, quarum primam referat Lucas, incerto loco peractam, alteram narrent evangelistæ ceteri, actam Bethaniæ, sexto die ante Pascha. Ita S. Augustinus et interpretes sat communiter.

In hac sententia distinguendæ veniunt partes duæ : *prima*, unctionem, de qua SS. Mattheus et Marcus agunt, non esse discernendam ab ea quam refert S. Joannes : *secunda*, unctionem, quam narrat S. Lucas factam a Peccatrice, non esse confundendam cum ea quæ apud ceteros evangelistas reperitur descripta in narratione cœnæ bethanicæ.

Rationes pro parte *prima*. 1) Nisi de eadem unctione agatur apud Matthæum, Marcum et Joannem, admittendum foret, murmur discipulorum de eadem re et eodem modo expressum, eique oppositam eandem Magistri reprehensionem, fuisse in eodem oppido et inter quatuor dierum spatium iterata. Hoc autem nulla probabili ratione defendi potest. -- 2) Uctio pedum, de qua S. Joannes, non excludit unctionem capitis, de qua duo alii evangelistæ, sed hanc ipsam complevisse censenda est. — 3) Quod autem S. Joannes diem cœnæ dicat sex diebus Pascha præcessisse, alii vero duo evangelistæ videantur eam biduo ante Pascha peractam insinuare, quomodo conciliari possint, jam dictum supra, ad sententiam secundam.

Rationes pro parte *secunda*. 1) Magis obvium est, cœnam, de qua Lucas, in Galilæa collocare; si ita, necessario alia fuit a cœna bethanica. — 2) Apud Lucam Peccatrix supervenit tamquam convivis extranea; apud Joannem Maria, unctrix, soror est Marthæ ministrantis et Lazari recumbentis. — 3) Ex iis quæ de sorore Lazari narrat Joannes capite XI, patet tempore cœnæ bethanicæ Mariam a nemine potuisse ut peccatricem haberi. Ergo nec Simon pharisæus *tunc* ullum suspicioni suæ locum invenisset. — 4) Quæ de Simonis et de discipulorum murmurationibus, eisdemque aptata Christi responsione dicuntur, non facile tibi persuadebis se mutuo excepisse. — 5) Nomen Simonis adeo erat frequens apud Judæos (1), ut nihil mireris, apud duos homonymos hospites duas cœnas illas fuisse peractas. — 6) Ambæ unctiones, utut similes, potuerunt ab eadem muliere fieri: quæ enim experta fuerat se per talem actionem semel valde placuisse Domino amantissimo, facile induci debebat ad eam data opportunitate iterandam. Potuerunt etiam a diversis fieri mulieribus: tales enim unctiones viris honoratis mensæ accumbentibus præstari solebant; sola extensio crinibus peracta aliquam forte difficultatem relinqueret. De iis uberius infra.

Conclusio. 3^a sententia longe magis nobis probatur.

Quæritur 2° quot sint distinguendæ unctrices.

R. 1^a sententia. Duæ : altera, Maria soror Lazari, sancta ac piissima femina; altera, ignota mulier, aliquando peccatrix, sed a Christo conversa.

Rationes. 1) Maria bethanica, honestæ et honoratæ domus filia, nequit cogitari fuisse in civitate peccatrix -, meretrix publica. — 2) Maria erat judæa, Peccatrix probabilissime galilæa. — 3) Sed et ethnicam fuisse Peccatricem suadetur ex eo quod lege mosaica prohiberetur prostitutio. — 4) Non decuisset Christum hospitari in domo feminae quæ aliquando fuisset meretrix, ejusdemque frui familiari amicitia. — 5) Sed nec Judæi ad corruptam olim feminam venissent, eam de morte fratris

(1) Ita distinguuntur Simon Petrus, Simon Cananæus, Simon pater Judæ Iscariotæ, Simon Cyrenensis, Simon Magus, Simon coriarius (Act. 10, 6), Simon Niger (Act. 13, 1), Simeon senex (Luc. 2, 25).

consolaturi. — 6) Peccatrix cogitanda est femina lascivientis indolis fuisse; soror Lazari quieta apparet, solitariæ contemplationi addicta.

2^a sententia. Una unctrix, quæ priorem peregerit unctionem quando nuper peccato renunciaverat; alteram, paulo ante Christi mortem, et hanc quidem Bethaniæ, illam potius in Galilæa.

Rationes. 1) Joannes (11, 2) sororem Lazari iis notis designat, quibus apud Lucam Peccatrix descripta fuerat, et quarum maxime characteristicæ (quod nempe unguentum capillis exterserat) a Matthæo et Marco de unctrice bethanica relata non fuerat. — 2) Parallelismus verbalis inter Joannem et Lucam non sinit diversum ab utroque relatum eventum cogitare. Sic enim Lucas (7, 38) : καὶ ταῖς ἑρξὶ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς ἐξέμασσε (τοὺς πόδας αὐτοῦ) ... καὶ ἴλκεψε τῷ μύρῳ. Joannes vero (11, 2) : ἣν δὲ Μαρία ἡ ἀλείψασα τὸν Κύριον μύρῳ, καὶ ἐκμάξασα τοὺς πόδας αὐτοῦ ταῖς ἑρξὶν αὐτῆς. — 3) Quæ in utraque unctione sunt similia, facilius concipiuntur fuisse repetita ab eadem muliere, utpote pridem a Christo ob tale amoris obsequium benigne excepta, quam perpetrata a diversis mulieribus. casu quodam in re tam singulari concordantibus.

Respondetur ad rationes 1^æ sententiæ. Ad 1) Vocabulum *peccatrix* non necessario *meretricem* publicam sonat. Talis dici poterat femina vel cum uno aliquo fornicari solita. Talia autem illicita commercia etiam ab honestissimæ conditionis mulieribus non raro frequentari et historia testatur et multarum hodieum exempla ostendunt. — Ad 2) Familia Lazari potius galilæa fuisse videtur, ut quæ tam arctis amicitiae vinculis conjuncta fuerit Jesu Nazareno, cujus omnes cognati et præcipui discipuli Galilæi essent. Cur circa finem vitæ Christi Bethaniæ in Judæa sedem haberet, nostrum non est definire. Facilius certe concipitur Maria fuisse peccatrix in Galilæa, procul a fraterna domo bethanica. Quodsi totam familiam malis judæam putare, tunc suppose, Peccatricem, in Galilæa conversam, Jesu deinceps adhæsisse, et ad familiæ suæ hospitium eum adduxisse. — Ad 4) Marthæ domus honestissimæ famæ erat, in qua Mariæ dudum et insigniter conversæ præsentia scandalo esse non de-

hebat. Christus porro ubique apparet peccatorum penitentium amicus. — Ad 5) Veniebant Judæi ad Martham, sed et ad Mariam tunc et ipsam honestam. Præterea poterant ignorare Mariam olim procul a Judæa libidini indulsisse. — Ad 6) Peccatrix, qualem hic supponimus, pectus habere debuit ad amandum proclive, quo prius ad profanam libidinem, postea ad castissimam et tenerrimam Christi dilectionem fuerit pertracta. Vagam eam et lascivientem fuisse nusquam dicitur.

Huic sententiæ ut longe probabiliori subscribimus.

Quæritur 3° an Maria Magdalena eadem sit ac Peccatrix.
R. 1^a sententia negat.

Rationes. 1) Magdalena, utpote a septem dæmonibus possessa, non potuisset impuris amatoribus placere. — 2) Lucas nomen Peccatricis tacet, et tamen statim postea nominat Magdalenam: ergo non eandem putabat cum Peccatrice fuisse, secus eandem esse monuisset. — 3) Peccatrix fuit a Christo dimissa; Magdalena ei indivulse adhæsit. — 4) Pia mens refugit cogitare, Jesum in suo comitatu habuisse feminam quæ meretrix fuisset. — 5) Quod ob scandalum certe evitare debuisset. — 6) Magdalena oriunda erat e Magdala, Galilææ oppido; Peccatrix, ex civitate Naim.

2^a sententia affirmat.

Rationes. 1) Possessio dæmonis feminae peccatricis notioni concordat. — 2) Magdalena alia non erat ac Maria, soror Lazari (vide infra); hæc autem eadem ac Peccatrix; ergo et illa.

Respondetur ad rationes 1^æ sententiæ. Ad 1) Possessio dæmonis non importat per se deturpatam corporis speciem. Quidni *spiritus maligni* (Luc. 8, 2) potuissent Magdalene majorem etiam gratiam ad profanos amores ciendos adjicere? — Ad 2) Forte identitatem utriusque ignorabat S. Lucas, vel certe noluit eam indiscrete prodere. — Ad 3) Peccatrix dimissa *tunc* e comaculo, poterat *deinceps* Christo se comitem adjungere: unde satis congrue explicatur, quod Lucas statim muliebrem Christi comitatum commemorat. — Ad 4) Christus non refugiebat vocari peccatorum amicus; suam autem castimoniam nunquam passus est in suspicionem vocari. — Ad 5) Conversio mulieris erat notoria, et quantum ea prius vitio, tantum postea sanctitate

eminebat : hinc nullum scandalo rationabile motivum. Minime certe id fuit scandalo pluribus sanctis Patribus, Peccatricem Christo comitem tribuentibus. — 6) Alterum quidem est probabile, alterum de Peccatrice nusquam legitur. Mulier e Magdala oriunda potuit in vicina civitate Naim libidini vacare.

Utra sententia sit amplectenda, maxime dependet a quæstione sequente.

Quæritur 4^a an Maria Magdalena eadem sit ac soror Lazari.

R. 1^a sententia negat.

Rationes. 1) S. Lucas, postquam, capite VIII, 2, Magdalenam ut Christi comitem nominavit, capite X, 39 loquitur de sorore Marthæ tanquam de muliere lectoribus hactenus ignota, eamque unico nomine Mariæ designat. — 2) Joannes vero, ubi primum Mariam bethanicam inducit, non eam dicit esse illam, e Synopticis notissimam, Magdalenam, sed peccatricem ignoti nominis, cujus una tantum unctionis historia imotescat. — 3) Et ubi postea, Magdalenam juxta crucem stetisse, ad sepulchrum venisse etc. narrat, nihil insinuat se jam de ea, ut de sorore Lazari, egisse. — 4) Magdalena ex Magdala oppido Galilææ orta erat, soror Lazari potius Bethaniam patriam habuisse putanda est. — 5) Alia indoles Magdalenæ, alia Mariæ bethanicæ. Hæc meditabunda, solitaria, pie otiosa, domi se continens; illa actiuosa, per vicos et oppida post Jesum cursitans, ei ad victum necessaria suppetitans, ardens, inquieta, curiosa (Jo. 20. 1. 2. 13-17. 18; Matth. 28, 1 etc.).

2^a sententia affirmat.

Rationes. 1) Nomen utriusque concordat. — 2) Maria ungendo pedes et caput Christi in cœna, dicitur a Domino prævenisse ungere corpus ejus in sepulturam (Marc. 14, 8); Magdalena perhibetur prima sabbati agmen duxisse mulierum summo mane ad sepulchrum euntium ut corpus Christi inungerent. — 3) Si Magdalena non erat soror Lazari, hæc sola inter feminas Christo addictas desiderabatur sub cruce et ad sepulchrum, quum tamen ibi fuisset præ ceteris expectanda, et, si adfuisset, nomine designanda. — Responderi tamen jure posset, Martham etiam ibi expectandam fuisse, et tamen de ea altum servari silentium. — 4) In utraque eminet tenerrimus erga Christum amor. —

5) Semel Joannes (20, 11) Magdalenam solo nomine Mariæ, sine addito, appellat.

Respondetur ad rationes 1^a sententiæ. Ad 1) Non constat S. Lucam Mariæ et Magdalenæ identitatem cognovisse. Non enim ipse inter Christi familiares fuerat. — Ad 2) Joannes narraturus unctionem Mariæ, potius cogitare debuit Peccatricem simili unctione claram, quam Magdalenam, quæ nihil hujusmodi egisse legebatur. — Ad 3) Synopticos imitatus, vocat eam cognomine Magdalenæ, ubi de passione, sepultura et resurrectione agit. Ibi enim erat a duabus ejusdem nominis mulieribus discernenda. In iis vero quæ in familia Marthæ aguntur, solo nomine Mariæ utitur, utpote jam nulli confusioni obnoxio. Poterat autem ad finem seculi I satis constare de identitate Magdalenæ et sororis Marthæ, ut de ea suos lectores monere Joannes nullatenus opus haberet. — Ad 4) Jam responsum supra, ubi de quæstione 2^a. — Ad 5) Quæ in indole Magdalenæ et Bethanicæ diversa esse dicuntur, facile concipiuntur in eadem persona, pro varietate adjunctorum rerum et temporis, ex amore suavi et generoso prodiisse. Pie otiaur ad pedes Jesu; anxie et operose discurret, ut ad dilectum Magistrum perveniat eique per vicos prædicanti adhæreat. Etc.

Conclusio. Ex dictis supra patet, in textu evangelico nihil ob stare quominus Magdalena, soror Lazari et Peccatrix pro una persona habeantur; positivas autem pro hujusmodi identitate rationes non eas esse quæ solæ circa hanc rem opinionem magis probabilem fundare queant. Restat ergo ut per traditionem dubium in alterutram partem, si fieri potest, solvatur.

B) QUÆSTIO PATRISTICA.

Prænotanda. Quum agatur de facto historico, testimonia Patrum ponderanda sunt magis quam numeranda; antiquiores Patres præferendi recentioribus; nec negligenda investigatio rationum ob quas in suam quisque opinionem ductus fuerit. His præmonitis,

Queritur quid sentiant Patres de unitate vel distinctione trium, quæ dicuntur, mulierum.

R. 1° Nullus inter Patres vel scriptores antiquos affirmat Mariam Magdalenam distinguendam esse a Peccatrice. Non

S. Modestus, Jerosolymorum episcopus, seculi VII auctor, recitans acta apocrypha, quæ Magdalenam evangelicam imperite confundunt cum Magdalena ephesina, virgine et martyre seculi III vel IV. Non *S. Ambrosius*, qui, ut infra dicetur, aperte Magdalenam eandem esse tenet ac Peccatricem; adeoque sensu figurato explicandus est, quando (De Virginitate. 3 et 4) hæc scribit : - Considerate quia virgines præ apostolis resurrectionem Domini videre meruerunt... Vidit ergo Maria resurrectionem Domini, et prima vidit et credidit. Vidit et Maria Magdalena, quamvis adhuc ista nutaret... Videte quod meritum *non sola carnis integritas facit, sed etiam mentis integritas*. - Ergo *S.* doctor Magdalenam supponit integram mente, non carne.

2° A sorore Lazari eam distinguunt *Constitutiones apostolicæ* (3, 6), opus spurium, incertæ ætatis, antiquum tamen, sed minore fide dignum. Item *Joannes Thessalonicensis*, seculi VII scriptor, adeoque nimis recens ut in hac re magni fiat.

3° Mariam bethanicam a Peccatrice discernunt : *Origenes* (In Matth. t. 3, p. 892) : - Nec enim credibile est, ut Maria, - quam diligebat Jesus, soror Marthæ, quæ meliorem elegerat - partem, peccatrix in civitate fuisse dicatur (1)... - — *S. Chrysostomus* et schola sua (*Theophylactus*, *Euthymius*), sed ob rationes exegeticas. Ita Chrysost. (In Matth. hom. 80. t. 7, p. 765) : - Apud tres evangelistas una, meo judicio, eademque - est; apud Joannem vero non item; sed alia quædam mirabilis - mulier, soror Lazari. - — *Victor Antiochenus* in Catena in Marcum (Bibl. PP. t. 4, p. 406). — *S. Proclus* (Orat. in S. fer. V. Bibl. PP. t. 6, p. 604) unctricem bethanicam vocat - castam et religiosam mulierem. - — *S. Basilius Seleuci* (Orat. 40. Bibl. PP. t. 8, p. 485). — *Hesychius* (Quæst. 31 solut.).

Locus ab adversariis citatus quasi *S. Theophyli Antiocheni*, seculi II, non est ejus sed *Theophylacti*, seculi XI (In Marc. cap. 14). — Perperam etiam sibi vindicant *S. Irenæum* (Hær. 3, 14, 3), ubi dicit, nos per solum Lucam cognovisse

(1) Qui tamen alibi (In cantic. t. 3, p. 14) innuit, Lucam et Joannem de eadem muliere scripsisse.

.. quomodo apud pharisæum recumbente eo, peccatrix mulier
 .. osculabatur pedes ejus et unguento ungebat, et quaecumque
 .. propter eam dixit ad Simonem Dominus de duobus debitori-
 .. bus. — nec non *Titum Bostrensem*, pro quo anonymum
 quemdam seculi VII vel VIII sumpserunt.

4° Mariam bethanicam eandem tenent esse ac Peccatricem :
Concordia Ammonii dicta, inventa a Victore Capuano, se-
 culi VI scriptore, ubi unica recensetur unctio a quatuor evan-
 gelistis narrata. — *Multi interpretes* Origine anteriores, ut
 ipse testatur (In Matth. t. 3, p. 892) : .. Multi existimant de una
 .. eademque muliere quatuor evangelistas exposuisse. — *Ter-*
tullianus (De Pudic. c. 11) : .. Peccatrici feminae etiam corporis
 .. sui contactum permittit, lavanti lacrymis pedes ejus, et cri-
 .. nibus detergenti, et unguento sepulturam ejus inauguranti. —
 — *Canones Eusebii*, unicam item unctionem admittentes —
Ps. Basilius (De vera virginit. n. 52). — *Apollinarius* et
Theodorus Mopsuestenus, in Catena Vict. Antioch. (l. c.) —
Andreas Cretensis (Orat. de res. Laz. Migne. Pat. Gr. t. 97,
 p. 984). — Minus stringens est antiquissimum testimonium *Cle-*
mentis Alexandrini (Pædag. 2, 8) : .. Scio quod quum unguenti
 .. alabastrum ad sanctam cœnam attulisset, unxit pedes Domini.
 .. et eum delectavit... Sed mulier quidem quæ Verbi nondum
 .. fuerat particeps (erat enim adhuc peccatrix), eo quod apud se
 .. esse pulcherrimum existimabat, nempe unguento honoravit
 .. Dominum : itaque etiam ornamento corporis, nempe capillis
 .. suis, abstersit unguentum quod redundabat, libans Domino
 .. lacrymas pœnitentiæ; propterea ejus peccata dimissa sunt. ..
 Quum dicat hæc facta esse ad sanctam cœnam, πρὸς τὸ δεῖπνον
 τὸ ἅγιον, videtur cœnam bethanicam confudisse cum cœna
 apud pharisæum, adeoque sororem Lazari cum Peccatrice. —
S. Ephrem (Oper. syr.-lat. t. 3, p. 399. 409 sq.) : .. Femina
 .. peccatrix creditoris sui pedes depluentium oculorum rore lavit,
 .. capillis suis tersit, unguento linivit... Christi discumbentis ca-
 .. piti unguentum infudit; odor inde spirans triclinium comple-
 .. vit, convivas rapuit; mox de pretio disceptari cœptum est. —
 — *S. Paulinus* (Ep. 23, n. 34. Migne. P. L. t. 61, p. 279), post
 plura de Peccatrice, addit : .. Ideo denique et vocem Judæ asper-

„ natus est... qui mulieris unguentum Christi pedibus invidet. „ bat. „ — *S. Ambrosius* (T. 1 in Luc. p. 1387) „ Hanc ergo „ mulierem inducit S. Matthæus supra *caput* Christi effundentem unguentum, et ideo forte noluit dicere peccatricem; nam „ peccatrix, secundum Lucam, supra Christi *pedes* effudit unguentum. Potest ergo non eadem esse. „ Et (ibid. p. 1539) „ Non igitur tangi Dominus fastidivit a femina, cujus et Maria „ *pedes* unxit unguento. „ Et (De Pœnit. 2, 7, 62) : „ Mittat in „ me Maria unguentum suum pretiosum, et ungat, et peccatum „ extergat. „ Quæ si conferas, videbis Mariam bethanicam et Peccatricem a S. Ambrosio non discerni. — *S. Hieronymus* (Præf. in Osee. Migne. t. 25, p. 817) : „ Hæc est mulier meretrix „ et adultera, quæ in evangelio pedes Domini lacrymis lavit, „ crine detergit, et confessionis suæ honoravit unguento; indignantibus discipulis, et maxime proditore, quod non fuisset „ venditum et pretium illius in alimentâ pauperum distributum, „ Dominus respondit : *Quid molesti estis...* „ (1). — *S. Hilarius Pict.* (in Ps. 132, n. 5) : „ Una caput, alia pedes unxit. „ Dubium tamen manet utrum S. doctor duas an tres unctiones distinxerit. — *S. Augustinus* (De cons. evang. L. 2, n. 154) apertissime admittit duas quidem unctiones, sed ambas ab eadem muliere peccatrice, Maria sorore Lazari, peractas. Ita v. g. „ Eandem Mariam bis hoc fecisse, semel scilicet quod Lucas „ narravit... „ Quodsi in Jo. Tract. 49, 3 dicat : „ Ecce ipsa „ soror Lazari (si tamen ipsa est quæ pedes Domini unxit unguento, et tersit capillis quos laverat lacrymis), melius suscitata est quam frater ejus... Erat enim famosa peccatrix : et „ de illa dictum est : *Dimittuntur ei peccata multa, quoniam „ dilexit multum*, „ non sunt hæc verba vere et serio dubitantis, sed aliorum notum dubium permittentis. — *S. Gregorius M.*, omnibus fatentibus. Vide Breviar. Rom., ad fer. V post Dom. Pass. „ Hanc vero, quam Lucas peccatricem mulierem, Joannes „ Mariam nominat, illam esse Mariam credimus, de qua Marcus „ septem dæmonia ejecta fuisse testatur. „ Quam sententiam fuisse ab omnibus latinis medii ævi interpretibus susceptam,

(1) S. Hieronymus (in Matth. 26. t. 4, p. 125) discernit cœnam de qua SS. Matth. et Marc. ab ea de qua S. Joannes.

apud omnes in confesso est. Quare ab eorum catalogo bene longo texendo supersedendum ducimus.

5° Magdalenam sororem Lazari faciunt : *Apollinarius* (in Catenâ Corderii ad Jo. XII) : « Maria refert typum Ecclesiæ ex gentibus (utpote a dæmonibus liberatæ, sicut ex hac septem dæmonia egressa sunt), quæ instar odoris suavissimi fidem Christi morti defert, ejusdemque virtute caput suum studio et amore ejus salutare imbuens, mundum hunc universum odoris suavitate replevit. » Cf. Matth. 26, 7. 12 et Jo. 12, 3. — *S. Gregorius Nyss.* (Serm. 2 de Res. p. 412) dicit, Marias fuisse omnino tres, enumeratas a Joanne 19, 25 : ergo inter eas etiam sororem Lazari agnoscit, quam porro cum Magdalena confundit. — *Euthymius* (in Jo. 20, 17) dicit Magdalenam assuetam pedibus Domini : « Nam se ad tangendum pedes ejus aptabat, sicut solebat. » Cf. Jo. 12, 3 et Luc. 10, 39. — *Cedrenus*, fatentibus adversariis. — *S. Hieronymus* (Ad Hebr. c. 4) quatuor dicit fuisse Marias, « unam matrem Domini Salvatoris; alteram, materteram ejus, quæ appellata est Maria Cleophae; tertiam, Mariam matrem Jacobi et Jose; quartam, Mariam Magdalenam. » Ergo...

6° Tres, quæ dicuntur, mulieres pro una habent : *Apollinarius*. Vide responsa quartum et quintum. — *S. Ephrem* (Orat. de Magdal. t. 3, p. 408) : « Hæc est illa meretrix quæ magnam vitæ partem in prostibulo trivit. Qui factum dicamus ut vitæ sanctitate et virtutis studio apostolorum et evangelistarum gloriam in fine adæquaverit? » Et, ne quidquam dubites, p. 396 (syr. 395) expresse dicit : « Septem dæmonia, luxuriæ duces, eam invaserant » Vide præterea supra ad responsum nostrum quartum. — *S. Ambrosius* (T. 2. Appendix, p. 454) « Christus largum sanguinis fluxum siccet in Martha, dæmones pellit ex Maria, corpus redivivi spiritus calore constringit in Lazaro. » Aliqui tamen dubitant de authenticâ libri ubi hæc reperiuntur. Vide insuper ad responsum quartum. — *S. Petrus Chrysologus* (Serm. 93. De conv. Magdal.) : « Domini pedes lavat lacrimis, cribus tergit. » « Mulierem super caput Domini fudisse oleum, » alio evangelista referente cognovimus. — *S. Hieronymus* et *S. Gregorius M.* Vide supra ad responsa quartum et quintum. Postea Latini communiter ita sentiunt.

Conclusio. Sententia quæ tenet Magdalenam, sororem Lazari et Peccatricem unam eandemque esse personam, minime certe moderna dicenda est : diu enim ante S. Gregorium Magnum in ecclesia, non latina modo, sed et græca et syriaca accepta fuit; quod autem unicam unctricem spectat, antiquior est ipso Origene, qui se ei primum opposuisse noscitur. Eam autem oppugnavit ille, non ut testis historicæ traditionis, sed ex rationibus partim polemicis (contra objectiones Celsi), partim exegeticis. Similiter ex exegeticis rationibus tantum in contrarias partes abiit S. Chrysostomus. Alii vero Patres qui *unitatem* admittunt, non per discussionem vel ex polemica necessitate eam adstruunt; sed tanquam placide vigentem opinionem assument, nullum sibi contradictorem supponentes. Quas demum pro se habet auctoritates, numero longe præstant, pondere vero non inferiores sunt iis quæ militant pro sententia adversa. Ergo dicenda est in ecclesiastica traditione solide fundari.

C) QUÆSTIO LITURGICA.

Restat videndum quomodo varia de hac re opinandi ratio se in utriusque ecclesiæ liturgia expresserit.

Quæritur 1º de liturgia græca.

R. Ex ea sibi argumentum assumunt ii qui pro *distinctione* pugnant. A Græcis scilicet triplex festum quotannis agi, unum de Peccatrice, 31 Martii; alterum de Maria sorore Lazari, 18 Martii; tertium de Maria Magdalena, 22 Julii; singulorum porro festorum distinctam in menæis fieri mentionem.

Contra est, a) rerum historicarum peritos menæis Græcorum exiguam omnino tribuere auctoritatem; ipsos adeo eruditos, qui eis in re præsentī utuntur, in aliis quæstionibus eadem documenta nullo in numero habere. — *b)* distincta illa festa non necessario supponere, distinctas personas celebratas fuisse. Nam ad festum Peccatricis, dicitur hæc pedes Domini unxisse in domo *Simonis leprosi*. — *c)* menæa certe nusquam *unitatem* diserte negare. — *d)* menæa Magdalenam vocare *μυροφόρον*. Sed hoc non est ei characteristicum, nisi eadem cum unctrice bethanica supponatur.

Quæritur 2º de liturgia latina.

R. Consentientibus omnibus, a seculo VI ad seculum usque XVI, ecclesia romana et latina universa in sua liturgia unam

dumtaxat mulierem, sub triplici vocabulo, perpetuo celebrarunt. Quod autem, post suscitata seculo XVI controversiam, sententia *distinctionis* in quædam breviaria gallicana inducta est, hoc ad præsentem de antiqua traditione inquisitionem nihil importat.

Contendunt tamen adversarii *unitatis*, ante S. Gregorium Magnum ecclesiam latinam distincta festa Mariæ bethanicæ et Magdalenæ egisse. Argumento ipsis sunt : 1) duo antiqua martyrologia, alterum hieronymianum dictum, in quo ad 19 Januarii legitur : *Jerosolymis, natalis Mariæ et Marthæ, sororum Lazari*, alterum Rabani Mauri quod 22° Julii festum S. Mariæ Magdalenæ adscribit. — 2) quod in Litaniis S. Maria Magdalena ponatur prima inter „ virgines et viduas. „ Ergo non eadem censetur ac Peccatrix. — 3) quod Clemens VIII jusserit ex officio S. Mariæ Magdalenæ tolli hymnum in quo *unitas* affirmaretur.

Respondetur ad 1) *a)* Neutrum martyrologium ponit duplex festum. Sed, quod caput est, *b)* martyrologium hieronymianum primitus habebat ad 19 Januarii : *Natalis sanctorum Marii et Marthæ*, additis in codicibus variis, sive : *filiorum*, sive : *et Audifax*, sive : *cum filiis suis Audiface et Abacue* etc. — ad 2) Ecclesia non intendit ideo Magdalenam comprehendere sub formula „ omnes sanctæ virgines et viduæ „ nisi quatenus hæc formula synecdochice valet pro tota collectione sanctarum feminarum omnium, inter quas et conjugatæ sunt, et post conversionem continentes. Intendit vero Ecclesia locum honoratioris assignare Mariæ Magdalenæ, utpote Christo addictissimæ eique dilectissimæ. — ad 3) Sed alium hymnum loco prioris substituit, in quo eadem *unitas* non minus clare affirmatur. Accedit quod romanum S. Mariæ Magdalenæ officium in decem diversis locis *unitatem* supponit : in invitatorio; lectionibus nocturni II; hymnis ad vespervas, matutinum et laudes; antiphonis ad Magnificat in utrisque vesperis; et demum in oratione.

Conclusio. In liturgia nihil obstat, multa favent sententiæ *unitatis*.

Conclusio totius dissertationis.

Sententiam quæ tenet, Mariam Magdalenam, Mariam sororem Lazari et Peccatricem, unam eandemque esse personam, tamquam probabiliorem admittimus, utpote textui evangelico

minime adversam, solide in antiquitatis traditione fundatam, neque ullis obnoxiam difficultatibus sat seriis ut hujus traditionis fidem infirmare valeant.

EXPOSITIO TEXTUS.

Magna ubique apparet S. Joannis sollicitudo ut Christi miracula ostendat esse divinæ ejus missionis, sed et ipsius quæ in eo esset divinæ naturæ validissima argumenta. Jam inter omnia miracula Christi nullum est illustrius quam quatriduani Lazari resuscitatio; nullum ad divinæ Christi missionis probationem efficacius: quum et coram Judæorum primoribus multis fuerit patratum, ab eisque sine dubitatione admissum; et ab ipso Christo diserte in missionis suæ testimonium a Deo expostulatum. Maxime ergo ad scopum evangelistæ faciebat ut hoc prodigium cum minutis etiam adjunctis nobis enarraret.

Accedit quod hoc prodigium fuit Judæis motivum ultimo determinans nefarii consilii de occidendo Christo. Erat ergo in vitæ Christi historica serie necessarius annulus, nulla ratione omittendus ab illo narratore cui rerum nexum exponendi perpetua cura est.

Nuncius ægrotantis Lazari.

1. *Erat autem quidam languens Lazarus a Bethania, de castello Mariæ, et Marthæ sororis ejus.* 2. *(Maria autem erat, quæ unxit Dominum unguento, et extersit pedes ejus capillis suis: cujus frater Lazarus infirmabatur.)* 3. *Miserunt ergo sorores ejus ad eum dicentes: Domine, ecce quem amas infirmatur.* 4. *Audiens autem Jesus dixit eis: Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam.*

V. 1. ERAT., QUIDAM LANGUENS LAZARUS. Gallice: *Il y avait un homme malade, Lazare* (1). A BETHANIA prope Jerusalem quasi semi-leuca a civitate. DE CASTELLO, pago, MARIE ET MAR-

(1) Nomen Lazari ponitur in versione syriaca ^{ܠܐܙܐܪ} (Lo'ozar); versio societatis biblicæ hebraica ponit ^{אֵלְעָזָר} (El'azar), *Deus adjuvit*.

THÆ SORORIS EJUS (αδελφῆς), quas et Lazari sorores fuisse patet ex v. 2. — A BETHANIA ortus vel habitationis locum designat; DE CASTELLO videtur esse in appositione ad *a Bethania*, ita ut præpositiones ἀπὸ et ἐξ idem hic sonare censeantur. — Lazarus, hactenus in evangeliis non nominatus, designatur ut frater Marthæ et Mariæ, quæ notæ erant ex Luc. 10, 38. 39. Lazarum tunc ægrotasse Bethaniæ patet ex v. 18.

V. 2. MARIA AUTEM ERAT QUÆ UNXIT... Quibus verbis S. Joannes indicat, Mariam hanc eandem esse ac Peccatricem, de qua Luc. 7, 37. De qua re vide supra dissertationem nostram, ad quæstionem exegeticam 2^{am}, ubi de 2^a sententia, p. 269 et 270.

V. 3. MISERUNT DICENTES, λέγουσαι. Hebraismus est : לְאַמֵּר. — QUEM AMAS amore naturalis amicitiae quo Jesus ut homo Lazarum diligebat. — Nuncii hujus admiranda est simplicitas et fiducia. Conclusionem practicam amantissimo cordi Jesu Lazari sorores relinquunt.

V. 4. Respondet Jesus accepto nuncio : INFIRMITAS HÆC NON EST AD MORTEM, SED PRO GLORIA DEI, UT GLORIFICETUR FILIUS DEI PER EAM. Id est : non mortem pro scopo habet sed Dei gloriam, scilicet ut ad glorificandum Dei Filium serviat. Mors secutura finis non est hujus morbi, sed medium ad gloriam Dei.

Iter Christi Bethaniam.

5. *Diligebat autem Jesus Martham, et sororem ejus Mariam, et Lazarum.* 6. *Ut ergo audivit quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus.* 7. *Deinde post hæc dixit discipulis suis : Eamus in Judæam iterum.* 8. *Dicunt ei discipuli : Rabbi, nunc quærebant te Judæi lapidare, et iterum vadis illuc?* 9. *Respondit Jesus : Nonne duodecim sunt horæ diei? Si quis ambulaverit in die, non offendit, quia lucem hujus mundi videt : 10. Si autem ambulaverit in nocte, offendit, quia lux non est in eo. 11. Hæc ait, et post hæc dixit eis : Lazarus amicus noster dormit : sed vado ut a somno excitem eum. 12. Dixerunt ergo discipuli ejus : Domine, si dormit, salvus erit. 13. Dixerat autem Jesus de morte ejus : illi autem putaverunt quia de dormitione somni diceret. 14. Tunc ergo Jesus dixit eis manifeste :*

Lazarus mortuus est : 15. Et gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi. Sed eamus ad eum. 16. Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiscipulos : Eamus et nos, ut moriamur cum eo. 17. Venit itaque Jesus : et invenit eum quatuor dies jam in monumento habentem. 18. (Erat autem Bethania juxta Jerosolymam quasi stadiis quindecim.)

V. 5. 6. DILIGEBAT... Ergo si proficisci moratus est, id non fuit ex incuria sed ex altiore consilio. — QUIDEM (tamen) MANSIT... DUOBUS DIEBUS. Ratio moræ prædeterminatio futuri miraculi erat. Mansit, ut Lazarum mortuum inveniret, et ita eum resuscitandi occasionem nancisceretur.

V. 7. 8. Clara hæc ex 10, 40. 31. 39.

V. 9. 10. NONNE DUODECIM HORE DIEI SUNT? A tempore reditus ex captivitate babylonica Judæi dividebant diem ab ortu solis usque ad occasum in horas duodecim, quæ singulæ pro diversitate temporum in anno aliis aliæ breviores vel longiores erant. Hic emphasim ponit Jesus in *duodecim*. Tota oratio allegorica est : *diem* vocat tempus vitæ suæ mortalis, quo nullis insidiis impeti se sinat : *noctem*, tempus passionis et mortis suæ, qua se inimicorum manibus tradat. Tunc dies illa jam declinabat, nondum tamen penitus erat absoluta : hora quippe ejus undecima, puta, tunc erat... NON OFFENDIT ad quodcumque obstaculum, QUIA LUCEM HUIUS MUNDI, solem, VIDET. SI AUTEM... Pergit in allegoria. *Lux* repræsentat divinum consilium vitam Jesu incolumem fore decernens donec veniat *hora* ejus. — Cf. Jo. 9, 4, ubi eadem metaphora diei et noctis.

V. 11. Nullum hujus « somni » Lazari nuncium acceperat (secus Joannes id dicere non omisisset), sed divina scientia quid factum esset noverat. SED VADO UT A SOMNO EXCITEM EUM. Unde patet Christi certa intentio eum resuscitandi, et simul certa persuasio resurrectionis secuturæ.

V. 15. Sensus : GAUDEO QUONIAM ante mortem ejus IBI NON ERAM; si enim ibi fuisset ægrotum profecto pro innata mihi bonitate a morbo sanassem. Gaudeo, inquam, PROPTER VOS, UT ex eo quod a me mox patrabitur miraculo CREDATIS, seu argumentum accipiatis credendi divinam meam missionem (v. 42)

V. 16. THOMAS. Nomen aramaicum ܬܡܬܐ, *geminus*, a radice ܬܡܬ, *geminus fuit*. Δίδυμος, *geminus*, non est nisi idem nomen versum in græcum. — UT MORIAMUR CUM EO. Videtur verba Christi v. 9. 10 non intellexisse. Hæsitantes (forte) condiscipulos verbis generosis animat. Firmitas animi prodit se in S. Thoma hic sicut post Christi resurrectionem (20, 25).

V. 17. QUATUOR DIES. Hinc fama mortis ejus usque ad civitatem, semi-leuca fere (v. 18) a Bethania distantem, pervenire potuerat, et inde MULTOS EX JUDÆIS (v. 19) eo allicere.

V. 18. QUASI STADIIS QUINDECIM. Maldonat.: - Notum est, stadium centum et viginti habere passus; itaque quindecim stadia sunt mille octingenti septuaginta passus. - Cf. comment. ad Jo. 6. 19.

Martha et Maria cum Jesu.

19. *Multi autem ex Judæis venerant ad Martham, et Mariam, ut consolarentur eas de fratre suo.* 20. *Martha ergo ut audivit quia Jesus venit, occurrit illi : Maria autem domi sedebat.* 21. *Dixit ergo Martha ad Jesum : Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus :* 22. *Sed et nunc scio quia quæcumque poposceris a Deo, dabit tibi Deus.* 23. *Dicit illi Jesus : Resurget frater tuus.* 24. *Dicit ei Martha : Scio quia resurget in resurrectione in novissimo die.* 25. *Dixit ei Jesus : Ego sum resurrectio, et vita : qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet :* 26. *Et omnis, qui vivit, et credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc?* 27. *Ait illi : Utique, Domine, ego credidi, quia tu es Christus filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti.* 28. *Et cum hæc dixisset, abiit, et vocavit Mariam sororem suam silentio, dicens : Magister adest, et vocat te.* 29. *Illa ut audivit, surgit cito, et venit ad eum :* 30. *Nondum enim venerat Jesus in castellum : sed erat adhuc in illo loco, ubi occurrerat ei Martha.* 31. *Judæi ergo, qui erant cum ea in domo, et consolabantur eam, cum vidissent Mariam quia cito surrexit, et exiit, secuti sunt eam dicentes : Quia vadit ad monumentum, ut ploret ibi.* 32. *Maria ergo cum venisset ubi erat Jesus, videns eum, cecidit ad pedes ejus, et dicit ei : Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus.*

V. 19. Ergo familia Lazari non vulgaris quædam erat, sed nobilis et honesta, utpote nota in vicina civitate, et amica Judæorum, hominum in natione nominatorum. — Ergo et miraculum testes habuit multos, insignes, eruditos, non credulos, et contrariis in Jesum præjudiciis occupatos. Quæ omnia concurrunt ad summam testimonii credibilitatem stabiliendam.

V. 20. Adventus Jesu primum soli Marthæ, ut dominæ domus (Luc. 10, 38), nunciatur. Mariæ postea nuncium defert Martha.

V. 21. 22. Martha in potentiam thaumaturgam Jesu credit quidem, at considerat eam ita a Deo Patre dependentem, ut ejus effectus precibus ab eo sint impetrandi : SED ET NUNC, quamvis mortuo fratre, SCIO... Jesum credit FILIUM DEI (V. 27), sed ejus identicam cum Deo Patre potentiam forte non clare perspicit. — Fratrem a Jesu suscitandum esse sperare videtur, freta procul dubio verbo Jesu (V. 4); hanc tamen spem non esse valde firmam ostendunt v. 24 et 40.

V. 23. 24. Jesus data opera ambiguis verbis utitur, quæ Martha de resurrectione universali intelligit; vel certe ita respondet ut ipsa ex parte Jesu clariorem sententiæ explicationem urgeat. — Magnam hæc Marthæ responsio tristitiam prodit.

V. 25. Jesus fiduciam Marthæ imperfectam corrigit ejusque mentem, occasione sumpta ex eventu præsentis, ad altiores veritates attollit. — Sensus : EGO, propria mea virtute quam a nemine, ut tu putas, impetrare debeam, SUM RESURRECTIO (intelligi potest æquivoce de resurrectione corporali et spiritali) ET VITA vera, æterna. QUI CREDIT IN ME, fide quæ per caritatem operatur, ETIAMSI CORPORE MORTUUS FUERIT, sicut Lazarus, VIVET vita in æternum beata.

V. 26. ET OMNIS QUI VIVIT corpore, ET CREDIT IN ME, simili fide, NON MORIETUR IN ÆTERNUM, nunquam morietur : nam, qua credens, vitam æternam habet eamque nunquam amittet. Recole 6, 40; 3, 15, etc. Gallice igitur hoc vertendum : *ne mourra jamais*; non vero, *ne mourra pas pour toujours*, ut aliqui exponunt, non satis attendentes ad orationis gradationem : Qui mortuus est, iterum vivet; qui vivit, nunquam morietur.

Vita hæc æterna, quæ his verbis credentibus promittitur, primario est vita supernaturalis animæ, secundario et conse-

quenter, vita æterna ipsius corporis. Nam, juxta usum loquendi Scripturæ, mors temporalis justorum speciem potius quam realitatem mortis præ se ferre censetur, quippe quam beata ad æternam vitam resurrectio excipere debeat. Cf. Sap. 3, 1-4. — CREDIS HOC, hanc doctrinam de me veræ et æternæ vitæ auctore ?

V. 27. Martha verborum Christi sensum non plene percipiens, facit actum fidei qui eum actum quem Jesus postulat implicite contineat. Credere se profitetur Jesum esse Messiam, Filium Dei a Deo missum, adeoque totam ejus doctrinam esse veram. — CREDIDI, *πεπιστεύκα*, fidem præteritam etiamtum durantem sonat.

V. 28. VOCAT MARIAM quæ domi remanserat (v. 20). SILENTIO. Græce *λάθρᾱ*, *clanculum*. Ad aurem ei suggerendo, ita ut adstantes lateat quid dicat.

V. 30. CASTELLUM designat, ut videtur, domorum congeriem extra quam OCCURRERAT EI MARTHA.

V. 31. JUDEI... SECUTI SUNT EAM, unde et miraculo adfuturi.

Suscitatio Lazari.

53. *Jesus ergo, ut vidit eam plorantem, et Judæos, qui venerant cum ea, plorantes, infremuit spiritu, et turbavit seipsum.*
 54. *Et dixit : Ubi posuistis eum? Dicunt ei : Domine, veni, et vide.* 55. *Et lacrymatus est Jesus.* 56. *Dixerunt ergo Judæi : Ecce quomodo amabat eum.* 57. *Quidam autem ex ipsis dixerunt : Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moretetur?* 58. *Jesus ergo rursus fremens in semetipso, venit ad monumentum. Erat autem spelunca : et lapis superpositus erat ei.* 59. *Ait Jesus : Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror ejus, qui mortuus fuerat : Domine, jam sætet, quatruiduanus est enim.* 40. *Dicit ei Jesus : Nonne dixi tibi quoniam si credideris, videbis gloriam Dei?* 41. *Tulerunt ergo lapidem : Jesus autem elevatis sursum oculis, dixit : Pater, gratias ago tibi quoniam audisti me.* 42. *Ego autem sciebam quia semper me audis, sed propter populum, qui circumstat, dixi : ut credant quia tu me misisti.* 43. *Hæc cum dixisset, voce magna clamavit : Lazare, veni foras.*

44. *Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes, et manus institis, et facies illius sudario erat ligata. Dixit eis Jesus : Solvite eum, et sinite abire.*

V. 33. ... INFREMUIT SPIRITU : ἐνεβριμήσατο τῷ πνεύματι, id est, infremuit intimis animi sensibus. *Fremitus* ille, juxta *alios*, *indignationis* erat, sive contra incredulitatem Judæorum ob quam Lazarus mori permissus sit ut occasionem miraculo præstaret, sive contra diabolum mortis auctorem primum... (Tol., Luc. Brug., Beelen); — juxta *alios*, fuit *fremitus tristitiæ sympathicæ*, ipsa natura duce productus ex intuitu lacrymantium Mariæ et Judæorum, accedente sensu teneræ Jesu in Lazarum amicitiae (Maldon., Maier., Kuin.); juxta *alios*, *fremitus conaminiis* contra oborientem in se compassionis motum (Chrysost., Theophylact., Euthym., Cyrill. Alex.) — *Primæ* expositioni magis favet usus loquendi, juxta quem in N. T. et apud profanos ἐμβριμᾶσθαι dicit *ira commoveri*. Cf. Matth. 9, 30; Marc. 1, 43; 14, 5; — *secundæ* magis concordat contextus, qui fremitus causam assignat lacrymas Mariæ et Judæorum, effectum vero ipsius Jesu lacrymas; — *tertiæ* contradicit id quod statim sequitur : *et turbavit semetipsum*. — Præplacet expositio secunda: contra quam non nimis urgendus videtur usus loquendi: fremere enim quis potest ira, dolore, compassione, amore etc.; quæ igitur sit fremitus ratio non vox illa sola, sed contextus declaret oportet. — ET TURBAVIT SEMETIPSUM. Active dicitur: Christus enim humanitatis suæ passionum plenum habebat dominium. Ratio in eo sensum omnino moderabatur. Turbatio autem hæc intelligenda est turbatio tristitiæ.

V. 34. UBI POSUISTIS EUM?... Ipsis condolens, humano modo eos interrogat, quasi volens ad sepulchrum dolorem suum satiare et lenire.

V. 35. ET LACRYMATUS EST JESUS, vero et bono doloris sensui indulgens, et ita exemplo docens, moderatum doloris sensum ob mortem cari capitis minime esse vituperandum.

V. 36. 37. Judæorum duæ classes hic indicantur: alii sat bene in Jesum affecti sunt; alii, offenso in eum animo, ex visis lacrymis ad impotentiam ejus concludunt. Græce *ὅρα καὶ*

οὔτος, UT ETIAM ISTE NON MORERETUR. Id est : Nonne poterat et pro isto facere prodigium? De mortuo suscitando non cogitant.

V. 39. Martha putat Jesum velle corpus Lazari videre tantum; de resurrectione nec ipsa cogitat. Foetere cadaver merito concludit ex quadriduana depositione.

V. 40. NONNE DIXI TIBI, QUONIAM SI CREDIDERIS, VIDEBIS GLORIAM DEI? Ubi et quando hoc dixerit non liquet. Vel insinuat Jesus verba quæ dixerat Lazari morbum nunciantibus (v. 4). vel quæ dixerat in colloquio cum Martha habito (23-26), et partim a Joanne ibi omissa. — GLORIAM DEI per prodigium manifestandam. Cf. Jo. 2, 11. SI CREDIDERIS, quam conditionem in Martha impletam vidimus v. 27°. Ergo suscitatio Lazari fidei Marthæ merces et adjumentum fuisse credenda est.

V. 41. TULERUNT ERGO LAPIDEM. Altiores esse Christi intentionem jam intelligentes ei obtemperant. Jesus non videtur sepulchrum ingressus fuisse : id enim monuisset Joannes in minimis facti adjunctis notandis studiosissimus. Ceterum, quum esset superpositus lapis, putandum est sepulchrum partim saltem subterraneum fuisse. — Sequitur oratio Christi ad Patrem, qua disertissime Deum in testem missionis suæ invocat. Quod Dei testimonium censendum est ipsam Jesu divinitatem proclamare. Missio enim quam sibi Christus tribuebat non erat legati divini cujuscumque, sed Filii a Patre, quicum unum potestate et natura se esse asseruerat (10, 30). Id ipsum insinuat dum hoc loco Deum invocat ut Patrem suum.

V. 42. Gratias agit *Patri* (ut homo deprecatus quod ut Deus habebat proprium), non quasi insolitam quandam et indebitam a Patre gratiam consecutus : EGO ENIM, ait, SCIERAM QUIA SEMPER ME AUDIS : ex conformitate voluntatis meæ humanæ cum tua nihil possum a te absolute petere quod mihi possis denegare; sed volo coram adstante populo isto palam testari te Deum per me hoc patrare prodigium in testimonium divinæ meæ missionis. -- POPULUM (ὄχλον, *turbam*) multitudinem quandam supponit.

V. 43. CLAMAVIT, ad majorem solemnitatem, utque omnes faceret ad prodigium attentos. Omnia congerit Jesus ut hoc factum palam innotescat. In quo notandum discrimen a multis aliis prodigiis quæ Jesus evulgari vetabat.

V. 44. ET STATIM PRODIIT LAZARUS, QUI FUERAT MORTUUS, ὁ τεθνήκως, qui hactenus in statu mortui fuerat, LIGATUS MANUS ET PEDES INSTITIS (*bandes*) : corpora scilicet tota involvebantur sindone, eaque institis circumligabatur. STATIM ac vocem Christi audivit, PRODIIT, non paulatim reviviscens sicut homo emergens ex syncope, sed statim plene sanitati restitutus. — Ad explicandum naturali ratione egressum Lazari, supponendum foret vincula non omnino arcte fuisse ligata, ita ut Lazarus, vitæ redditus, aliquem posset motum edere atque sic tumulto egredi : vel. si hoc non placet, admittendus est motus prodigiose causatus. Imo Lazarus, etiamsi non arcte ligatus, non potuisset prodire statim. Unde aliquid certe prodigii in ea re admittendum est. — SUDARIUM, ex lino translucido cogita, ita ut, sepulchro jam illuminato, potuerit Lazarus aliquomodo se dirigere. Vel. etiamsi id spissum fuisse supponas, Lazarus, prodigiose se movens, potuit etiam prodigiose illuminari, etc.

Prophetia Caiphæ.

45. Multi ergo ex Judæis, qui venerant ad Mariam, et Martham, et viderant quæ fecit Jesus, crediderunt in eum. 46. Quidam autem ex ipsis abierunt ad Phariseos, et dixerunt eis quæ fecit Jesus. 47. Collegerunt ergo pontifices et Pharisei concilium, et dicebant : Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? 48. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum : et venient Romani, et tollent nostrum locum, et gentem. 49. Unus autem ex ipsis Caiphas nomine, cum esset pontifex anni illius, dixit eis : Vos nescitis quidquam, 50. Nec cogitatis quia expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat. 51. Hoc autem a semetipso non dixit : sed cum esset pontifex anni illius, prophetavit, quod Jesus moriturus erat pro gente, 52. Et non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. 53. Ab illo ergo die cogitaverunt ut interficerent eum.

V. 45. Effectus prodigii in Judæos. Duæ rursus classes : alii CREDIDERUNT IN EUM, alii Christo remanserunt infensi.

V. 46. ABIERUNT AD PHARISÆOS... Nullus tamen in peracto pro-

digio fraudem aliquam suspicatur. Putandi sunt, pro more, triduum apud sorores Lazari egisse ita ut quotidie aliqui advenirent. Adverte expresse dici : QUI VIDERANT QUÆ FECIT JESUS.

V. 47. QUIA HIC HOMO MULTA SIGNA FACIT, quæ nec negare possumus nec in dubium vocare. Ergo in specie censendi sunt habuisse resuscitationis Lazari ineluctabilia argumenta, secus nihil antiquius habuissent quam ut tanti miraculi fidem eleverent.

V. 48. SI DIMITTIMUS EUM SIC, sinentes eum talia perpetrare. ... ET VENIENT ROMANI. Ut intelligatur nexus, attendendum ad falsam opinionem vigentem de Messia. OMNES CREDENT IN EUM ut in Messiam et regem qui Israel a gentibus liberet : inde necessario secutura seditio ad quam compescendam VENIENT ROMANI, et TOLLENT NOSTRUM LOCUM ET GENTEM. *Locus*, ὁ τόπος, intelligendus videtur de *templo*, juxta 2 Mac. 5. 19 : ἀλλ' οὐ διὰ τὸν τόπον τὸ ἔθνος, ἀλλὰ διὰ τὸ ἔθνος τὸν τόπον ὁ Κύριος ἐξελέξατο. Idipsum postea in pseudo-christis novimus verificatum. At veri Messiae regnum non esse de hoc mundo pontifices illi, si voluissent, scire poterant, et debebant.

V. 49. Supponitur discussio inter synedristas, aliis alia media agitantibus, quam volens terminare CAIPHAS DIXIT EIS : VOS NESCITIS QUIDQUAM, quaecumque proponitis irrita sunt. Gallice : *Vous n'y entendez rien!*

CAIPHAS dicitur fuisse PONTIFEX ANNI ILLIUS, id est, ILLO ANNO. Constat ex Fl. Josepho (Ant. 18. 2. 2), tunc temporis præsides romanos arbitrarie de summo pontificatu (qui juxta legem perpetuus erat et hereditarius) disponere solitos fuisse. Ita Ananum, a Quirinio constitutum, Valerius Gratus pontificatu privavit eumque dedit Ismaeli, deinde Eleazaro Annæ filio, deinde Simoni, postea Josepho, qui et Caiphas, Annæ genero. Apud Luc. 3. 2 uterque, Annas et Caiphas dicuntur ἀρχιερεῖς. Hinc difficultas. Sunt qui putent Annam et Caipham tunc annuatim per vices pontificatum exercuisse (Beelen...); alii putant, Annam per excellentiam titulum ἀρχιερέως gessisse, quum esset pontifex emeritus qui quinque suos filios post se summos pontifices numerasset. (Wallon). Prior solutio evangelistas facilius explicat.

licet de ea nullum sit in historia profana vestigium; altera historicis documentis melius aptatur.

V. 50. EXPEDIT VOBIS. Græce ἵμῶν, *nobis*, ut UNUS MORIATUR (occidatur) HOMO PRO POPULO. — Sophismate conatur propositum facinus excusare : .. Præstat perire unum quam omnes. ..

V. 51. Hæc dixit Caiphas e spiritu se afflante prophetico, Deo perversa voluntate Caiphæ utente, ut ei verba suggereret quæ Caiphas, ut homo, malo sensu, ut instrumentum Spiritus sancti, sensu sanctissimo enunciabat. — Ergo sensus prophetæ alius esse potest ac sensus Spiritus sancti per prophetam loquentis. Pretiosum etiam exemplum *elementi humani* in facto inspirationis. — Voluit Deus per ipsius summi sacerdotis oraculum consilium suum salvificum hominibus revelare.

V. 52. ET NON TANTUM PRO GENTE... Animadversio est evangelistæ, ne prophetia illa intelligatur restricta ad solam gentem israeliticam. UT FILIOS DEI, sic prophetice dictos, QUI ERANT DISPERSI in toto orbe ethnico, CONGREGARET IN UNUM. Cf. 10, 16.

V. 53. Ergo propositioni Caiphæ adhærent omnes.

Secessio Christi in Ephrem.

54. *Jesus ergo jam non in palam ambulabat apud Judæos, sed abiit in regionem juxta desertum, in civitatem, quæ dicitur Ephrem, et ibi morabatur cum discipulis suis.* 55. *Proximum autem erat Pascha Judæorum : et ascenderunt multi Jerosolymam de regione ante Pascha, ut sanctificarent se ipsos.* 56. *Quærebant ergo Jesum : et colloquebantur ad invicem, in templo stantes : Quid putatis, quia non venit ad diem festum? Dederant autem Pontifices, et Pharisei mandatum, ut si quis cognoverit ubi sit, indicet, ut apprehendant eum.*

V. 54. Non liquet quale hoc sit DESERTUM et qualis civitas EPHREM, quo Jesus discessit. Vix tamen dubium eam esse *Ephraim*, oppidulum quod captum a Vespasiano narrat Fl. Josephus (Bell. jud. 4, 9, 9), quodque dicit situm in montanis Judææ.

V. 55. PROXIMUM AUTEM ERAT PASCHA, quartum et ultimum in vita Jesu publica. — UT SANCTIFICARENT SE IPSOS, id est, ut mundarent se a quibusdam legalibus maculis quæ eos a manducando paschate prohiberent. Eæ maculæ, ad quas emundandas requirebatur oblatio sacrificiorum, non nisi Jerosolymis expiari poterant. Quædam expiationes ad octiduum extendebantur, v. g. consecratio nazaræorum. Cf. Num. 6, 1-21; 2 Par. 30, 16-20; Act. 21, 26.

V. 56. QUÆREBANT ERGO JESUM, putantes eum paulo ante festum adfuturum. — QUID PUTATIS, QUITA NON VENIT AD DIEM FESTUM? εἰς τὴν ἑορτήν, ad festivitatem celebrandam, quæ mox habenda erat et ad quam jam multi Galilæi advenerant. — DEDERANT AUTEM PONTIFICES... MANDATUM... Ad hoc mandatum edendum procul dubio eos induxerat nefarium consilium datum a summo sacerdote Caipha, cui totum synedrium consenserat. Vide supra v. 49-53. — Et ideo tam sollicitè Jesus circa tempus festivitatis a Judæis perquiritur. — Quomodo autem quinto die ante Pascha Jerosolymam venerit, dicetur capite sequente.

SCHOLION DOGMATICUM.

Resurrectio Lazari merito affertur ut argumentum divinitatis religionis christianæ (1). Est enim factum sensibile, publicum, insigne, tale quale a solo Deo fieri posse convenit, peractum in testimonium divinæ missionis Christi, et in talibus rerum et personarum adjunctis ut omnis prudens veritatis indagator illud ut sigillum divinæ veracitatis habere debuerit, ita ut in eo fraus invincibiliter impervia a Deo permitti non potuisset.

Ad miraculi veritatem impugnandam varia sunt rationalistarum systemata.

I^{um} systema. Tota hæc narratio conficta est a Joanne, qui solus eam habet et, utpote ultimus superstes, a nemine redargui

(1) Dicebat olim Spinoza (*Das Leben Jesu*, p. 467) se totum systema suum dilaceraturum et christianum futurum si quis posset ipsi veritatem resurrectionis Lazari persuadere.

poterat. Factum tam illustre et cum historia passionis tam arcte connexum, si vere accidisset, non potuisset taceri a Synopticis, qui omnes historiam passionis referunt. Ita multi, inter quos Réville (*Rev. des Deux Mondes*, 1866. t. 63, p. 91. 92).

Contra est : *a)* indoles S. Joannis sinceritate et candore plena, ut elucet in toto ejus evangelio. — *b)* quod tam stupendo mendacio non indigebat ad scopum suum. — *c)* fictionis impossibilitas. Quomodo enim ausus fuisset quadraginta annis post Synopticos tam illustre prodigium minutatim referre de quo nulla exstitisset inter christianos memoria? — *d)* scopus Synopticorum. Hi narrationem vitæ Christi publicæ coarctant ad ea quæ gessit in Galilæa. Addunt quidem historiam passionis quæ acta est Jerosolymis, sed eam incipiunt a triumphali ingressu die Palmarum. Alia Christi itinera jerosolymitana omittunt, adeoque tacent ea quæ in iis gesta sunt : sanationem paralytici Bethsaidæ, illuminationem cæci nati et porro resurrectionem etiam Lazari.

2um systema. Fraus pia familiæ Lazari Christo incognita; ac proinde Lazari ficta mors et sepultura.

Contra est : *a)* Jesus multoties ut cordium scrutator exhibetur in evangeliiis (quæ in hoc systemate supponuntur veracia). — *b)* Quomodo, nullo accepto novo nuncio, Lazari mortem Christus cognovisset? Non sane divinitus : erat enim mors illa (ut supponitur) falsa! — *c)* Tota ratio agendi Judæorum monstrat nullam ipsis patuisse viam fraudem suspicandi : nulla enim apud ipsos apparet de prodigio dubitatio. — *d)* Ignorasset familia intentionem Jesu. Ad quid ergo fraus illa?

3um systema. Fraus cujus ipse Jesus fuerit particeps.

Contra est : *a)* nota Jesu, et ab ipsis adversariis concessa, summa probitas. — *b)* Dei Providentia quæ in iis adjunctis talem fraudem non potest permittere. — *c)* persuasio Judæorum, fraudem nullam ibi adfuisse.

Quod autem dicunt aliqui (Renan etc.), non eandem apud orientales ac apud nos vigere opinionem de improbitate fraudis ad bonum finem adhibitæ : talem scilicet fraudem optima fide potuisse a probis hominibus adhiberi absque ullo bonæ suæ famæ dispendio, ineptum est ad perditam causam tuendam effu-

gium, quod nullo fulcitur argumento, et cui multa in N. T. obstant. Ita, ipse Christus, ex eo quod nemo se possit arguere de peccato, ad omnimodam suam sinceritatem concludit (Jo. 8, 46); Nathanaelem vocat, *vere Israelitam, in quo dolus non est* (Jo. 1, 47). Et in Actis (13, 10) S. Paulus acriter reprehendit Elymam magum, dicens : *O plene omni dolo et fallacia, fili diaboli!* Ergo tunc apud Judæos fallacia in dicendo et agendo cum fama probitatis constare minime poterat.

Ex Jo. 1, 47

CAPUT XII.

Argumentum. Cœna facta Christo Bethaniæ sexto die ante Pascha : assidet Lazarus, Maria Jesum ungit (1-8). — Judæi cogitant de occidendo Lazaro (9-11). — Triumphalis ingressus Jesu in Jerusalem (12-19). — Gentiles aliquot volunt Jesum videre (20-22). — Jesus prævisa passione animo turbatus Patrem orat, et vox de cœlo auditur. Christus per passionem glorificandus (23-33). — Pergit de morte sua cum turba disserere (34-36). — Cujus incredulitatem prædictam fuisse notat evangelista (37-43). — Finis sermonis Christi de se suaque missione, deque fidei in se necessitate (44-50).

Cœna Bethaniæ.

1. *Jesus ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitavit Jesus.* 2. *Fecerunt autem ei cœnam ibi : et Martha ministrabat, Lazarus vero unus erat ex discumbentibus cum eo.* 3. *Maria ergo accepit libram unguenti nardi pistici, pretiosi, et unxit pedes Jesu, et extersit pedes ejus capillis suis : et domus impleta est ex odore unguenti.* 4. *Dixit ergo unus ex discipulis ejus, Judas Iscariotes, qui erat eum traditurus :* 5. *Quare hoc unguentum non vœniit trecentis denariis, et datum est egenis?* 6. *Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, et loculos habens, ea, quæ mittebantur, portabat.* 7. *Dixit ergo Jesus : Sinite illam ut in diem sepulturæ meæ servet illud.* 8. *Pauperes enim semper habetis vobiscum : me autem non semper habetis.*

V. 1. ANTE SEX DIES PASCHÆ. Hellenismus est : πρὸ ἑξ ἡμερῶν τοῦ πάσχα. Igitur die Veneris ante passionem suam, puta post solis occasum, 9° Nisan incepto. Pascha enim primo die azy-

morum, die Jovis (14 Nisan) ad solis occasum, incipiebat (1). — VENIT BETHANIAM ultimo suo itinere Jerusalem versus (2), ibi brevi moriturus. UBI LAZARUS FUERAT MORTUUS. Clarius græce : ὅπου ἦν Λάζαρος ὁ τεθνηκώς.

V. 2. FECERUNT AUTEM EI CŒNAM IBI amici ejus, inter quos familia Lazari, in domo Simonis leprosi (Matth. 26, 6; Marc. 14, 3). — De harmonia evangelica circa hanc cœnam vide Dissertationem de *tribus mulieribus*, p. 265-270.

Facta est hæc cœna sabbato, quod legi non obstabat. Nihil etiam prohibebat quominus Jerosolymis venirent Judæi ad videndum Lazarum : nam Bethania distabat ab Jerosolymis itinere sabbatico. Cf. Luc. 24, 50-53 cum Act. 1, 12.

V. 3. MARIA, soror Marthæ et Lazari, ut ex juxtapositione patet. — LIBRAM (græce λίτραν) UNGUENTI NARDI PISTICI, πιστικῆς, *genuini* (a πιστός), PRETIOSI, ET UNXIT PEDES JESU, more orientalium in lectulo recumbentis, ita ut pedes retro jacerent. Cf. Luc. 7, 38. — ET EXTERSIT antequam ungeret, ut videtur; ET DOMUS IMPLETA EST... unde unguenti pretium commendatur. — Matth. et Marc. dicunt mulierem caput Jesu unxisse. Unde ipsi et Joannes se mutuo supplent : Maria, unctis Jesu pedibus, nardi reliquum super caput ejus effuderit. — Tales unctiones et apud Romanos fiebant. Ita Tibullus : *Illius puro distillent tempora nardo*. Et Plinius (13, 3) : *Vidimus etiam restigia pedum tingi (unguentis)*.

V. 4. Unus hic murmurasse perhibetur; apud Synopticos, plures. Judas sane putandus est incepisse ex avaritia, ceteri consensisse ex misericordia in egenos.

V. 5. TRECENTIS DENARIIS. Plinius (12, 26), unguentorum pretium dicit variari inter 25 et 300 denarios (pro libra una) : *nardo* autem optimum inter unguenta locum assignat.

(1) Vide ad c. XIII, dissert. præv. — Patrizi opinatur Christum advenisse Bethaniam sabbato post solis occasum, incepto 10° Nisan. Contra est, Jesum longum illud iter suum non potuisse conficere sabbato.

(2) De hoc ultimo itinere Jesu cf. Matth. 20, 17-19. 29, juxta quem videtur venisse per Jericho; Marc. 10, 32-34. 46; Luc. 18, 31-35; 19, 1. 28. Post quæ tres Synoptici, omissa commoratione Jesu Bethaniæ, statim narrant triumphalem ingressum.

V. 6. LOCULOS HABENS pro Christi et apostolorum collegio, EA QUÆ MITTEBANTUR in sustentationem eorum PORTABAT. Græce : τὰ βαλλόμενα ἐβάσταζεν. Unde occasionem habebat de bonis communibus sibi furando attribuendi. — Alii ἐβάσταζεν vertunt *auferebat*.

V. 7. SINITE ILLAM : ne molestiam ei faciatis. Græce ἄφες, in singulari. — UT IN DIEM SEPULTURÆ MEÆ SERVET ILLUD. Ita et græce in multis et bonis fontibus : ἔντα... τηρήσῃ. At textus receptus alique multi habent τετήρηκεν. Tisschendorf præfert lectionem priorem, juxta quam verti debuisset : *ut... servaverit illud*, juxta substratam materiam : actio enim jam posita erat. Versiculi hujus optimum commentarium dat S. Marcus (14, 8) : *Prævenit ungere corpus meum in sepulturam*. Inscia illa quidem instantis Jesu sepulturæ est; sed de facto rem ita se habuisse declarat Jesus, mortem suam adeo vicinam revelans ut præsens unctio pro apparatu sepeliendi corporis valere possit. Unde sic implicite : Talis unctio pro corpore meo sepeliendo vituperari non posset. Atqui... Ergo...

V. 8. Itaque quod fecit Maria laudem meretur extraordinarii in me amoris obsequii. — Cura corporis Christi et pauperum sollicitudo non se excludunt.

N. B. SS. Matthæus et Marcus statim post narratam cœnæ hujus historiam (quam prætermissa serie historica referunt), exponunt pactum a Juda cum Judæis de tradendo Jesu initum. Hinc valde probabilis est opinio S. Augustini etc., Judam occasione deperditi pro se hujus unguenti pretii, de tradendo Magistro cogitasse, ut proditiōis præmium lucrum amissum compensaret. Ad ipsum eum exstimulabat Judæorum mandatum c. 11, 56.

De Lazaro necando cogitatur.

9. *Cognovit ergo turba multa ex Judæis quia illic est : et venerunt, non propter Jesum tantum, sed ut Lazarum viderent, quem suscitavit a mortuis.* 10. *Cogitaverunt autem principes sacerdotum ut et Lazarum interficerent :* 11. *Quia multi propter illum abibant ex Judæis, et credebant in Jesum.*

V. 9. TURBA MULTA EX JUDÆIS jerosolymitanis, ET VENERUNT Bethaniam,... SED UT (etiam) LAZARUM VIDERENT. Græce : ἀλλὰ καὶ τὸν Λάζαρον ἰδῶσιν. Pervulgatam enim hanc resurrectionem Jerosolymis fuisse patet ex capite præcedenti.

V. 10. COGITAVERUNT ... UT ET LAZARUM INTERFICERENT. Non cogitant de contestanda veritate prodigii sed de tollenda ejus vivida in Lazaro probatione et memoria.

V. 11. Nam propter Lazarum ibant MULTI ad Jesum.

Christi triumphalis ingressus.

12. *In crastinum autem, turba multa, quæ venerat ad diem festum, cum audissent quia venit Jesus Jerosolymam : 13. Acceperunt ramos palmarum, et processerunt obviam ei, et clamabant : Hosanna, benedictus, qui venit in nomine Domini, Rex Israel! 14. Et invenit Jesus asellum, et sedit super eum, sicut scriptum est : 15. Noli timere filia Sion : ecce rex tuus venit sedens super pullum asinæ. 16. Hæc non cognoverunt discipuli ejus primum : sed quando glorificatus est Jesus, tunc recordati sunt, quia hæc erant scripta de eo : et hæc fecerunt ei. 17. Testimonium ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo quando Lazarum vocavit de monumento, et suscitavit eum a mortuis. 18. Propterea et obviam venit ei turba : quia audierunt eum fecisse hoc signum. 19. Pharisei ergo dixerunt ad semetipsos : Videtis quia nihil proficimus? ecce mundus totus post eum abiit.*

V. 12. IN CRASTINUM, die sequente sabbatum (dominica Palmarum) (1), TURBA ... QUÆ VENERAT AD DIEM FESTUM Paschatis. turba extraneorum, CUM AUDISSENT QUIA VENIT JESUS JEROSOLYMAM ex deserto Jericho in quo latuerat.

V. 13. OBIAM EI, Bethaniam versus. HOSANNA, quod hebraice est הוֹשִׁיעָה נָא pro הוֹשִׁיעָנָא (Ps. 117 (118), 25), syriace ܠܝܫܥܐܢܐ *Salva quæso!* Est boni deprecatio per orationem ad Deum directam. — REX ISRAEL, id est, Messias in sensu eorum.

(1) Computato die a media nocte ad mediam noctem.

V. 14. INVENIT JESUS ASELLUM : obviam habuit et adduci jussit, ut novimus ex Synopticis (Matth. 21, 7; Marc. 11, 7; Luc. 19, 35). Juxta Matth., cum pullo adduxerunt et asinam matrem ejus, ideo sane ut pullus facilius se duci sineret. — ET SEDIT SUPER EUM. Apud Matth. (21, 7) dicitur Jesus etiam sedisse super asinam (ἐπ' αἴνου αὐτῶν). Sed syriaca versio habet : ܣܡܥܝܐ ܕܐܝܢܐ ܕܡܪܝܬܐ ܕܡܬܐ ܕܡܬܐ ܕܡܬܐ, Et posuerunt super pullum vestimenta sua, et insedit illi Jesus. In textu prophetiæ hebraico legitur (Zach. 9, 9) : וְרֵכֵב עַל חֲמֹר וְעַל עֵיִר : et rectus super asinum et (quidem) super pullum...

V. 15. Evangelista allegat eandem prophetiam citans ad sensum tantum.

V. 16. HÆC, quæ circa Jesum tunc fiebant, NON COGNOVERUNT quatenus de eo a propheta erant prædicta DISCIPULI EJUS PRIMUM, quando fiebant et deinceps usque ad adventum Spiritus sancti. — SED QUANDO GLORIFICATUS EST JESUS, per ascensionem reversus ad Patris gloriam, TUNC RECORDATI SUNT... ET HÆC FECERUNT EI ad hanc prophetiam adimplendam. Ita et milites, Jo. 19, 36. 37, inscii vaticinium implebant.

V. 17. Hic sermo est de TURBA quæ adfuit resurrectioni Lazari vel certe Bethaniæ fuerat.

V. 18. Jam alia TURBA memoratur, eorum qui Jerosolymis famam suscitati Lazari acceperant.

V. 19.... NIHIL PROFICIMUS, quantumvis populum a Jesu avertere conemur.... MUNDUS TOTUS POST EUM ABIIT. Invidiæ exaggeratio!

Gentiles apud Christum.

20. Erant autem quidam Gentiles ex his, qui ascenderant ut adorarent in die festo. 21. Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat a Bethsaida Galilææ, et rogabant eum, dicentes : Domine, volumus Jesum videre. 22. Venit Philippus, et dicit Andreæ : Andreas rursum, et Philippus dixerunt Jesu.

V. 20. Quæ deinceps narrantur facta videntur ipso die Palmarum, Jesu conversante in templo. Ejectio vendentium, juxta

Marc. 11, 11-15, facta videtur postridie. De ea Joannes tacet, ut qui simile factum c. II jam narraverat. — GENTILES, Ἕλλητες, non ex stirpe Israel, sed cultores veri Dei quem in templo ejus adoratum veniebant. Quum autem venirent ad Pascha, non improbable est eos fuisse proselytas.

V. 21. Erant forte ex Galilæa *gentium*, noti PHILIPPO qui et ipse Galilæus erat : unde eo utuntur mediatore ut Jesum possint VIDERE, id est, ad eum proprius accedere, cum eo agere.

V. 22. Dubitans de rei liceitate vel opportunitate, prius ANDREAM, Jesu discipulum antiquissimum, vult consulere. Qui quum annuisset ambo rem Jesu proponunt. — Jesum ad gentiles istos accessisse Joannes non dicit; sed eorum occasione observatur ei mors sua jam instans, cujus specialis fructus futurus sit salus gentium. — Sunt qui opinentur Jesum, rogatum a gentilibus illis, processisse ad eos ex atrio mulierum, ubi docere solebat, ad atrium gentium ad quod solum gentilibus aditus patebat: et sequentia verba inter eundum pronunciassse ad discipulos.

Christus passione glorificandus.

23. *Jesus autem respondit eis, dicens : Venit hora, ut clarificetur Filius hominis.* 24. *Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit; 25. Ipsum solum manet : si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Qui amat animam suam, perdet eam : et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.* 26. *Si quis mihi ministrat, me sequatur : et ubi sum ego, illic et minister meus erit. Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus.* 27. *Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater, salva me ex hac hora. Sed propterea veni in horam hanc.* 28. *Pater, clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de cælo : Et clarificavi, et iterum clarificabo.* 29. *Turba ergo, quæ stabat, et audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alii dicebant : Angelus ei locutus est.* 30. *Respondit Jesus, et dixit : Non propter me hæc vox venit, sed propter vos.* 31. *Nunc judicium est mundi : nunc princeps*

hujus mundi ejicietur foras. 52. Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. 53. (Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus.)

V. 23. RESPONDIT EIS, discipulis, audientibus forte istis gentilibus : VENIT (ἐλήλυθεν) HORA, UT CLARIFICETUR FILIUS HOMINIS. *Hora* est tempus passionis, quam sequantur resurrectio, ascensio, missio Spiritus sancti et porro evangelii prædicatio cunctis gentibus. In his omnibus clarificandus Christus, cujus tamen claritatis, in divinis consiliis, necessaria radix passio erat. Cf. Luc. 24, 26. 46. 47.

V. 24. Sequitur doctrinā illa mysterio et sublimitate plena, de necessitate, modo, fructu spirituali et mercede propriæ abnegationis et immolationis; quæ doctrina deinceps immensam peperit in mundo sanctitatis sobolem. Nil mirum si sub solemni illa duplicis AMEN formula a Magistro proponatur. — Jesus eam doctrinam primum implicite sibi, deinde discipulis suis applicat. Et quidem præcedit apta comparatio : NISI GRANUM FRUMENTI CADENS (πεσών, *quum ceciderit*) IN TERRAM, MORTUUM FUERIT, per consequentem ei in sinu terræ corruptionem,

V. 25. IPSUM SOLUM MANET, nihil germinando; SI AUTEM MORTUUM FUERIT, MULTUM FRUCTUM AFFERT : ex uno enim grano sic mortuo multa nova oriuntur. GRANUM ita mortificandum ipse Christus est, et post eum discipuli ejus; est autem mortificandus in passione. — FRUCTUS AFFERENDUS salus est, seu vita æterna per illam passionem innumeris hominibus, et in specie gentilibus, elargienda. — QUI AMAT ANIMAM SUAM, id est, VITAM SUAM, τὴν ψυχὴν, intellige : amore inordinato, sensuali..., vitam corporalem meliori bono, salutis suæ, præponendo, PERDET EAM in æternum, quam in tempore servaverit; ET QUI ODI, id est, (per hebraismum) minus amat quam bonum spirituale necessarium..., IN VITAM ÆTERNAM CUSTODIT EAM etiamsi in mundo amiserit. — Potest etiam τὴν ψυχὴν αὐτοῦ per aramaismum exponi sensu *semetipsum* (syr.). Estque hæc expositio faciliior. Sensus tamen substantia eadem est.

V. 26. Jesus ita se acturum satis innuit, et jam suos ad sui imi-

tationem exstimulat. SI QUIS MIHI MINISTRAT, se mihi famulum adjungit, ME SEQUATUR imitatione passionis. Cf. Matth. 10, 38 : *Qui non accipit crucem suam, et sequitur me, non est me dignus*. Eodem modo hic intelligi patet ex præcedentibus. — ET UBI EGO SUM, in cœlesti gloria, IBI ET talis MINISTER MEUS ERIT. Ita Rom. 6, 5; 8, 17. — UBI EGO SUM potest intelligi vel de gloria divinitatis, cujus Christi sequaces futuri sint participes, vel de gloria humanitatis quæ sit præmium passionis et mortis, et tunc *sum* est pro *ero*. Illic sensus melius congruit contextæ orationi. — SI QUIS MIHI ita MINISTRAVERIT, HONORIFICABIT EUM PATER MEUS participatione ejus gloriæ quam mihi ob passionem tribuet.

V. 27. NUNC ANIMA MEA TURBATA EST... ob vividam instantis passionis representationem. Humanitas Christi naturaliter mortem crudelem et ignominiosam abhorrebat. (Recole acta in horto olivarum.) Hanc tamen turbationem non invite patiebatur, sed volens. Recte ad hæc S. Augustinus : - Oportebat ut - unus mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, sicut - nos excitavit ad summa, ita nobiscum pateretur et infima. - Lege totum locum. — Sensus in Christo horret id quod ratio ipsi ostendit summe appetendum. Inde lucta, non mala, quia sensus ratione non prævalet. - Addi potest, cum Bossuetio (1), causam turbationis fuisse horrorem peccati quod luendum in se suscepisset, et cujus malitia per mortis suæ spretam gratiam in multis augenda esset. — ET QUID DICAM? Verba inter animi angustias hæsitantis. At statim orans ad Patrem se convertit. PATER SALVIFICA ME EX HAC HORA! Ita et in horto : *Transfere calicem!* Deprecatio est voluntatis humanæ juxta dictamen naturalis affectus. At hæc oratio conditionata est; et statim eam Christus corrigit : SED PROPTEREA VENI IN HORAM HANC. Propterea, id est, ut per mortem meam glorificem Patrem.

Bossuetius legit hæc verba ac si essent interrogatoria. - *Dicamne : Pater, salvifica me ex hac hora?* - Quæ expositio etiam bene contextui aptatur. Præferimus tamen priorem, quia melius exprimit parallelismum cum oratione Christi in horto olivarum.

(1) *Méditations sur l'Évangile*. S. Jean 13, 21.

V. 28. Igitur, PATER, CLARIFICA NOMEN TUUM, per passionem et mortem meam. En altera deprecatio, eaque absoluta, voluntatis humanæ juxta dictamen rationis. Ita in horto : *Non sicut ego volo sed sicut tu.*

Hanc ipsam perfectissimam Filii sui oblationem excipit vox Patris eam acceptantis : ET CLARIFICA VI multis portentis etc.. ET ITERUM CLARIFICABO nomen meum per mortem, resurrectionem et ascensionem tuam. Est quidem gloria Patris, at per gloriam Filii procuranda. P. Patrizi vult subaudiri : *nomen tuum.* Est autem hoc in contextu nonnihil violentum.

V. 29. In turba, ut fit, aliqui sonitum tantum vocis audierant, alii articulatos sonos perceperant, alii forte verba intellexerant, ut conjici licet ex verbis Christi v. 30.

V. 30. NON PROPTER ME, ut ego discam me a Patre exaudiri, HÆC VOX VENIT : ego enim scio Patrem me (absolute) orantem semper exaudire (Jo. 11, 42), SED PROPTER VOS, ut credatis instare mortem meam eamque fore mihi causam magnæ gloriæ. Quam gloriam, qualis futura sit, in duobus versiculis sequentibus declarat.

V. 31. NUNC JUDICIUM EST MUNDI.

Quæritur quale judicium hic intendat Christus.

* **R. 1^a sententia.** Judicium *condemnationis*. Ita : Nunc condemnatio emittitur mundi illius perversi qui Verbum non cognovit, etc. Condemnatio hæc iniquitatem mundi manifestam faciet (16, 8), et mundus victus (16, 33) a Domino, et Satanas PRINCEPS HUIUS MUNDI EJICIETUR FORAS, id est, ejicietur de pleno illo dominio quod per peccatum in terris exercebat. Christus tempus præsens adhibendo designat eventum omnino jam instans.

Hanc explicationem *κρίσις* istius sequimur cum Chrysostomo et schola ejus, et cum Maier, Tholuck, de Wette, Hengstenberg.

Rationes. 1) Usus loquendi S. Joannis qui semper adhibet *κρίσις* sensu *condemnationis*. — 2) Contexta oratio. Censetur enim *mundus* stare cum *principe suo* : hujusce autem principis *κρίσις* non nisi condemnationis esse potest. — 3) Parallelismus. In sermone ad cœnam Christus perpetuo habet mundum

ut sibi hostilem, pro quo neque orare velit. Cf. 14. 17. 22. 30; 15. 18. 19; 16. 8. 33; 17. 9. 16. 25. — 4) Nec obstat 12. 47 : *Non veni ut iudicem mundum*. Ibi enim sermo est de Christi ipsius positiva circa mundum actione, qualem nullam utique exercet tunc; mundus autem propriam sibi ultro præparabit condemnationem, ut v. 48°, et de tali condemnatione etiam hic sermo est.

2^a sententia. Judicium *liberationis* mundi a potestate Satanæ qui, hactenus mundi princeps, deinceps foras e mundo ejectus omni potestate privetur. Ita SS. August., Cyrill.; Orig.. Maldon., Tolet., Luc. Brug., Beelen, Patrizi.

Rationes. 1) Contexta oratio : Satan ejicitur foras, scilicet e dominio suo, ac proinde e mundo, utique jam liberato per virtutem crucis. — 2) V. 32. Enunciat effectum hujus *ῥῑσῑωσῑς* : omnia, ergo et mundum Christus attrahet ad se.

Respondetur. Mundus, quatenus complexum hominum designat, hic notat regnum Satanæ et peccati. In priori signo rationis ante redemptionem, mundus totum humanum genus lapsum complectitur; post redemptionem, totus quidem mundus virtualiter liberatur, sed de facto *aliquos* homines Christus *eligit de hoc mundo* (15, 19), et deinceps isti *non jam sunt de mundo* (ibid.) et ad Christum e terra exaltatum trahuntur (v. 32); *ceteri*, per propriam culpam a Christo non electi remanent *de hoc mundo*, et iis passio et mors Christi fit æternæ condemnationis argumentum. Igitur princeps mundi ejicitur, non de mundo qui per-versus manet, sed a dominio in Christi electos. — Ante Christi mortem aliqui dominium Satanæ evaserunt; sed et ipsi ob *præ-visa* merita mortis ejusdem.

PRINCEPS MUNDI HUIUS. Ita et in Talmude vocatur Samael princeps dæmonum, angelus mortis, accusator hominum (שׂר העלם). Cf. Jo. 14, 30; 16, 11; 2 Cor. 4, 4.

V. 32. ET EGO (se opponit Satanæ), si (quando) EXALTATUS FUERO A TERRA, in crucem actus. — Dixit probabiliter אֶזְרָא, unde potuerint auditores percipere eum de exaltatione sua in crucem dicere. Cf. supra ad 8, 28. — OMNIA TRAHAM AD ME-IPSUM, sine discrimine Judæorum et gentium. Stupendum vaticinium, statim post Christi mortem impleri cœptum in centu-

rione, Josepho ab Arimathæa etc., et post ascensionem impleri non desistens usque ad finem mundi. Crux Christi centrum amoris, virtutis, salutis.

V. 33. HOC AUTEM DICEBAT, SIGNIFICANS QUA MORTE ESSET MORITURUS. Ac proinde verba Christi, utut ambigua, idipsum sonabant et a Judæis intelligi poterant.

Disceptatio cum turba.

54. Respondit ei turba : Nos audivimus ex lege, quia Christus manet in æternum : et quomodo tu dicis, Oportet exaltari Filium hominis? Quis est iste Filius hominis? 55. Dixit ergo eis Jesus : Adhuc modicum, lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant : et qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat. 56. Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis. Hæc locutus est Jesus : et abiit, et abscondit se ab eis.

V. 34. Turba verba Jesu intellexisse videtur de morte ejus in cruce : Christum enim, juxta vaticinia, non moriturum objiciunt. Talia vaticinia objici poterant : Is. 9, 6. 7; Ps. 109 (110), 4; Dan. 2, 44; 7, 13. 14. *Ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis veniebat... potestas ejus, potestas æterna, quæ non auferetur.* Ad hunc ultimum locum præcipue videtur turba attendisse : ibi enim de potestate æterna filii hominis. Unde et addita quæstio : QUIS EST ISTE FILIUS HOMINIS, quem tu teipsum dicis? Num forte alius ab illo de quo Daniel? — Hic LEGEM dicunt totam Scripturam.

V. 35. Si bona fide interrogassent, Jesus utique facile ipsis ostendisset alia prophetarum oracula, Messiæ dolores et mortem præcinentia, ut Is. 53; Dan. 9, 26; Ps. 21 (22). Nunc autem abstinet a responsione et instantius eos hortatur ut oblatam ipsis gratiam messianicam, dum adhuc tempus est, tandem aliquando recipiant : ADHUC MODICUM, LUMEN IN VOBIS EST. Græce : ἔτι μικρὸν χρόνον τὸ φῶς μεθ' ὑμῶν ἐστί. Adhuc per modicum tempus vobiscum habetis lumen, id est, *meipsum*, qui sum lux illuminans omnem hominem. — Igitur AMBULATE ad præfinitum

vobis terminum, DUM hanc LUCEM HABETIS, UT NON VOS TENEBRÆ COMPREHENDANT (gallice *surprendre*). — QUI AMBULAT IN TENEBRIS, NESCIT QUO VADAT, et sic terminum non consequetur. — Tenebræ hic designant mentis obcæcationem et cordis obdurationem finali impœnitentiæ præviā.

V. 36. ... CREDITE IN LUCEM : id enim est *ambulare* in luce. — UT FILII LUCIS SITIS. Hebraismus est, idem ac, *ut ad lucem pertineatis*; — ET ABIIT. quo, non dicit Joannes; ET ABSCONDIT SE AB EIS, non prodigiose, ut videtur. — Silentium Joannis supplent Matth. 21, 17 et Marc. 11, 11, Jesum nempe recessisse Bethaniam.

Populi prædicta incredulitas.

37. *Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum* : 38. *Ut sermo Isaïæ prophetæ impleretur, quem dixit : Domine, quis credidit auditui nostro? et brachium Domini cui revelatum est?* 39. *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaïas* : 40. *Excæcavit oculos eorum, et induravit cor eorum : ut non videant oculis, et non intelligant corde, et convertantur, et sanem eos.* 41. *Hæc dixit Isaïas, quando vidit gloriam ejus, et locutus est de eo.* 42. *Verumtamen et ex principibus multi crediderunt in eum : sed propter Phariseos non confitebantur, ut e synagoga non ejicerentur.* 43. *Dilexerunt enim gloriam hominum magis, quam gloriam Dei.*

V. 37. QUUM (quamvis) TANTA SIGNA FECISSET (πεποικημένος) CORAM EIS, puta suscitationem Lazari, illuminationem cæci nati etc., NON CREDEBANT IN EUM ut in Messiam. Intellige eos de quibus supra : multi enim credebant (v. 11-13).

V. 38. Quod tamen nemini sit scandalo. Nam hæc ipsa eorum incredulitas prædicta fuit ab Isaïa (53, 1; 6, 9). — UT... IMPLERETUR, ὅτι πληρωθήσεται. Hic ὅτι necessario sumendum *causative* obversum 39 (1). Et sic explicandum : Deus prædixit incredulita-

(1) Non pauci tamen (Tol., Luc. Brug., post Athan., Chrysost. et græcos Patres omnes) exponunt ὅτι *explicative*.

tem quia futura erat ex eorum culpa: et quum a Deo fuisset prædicta, infallibiliter futura erat. Unde ordo *prævisionis* inversus est ab ordine *exsecutionis*, et in utroque ordine nexus inter vaticinium et eventum. — DOMINE QUIS CREDIDIT AUDITUI NOSTRO? (Is. 53, 1). — Græce: $\tau\tilde{\eta}\ \acute{\alpha}\chi\sigma\tilde{\eta}\ \acute{\eta}\mu\tilde{\omega}\nu$. Hebraice: $\eta\ \text{עֲתָנָה}$. Est participium *Paül* in feminino. Hinc sensus: id quod auditur a nobis, id quod prædicavimus. — Hæc verba apud Isaiam loquuntur præcones evangelii (cf. Rom. 10, 16). — ET BRACHIUM potentia) DOMINI (1) in opere redemptionis exsequendo, CUI REVELATUM EST? — Igitur propheta conqueritur de paucitate credentium mysterium Filii Dei.

V. 39. 40. PROPTEREA NON POTERANT CREDERE, infallibili consequentia eventus ad prædictionem, quæ tamen supponit prævisum eventum libere futurum. Ipsum vaticinium videtur in eis credendi impotentiam denunciare. Est iterum intelligenda impotentia *consequens*, non *antecedens*. Induratio et obcæcatio ob eorum culpas permissæ a Deo fuerant. (De Deo indurante et obcæcante vide Tolet. in h. l. annot. 22.) Recte Patrizi: „Sensus est fieri non potuisse ut non id impleretur, quod per Isaiam Deus futurum prædixerat; cur autem prædiceret, causam ex eo fuisse, quod ita futurum esse prævideret.” Eundem Isaïæ locum ad sensum citant Matth. 13, 14; Marc. 4, 12; Paul. Act. 28, 26; Rom. 11, 8. Est autem Is. 6, 10: *Excæca cor populi...* (2); quod Rom. 11 dicitur fecisse Deus ipse: unde et sic apud Joannem loco nostro: *EXCÆCAVIT DEUS OCULOS EORUM*. In altera parte textus evangelista exscribit prophetam ad literam: *ET SANEM EOS*, non curans concordiam grammaticalem sententiæ. — *UT*, *ὅνα*, exponendum *eo fine ut*: sic enim aperte apud Matth., ubi Christus dicitur loqui turbis in parabolis *eo fine ut audientes non audiant*; nec minus clare apud Isaiam.

(1) Patres: Hieron. (in Is. 53, 1); Euseb. (Dem. ev. 3, 2); August. (in h. l.); Athan., *brachium Domini* CHRISTUM esse ibi exponunt. Ita et Is. 51, 5; 52, 10. Cf. 1 Cor. 1, 24. Quæ expositio non est improbabilis.

(2) Ita certe in hebræo hodierno, quomodo et S. Hieronymi tempore. Ita et targum Jonathani. At Septuaginta interpretes, et versiones syriaca et arabica legunt: *Incrassatum est cor populi*, etc., quomodo et S. Matthæus 13, 15) et S. Paulus in Actis (28, 26) textum integrum recitant.

-- Ex quibus etiam apparet, ob culpas eorum Deum noluisse majores gratias eis concedere. -- Quæ verba sunt omnino benigne explicanda, secus calvinianam hæresim saperent, quod nefas! Recordemur, Scripturam exponendam esse juxta doctrinam catholicam.

V. 41. ... QUANDO VIDIT GLORIAM EJUS (Christi), in celebri illa visione de qua Is. 6, 1 sq. In qua visione dicit : *Vidi Dominum*, יְהוָה, quo vocabulo, cum *kamets* punctato, solus Deus Summus designatur. Nonnulli Patres : Hilar., Tertull., Ambros..., tenent in theophaniis V. T. solum semper apparuisse Filium; Patrem vero esse undequaque invisibilem. Alii : Iren., Athan., Basil., volunt etiam Patrem apparuisse. In visione Isaiaë probabilissimum est speciem visam repræsentasse SS. Trinitatem, et ideo *trisagium* fuisse a seraphim celebratum. Filium ibi vidit Isaias in divinitate ejus, ut patet. Asserit autem Joannes eum vidisse tunc GLORIAM Jesu : ergo hic divinam sui magistri naturam aperte profitetur. -- ET LOCUTUS EST DE EO : hoc non dependet a QUANDO, sed est sententia absoluta : *et il a parlé de lui*. Asserit evangelista Isaiam, qua prophetam (insecum forte, qua homo erat), hæc verba de Filio Dei incarnando enunciasset.

Scopus S. Joannis hoc testimonium afferentis fuisse videtur, ut in ipsa Judæorum incredulitate Christi divinæ missionis argumentum, nedum scandali causam, esse ostenderet.

V. 42. VERUMTAMEN ET (etiam) EX PRINCIPIBUS MULTI CREDIDERUNT IN EUM : ne putemus turbam vulgi solam agnovisse Christum. -- SED PROPTER PILARIS EOS NON CONFITEBANTUR fidem suam palam. Cf. 9, 22.

V. 43. DILEXERUNT ENIM GLORIAM HOMINUM sibi apud doctores et in honoratiori, quem occupabant, synagogæ loco comparandam, MAGIS QUAM GLORIAM DEI, Deo per fidem in Christum tribuendam.

Sermonis Christi conclusio.

44. *Jesus autem clamavit, et dixit : Qui credit in me, non credit in me, sed in eum, qui misit me.* 45. *Et qui videt me, videt eum, qui misit me.* 46. *Ego lux in mundum veni : ut*

omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat. 47. Et si quis audierit verba mea, et non custodierit : ego non judico eum : non enim veni ut judicem mundum, sed ut salvificem mundum. 48. Qui spernit me, et non accipit verba mea : habet qui judicet eum : sermo, quem locutus sum, ille judicabit eum in novissimo die. 49. Quia ex me ipso non sum locutus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, et quid loquar. 50. Et scio quia mandatum ejus vita æterna est. Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor.

V. 44. Quæ sequuntur, alio die pronunciavit Jesus, ut concluditur ex v. 36. Quo præcise die, determinari nequit, fueritne sanctæ hebdomadæ feria 2^a, 3^a vel 4^a. Quæ hoc sermone continentur, supra, præsertim c. X et V, jam ut a Jesu dicta habuimus : at Christum sæpius Judæis eandem doctrinam iisdem fere verbis repetiisse omnino credibile est. — NON CREDIT IN ME SED... Hebraismus est : NON *adeo* CREDIT IN ME *quam* IN EUM... Docet enim ut *legatus*.

V. 45. et quidem ut legatus consubstantialis ei qui se misit. QUI ENIM VIDET ME, VIDET EUM QUI MISIT ME. Cf. 10, 30; 14, 9.

V. 46. EGO LUX... Vide 8, 12, ubi idem eodem sensu.

V. 47. EGO NON JUDICO EUM : *non condemno eum*. Cf. 8, 15; 3, 17; 8, 50; 5, 27. 45. Hic tantum agit Christus de iis quæ priori adventui suo competunt : hic enim adventus totus est bonitatis et misericordiæ; de futuro adventu nihil hic, sed c. 5, 27.

V. 48. Insinuat eos jam tunc habere in se rationem justæ condemnationis : unde licet tunc ipse non vindicet causam suam, non est cur increduli securos se putent : HABET ENIM QUI JUDICET EUM, τὸν κρίνοντα αὐτόν, ac proinde *jam judicatus est* (3, 18). At quis est quem jam tunc habeant qui judicet? Non SERMONEM Christi, de quo statim infra : hic enim eos JUDICABIT, non nunc sed IN NOVISSIMO DIE. Igitur nunc judicem habent *Patrem*, juxta 8, 50 et 12, 44. — Et præterea SERMO... IN NOVISSIMO DIE condemnabit, id est, condemnationis eorum erit ineluctabile argumentum.

V. 49. QUIA EGO EX MEIPSO NON SUM LOCUTUS. En ratio judicii .

verba ipsius Dei noluerunt accipere. — MIHI MANDATUM DEDIT QUID DICAM. Id de utraque natura Christi congrue explicatur : at si de divina natura intelligitur, modus dicendi est metaphoricus, divinæ scientiæ in Filio a Patre communicationem immanentem importans.

V. 50. MANDATUM EJUS VITA ÆTERNA EST. Totum id ad quod Pater me misit est hominibus fons, causa vitæ æternæ supernaturalis. — QUÆ ERGO EGO LOQUOR, SICUT DIXIT MIHI PATER, SIC LOQUOR. Hæc quasi recapitulatio totius Christi doctrinæ de seipso, quam ultimis hisce diebus instantissime Judæis inculcaverat.

N. B. De his et sequentibus utiliter consuli potest libellus egregius *Passieboekskten*, V. De Buck.

SCHOLION DOGMATICUM.

A) Pro *divinitate Christi*. 1) Vers. 45 : *Qui videt me, videt eum qui misit me*. Quæ verba sensum non habent congruum, nisi, Patrem et Filium unius et identicæ esse divinæ naturæ. — 2) V. 41° dicitur Isaias vidisse gloriam Jesu Christi et de eo esse locutus in celebri illa visione Is. VI, in qua ipse propheta refert se vidisse *Dominum* (יְהוָה) *sedentem super solium*.... Ergo S. Joannes Christum identificat cum Jehovah, uno et Summo Deo, incommunicabilis majestatis.

B) Ostenditur obcæcatio Judæorum eorumque a salute messianica reprobatio in Vetere Testamento fuisse prædicta; adeoque in eadem obcæcatione esse divinæ missionis Christi validum argumentum (v. 38. 39).

SCHOLION ASCETICUM.

A) Nullus forte Scripturæ locus aptior est ad fundamentalem illam de christiana abnegatione doctrinam inculcandam, quam Jo. 12, 24-26. Vide commentarium.

B) Ex v. 27 merito eruitur, in se malum non esse sensum humanæ naturæ a dolore et ignominia refugientis, dummodo

rectæ rationis moderamini subjaceat. Sed et licite a Deo postulari a talibus angustiis liberationem, ea conditione ut voluntas nostra voluntatis divinæ dispositioni se conformet.

C) Christus agens et prædicans paucos tantum collegit discipulos; patiens et moriens *omnia trahet ad seipsum* (Jo. 12, 32). Non aliter solet Deus fortunare operam viri apostolici pro salute animarum non laborantis tantum, sed et multa acerba tolerantis. Simili etiam divinæ providentiæ lege, sanguis martyrum semen est christianorum.

CAPUT XIII.

Argumentum. Pridē quam patiatur Jesus lavat pedes discipulorum suorum, hujusque actionis rationem eis explicat (1-17). — Insinuat primum, deinde manifeste declarat unum ex eis fore proditorem; et quisnam sit Joanni significat (18-26). — Verbum a ceteris non intellectum dicit Judæ, qui statim Dominum traditurus egreditur (27-30). — Tunc suam glorificationem instare Jesus pronunciat (31. 32). — Discipulis mortem suam proximam revelat, eosque ad mutuam dilectionem hortatur (33-35). — Petro demum trinam negationem prædicat (36-38).

DISSERTATIO PRÆVIA.

De cœna ultima (1).

Quæritur 1° quænam sit cœna de qua hoc capite agitur.

R. Absque dubio eadem *cœna ultima* de qua Synoptici agunt.

Rationes. 1) Post utramque statim sequitur discessus in hortum olivarum et passio. — 2) In utraque Christus manifestat proditorem antea discipulis ignotum (cf. Matth. 26, 20-25; Marc. 14, 18-21; Luc. 22, 21-23; Jo. 13, 21. 22). — 3) In utraque prædicatur eodem modo triplex negatio Petri (cf. Luc. 22, 34; Jo. 13, 37. 38). — 4) In utraque Jesus dat præceptum mutui obsequii humilitatis et caritatis (cf. Luc. 22, 26. 27 et Jo. 13, 12-17) (2).

(1) De ea re vide, præ ceteris commentariis in Joannem, Patrizi. *De Evang.* L. III, Dissert. 4 sq. — Langen. *Die letzten Lebenstage Jesu.* p. 57 sq. — Olshausen. In comment. N. T. *Leidensgeschichte.* p. 8 sq. — Fouard. *La passion de N. S. J. C.* cap. I. — Lightfoot. *Horæ hebraicæ,* in Matth. 26. — Jovino S. J. *Disquisitio critico-biblica de tempore sepulture Christi,* p. 97 sq. — Bochart. *Hieroicozon.* t. I. De agno paschali.

(2) Sunt qui addant: Utraque terminatur hymno, post quem itur ad hortum olivarum (Matth. 26, 30: ὑμνήσαντες et Jo. 17, 1-26). Sed *hymnus* ille videtur fuisse canticum *Hallel*, a Judeis in fine cœnæ paschalis cantari solitum: non igitur hæc oratio Christi ad Patrem quam dat S. Joannes (vide Lightfoot. l. c. 1).

Quæritur 2° quonam die peracta sit hæc cœna.

R. Ratio dubitandi est species contradictionis inter Synopticos, qui dant *primum diem azymorum qui dicitur Pascha*, et Joannem, qui dicit (13, 1) : *Ante diem festum Paschæ*; et (18, 28) : *Ipsi non introierunt, ut non contaminarentur, sed ut manducarent pascha*. Ergo pascha, seu agnus paschalis manducandus erat, ut videtur, eo ipso die quo Christus crucifixus est, non vero pridie, quando ipse cœnam celebravit.

1^a sententia. Cœna facta est 13° mensis Nisan, neque in ea Jesus agnum paschalem manducavit. Ita Græci nonnulli, et post eos Calmet, Sepp et Fouard.

Rationes. 1) Joannes dicit : *Ante diem festum Paschæ*. Ergo non ipso die festo qui incipiebat ab occasu solis 14ⁱ Nisan, et ab esu agni exordiebatur, juxta Exod. 12, 18 : *Primo mense, quartadecima die mensis ad vesperam, comedetis azyma...*, et v. 6 : *Et servabit eum usque ad quartam decimam diem mensis hujus; immolabitque eum universa multitudo filiorum Israel ad vesperam* (בֵּין הָעֶרְבָּיִם, *inter duas vespervas*). (1) — 2) Jo. 18, 28 : *Non introierunt, ut non contaminarentur; sed ut manducarent pascha*. Ergo pascha, id est, agnus paschalis erat Judæis comedendus die quo Christus crucifixus est. Hic ergo dies erat 14 Nisan. Ergo cœna acta 13° Nisan, neque comestus in ea agnus. — 3) Postridie celebratæ istius cœnæ erat παρασκευὴ τοῦ πάσχα (Jo. 19, 14, 31), adeoque, dies præparatorius ad Pascha : hic autem 14 Nisan. Ergo illo die agnus parandus et ad solis occasum comedendus erat, non vero pridie. — 4) Sabbatum sequens mortem Christi erat *magnus dies sabbati* (Jo. 19, 31), non aliam sane ob causam nisi quia incidebat in diem solemnem Paschæ, qui erat 15 Nisan. Ergo rursus 14° Nisan Christus mortuus est, et 13° cœnam celebravit absque agno. — 5) Jesum in illa cœna manducasse agnum a nullo evangelista dicitur. Quodsi indicent Synoptici Christum in ea manducasse pascha, hoc intelligi potest de esu azymorum et

(1) De vero sensu hujus locutionis vide Bochart (Hierozoicon. Lugd. Batav. t. I, p. 558) ubi ostendit fuisse tempus intermedium inter meridiem et solis occasum; et paschalem agnum immolari solitum fuisse hora 7 $\frac{1}{2}$, id est, juxta nos, hora 1 $\frac{1}{2}$ post meridiem, statim post sacrificium vespertinum.

lactucarum agrestium. — 6) Prima dies azymorum, quam dicunt Synoptici, erat 13 Nisan : nam Judæi pridie diei festi jam omne fermentatum e domibus auferebant. — 7) Congruum erat ut agnus figuralis eo ipso die offerretur quo verus agnus paschalis immolatus est; neque e converso agnus legalis et figuralis in cœna illa erat comedendus, in qua agnus divinus seipsum in sacramento tradidit comedendum.

Contra est tota narratio Synopticorum : a) Christus mittit duos discipulos primo die azymorum ut parent sibi comedere pascha. Quod et faciunt. *Vespere autem facto*, istius utique diei, *discumbebat cum duodecim*, ibi sane ubi paraverant pascha; secus evangelista (Matth. 26, 17-20) verbis luderet et cœna paschalis fuisset frustra parata. — b) Illum autem primum diem azymorum fuisse 14 Nisan patet ex eo quod de ipso dicit S. Marcus (14, 12) : *quando pascha immolabant*, et S. Lucas 22, 7) : *in quo necesse erat occidi pascha*, ἐν ᾧ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα, qui dies erat 14 Nisan, juxta Exod. 12, 6. — c) Luc. 22, 14-16, post narratam cœnæ paschalis præparationem a discipulis peractam, addit : *Et quum facta esset hora* (τῆ ὥρας, hora legalis, post solis occasum diei 14 Nisan) *discubuit, et duodecim apostoli cum eo. Et ait illis : Desiderio desiderari hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar. Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur in regno Dei.* Ex quibus patet Christum tunc manducasse pascha, id est, agnum legalem, ultimum inter cetera paschata quæ cum suis antea comederat.

Respondetur ad argumenta. Ad 1) Joannes dicendo πρὸ τῆς ἑορτῆς, censendus est locutus juxta morem Græcorum, qui dies inchoabant a media nocte : unde cœna paschalis juxta ipsos fieret ante diem solemnem Paschæ qui erat 15 Nisan. - Joannes, ait P. Patrizi (in h. l.), quippe qui hæc narraret sexaginta amplius post annis quam gesta fuerant, desuetus moribus Judæorum, initium diei, non ut hi sole occidente, sed ut nos noctis medio facere jam solebat; maxime quod, non Judæis, certe non his unis, sed et ex alia gente christianis scriberet. - Similiter computavit Jo. 12, 12 et 20, 19. — Vel certe πρὸ τῆς ἑορτῆς sonat : *Antequam Pascha celebrari inciperet*, id est, immediate ante festi

per esum agni inchoationem (minus probabile). — Ad 2) *Pascha* quod erat accusatoribus Jesu manducandum non erat *agnus paschalis*. Ab hoc enim edendo non poterat eos prohibere ingressus in domum ethnici : siquidem hæc impuritas durabat tantum usque ad vesperam diei in quo contrahebatur. Esus vero agni pertinebat ad initium diei sequentis. Cf. Lev. 15, 5 sq.; 19 sq., ubi de impuritate contracta ex tactu viri seminiflui et mulieris menstruatae vel supellectilis eorumdem. Talibus autem æquiparari debebant ethnici (1). — S. Joannes (18, 28) agit de edenda hostia paschali quæ dicebatur חַגִּיגָה, *chagigah*, ad quam adducendam tenebantur die decimo quinto (2) (vide *Thesaurum* Ugolini. t. IX, p. 948. 949, et Lightfoot. l. c.). — Alias certe, præter agnum, hostias paschales Judæis comedendas fuisse constat ex Deut. 16, 2. 3 et 2 Par. 30, 22. — A tali sacrificio accusatores illos utique prohibebat ingressus in domum Pilati. — Ad 3) παρασκευῇ τοῦ πάσχα gallice diceretur *vendredi de Pâques*, παρασκευῇ enim vocabatur dies sextus hebdomadæ cujuscumque, sabbati præparatorius (3). Id diserte tradit S. Marcus (15, 42) : ἡν παρασκευῇ, ὃ ἐστὶν προσάββατον. — Et S. Matth. (27, 62) : *Altera autem die quæ est post parasceven*. Unde patet hic παρασκευῇ dici sensu absoluto et minime relativo ad festum sequens. Neque aliter intelligendus S. Joannes (19, 31) : *quoniam parascere erat* (4), *ut non remanerent in cruce cor-*

(1) Maimonides. *De Pasch.* 6, 1 : « Qui cadaver reptilis tetigit, aut reptile, aut quid aliud simile die decima quarta, is lavatur, et postquam lotus est, pro eo pascha mactant, et sub vesperam, quum sol ei occubuit, pascha comedit. »

(2) Mischna. *Pesachim* 6, 4 : « Sacrificium festi (חַגִּיגָה) adducebatur ex grege et jumento, agnis et capris, masculis et feminis; et comedebatur per duos dies et unam noctem. »

(3) Aramaice dicebatur אַרְבּוּתָּה (‘arubtha). Ita *Bereschith Rabba* (fol. 12) enumerat dies : *Prima hebdomadæ, secunda, tertia, quarta, quinta, ‘arubtha, sabbatum*. — Barhebræus idem adhibet vocabulum, אַרְבּוּתָּה, ubi loquitur de iis qui non jejunabant feriis IV et VI. *Chronicon*. Edit. Abbe-loos et Lamy t. I, p. 74. Vide etiam p. 119.

(4) Græce : ὅτι παρασκευῇ ἦν sine articulo et regimine; unde absolute : *parce que c’était vendredi*. Cf. Bochart. *Hierozoicon*. t. I, p. 567.

pōra sabbato. — *Sabbato* dicit, non, *die festo*. Item Jo. 19, 42. — Ita et Flav. Jos. (Ant. 16, 6, 2), ubi Judæos dicit eximi a civilibus obsequiis præstandis die sabbato καὶ τῇ πρὸ αὐτῆς παρασκευῇ ἀπὸ τῆς ὥρας ἐννάτης. — Ad 4) Vocabatur *magnus dies sabbati*, quia incidebat in septimanam Paschæ. Festivitas paschalis septem dies durabat (Exod. 12, 15-20), et dies secundus ceteris omnibus, exceptis primo et septimo, solemnior erat, nam etiam eo die comedebatur chagigah. Vide notam (2), p. 313. — Ad 5) Dicitur æquivalenter a S. Luca (22, 14-16). Pascha die primo azymorum Christo jubente paratum manducavit sane Dominus. Illo autem die aliud pascha non manducabatur nisi agnus. Nec sufficit si manducaverit Jesus azymos et herbas amaras : nam illo die necesse erat *occidi* (θύεσθαι) pascha. — Ad 6) Omne fermentatum solitum fuisse auferri jam a 13° Nisan, nullo argumento fulcitur. — Ad 7) Congruum magis erat ut Christus figuralem agnum sibi, vero agno, in eodem convivio consociaret, quo evidentius fœdus antiquum clauderet et illico novum aperiret; utque eo anniversario die per mortem suam genus humanum educeret e servitute dæmonis quo olim populum suum eduxerat e servitute Ægypti.

2^a sententia. Cœna facta est 13° Nisan, in eaque Jesus agnum paschalem comedit, uno die Judæorum festum, ob præcognitam mortem, anticipans. Ita Ad. Maier. — Alii, ut Bisping, volunt computum Galilæorum non concordasse cum computo Judæorum, ita ut Galilæis esset 14 Nisan dies 13 Nisan Judæorum. Sed hæc est mera hypothesis parum probabilis.

Rationes. 1) Argumenta e S. Joanne, ut supra. — 2) Modus loquendi S. Matthæi, juxta quem cœna facta est *primo die azymorum*. Nam ipse sequitur morem Galilæorum, qui diem 14 Nisan integrum celebrabant, adeoque ab occasu solis diei 13 jam azymis utebantur (vide Hug. *Einleitung*. Edit. I. t. 2, p. 199). Marcus et Lucas, qui rerum testes non fuerant, morem illum Galilæorum ignorantes, de suo addiderunt : *quando pascha immolabant*; et : *in quo necesse erat occidi pascha*. Unde difficultatem non faciunt.

Contra est : a) Discipuli pararunt pascha *primo die azymorum*, quod neque per illum morem Galilæorum explicari valet.

Nam dies ille apud eos non incipiebat nisi ab occasu solis diei 13. Ergo nondum inceperat primus azymorum quando discipuli pararunt pascha, si die 13 Nisan illud pararunt. — *b)* Tales errores apud SS. Marcum et Lucam admittere nefas videtur. Quomodo enim non in Spiritum sanctum redundarent? Multo certe facilius explicantur (ut supra) textus S. Joannis ut cum Synopticis concordent. — *c)* Explicatio data cœnæ paschalis anticipatæ violenta est, imo falsa : nam discipuli, qui instantem Jesu mortem ignorabant, primi veniunt ad Jesum quærentes : *Ubi vis paremus tibi comedere pascha?* cogitantes sane illo die pascha ab omnibus celebratum iri. — *d)* Si Jesus anticipasset cœnam paschalem, quomodo potuisset agnum in templo immolare die non legali, et quomodo levitæ et sacerdotes sanguinem agni tali die suscepissent?

3^a sententia. Cœna facta est 14° Nisan et in ea Jesus agnum paschalem legitime comedit. Judæi tamen eo anno celebrarunt cœnam paschalem 15° Nisan, solemnitatem vero egerunt die 16° Nisan, sabbato. Ita Maldon., Kuin. et Grimm *Einheit der 4 Evang. Beilage III.*

Rationes. 1) Sic optima fit evangelistarum conciliatio. Joannes loquitur de festo Paschatis sicuti a Judæis illo anno celebrabatur; Synoptici de eodem festo sicuti juxta legis præscripta celebrari debuisset. Ideo S. Marcus dicit : ὅτε τὸ πάσχα ἔθυσον : quando pascha immolare solebant; et S. Lucas : ἐν ᾗ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα : quando debuisset immolari, licet illo anno tunc non immolaretur. — 2) Judæi expresse statuerant : *Non in die festo* (Matth. 26, 5; Marc. 14, 2). Ergo Christus non fuit crucifixus ipso die solemnī Paschæ, sed pridie. — 3) Solebat *unus rinctus* dimitti occasione Paschatis : censendus est autem fuisse dimissus potius pridie festivitatis, ut eam cum suis agere posset. — 4) *Manducare pascha*, sine addito, nequit intelligi nisi de agno. — 5) Jo. 19, 14, dicitur παρασκευὴ τοῦ πάσχα, non τοῦ σαββάτου. Ceterum absonum videtur ipsum diem festum Paschæ vocare gallice : *le vendredi de Pâques*. — 6) Quando 15 Nisan incidebat in diem primum vel sextum hebdomadis, Judæi festum remittebant in diem sequentem, ne duo festa se exciperent. — 7) S. Joannem (13, 1) dixisse : πρὸ τῆς ἑσπερίας com-

putando more Græcorum, improbable fit ex eo quod 4, 6 et 19, 14 sequitur morem Judæorum. — 8) Sacerdotes Judæorum non potuissent die tam solemni in procuranda nece Jesu toto matutino tempore occupari. In templo debuissent plebis sacrificia offerre. — 9) Neque die tam solemni potuissent exercere actionem judicialem in Jesum, neque eum comprehendere. — 10) Die Paschæ Simon Cyrenæus non venisset ex villa, ubi sane laboraverat. — 11) Nec Joseph ab Arimathæa potuisset emere sindonem (Marc. 15, 46). nec Judas emere necessaria ad festum (Jo. 13, 29).

Contra est a) quod dictum supra de Jo. 18, 28, unde constat Judæos die mortis Christi *agnum* non voluisse manducare, sed hostiam solemnitatis diurnæ. — b) textus Marc. 14, 12 : ὅτε τὸ πάσχα ἔθουον et Luc. 22, 7 : ἐν ᾧ ἔδει ἡμέσθαι τὸ πάσχα nimis clare indicant fuisse tunc Pascha Jerosolymis celebratum. — c) Quod dictum supra ad 2^{am} sententiam de cœna paschali a Christo ob prævisam mortem anticipata etiam valet contra hanc sententiam, nisi dicas potuisse in tali festi occurrentia celebrari pascha ad libitum die 14 vel 15 Nisan, quod plane gratuitum et improbable apparet.

Respondetur ad argumenta. Ad 1) Multo melius fit conciliatio, si admittitur Christum æque ac Judæos agnum comedisse 14° Nisan, et 15° celebrasse solemnitatem primi diei per sacrificium crucis suæ. Constat ex dictis supra de Matth. 26, 17, 20; Marc. 14, 12, 17; Luc. 22, 7, 14, 15; Marc. 15, 42; Luc. 23, 54; Jo. 18, 28; 19, 14, 31, 42. — In sententia vero hic proposita, Marc. 14, 12 et Luc. 22, 7 non explicantur modo probabili. — Ad 2) Sed ob proditorem Judæ mutarunt sententiam : ipse enim opportunitatem nactus est, *ut traderet eum eis sine turbis* (Luc. 22, 6). Idipsum innuit modus quo Matthæus et Marcus, inverso ordine chronologico, narrant cœnam Bethaniæ et inde secutam proditorem Judæ. Accedit quod hæc proditio unius ex præcipuis Jesu discipulis debuit inimicis ejus animos addere, multorum scilicet invidiam Jesum contra se excitasse : minus porro a plebe esse timendum (Langen). — Ad 3) Festivitas paschalis 7 dies habebat : satis ergo si intra eorum spatium victus dimitteretur. — Ad 4) Uti dictum supra, dicebatur de

edenda victima paschali qualicumque. — Ad 5) S. Joannes scribebat lectoribus qui habebant et noverant narrationes Synopticorum, adeoque sciebant παρασκευῆν aliud non esse nisi προσέββατον (Marc. 15, 42), et Christum occisum fuisse die primo sollemnitatis paschalis. Ergo apud eos nulla erat timenda ambiguitas. — Deinde, nomme et nos dicimus : *Dominicam Paschatis?* — Ad 6) Ita quidem factum in moderna synagoga; at de simili more tempore Christi jam introducto nullum exstat in historia vestigium. Imo Talmud pluries mentionem facit festorum incidentium in diem præcedentem vel sequentem sabbatum (*Succa*. c. 5; *Besta*. c. 1; *Chagiga*. c. 2). Unde et Aben-Ezra (in Lev. 23, 4) : — *Tam ex Mischna quam ex Talmude probatur Pascha in 2^{am}, 4^{am} et 6^{am} feriam quandoque incidisse.* — Ad 7) Negatur paritas : ipsa enim Paschatis dies lucida optime poterat dici ἡ ἑορτή : erat quippe sollemnissima. Ita Moyses (Exod. 12, 18) præcipit edenda azyma die decimo quarto Nisan *ad vesperam*, quæ tamen vespera diem 15 inchoabat. — Ad 8) Soli synedristæ adiverunt Pilatum; multi alii sacerdotes in templo præsto erant plebi. — Ad 9) Hæc non probantur fuisse diebus festis prohibita; præsertim ubi agebatur de causa falsi prophetæ. Constat autem ex Talmude (1), ipsis sabbatis in templo judicia fuisse exercita, et quandoque diebus festis, ad exemplum, reos fuisse necatos. — Cf. Luc. 4, 16. 29; Jo. 7, 45; 9, 13-35; 10, 31. 39, ubi multa similia fiunt a pharisæis die sabbato vel festo. — Ad 10) In villa laborasse non dicitur. — Ad 11) Emere et vendere licebat diebus festis non sabbatinis, præsertim quando incidebant in diem sextum hebdomadis. Ita Talmud (*Hilcoth*. 4, 20). Cf. Exod. 12, 16, ubi permittitur die Paschæ præparare cibos, quod non licebat sabbatis.

4^a sententia. Cœna acta est 14° Nisan, quo die Jesus et omnes Judæi agnum paschalem comederunt, adeoque Christus passus est et mortuus ipso die sollemni Paschatis. Ita S. Hieron. (in Matth. 26), S. Aug. (Ep. 86), S. Anselm. (De fermentato). — Tolet., Luc. Brug., a Lap., Patrizi, V. De Buck, Jovino, Hengst., Olshausen, Tholuck, Langen etc.

(1) Mischna. *Sanhedrin*. 10, 3. 4. (Vide Bochart. *Hieroicoicon*. t. I, p. 568).

Rationes. 1) Harmonia textuum evangelicorum, ut ad 3^{am} sententiam fuit exposita. — 2) Auctoritates gravissimæ modo enunciatae. — 3) Quartodecimani seculo II contendebant Christum cœnam suam eucharisticam celebrasse die 14° Nisan et crucifixum fuisse die solemni Paschæ 15° Nisan; et se ita sequi asserabant traditionem acceptam a S. Joanne, cujus apud ipsos exstaret sepulchrum. Ergo hoc sensu explicandi sunt textus evangelii S. Joannis ab omnibus hoc evangelium pro authentico habentibus. Vide Euseb. H. E. 5, 23 et Apollinarem, apud Migne, P. G. t. 5, p. 1298.

Contra afferuntur argumenta pleraque sententiarum supra expositarum. At hæc omnia refutata fuerunt.

Conclusio. Hanc igitur 4^{am} sententiam ut longe probabiliorem admittimus.

N. B. In tota tractatione nihil diximus de argumento astronomico, quo statueretur in quemnam hebdomadæ diem anno mortis Christi incideret 14 Nisan. In hac enim re elementa solutionis nimis sunt incerta. Incertus annus emortualis Christi (29 vel 30, vel 33...); incertum momentum a quo Judæi illo anno inceperint computare primum diem Nisan. Ergo parum ex astronomicis rationibus pro vel contra nostram sententiam argui posse putamus. Hoc certe ex computo astronomico constat, anno æræ vulgaris 29° (quem probabilior sententia morti Christi assignat) diem 15 Nisan, a momento physico interlunii numeratum, incidisse in feriam sextam: unde confirmatur sententia nostra. De his vide Ideler. *Handbuch der Chronologie*. t. I, p. 515 sq. — Jovino. p. 153 sq. — Patrizi. *De Evang.* L. III, Dissert. 52.

Onisimus etiam sententias rationalisticas, quæ tenent Synopticos nulla probabili ratione cum Joanne conciliari posse. Unde alii cum Joanne tenent, alii cum Synopticis. Vide Lücke ad Jo. 18. 28.

Quæritur 3° quo ordine in cœna ultima venerit lotio pedum.

Prænota. S. Joannes in historia cœnæ videtur data opera tacuisse ea quæ narraverant Synoptici, exposuisse quæ illi tacuerant. Hinc difficultas. Cœna hæc tribus constitit partibus: prima, cœna paschali; secunda, cœna communi; tertia, cœna sacra-

mentali. At ubi inserenda lotio pedum, declaratio proditoris, sermo Christi?

R. 1^a sententia. Lotio pedum ante cœnam triplicem. (Hengst., Olshaus. etc.)

Rationes. 1) Pedes lavabantur ante cœnam. — 2) Lotio facta est ante *festum*. Ergo non *durante festo*, seu post esum agni. — 3) Pro δείπνου γενομένου lectio probatior (quam præfert Tischendorf) habet γινομένου, id est, *dum fieret* (pararetur) cœna. Et etiam γενομένου non sonat *cœna peracta*. Cf. Matth. 26, 6 : τοῦ δὲ Ἰησοῦ γενομένου ἐν Βηθανίᾳ...

Contra est : a) V. 4. *Surgit a cœna*. Ergo non hæc erat pedum lotio quæ solebat cœnam precedere. — b) Hæc Christi actio exhibetur ut omnino insolita. — c) Provocata fuisse videtur per contentionem *inter cœnandum* ortam, de qua S. Luc. 22, 24. — d) δείπνου γενομένου vel γινομένου obvio sensu supponit cœnam jam inchoatam.

2^a sententia. Pedes lavit Jesus post peractam cœnam integram, ac proinde post cœnam eucharisticam (Beelen, V. De Buck, Patrizi).

Rationes. 1) Joannes dicit CÆNA FACTA, δείπνου γενομένου. (Est autem lectio γενομένου multo probabilior, ait D. Beelen, lectione γινομένου). Fuit autem instituta S. Eucharistia *cœnantibus illis*. — 2) εἰς τέλος ἡγάπησεν αὐτούς vertendum, non : *usque ad finem vitæ*, sed : *extremo amore dilexit eos*. (Ita SS. Chrysost et Cyrill. Alex., Theophylact., Euthym., Leontius, Maldon. etc.) Etenim quando εἰς τέλος sonat *usque in finem*, habet semper post se regimen (Beelen). — Extremo itaque illo amore intelligitur a S. Joanne hoc loco commemorari institutionem SS. Eucharistiæ. — Secus deberet ille amor intelligi lotio pedum. At v. 2° nova prorsus de ea instituitur enunciatio, — 3) quam saltem tunc debuisset per γὰρ enunciationi præcedenti copulare. — 4) Post lotionem pedum nullus locus institutioni SS. Eucharistiæ reliquus est. Sequitur enim sermo Domini, non nisi paucis apostolorum interrogationibus etc. interruptus. — 5) Mirum foret si discipulus dilectionis in narratione de cœna ne verbo quidem innuisset tantum amoris mysterium, cujus promissionem tam late c. VI exposuerat. — 6) Illud autem : εἰς τέλος ἡγάπησεν αὐ-

τοὺς sat clare idipsum indigitabat fidelibus quibus Synopticorum narratio perfecta esset.

3^a sententia. Lotio pedum facta post cœnam paschalem (vel etiam post cœnam communem) sed ante cœnam eucharisticam (Tol., Maldon., Luc. Brug., Maier, Salmeron etc. communiter). S. August. - Adhuc cœnabatur quum Dominus surrexit et pedes lavit discipulis suis. -

Rationes. 1) *Surgit a cœna.* Ergo cœna incepta. Ergo peracta saltem cœna paschali. — 2) S. Eucharistiam Christus instituit *cœnantibus illis* (Matth. 26, 26) et *postquam cœnavit* (1 Cor. 11, 25). Ergo omnino in fine cœnæ communis, quam potuit Christus lotionem pedum interrumpere ob ortam contentionem, de qua Luc. 22, 24, — 3) Si tota omnino cœna fuisset peracta, cur *iterum recubuit* (Jo. 13, 12), et Judæ *buccellam porrexit* (13, 26)? — 4) Verba Christi de omnimoda munditia apte explicantur ut sumptioni sacramenti prævia. — 5) V. 32 et 33 non adeo connectuntur ut inter eos non possit poni institutio SS. Eucharistiæ. — 6) Joannem hanc institutionem omisisse nil mirum est, si attenditur ejus scopus supplendi Synopticos. — 7) εἰς τέλος ἡγάπησεν αὐτούς non incommode referri potest ad omnia acta et dicta Christi in cœna. — Ceterum, illud καὶ inchoans v. 2 potest per hebraismum exponi *etenim*. — 8) Nihil incongrui in hac paraphrastica expositione : Ante festum Paschæ, quum Jesus sciret instare sibi mortem, discipulos extremo amore dilexit. Etenim, licet dignitatis suæ plane conscius, pedes eorum lavit. — 9) Matthæus et Marcus ponunt declarationem proditoris Judæ ante SS. Eucharistiæ institutionem. At apud Joannem ista declaratio facta est *post* lotionem pedum.

Reponitur ad 3) Iterum recubuit ut sermonem ultimum pronuntiaret; buccellam autem tradidit Judæ, quando ultima obsonia nondum erant ablata, licet cœnæ fuisset finis impositus. — ad 9) Sed Lucas (22, 21) proditoris declarationem ponit post narratam institutionem SS. Eucharistiæ.

Conclusio. Admittenda videtur sententia 3^a, præcipue ob argumentum ductum ex ordine narrationis Matthæi et Marci. Matthæus ipse cœnæ adfuit : unde censendus est res ordine chronologico exponere prout eas vidit. S. Lucas non adfuit : supponi

potest non intendisse chronologicum ordinem; unde et hanc *contentionem*, quæ videtur pedum lotioni occasionem dedisse, posuerit post cetera omnia (1).

Quæritur 4° utrum Judas adfuerit institutioni SS. Eucharistiæ adeoque e manibus Christi in cœna communicaverit.

R. 1^a sententia affirmat. Ita SS. Hieron., Cyrill. Hieros. (Catech. 13), August., Cyril. Alex., Chrysost., Leo et multi interpretes.

Rationes. 1) Marc. 14, 23 : *Et biberunt ex eo omnes*. Ergo et Judas. — 2) Luc. 22 ponit institutionem SS. Eucharistiæ ante revelationem proditoris Judæ, quam declarationem ipse proditor audivit. Solet autem Lucas ordinem chronologicum pressius sequi quam Matthæus et Marcus. — 3) Judas tunc erat adhuc occultus peccator, quem proinde Christus non debebat a S. Communionem prohibere. — 4) Canit Ecclesia : *Cibum turbæ duodenæ se dat suis manibus* (Hymn. *Pange lingua*). Ergo duodecim in cœna communicasse profitetur.

2^a sententia negat. Ita S. Hilarius (In Matth. cap. 30, 2) :
 .. Post quæ Judas proditor indicatur, sine quo pascha accepto
 .. calice et fracto pane conficitur : dignus enim æternorum sacramentorum communionem non fuerat. Nam discessisse statim
 .. hinc intelligitur, quod cum turbis reversus ostenditur. Neque
 .. sane bibere cum Domino poterat, qui non erat bibiturus in
 .. regno : quum universos tunc bibentes ex vitis istius fructu,
 .. bibituros secum postea polliceretur. — Rupertus (in Jo. 6, 71) :
 .. De participatione autem corporis et sanguinis ejus (Christi),
 .. potest aliquis opinari quod ipse (Judas) interfuerit. Sed profecto
 .. diligentius evangelistarum narratione doctorumque considerata diversitate, citius deprehendi potest huic quoque sacramento illum nequaquam interfuisse. Nam quum accepisset
 .. buccellam, qua traditor designatus est, exivit continuo.... »
 (vide integrum locum, ubi et de narratione S. Lucæ agit). — Harmonia evangelica, edita a Victore Capuano (Migne. Pat. lat.

(1) S. Lucas melius quidem quam S. Matthæus sequitur ordinem chronologicum quoad *seriem factorum*; sed quoad facti alicujus minuta adjuncta pronum est putare magis accurate ea referri a S. Matthæo, teste oculato, quam a S. Luca qui ea ab aliis accipere debuit.

t. 68, p. 340), ubi ita textus evangelicus disponitur : *.. Et dicit ei Jesus : Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo scivit discumbentium ad quid dixerit ei... Respondens autem Judas, qui tradidit eum, dicit : Numquid ego sum, Rabbi? Ait illi : Tu dixisti. Quum ergo accepisset ille buccellam, exivit continuo. Erat autem nox. Quum ergo exiisset, dicit Jesus : Nunc clarificatus est ... et Deus clarificavit eum in semetipso, et continuo clarificabit eum. Cœnantibus autem eis, accepit Jesus panem...* — S. Aphraates, sub nomine Jacobi Nisibeni. (Serm. 14 de Paschate apud Lamy : De Syror. fide. p. 18) : *.. Postquam exivit ab eis Judas, accepit (Jesus) panem, et bene...* *dixit ac fregit...* — Constitutiones apostolicæ (5, 14) : *.. Quum...* *autem tradidisset nobis antitypa pretiosi corporis ac sanguinis sui, Juda nobiscum non consistente (Ἰούδας μὴ συμπάροντος ἡμῶν), egressus est.* — Innocentius III. (De sacro Altaris mysterio. IV, 13) : *.. Dubitari solet utrum Judas cum aliis accepit perit Eucharistiam.* *.. Et expositis utrinque argumentis scripturisticis, pergit : .. Quid ergo est nobis in hoc casu tenendum?* *.. Illud forte sine præjudicio aliorum, quod Joannes insinuat,* *.. quia quum Judas accepisset buccellam panis, exiit continuo,* *.. erat enim nox. Christus autem post alios cibos tradidit Eucharistiam.* *..*

Ita, inter commentatores, Salmeron (Tract. de serm. in cœna. p. 69 sq.), ubi inter omnes plenissime rem præsentem pertrahat, Maldonat., saltem ut non improbens, Barradius (Concord. evang. 4, 3. 3), B. Lamy (Harm. evang. 5, 19), Turrianus (ad Const. ap. 5, 16), Lücke, Maier, Ebrard, Schegg, Langen et, ait Langen, recentiores fere omnes.

Rationes. 1) Matthæus et Marcus ponunt institutionem sacramenti post revelationem proditoris, et minime probabile est Christum bis vel ter et cum iisdem adjunctis proditorem declarasse. Quum autem S. Matthæus cœnæ adfuerit, censendus est res in ea gestas juxta ordinem quo gestæ sunt et memoria retinuisse et accurate enarrasse. — 2) Quo lsi ita, Judas non adfuit institutioni sacramenti : nam postquam vidit se declaratum, continuo exivit (Jo. 13, 30). — 3) Cur Jesus, quum facile posset, Judæ novi et horrendi sceleris patrandi ansam non præripuisset?

— Et quomodo tale monstrum in sacerdotem sibi elegeret et in obsequium ordinasset ecclesiæ suæ cui nihil jam obsequii collaturus esset? — 4) In narratione S. Joannis omnia ita inter se cohærent a 13, 2 usque ad 13, 32, ut non facile reperiatur ibi locus institutioni SS. Eucharistiæ, quod ex commentario patebit. Congruè autem collocari potest inter v. 32 et 33, ut ostendatur ubi de istis versiculis. Tunc autem Judas cœnaculo exierat.

Respondetur ad argumenta 1^æ sententiæ. Ad 1) Intellige : *Bi-berunt omnes qui aderant*. — Ad 2) Lucas melius observat ordinem rerum in decursu vitæ Christi, at in singulari aliquo facto, uti cœna erat,volvendo, ille censetur accuratius facti adjuncta ordinasse, qui hæc adjuncta propria experientia didicerit eaque proinde in phantasia vivide depicta retinuerit. Talis, in casu præsentis, erat Matthæus. — Ad 3) At certe poterat ei occasionem sponte abeundi suppeditare. — Ad 4) *Turba duodena* intelligitur collegium apostolorum, ac si diceretur *apostolis suis*.

Conclusio. Adhæremus sententiæ secundæ.

Conclusionum synopsis.

Christus cœnam ultimam egit cum apostolis suis, primo die azymorum, 14° Nisan ad occasum solis, die 15° Nisan jam inchoante. In ea cœna, illo die, non secus ac ceteri Judæi omnes, agnum paschalem comedit, et ipso Paschatis die solemni crucifixus est. Fuit autem in cœna rerum gestarum ordo hujusmodi : 1) Fit cœna paschalis per esum agni. — 2) Inchoatur cœna communis, — 3) sub qua apostoli inter se contendunt, quis eorum videatur esse major. — 4) Jesus lavat pedes eorum, et quid fecerit, discipulis explicat. — 5) Declarat proditorem. — 6) Judas exit e cœnaculo. — 7) Jesus adesse suæ glorificationis momentum pronunciat (Jo. 13, 31. 32.) — 8) Instituit SS. Eucharistiam. — 9) Pergit in sermone (Jo. 13, 33 sq.)

EXPOSITIO TEXTUS.

Lotio pedum.

1. *Ante diem festum Paschæ, sciens Jesus quia venit hora ejus ut transeat ex hoc mundo ad Patrem : cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.* 2. *Et cœna facta, cum dia-*

bolus jam misisset in cor ut traderet eum Judas Simonis Iscariotæ : 3. Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus, et quia a Deo exivit, et ad Deum vadit : 4. Surgit a cœna, et ponit vestimenta sua : et cum accepisset linteum, præcinxit se. 5. Deinde mittit aquam in pelvim, et cœpit lavare pedes discipulorum, et extergere linteo, quo erat præcinctus. 6. Venit ergo ad Simonem Petrum. Et dicit ei Petrus : Domine, tu mihi lavas pedes? 7. Respondit Jesus, et dixit ei : Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea. 8. Dicit ei Petrus : Non lavabis mihi pedes in æternum. Respondit ei Jesus : Si non laverō te, non habebis partem mecum. 9. Dicit ei Simon Petrus : Domine, non tantum pedes meos, sed et manus, et caput. 10. Dicit ei Jesus : Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lavet, sed est mundus totus. Et vos mundi estis, sed non omnes. 11. Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum : propterea dixit : Non estis mundi omnes. 12. Postquam ergo lavit pedes eorum, et accepit vestimenta sua : cum recubisset iterum, dixit eis : Scitis quid fecerim vobis? 13. Vos vocatis me, Magister, et Domine : et bene dicitis : sum etenim. 14. Si ergo ego lavi pedes vestros, Dominus, et Magister : et vos debetis alter alterius lavare pedes. 15. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita et vos faciatis. 16. Amen, amen dico vobis : Non est servus major Domino suo : neque apostolus major est eo, qui misit illum. 17. Si hæc scitis, beati eritis si feceritis ea.

V. 1. S. Joannes mysteria ultimi diei vitæ Filii Dei in terris jam expositurus, rem tantam non sine congrua verborum solemnitate exorditur. -- SCIENS JESUS, id est, *quum sciret*, scientia illa divina, QUIA VENIT (ἐλθὼν, *jam aderat*) HORA EJUS, tempus æterno consilio prædefinitum, UT TRANSEAT, per mortem scilicet voluntarie admissam, EX HOC MUNDO (e terra) AD PATREM, in cælis deinceps regnaturus. S. Augustinus paronomasiam videt in verbis *Pascha* et *transeat*. -- QUUM DILEXISSET SUOS, τοὺς ὁμοῦς, apostolos quibuscum tunc erat, QUI ERANT IN MUNDO, et quos ipse transiens ex hoc mundo in eo post se relinquebat, tunc IN FINEM DILEXIT EOS.

Quæritur quomodo exponendum sit εἰς τέλος.

R. 1^a expositio, S. Augustini. IN FINEM, ait, est *in Christum*, seu, *propter seipsum*. Finis enim Christus.

Hæc sane non est literalis. Aliam addit aptiorem : - In finem dilexit, id est, usque ad mortem illum dilectio ipsa perduxit. -

2^a expositio. *Usque ad finem vitæ*. Ita Tolet., a Lap., Luc. Brug. et protestantes passim.

At debuisset addi : τοῦ ἐαυτοῦ βίου. Nam εἰς τέλος non sonat *in finem vitæ*. Præterea tunc vel phrasis sensum non habet, vel est anacoluthica. Etenim, si phrasis sit in se terminata, ita procedet : *Ante festum Paschæ Jesus dilexit suos usque ad finem vitæ*, quod congruo sensu caret. Si autem sit sententia anacoluthica in qua auctor mente sic prius concepisset : *Ante pascha Jesus lavit pedes suorum*, at abruptisset sermonem cogitando tantum istius actionis amorem, non est ea quidem a priori rejicienda (cf. 6, 22), sed non recipienda nisi ratio urgeat.

3^a expositio, Patrum græcorum : Cyrill., Chrysost., Theophylact., Euthym., Leont., quibus accedunt Patrizi, Beelen, εἰς τέλος vertit, *ad extremum usque*, ad excessum.

S. Cyril. (in h. l.) : - Quid autem est porro quod ait : *Quum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos?*...
- Ante salutarem passionem, quamvis cognosceret Salvator jam tandem veluti pro foribus instare tempus quo ad cœlos transiturus esset, perfectissimam tamen erga suos qui erant in mundo dilectionem exhibuit (τελειοτάτην ἐπεδείξατο τὴν ἀγάπην). -

S. Chrysost. (in h. l.) : - Viden' quomodo relicturus eos, vehementiorem amorem exhibeat... Quid significat illud : *In finem dilexit eos?* Id est, amare perseveravit, ac ferventis amoris signum hoc esse dicit (καὶ τεκμήριον τῆς πολλῆς ἀγάπης τοῦτο λέγει). -

Theophylact. (in h. l.) : - Per hoc quod dicit : ... *in finem dilexit eos*, hoc vult, quod nihil omiserit eorum quæ facere decet eum qui vehementer diligit. -

Euthym. (in h. l.) : - Nam *in finem* significat vehementer : τὸ γὰρ, εἰς τέλος, τὸ σφόδρα ὁμολοῖ. -

Hæc nostra est sententia, ob auctoritatem Græcorum et ob facilius fluentem evangelistæ sermonem.

At si ita, quodnam est hoc amoris extremi tunc exhibiti specimen? Non S. Eucharistiæ institutio exclusive, ut videtur. Nam tunc sane Joannes etiam pedum lotionem, de qua dicturus erat, mente cogitabat. Nec tamen rursus hæc lotio sola. Secus versu 2 posuisset γὰρ vel οὖν. Potius ergo totum id quod in cœna atque adeo in horto olivarum pro discipulis egit Christus, evangelista his verbis compendiose proponit. Itaque lotio pedum, institutio S. Eucharistiæ, sermo ille tenerrimo amore refertus, promissio Spiritus sancti, oratio ad Patrem pro discipulis, peculiaris de eis cura et, non obstante propria angustia, sollicitudo paterna in horto; nec minor in proditorem amor exhibitus: hæc omnia simul amorem a Jesu suis exhibitum, εἰς τέλος fuisse productum manifestarunt.

V. 2. ET CENA FACTA. Græce δεῖπνον absque articulo. Unde sensus: dum cœnabatur (*comme on était à souper*). De sensu vocis γενομένου vide supra in dissertatione nostra prævia, p. 319. — QUUM DIABOLUS JAM MISISSET IN COR UT... Clarius græce: ὅτε βεβλήκotos εἰς τὴν καρδίαν Ἰούδα... ἢ αὐτὸν παραδῶ. *quum diabolus jam misisset in cor Judæ... ut traderet eum*. — Ergo tantum scelus, humanam fere malitiam excedens, diabolum auctorem habuit, quo tamen impellente libere egit Judas. — Proditoris hic mentio fit, ut ex antithesi tantæ malitiæ amor Jesu, eandem cognoscentis, illustrior appareat.

V. 3. SCIENS... id est, quamvis plenissime conscius infinitæ dignitatis suæ. — Locuturus quippe de tanta Domini humilitate, prius celsitudinem ejus voluit commendare. — (August.) QUIA OMNIA DEDIT EI PATER IN MANUS, summum in creaturam universam dominium, ET QUIA A DEO EXIVIT per incarnationem, ET AD DEUM VADIT per ascensionem, SURGIT A CENA... servile obsequium discipulis præstiturus. — Nonnulli interpretes participium εἰδώς resolvunt: *quoniam sciebat...*, ideo in hac cœna saluti suorum egregie et divine consuluit, lavando pedes, sublimem orationem habendo, corpus suum eis tradendo. Hoc minus placet, ob statim sequens et sententiam absolvens: *surgit a cœna*.

V. 4. SURGIT A CENA, ἐκ τοῦ δεῖπνου, ET PONIT (deponit) VESTIMENTA SUA superiora, quæ apud orientales ampliora erant. —

PRÆCINXIT SE eo linteo, ut id ad extergendos pedes ad manum haberet.

V. 5. ... IN PELVIM, εἰς τὸν νεπτῆρα. Igitur hæc pelvis fuerit a domo domino, vel certe a duobus discipulis, ante cœnam disposita.

V. 6. VENIT ERGO AD SIMONEM PETRUM, a principe apostolorum actum illum humilitatis exordiens. Alios ante Petrum lotos fuisse non est probabile. Petrus enim est ubique primus; et protestatio a primo abluendo, potius quam a reliquis erat exspectanda. Ita et S. August. — ET DICIT EI PETRUS : DOMINE TU MIHI LAVAS PEDES. Omnia hic emphatica esse adverte.

V. 7. ... TU NESCIIS MODO, sensum nempe moralem; SCIES... POSTEA. Intendit enim id postea explicare, et certe per Spiritum sanctum plene revelare. His verbis innuit Petro sibi parendum esse.

V. 8. Consueto fervore abreptus Petrus fortius insistit, non ratus sane se ita Dominum offendere. — Provocat tamen severum Christi responsum : SI NON LAVERO TE, NON HABEBIS PARTEM MECUM. Hoc dictum in genere idem valet ac : removebo te a meo consortio. — En jam districta voluntatis Christi intimatio cui si Petrus, hactenus recte dispositus, non obtemperasset, a Christo utique meruisset etiam in æternum separari.

V. 9. Hoc intellexit Petrus et jam in excessum oppositum ruit. ... SED ET MANUS ET CAPUT!

V. 10. QUI LOTUS EST toto corpore, puta sumpto balneo, NON INDIGET NISI UT PEDES LAVET pulvere plateæ nonnihil inquinari solitos, SED EST MUNDUS TOTUS, toto corpore, pedibus tantum exceptis. — Lutum et pulverem pedum esse venialium noxarum sordes, plures allegorice exponunt, quibus decet se mundare antequam ad SS. Eucharistiam accedatur. Recte quidem. -- Ad quæ S. August. (in h. l. : -- In his autem qui hic (in terra) de-
 .. morantur, etiamsi munda sit (Ecclesia), quoniam juste vivunt;
 .. opus tamen habent pedes lavare, quoniam sine peccato utique
 .. non sunt. » Deinde pergit per totum tractatum 57 de eo argu-
 mento disserere. Et ita terminat : -- Si quid secus quam oportuit
 .. dicentes fortassis offendimus, vel laudibus vestris immodera-
 .. tius quam oportuit elevati sumus, impetrate mundationem pe-

.. dibus nostris, Deo placentibus orationibus vestris. -- ET VOS MUNDI ESTIS. A sensu physico transit ad moralem. SED NON OMNES! Primum hoc est ad Judam directum caritatis monitum. Ergo tunc aderat Judas, cujus etiam pedes Jesus lavit!

V. 11. SCIEBAT ENIM... Sedulo id monet Joannes, tum ut inde amor Jesu magis eluceat, tum ut pateat ipsum traditum iri non invitum.

V. 12. QUUM RECUBUISSET ITERUM, cœnam prosecuturus, vel certe obsonia quædam cum vino præterea sumpturus... SCITIS QUID, quo sensu mystico, FECERIM VOBIS?

V. 14. Argumentum a fortiori. Si ego id feci superior inferioribus, quanto magis decet vos idem præstare æqualibus!

V. 15. Præceptum Domini cadit non adeo in *signum*, lotionem materiale, quam *in rem significatam*, obsequia scilicet caritatis et humilitatis proximis exhibenda. His verbis Christum non instituisse ritum sacramentalem perpetuo in Ecclesia frequentandum constat ex traditione et praxi Ecclesiæ. Exegesis literalis id ipsum clare ostendere nequit. Immo, dempta traditione, facilius hæc ad contrariam conclusionem duceret. — Vult ergo Jesus discipulos facere, non id quod a Magistro fieri viderant, sed quod ipsum eis fecisse hactenus nesciebant. ET VOS DEBETIS ALTER ALTERIUS LAVARE PEDES : morali magis quam physica ratione; quamvis et hæc simul intelligatur. Cf. 1 Tim. 5, 10 : *si sanctorum pedes lavit*.

V. 16. Præcepti sui æquitatem proverbiali sententia confirmat.

V. 17. SI HEC SCITIS, vobis nempe caritatem et humilitatem exercendas esse, BEATI ERITIS SI FECERITIS EA : quod quidem, qui easdem post Christum virtutes in Ecclesia exercuerunt, suavi experientia didicerunt. — Cf. Luc. 22, 26. 27, ubi eadem fere Christi verba referuntur, unde videtur inter lotionem pedum et discipulorum contentionem talis fuisse connexio, ut hæc illi occasionem dederit.

Declaratio proditoris.

18. *Non de omnibus vobis dico : ego scio quos elegerim : sed ut adimpleatur Scriptura : Qui manducat mecum panem, levabit contra me calcaneum suum.* 19. *Amodo dico vobis, prius quam*

fiat : ut cum factum fuerit, credatis, quia ego sum. 20. Amen, amen dico vobis : Qui accipit si quem misero, me accipit : qui autem me accipit, accipit eum, qui me misit. 21. Cum hæc dixisset Jesus, turbatus est spiritu : et protestatus est, et dixit : Amen, amen dico vobis : Quia unus ex vobis tradet me. 22. Aspiciebant ergo ad invicem discipuli, hæsitantes de quo diceret. 23. Erat ergo recumbens unus ex discipulis ejus in sinu Jesu, quem diligebat Jesus. 24. Innuit ergo huic Simon Petrus, et dixit ei : Quis est, de quo dicit? 25. Itaque cum recubuisset ille supra pectus Jesu, dicit ei : Domine, quis est? 26. Respondit Jesus : Ille est, cui ego intinctum panem porrexero. Et cum intinxisset panem, dedit Judæ Simonis Iscariotæ.

V. 18. NON DE OMNIBUS VOBIS DICO! Unus per culpam suam ab illa beatitudine excluditur! Nunc jam Dominus se proditorem cognoscere manifestare incipit, hac manifestatione volens Judæ præbere pœnitentiæ occasionem et a ceteris ansam scandali remove. - EGO SCIO QUOS ELEGERIM, quales essent et quales essent futuri : unum fore proditorem non me latebat quando vos duodecim elegi (6, 71). — Me autem talem elegisse ne miremini : ita enim egi tunc, et hoc modo loquor nunc, UT ADIMPLEATUR SCRIPTURA : QUI MANDUCAT MECUM PANEM, familiaris meus, LEVABIT (græce, *levavit*) CONTRA ME CALCANEUM SUUM, ut jumentum pede me impetivit. Verba ex Ps. 40 (41), 10, ad literam de Davide, typice de Christo : *Qui edebat panes meos magnificavit super me supplantationem* (1).

V. 19. AMODO DICO VOBIS PRIUSQUAM FIAT, ut ex hac præscientia mea, quum eventu verificatam videritis, CREDATIS QUIA EGO SUM (gallice, *que c'est moi*) Messias, Filius Dei.

V. 20. ... QUI ACCIPIT SI QUEM MISERO, ME ACCIPIT...

Quæritur de *nexu* hujus versiculi cum contexta oratione.

R. 1^a sententia (P. Patrizi). Referri hæc ad proditorem Judæ : nam et quæ præcedunt et quæ sequuntur de eadem agere. Unde sic : Sicut *qui me accipit, accipit eum qui me misit*, ita *qui me non accipit, neque eum accipit qui me misit*, hoc est, ne-

(1) Hebraice ad literam : *Magnum fecit super me calcaneum*.

que Deum agnoscit. Unde commonetur tacite Judas : Videat quid agat; nam quo quis loco Jesum habet, eodem et Deum habere existimandus est. — Ita et S. Cyrill. Alex. Videtur tamen longius quæsitæ expositio.

2^a sententia (Lücke...). Occasionem horum verborem fuisse declarationem proditoris. Ea nimium afflictos discipulos voluisse bonum Magistrum his verbis erigere. Quum tamen cogitatio proditoris animum suum penitus occuparet, statim ad eam rediisse v. 21° — At non satis apparet quomodo hæc verba recte conducant ad depressos discipulorum animos erigendos.

3^a sententia (Beelen, Bisping etc.). Hactenus dicta de prodicione habenda esse ut parenthesim in serie sermonis Christi, ita ut v. 20 nectendus sit v. 16° (vel certe 17°). Cogitatio de prodicione subito Salvatoris mentem invadens suggesserat ei verba : *Si hæc scitis etc.* (v. 17) quibus sermonem de humilitate interrupit. Nunc ad eundem vult redire. Dixerat : *Apostolus non est major eo qui misit illum.* Ergo consortium tribulationum Domini eis reservatur. Jam ex altera parte ad consolationem addit etiam eos venire debere in consortium honoris Magistro debiti. — Cf. Matth. 10, 40; Luc. 9, 48.

4^a sententia. Nullum esse nexum. Evangelistam scilicet omisisse ea quæ in sermone Christi hunc versiculum præcedentibus et sequentibus connecterent. Igitur ea quæ patroni 3^a sententiæ ad nexum faciendum subaudiunt (vel alia forte) fuisse a Domino pronunciata quidem, sed ab evangelista non relata.

Hanc ut probabiliorē admittimus.

V. 21. QUUM ILEC DIXISSET JESUS, TURBATUS EST SPIRITU... Sunt qui inter dicta Jesu v. 20° et ea quæ a v. 21° incipiunt, ponant institutionem SS. Eucharistiæ. Ita Luc. Brug., ob narrationem S. Lucae, qui ponit verba de traditore statim post relatam institutionem SS. Eucharistiæ. — At *a*) sensus v. 21ⁱ arcte nectitur v. 18° et 19°. — *b*) verba QUUM ILEC DIXISSET non haberent adeo congruam veritatem si intercessisset institutio sacramenti inter v. 20 et 21.

TURBATUS EST SPIRITU, id est, in sui intimo, turbatione sibi libera.

Placet hic adducere verba S. Augustini (in h. l.) : - Pereant

.. argumenta philosophorum, qui negant in sapientem cadere
 .. perturbationes animorum... Turbetur plane animus christia-
 .. nus, non miseria, sed misericordia : timeat ne pereant homi-
 .. nes Christo; contristetur quum perit aliquis Christo; lætetur
 .. quum acquiruntur homines Christo; timeat et sibi ne pereat
 .. Christo; lætetur dum sperat se regnaturum esse cum Christo. ..

ET PROTESTATUS EST, ἐμαρτύρησε. Animi perturbatio in aper-
 tam declarationem prorumpit. Cf. Gen. 45, 1-3, ubi Joseph se
 manifestat fratribus. — TRADET ME! Verbum quod apostolis
 quasi ictus fulminis esse debuit.

V. 22. ASPICIEBANT... unusquisque ceteros obtutu oculorum
 scrutans. Ex aliis evangeliis novimus singulos, atque adeo Ju-
 dam, interrogasse Jesum. Jesus responderat quidem Judæ : *Tu*
dixisti, at id ceteros non audivisse patet ex sequentibus apud
 Joannem. Nisi malis, Judam interrogasse Jesum post porrectam
 sibi buccellam, ut habet Harmonia Vict. Cap. (vide p. 322), quod
 est longe probabilius.

V. 23. ERAT ERGO (græce ὅτε, *autem*) RECUMBENS... IN SINU
 JESU, more orientalium jacens in lectulo *ante* Jesum et ad ejus
 latus dexterum, cubito sinistro nixus, ita ut caput haberet fere
 coram pectore Jesu. Ita ipse Jesus recumbebat in sinu illius qui
 retro se a sinistris erat. QUEM DILIGEBAT JESUS naturali amicitia
 speciali. Ita S. Joannes seipsum nominat (vide *Prolegomena* in
 nostrum commentarium, p. 6). In hoc versiculo dicitur : ἀνακεί-
 μενος ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἰησοῦ, quod nota ob comparisonem cum
 v. 25. — Nil vetat supponere idipsum fuisse Christi erga Joan-
 nem dilectionis specialem favorem, quod talem locum prope
 Magistrum tenere potuerit.

V. 24. INNUIT ERGO, quia facilius ceteris clanculum id rogare
 Dominum Joannes poterat, SIMON PETRUS paulo ante severe ad-
 monitus et ideo id a Jesu quærere non audens, vel certe nimis
 a Jesu remotus, ET DIXIT EI, nutu forte potius quam verbis, pu-
 tans Joannem id jam a Jesu didicisse : QUIS EST DE QUO DICIT?

V. 25. ITAQUE QUUM RECUBUISSET ILLE SUPRA PECTUS JESU.
 Græce : Ἐπιπεσὼν δὲ ἐκεῖνος ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Ἰησοῦ, *quum pro-*
cidisset iste super pectus Jesu. — Parumper se retro inclina-
 verat ita ut caput pectus Jesu contingeret, et ita poterat a Jesu

audiri demissa omnino voce loquendo. — Talis interim familiaritas discipuli in Magistrum mutuam eorum necessitudinem tenerrimam fuisse ostendit, quod etiam Patres luculentis verbis celebrare non omiserunt.

S. Cyrill. Alex. (in h. l. : — Summis quidem honoribus ornatum se esse et a Servatore nostro Christo dilectum ait, ut in ipso Domini sinu recumberet, quod in summi amoris trahit argumentum. "

S. August. (in Jo. 21, 20) : — Quod autem majus dare poterat Jesus majoris erga eum suæ dilectionis indicium, quam ut homo cum ceteris condiscipulis suis socius tantæ salutis, solus tamen discubuerit super pectus ipsius Salvatoris? "

V. 26. In cœna paschali, præter agnum, panem azymum et herbas amaras, apponebatur mensæ patina, vel una omnibus, vel pluribus singulæ, in quibus erat offa quædam spissa nomine חַרְוֶסֶת (*charoseth*). In hac offa intingebat Pater familias (1) panem vel lactucas, et discumbentibus distribuebat. Igitur tali offæ intinctam panis buccellam Christus Judæ porrexit, et forte statim postea ceteris, ita ut solus Joannes ita designari proditorem perciperet. — Hoc signum præ ceteris elegisse putandus est Jesus, quo magis suo ingrati animi scelere percelleretur proditor : — Modus quoque, ait S. Chrysostomus (in h. l.), reprehensionem afferebat, neque enim mensam reveritus est, " quum eodem pane vesceretur. "

Discessus Judæ.

27. *Et post buccellam, introivit in eum satanas. Et dixit ei Jesus : Quod facis, fac citius.* 28. *Hoc autem nemo scivit discumbentium ad quid dixerit ei.* 29. *Quidam enim putabant, quia oculos habebat Judas, quod dixisset ei Jesus : Eme ea, quæ opus sunt nobis ad diem festum : aut egenis ut aliquid daret.* 50. *Cum ergo accepisset ille buccellam, exivit continuo. Erat autem nox.*

(1) Sed et pro se quisque panem in charoseth intingebat. Unde intelligitur illud apud Matth. 26, 23 : *qui intingit mecum manum in paropside*, id est, qui mecum mensæ assidet et in una patina mecum panem intingit. Cf. Marc. 14, 18. 20.

V. 27. ET POST BUCCELLAM acceptam, INTROIVIT IN EUM SATANAS, non corporali possessione, sed efficaci virtute ad facinus conceptum et cum synedrio paratum nunc jam opere consummandum. — S. Luc. 22. 3, dicit *intravisse Satanam in Judam* quando primum adiit synedrium de traditione Domini sui acturus. Nulla inde contradictio; nam uterque impulsus merito Satanæ ingressus vocatur. — ET DIXIT EI JESUS : QUOD FACIS, FAC CITIUS. Ultimum hoc erat ante facinus divinæ gratiæ monitum. Hæc simul verba innuunt paratissimam Christi ad patiendum voluntatem.

V. 28. HOC AUTEM NEMO SCIVIT DISCUMBENTIUM. Ergo nec Joannes qui tamen Judam fore proditorem a Jesu intellexerat.

V. 29. Tunc ad Paschæ celebrationem populus nocte vigilabat, ita ut qui vellet posset etiam noctu emere. Præterea festivitas Paschatis non prohibebat ea saltem emere quæ erant ad vescendum necessaria (Exod. 12, 16).

V. 30. Juxta ordinem harmoniæ evangelicæ, Ammonii dictæ, Judas, auditis Christi verbis, *Quod facis, fac citius*, Magistrum interpellavit, dicens : *Numquid ego sum, Rabbi?* Et respondente Jesu, *Tu dixisti*, ore sumpsit buccellam quam modo ab eo acceperat, et EXIVIT CONTINUO. Detectum enim se videns a Magistro, et ratus etiam discipulos ulterius non posse latere nefarium suum consilium, nihil jam differendam executionem apud se statuit. Ergo cœnaculo egreditur, statim iturus ad Judæos, et satellites collecturus qui Jesum comprehendant in horto (vide supra, p. 322). — ERAT AUTEM NOX, tempus traditioni perficiendæ opportunum.

Instans glorificatio Jesu.

31. *Cum ergo exisset, dixit Jesus : Nunc clarificatus est Filius hominis : et Deus clarificatus est in eo.* 32. *Si Deus clarificatus est in eo, et Deus clarificabit eum in semetipso : et continuo clarificabit eum.*

V. 31. QUUM ERGO EXISSET. Hoc dicitur, non ut sequentis sermonis causa seu occasio censeatur egressus Judæ, uti S. August. exponit, sed ut notetur temporis series. — NUNC CLARIFICATUS

EST FILIUS HOMINIS. Sententia est proleptica. Sensus : Nunc Filius hominis in eo est ut clarificetur, per opus redemptionis scilicet, cujus exitus sit plena victoria de morte, peccato, diabolo. Hoc opus, per passionem Christi exsequendum, *tunc* censendum est incepisse, per traditionem nempe Domini a Juda patratam. — ET DEUS CLARIFICATUS EST IN EO, in Filio hominis. Cf. Rom. 3, 25. 26; 5, 8. 9. Per Christi enim mortem manifestantur Dei justitia et infinita in homines caritas; hinc Dei Patris per Filium glorificatio. — Toletus ita exponit : *et divinitas clarificabitur* (manifestabitur) *esse in eo*. Minus placet, ob 17, 1. 4. 5, ubi de clarificatione Dei Patris in Filio fere eadem verba recurrunt.

V. 32. SI DEUS CLARIFICATUS IN EO, id est, quandoquidem Deus ita per ejus mortem glorificatus est, vicissim ET DEUS CLARIFICABIT EUM IN SEMETIPSO, id est, vel : *per semetipsum*, sine ipsius Filii vel creaturæ alius cooperatione, et sic habetur parallelismus cum v. 31° — vel : *apud semetipsum*, assumendo eum in consortium gloriæ cœlestis divinitati propriæ, et sic est perfectus parallelismus cum Jo. 17, 4. 5. — ET CONTINUO CLARIFICABIT EUM : immediate post passionem. Ii qui tenent Judam adfuisse institutioni SS. Eucharistiæ, referunt istud *continuo* ad momentum mortis Christi. Nos autem probabilius existimamus hæc ultima verba respicere gloriam quam Pater Filio collaturus erat per stupendum prodigium SS. Eucharistiæ, cujus institutionem putamus post hæc verba fuisse peractam. Ita Salmeron, Maier, Ebrard apud Olshausen. Ita et Harmonia Viet. Cap., B. Lamy, Barradius etc. (vide supra p. 321-323).

Mutua dilectio commendata.

53. *Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Quæretis me : et sicut dixi Judæis : Quo ego vado, vos non potestis venire, et vobis dico modo.* 54. *Mandatum novum do vobis : Ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut et vos diligatis invicem.* 55. *In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.*

V. 33. Hic incipit sermo ille *cane*, sublimitate, mysterio et amore plenus quem, una cum corporis et sanguinis sui sacra-

mento, ceu testamentum discipulis dilectis moriturus Magister relinquere voluit.

FILIOLI, τέκνα. Terminus est specialis dilectionis, quo hoc tantum loco Christus legitur discipulos suos compellasse. — ADHUC MODICUM VOBISCUM SUM, unam alteramve horam. Ergo maxima sollicitudine me audite. — QUÆRETIS ME : post discessum meum, præsentiā meam in tribulationibus præsertim vestris desiderabitis, at frustra sensibilem illam præsentiā meam quæretis (statim post ascensionem ita eum quæsierunt Act. 1, 11). — ET SICUT DIXI JUDÆIS (7, 34). Idipsum Judæis dixerat : QUO EGO VADO, VOS NON POTESTIS VENIRE, neque in hac vita degentes, neque in vita altera; discipulis id dicit tantum de vita præsenti : quamdiu in ea, ceu valle lacrymarum, manebunt, visibili Christi præsentiā eos privari oportere.

V. 34. MANDATUM NOVUM DO VOBIS. Quomodo novum? Jam enim datum erat Lev. 19, 18; Matth. 19, 19; 22, 37 sq. Respondetur, cum D. Beelen, novum non esse absolute, sed secundum quod præcipitur dilectio similis dilectioni Christi in suos, qua etiam pro suis mori voluerit. Præcipitur igitur, ut *nova*, dilectio *christiana*. — SICUT DILEXI VOS, simili modo, quamvis non eadem dilectionis mensura : Christi enim dilectio infinita est. — UT ET VOS ... repetit in apodosi ipsam protasim, quo magis inculcet. — Similis constructio Jo. 17, 21. — Novitatem mandati alii aliter exponunt : a) Cyrill. Alex. : Novum *qualitate*, qua etiam vita pro amicis detur : hoc enim esse diligere proximum *supra* seipsum. — b) Chrysost. Novum *modo*, id est, sicut dilexit Christus ob nulla proximi prævia merita. — c) August. : Novum *effectu*, quia per dilectionem homo penitus innovatur. — At discipuli jam tunc erant innovati. — d) Luc. Brug. : Novum, quia id Jesus antea ipsis nondum proposuerat sed, quo magis percelleret, ad ultimum hoc tempus proponendum reservarat. — e) Tolet ut Brugensis; præterea novum, qua dilectione se amarent ut christianos.

V. 35. IN HOC COGNOSCENT... Vult ergo Dominus mutuam dilectionem esse discipulorum suorum notam characteristicam. Simulque ita fore prædicit. Et hanc prædictionem amplissime in Ecclesia impletam omnia deinceps secula testantur. Cf. Act. 4, 32...

Petri prædicta negatio.

56. *Dicit ei Simon Petrus : Domine, quo vadis? Respondit Jesus : Quo ego vado, non potes me modo sequi : sequeris autem postea.* 57. *Dicit ei Petrus : Quare non possum te sequi modo? animam meam pro te ponam.* 58. *Respondit ei Jesus : Animam tuam pro me pones? Amen, amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges.*

V. 36. DICIT EI SIMON PETRUS : DOMINE QUO VADIS? Suus eum in Magistrum amor ita occupat ut ad præceptum dilectionis non attenderit : unum cogitat, separari se a Magistro debere, quod Jesus v. 33° dixerat. Hinc interrogatio ferventis obsequii. — QUO EGO VADO NON POTES ME MODO SEQUI, intellige ad cœli gloriam; SEQUERIS AUTEM POSTEA, post mortem tuam. Ambigue loquitur Christus.

V. 37. Petrus, ratus Jesum loqui de profectione sua in locum aliquem periculis obsitum, dicit : QUARE NON POSSUM TE SEQUI MODO? Ne timeas, ad omnia tecum sustinenda sum paratus : ANIMAM MEAM (vitam meam), si opus fuerit, PRO TE PONAM : pro te libenter moriar. — Verba amantis quidem, at nimis de propriis viribus præsumentis.

V. 38. ANIMAM TUAM PRO ME PONES? Tantum abest ut contra : AMEN AMEN DICO TIBI : disertissima divinæ præscientiæ prædictio qua Petri præsumptio retunditur. — NON CANTABIT GALLUS, ac proin nondum aurora crastinæ diei illucescet, DONEC TER ME NEGES. Ex historia passionis novimus statim post triplicem Petri negationem cecinisse gallum. Bis idem prædixit Christus Petro, primum in cœna, de quo hic et Luc. 22, 34; secundo in via ad hortum, de quo Matth. 26, 34 et Marc. 14, 30. — Marcus autem, ut qui erat Petri auditor, verba Domini eorumque adimpletionem paulo accuratius refert : *priusquam gallus vocem bis dederit...* et 14, 68. 72, duplicem galli cantum notat, alterum post negationem primam, alterum post tertiam. Ceteri evangelistæ sumunt gallicinia per modum unius, sicut et trinam negationem. Hæc completa erat ante completum gallicinium. — Maldon., Beelen volunt, Marcum loqui de gallicinio, alio *noctis*, alio *auroræ*; ceteros de hoc solo. Probabilius hoc videtur.

SCHOLION ASCETICUM.

A) Eximiam sane christianæ humilitatis commendationem exemplo et verbis præbet nobis ipse Dominus in mysterio lotionis pedum, ejusdemque a se data explanatione (v. 1-16).

B) Sed et in humili caritatis exercitio magnam esse hujus vitæ beatitatem reconditam, v. 17° Christus pronunciat.

C) Modus quo Christus circa proditorem agit, præclarum exhibet nobis imitandum exemplum, in ratione qua debeamus peccatores, etiam pessimos, absque ira et famæ eorum dispendio, suaviter ad meliorem frugem allicere. Nec tamen animum despondendum esse docemur si tales nos audire renuant, quum ipsi Domino non contigerit Judam a nefario consilio avertere (v. 18-31).

D) Nusquam instantius et efficacius inculcatur mutua christianorum dilectio quam in hoc sermone cœnæ. Hoc facile perspiciet quicumque voluerit omnia hujus Christi exhortationis adjuncta scrutari : Quis, quibus, quando, quomodo? (v. 34. 35.)

E) Petri demum exemplo docemur, neminem, quantumvis sibi videatur Dei amore fervere, nimium posse in opere salutis propriis viribus niti.

CAPUT XIV.

Argumentum. Ad fidem confidentem suos hortatur Jesus: promittit se eos, quum iterum venerit, secum assumpturum ad Patrem, ad quem se esse viam interroganti Thomæ declarat (1-6). — Philippo petenti ut ipsis Patrem ostendat, suam cum Patre consubstantialitatem exponit (7-11). — Majora quam quæ ipse fecerit discipulos opera facturos et per Filium orantes a Patre omnia obtenturos (12-14). — Imo pro se discessuro Spiritum sanctum accepturos (15-17). — Sed et ipsum se iis, et mandata sua servantibus, manifestaturum, in iisque cum Patre mansurum. Non ita futurum mundo (18-24). — Quorum verborum plenam notitiam per Spiritum sanctum accepturos (25, 26). — Pacem suam eis dat, et hortatur ut de discessu suo gaudeant nedum ob eum tristentur (27-31).

Quo vadat Jesus et qua via.

1. *Non turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, et in me credite.* 2. *In domo Patris mei mansiones multæ sunt : si quominus, dixissem vobis : quia vado parare vobis locum.* 3. *Et si abiero, et præparavero vobis locum : iterum venio, et accipiam vos ad meipsum, ut ubi sum ego, et vos sitis.* 4. *Et quo ego vado, scitis, et viam scitis.* 5. *Dicit ei Thomas : Domine, nescimus quo vadis : et quo modo possumus viam scire?* 6. *Dicit ei Jesus : Ego sum via, et veritas, et vita : nemo venit ad Patrem, nisi per me.*

V. 1. NON TURBETUR COR VESTRUM... Tristitia eos turbatos videbat Jesus ob ea quæ modo dixerat de proditore, de profetione sua eo quo ipsi non possent venire, de negatione Petri: ideo jam eos consolatur, tollendo præcipuam tristitiæ eorum causam. — CREDITIS IN DEUM, ut qui nec falli potest nec vos decipere : ET IN ME CREDITE, quæ dixi vobis ut vera accipite. Subaudi : ego enim a Deo missus sum et a meipso non loquor, sed quæ audiavi a Patre meo Deo hæc loquor. (In græco est his

πιστεύετε, unde SS. Chrysost., Cyrill. Alex., Hilar., exponunt bis : CREDITE. Vulgata tamen videtur melius mentem Christi assecuta. — Sunt qui ita explicant : Creditis in Deum : et consequenter, credite in me qui etiam ipse Deus sum. Ita S. August. At hæc expositio non tam bene quadrat consueto modo loquendi Christi. Cf. præsertim 12, 44-50.

V. 2. IN DOMO PATRIS MEI (in cœlo) MANSIONES MULTÆ SUNT, adeoque locus ibi est non pro me solo, sed et pro vobis. **Primum consolationis motivum.** — ΣΙ QUOMINUS, εἰ δὲ μὴ, *si non ita esset*, DIXISSEM VOBIS : QUIA VADO...

Textus receptus hic non habet ὅτι, *quia*. Unde

Quæritur 1° utrum sit legendum ὅτι, necne.

R. Legunt ὅτι codices unciales Ν, Α, Β, Γ (prima manu) D, K, L, X, Π et minusculi 20; quatuor codices Italæ, Vulgata, versiones coptica, utraque syriaca, jerosolymitana et armena. Item Cyrillus Alex., Theodoretus et Nonnus.

Omittunt codices unciales C correctus, Ν, Γ, Δ, Α et 6 alii; minusculi plerique; quatuor codices Italæ; versiones gothica et æthiopica; S. Chrysostomus et Origenes.

Multo igitur probabilius est, primitus scriptum fuisse ὅτι, ablatum vero fuisse ob difficultatem explicandi nexum causalem per istam particulam expressum.

Quæritur 2° de *nexu* per ὅτι indicatum.

R. 1^a *sententia*. Si non essent in domo Patris mei mansiones multæ, *dirissem vobis me iturum ad præparandum vobis locum*. Et etiamsi sic abirem... non vos in mundo derelinquerem, sed iterum venirem et assumerem vos ad meipsum. Ita inter alios Theophylactus.

Rationes. 1) Obvio sensu *vado parare vobis locum* regimen est verbi *dirissem*. — 2) Ideo intelliguntur loca parari debere quia nondum prostant.

Contra est, obvio sensu v. 3 continere enunciationem non conditionalem sed absolutam.

2^a *sententia*. Si non essent ibi mansiones plures *idipsum dirissem vobis*. Nunc autem sunt tales vobis destinatæ : nam vado parare vobis locum. Ita plerique interpretes.

Ratio est, quod contextus non patitur membrum *vado parare*

vobis locum esse regimen verbi dixissem. Restat ergo ut ὅτι sit particula causalis, et si ita, ad nexum faciendum aliqua subaudienda sunt, qualia esse ea videntur quæ inseruimus (1).

Contra est hæc ipsa ellipsis quæ duriuscula videtur.

3^a sententia legit : εἰπον ὅτι ὑμῖν; (cum puncto interrogationis). Unde sic : *Si non esset illa, numquid vobis dixissem, quia vado parare vobis locum?* Sic optime cohæret contexta oratio, nec dicenda est textui originali adversari, quippe qui interpunctione caret. Hæc nostra, cum D. Beelen.

VADO PARARE VOBIS LOCUM. Christus enim primus omnium cœli gloriam debebat intrare quam omnibus obtinuerat. Erant quidem a tota æternitate Christi apostolis destinatæ mansiones cœlestes, sed ante Christi ascensionem nondum erant paratæ ad eos recipiendos.

Cyrril. Alex. (in h. l.) : -- Invium quippe prorsus erat cœlum -- hominibus, neque prius unquam caro purum illum ac sanctissimum angelorum locum triverat, sed primus ascensum ad illud Christus nobis instauravit, modumque eo ascendendi carni tradidit, primitias veluti quasdam mortuorum et in terra jacentium seipsum offerens Deo ac Patri, et primus homo manifestatus iis qui in cœlo sunt. --

N. B. Inde nequit clare deduci inæqualitas gloriæ Sanctorum. Sed hoc tantum, fideles Christi discipulos fore ejus cœlestis gloriæ participes, eamque ipsis a divino magistro preparari. Aliunde constat habiturum quemque secundum opera sua mercedem debitam.

V. 3. ET SI ABIERO, ET PREPARAVERO VOBIS LOCUM, ITERUM VENIO (tempus præsens pro futuro ad omnimodam rei certitudinem testandam), ET ACCIPIAM VOS, ASSUMAM VOS, AD MEIPSUM, adeoque ad domum Patris, UT, (*illa ut*, vel *eo fine ut*) UBI SUM EGO, ubi tunc ero ego, ET VOS SITIS. Itaque separatio non erit perpetua : modo non possunt comitari Magistrum, sed postea ipse veniet ut eos ad gloriam suam assumat, et deinceps semper cum eo erunt. Et sic tollitur præcipua tristitiæ ratio. — Estque **secundum consolationis motivum.**

(1) Il qui supprimunt ὅτι, nulla ellipsi indigent, sed ut omnino per se stantem habent phrasim : *Vado parare vobis locum.*

Queritur de quonam *futuro suo adventu* Christus hic loquatur.

R. 1^a sententia. De altero adventu visibili in ultimo iudicio.

Rationes. 1) In Scriptura N. T., aiunt, non nisi de duplici Christi adventu sermo est, altero in carne passibili, altero in carne gloriosa ad finem mundi. — 2) Discessus Domini erat sensibilis tantum, ergo et reditus qui ei opponitur sensibilis sit oportet. — 3) Non nisi post carnis resurrectionem gloria discipulorum plena erit et integra. — Est fere communis sententia.

Contra est, primam allatam rationem non convincere : nam non uno in loco Christus agit de aliquo suo adventu in morte singulorum hominum. v. g. Matth. 24, 42-44. dicit Christus omnibus : *Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus cester venturus sit.* Jam non omnibus est vigilandum ob incertum diem *iudicii*, sed utique ob incertum diem *mortis*. Qualis uniuscuiusque debeat esse sors in die iudicii extremi in momento mortis ineluctabili ratione decernitur.

Non videtur probanda hæc expositio longius certe quæsit.

2^a sententia. De adventu in morte singulorum.

Ratio est quod beatitudo sanctorum statim post mortem eorum incipit.

Respondetur, ultimum tamen complementum eam accipere per corporis resurrectionem.

Esset bonus sensus accommodatus.

3^a sententia utrumque adventum prædictum (in morte et ultimo iudicio) per modum unius exponit. Ita Lucas Brug. Ita et nos ob dicta supra.

4^a sententia. Multo subtilius S. August. (Tract. 68. 1) : .. Sic .. et mansiones præparavit et præparat; nec alias, sed quas .. præparavit has præparat: ... quas præparavit prædestinando, .. præparat operando. Jam ergo sunt in prædestinatione : si .. quo minus dixisset : Ibo et parabo, id est, prædestinabo. Sed .. quia nondum sunt in operatione, *Et si abiero, inquit, et .. præparavero vobis locum, iterum venio.* ..

V. 4. ET QUO EGO VADO, (VOS) SCITIS, ET VIAM SCITIS. Ulterius, id est, *tertium consolationis argumentum.* Hæc Christus dicit, ut præbeat apostolis occasionem se interrogandi, unde a se tantum mysterium doceantur.

V. 5. THOMAS putans se posse ita omnium nomine loqui... - Isti, - ait S. August., sciebant, et scire se nesciebant. - cognoscebant quidem Deum Patrem, qui terminus erat ad quem Christus ibat, et ipsum Christum, qui via ad Patrem erat : sed nesciebant talem terminum esse Patrem, nec viam ad eum esse Christum. Terminum igitur et viam sciebant materialiter, ignorabant formaliter.

V. 6. EGO SUM VIA... et ideo : NEMO VENIT AD PATREM, id est, ad beatam gloriam Patris, NISI PER ME, Cf. 1 Tim. 2. 5. 6 : Rom. 5, 2 ; Act. 4, 12. — ET VERITAS, ET VITA. - His verbis, ait - S. Thomas Aquinas, Christus se dicit terminum hujus viæ : - ita ut, quum sit via qua homo est, veritas sit et vita qua Deus - est. - Ita et S. August. : - Ipse igitur (vadit) ad seipsum per - seipsum. - — At contrarius est contextus, qui *terminum* ponit Patrem. — S. Ambros. : - Via, veritas et vita : possibilitas, - fides, præmium. - — S. Leo : - Via sanctæ conversationis, veritas doctrinæ, vita beatitudinis sempiternæ. - — At ipsa fides doctrinæ sed et vita justitiæ ad viam pertinent. — S. Cyrill. Alex. : - Via, quia per ipsum imus : veritas, quia veræ fidei rectitudo - est ; vita, quia non nisi per ipsum consequi vitam possumus. - — S. Chrysost. cum schola sua : - Via, quia per me venietis : - veritas, quia sine dubio hæc erunt : vita, quia nec mors prohibere poterit quin ad me veniatis. - Ita Tolet. — Magis quadrat contextui ; expositio tamen τῆς ζωῆς duriuscula est. — Maldon., Luc. Brug. etc. : - Ego sum via veritatis et vitæ : seu, - qua ad veritatem et vitam itur. - — Beelen, Hengst. : - Ego - sum via, quia sum veritas et vita. - Utraque expositio ultimo posita supponit sententiam Christi hebraizare. Præplacet ultima expositio, juxta quam τὸ ET, hebraice ו, valeat *scilicet* : unde Christus dicens se esse viam, simul explicet qua ratione VIA sit : nempe, quatenus est VERITAS, seu fons et auctor *fidei*, et VITA, seu fons et auctor *vite supernaturalis gratiæ* (sanctificantis et actualis). Quæ vita supponit imitationem Christi ex parte nostra, et merita mortis Christi ex parte ipsius. Unde Christus via nobis est, per doctrinam cui obediamus, per conversationis exemplum quod imitemur, per mortem suam qua meruit nobis gratiam per quam libere susceptam vivamus. Hactenus respondit Dominus alteri parti interrogationis Thomæ de *via*.

Filius in Patre videndus.

7. *Si cognovissetis me, et Patrem meum utique cognovissetis : et amodo cognoscetis eum, et vidistis eum.* 8. *Dicit ei Philippus : Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis.* 9. *Dicit ei Jesus : Tanto tempore vobiscum sum : et non cognovistis me? Philippe, qui videt me, videt et Patrem. Quomodo tu dicis : Ostende nobis Patrem?* 10. *Non creditis quia ego in Patre, et Pater in me est? Verba, quæ ego loquor vobis, a meipso non loquor. Pater autem in me manens, ipse facit opera.* 11. *Non creditis quia ego in Patre, et Pater in me est?*

V. 7. Responsum ad alteram partem interrogationis Thomæ : exponit scilicet cur *nesciant quo radat*, cur *Patrem*, quem modo terminum viæ dixit, non cognoverint, quia neque *seipsum* cognoverant. - SI ENIM COGNOVISSETIS ME in utraque natura mea, ET PATREM MEUM UTIQUE COGNOVISSETIS, ut qui mecum *unum* est, identicam mecum habens divinam naturam. — ET AMODO COGNOSCETIS EUM (græce γινώσκετε, *cognoscitis*), ET VIDI-STIS EUM, ἑώραξαντε, actione antea inchoata sed quæ adhucdum perseveret. Tota ratio loquendi ex sequentibus sensum certum accipit. Hoc intendit : Cognoscitis me, vidistis me et adhuc me videtis; ergo *eo ipso* Patrem, cum quo ego unum sum, cognoscitis et videtis. Modus loquendi discipulis valde erat ambiguus, ut provocaret eorum interrogationes, quibus ad explicationem, pro responso dandam, attentiores redderentur. - Hæc Patris cognitio, quam in Christo habebant, erat solum implicita.

V. 8. DICIT EI PHILIPPUS, nonnullam impatientiam prodens : DOMINE, OSTENDE NOBIS PATREM, ET SUFFICIT NOBIS. Christum locutum ratus de cognitione et visione Patris in corporali specie, qualem certo nunquam eum viderant, petit ut Patrem illum suum, de quo tam sæpe locutus fuerat, tandem aliquando ipsis præsentem et visibilem faciat, ET SUFFICIT NOBIS : tunc amplius nihil rogabimus. Cogitasse puta Philippum visionem aliquam Dei, qualis prophetis non semel frui contigisse legerat.

V. 9. ... ET NON COGNOVISTIS ME, quatenus Deus sum Patri meo consubstantialis? Ut hominem, et etiam imperfecte ut Fi-

lium et legatum Dei, ut Messiam, eum dudum cognoverant (Matth. 16, 16; Jo. 6, 70); nunc oportet ut ad altiore[m] ejus cognitionem, ad explicitam et plenior[em] cognitionem divinitatis ejus ascendant. — PHILIPPE : ad unum interrogantem dicit; ita in græco etiam in singulari, καὶ ὁὗ ἐγνωνάξ με. — QUI VIDET ME, eo ipso VIDET ET PATREM necessario, materialiter saltem : videt enim saltem hominem qui re est unum cum Patre. Hoc verum est de quocumque homine qui videt Christum. Apostoli insuper saltem implicite in Filio videbant Patrem : videbant enim Filium Dei naturalem, quem, si conceptum suum accuratæ analysi subjecissent, Patri consubstantialem esse novissent. — QUOMODO TU DICIS : OSTENDE NOBIS PATREM? Siquidem in me eum nunc coram te habes.

S. Athanasius solet præsentem textum jungere textui palmari Jo. 10, 30 : *Ego et Pater unum sumus*, ut dogma consubstantialitatis Filii cum Patre inculcet. Alii etiam Patres hunc textum magno consensu de eo dogmate intelligunt. Egregie S. Chrysost. (in h. l.) : - *Non cognovisti me*. Quamam hæc con-
- quentia? Multa sane. Quia enim Filius idipsum est quod Pater,
- manens tamen Filius, jure in se Patrem ostendit. Deinde hy-
- postases distinguens, ait : *Qui videt me, videt et Patrem*, ne
- quis diceret eundem esse Patrem et Filium. -

V. 10. Dat rationem asserti. NON CREDITIS (græce οὐ πιστεύετε, *non creditis*) QUIA EGO IN PATRE, ET PATER IN ME EST? Per interrogationem instantius affirmat.

In quæ præclare S. Cyrillus Alex. : - In hominibus quidem
- magnum est discrimen, quum unusquisque contrahatur quo-
- dammodo et ad singularitatem se recipiat, nec alius in alio
- cernatur, nec alter alteri insit corporaliter, licet communis
- omnibus cernatur ratio substantiæ. At de Deo secundum na-
- turam nequaquam ita censueris. Proprie enim ac peculiariter
- Pater est Pater, ac non Filius; Filius item, qui ex eo est,
- Filius, et non Pater; et Spiritus proprie Spiritus. Sed in unam
- deitatis naturam contracta et collecta sancta Trinitate, unus
- Deus nobis est, nec alterum ab altero in totum sic recedere
- ullus dixerit, ut separati sint ab invicem; sed unumquemque
- esse id quod est ac nominatur hypostatice, credimus. -

Statim probat Christus suos id quod affirmat credere omnino debere. Nam : VERBA (hæc ipsa : *ego in Patre...*) QUÆ EGO LOQUOR VOBIS, A MEIPSO NON LOQUOR. Subaudit, ut patet, *sed Pater in me manens ipse ea loquitur*. Unde omnem fidem merentur. — Sed idipsum, Patrem per Filium loqui, probat Christus per sua miracula, quæ patet non posse nisi a Deo fieri. Quum ergo ea faciat *propria virtute*, manifesta est conclusio : PATER IN ME MANENS IPSE FACIT OPERA mea. — Pater igitur, in Filio loquendo et operando, se in Filio esse manifestat.

V. 11. NON CREDITIS (græce πιστεύετε μοι, *credite mihi*) QUIA EGO IN PATRE, ET PATER IN ME EST? Idem instantius repetit. Cf. Jo. 10, 30.

Discipulorum majora opera.

12. *Alioquin propter opera ipsa credite. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera, quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet : quia ego ad Patrem vado.* 13. *Et quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam : ut glorificetur Pater in Filio.* 14. *Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam.*

V. 12. ALIOQUIN, si *mihi* non creditis ob verba mea, PROPTER OPERA IPSA CREDITE id quod dico. Christus hoc loco dicit discipulis quæ olim dixerat Judæis, Jo. 10, 37. 38. Cf. 5, 19.

Terminata digressionem a Thoma et Philippo introducta, pergit Christus apostolos consolari, promittendo ipsis charisma miraculorum ceu *quartum consolationis motivum*. Est et associatio idearum cum immediate præcedentibus, ubi de suis miraculis dixit. Hac scilicet virtutis communicatione illustrius etiam præbebit divinitatis suæ argumentum. — Neque enim dicit, ait — S. Chrysost., his majora possum facere; sed quod longe mirabilius, et aliis, inquit, possum facultatem dare majora his faciendi. — QUI CREDIT IN ME, non vos soli, sed fidelium omnium collectio (est enim charisma *Ecclesiæ* promissum), OPERA prodigiosa QUÆ (qualia) EGO FACIO, ET IPSE FACIET; ET MAJORA HORUM (hellenismus est : *μεῖζονα τούτων*, *his majora*) FACIET : QUIA EGO AD PATREM VADO : unde vobis ceterisque disci-

pulis meis virtutem thaumaturgam relinquo qua, me absente, meo loco prodigia operemini. — MAJORA, illustriora præcipue quoad effectum eorum. — Quibus etiam verbis vim et efficaciam fidei Christus mire commendat. — Quomodo apostoli fecerint opera *majora* quam Christus, optime evolvit Bossuet (*Médit. sur l'Évang. La Cène, 1re partie, 88e jour*). Vide Act. 13, 8. 10. 11; 5, 1 sq.; 19, 11. 12; 5, 15. 16. Maximum tandem omnium eorum opus fuit conversio mundi.

V. 13. ET QUODCUMQUE in hoc genere operum, quibus manifestanda sit mea divinitas et meæ doctrinæ veritas, PETIERITIS PATREM (PATREM non est in græco, sed subaudiri debet) IN NOMINE MEO, ad nominis mei invocationem (sicut Ecclesia omnia a Patre petit), HOC FACIAM per manus vestras, UT GLORIFICETUR PATER IN FILIO : ideo *ego* faciam, seu Pater per me : non autem Pater per seipsum tantum. — Nullo modo, ait S. August. (in h. l.). — sine Patre hoc Filius facit, quandoquidem ut in illo Pater glorificetur, propterea facit. Facit ergo Pater in Filio, ut Filius glorificetur in Patre; et facit Filius in Patre, ut Pater glorificetur in Filio, quoniam unum sunt Pater et Filius. — — Est ergo in Christo potestas, non solum ut prodigia faciat, sed etiam ut hominibus virtutem instrumentalem miraculorum communi- cet. Constitutus autem in *gloria* Patris *majora* faciet prodigia per discipulos, quam per se fecerit dum in carnis mortalis *humilitate* degeret. — Merito advertunt interpretes donum miraculorum promitti Ecclesiae, ut glorificetur Pater in Filio. Unde intelligitur mensura et limitatio huic dono assignata.

V. 14. ET SI QUID PETIERITIS ME IN NOMINE MEO, HOC FACIAM. Non solum faciet quæ a Patre, sed etiam quæ a se fideles postu- laverint, IN NOMINE MEO, ait, id est, per merita mea, seu, nomen meum invocando. Dicit iterum : HOC FACIAM, id est, hoc opus præstabo per manus vestras (1).

(1) In græco recepto deest ME. Lectio tamen Vulgatæ pro se habet aucto- ritates adeo graves, ut eam Tischendorf in sua octava editione merito adoptaverit. — Omittatur, ait, eo libentius, quum verbiς ἐν τῷ ὀνόματι μου — parum intellectis (hoc pronomen) non satis aptum videretur, — Petere a Filio in nomine Filii non adeo facile intellectu erat.

Promissio Spiritus sancti.

15. *Si diligitis me : mandata mea servate.* 16. *Et ego rogabo Patrem, et alium paraclitum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum,* 17. *Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum : vos autem cognoscetis eum : quia apud vos manebit, et in vobis erit.*

V. 15. Incipit promissio Spiritus sancti, quod est eis *quintum consolationis argumentum*, et quidem omnium præcipuum. Antea conditionem præviam in ipsis requisitam proponit. — si DILIGITIS ME, ut per mei vestrum desiderium nunc protestamini, MANDATA MEA SERVATE, opere exsequimini quæ ego præcepi vobis. Cf. 15, 10. 14. — Probatio enim dilectionis exhibitio est operis. — (Greg. M.)

V. 16. ET, si ita feceritis, EGO, ut homo, ROGABO PATREM, ET ALIUM pro me PARACLITUM DABIT VOBIS, qui non, sicut ego, post breve tempus a vobis discedat, sed UT MANEAT VOBISCUM IN ÆTERNUM. P. Patrizi exponit : *aliū præter me*. Ita ut Jesus eis παράκλητος in cælo maneat. juxta Jo. 14, 18. Videtur tamen rectius exponi : *aliū pro me discessuro*. Hic quærentur tria.

Quæritur 1º quid sonet vox *Paraclitus*.

R. Si etymon spectetur, παρακληέω, παράκλησις est *advocatus*. Sensus autem multiplex : a) *causæ defensor*. Ita 1 Jo. 2, 1. Ita et classici et Judæi talmudistæ (פֶּרֶקְלִיטָא). Ita Patrizi hoc loco. — b) *consolator*. Ita Aquila in Job 16, 2; et ex analogia ad παράκλησις, *consolatio*, 2 Cor. 1, 3; Luc. 2, 25; Act. 9, 31. Ita D. Beelen (1). — c) *exhortator*. Ita 2 Cor. 5, 20; Tit. 2, 6. — d) *adjutor*. Ita Lücke et Wahl in lexico. — Schleusner, in lexico, vult hoc loco sonare : *alienæ orationis interpres*. Sed exempla allata ab eo nihil probant. Nam מְלִיץ in Job 16, 20 et 33, 23 sonat *advocatum*, causidicum.

Sensus *adjutoris*, utpote generalior, melius exprimit functiones Spiritus sancti apud apostolos; usus tamen loquendi pro παρακληέω et παράκλησις in N. T. magis commendat sensum *con-*

(1) Vide *Epistels en evangelien voor zon- en feestdagen*. In vig. Pentec.

solatoris, qui communiter ab interpretibus datur. Unde ab eo non recedendum putamus.

Quæritur 2º quid sibi velit *in æternum*.

R. Opponitur ad tempus breve quod Christus cum suis egit, ejusque ab eis discessum. IN ÆTERNUM igitur idem valet ac *semper*, ita ut *nunquam* Spiritus sanctus ab eis discedat. Hinc, si Christus hæc dicit apostolis pro ipsis solis, sensus est, Spiritum eos quoad vixerint non relicturum, ita ut apud ipsos in terris Jesu absentis locum teneat. — Si ipsis dicitur pro universa ecclesia docente, tunc sensus locutionis IN ÆTERNUM est, *usque ad finem mundi*. Itaque

Quæritur 3º utrum Christus hic Spiritum sanctum promittat *solis apostolis*, an *toti ecclesie docenti* per apostolos representatæ.

Prænoto : Qui tenent Christum de Ecclesia hic locutum esse inter Patres Joannis commentatores inveni neminem et interpretes vero 7 : V. De Buck, Salmeron, a Lapide, a Piconio, Bisping, Hengstenberg, Baumgarten-Crusius. Patres quos vidi 7 et interpretes 17 de solis apostolis exponunt; neminem tamen inveni qui expositionem de Ecclesia positive excludat. Neque desunt Patres qui textus de Spiritu sancto citantes eos Ecclesie applicent. Ita v. g.

Tertullianus (De Præscript. c. 28) : « Age nunc, omnes erraverint; deceptus sit apostolus de testimonio reddendo; nullam respexerit Spiritus sanctus ut *eam in veritatem deduceret* » (Jo. 14, 26). — S. Pacianus (Ad Sempron. Ep. I, nº 3) : « Multos nos Spiritus sanctus edocuit, quem paracletum apostolis et magistrum Deus misit e caelis. » — S. Irenæus (Har. 3, 17, 2. 3) : « Et Dominus pollicitus est mittere se Paracletum, qui nos apparet Deo. » — « ... quem ipsum (Spiritum) iterum dedit Ecclesie, in omnem terram mittens de caelis Paracletum. » — S. Hilarius (In ps. 125, nº 7) : « Sumus nunc quidem consolati, quia Dominus ait : *Mittet vobis et alium consolatorem*. »

R. 1ª sententia. Solis apostolis.

Rationes. 1) Christus totus est in consolandis apostolis Magi-

(1) S. Cyrill. Alex. exponit de fidelibus passim Jo. 16, 7 et Spiritus sancti promissionem, ubi de Jo. 17, 20.

stri instantem discessum dolentibus. — 2) Hinc alium pro se consolatorem promittit iis unis qui corporali sua præsentia erant mox privandi, id est, apostolis suis. — 3) Secus cur non addidisset, ut c. 17, 20 : „ et cum iis qui credituri sunt per verbum vestrum in me? „ — 4) Promissio est conditionalis, debetque conditio a solis apostolis impleri : *Si diligitis me : mandata mea servate* (v. 15).

2^a sententia. Apostolis eorumque successoribus.

Rationes. 1) Promittitur *Spiritus veritatis* qui apostolos *doceat omnem veritatem* (16, 13) : hoc autem ad quid, nisi ut ipsi *doceant omnes gentes...* *quaecumque Christus eis mandaverat* (Matth. 28, 20)? Sed eodem vel etiam potiori jure Spiritus sancti doctrina indigebant apostolorum successores. — 2) Christus ipse se verba sua non ad apostolos limitare innuit v. 12°, ubi dicit : *qui credit in me...* Et illo loco pergit agere de donis quæ post discessum suum elargietur. — 3) Ex eventu constat die Pentecostis et postea Spiritum sanctum non venisse in solos apostolos.

Respondetur ad argumenta 1^æ sententiæ. Ad 1) Non minus intendit totam ecclesiam suam per Spiritum suum consolari. — Ad 2) A tota quippe ecclesia sua corporaliter discessurus erat. — Ad 3) Nihil addit quia ii quos tunc coram habebat ecclesiam suam satis repræsentabant. — Ad 4) Potuit velle Christus ut ii qui columnæ essent Ecclesiæ futuri, hoc charisma per practicum Christi dilectionem quodam modo toti Ecclesiæ impetrarent.

Conclusio. Probabilior est hæc 2^a sententia, pro qua stant Patres antiquissimi, quæque ita ab eis adhibetur ut appareat eam fuisse in confesso inter fideles; quæ præterea bonis rationibus nititur, et a nemine positive rejicitur. Unde : UT MANEAT IN ÆTERNUM intellige, ut maneat usque ad consummationem seculorum, seu ad finem mundi.

Nota. Sunt qui ex verbis, *ut maneat vobiscum in æternum*, deducant apostolos a die Pentecostis fuisse in gratia sanctificante confirmatos. — At sufficit ad verificandum textum fuisse promissum Spiritum sanctum ea ratione ut, quantum est de se, non esset recessurus. Ita et *qui manducat hunc panem*, dicit Christus, *vivet in æternum* (Jo. 6, 59). Accedit quod, ut diximus,

promissio Spiritus sancti respicit totam Ecclesiam. Ergo non exprimit donum apostolis solis personale.

V. 17. SPIRITUM VERITATIS. Genitivus est *substantiæ* simul et *causæ* : ille qui et in se est substantialis veritas et veritatis infallibilis revelator. — QUEM MUNDUS NON PÔTEST ACCIPERE, mundus ille perversus, in sensu composito, id est, quamdiu talis voluntarie remanet. Mundus ille est regnum Satanæ qui est *pater mendacii* (8, 44). — QUÏA NON VIDET EUM, NEC SCIT EUM. En ratio : defectus debitæ dispositionis. Qualis? *Visionis et notitiæ* Spiritus sancti, quippe quæ visio intellectualis est, et supernaturalis esse supponitur, uti et notitia. Idem fere S. Paulus, 1 Cor. 2, 14 : *Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei*. — Visio et notitia Spiritus sancti est per lumen fidei quo mundus caret. — Cf. etiam Sap. 6, 14 : *Præoccupat* (Sapientia) *qui se concupiscunt, ut eis se prior ostendat*. Ad quod S. Thomas (in h. l.) : „ Dona spiritalia non accipiuntur nisi „ desiderata, nec desiderantur nisi aliquantulum cognita. „ — Toletus : „ Nec videt oculis corporeis, nec mente cognoscit. „ Quæ expositio etiam nobis placet, quia est simplex, et confirmatur ex sequentibus, ubi non dicitur, *vos videtis*, sed tantum, *cognoscitis*, γινώσκετε.

VOS AUTEM COGNOSCETIS EUM. Græce γινώσκετε. Ita et Syrus : (ܘܠܗܝܢ) ܡܡܢܗ, et melius quadrat cum præcedentibus, at minus cum sequentibus. Præterea græci codices accentibus instructi passim habent μένει, *manet*, non vero μενεῖ, *manebit*; pauci insuper habent ἔστιν pro ἔσται. Igitur probabilius Christus dixerit : *vos autem cognoscitis eum, quia apud vos manet et in vobis erit*. Tunc sensus : Vos, secus ac mundus, nostis Spiritum sanctum, quia apud vos manet per gratiam sanctificantem, et in vobis erit per gratiam ampliorem et specialem virtutem, quam in vos die Pentecostis illapsus in intimo animo vestro exseret. — Si præfertur μενεῖ, tunc forte ὅτι sumendum erit sensu *propterea* (ut conjicit Grotius ; sed hoc est durum valde. — Tandem si γινώσκετε est præsens pro futuro, ut legit Vulgata, tunc subaudiendum, *cognoscitis eum nunc*; et sic τὸ COGNOSCETIS refertur ad plenioram cognitionem quam accipient die Pente-

costis. — Lectio *apud vos manebit et in vobis erit* non est tautologica : nam *manebit* indicat Spiritus sancti apud apostolos futuram præsentiam pro præsentia Christi jam discessuri : *in vobis erit* dicit modum hujus præsentiae.

Jesus apostolos revisurus.

18. *Non relinquam vos orphanos : veniam ad vos.* 19. *Adhuc modicum : et mundus me jam non videt. Vos autem videtis me : quia ego vivo, et vos vivetis.* 20. *In illo die vos cognoscetis quia ego sum in Patre meo, et vos in me, et ego in vobis.*

V. 18. NON RELINQUAM VOS ORPHANOS, VENIAM AD VOS.

Quæritur de quonam *adventu* Christus hoc loco dicat.

R. 1^a sententia. De adventu in corpore glorioso *post resurrectionem per quadraginta dies*. Ita Euthymius, Tolet, Lucas Brug., Salmeron, Theophylactus, S. Thomas, Patrizi.

Rationes. 1) Orphani debebant esse tantum usque ad Jesu resurrectionem. — 2) Post resurrectionem mundus Jesum non amplius vidit, sed apostoli eum viderunt. — 3) Visuros eos se dicit, QUIA EGO VIVO (v. 19) : revixit autem in resurrectione.

Contra est : a) ET VOS VIVETIS (v. 19) nequit vitæ a Christo in resurrectione recuperandæ esse correlativum : apostoli enim tunc non resurgent. — b) Paucae apparitiones non efficiunt perennem mansionem de qua v. 23°, et quæ videtur ut effectus hujusmodi adventus proponi.

2^a sententia. De adventu in corpore *die judicii*. Ita Maldonatus, et ante eum S. Augustinus et S. Cyrillus, qui tamen præferre videtur 3^{am} sententiam.

Rationes. 1) Ita, aiunt, loco parallelo v. 3°. — 2) V. 20°, hæc cognitio visionem beatificam insinuat, qua plene cognoscant mysterium SS. Trinitatis.

Contra est : a) V. 19. Tempus judicii ultimi nequit dici *adhuc modicum*. — b) Tunc etiam *mundus* eum videbit. — c) V. 23 non videtur cœleste præmium indicare, sed plenam cognitionem aliquam per fidem.

3^a sententia. De adventu Christi *die Pentecostis in et cum Spiritu sancto*. Ita S. Cyrillus, Beelen, Bisping, Maier, Tholuck.

Rationes. 1) De eo adventu omnino verificantur dicta v. 19-23, posita consubstantialitate et circuminsessione trium Personarum. — 2) Ratio istius adventus Christi est Christi ipsius vita divina apostolis ceterisque Christi amicis analogice communicanda (v. 19) : hæc autem vita per adventum sancti Spiritus ad abundantiam usque data est.

Contra est : a) Christus hic suum adventum ab adventu Spiritus sancti contradistinguit, ad ampliorem discipulorum consolationem. — b) Dixit Paraclitum alium a se : ergo non censetur reditum suum cum Spiritus sancti adventu identificare.

4^a sententia. De adventu Christi *reali sed mystico* in quantum ipse est ζῶν et ζῶσαρχῶν, *virens et vivificans*. Et in hac expositione alii includunt apparitiones post resurrectionem ut perennis energiæ vivificæ pignora, alii easdem excludunt. Ita S. Chrysostomus (?), Hengstenberg, Olshausen, Lücke.

Rationes. 1) Ceteris exclusis hæc expositio remanet. — 2) Optime quadrat v. 23°.

Contra est, talem adventum Christi apostolis tunc jam præsto fuisse, siquidem omnibus Dei amicis contingit; Christus autem de adventu *nunc* et futuro dicit, *veniam, cognoscetis*. — In quod tamen incommodum non incidunt ii qui adventum hunc incipere dicunt a die resurrectionis vel Pentecostis, per pleniorē vitæ communicationem deinceps continuandam in perenni mansione.

Conclusio. Inclinamur magis in sententiam primam. Et ad objecta **respondemus** : ad a) ET VOS VIVETIS : et quum resurrexero, vos eritis superstitēs : nemo enim vestrum mecum morietur. — ad b) A versu 21 incipit alia orationis series : ibi agit Christus de interna sui communicatione, non solis apostolis, sed omnibus diligentibus se. — Tunc nihil poterat eos consolari magis quam persuasio se postea Jesum vivum visuros. Cf. Jo. 16, 16.

Juxta hanc expositionem, Christus hunc suum adventum in carne vitæ reddita proponit ut **consolationis motivum sextum**.

V. 19. ADHUC MODICUM, aliquot horarum spatium, ET MUNDUS ille perversus ME JAM NON VIDET (intellige, *videbit*). Nam post mortem non nisi discipulis meis apparebo. Cf. Act. 10, 41. — VOS AUTEM VIDETIS ME, id est, *videbitis* me post modicum, quia

EGO VIVO, unde et a morte non tenendus, ET VOS VIVETIS : ita et vos viventes me viventem videre poteritis et in vita hac et in futura. — *Septimum* dici potest *consolationis argumentum*. — Dicit *vivo* in præsenti. respectu vitæ divinæ forte, per quam et vitam humanam resumpturus sit.

V. 20. IN ILLA DIE, tempore illius vitæ meæ gloriosæ (in quo potest et dies Pentecostes tamquam terminus includi), vos COGNOSCETIS tria mysteria fidei præcipua : QUIA EGO SUM IN PATRE, Filius Dei Patri consubstantialis. — ET VOS IN ME per assumptam a me vestram naturam in incarnatione, — ET EGO IN VOBIS per veram et specialem divinitatis meæ in vobis præsentiam, qua filii Dei adoptivi et divinæ naturæ consortes efficiamini. Ita Cyrill. Alex.. Tolet. — S. Chrysost. : — IN VOBIS, secundum concordiam et auxilium divinitus præstitum. —

Tamen τοῦ VOS IN ME alii forte melius exponunt, juxta 15, 1-10 : *vos in me* ut palmites in vite, totum vitalem influxum ex me mutuantes, seu quod idem est, ut membra in capite, capiti adhærentia et per caput viventia; talis autem unio supponit etiam aliam unionem *moralem* per dilectionem. Est vero prior unio seu mansio *physica*, fundata in dono physico gratiæ sanctificantis.

In præsenti versiculo alii vident comparisonem inter immanentiam mutuam Patris et Filii Dei, et immanentiam mutuam Christi et apostolorum; alii nullam ibi comparisonem agnoscunt. Prior opinio nititur Jo. 6, 58 et 17, 21-23, estque valde probabilis. At similitudo, ut patet, est tantum analogiæ, quod concluditur ex tota doctrina consubstantialitatis, ex una parte, et divinæ essentiæ incommunicabilitatis ad extra, ex altera parte. — Frustra igitur ex hoc versiculo sociniani contra divinitatem Verbi argumentum urgent.

Patris et Filii in justis mansio.

21. *Qui habet mandata mea, et servat ea, ille est qui diligit me. Qui autem diligit me, diligitur a Patre meo : et ego diligam eum, et manifestabo ei meipsum.* 22. *Dicit ei Judas, non ille Iscariotes : Domine, quid factum est, quia manifestaturus es nobis teipsum.*

et non mundo? 23. Respondit Jesus, et dixit ei : Si quis diligit me, sermonem meum servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus. 24. Qui non diligit me, sermones meos non servat. Et sermonem quem audistis, non est meus, sed ejus, qui misit me, Patris.

V. 21. Ne putent apostoli sibi solis Christi favores reservari. addit Dominus : QUI HABET, audit, cognoscit, MANDATA MEA ET SERVAT EA (audire enim et credere non sufficit). ILLE EST, et non alius, QUI DILIGIT ME opere et veritate. Huic Christus et Deus Pater vicem dilectionis rependent... ET MANIFESTABO EI MEIPSUM. non oculis corporeis, nec cognitione mere speculativa mentis. sed modo intimo, ut explicabit v. 23°. Hic enim non est sermo de apparitionibus Christi viventis in carne post resurrectionem.

V. 22. JUDAS, Thaddæus, frater Jacobi. QUID FACTUM EST, quid rei accidit, QUOD MANIFESTATURUS ES NOBIS TEIPSUM, ET NON MUNDO?... Redit ad dicta Christi, v. 19. 21. Non intelligit quomodo Messias possit deinceps latere mundo.

V. 23. Responsio Christi ostendit manifestationem, de qua modo locutus est, esse totam internam : unde sit mundo plane impervia. SI QUIS (quisquis ille sit) DILIGIT ME, ... repetit dicta v. 21° ... ET AD EUM VENIEMUS per divinitatem mihi et Patri communem, ET MANSIONEM APUD EUM FACIEMUS, in anima ejus tamquam hospites in domo amica jugiter commorantes (1). — Idipsum de Spiritu sancto S. Paulus (Rom. 8, 9. 11. 14-16. 26) et Christus (Jo. 14, 17). Adverte quomodo Christus se hic societ Deo Patri : quis nisi Deus talem sibi cum Deo societatem merito vindicare posset?

V. 24. QUI NON DILIGIT ME, SERMONES MEOS NON SERVAT. Ergo dilectio Christi et mandatorum ejus observatio nequeunt separari. Hinc mundus, ut qui Christum non diligit, sermones ejus non servat, sed spernit : unde et Patris sermones spernit. Nam SERMONEM QUEM AUDISTIS NON EST MEUS, SED... PATRIS. Unde nec Filius nec Pater diligunt mundum, nec se ei manifestabunt. — Et sane qui Christum non diligit primum omnium mandatorum violat.

(1) Sublimia valde de hoc loco habet Bossuet op. cit. *La Cène. 1re partie, 93e jour.*

Bene P. Patrizi ita totum sermonis præsentis Christi ambitum complectitur : - Ei se manifestabit qui a Patre et ab ipso diligetur. Is a Patre et ab ipso diligetur qui ipsum diligit. Is ipsum diligit qui ipsius præcepta observat. "

Omnia docturus Spiritus sanctus.

25. *Hæc locutus sum vobis apud vos manens.* 26. *Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia, quæcumque dixerò vobis.*

V. 25. HÆC LOCUTUS SUM VOBIS APUD VOS MANENS in carne mortali, vobis adhuc obscura et incompleta (16, 12) dicens.

V. 26. PARACLITUS AUTEM SPIRITUS SANCTUS, idem de quo supra, et quem nunc vocat proprio nomine. In quod S. Thomas (in h. l. : - Spiritus est quia movet corda ad obediendum Deo; - sanctus quia consecrat nos Deo. - — QUEM MITTET PATER IN NOMINE MEO. Hic distincta mentio trium Personarum SS. Trinitatis. Notandum in hoc sermone Christum, quoties de sancto Spiritu loquitur, toties se et Patrem commemorare. — MITTET, non motu locali, ut patet. Essentiale est notioni missionis : 1) *terminus a quo*, qui hic est Deus Pater, — 2) *persona* (vel res) *missa*, qui est Spiritus sanctus adeoque necessario persona a Patre distincta : nemo enim seipsum mittere concipitur, — 3) *terminus ad quem*, qui sunt animi apostolorum quibus novo modo se præsentem faciat, — 4) *habitus* inter personam missam et mittendem, quæ in mittente supponit aliquam dignitatem, in missa, aliquam subordinationem, saltem analogicam. Talis autem subordinatio in divinis Personis nequit excogitari nisi relatio originis, vi cujus Spiritus sanctus a Patre procedat. — Nota terminum *ad quem* hujus missionis esse operationem divinitatis ad extra, toti Trinitati communem, nec nisi per appropriationem soli Spiritui sancto tribui. — IN NOMINE MEO, id est, me postulante, juxta 14, 16. — ILLE VOS DOCEBIT OMNIA, intellige quæ ordinem supernaturalem spectant, ET SUGGERET, in memoriam revocabit, ὑπομνήσει, VOBIS OMNIA QUECUMQUE DIXERO VOBIS. Græce ἃ ἐῖπον, *quæ dixi*, et in specie quæ modo dixi.

Christus hic, uti v. 16°, respicere censendus est universam ecclesiam docentem. - Jesus igitur (ut humano modo loquamur) intendebat tunc sermonem claudere; quum autem perspiceret discipulos adhuc multa non bene intellexisse, ideoque hæsitare, ad plenioram declarationem eos ad Spiritus sancti internam doctrinam remittit.

Pax data discipulis.

27. *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis : non quomodo mundus dat, ego do vobis. Non turbetur cor vestrum, neque formidet.* 28. *Audistis quia ego dixi vobis : Vado, et venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem : quia Pater major me est.* 29. *Et nunc dixi vobis prius quam fiat : ut cum factum fuerit, credatis.* 30. *Jam non multa loquar vobiscum : venit enim princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam.* 31. *Sed ut cognoscat mundus quia diligo Patrem, et sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Surgite, eamus hinc.*

V. 27. Suis jam abiturus valedicit. PACEM RELINQUO VOBIS, PACEM MEAM DO VOBIS. Hæc formula salutandi invicem et valedicendi, Judæis et ceteris Semitis usitata est. Nos *salutem* amicis aprecamur, Semitæ *pacem*. Hinc fere sensus Christi : - Valet. omnia prospera vobis apprecor. - NON QUOMODO MUNDUS DAT, EGO DO VOBIS. Significat Christus deprecationem hanc suam non esse inanem formulam, ut inter mundanos, sed dono divino vere efficacem : *pacem* MEAM DO *vobis* : neque se, ut mundum, bona terrena sed æterna suis apprecari. Quibus auditis rursus apostoli tristitia opprimuntur : ideo consolationis argumentum Christus repetit : NON TURBETUR COR VESTRUM.

V. 28. AUDISTIS enim ... VADO equidem, sed post modicum VENIO AD VOS. Intelligit, post triduum. Vide ad v. 18. — Immo nedum desolentur, ex amore in Magistrum gaudere potius deberent. SI DILIGERETIS ME, dilectione perfecta, quæ meum magis bonum quam vestrum respiciat, GAUDERETIS UTIQUE, QUIA VADO AD PATREM : hoc enim mihi bonum, QUIA PATER Deus MAJOR ME homine EST, summa fruens felicitate et gloria, ejus huma-

nitas mea futura est particeps statim post mortem meam. — Hæc expositio videtur contextui accommodata. — Aliæ præterea fuere propositæ. Ita, Patrem dici Filio majorem etiam ratione divinæ naturæ Filii, quia Pater Filii origo est (Athan. Orat. 2 c. Arian., Basil. lib. 4 c. Eunom., Naz. Orat. 4 c. Arian., Chrysost. Hom. 74, Hilar. Trin. 9). Sed hic sensus, quamvis utcumque defendi in se possit, non congruit loco nostro, ubi Christi discessus ad Patrem ideo dicitur ei optandus *quia Pater ipso major est*. — Præterea Chrysostomus exposuit : .. quia Pater major me est *in vestra opinione*. .. At ratiocinium Christi realitatem supponit non subjectivam solum sed objectivam. — Alii : Pater major me est, adeoque efficacius quam ego poterit vos defendere. At quid hoc ad *dilectionem* Christi, de qua hic : *Si diligeretis me?*

Ariani in hoc textu præcipuum robur suæ hæreseos constuebant. Sed frustra, quum in Christo duplex sit natura. — Nos igitur cum Ecclesia in symbolo athanasiano : *æqualis Patri secundum divinitatem : minor Patre secundum humanitatem*. Lege S. August. in h. l.

V. 29. ET NUNC DIXI VOBIS PRIUSQUAM FIAT, UT QUUM FACTUM FUERIT CREDATIS : ut quum eventus prædicta a me vera esse probaverit, credatis omnia quæ de me, de Patre meo, de Spiritu sancto etc., vobis revelavi.

V. 30. Jam finiendum colloquium : VENIT ENIM (ἔρχεται, *instat* PRINCEPS MUNDI HUIUS in me impetum faciens cum asseclis suis. Satanam intelligit, qui Judam, Judæos aliosque ad necem Christi movet. — ET IN ME (ἐν ἐμολ) NON HABET QUIDQUAM. Id est, ego, utpote a peccato immunis, nullo jure sub istius principis potestate sum. Unde non ita me invalidit quasi rex subditum suum;

V. 31. SED ei jam me trado, UT COGNOSCAT MUNDUS UNIVERSUS QUIA DILIGO PATREM et, ut hanc probem dilectionem, SIC MANDATUM DEDIT MIHI PATER, SIC FACIO, ei obediendo usque ad mortem. — SURGITE, EAMUS HINC. Eos tunc surrexisse a mensa et ex cœnaculo abiisse, dubitari vix potest. Sunt qui putent, statim post hæc verba Christum cum discipulis domo egressum esse versus hortum olivarum et reliquum sermonem inter eundum

absolvisse (Patrizi); cui opinioni favet 16, 32 : ea enim quæ Christus ibi dicit, narrantur a Synopticis ut dicta inter eundum ad hortum. Vide præterea commentarium nostrum ad 15, 1 et 17, 1. Mirum tamen quod evangelista eos abiisse non dicit. — Alii conjiciunt reliquisse quidem eos loca sua et paululum processisse; sed, ut fit quando Pater amantissimus abiturus est, eos sive ad januam cœnaculi sive in atrio domus aliquot tempus substitisse, et sic Magistri verba exceperisse. Decem temporis momenti potuit Christus reliqua absolvere. — Utraque sententia probabilis est; prior magis placet.

CAPUT XV.

Argumentum. Vitis et palmites : necessitas unionis cum Christo (1-11).

— Mandat Jesus suis mutuam et generosam dilectionem ad normam dilectionis suæ (12-17). — Roborat suos contra odium mundi, necessarium sed minime excusandum (18-25). — Iterum eis promittit Spiritum sanctum, in quo et cum quo Christo perhibeant testimonium (26. 27).

Vitis et palmites.

1. *Ego sum vitis vera : et Pater meus agricola est.* 2. *Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum : et omnem, qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat.* 3. *Jam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis.* 4. *Manete in me : et ego in vobis. Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite : sic nec vos, nisi in me manseritis.* 5. *Ego sum vitis, vos palmites : qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum : quia sine me nihil potestis facere.* 6. *Si quis in me non manserit : mittetur foras sicut palmes, et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet.* 7. *Si manseritis in me, et verba mea in vobis manserint : quodcumque volueritis petetis, et fiet vobis.* 8. *In hoc clarificatus est Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, et efficiamini mei discipuli.* 9. *Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos. Manete in dilectione mea.* 10. *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea, sicut et ego Patris mei præcepta servavi, et maneo in ejus dilectione.* 11. *Hæc locutus sum vobis : ut gaudium meum in vobis sit, et gaudium vestrum impleatur.*

Quærunť interpretes, qua occasione cœperit Christus loqui de vite et de palmitibus. Ii qui ponunt alteram sermonis Christi

partem in via fuisse pronunciatam, tenent occasionem hæc dicendi desumpsisse Christum ex vineis quas obviam habuit egrediendo e civitate. De quibus Fl. Joseph (Ant. 15, 11, 3 et Bell. jud. 5, 5, 4).

Neque etiam prætereundum nobis est, in Veteri Testamento eandem allegoriam non semel adhiberi, et Messiam sub vitis imagine prænunciari. Vide Eccli. 24, 23 : *Ego quasi vitis fructificavi*... Ps. 79, 9, 15; Is. 5, 1-7; Ezech. 15, 2-6. Quando ergo dixit Jesus, *Ego sum vitis vera*, ἡ ἀμπελος ἡ ἀληθινή, ad illam procul dubio vitem alludebat, sub cujus figura Messias olim prædictus fuerat.

V. 1. EGO SUM VITIS VERA. - Dominus in hoc sermone, ait S. Thomas, intendebat animos discipulorum confortare contra unum quod imminebat in præsentī, quod erat passio ejus: et aliud quod timebatur futurum, scilicet tribulatio eis superventura. - Primum supra audivimus, nunc ad alterum accedit, monendo eos ut post mortem suam ipsi arcte inhærere pergant neve a mundi insectationibus timeant. - Quomodo sibi sit inhærendum, per allegoriam proponit vitis et palmitum. Se dicit VITEM, per similitudinem; VERAM, ut in se verificans sensu altiori ac proinde veriori quidquid est in vite quoad palmites ejus. Cf. Jo. 6, 32; 1, 9. Ita et Ecclesia : - Ipse enim verus est agnus - Est autem *vitis* secundum humanitatem per quam fideles, *palmites*, sibi unitos habet; sed secundum divinitatem suam habet hæc vitis vim ut in palmites vitam æternam influat. Subauditur : et homines mihi conjuncti sunt palmites. - ET PATER MEUS AGRICOLA EST, curam habens, non *vitis* illius quæ cultura nulla eget; sed ita loquitur Christus quia opera divinitatis solet Patri adscribere (1).

- Ex hisce duabus sententiis Arius contra veritatem catholicam argumentabatur, probare contendens Filium alterius esse substantiæ inferioris a Patre; dicebat enim : Vitis et agricola non sunt ejusdem substantiæ; ergo nec Filius et Pater : ille enim viti, hic agricolæ confertur. - (Tol.). Sed Patres argumen-

(1) Cf. S. August. in Breviario : lectiones 3^a nocturni de communimartyrum tempore paschali.

tum retorquebant ita : Vitis et palmites sunt ejusdem substantiæ ; ergo et Christus et apostoli sunt ejusdem substantiæ, quod ariani non admittebant. Veritas est, parabolam non esse inductam ad significandum qualis sit Filii et Patris substantia, sed quales sint relationes fidelium ad Filium et ad Patrem.

V. 2. OMNEM PALMITEM IN ME existentem et NON FERENTEM FRUCTUM bonorum operum, TOLLET EUM ut inutilem et viti noxium : tales sunt qui credentes in Christum opera fidei suæ non conformant. -- ET OMNEM QUI FERT FRUCTUM, PURGABIT EUM, exuberantes surculos resecando, UT FRUCTUM PLUS AFFERAT. -- Hæc verba generalia sunt et ad omnes fideles spectant, dicta tamen peculiari intentione propter Judam quem *agricola sustulerat*, ceterosque discipulos quos *purgaverat*. -- In genere Deus palmites frugiferos purgat quando a justis resecat quidquid ipsis potest esse impedimento quominus uberiores fructus salutis ferant.

V. 3. JAM VOS MUNDI ESTIS (*καὶ ὑμεῖς* sicut supra dixit *καὶ ὑμεῖς*), palmites ita purgati, PROPTER SERMONEM QUEM modo LOCUTUS SUM VOBIS, quo resecta vestra ignorantia (14, 6-11), præsumptio (13, 38), importuna tristitia (14, 1. 3. 27. 28), amor proprius (14, 8), etc. -- Sunt qui SERMONEM hunc Christi extendant ad omnem Christi doctrinam quam apostoli a triennio audierant. Sed hoc minus quadrat contextui.

S. Augustinus (in l. 1.) *sermonem* illum mundantem dicit intelligendum esse .. verbum fidei .. sub cujus pronunciatione confertur baptismus. Sed hæc expositio est et longius quæsitæ et a contextu aliena.

V. 4. MANETE IN ME deinceps, ut hætenus, ET EGO manebo IN VOBIS. Ergo unio mutua sit oportet. Si quis Christo adhæret per fidem et dilectionem (v. 7. 9. 10), et Christus in eo manebit, seu ei se conjunget per dilectionem et perennis gratiæ infusionem.

Ad hæc S. Augustinus : .. *Manete*, inquit, *in me*, et ego *in vobis*. Non eo modo illi in ipso, sicut ipse in illis. Utrumque .. autem prodest, non ipsi, sed illis. Ita quippe in vite sunt palmites, ut viti non conferant, sed inde accipiant unde vivant : .. ita vero vitis est in palmitibus, ut vitale alimentum subministret eis, nonumat ab eis. Ac per hoc, et manentem in se ha-

.. bere Christum et manere in Christo, discipulis prodest utrum-
 .. que, non Christo. Nam præciso palmite potest de viva radice
 .. alius pullulare; qui autem præcisus est, sine radice non potest
 .. vivere. "

Idipsum jam Christus, asserens omnimodam necessitatem in
 se manendi : SICUT PALMES... SIC NEC VOS, nec quivis alius... Ergo
 ad qualemcumque fructum vitæ æternæ conditio necessaria est
 adhæsiō Christo per fidem et dilectionem. Primum est motivum
 inhærendi Christo.

V. 5. E contrario : EGO SUM VITIS, VOS, omnesque fideles, PAL-
 MITES : QUI MANET ita IN ME, ET EGO IN EO, HIC, et non alius, FERT
 FRUCTUM MULTUM, instillante me in animam ejus succos uberes
 et vitales gratiæ. QUIA SINE ME NIHIL quod fructiferum sit in
 salutem POTESTIS FACERE. Hinc, quod semper Patres valide pelag-
 gianis ex hoc textu opposuerunt, ad singulos actus salutares
 omnino requiritur influxus supernaturalis gratiæ Christi. Quod
 autem præter gratiæ habitualis influxum, animæ jugiter præsen-
 tem, requiratur insuper gratiæ actualis auxilium transitorium ad
 actum salutarem eliciendum, eodem nostro textu revelatur; hoc
 tamen non nisi Patrum traditionali expositione certum factum
 esse opinamur. — Ex alia parte, hoc textu minime probatur
 omnia impiorum opera esse peccata : possunt enim esse natura-
 liter bona et simul pro vita æterna sterilia. Neque ab opere
 salutari removetur liberum arbitrium : hujus enim est motui
 gratiæ in anima existenti vel obsequi vel se subtrahere, et
 quando ei obsequitur, ipsum illud obsequium est ex gratia et
 cum gratia.

V. 6. Declarat qualis sit sors palmitis infructuosi, SI QUIS IN
 ME ita NON MANSERIT, MITTETUR FORAS SICUT PALMES contraetus,
 a vite avulsus, ET ARESCEAT, omni supernaturali vita privabitur,
 ET COLLIGENT EUM, ET IN IGNEM MITTENT, ET ARDET. Unde insi-
 nuatur impios a Christo voluntarie avulsos et ipsos fore inferni
 ignibus deputandos. — Notanda sunt in græco verborum tem-
 pora : ἐβλήθη ἐξω... ἐξηράνθη... συνάγουσιν... βάλλουσιν... καίεται.

V. 7. Contra, felix conditio palmitis in Christo frugiferi, et
 alterum motivum ei adhærendi : SI MANSERITIS IN ME per fidem
 ET VERBA MEA IN VOBIS MANSERINT per caritatem opera fidei

conformantem, QUODCUMQUE VOLUERITIS PETETIS a Deo, ET FIET VOBIS. Cf. commentarium hujus (1 Jo. 5, 14) : *Quodcumque petierimus secundum voluntatum ejus, audit nos*. Ita sane Christus, quia fructus vitæ supernaturalis per orationem impetrandi sunt.

V. 8. Tertium motivum palmitibus ut Christo adhærentes fructificent. IN HOC CLARIFICATUS EST PATER MEUS UT FRUCTUM PLURIMUM AFFERATIS. Ergo bona opera justorum gloriam Deo procurant. — ET (ita) EFFICIAMINI MEI (ἐμοί) DISCIPULI in gradu perfectiori, in discipulatu meo semper proficientes. Videtur Christus hisce verbis maxime intendere fructum propagationis evangelii ab apostolis producendum, in quo opere se ut Christi discipulos ejusque vicarios palam exhibituri sint.

V. 9. Quartum motivum manendi in Christo : amor ex parte Christi ob quem amoris vicem ei rependere oporteat. SICUT DILEXIT ME PATER SIC ET EGO DILEXI VOS, non eodem gradu, ut patet, sed ob similem rationem, ut v. 10. — MANETE IN DILECTIONE MEA : curate ut pergam semper vos diligere.

V. 10. SI PRÆCEPTA MEA SERVAVERITIS, MANEBITIS IN DILECTIONE MEA, id est, ea conditione pergam vos diligere et ita vos vicissim me diligere probabitis, SICUT ET EGO PATRIS MEI PRÆCEPTA SERVAVI (opere exsecutus sum), et ideo MANEO IN EJUS DILECTIONE qua me hominem complectitur. Cf. comm. ad 10, 17, 18.

V. 11. HÆC LOCUTUS SUM VOBIS, UT GAUDIUM MEUM (ἡ χαρὰ ἡ ἐμὴ) IN VOBIS SIT. Quodnam hoc gaudium Christi? Respondet S. August. : « quod dignatur habere in nobis », id est, ut videndo vos manentes in me, de hac vestra frugifera perseverantia gaudere possim, ET simul, ex efficaci influxu amoris mei in vos, GAUDIUM VESTRUM IMPLEATUR. Cf. Phil. 2, 2 et 1 Thes. 2, 19. Ita nos cum Tol., Luc. Brug., Salmer. — S. Thomas vero et Beelen... : GAUDIUM MEUM : *quo gaudeo de divinitate mea*. Minus placet.

Mutuae dilectionis norma.

12. *Hoc est præceptum meum ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.* 13. *Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* 14. *Vos amici mei estis, si feceritis*

quæ ego præcipio vobis. 15. Jam non dicam vos servos : quia servus nescit quid faciat dominus ejus. Vos autem dixi amicos : quia omnia quæcumque audiivi a Patre meo, nota feci vobis. 16. Non vos me elegistis : sed ego elegi vos, et posui vos ut eatis, et fructum afferatis : et fructus vester maneat : ut quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis. 17. Hæc mando vobis, ut diligatis invicem.

V. 12. HOC EST PRÆCEPTUM MEUM UT DILIGATIS INVICEM. Modo Christus ut dilectionis suæ conditionem posuerat observationem mandatorum suorum. Nunc unum ex his mandatis præ ceteris tamquam *suum* (τὸ ἐντολὴν τὸ ἐμὸν) discipulis inculcat... SICUT DILEXI VOS, id est, caritate omnium maxima qua quis etiam vitam pro amicis profundat. Ita ipse Christus :

V. 13. MAJOREM HAC DILECTIONEM NEMO HABET, qualis est mea in vos. UT ANIMAM SUAM PONAT QUIS. mortem subeat PRO AMICIS SUIS. - At nomine *major* ea est dilectio qua quis animam suam ponat pro *inimicis* suis, juxta Rom. 5, 8? Respondeo : Comparatio Christi non cadit nisi in *quantitatem estimationis*. Major dilectio ea dicitur quæ plus dat ei quem diligit. - Ceterum, ut recte advertit S. Thomas, peccatores pro quibus Christus mortuus est vere erant ei amici, non quidem quasi *amantes*, sed quasi *amati*.

V. 14. VOS AMICI MEI ESTIS, SI FECERITIS QUÆ *ἐστὶν, quæcumque* EGO PRÆCIPIO VOBIS, et in specie mandatum meum de fraterna dilectione.

V. 15. JAM NON DICAM (λέγω, *dico*) VOS SERVOS, ut antea quandoque feci (Jo. 12, 26; 13, 16), QUIA SERVUS NESCIT QUID FACIAT DOMINUS EJUS, dominus non solet secreta sua etc. servis suis concedere. VOS AUTEM DIXI AMICOS, QUIA sicut amicos carissimos vos tractavi, nam OMNIA QUÆCUMQUE AUDIVI A PATRE MEO scientiam divinam ab ipso cum divina natura habens, NOTA FECI VOBIS, capacitatis vestre mensuram implendo. Cf. 16, 12. S. August. istud *feci* exponit *faciam*, in vita scilicet beata futura; vel, *nota* nunc *feci* in spe.

V. 16. - Hic, ait S. Thomas, ponit amicitiae causam. - Quasi

diceret : Tanta mea in vos amicitia tota est gratuita ex parte mea, et ideo tanto majoris facienda. Nam NON VOS ME ELEGISTIS in amicum vestrum, SED EGO ELEGI VOS in amicos meos, ET SIC electos et a me justificados POSUI, constitui, VOS UT EATIS (ἐνα ὑμεῖς ὑπάγητε) in mundum universum (Marc. 16, 15), ET FRUCTUM AFFERATIS salutis in vobis et in omnibus gentibus, ET FRUCTUS ille VESTER MANEAT in vitam æternam. — Et UT QUODCUMQUE PETIERITIS ad illum fructum pertinens... DET VOBIS (v. 7).

Lege in h. l. S. Augustinum egregie disserentem de gratuitate primæ vocationis.

V. 17. HÆC omnia, quæ modo dixi, MANDO VOBIS, inculco vobis de meo vestri amore, UT (eo fine ut) DILIGATIS INVICEM. — Aliter Patrizi : .. Hoc est quod mando vobis, diligere invicem. .. Etiam probabilis expositio. -- Versiculus epiphonema continet.

Odium mundi in discipulos.

18. Si mundus vos odit : scitote quia me priorem vobis odio habuit. 19. Si de mundo fuissetis : mundus quod suum erat diligeret : quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. 20. Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis : Non est servus major domino suo. Si me persecuti sunt, et vos persequentur : si sermonem meum servaverunt, et vestrum servabunt. 21. Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum : quia nesciunt eum, qui misit me. 22. Si non venissem, et locutus fuisset eis, peccatum non haberent : nunc autem excusationem non habent de peccato suo. 23. Qui me odit : et Patrem meum odit. 24. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent : nunc autem et viderunt, et oderunt et me, et Patrem meum. 25. Sed ut adimpleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est : Quia odio habuerunt me gratis.

V. 18. Mutuæ dilectioni discipulis commendatæ opponitur mundi in eos odium, contra quod bonus Magister jam eos roborat, ad quod, ait S. Thomas : .. primo rationes ex quibus eos consolatur proponit, secundo ipsas rationes exponit, tertio excu-

sationes persequentium excludit. Ponit autem duas rationes ad eorum consolationem, quarum una sumitur ex exemplo (sui), secunda ex causa (persecutionum). — SI MUNDUS ille nequam vos odit, ut facit, SCITOTE ad consolationem vestram, QUIA ME PRIOREM VOBIS ODIU HABUIT.

V. 19. Patet. ELIGERE DE MUNDO idem est ac vocare ad fidem et justificare.

V. 20. Evolvit dictum v. 18°. MEMENTOTE, ad vestram consolationem, SERMONIS MEI QUEM DIXI VOBIS pluries (Jo. 13, 16; Matth. 10, 24; Luc. 6, 40) : SI ME PERSECUTI SUNT, prout fecerunt, ET VOS PERSEQUENTUR; SI SERMONEM MEUM SERVAVERUNT, ET VESTRUM SERVABUNT. Quum autem, ut probe nostis, sermonem meum minime servaverint, ne expectetis eos sermonem vestrum servaturos.

V. 21 SED HÆC OMNIA FACIENT VOBIS PROPTER NOMEN MEUM : quia estis mei discipuli. Et ratio cur me in vobis impetant ea est, QUIA culpa sua NESCIUNT EUM QUI MISIT ME : nesciunt eum qui me misit esse Deum ipsum cui omnem suam fidem ac reverentiam et omne obsequium debeant, et sic me ut Messiam suum nolunt recipere.

V. 22 et 23. Clara sunt ex sæpe expositis in commentario.

V. 24. SI OPERA NON FECISSEM IN EIS QUE NEMO ALIUS FECIT, intellige, quoad modum et numerum. Christus miracula fecit quasi innumera, et quidem potestate sibi propria, et non raro explicite in confirmationem divinæ suæ missionis. Non ita in prodigiis sanctorum Veteris Testamenti. Cf. Marc. 1, 32-34; 6, 56; Matth. 8, 16.

V. 25. IN LEGE EORUM, Ps. 34, 19 : *Non supergaudeant mihi qui aduersantur mihi inique : qui oderunt me gratis et annuntiant oculis*, ubi sensus literalis videtur messianicus esse. Cf. Ps. 34, 18 et 21, 23. — UT ADIMPLEATUR : ideo hæc faciant necesse est, ut adimpleatur hoc vaticinium. Vide dicta ad Jo. 12, 38. — GRATIS, id est, sine causa et ratione.

Tota hæc Christi doctrina apostolis (Act. 5, 41) et deinceps martyribus, confessoribus omnibusque passim fidelibus, in sibi Ecclesiaeque ab impiis immissa tribulationum procella, ineffabilis consolationis, roboris et gaudii argumentum semper fuit.

Testimonium Spiritus sancti.

26. *Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me : 27. Et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.*

V. 26. QUUM AUTEM VENERIT PARACLITUS... Nexus est : Isti increduli odio habuerunt me gratis. Hoc propheta prædixit, idipsum manifestabit venturus Spiritus sanctus. — VENERIT, ait, libere et sponte e cœlo ad vos non loci sed efficientiæ novitate. — PARACLITUS, Spiritus sanctus qui vos consoletur in tantis tribulationibus, QUEM EGO Filius Dei MITTAM VOBIS ut a me procedentem. — A PATRE, a quo una cum divinitate habeo *spirationem activam*, per quam a Patre et a me procedit Spiritus sanctus tamquam ab uno principio. — Recole dicta ad 14. 26 de *missione* in divinis. — SPIRITUM VERITATIS, cujus ideo essentialiter verum est testimonium, QUI A PATRE PROCE-DIT, estque proinde Patris Spiritus, adeoque testimonium ejus est auctoritatis divinæ, ILLE TESTIMONIUM PERHIBEBIT DE ME, per miraculum adventus sui, per charismata primævæ ecclesiæ communicanda, per prodigia ejus virtute ab apostolis aliisque fidelibus exercenda etc. — DE ME ut de Messia, justo et veraci. Patri consubstantiali.

Quæritur cur non dixerit Christus : *qui a Patre et a me procedit.*

R. Quia Christus hic Spiritum sanctum proponit tamquam qui *pro se Christo* proferat *testimonium* divinæ auctoritatis. Christi autem divinitas apud adversarios in quæstione supposebatur : hinc processio Spiritus sancti a Filio nihil auctoritatis divinæ poterat apud istos Spiritui sancto conciliare. Processionem tamen a se implicite revelabat Jesus dicendo, EGO MITTAM. — Hinc evanescit argumentum præcipuum Græcorum schismaticorum quod ex omisso ET A ME, in hoc textu, reponunt. — Lege S. Thom. in h. l.

N. B. Juxta doctrinam præsentī textu enunciātam, explicanda est sensu orthodoxo formula S. Jo. Damasceni etc. : - *Dicimus*

Spiritus sanctum procedere a Patre per Filium (ἀπὸ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ), *at vero a Filio* (ἀπὸ τοῦ υἱοῦ) *esse non dicimus.* — Quatenus nimirum per praepositionem ἀπὸ intenditur *principium sine principio* (ἀπὸν ἀρχήν); per διὰ, *principium habens ab alio* ut sit principium. — Formula tamen catholica recepta est : *a Patre et a Filio*, seu *a Patre Filioque*.

V. 27. ET VOS, eo Spiritu repleti eoque inspirante, TESTIMONIUM simile PERHIBEBITIS de me, QUIA AB INITIO MECUM ESTIS : unde testimonium vestrum recipi mereatur. Cf. Act. 4. 20. 1 Jo. 1, 1 et Jo. 19, 35, ubi apparent apostoli de Christo testimonium perhibentes.

CAPUT XVI.

Argumentum. Distinctius enunciat Jesus quales persecutiones discipulos maneant, et cur nunc tandem eas prædicat (1-4). — Rursus tristatos solatur asserens discessum suum adventus Spiritus sancti esse conditionem (5-7). — Quid S. Spiritus circa mundum sit manifestaturus (8-11). — Quid circa discipulos ipsumque Jesum acturus sit (12-15). — Obscure aliquid a se de suo discessu dictum elucidat (16-22). — Christi nomine rogandus Pater (23-28). — Ex Christi verbis confirmata fides apostolorum. — Quos tamen futuræ in passionē sua dispersionis præmonet (29-32). — Tandemque ad plenam in se ob devictum mundum fiduciam animat (33).

Persecutiones tolerandæ.

1. *Hæc locutus sum vobis, ut non scandalizemini.* 2. *Absque synagogis facient vos: sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.* 5. *Et hæc facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me.* 4. *Sed hæc locutus sum vobis: ut cum venerit hora eorum, reminiscamini quia ego dixi vobis.*

V. 1. Arcte nectitur dictis in fine capitis XV. HÆC LOCUTUS SUM VOBIS. has vobis persecutiones, incredulitatem et odium mundi. ejusdemque iniquitatis manifestationem per Spiritus sancti et vestrum testimonium, nunc prædixi, UT NON SCANDALIZEMINI, ne, dum videbitur mundus contra me triumphum agere, in fide vestra hæsitetis.

V. 2. ABSQUE SYNAGOGIS FACIENT VOS. Græce ἀποσυναγώγους, a synagogis extorres, excommunicatione quadam expulsos. — SED, id est, immo vero VENIT (ἔρχεται), instat hora, UT OMNIS QUI INTERFICIT VOS ex legis mosaicæ zelo erroneo, ARBITRETUR OBSEQUIUM SE PRÆSTARE DEO. Error tamen ille erit culpabilis in causa. Erit enim vincibilis. Talis fuit error Sauli christianos persequentis. Cf. 1 Tim. 1, 13; 1 Cor. 15, 9; Phil. 3, 6, ob quem tamen Paulus se culpæ reum fuisse existimabat. — Hæc Christus de persecutionibus Judæorum tantum.

Aliter S. Augustinus (in h. l. : - *Extra synagogas facient* - vos; sed nolite solitudinem formidare : separati quippe a congregatione eorum, tam multos in nomine meo congregabitis, - ut illi metuentes ne templum quod erat apud eos, et omnia - legis veteris sacramenta deserantur, interficiant vos: sic fundentes sanguinem vestrum, ut Deo se præstare arbitrentur - obsequium. - Expositionem hanc suggestit sancto doctori particula SED enunciationem inchoans. Videtur tamen æquo subtilior, et parum adjunctis aptata : vix enim concipitur tantæ persecutionis prædictionem potuisse tunc apostolis ut consolationis motivum proponi.

V. 3. ET ILEC FACIENT VOBIS QUIA NON NOVERUNT PATREM, qualem, NEQUE ME, quia Filium Dei et Messiam. -- Istud *non noverunt* valet *noluerunt nosse*.

V. 4. UT... REMINISCAMINI QUIA EGO DIXI VOBIS, et ex hac recordatione robur et consolationem et fiduciam accipiat, scientes tales persecutiones nihil meæ divinitatis persuasioni detrahere debere, quum ipse eas prædixerim.

Venturus Paraclitus abente Jesu.

5. *Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram : Et nunc vado ad eum, qui misit me ; et nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis? 6. Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum. 7. Sed ego veritatem dico vobis : expedit vobis ut ego vadam : si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos : si autem abiero, mittam eum ad vos.*

V. 5. ILEC AUTEM VOBIS AB INITIO meæ vobiscum conversationis NON DIXI, QUIA VOBISCUM ERAM (1), et sic corpore et spiritu vobis præsens scandali pericula a vobis removebam. Subaudi : nunc autem dico, quia a vobis discessurus sum. ET NUNC VADO AD EUM QUI MISIT ME. His diebus Dominum parumper tacuisse

(1) Id non pugnat cum Matth. 10, 17-22, ubi prædixerat discipulis : *Tradent vos in conciliis etc.* Duo enim nunc primum dicit Jesus : *expellendos eos a synagoga, et interficiendos sub pretextu honorandi Deum.* Utrumque supponit persecutionem valde pertinacem.

cogita, quum videret discipulos ob persecutionum prædictionem adeo tristitia occupatos ut ad ea quæ de discessu suo dicebat non attenderent. Ideo eorum attentionem suscitatur dicendo cum tono admirationis : NEMO EX VOBIS INTERROGAT ME, QUO VADIS? Nemo vestrum *nunc* cogitat de interrogando me ulterius circa discessum meum. — Antea interrogaverant (13, 36; 14, 5); nunc nihil dicunt.

V. 6. SED QUIA HÆC, de instantis vobis persecutionis furore, DIXI VOBIS, TRISTITIA IMPLEVIT COR VESTRUM, quum tamen audientes me abire, gaudere potius deberetis.

V. 7. SED tamen EGO VERITATEM DICO VOBIS; ergo credite mihi : nedum discessus meus, ut existimatis, vobis in malum cedat, erit vobis maxime utilis : EXPEDIT VOBIS UT EGO VADAM. Supra jam ostendit discessum suum utilem fore sibi ipsi (14, 28); nunc utilem discipulis probat. — SI ENIM... Ipsius mors, et per eam glorificatio apud Patrem, conditio est necessaria et sufficiens ut Spiritus sanctus ad apostolos veniat. Jam

Quæritur quare Christi discessus talis conditio fuerit.

R. Non ex natura rei quæ in Christo aliquam Spiritus sancti mittendi impotentiam supponeret : misit enim Spiritum quia Deus est, non quia homo. Sed ultima ratio est libera voluntas Dei ita disponentis. Cujus voluntatis possunt assignari plures rationes de congruo : *a)* Quo melius Spiritus sancti divinitas innotesceret : absente enim Filio, opera divina Spiritui deberi patebat. — *b)* Quia Spiritus sancti erat in Ecclesiam loco Christi succedere, ut Christi opus perficeret, ampliora in fideles dona effundendo. — *c)* Forte ex parte apostolorum ratio erat affectus vix non mere sensibilis erga Christi humanitatem ipsis corporaliter præsentem : absente Magistro affectus ille, licet sanctus, perfectior et spiritualis magis evasurus erat.

Quod autem ex his Christi verbis deducunt aliqui, imperfectorum esse Christi humanitatem contemplari, perfectos vero, omitta humanitate, soli Verbo inhærere debere, falsum est et mysterio incarnationis injuriosum (1).

(1) Multis de hac opinione disserit S. Teresia, in Vita sua scripta a seipsa, cap. 22. Edit. gall. Bouix p. 275-291.

Arguendus mundus a S. Spiritu.

8. *Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, et de justitia, et de judicio.* 9. *De peccato quidem : quia non crediderunt in me :* 10. *De justitia vero : quia ad Patrem vado : et jam non videbitis me :* 11. *De judicio autem : quia princeps hujus mundi jam judicatus est.*

V. 8. ET QUUM VENERIT ILLE, ARGUET MUNDUM... ARGUET, ἐλέγξει, *convincet* (ita ut et mundo et ceteris omnibus fiat manifestum) MUNDUM perversum, ut patet ex v. 11, ubi de *principe hujus mundi*. DE PECCATO a mundo perpetrato, peccato incredulitatis in Christum (v. 9), ET DE JUSTITIA, ET DE JUDICIO.

V. 9 et 10. Primum membrum indicat totum contextum sic esse exponendum : De peccato, in eo consistente, quod non crediderunt in me ; de justitia, in eo consistente, quod ego ad Patrem vado non amplius visibili modo reversurus ad vos ; de judicio, in eo consistente, quod princeps hujus mundi jam judicatus (condemnatus) est. Sed ulterius

Quæritur de qua *justitia* Spiritus sanctus convineat mundum.

R. Christus ipse ita explicat v. 10° : QUIA AD PATREM VADO, ET JAM NON VIDEBITIS ME. Nihilominus hæc ipsa Christi explicatio non uno sensu accipitur.

1^a sententia. *De justitia hominibus per fidem et gratiam Christi consequenda.* Ita August., Cyrill., Beda, Tolet. etc. Arguet mundum, falsam esse eam quam sibi arrogat justitiam, solamque veram esse quæ a Christo ut fonte emanat, et id QUIA AD PATREM VADIT non amplius reversurus, siquidem unica oblatione Patrem placavit et peccatoribus justitiam promeruit.

Ratio præcipua hujus sententiæ esse videtur usus loquendi N. T., in quo solet *peccato justitia* juxtaponi. Unde nexum ita S. August. exponit : „ De peccato quidem suo, de justitia vero arguitur aliena, sicut arguuntur de lumine tenebræ. „

Contra est, a) non servari in hac expositione consequentiam contextus (vide supra). — b) non satis congrue exponi in hac sententia v. 10. præcipue *et jam non videbitis me*.

2^a sententia. *De justitia et innocentia Christi*, quem mundus persecutus est et ut sceleratum neci tradidit. Hanc justitiam meam manifestabit Spiritus sanctus, quia *ego vado ad Patrem*, ab eo glorificandus, quam gloriam meam et consequenter justitiam sanctis testabitur. — ET JAM NON VIDEBITIS ME in hac carnis meae humilitate. Ita Chrysost., Maldon., Luc. Brug. Beelen.

Ratio est explicatio a Christo data versu 10.

Contra est, non liquide exponi τὸ ET JAM NON VIDEBITIS ME. Quid enim hoc ad justificationem Christi? Unde videtur τὸ *vado ad Patrem* non respicere gloriam apud Patrem consequendam, sed tantum discessum Christi ex hoc mundo, ob quem futurus sit invisibilis.

3^a sententia. *De justitia discipulorum*. Ita P. Patrizi : .. De justitia vero, quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me et tamen credetis. ..

Rationes. 1) JUSTITIA hæc opponitur PECCATO, de quo v. 9°. Hoc autem peccatum est *incredulitas*. Ergo hæc justitia erit *fides* in Christum. Non autem fides mundi, ut patet. Ergo fides discipulorum. — 2) Fides autem eo apparet illustrior quo objectum ejus est magis reconditum, secundum Jo. 20, 29, ubi de S. Thoma apostolo; et Heb. 11, 1. — 3) De tali jam fide arguetur mundus, quod eam sibi a discipulis ostensam amplexus non fuerit.

Contra est, ellipsim illam, *et tamen credetis*, duriusculam videri, neque etiam contextus consequentiam servari.

Conclusio. Tres expositiones habendæ sunt ut probabiles; nulla plene satisfacit; secundam tamen præferendam ducimus.

Quæritur quale sit hoc *judicium*, κρίσις?

R. Est *judicium condemnationis* in mundum latae ipso facto quod non crediderit .. in nomine unigeniti Filii Dei .. (3, 18), et quod .. sanctum et justum .. interfecerit (Act. 3, 14). Quare autem ita condemnatus esse mundus arguetur? Respondet Jesus

V. 11. QUIA PRINCEPS HUIUS MUNDI JAM JUDICATUS EST. Principis enim condemnatio certum pignus condemnationis subditorum ejus. At ubi et quando princeps ille condemnatus fuit? In passione scilicet Christi, in qua hic moriens diabolium ejecit foras (12, 31). — Præteritum tempus (græce perfectum κέκριται)

ponit pro mox futuro. Hanc condemnationem dæmonis manifestabit Spiritus sanctus in ruina idololatriæ, energumenorum per signum crucis liberatione etc.

Et in genere Spiritus sanctus illam convictionem in mundo exercebit per ministerium apostolorum, aliorumque quos sua gratia repleverit.

Filius a S. Spiritu clarificandus.

12. *Adhuc multa habeo vobis dicere : sed non potestis portare modo.* 13. *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem : non enim loquetur a semetipso : sed quæcumque audiet loquetur, et quæ ventura sunt annuntiabit vobis.* 14. *Ille me clarificabit : quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis.* 15. *Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi : quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis.*

V. 12. Vult Dominus sermonem terminare, licet multa sibi dicenda supersint, quæ discipulorum captum excedant. Quænam autem hæc sunt?

Juxta Toletum : 1) divinitas Spiritus sancti. Hanc Dominus sæpe implicite docuerat, sed apostoli forte non intellexerant. — 2) vera ratio regni messianici. — 3) abrogatio legis veteris cærimonialis. — 4) plura spectantia regimen Ecclesiæ.

V. 13. QUUM AUTEM VENERIT ILLE SPIRITUS VERITATIS, de quo supra (14, 17; 15, 26), DOCEBIT VOS OMNEM VERITATEM, ὁδῶν ὅτις ἐστὶν ἐν ὅλῃς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, *deducet vos in omnem veritatem*, id est, dabit vobis intelligere et nosse omnem veritatem quam vobis habeo revelandam et nunc portare non potestis. — Ex his Christi verbis merito probatur revelationem christianam fuisse in apostolis completam. Hæc enim verba directe apostolos respiciunt; indirecte universam ecclesiam docentem, quam apostoli ibi representant. Ita ut apostolis primum, et postea eorum successoribus, Spiritus sanctus semper sit viam ostensurus *in omnem veritatem*, ac proinde nullo tempore veritatem incompletam eis exhibiturus. Vide 14, 16, 17. — NON ENIM LOQUETUR A SEMETIPSO, SED QUÆCUMQUE AUDIET LOQUETUR. Hoc loco Christus

exhibet Spiritum sanctum tamquam *legatum suum a se missum* : ideo dicit, NON LOQUETUR A SEMETIPSO, aget nempe sicut legatus dum defert mandata mittentis se. Ita Christus de se etiam loqui solet quatenus est Patris legatus (12, 49. 50). — SED QUÆCUMQUE AUDIET LOQUETUR. Intellige : quæ audiet *a me*. Debet enim complere in apostolis doctrinam Filii quam tunc portare non poterant. Hic profecto est sensus obvius, qui tenendus est, nisi manifeste ostendatur falsus. — Ad hæc verba præclare disserit S. Augustinus (Tract. 99, n° 6-9) de processione S. Spiritus a Patre et a Filio. Locus prolixior est ut exscribatur, sed omnino legendus.

ET QUÆ VENTURA SUNT ANNUNCIABIT VOBIS. Dabit igitur apostolis donum prophetiæ, quo revera eos fuisse insignitos patet ex Apocalypsi : 2 Pet. 2, 1; Jud. 17. 18; quodque etiam post eos in Ecclesia perseveravit.

N. B. Ad rectam intelligentiam v. 14ⁱ et 15ⁱ sedulo notandum est, in V. T. præscientiam futurorum perpetuo apparere ut attributum incommunicabile divinitatis. Ita v. g. Is. 41, 22. 23; 44, 7; 45, 11; Dan. 2, 22. 47.

V. 14. ILLE ME CLARIFICABIT, divinitatem meam manifestam faciet, QUIA DE MEO ACCIPIET, ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται : sumet, tamquam ex thesauro, ἐκ τοῦ ἐμοῦ, de plenitudine scientiæ meæ, *notitiam illam rerum futurarum*, et ita a me acceptam ANNUNCIABIT VOBIS. Accipiendo scilicet a me illam futurorum notitiam, manifestabit me illam notitiam habere ut propriam, sicque ostendet me divinam habere naturam. Ad hæc S. Chrysost. : “ Et *quæ ventura sunt annuntiabit*. Hic maxime “ ostendit ejus dignitatem : nam Dei maxime proprium est futura prædicere. “

V. 15. Hactenus ex V. T. edocti fuerant discipuli præscientiam futurorum solius Jehovæ, seu Dei Summi (Patris), esse propriam; quomodo ergo poterit eam Spiritus sanctus accipere, seu desumere ex scientia *Filii*? Difficultatem prævenit Christus et solvit : OMNIA QUÆCUMQUE HABET PATER, MEA SUNT, adeoque etiam futurorum præscientia. PROPTEREA DIXI cum veritate : QUIA DE *MEO* ACCIPIET, ET ANNUNCIABIT VOBIS. — Nota emphasim in ter repetito ἀναγγελεῖ ὑμῖν.

Juxta hanc interpretationem solide demonstratur ex hac pericopa *processio Spiritus sancti a Filio*. Spiritus enim sanctus, quum Deus sit, nequit a Filio accipere scientiam futurorum, nisi quatenus ab eo accipit *divinam naturam* quæ cum illa scientia divina Filii identificatur. Præterea, si Filius habet omnia quæ Patris sunt (præter paternitatem, ut patet), sequitur Filium habere cum Patre communem *spirationem activam*, per quam procedit ab eo Spiritus sanctus. Nam hæc nullam dicit oppositionem relationis inter Patrem et Filium, quare est de utroque prædicanda. Ergo processio a Filio est hujus pericopæ sensus plenissimus, qui in ipsis Christi verbis necessario implicatur.

Jam de interpretationibus a nostra diversis.

1° *Græcorum schismaticorum*. A) *Quæcumque a Patre audiet, loquetur... quia de meo Patre accipiet*. Si enim voluisset dicere *a se* accipere Spiritum, dixisset, ἐξ ἐμοῦ. Igitur ἐκ τοῦ ἐμοῦ subaudiendum dicit πατρός. — *Omnia quæ habet Pater mea sunt*, unde scientia et doctrina Patris, mea sunt. *Propterea diri: quia DE PATRE meo accipiet doctrinam MEAM, et annuntiabit vobis, sicque accipiens a Patre, me tamen clarificabit*.

Ratio datur, quia 15, 26 dictus est Spiritus sanctus procedere a *Patre*; ergo ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαίβετε et poterat et debebat intelligi ἐκ τοῦ ἐμοῦ πατρός. Præterea, si Spiritus sanctus procederet etiam a *Filio*, id sane hoc loco Christus dixisset: processio enim a Filio fuisset Spiritui sancto summa ratio Filium glorificandi.

Contra est, a) græcitatem minime pati ut pronomen possessivum τοῦ ἐμοῦ referatur ad nomen in phrasi non expressum. — b) agi hic non de ratione quæ S. Spiritum movere possit ad Christum glorificandum, sed de gloria divinitatis Christi hominibus manifestanda; ergo non erat commemoranda hic *processio*, qui actus est ad intra, sed doctrinæ et præscientiæ communicatio, ejus est terminus ad extra. — c) Jo. 15, 26 non excludit processionem a *Filio*, sed ab ea abstrahit, vel potius eam in *missione* satis revelat.

B) *Quæcumque audiet a Patre, loquetur... quia de iis quæ*

mea sunt accipiet a Patre ... Hunc, aiunt, esse Christi sensum manifestat versiculus 15, ubi explicat rationem ob quam potuerit merito dicere Spiritum accepturum de iis quæ sua (Filii) essent. Illam autem rationem dat quod *omnia quæ* habet PATER, *mea sunt*; unde sic concludant : quum Spiritus sanctus accipiat, utique a Patre, ea quæ Patris sunt, eo ipso accipiet ab eo quæ mea sunt. Quo ratiocinio Christus implicite negat a se procedere Spiritum sanctum. Nam si a Filio procederet Spiritus, per se pateret eum accipere a Filio ea quæ sunt Filii, et ratio addita versiculo 15 supervacanea foret, imo falsa.

Contra est, contextum potius postulare sensum : *quæcumque a me audiet, loquetur, et quæ ventura sunt a me* revelata *annunciabit vobis* (vide commentarium). Igitur versiculus 15 exponendus est modo huic sensui congruo, prout in commentario præstitum est.

2° (S. Thom., Tol. etc.) ἐκ τοῦ ἐμοῦ : *de mea divinitate accipiet et de ea annunciabit vobis*. — Et v. 15° respondet tacitæ objectioni : Quum essentia quam accipit Spiritus sanctus sit Patris a quo procedit, cur Filius *suam* dicit? Responsio est : *quia omnia Patris mea sunt*, adeoque ejus virtus spiratrix tertię Personæ, ergo Spiritus etiam a me essentiam divinam accipit.

Contra est : a) Non de Christi divinitate tantum annuntiaturus erat Spiritus sanctus sed docturus *omnem veritatem*. — b) Interpretatio hæc versiculi 15 supponit Christum dicere versu 14, Spiritum sanctum accipere ea quæ Filii sunt, non a Filio sed a Patre, et sic importune favet Græcis.

3° (Luc. Brug., Maldon. etc.) *Ille me clarificabit* quia non aliam ac meam doctrinam tradet, nam *de mea doctrina accipiet et annunciabit vobis*. — At ne videatur a missione Spiritus Patrem excludere, addit : *Omnia quæ habet Pater mea sunt*, ac proinde Spiritus Patris meus est : *propterea dico vobis vere, quia de mea doctrina accipiet*.

Contra est, in hac sententia non congruam dari rationem versiculi 15. Hujus enim obvius sensus foret : Omnia Patris mea sunt; ergo doctrina et scientia Patris meæ sunt : atqui Spiritus sanctus accipit a Patre doctrinam Patris (ut ab eo procedens); ergo etiam accipit a Patre doctrinam meam. Unde rursus ex

hoc textu flueret difficultas contra processionem a Filio, quæ importune Græcis arma ministraret.

Explicatio quam admittimus (post Hengstenberg) hanc difficultatem prorsus removet, et est facilior, utpote ex contextu et parallelismo Scripturæ melius fluens.

Modicum et iterum modicum.

16. *Modicum, et jam non videbitis me : et iterum modicum, et videbitis me : quia vado ad Patrem.* **17.** *Dixerunt ergo ex discipulis ejus ad invicem : Quid est hoc, quod dicit nobis : Modicum, et non videbitis me : et iterum modicum, et videbitis me, et quia vado ad Patrem?* **18.** *Dicebant ergo : Quid est hoc, quod dicit, Modicum? nescimus quid loquitur.* **19.** *Cognovit autem Jesus, quia volebant eum interrogare, et dixit eis : De hoc quæritis inter vos, quia dixi, Modicum, et non videbitis me : et iterum modicum, et videbitis me.* **20.** *Amen, amen dico vobis, quia plorabitis, et flebitis vos, mundus autem gaudebit : vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium.* **21.** *Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora ejus : cum autem pepererit puerum, jam non meminit pressuræ propter gaudium : quia natus est homo in mundum.* **22.** *Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis, iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum : et gaudium vestrum nemo tollet a vobis.*

V. 16. MODICUM temporis fluet spatium, ET (id est, quo elapso, per hebraismum. Cf. Os. 1, 4; Agg. 2, 7; Is. 10, 25; Jo. 14, 19; Heb. 10, 37) JAM NON VIDEBITIS ME : ET ITERUM post prius modicum, alterum MODICUM temporis fluet spatium, ET hoc elapso VIDEBITIS ME, QUIA VADO AD PATREM, estque hæc ratio utriusque *modici*. Prius MODICUM intendi a Christo spatium aliquot horarum ante mortem suam, satis convenit, at

Quæritur quale sit *alterum modicum*.

R. I^a sententia. (Cyrill., Chrysost., Beelen etc.). Alterum *modicum* terminatur in *adventu Spiritus sancti*, in quo Spiritu sancto Christum apostoli gaudentes visuri sint.

Rationes. 1) *Quia vado ad Patrem* videbitis me, id est, ideo mittam Spiritum sanctum in quo me videbitis. — 2) V. 23 vetat exponi de tempore post resurrectionem. Tunc enim discipuli Christum plura interrogarunt, v. g. Act. 1, 6; Jo. 21, 21.

Respondetur ad 1) Christus *vadit ad Patrem* per mortem et resurrectionem et ascensionem, quæ tria sumuntur ad modum unius. Ideo τὸ *quia vado ad Patrem* recte explicat utrumque *modicum*. — ad 2) V. 23 intendit *interrogationes* de discessu Christi et de sensu utriusque *modici* (v. 19 et 30). Tunc hæc omnia eventu perspicua ipsis erunt, adeoque non erit cur de iis interrogent.

2^a sententia. (S. August., qui et 4^{am} probat, Maldon. etc.) Prius modicum terminantes in Christi *ascensione*, alterum terminant in *ultimo iudicio* seu altero Christi adventu.

Rationes. 1) Toto vitæ præsentis tempore apostoli tristitiam passi sunt, mundo interim gaudente (v. 20). — 2) V. 22. *Gaudium vestrum nemo tollet a vobis*. Hoc in beata vita tantum verificatur. — 3) Item non nisi tunc Christum nihil rogabunt, utpote omni scientia præditi et bonis omnibus affluentes.

3^a sententia. (Patrizi) Alterum *modicum* terminat in *ascensione* Christi, et sic intelligit : *et iterum modicum et*, illo elapso, *in ascensione mea videbitis me euntem ad Patrem*, Id est, τὸ *quia vado ad Patrem* vertendum esse : *que je m'en vais à mon Père*. Ita, ait, omnia plana fiunt et nitida in contextu.

Contra est, a) *quia vado ad Patrem* alibi proponi ut rationem allatam asserti præcedentis, ut Jo. 14, 28; 16, 10. Ergo non est probabile hic esse regimen τὸν *videbitis me*. — b) parallelismum enunciationis postulare ut terminetur in *videbitis me*, sicut prius membrum terminatur in *non videbitis me*.

4^a sententia. (S. August., S. Thomas, Tolet., Luc. Brug., Hengst. etc.) Alterum *modicum* terminatur in Christi *resurrectione*. S. August. : - Post paululum enim passus est, et non viderunt eum; rursus post paululum resurrexit, et viderunt eum. -

Rationes. 1) Tunc revera Christum viderunt. — 2) Tunc gavisus sunt gaudio deinceps non amittendo (v. 20, 22). — 3) *Corporalis* præsentiae subtractioni opponi expectatur *corporalis*

præsentiae restitutio. — 4) V. 22, ubi *videbo vos* de visione spiritali vix potest exponi : tali enim visione Christus suos videt semper. — 5) Istud *modicum* consolationem discipulis afferet; cogitanda ergo consolatio omnium proxima, quæ est in resurrectione. — Hanc admittimus.

V. 17 et 18. Dedita opera ænigmatice locutus fuerat Dominus ut discipulis occasionem præberet de sensu suorum verborum inquirendi, quo magis eorum attentio erigeretur ad explicationem quam daturus esset. Itaque nec duplex *modicum* capiunt nec nexum inter idipsum et *vado ad Patrem*. Christus tunc sermonem interrupperat, et apostoli inter se colloquebantur voce satis demissa ut Christus ea quæ dicerent naturali modo audire non posset (cf. v. 19. 30).

V. 19. COGNOVIT AUTEM JESUS omniscientia sua divina QUIA VOLEBANT EUM INTERROGARE de sensu verborum suorum. Ideo eos prævenit dicens : DE HOC QUÆRITIS INTER VOS. Rem sibi innotescere manifestat... Sequitur explicatio, post prius MODICUM ipsos tristitia opprimendos, post alterum MODICUM tristitiam illam in perpetuum gaudium esse convertendam.

V. 20. ... PLORABITIS ET FLEBITIS VOS, triduo mortis meæ (vide supra). Græce : κλάψετε καὶ θρηνήσετε, *lamenta edetis*. MUNDUS AUTEM, Judæi inimici mei, postquam me occiderint, GAUDEBIT et gaudio illo suo dolorem vestrum augebit : VOS AUTEM CONTRISTABIMINI interne, unde externe plorabitis... En MODICUM quo elapso *non videbitis me*. Sed post *iterum modicum* TRISTITIA VESTRA VERTETUR IN GAUDIUM, quum *videbitis me* vitæ redditum et gloriosum.

V. 21. Duplicem illum statum et ab uno in alterum transitionem exemplo mulieris parturientis illustrat. Sic gloria Christi parienda est doloribus passionis ejus; apostoli autem ut erunt participes dolorum, ita et gloriæ erunt. Et sicut in partu dolor brevis est, gaudium nati infantis diuturnum, ita etc. Cf. Mich. 4, 9. 10; Is. 26, 17; Jer. 4, 31; Os. 13, 13.

V. 22. NUNC QUIDEM TRISTITIAM HABETIS. Per prolepsim dicit *nunc*, quia omnino instat passio. — ITERUM AUTEM VIDEBO VOS oculis corporis mei post resurrectionem gloriosi, ET GAUDEBIT COR VESTRUM. Cf. Jo. 20, 20; Luc. 24, 41; 24, 52. 53; Act. 5, 41;

1 Pet. 1, 8. ET GAUDIUM illud VESTRUM de gloria mea deque vestra mecum unione certaue mecum percipienda mercede, NEMO TOLLET A VOBIS. Non nisi abusu propriæ libertatis illud perdere potuissent. Et illud gaudium revera in apostolis, invito furore inferni, ineluctabile permansisse ostendunt acta et epistolæ eorum. Cf. Act. 5, 41; 2 Cor. 7, 4; 1 Thess. 3, 9; Jac. 1, 2.

Christi nomine Pater rogandus.

25. *Et in illo die me non rogabitis quidquam. Amen, amen dico vobis : si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* 24. *Usque modo non petistis quidquam in nomine meo : Petite, et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum.* 25. *Hæc in proverbiiis locutus sum vobis. Venit hora cum jam non in proverbiiis loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis.* 26. *In illo die in nomine meo petetis : et non dico vobis quia ego rogabo Patrem de vobis :* 27. *Ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis, et credidistis, quia ego a Deo exivi.* 28. *Exivi a Patre, et veni in mundum : iterum relinquo mundum, et vado ad Patrem.*

V. 23. ET IN ILLO DIE, post resurrectionem meam, ME NON ROGABITIS QUIDQUAM simile his quæ modo interrogare volebatis : omnia enim hæc quæ vobis modo dixi erunt vobis ex eventu perspicua. — ROGABITIS, ἐρωτήσετε, *interrogabitis*. — Hæc verba supponunt fore ut tunc, post alterum *modicum*, discipuli Christum possint quidem interrogare, sed tamen id non faciant quia non indigebunt. Hinc supponitur Christus tunc eis corporaliter præsens fore.

Sunt qui *rogabitis* exponant, *orantes postulabitis* : discipulos tunc non postulatueros a *Christo*, sed a *Patre*, juxta v. 23. Sed v. 30° idem verbum ἐρωτή redit cum sensu evidenti *interroget*. Ergo et hic ita exponendum.

AMEN, AMEN DICO VOBIS : SI QUID PETIERITIS... Accedit ad beatitudinem qua deinceps fruuntur certitudo omnia obtinendi quæ rogaverint PATREM IN NOMINE Christi, id est, per merita Filii infinite impetratoria, quæ nobis applicanda donavit, ita ut quasi in persona Christi Patrem oremus. — DABIT VOBIS, in

quantum vobis proderit, ut patet (1). S. Augustinus vim facit in regimine VOBIS : - Ita sane, ait, intelligendum est quod ait, .. *dabit vobis*, ut ea beneficia significata sciantur his verbis, .. quæ ad eos qui petunt proprie pertinent. Exaudiuntur quippe .. omnes sancti pro seipsis, non autem pro omnibus exaudiuntur .. vel amicis vel inimicis suis, vel quibuslibet aliis : quia non .. utrumque dictum est, *dabit* : sed, *dabit vobis*. - S. doctorem in hac expositione mentem Christi assecutum esse non ausim affirmare. Dicitur hoc apostolis, at pro fidelibus omnibus valet.

Adverte Ecclesiam semper in nomine Christi orare Patrem, ideo semper aliquo modo exaudiri.

V. 24. USQUE MODO NON PETISTIS QUIDQUAM IN NOMINE MEO. Multa Judæorum more petierant a Deo, sed nunquam Patrem per merita Filii oraverant. Non ideo increpari dicendi sunt, sed ut deinceps ita faciant moneri. — PETITE deinceps in nomine meo, ET ACCIPIETIS, UT (*ita ut*) GAUDIUM illud VESTRUM, quod nemo tollet a vobis, SIT PLENUM. — In hoc fidelibus plenitudo gaudii, quod sciant salvatorem suum in gloria summe beatum, seque per ejus merita omnibus abundare gratiis quibus Capitis sui gloriæ cohæredes efficiantur.

V. 25. HÆC IN PROVERBIIIS LOCUTUS SUM VOBIS, id est, sermone figurato, subobscurò, vobis parum intelligibili (ut v. 16. 20-23). VENIT HORA (græce ἀλλ' ἔρχεται), instat tempus vitæ meæ gloriosæ, QUUM JAM NON IN PROVERBIIIS, παροιμίαις, LOQUAR VOBIS. SED PALAM, παρόρησις, DE PATRE, ejus in Trinitate relationibus, ejusque in opere redemptionis actione mirifica, ANNUNCIABO VOBIS, partim per meipsum post resurrectionem (Luc. 24, 25-27. 45), partim per Spiritum sanctum loquentem nomine meo (v. 13). — Apud Jo. 11, 11 Jesus loquitur ἐν παροιμίᾳ; 11, 14, idem dicit παρόρησις.

V. 26. IN ILLO DIE, post resurrectionem et ascensionem meam, IN NOMINE MEO, per merita mea, PETETIS a Patre; ET NON DICO QUIA EGO ROGABO PATREM DE VOBIS. Hoc dicit Christus per *pre-teritionem*, non per *exclusionem* : rogare quidem pro ipsis non

(1) Lectio græca probatior habet : ἂν τὴ αἰτήσητε τὸν πατέρα, δώσει ὑμῖν ἐν τῷ ὀνόματί μου. Sed contexta oratio v. 24ⁱ melius quadrat lectioni Vulgatæ.

omittet, sed etiam absque Filii interventu Pater apostolos ceterosque fideles Christum amantes, orantes se ultro exaudiet.

V. 27. IPSE ENIM PATER AMAT VOS, dilectione non solum *antede-*cedente sed et *consequente* et speciali, QUIA VOS ME Filium suum dilectissimum AMASTIS (πεφιλήχατε), ET CREDIDISTIS QUIA EGO Messias A DEO EXIVI.

V. 28. Ultima verba explicat intelligenda esse de incarnatione. EXIVI A DEO - non conversione divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum - (Symb. Athan.), ET VENI, id est, *veniendo* IN MUNDUM; ITERUM, visibili præsentia sublata, RELINQUO MUNDUM, ET ita VADO AD PATREM secundum humanitatem meam.

Apostolorum fides quam instabilis.

29. Dicunt ei discipuli ejus : Ecce nunc palam loqueris, et proverbium nullum dicis. 30. Nunc scimus quia scis omnia, et non opus est tibi ut quis te interroget : in hoc credimus quia a Deo existi. 31. Respondit eis Jesus : Modo creditis? 32. Ecce venit hora, et jam venit, ut dispergamini unusquisque in propria, et me solum relinquantis : et non sum solus, quia Pater mecum est.

V. 29. ... ECCE NUNC PALAM LOQUERIS de discessu tuo, ET PROVERBIUM NULLUM DICIS, sicut modo de utroque illo *modico* faciebas. Putant saltem se nunc bene intellexisse. Dubitari tamen potest an sensum Christi plene intellexerint.

V. 30. NUNC SCIMUS QUIA SCIS OMNIA, etiam occultas mentium cogitationes (v. 19), ET NON OPUS EST UT QUIS TE INTERROGET, quum ipse paratam interrogationem ei respondendo prævenias. IN HOC CREDIMUS (IN HOC, *propter hoc*, per hebraismum) QUIA A DEO EXISTI. Occultorum cordis notitiam merito habent ut divinæ scientiæ effectum.

V. 31. RESPONDIT EIS JESUS : MODO CREDITIS? Interrogatio non est fidem eorum *negantis*, sed *parum firman* esse insinuantis. Quod statim probat.

V. 32. ECCE VENIT (ἔρχεται) HORA, tempus, ET JAM VENIT (ἐλθόν), omnino proxima est, UT (ἵνα, *ita ut*) DISPERGAMINI

UNUSQUISQUE IN PROPRIA habitacula, ET ME SOLUM RELINQUATIS, sicque fidem vestram valde instabilem ostendatis. — Matth. 26, 31 et Marc. 14, 27 idipsum dictum narrant in via ad hortum. Hinc vel bis hoc Jesus monuit, vel probabilius admittendum est Jesum exiisse Jo. 14, 31. — ET nihilominus NON SUM SOLUS unquam, QUIA PATER MECUM EST assistens mihi (8, 29).

Christus victor mundi.

53. *Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis : sed confidite, ego vici mundum.*

V. 33. HÆC omnia (cap. XIV, XV, XVI) LOCUTUS SUM VOBIS, UT IN ME, mihi credendo meque diligendo, PACEM HABEATIS, non obstantibus omnibus tribulationibus quas vobis sustinendas prædixi. Nam IN MUNDO post discessum meum PRESSURAM HABEBITIS, SED CONFIDITE, quia EGO VICI MUNDUM (proleptice dicit per passionem et mortem suam). Unde et discipulis jam per Magistrum parta est de mundo victoria. Cf. 1 Jo. 5, 4, 5. His verbis quasi epiphonemate sermonem suum Christus concludit.

APPENDIX.

Paraphrasis exegetica totius sermonis, Jo. XIII, 33. — XVI, 33.

Filioli mei, adhuc per modicum tempus vobiscum in hac mortali vita ero. Post discessum meum a terra (per ascensionem, intendit) quæretis me vobis in tribulationibus sensibili præsentia opitulantem, et, sicut olim dixi Judæis : Quo ego vado, (in cælum), vos non potestis venire, hoc vobis dico modo : quamdiu volente Deo in hac mortali vita degetis, ad me in cælum non potestis venire.

Mandatum novum do vobis (novum perfectionis altitudine) ut diligatis vos invicem sicut ego dilexi vos (adeo ut sicut ego do vitam meam pro amicis meis, ita et vos ad idem parati sitis), ut ita diligatis et vos invicem. Ex hoc signo cognoscent omnes qui vos viderint homines, vos esse meos genuinos discipulos, si dilectionem habueritis ad invicem.

Dixit ei Simon Petrus : Domine, quo vadis? Respondit Jesus :

Quo ego vado (in passionem, intelligit, et gloriam cœlestem) non potes me modo sequi, sequeris autem postea (quando tibi hora mortis advenerit). Dixit ei Petrus : Quare non possum te sequi modo in pericula subeunda? Vitam meam, si opus fuerit, pro te profundam! Respondit ei Jesus : Vitam tuam pro me profundes? Vere dico tibi : Non cantabit gallus hac ipsa nocte donec ter me neges esse magistrum tuum.

Non turbetur cor vestrum ob tot tristitia quæ vobis modo prædixi. Creditis utique in Deum, credite ergo etiam in me, qui a Deo missus sum. In domo Patris mei, ad quam tendo, mansiones sunt multæ, ita ut ibi et mihi et vobis omnibus locus sit. Si non ita esset, numquid dixissem vobis me abire ad præparandum vobis locum? Et si abiero, et præparavero vobis locum, iterum veniam ad vos in morte vestra et in ultimo iudicio, et accipiam vos ad meipsum in cœlum, ut ubi ego semper sum ibi et vos sitis in æternum. Ceterum et quo vadam scitis et qua via eo eundum sit. Dixit ei Thomas : Domine, nescimus quo vadas : et quomodo possumus viam scire? Dixit ei Jesus : Ego ipse sum via, quia sum veritas (per lumen fidei a me infusum) et vita supernaturalis (per gratiam sanctificantem a me fidelibus communicatam). Ego, inquam, sum via, et quidem ego solus : nam nemo venit ad Patrem, ad quem ego vado, nisi per me (fide illuminatus et gratia sanctificatus). Si cognovissetis me secundum naturam meam divinam, Patrem meum (qui terminus est ad quem vado) utique cognovissetis; imo amodo cognoscitis eum et vidistis eum (in me, intelligit, Filio ejus consubstantiali). Dixit ei Philippus : Domine, ostende nobis Patrem, fac eum nobis visibilem, et sufficit nobis! Dixit ei Jesus : Tanto tempore vobiscum sum : et nondum cognovisti me (Filium Dei)? Philippe, qui videt me, eo ipso videt Patrem (ut mecum natura identicum). Quomodo tu dicis : Ostende nobis Patrem (quem dudum in me vidisti)? Non credis ergo, quia ego in Patre et Pater in me est unius divinæ naturæ identitate? Mihi certe id asserenti credere debetis. Verba enim quibus id assero, a me ipso non loquor (sed Pater per me loquitur). Unde omnem fidem hæc verba merentur. Me autem loqui ut legatum a Patre meo, Deo, ipse per miracula a me patrata demonstrat : nam Pater qui in me est ipse facit

opera illa prodigiosa. Credite ergo mihi dicenti me esse in Patre et Patrem in me. Vel si mihi ob verba mea non creditis, propter miracula mea credite.

(Dixi vobis de miraculis meis; plus dicam : tanta est efficacia fidei in meam divinitatem, qualem fidem nunc a vobis postulo, ut) qui credet in me, miracula qualia ego facio, et ipse faciat, et his majora etiam et effectum illustriora faciat : quod quidem ideo fiet, quia vado ad Patrem gloria mea potiturus, et virtutem meam thaumaturgam fidelibus meis relinquam. Et ubi ero in gloria Patris mei, quicquid operum mirabilium postulaveritis Patrem nomen meum interponendo (merita mea Patri præsentando) hoc ego faciam pro vobis, eo fine ut glorificetur Pater in Filio mirabilia per Patrem operante. Si quid (rem quamcumque) petieritis a me in nomine meo, hoc faciam. Si diligitis me, mandata mea servate. Et tunc ego rogabo Patrem, et pro me discessuro alium consolatorem dabit vobis (et universæ ecclesiæ meæ ut maneat vobiscum usque ad consummationem seculi, Spiritum veritatis (qui et substantialis veritas est et veritatis revelator infallibilis) quem mundus non potest accipere quia, omnis supernaturalis notionis incapax, non videt eum oculis fidei nec cognoscit eum; vos autem cognoscitis eum, quia apud vos manet (propter gratiam sanctificantem) et in vobis erit postea (per specialem virtutem donorum suorum).

Ceterum neque ego ipse relinquam vos orphanos quales vos mors mea elliciet. Mox a morte resuscitatus veniam ad vos in corpore meo glorioso. Adhuc modicum temporis erit, quo elapso mundus perversus me jam non videbit amplius. Vos autem videbitis me viventem et vos ipsi viventes (post resurrectionem, intelligit, usque ad adventum Spiritus sancti). Illo tempore, (Spiritu sancto in vos descendente) cognoscetis me esse in Patre meo (per divinæ naturæ identitatem), et vos in me (sicut palmites in vite fecundante), et ego in vobis (per gratiæ influxum et specialem præsentiam. Nam qui mandata mea accipit et opere servat ea, ille est qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum et manifestabo ei meipsum per intimos gratiæ meæ effectus.

Dixit ei Judas (non Iscariotes, sed Thaddæus) : Domine, quid

hoc est, quod te manifestabis nobis et non mundo? Respondit Jesus et dixit ei : (Ratio discriminis est discrimen dilectionis). Si quis diligit me, sermonem meum fide et opere servabit, et Pater meus diliget eum, et ad eum, ego et Pater, veniemus et mansionem apud eum in intimo animo ejus faciemus. At qui non diligit me (qualis est mundus), sermones meos non servat fide neque opere. (Et ita non in me tantum peccat sed et in Patrem) : nam sermo quem a me audistis, non est a meipso excogitatus, sed est ejus qui misit me, Patris, per os meum loquentis. Hinc est quod mundo non manifestabimus nos.

Hæc hactenus locutus sum vobis, apud vos sensibili præsentia permanens. Consolator autem Spiritus, quem mittet Pater a me rogatus, ille vos (et successores vestros Ecclesiæ magistros) docebit omnia et in memoriam revocabit omnia quæcumque dixero vobis. Profecturus igitur a vobis, pacem relinquo vobis : pacem, inquam, *meam* do vobis : non per vanam formulam quomodo mundus pacem dat, ego do vobis, sed reali quadam donatione gratiæ. Ne ergo turbetur cor vestrum tristitia, neque formidet ulla pericula. (Non diu absens ero) : audistis enim me dicentem vobis : Vado quidem, sed brevi rursus veniam ad vos (post triduum, intendit). Si puro amore diligeretis me, gauderetis utique quia vado ad Patrem per humanitatem meam; nam Pater Deus me homine major est : unde et apud eum mihi gloria summe optanda continget. Et nunc hæc omnia dixi vobis priusquam fiant, ut postquam facta fuerint, credatis me ea præscivisse, adeoque me fidem vestram in meam missionem divinam mereri.

Jam non multa loquar vobiscum. Adstat enim me invasurus Satan, princeps mundi hujus. Et quidem in me nullam habet potestatem; sed ei jam me tradam sponte ut cognoscat mundus me diligere Patrem, et sicut mandatum dedit mihi Pater moriendi per manus iniquorum, sic me facere. Surgite, eamus hinc.

Ego sum vitis vera supernaturalis, et Pater meus agricola est eam excolens. Omnem palmitem, in me vite illa insertum, non ferentem fructum (bonorum operum) tollet Pater meus; et omnem qui fert fructum emundabit (gratiis ulterioribus, probationibus etc.) ut fructum uberiores afferat. Jam vos emundati estis palmites propter sermonem quem modo habui ad vos (quo

vos affectibus inordinatis pluribus emundavi). Manete in me per dilectionem operosam, et ego manebo in vobis per gratiæ influxum perennem. Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso nisi manserit unitus viti; sic nec vos nisi in me, mihi uniti, manseritis. Ego sum vitis, vos palmites : qui manet in me et ego in eo, hic fert fructum multum; secus nullum, quia sine me nihil potestis facere fructiferum ad salutem. Si quis in me non manserit (per fidem et dilectionem), mittetur foras sicut palmes a vite avulsus et arescet; et colligunt eum et in ignem mittunt et ardet. Si manseritis in me, et verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis petetis (a Patre meo in ordine salutis), et fiet vobis. Hoc enim vergit in gloriam Patris mei, ut fructum plurimum in ordine salutis afferatis et sic efficiamini perfecti mei discipuli. Sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos. Manete in dilectione mea (ita in bono perseverantes ut mereamini a me semper diligi). Si præcepta mea servaveritis, manebitis in hac dilectione mea qua vos complectar, sicut et ego Patris mei præcepta servavi, et maneo in ejus dilectione qua me prosequitur. Hæc locutus sum vobis ut et ego de vobis gaudere possim, et gaudium vestrum (ex efficaci influxu amoris mei in vos) plenum fiat.

Hoc est præ ceteris præceptum meum, ut diligatis vos invicem, sicut dilexi vos. Majorem dilectionem nemo habet illa qua vitam suam profundat quis pro iis quos amat. (Talis autem mea est). Vos amici mei estis si feceritis quæ ego præcipio vobis. Jam non dicam vos servos (ut antea quandoque vos vocavi), quia servus nescit quid faciat dominus suus; vos autem dixi amicos meos, et ut tales vos tractavi, quia quaecumque cœlestis doctrinæ audiivi a Patre meo, nota feci vobis (quantum portare poteratis. Estque hæc mea in vos amicitia plane gratuita. Nam) non vos me elegistis in magistrum, sed ego elegi vos in discipulos, et constitui vos ut eatis in mundum universum, et per verba et exempla fructum salutis afferatis, et ut fructus vester maneat in vitam æternam, et ut quaecumque (ad illum fructum reportandum) petieritis Patrem per merita mea, det vobis.

Hæc mando vobis eo fine ut diligatis invicem (et sic præcipuum illud præceptum meum exsequamini. Cui mutuæ dile-

ctioni respondebit odium mundi in vos. Veruntamen) si mundus perversus vos odit, nolite mirari; scitote quoniam me priorem vobis odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret : quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Mementote, ad consolationem vestram, sermonis mei quem ego dixi vobis : Non est servus major domino suo. Si me persecuti sunt et vos persequentur. Si sermonem meum servaverunt, et vestrum servabunt (Quod quum non fecerint, neque vos id ab eis exspectetis). Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum (propterea quod vos estis discipuli mei), quia nesciunt eum qui me misit Filium suum. Quæ sane ignorantia in eis non est excusanda. Si enim non venissem in mundum per incarnationem meam, et non locutus fuisset eis, peccatum non haberent incredulitatis : nunc autem excusationem non habent de illo peccato suo. Nam qui me odit, et Patrem meum (qui unum mecum est) odit. Si miracula non fecissem inter eos (in probationem missionis meæ), qualia nemo alius fecit, peccatum incredulitatis non haberent : nunc autem et viderunt mea illa miracula, et nihilominus oderunt et me, et proinde etiam Patrem meum. Sed res ita oportebat fieri ut adimpleretur quod scriptum est in sacro eorum volumine : *Quia odio habuerunt me gratis*, sine ulla ratione. (Neque id sola Scriptura manifestat. Sed et) quum venerit Consolator, quem ego mittam vobis a Patre (uti a me procedentem) spiritum veritatis, qui a Patre Deo procedit (adeoque veracitatis est divinæ), ille etiam testimonium perhibebit de mea innocentia et divina missione (per prodigiosa opera quæ in confirmationem doctrinæ meæ patrabit), et vos demum etiam perhibebitis de me testimonium quod credi mereatur, quia ab initio vitæ meæ publicæ mecum conversamini.

Hæc locutus sum vobis ut in adversis mihi et vobis obventuris non scandalizemini in fide hæsitantes. A synagogis extorres facient vos Judæi; sed et tempus erit quo ad tantam rabiem veniet persecutio, ut quisquis interficiat vos, arbitretur se hoc ipso obsequium præstare Deo. Hæc scilicet facient vobis quia neque Patris neque mei Filii rectam habebunt notitiam. Ego vero hæc locutus sum vobis ut, quum venerit hora eorum qua

ita in vos desævire possint, reminiscamini me illas persecutiones vobis prædixisse, et inde animos ad eas sustinendas capiat. Hæc autem vobis non dixi ab initio meæ vobiscum conversationis, quia vobiscum eram et vos præsens confortare poteram. Et nunc vado ad eum qui misit me; et nemo ex vobis nunc interrogat me, Quo vadis? Sed quia hæc de persecutionibus dixi vobis, tristitia implevit corda vestra. Sed tamen, ego veritatem dico vobis : ergo credite mihi. Expedit vobis ut ego proficiscar a vobis. Si enim non abiero, Consolator (Patre ita disponente) non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos. Et quum venerit ille, vestram causam contra mundum agens, convincet mundum de peccato et de justitia et de judicio. De peccato quidem incredulitatis obstinatæ, quia qui mundi sunt non crediderunt in me; de justitia vero (et innocentia) mea, quia vado ad Patrem gloria coronandus, et jam non videbitis me in carnis meæ humilitate; de judicio vero condemnationis in Satanam prolata, quia Satan, princeps mundi, jam nunc (per mortem meam) condemnatus est.

Adhuc multa habeo vobis dicenda; sed abstineo : nam ea non potestis portare modo. Quum autem post discessum meum venerit ad vos ille Spiritus veritatis, docebit vos (id est, ecclesiam meam docentem) omnem veritatem, qualem ego vobis revelandam haberem. Non enim vos docendo loquetur a semetipso, quasi proprio nomine; sed quæcumque a me audiet loquetur, et quæ ventura sunt annuntiabit vobis. Ille gloriam meam divinam ex eo manifestabit quod de mea scientia accipiet notitiam futurorum ut ea annunciet vobis. Neque hoc miremini. Nam omnia quæ habet Pater mea sunt, adeoque et futurorum præscientia (soli Deo propria). Propterea merito dixi : quia *de meo* accipiet et annuntiabit vobis res futuras.

Modicum (aliquot horarum) fluet spatium, quo elapso, non amplius videbitis me viventem; et iterum modicum (duorum dierum) fluet spatium, quo elapso, rursus videbitis me viventem, quia ad Patrem vado (per passionem, resurrectionem et ascensionem meam). Dixerunt ergo aliqui ex discipulis ejus ad invicem (submissa voce) : Quid est hoc quod dicit nobis : - Modicum, et non videbitis me; et iterum modicum, et videbitis

me; .. et .. quia vado ad Patrem ..? Dicebant ergo : Quid est hoc, quod dicit, modicum? Nescimus quid loquatur. Cognovit autem Jesus, intima eorum perspicuens, voluisse eos se interrogare, et dixit eis : De hoc quæritis inter vos, quia dixi, Modicum, et non videbitis me; et iterum modicum, et videbitis me. En quid velim. Amen, amen dico vobis : plorabitis et flebitis vos (post mortem meam), mundus autem gaudebit (ob necem meam); vos autem contristabimini; sed tristitia vestra vertetur in gaudium (ob resurrectionem meam). Mulier quando parit, tristitiam habet, quia venit hora sua pariendi; quando autem peperit puerum, jam non meminit pressuræ parturitionis propter gaudium quod experitur quia natus est homo in mundo. Simili ratione, et vos igitur nunc quidem ob discessum meum tristitiam habetis; sed iterum videbo vos (e morte suscitatus), et tunc gaudebit cor vestrum, et deinceps gaudium illud vestrum nemo tollet a vobis.

Et illo tempore gloriosæ vitæ meæ nihil amplius interrogabitis me, quia non indigebitis. Vere dico vobis : si tunc aliquid petieritis a Patre per mea merita, dabit vobis. Hactenus nihil petiistis Patrem in nomine meo, per mea merita. Petite jam ita, et accipietis, ita ut gaudium vestrum plenum sit ob orationes plenissime exauditas.

Hæc figurato sermone locutus sum vobis. Instat autem beata hora vitæ meæ gloriosæ, quum jam nulla figura verborum utar, sed palam de Patre meo annunciabo vobis divina arcana. Illo tempore (Spiritu sancto pleni) in nomine meo rogabitis Patrem; et non dico vobis me rogaturum Patrem pro vobis (quod quidem facere soleo; sed non erit tunc necessarium) : ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis, et credidistis me a Deo exivisse; ideoque Pater sponte sua annuet petitionibus vestris. Exivi, utique, a Patre, et veni in mundum (per incarnationem meam); iterum relinquo mundum et vado ad Patrem (per mortem, resurrectionem et ascensionem meam).

Dixerunt ei discipuli : Ecce nunc palam loqueris, et nullam adhibes figuram dictionis. Nunc scimus te omnia scire, etiam abdita cordis, uti modo ostendisti, neque opus esse ut quis te interroget, quum jam in antecessum cognoscas quid interro-

gare intendat : propter hoc credimus te a Deo exivisse. Respondit Jesus : Modo creditis? At cavete : instat enim hora, jam adest, qua dispergamini unusquisque ad propria et me solum in manibus impiorum relinquatis. Quamquam, ut vere dicam, ego nunquam sum solus, quia Pater meus mecum est.

Hæc locutus sum vobis ut per me pacem consequamini et teneatis. In mundo pressuram rerum adversarum habebitis; sed, confidite : ego vici mundum (unde et vos eum vincetis).

SCHOLION DOGMATICUM.

A) **De divinitate Christi.** Dogma divinitatis Christi ejusque cum Patre consubstantialitatis egregie demonstratur ex Jo. 14. 7-11. Imo sabelliani ex illo loco dogma Trinitatis everti jactabant. -- Si enim, aiebant, *qui videt me, videt Patrem* dicit Christus : ergo Filius est Pater. -- Ad illos refellendos SS. Hilarius et Augustinus docuerunt, hæc a Christo dici ob perfectam Filii ad Patrem *similitudinem*, adeoque per ea non tolli personarum distinctionem. Hæc tamen SS. doctorum expositio admitti nequit. Nam 1) si is esset sensus verborum Christi, debuisset inter Patrem et Filium esse *similitudo sensibilis*, per quam Philippus, viso uno, potuisset et alterum agnoscere. Sed absurdum foret inter Patrem et Filium supponere similitudinem sensibilem. — 2) Christus ipse verba sua aliter explicat. Ideo, ait, *qui videt me, videt et Patrem, quia ego in Patre et Pater in me est*. Quæ de similitudine, utut perfecta, dici nequeunt. Revelatur ergo verbis illis inter Filium et Patrem vera *identitas* ratione *naturæ*, non tamen ratione *personæ*, ut volebant sabelliani. Secus enim Christus non cohereret sibi, qui toties se a Patre contradistinguit, et hoc ipso loco nostro dicit: *ad Patrem rado*. Ergo Filius est *alius* a Patre, et sic ruit sabellianus error; sed non est *aliud* a Patre, et sic statuitur *consubstantialitas* Filii cum Patre contra arianos.

B) **De Spiritu sancto.**

1) **Personalitas S. Spiritus.** Patet Christum semper loqui de eo tamquam de *persona*, eaque *distincta a Patre et a Filio*. Ipse enim -- loquetur, docebit, in memoriam revocabit res intelligi-

biles, consolabitur fideles loco Christi, testimoniumque pro eo perhibebit - : quæ omnia opera sunt, non alicujus *virtutis impersonalis* dumtaxat, sed alicujus veræ *personæ*. Deinde, - mittetur a Patre et a Filio; a Filio accipiet scientiam; loquendo doctrinam Filii non loquetur a semetipso; Christi locum occupabit apud apostolos - : distinguitur ergo et a Patre et a Filio. Talem esse verborum Christi sensum obvium ipsi unitarii fateri coguntur, sed eum explicandum dicunt per figuram dictionis. Quæ explicatio non nisi ad perditæ causæ defensionem infelicitè excogitata esse apparet.

2) **Divinitas S. Spiritus** a Christo satis innuitur, quum promittat Spiritum sanctum tamquam eum qui sui apud discipulos locum teneat, majora etiam eis dona concedat et ob cujus adventum ipsius Christi discessus eis sit exoptandus. Ergo Spiritus sanctus nihilo minor Filio; ergo Deus.

3) **Processio S. Spiritus** a Patre docetur 14, 26 et 15, 26, et a Filio 15, 26 et 16, 7, ex conceptu genuino *missionis* in divinis. Præterea processio a Filio traditur egregie 16, 13-15 ex conceptu *communicationis doctrinæ* et *scientiæ* Filii ad Spiritum sanctum. Nequit enim ab una persona divina ad aliam ulla alia communicatio excogitari nisi communicatio identicæ divinæ essentiæ. Sed in exponendo hoc argumento, omnino ostendendum est, Spiritum sanctum dici accipere ea quæ sunt Filii *non a Patre*, sed *a Filio*, et evertenda objectio quæ solet fieri ex v. 15, quasi ibi diceretur Spiritus sanctus accipere tantum *a Patre ea quæ sunt Filii*.

4) **Spiritus sancti in fideles adventuri conditio**. Quomodo 14, 15 potest poni dilectio Christi tamquam conditio accipiendi Spiritum sanctum, quum hæc ipsa dilectio et mandatorum observatio nequeant esse absque dono Spiritus sancti?

R. Apostoli tunc *mundi erant* (13, 10; 15, 3) adeoque Spiritum sanctum cum gratia sanctificante jam habebant; sed eis, ut merces eorum dilectionis in Christum, promittitur sensibilis ille cum specialibus donis conjunctus adventus Spiritus sancti. Item adventus Filii cum Patre, de quo 14, 23, intelligi potest de *gratia secunda*, gratiam primam præsupponente in illa ipsa dilectione; vel certe præsupponitur illa *dilectio incipiens* præ-

via ad justificationem impii, quæ dilectio et ipsa est ex gratia. Eam tamen Spiritus sanctus non dat ut animæ inhabitans, sed ut eam in transitu visitans. (vide Trident. sess. VI cap. 6.)

C) De justorum internis donis gratiæ.

1) Ex 15, 5 recte probatur hominis impotentia ad actus supernaturales absque influxu gratiæ Christi. Nihil tamen ibi revelatur de necessitate *concursus Dei* naturalis ad opera qualiacumque creaturarum. Agitur enim de illo influxu quem Christus habet in *fideles* sibi per fidem unitos, sicut vitis in palmites.

2) Multus est Dominus in hoc sermone, sed et S. Joannes in 1^a epistola sua, in inculcanda doctrina mutuæ *mansionis* per quam anima fidelis sanctitatem consequatur. Conceptus *mansionis* ubique dicit aliquam *adhæSIONem* seu *unionem*. Dicuntur autem sive *in* anima justa, sive *apud* eam *manere*, modo Pater cum Filio, (14, 23), modo solus Filius (15, 4. 5), modo Spiritus sanctus (14, 17). Hæc tamen *mansio*, quum sit opus ad extra, est totius SS. Trinitatis; solet autem a Patribus, post S. Paulum (Rom. 8, 11. 14. 26; 1 Cor. 3, 16; 6, 19; 2 Cor. 1, 22), specialius attribui Spiritui sancto. Est enim hæc *mansio* effectus Dei in nos amoris (Rom. 5, 5). — Manet in nobis, ait Augustinus (in Jo. 6, 57), quum sumus *templum ejus*; — id est, per specialem præsentiam et unionem ut *amantis cum amato*. — Sed et justi dicuntur *in Christo manere* (6, 57; 15, 4. 6. 7). — Manemus autem in Christo, dicit iterum Augustinus (ibid.) quum sumus *membra ejus*, — id est, mystici ejus corporis cujus Christus caput est (Rom. 12, 5; 1 Cor. 6, 15; 12, 27; Col. 1, 18). Præclare Eph. 1, 22. 23 : *Et omnia subjecit sub pedibus ejus : et ipsum dedit caput supra omnem ecclesiam, quæ est corpus ipsius, et plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur*. — Sumus autem membra ejus per fidem et dilectionem operosam (1 Jo. 2, 6. 24. 27; 3, 24; 4, 15. 16). Unde etiam apparet mansionem illam esse necessario *mutuam* inter Deum et animam.

N. B. Ex hac mansionem Spiritus sancti in anima, qua hæc deiformis efficitur, Patres græci demonstrant divinitatem Spiritus sancti; et recte quidem : qui enim animam inhabitando deificat, Deus sit oportet. Exemplo sint verba S. Cyrilli Alex. (in Jo. 14, 17) : — Quod autem divinus et non diversæ ab ipso Patre

.. et Filio substantiæ sit Spiritus, nemini sanæ mentis dubium
 .. esse puto, atque ut id credam ratio necessaria nos adiget. Si
 .. quis enim eum ex substantia Dei esse negat, quomodo crea-
 .. tura demum erit Dei particeps accepto Spiritu? Aut quomodo
 .. templa Dei nuncupabimur et erimus, si creatum aut alienige-
 .. nam Spiritum accipiamus, non autem illum qui ex Deo est?
 .. Quomodo naturæ divinæ consortes, juxta sanctorum voces, si
 .. in creaturarum numero collocatur, ac non potius ex ipsa na-
 .. tura divina procedit, qui non ut alienus per ipsam in nos per-
 .. venit, sed, ut ita dicam, qualitas veluti quædam deitatis est
 .. in nobis (ποιότης ὡς περ τις τῆς θεότητος ἐν ἡμῖν γινόμενον),
 .. et in sanctis habitat manetque semper? .. Et in Jo. 14, 18 :
 .. Quodsi ex eo quod Spiritus in nobis habitat, templa facti su-
 .. mus Dei, quomodo non ex Deo Spiritus, id est, ex substantia
 .. ejus, qui Deum in nobis habitare facit per seipsum? ..

D) De dotibus Ecclesiæ.

1) Ecclesiæ competere donum *miraculorum* constat ex 14, 12. Id promittit Christus non solos apostolos habituros sed eum qui in se crediderit. Sed et donum *prophetiæ* ei cum Spiritu sancto promitti merito concluditur ex 16, 13, quæ verba apostolis dici videntur quatenus ecclesiam docentem, vel ecclesiam universalem repræsentant (vide commentarium).

2) *Infallibilitas doctrinalis* Ecclesiæ etiam concluditur merito ex textibus ubi promittitur *Spiritus veritatis*. Promittitur enim Spiritus sanctus iis quibus ab exordio Ecclesiæ revera datus est, scilicet non solis apostolis, sed et aliis fidelibus; neque ipsis apostolis promittitur, nisi ut Ecclesiam doceant, quod et per se et per successores efficere debeant. Quum præterea ille Spiritus veritatis sit cum Ecclesia mansurus *in æternum*, sequitur donum infallibilitatis in Ecclesia nunquam deficere posse.

Est quidem hoc argumentum bonum; quum tamen non sit omnino evidens Christi illa intentio, promissiones illas suas extendendi etiam ad apostolorum successores, facilius infallibilitas Ecclesiæ probabitur ex Matth. 28, 18-20; 16. 17-19, textibus evangelii S. Joannis in confirmationem accedentibus.

E) De præambulis ad fidem.

1) Ex 15, 22. 24 probatur jugum fidei nemini imponi nisi ha-

beat solida motiva credibilitatis, qualia esse miracula declaratur. At, ubi hæc adsunt, fidem in Christum amplectendam esse, libere quidem, sed sub gravissima obligatione.

2) Ex 14. 29 et aliis locis similibus multis ostendit ipse Christus, prophetiam eventu probatam, editam in confirmationem alicujus doctrinæ, ejusdem veritatem et divinam originem demonstrare.

SCHOLION ASCETICUM.

Totus ille sermo refertus est documentis asceticis quæ in commentario exposita fuerunt. Placet hic præcipua in memoriam reducere.

1) Quanta cum fiducia orandum sit in nomine Christi seu interponendo apud Patrem merita Filii, apparet ex 14. 13. 14 et 16, 23. 24.

2) Nullam veram esse erga Christum dilectionem nisi eam quæ se per observationem mandatorum manifestet, pluries inculcat Salvator, scilicet, 14, 15. 21. 23. 24 et 15, 10.

3) Allegoria de vite et palmitibus egregie nos docet quomodo in ordine spirituali Christus agat in animas, et ipsæ vicissim ab eo agantur : omnia per Christum, nihil sine Christo. Ignis autem æterni incendium eis intimatur qui Christo inhærere noluerint (15, 1-6).

4) Justorum opera bona, ex gratiæ Christi influxu prodeuntia, vere glorificare Deum, adeoque non esse inania, multo minus peccata, contra protestantes illico probabis ex 15, 8.

5) Ad quantæ sublimitatis culmen ascendere debeat caritas christianorum in proximum, proposito exemplo suo declarat Christus 15, 12. 13.

6) Fore discipulos suos mundi persecutionibus semper et ubique obnoxios diserte prædicat Dominus : in quibus efficacissima consolationis argumenta insinuat fore exemplum ipsius Magistri et persecutionum causam (15, 18-21). - Mundum porro illum discipulos suos impetentem inexcusabilem esse ostendit 15, 22-25.

7) Nec minus in tolerandis ærumnis erigi nos debere spe futuri et æternum mansuri gaudii asserit 16, 21. 22.

CAPUT XVII.

Argumentum. Solemnis Christi oratio ad Patrem qua, ut homo, orat
1° pro se : ut ipsum Pater clarificet (1-5). — 2° pro *discipulis* : ut det eis
Pater perseverantiam in fide, præservet eos a malo et sanctificet in ve-
ritate (6-19). — 3° pro *fidelibus* credituris per verbum apostolorum (20).
— 4° pro *suis omnibus simul*, ut sint omnes unum secum et cum Patre,
et secum in æterna beatitudine olim uniantur (21-26).

Christus orat pro seipso.

1. *Hæc locutus est Jesus : et sublevatis oculis in cælum, dixit :
Pater venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet
te.* 2. *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne, quod
dedisti ei, det eis vitam æternam.* 3. *Hæc est autem vita æterna :*
Ut cognoscant te, solum Deum verum, et quem misisti Jesum
Christum. 4. *Ego te clarificavi super terram : opus consummavi,*
quod dedisti mihi ut faciam. 5. *Et nunc clarifica me tu Pater*
apud te ipsum, claritate, quam habui prius, quam mundus
esset, apud te.

V. 1. HÆC, integrum hunc sermonem, LOCUTUS EST JESUS, ET...
Sententia hebraizans, pro : *Quum hæc locutus esset Jesus, sub-*
levatis... Sermonem oratione concludit, " in quo, ait S. Tho-
mas, datur nobis exemplum, ut quos instruimus verbo, juvemus
orationum suffragio. " Cf. Col. 4, 3. — SUBLEVATIS OCULIS IN
CÆLUM (Jo. 11, 41). — Per ista erudimur, ait S. Chrysost., atten-
tionem in orationibus adhibendam, " — PATER. *Orat* ut homo:
Deum *Patrem* vocat, ut Deus — VENIT HORA passionis meæ.
quæ est glorificationis meæ ratio : — CLARIFICA me FILIUM
TUUM, humanitatem meam in consortium gloriæ tuæ exaltando.
Clarificari enim debet tamquam Filius Dei in gloria Patris con-
stitutus (Phil. 2, 6-11). — UT FILIUS TUUS CLARIFICET TE.

V. 2. Explicat Christus *modum* quo Patrem glorificet, nempe

dando vitam æternam omnibus quos dedit ipsi Pater, cujus rei a Patre accepit potestatem, siquidem (1) Pater dedit ei POTESTATEM OMNIS CARNIS, adeoque potestatem homines omnes vivificandi. Hæc ei potestas collata est cum gloria resurrectionis, juxta Ps. 2, 7. 8 et Act. 13, 33 : *Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam et possessionem tuam terminos terræ.* Cf. Matth. 28, 18. — Præterea hanc potestatem Filio dedit Pater ab æterno : pertinet enim ad divinitatem; sed et per unionem hypostaticam etiam eam Homo-Deus consecutus est. Hic vitam æternam nobis promeruit per humanitatem, eam dat per divinitatem. — S. August. bene et concinne : - Resuscita me, ut innotescas toti orbi per me. -

V. 3. Hoc loco VITA ÆTERNA hominum ostenditur esse Patris glorificatio. — HÆC EST VITA ÆTERNA, id est, vitæ æternæ *radix et ratio*, UT COGNOSCANTE... Hæc via est consequendæ vitæ æternæ : non quasi sola Patris et Filii cognitio sufficiat, sed quia cetera omnia hac cognitione nituntur. UT COGNOSCANTE TE SOLUM VERUM DEUM, ET QUEM MISISTI JESUM CHRISTUM. Græce : ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν χριστόν. Ex quo patet Christum non dicere, *solum Patrem* esse *verum Deum*, sed Patrem esse *unicum verum Deum*, per oppositionem ad falsos deos gentilium. Non ergo, quod volebant ariani, excluditur Filius, sed implicite saltem includitur, ut qui cum Patre habet identicam divinitatem. Immo Patres nonnulli (August., Ambros., Hilar., Nazianz., Athan., Cypri., citati apud Tolet.) volunt τὸ *solum verum Deum*, in textu, attributum esse utriusque, ita ut hic sit sensus : *ut cognoscant te et quem misisti Jesum Christum esse solum verum Deum* : qui sensus confirmatur ex 1 Jo. 5, 20. Hæc expositio non est improbabilis. Altera tamen (Cyrill., Chrysost., Basil., Euthym.), magis obvia, refert τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν tamquam attributum ad te (Patrem) : unde Christus Patrem *Deum* dicat per appropriationem, sicut et S. Paulus, 1 Cor. 8, 6 : *Nobis tamen unus est Deus, Pater..., et unus Dominus Jesus Christus.*

S. Chrysost. (in li. 1.) : - *Solum verum Deum* ad differentiam

(1) SICUT, καθὼς, hebraismus est pro כְּאִשֶּׁר et sonat *siquidem*, ut Rom. 1, 28; 1 Cor. 1, 6; Eph. 1, 4.

.. eorum qui dii non sunt, sic loquitur... Quid ergo? Non erit .. Deus Filius? Si vero Deus Filius, et solius Patris, palam est .. et verum esse, et ejus qui solus verus dicitur Filium. Quid .. ergo, quum dicit Paulus : *An solus ego et Barnabas?* An .. Barnabam tollit? Minime; illud enim *solus* ad aliorum differ-
.. rentiam ponitur. "

S. Cyrill. Alex. (in h. l.) : .. Dominus noster Jesus Christus, .. quum sciret cognitionem illam unius ac veri Dei conciliatri-
.. cem esse et quasi pronubam eorum quæ dicimus bonorum .. (æternorum), ipsam ait esse vitam æternam, utpote matrem et .. nutricem æternæ vitæ, in sua quodammodo virtute et natura .. causas vitæ parturientem et ad eum referentem. "

Seipsum Christus in toto contextu exhibet ut Dei Filium, adeoque in divinitate Patris suam propriam divinitatem implicite asserit; explicite autem hic se ponit cognoscendum, ut *missum a Patre Jesum Christum* (Messiam). Neque enim satis est ut cognoscant Patrem Filiumque ei consubstantialem; sed ejusdem Filii incarnati assumpta humanitas pari fide profitenda est. — De cognitione Spiritus sancti tacet : forte quia hæc a Filio incarnato revelata erat, adeoque credenda ob Filii auctoritatem.

Adverte quomodo hic se Filius designet. JESUM se vocat nomine proprio *hujus hominis*; QUEM MISISTI, divinam suam originem indicat; CHRISTUM demum se dicit ut propriam divinæ missionis suæ rationem declaret.

Quæritur quænam sit hæc *cognitio*, in qua dicitur esse vita æterna, per *fidem* an per *gloriam*.

R. 1^a sententia. (Ambros., August., Hilar., Thom. Aq., multi-que scholastici) *Cognitio visionis beatificæ*. Ideoque scholastici nonnulli hunc textum afferebant ad probandum essentiam beatitudinis cœlestis in sola intellectuali Dei visione consistere.

Rationes. 1) V. 2. : *ut... det eis vitam æternam*. Vita autem æterna quam dat Salvator est beatitas cœlestis. -- 2) Loci paralleli : 1 Jo. 3, 2 : *Scimus autem quoniam quum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est*; 1 Cor. 13, 12 : *Videmus nunc per speculum in ægminate, tunc autem facie ad faciem*.

2^a sententia. (Cyrill., Euthym., Hilar. alibi, Tol., Mald., Luc. Brug., Beelen etc.) *Cognitio per fidem.*

Rationes. 1) Jo. 3, 36 : *Qui credit in Filium habet vitam æternam*; Jo. 6, 40. — 2) Cognitio certe Christi hominis ad *essentiam* æternæ beatitudinis non pertinet. — 3) Neque eidem conceptui congrueret oppositio illa inter Deum unum *verum* et *falsos* deos. — Hæc tenenda.

V. 4. EGO TE CLARIFICAVI SUPER TERRAM, attributa tua hominibus manifestando, bonitatem præsertim et justitiam, quæ in passione mea et morte apprime elucent. — Sequitur quomodo Patrem clarificaverit : OPUS redemptionis generis humani CONSUMMAVI QUOD DEDISTI MIHI UT FACIAM. Cf. 19, 30 : *Consummatum est*; 4, 34 : *Cibus meus est ut... perficiam opus ejus.* — DEDISTI MIHI, dando mihi humanam naturam. — Hæc intellige per prolepsim dicta quoad passionem.

V. 5. ET NUNC (per prolepsim dicit sicut versu 4) CLARIFICA ME TU vicissim, PATER, APUD TEMETIPSUM *in cælo* (sicut ego tibi gloriam dedi *in terra*) CLARITATE QUAM HABUI, PRIUS QUAM MUNDUS ESSET, APUD TE, in sinu tuo ab æterno.

Nequit hæc claritas intelligi claritas divinæ naturæ : hæc enim ut *danda* Filio Dei peti nequit, quum sit ipsa divinitatis æterna essentia. Ergo postulatur *danda* Christo *ut homini*. At

Quæritur quomodo Christo-homini postuletur *danda claritas quam habuit ab æterno*.

R. 1^a sententia. (S. August., S. Thom...) *Quam habui in æterna prædestinatione, peto ut nunc meæ humanitati conferatur.* Postulare scilicet Christum sibi dandam gloriam finitam humanitati suæ ab æterno prædestinatam.

Contra est a) valde improprie dici *hominem* ab æterno aliquid habere apud Deum. — b) communis Patrum et interpretum sententia : valide enim hunc textum arianis opposuerunt ad Christi existendi æternitatem vindicandam. — et alia argumenta infra exponenda.

2^a sententia. Petitur *manifestanda* hominibus *gloria divinitatis Christi*. (Luc. Brug...).

Contra est, claritatem, de qua hic, esse debere apud Patrem.

non apud homines. — *b)* v. 24, ubi postulatur ut electi eam Christi gloriam videant in cœlo.

3^a sententia. *Communica humanitati mee in cœlis gloriam divinitatis mee, quam habui tecum ab æterno* (Tolet. etc.). Non est humanitati ejus danda hæc gloria quæ propria divinitatis est, quum hæc sit incommunicabilis; sed ejusdem *plenissima* licet finita *participatio*, quam post ascensionem Christi humanitas consequatur. Cf. Luc. 24, 26; 1 Cor. 15, 25; Phil. 2, 8. 9.

Contra est *a)* obvium sensum sonare claritatem *eandem*, non modo ejus *participationem*. — *b)* v. 24, ubi videtur referri Christi gloria *divina*, cujus *visio* debeat apostolos in æternum beatos efficere.

4^a sententia, quam sic enunciat Jansenius Gandav. (in h. l.) : „ Christum precari sibi homini omnino eandem claritatem et gloriam quam, quatenus Verbum, reipsa habuit ante mundum; non quod humanitas Christi ejus gloriæ esset capax, sed quod suæ personæ, quæ jam simul erat homo et Deus, vellet in humana etiam natura dari eam gloriam quam eatenus tantum habuit in divina natura, hoc est, ut qui hactenus solum quatenus Verbum, habuit gloriam divinitatis, jam eandem etiam haberet quatenus Verbum caro, aut quatenus homo Deus. „ Et provocat ad Phil. 2, 6-11. — Theodorus Heracleotas : „ Rogare igitur (Christum) nunc, ut ad illam gloriam a qua se exinaniverat reducat. „ Optime notat a Lapide, illam Christi hominis gloriam divinam ostendi in gloria humanæ ejus naturæ post ascensionem collatæ. Per hanc enim hic homo ostenditur esse Deus. Christus ergo *illam* per *hanc* a Patre postulat. Ita sentiunt SS. Cyrill. Alex. et Jerosolymit. (Thesauri c. 9; ita Maldon. et recentiores passim. Ita et nos.

Quæ expositio facile conciliatur cum 3., cujus tamen incommoda non incurrit,

In hæc S. Cyrillus Alex. : „ Humana rursus divinis conjungit „ (Christus), et mixta est quodammodo oratio, utraque respiciens, „ quæ nec dicentis personam ad integram potestatem et gloriam „ Deo dignam nimis evehit, nec in humanitatis statu subsidere „ prorsus sinit; sed unum quoddam ex utrisque temperat. „ ... „ Perfectis autem operibus, et dispensatione ad congruum finem

.. tendente, ad suam gloriam revertitur et veterem claritatem
 .. recipit : verumtamen ut jam adhuc hominis forma indutus, ac
 .. tamquam qui non habeat id quod petit. Omnia enim homini a
 .. Deo sunt. Tametsi enim, in quantum Deus ex Deo genitus est
 .. patre, gloriæ divinæ expers non erat, sed ignobili hoc assumpto
 .. corpore dispensationis tempore eam quodammodo contraxit,
 .. idcirco recte eam ceu revera absentem quærit, idque ut homo...
 .. Gloriam itaque suam, incarnatus nempe repetit. Neque vero
 .. hæc dicit, quod gloriæ suæ expers sit...; sed quod ipsum suum
 .. templum ad gloriam sibi perpetuo inhærentem referat, immo
 .. vero cum sua carne seipsum ad illam recipiat, propter quam
 .. ignobilitatem illam interea subiit. ..

Pro suis discipulis.

6. *Manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo. Tui erant, et mihi eos dedisti : et sermonem tuum servaverunt.* 7. *Nunc cognoverunt quia omnia, quæ dedisti mihi, abs te sunt.* 8. *Quia verba, quæ dedisti mihi, dedi eis : et ipsi acceperunt, et cognoverunt vere quia a te exivi, et crediderunt quia tu me misisti.* 9. *Ego pro eis rogo : Non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi : quia tui sunt :* 10. *Et mea omnia tua sunt, et tua mea sunt : et clarificatus sum in eis :* 11. *Et jam non sum in mundo, et hi in mundo sunt, et ego ad te venio. Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi : ut sint unum, sicut et nos.* 12. *Cum essem cum eis, ego servabam eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi, custodiri : et nemo ex eis periit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur.* 13. *Nunc autem ad te venio : et hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis.* 14. *Ego dedi eis sermonem tuum, et mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut et ego non sum de mundo.* 15. *Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos a malo.* 16. *De mundo non sunt, sicut et ego non sum de mundo.* 17. *Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est.* 18. *Sicut tu me misisti in mundum, et ego misi eos in mundum.* 19. *Et pro eis ego sanctifico meipsum : ut sint et ipsi sanctificati in veritate.*

V. 6. MANIFESTAVI NOMEN TUUM, Dei Patris creatoris et salvatoris per Filium, HOMINIBUS IIS QUOS DEDISTI MIHI DE MUNDO ex massa illa damnata (August.), e qua eos elegi, ita ut jam non sint de mundo (15, 19). — TUI ERANT æterna electione, uti et creatione; ET MIHI in carne conversanti EOS DEDISTI discipulos, ET SERMONEM TUUM, quem ego eis locutus sum, SERVAVÉRUNT fide et operibus. Pater ab æterno elegit eos et Filio suo homini dedit ut hic eos sibi in discipulos eligeret.

V. 7. NUNC, credentes in me, COGNOVERUNT QUIA OMNIA, verba et opera, QUÆ DEDISTI MIHI, ABS TE SUNT, te in me et per me loquente et operante (14, 10), adeoque hæc divina sunt. Perfectius hæc verificantur post descensum Spiritus sancti : unde possunt etiam intelligi per prolepsim dicta. Cf. 16, 30-32.

V. 8. Causa unde hoc cognoverint est, QUIA ego ex parte mea VERBA QUÆ DEDISTI MIHI, DEDI EIS, ET IPSI ex parte sua ACCEPERUNT docili aure et corde, ET consequenter COGNOVERUNT QUIA A TE EXIVI Deus de Deo, ET CREDIDERUNT QUIA TU ME per incarnationem meam MISISTI.

N. B. Quæ dicit Christus a v. 6 ad 16 sensu *consequente* intelligi possunt de omnibus fidelibus tunc in Christum credentibus et de aliis qui postea credituri essent. Sensus literalis est de solis apostolis, ut patet ex v. 12 et 17-19, ubi sermo, qui semper de iisdem procedit, exclusive apostolis convenit. Nonne ita Christus quia speciali modo in eis considerat ecclesiæ suæ fundamenta? (Bossuet).

V. 9. EGO, dilectus Filius tuus, PRO EIS ROGO te Patrem Deum. Quid roget, dicet infra. — NON PRO MUNDO ROGO. Hoc non dicit Dominus absolute : nemo enim quantumvis perversus excluditur ab oratione illius qui pro crucifigentibus se rogavit veniam et pro omnibus mortuus est. Sed *tunc* non rogat pro mundo incredulo, sed pro *fidelibus* in se credentibus, pro quibus scilicet ea rogat, quæ mundus, id est societas impiorum, nequit accipere. Vide v. 11. 13. 15. 17. 19. — Si pro mundo rogaret, pro eo peteret pœnitentiam et fidem... — Sunt qui velint Christum hic loqui de oratione sua *efficaci*, qualem non faceret unquam pro mundo, qua tali, quippe qui totus in maligno positus omnem gratiam obstinate respuit. Minus placet. — SED PRO IIS QUOS

DEDISTI MIHI per fidem, QUIA TEI SUNT. En motivum cur possit eos cum plena fiducia Patri commendare.

V. 10. ET MEA OMNIA TUA SUNT : unde et discipuli *mei* pariter *tui*; ET TUA MEA SUNT : unde qui *tui* sunt eo ipso sunt *mei*; ET CLARIFICATUS SUM IN EIS, quatenus crediderunt me Filium tuum a te missum, quæ *mea* gloria similiter *tua* est. Æquissime ergo *te* pro iis rogo, quorum non minus *te* quam *me* oportet esse sollicitum. Tales erunt apostoli præcipue post acceptum Spiritum sanctum. — His simul verbis Christus iterum suam cum Patre consubstantialitatem affirmat. Quæ enim mera creatura absque impia blasphemia hoc modo Deum alloqui auderet?

V. 11. ET JAM, qua homo, NON SUM (brevis non ero) IN MUNDO, in terra, ET HI IN MUNDO SUNT, ET EGO AD TE VENIO. Ero igitur ego corporaliter ab eis avulsus. Ideo eos tibi commendo. — PATER SANCTE (sanctum invocat, quia sanctitatem præcipue pro discipulis petit), SERVA EOS IN NOMINE TUO, QUOS DEDISTI MIHI.

Quæritur hic de *vera lectione*, utrum $\epsilon\omega\varsigma$ vel $\tilde{\epsilon}\tilde{\epsilon}\delta\omega\alpha\alpha\varsigma$ $\mu\omicron\iota$. Item v. 12.

R. Versiculo 11 legunt $\epsilon\omega\varsigma$ codices aliqui Italæ, Vulgata, versiones goth., copt., syriaca posterior, æthiopica; Patres : Athan., August., Leo, Epiphanius. — Legunt $\tilde{\epsilon}$ codices unciales vix non omnes, inter quos \aleph , A, B, C, alique codices plerique. SS. Athanasius et Cyrillus, Alex.

Versiculo 12 fere omnes auctoritates sunt pro $\epsilon\omega\varsigma$; legunt tamen $\tilde{\epsilon}$ codices B, C additum prima manu, L, versio coptica, sahidica. Item S. Cyrillus, Alex. - \aleph omittit cum $\delta\epsilon\delta\omega\alpha\alpha\varsigma$ $\mu\omicron\iota$.

Vix non certum est S. Joannem non scripsisse $\epsilon\omega\varsigma$ in uno versiculo, $\tilde{\epsilon}$ in altero. Quid scripserit, non liquet.

IN NOMINE TUO, id est, *tua virtute et gratia*; vel, juxta alios, *in confessione nominis, veritatis tuæ* quam ego eis revelavi. Illic alter sensus preferendus si legitur $\tilde{\epsilon}$ $\delta\epsilon\delta\omega\alpha\alpha\varsigma$. — UT SINT UNUM SICUT ET NOS. Comparatio est, cujus alterum membrum patet, SICUT ET NOS : unitate divinæ naturæ in Patre et Filio identicæ. Quæ unitas quum sit incommunicabilis, jam apparet comparationis rationem esse tantum analogicam : hoc tamen comparatio ista importat, peti pro discipulis unitatem quæ inter homines possit esse perfectissima, eamque supernaturalem. Pe-

titur unitas *intellectus* seu *fidei*, et *voluntatis* seu *caritatis mutuae supernaturalis*, eaque unitas non solum inter individuos, sed *unitas Ecclesiae socialis* quæ in perfecta pastorum et ovium *subordinatione* consistat. — Triplex hæc unitas eminenter in SS. Trinitate invenitur.

V. 12. Pergit Christus mentem orationis suæ evolvere, idque propter adstantes discipulos. QUUM ESSEM CUM EIS, EGO ipse SERVABAM EOS IN NOMINE TUO, QUOS DEDISTI MIHI, in confessione nominis tui, vel pro te, ut tuus legatus. Et quidem fidelissime munere hoc meo functus sum : siquidem QUOS DEDISTI MIHI CUSTODIVI, ET NEMO EX EIS PERIIT perditione animæ per mortem in peccato, vel certe perditione per mortem corporis simul et animæ (Luc. Br.), NISI FILIUS PERDITIONIS, Judas Iscariotes, filius perditionis per hebraismum dictus quia seipsum ultro in perditionem devoverat. — Ille non periit ob incuriam meam, sed UT SCRIPTURA IMPLEATUR quæ ejus perditionem infallibili oraculo prædixerat. Igitur *Pater* ipse olim ejus perditionem prædixerat eventuram (Ps. 108, 8; etc.). Unde eadem *Filio* non poterat imputari. Potuisset quidem Christus absolute etiam Judam servare, majores ei gratias conferendo etc.; at simpliciter non potuit ob *voluntatem Patris* Judæ perniciem permittentem, quam permissionem Pater in vaticinio declaraverat. — Observa (cum Bossuetio) particulam NISI resolvendam esse in *solummodo*, ita ut hic sit sensus : *Quos dedisti mihi custodiri omnes, et nemo ex eis periit; sed solummodo periit filius perditionis*. Judas non fuit Christo a Patre datus donatione perfecta et perpetua, neque a Christo conservatus, quia conservari noluit. Idipsum explicat Christus ipse, ubi dicit : *Quos dedisti mihi non perdidisti ex eis quemquam* (Jo. 18, 9). De tali usu particulæ *nisi* cf. Matth. 24, 36; Marc. 13, 32; Gal. 2, 16.

V. 13. NUNC AUTEM ab eis discedo et AD TE VENIO, ET HÆC verba orationis, pro eis ad te summa fiducia habitæ, LOQUOR IN MUNDO, adhucdum in eo positus, UT HABEANT GAUDIUM MEUM, quo ob unionem perfectam eorum de eis gaudeam, IMPLETUM IN SEMETIPSIS. Motivum impetrandi efficacissimum! Nihil enim potest esse Patri optatius quam si plenum possit dilecto Filio suo gaudium procurare. Cf. comment. in 15, 11.

V. 14. EGO DEDI EIS SERMONEM TUUM, ET MUNDUS EOS ODIO HABUIT. Novum motivum impetrandi : odium quo apostolos etc. prosequetur mundus, QUIA servantes sermonem Patris NON SUNT DE MUNDO. Vide ad 15, 18. 19.

V. 15. NON ROGO UT statim per mortem sanctam TOLLAS EOS DE MUNDO, sed ut in medio mundo constitutos SERVES EOS A MALO spirituali, peccato, vel accuratius : ἐκ τοῦ πονηροῦ, *a maligno personali, a diabolo*, principe mundi.

V. 16. DE MUNDO NON SUNT, SICUT ET EGO NON SUM DE MUNDO. Incipit nova petitio, quacum cohæret versus hic tamquam exprimens motivum : DE MUNDO NON SUNT ... ideo *sanctifica eos*...

V. 17. SANCTIFICA EOS IN VERITATE. SERMO TUUS VERITAS EST. In græco recepto legitur ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου, pro qua lectione sunt documenta numero plura. At codices præstantissimi habent ut Vulgata (vide Tischendorf, edit. 8^a.) — Nota etiam græce ὁ λόγος ὁ σὸς ἀληθεὶς ἐστίν, sine articulo.

Quæritur 1° quid significet *in veritate*.

R. 1^a sententia. IN VERITATE sumendum adverbialiter : *vere, perfecte*.

Contra est, statim sequi : *Sermo tuus veritas est*.

2^a sententia. *In veritate Novi Testamenti, non in figuris Veteris Testamenti.*

Contra est, nullam hic fieri ad utrumque fœdus allusionem, et statim sensum per sequentia determinari.

3^a sententia. *In doctrina veritatis quam eis nomine tui tradidi.* Sunt enim synonyma hic *veritas* et *sermo tuus*. Et statim v. 18° sermo est de *missione apostolorum*. — Hæc tenenda nobis videtur.

Quæritur 2° quid hic significet *sanctificare*.

R. 1^a sententia. *Interna animæ sanctitate donare.* Ita SS. Cyrill., August., Chrysost. (qui et aliam probat), Thom. Aq. etc. Est enim, aiunt, hæc significatio consueta in N. T. Cf. Rom. 15, 16; 1 Cor. 6, 11; 7, 14; Eph. 5, 26. 27; 1 Jo. 3, 3.

Contra est contexta oratio. Quid enim ad hæc v. 18? Agitur enim in eo de *missione apostolorum*. — Quid v. 19? Quomodo enim se sanctificavit Christus qui ab incarnationis instanti habuit plenitudinem sanctitatis? — Affirmatio demum de consueta

in N. T. significatione vocis ἀγιάζειν ad trutinam revocanda esset.

2^a sententia. (S. Chrysost., Tol., Luc. Brug., Maldon., Hengstenberg, etc.) *Segregare et consecrare in ministerium aliquod sanctum.* Ita passim in V. T. (vide comment. in Jo. 10, 36). Unde sic S. Chrysost. : - Segrega eos verbo et prædicationi. - Qui sensus apprimè convenit contextæ orationi. Sic petit Christus ut Pater apostolos, a mundo (cujus non erant) segregatos, idoneos faciat et consecret evangelicæ doctrinæ prædicandæ ministros, sicque confirmet in eis missionem quam ipse Filius eis dedit (v. 18).

V. 18. SICUT TU ME MISISTI IN MUNDUM, ut per doctrinæ et gratiæ dispensationem animas salvarem etc., ita ET EGO IPSE MISE EOS IN MUNDUM, ad idem opus similibus mediis promovendum. Cf. Jo. 20, 21.

V. 19. ET PRO EIS, ut eis talem consecrationem obtineam, EGO SANCTIFICO MEIPSUM, meipsum consecro hostiam sacrificio immolandam, ut per merita mortis meæ SINT ET IPSI SANCTIFICATI IN VERITATE. - S. Chrysost. : - Quid est, sanctifico meipsum? - Offero tibi sacrificium. Sacrificio vero omnia sancta dicuntur, - et proprie sancta quæ Deo consecrata sunt. - — In hoc igitur versu VOX SANCTIFICARE bis occurrens sumitur quidem eodem sensu generico at non specifico.

S. Cyrill. duas proponit expositiones, nostram et, *Ego propter eos sancto Spiritu sanctifico humanitatem meam.*

S. Thomas τὸ *sanctifico meipsum* exponit : *carnem pro eis assumo*, cui per unionem hypostaticam communico plenitudinem sanctitatis. — Est longius quæsitum.

Maldonatus hic videt allusionem ad sacrificia, quæ sacerdotes in suam consecrationem offerre debebant. Tale sacrificium Christus seipsum suis præbet. - Satis placet, quamvis forte subtilius sit inventum.

Pro credituris in se.

20. *Non pro eis autem rogo tantum, sed et pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me :*

V. 20. Nunc oratio pro fidelibus omnibus. NON PRO EIS apostolis TANTUM ROGO, SED ET PRO EIS QUI CREDITURI SUNT PER VERBUM EORUM et successorum eorum IN ME.

Pro suis omnibus simul.

21. *Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint : ut credat mundus, quia tu me misisti.* 22. *Et ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis : ut sint unum, sicut et nos unum sumus.* 23. *Ego in eis, et tu in me : ut sint consummati in unum : et cognoscat mundus, quia tu me misisti. et dilexisti eos, sicut et me dilexisti.* 24. *Pater, quos dedisti mihi. volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum : ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi : quia dilexisti me ante constitutionem mundi.* 25. *Pater juste, mundus te non cognovit : ego autem te cognovi : et hi cognoverunt, quia tu me misisti.* 26. *Et notum feci eis nomen tuum, et notum faciam : ut dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit, et ego in ipsis.*

V. 21. UT OMNES UNUM SINT. En quod petit pro *omnibus*, sicut supra (v. 11) idipsum petivit pro apostolis. — SICUT TU PATER IN ME ET EGO IN TE unius divinæ substantiæ identitate unimur, UT ET IPSI similiter per veram aliquam participationem analogam IN NOBIS UNUM SINT. Quomodo autem? Respondet S. Chrysostomus : secundum animam per unionem omnium cum uno Spiritu sancto inhabitante et deificante; secundum corpus, per unionem omnium corporum cum corpore Christi eucharistico. Unio autem cum Christo eo ipso est cum Patre : ideo dicit, IN NOBIS. Vera hæc expositio; addo tamen : hæc duplex unio supponit unionem fidei, caritatis et subordinationis, quam procul dubio Christus hic petit etiam pro omnibus membris ecclesiæ suæ. — UT VIDENTO hanc unionem mirabilem, CREDAT MUNDUS, quantumvis perversus, QUIA TU ME MISISTI, quum in morali hoc miraculo digitum Dei nequeat non agnoscere.

V. 22. ET EGO CLARITATEM, QUAM DEDISTI MIHI, DEDI EIS, ...

Quæritur qualis sit intelligenda hæc *claritas*.

R. 1^a sententia. (S. Chrysost., Euthym. etc.) *Donum miracu-*

lorum et mira animorum concordia. Hæc enim duo efficax erant fidei confirmandæ argumentum, juxta v. 23.

Contra est : a) Donum miraculorum non ordinatur ad uniendo apostolos, et sic non verificatur *UT SINT UNUM SICUT ET NOS.* — b) Animorum concordiam Christus pro eis petivit *a Patre*; non igitur censetur eam *per se* jam donasse. Cf. v. 11. 20.

2^a sententia. *Gloria divinæ filiationis*, quam Pater dedit Christo per naturalem generationem. Christus justis per adoptionem.

Rationes. 1) Ita Jo. 1, 12 : *dedit eis potestatem filios Dei fieri.* — 2) Consonat Jo. 17, 5. 24, ubi de claritate divinitatis Christi. — 3) Hæc divina filiatione revera arctissime uniuntur justi inter se, participando unam divinam Filii naturam; et hæc potestas per quam Christus suis divinam adoptionem tribuit mundo demonstrat eum a Deo missum, eumque et nos a Patre summe dilectos, juxta 1 Jo. 3, 1 : *Videte qualem caritatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus.*

Ita S. Ambros. (De Fide 4), Jansen. Gand. etc. — Habet solidam probabilitatem.

3^a sententia. (SS. August., Thom. Aq. etc.) *Gloria humanitatis Christi* a Christo fidelibus olim communicanda.

Ratio est v. 24, ubi S. August. intelligit claritatem Christo homini datam ab æterno per prædestinationem.

Contra est, a) hanc gloriam neque esse directe ad unionem discipulorum in terris ordinatam neque argumentum mundo pro divina Christi missione. — b) sic v. 24^{am} non esse nisi explicationem 22ⁱ; atqui tamen v. 24° petit dari claritatem *a Patre.*

4^a sententia. *Gloria divinitatis*, quam Christus paulo ante discipulis suis communicavit *dando eis SS. Eucharistiam.* — Sic enim eandem carnem suam carni fidelium univit, et per eandem eis divinitatem suam univit, unde omnes in Christo excellentissime inter se uniantur.

Rationes. 1) Obvium omnino erat ut Christus, loquens de unionem discipulorum secum, commemoraret sacramentum illud unionis perfectissimæ quod modo instituerat. — 2) 1 Cor. 10, 16. 17 : *Calix benedictionis... Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui de uno pane participamus.*

— 3) Jo. 6. 57 : *in me manet, et ego in eo.* — 4) Hoc ipsum sacramentum argumentum est divinæ Christi missionis, sed et amoris Patris in nos : a Patre enim accepit Filius divinitatem suam quam dedit nobis. — 5) V. 24° in illa sententia eodem sensu ac v. 22° venit CLARITAS. — Ita SS. Cyrill., Hilar. : Leont., Tol., Luc. Brug., Beelen. — Hæc nobis præplacet.

UT SINT UNUM inter se per communicationem divinitatis meæ, SICUT ET NOS, sicut tecum unus sum per divinitatis ejusdem communicationem. — Patet *ὅτι sicut* analogice tantum quamvis excellentissime in SS. Eucharistia verificari.

Præclare de his S. Cyrillus Alex. (in h. l. : — Atque, ut brevius dicam, et clarius, sibi ipsi datum esse ait Unigenitus quod datum est suæ carni : datum autem omnino a Patre per ipsum in Spiritu. Modus enim unionis cum Deo aliam viam non habet... Hanc ergo quæ data est mihi, inquit, abs te, o Pater, gratiam et gloriam, ut nimirum unum tecum sim, dedi eis, ut sint unum sicut nos unum sumus. Unimur enim inter nos iis modis quos prius diximus; unimur et Deo. Quo pacto vero, Dominus clarissime nobis exposuit, suæque doctrinæ utilitatem patefaciens : *Ego, inquit, in eis, et tu in me, ut sint consummati in unum.* Est enim in nobis Filius, corporaliter quidem, ut homo, nobiscum commistus et unitus per eulogiam mysticam; spiritualiter autem ut Deus, sui Spiritus virtute et gratia spiritum qui in nobis est instaurans in novitatem vitæ, et divinæ suæ naturæ consortes faciens. —

V. 23. EGO IN EIS unione divinitatis, mediante corporis mei sacramento, ET (sicut) TU IN ME identica divinitatis substantia, ET ita sint CONSUMMATI IN UNUM, ut ad perfectissimam unionem promoveantur, ET COGNOSCAT per fidem MUNDO ex mirabili illa sacramentali unione fidelium, QUIA TU ME MISISTI Deum de Deo, ET DILEXISTI EOS, SICUT ET ME DILEXISTI, elucente illa simili dilectione in ejusdem et Filio et fidelibus divinitatis communicatione (licet non eodem modo fiat hæc communicatio). Cf. Jo. 3, 35, et commentarium.

V. 24. Ultima petitio pro discipulis, ut æternæ gloriæ Christi fiant participes in cœlis. PATER VOLO (oro, vide Marc. 6, 25: 10, 35). UT UBI SUM EGO ab æterno quoad divinitatem, post

ascensionem quoad humanitatem, ET ILLI SINT MECUM post vitam eorum mortalem, UT VIDEANT facie ad faciem CLARITATEM MEAM, gloriam divinitatis meæ, QUAM DEDISTI MIHI æterna generatione (et humanitati meæ communicaveris), QUIA in illa ipsa generatione DILEXISTI ME ANTE CONSTITUTIONEM MUNDI a tota æternitate. — Ita exponimus juxta v. 5 et 5, 20.

Alii volunt hanc claritatem esse humanitatis Christi quam ei contulit Pater ob dilectionem qua ab æterno Christum hominem prævenit. — Minus placet, quum ob prædictum parallelismum cum v. 5 et 5, 20, tum quia Christus videtur hic pro suis petere beatificam divinitatis visionem ut culmen bonorum.

V. 25. 26. Postulatam beatitatem nunc Patri ostendit esse *justum* et sibi et apostolis præmium. *Sibi* : quia NOTUM FECI EIS NOMEN TUUM ET magis etiam NOTUM FACIAM, per Spiritum sanctum etc. — *Apostolis* : quia in media mundi incredulitate COGNOVERUNT QUIA TU ME MISISTI. — UT DILECTIO QUA DILEXISTI ME, IN IPSIS SIT, ad eos quodammodo transeat; manifestetur autem per dona eximia gratiæ, ET EGO IN IPSIS per intimam divinitatis præsentiam et perenne gratiæ auxilium jugiter permaneam.

APPENDIX.

Paraphrasis exegetica Jo. XVII.

Quum hæc locutus esset Jesus, sublevatis oculis in cælum, dixit : Pater venit hora (a tota æternitate prædefinita) : clarifica Filium tuum, ut ipse Filius tuus clarificet te (hoc scilicet modo) : Dedisti enim ei potestatem in humanum genus universum, ut omnibus quos dedisti ipsi, (per mortem suam) conferat vitam æternam (qua eis conferenda gloriam tuam procuret). Hæc est autem hujus vitæ æternæ obtinendæ ratio ut cognoscant te, secus ac falsa numina, solum verum Deum, et quem misisti Jesum, Messiam esse credant.

Ego te clarificavi super terram : opus enim consummavi (redemptionis humanæ) quod mihi faciendum dederas. Et nunc etiam tu Pater clarifica me, conferendo humanitati meæ ut in ea refulgeat gloria illa quam habui, qua Deus, in sinu tuo priusquam mundus fieret, ab æterno.

Manifestavi nomen tuum (attributa tua et doctrinam tuam) hominibus quos dedisti mihi de mundo perverso extractos. Tui erant et mihi eos dedisti discipulos : et sermonem tuum per me eis annunciatum servaverunt. Nunc cognoverunt omnia quæ dedisti mihi esse a te. Nam verba quæ dedisti mihi eloquenda, ego dedi eis; et ipsi acceperunt, et crediderunt te misisse me. Ego pro eis oro te : non pro mundo perverso (nunc) oro, sed pro his quos dedisti mihi discipulos, quia tui sunt. Sicut mea omnia tua sunt et tua mea sunt; et clarificatus sum per ipsos (in me credentes).

Et jam mox non ero in mundo vita temporali fruens, et hi in mundo sunt, et ego per ascensionem in cœlum ad te venio. Pater sancte, (postquam ego abiero), serva eos in confessione nominis tui quos dedisti mihi : ut sint inter se unum sicut et nos. Quamdiu eram cum eis *ego* servabam eos in confessione nominis tui. Quos dedisti mihi custodivi (ab omni pernicie) et nemo ex iis periit, sed periit solummodo (Judas) qui perditioni (ob culpam suam) debebatur. (Neque ejus perditio incuriæ meæ adscribenda est. Nam perire ille debebat) ut Scriptura impleretur quæ ejus perditionem prædixerat. Nunc autem ad te venio : et hæc loquor in mundo adhuc constitutus, ut habeant in se unde plene de eis gaudeam. Ego dedi eis sermonem tuum, et mundus perversus eos odio habuit, quia non pertinent ad mundum, sicut et ego ad mundum non pertineo. Non rogo ut per mortem tollas eos de mundo sed ut serves eos ab hoste maligno. De mundo non sunt sicut et ego non sum de mundo. Consecra eos tibi in munere prædicandæ veritatis, quæ veritas est sermo tuæ doctrinæ. Sicut tu me misisti in mundum, ita et ego misi eos in mundum; et pro eis meipsum in victimam devoveo, ut sint et ipsi in veritate credenda et prædicanda inviolabiliter consecrati.

Non pro eis, discipulis hisce meis, rogo tantum, sed et pro eis qui credituri sunt per verbum prædicationis eorum in me. Ut omnes unum sint (intellectu, voluntate, subordinatione) sicut tu, Pater, in me es et ego in te, ut et ipsi in nobis uniti unum sint : ut credat mundus te misisse me (videndo hanc mirabilem ecclesiæ meæ unitatem).

Et ego claritatem (divinitatem) quam (per æternam generatio-

nem) dedisti mihi, dedi eis (per sacramentum corporis et sanguinis mei eis traditum), ut sint unum sicut et nos unum sumus : ego in eis et tu in me, ut unionem habeant ad omnem perfectionis apicem consummatam : ut cognoscat mundus quia tu me misisti, et dilexisti eos sicut et me dilexisti.

Pater, volo ut ii quos dedisti mihi ibi sint mecum ubi ego sum in cœlesti beatitudine : ut videant claritatem divinitatis meæ, quam dedisti mihi ante constitutionem mundi, quia dilexisti me ab æterno.

Pater juste, unicuique juxta merita rependens, mundus perversus te non cognovit : ego autem te cognovi, et hi cognoverunt quia tu me misisti ; et ego porro notum feci eis nomen tuum, attributa tua et doctrinam, et deinceps etiam notum faciam, ut dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit (ceu præmium fidelitatis), et ego in ipsis (per intimam cum eis unionem et gratiæ præsens auxilium).

SCHOLION DOGMATICUM.

A) Pro *divinitate Christi* argumenta præbent v. 5. 21. 24. V. 5º et 24º, ex æternitate existendi probatur Christus esse supra omnem creaturam adeoque Deus. Nam hæc æternitas in Veteri Testamento habebatur ut attributum divinitatis. — V. 21 consubstantialitatis dogma confirmat.

B) Pro *unitate, ut est nota Ecclesie*, recte afferuntur v. 11. 21. 22. 23. Vult enim Christus ut ex illa unitate credat mundus divinam suam missionem. Et nulla ratio est dubitandi quin eam unitatem pro fidelibus suis petierit oratione efficaci, non secus ac pro eis efficaciter petiit cœlestem gloriam v. 24º. — Tandem quum illa unitas debeat analogice repræsentare unionem inter Patrem et Filium adeoque esse perfectissima, sequitur inter fideles debere esse unitatem intellectuum per fidem, voluntatum per caritatem, ordinis seu regiminis per debitam subordinationem. Patet autem unitatem fidei et regiminis existere absque miraculo non posse sine *principio unitatis* in docendo et regendo, a Christo stabilito. Oportet ergo (quod ex aliis fontibus

directe et clare probatur) ut sit in Ecclesia docendi et regendi legitima auctoritas suprema, omnia ad unitatem dirigens.

C) Ejusdem docendi auctoritatem *infallibilem esse*, nobis videtur posse confirmari ex v. 17-19, ubi petitur a Christo, ut apostoli, quos misit sicut ipsum misit Pater, sint *sanctificati in veritate*, id est, *in doctrina divina*. -- Dico *confirmari*: nam *missio* prædicandi veritatem verba Christi aliquousque posset verificare. Vix tamen videtur proportio inter apostolorum meram missionem et inter mortem quam Christus pertulit (v. 19) ut eis obtineret illam in veritate sanctificationem. -- Digna vero proportio est si donum infallibilitatis pro eis rogari admittitur.

D) Pro *universalitate redemptionis* argumento est v. 2, ubi Christo data dicitur potestas super omnes homines, *ut det eis*, omnibus scilicet, *vitam æternam*.

CAPUT XVIII.

Argumentum. Jesus cum discipulis suis tendit in hortum olivarum, ubi se sponte tradit turbæ armatæ a Juda ductæ, quam tamen antea verbo prostraverat (1-7). — Petrum volentem Magistrum gladio tueri prohibet, et turbæ interdicit ne discipulis manus injiciat (8-11) — Jesus vinctus ducitur ad Annam : prima negatio Petri (12-18). — Deinde ductus ad Caipham, ab illo pontifice interrogatus alapa cæditur. Altera et tertia negatio Petri (19-27). — Ducitur ad Pilatum, qui accusatores primum remittit (28-32); deinde tamen Jesum interrogat et innoxium pronunciat (33-38). — Barabbæ Christus a populo postponitur (39-40).

Jesus se tradit inimicis.

1. *Hæc cum dixisset Jesus, egressus est cum discipulis suis trans Torrentem Cedron, ubi erat hortus, in quem introivit ipse, et discipuli ejus.* 2. *Sciebat autem et Judas, qui tradebat eum, locum : quia frequenter Jesus convenerat illuc cum discipulis suis.* 3. *Judas ergo cum accepisset cohortem, et a Pontificibus, et Phariseis ministros, venit illuc cum laternis, et facibus, et armis.* 4. *Jesus itaque sciens omnia, quæ ventura erant super eum, processit, et dixit eis : Quem quæritis?* 5. *Responderunt ei : Jesum Nazarenum. Dicit eis Jesus : Ego sum. Stabat autem et Judas, qui tradebat eum, cum ipsis.* 6. *Ut ergo dixit eis : Ego sum : abierunt retrorsum, et ceciderunt in terram.* 7. *Iterum ergo interrogavit eos : Quem quæritis? Illi autem dixerunt : Jesum Nazarenum.*

V. 1. HÆC QUUM DIXISSET JESUS, EGRESSUS EST civitate : Christus enim (ut probabilius opinamur) inter eundum a cœnaculo ad hortum pronunciaverat partem sermonis capitibus XV et XVI contentam (vide commentarium ad 14, 31 et 15, 1); quum autem pervenisset ad torrentem Cedron, qui ibi secundum urbis pa-

rietes fluebat, censendus est cum discipulis suis paululum substitisse ut orationem capitis XVII ad Patrem funderet, qua terminata, transeundo torrentem civitate egressus est.

— TRANS TORRENTEM CEDRON. In græco recepto : πέρχων τοῦ χειμάρρου τῶν κέδρων, *trans torrentem cedrorum*. Aliqui tantum codices habent τῶν κέδρων. Nihil tamen dubitandum quin S. Joannes scripserit τῶν κέδρων vel κέδρων. Noverat enim nomen hebraicum, in V. T. sæpe occurrens, כְּרִיתִי, *turbidus*. — Dicitur græce χεῖμαρρος, id est, *hieme fluens*. Æstivo quippe tempore siccus erat. Ita Gulielmus Tyrius. — Cur speciatim ille transitus hic notatur? Probabiliter ob 2 Sam. 15, 23, ubi David fugit ante Absalom et typum Christi passuri gessit. — UBI ERAT HORTUS. in villa Gethsemani (גֶּתְשֶׁמַנִּי, *gath-schemanî, cupa olei*). Hæc villa sita erat ad montem olivarum (Luc. 22, 39) ex parte orientali civitatis. — Jesus procul dubio possessore hujus prædii familiariter utebatur, vel certe hortus erat publicus.

V. 2. FREQUENTER CONVENERAT ILLUC, ultimis præsertim diebus. Cf. Marc. 11, 11, 19; Luc. 21, 37, ubi referunt Jesum solitum tunc fuisse noctes agere Bethaniæ in monte olivarum.

V. 3. COHORTEM, τὴν συνέχων, quam ducebat tribunus, ὁ χιλιάρχος (v. 12), ergo e militibus romanis bene multis constantem, quæ, si qua pro Jesu oriretur populi seditio, vim vi repellere posset (1)... MINISTROS, ὑπηρέτας, puta e custodia templi etc. — CUM LATERNIS..., quamvis esset plenilunium, ut vel in abditis locis Jesum invenirent.

V. 4. JESUS ITAQUE SCIENS, id est, quamvis sciret. Quod sedulo notat Joannes, quum ad argumentum divinæ scientiæ Jesu tum ut constaret eum sponte passionem suam obiisse. — PROCESSIT, post acceptum Judæ osculum. Judas enim antecedebat eos (Luc. 22, 47). Jesus nedum fugeret, PROCESSIT, ET DIXIT EIS : QUEM QUERITIS? Interrogat ut occasionem præbeat τῷ *Ego sum*. Hæc interrogatio non supponit eos non percepisse signum datum a proditore. Viderant quidem; sed vel Christi procedentis

(1) Cohors erat prætoria, qualis usque ad 600 capita numerare solebat. Ejus magnam certe partem in hortum convenisse merito concluditur ex eo quod ipse χιλιάρχος ibi aderat imperans.

majestate vel ejusdem omnipotenti voluntate prohibebantur quominus illico in eum irruerent.

V. 5. STABAT... JUDAS... CUM IPSIS, post osculum statim ad eos reversus.

V. 6. ABIERUNT RETRORSUM, ac si ab adversario in pectore percussi essent, ET CECIDERUNT supini IN TERRAM. Judas sane cum ipsis. — Ratio hujus prodigii duplex : ut inimicis gratiam pœnitentiæ præberet, et eis palam faceret Christus ipsos nihil in se posse nisi quatenus permitteret.

Suos tuetur, Petrum corripit.

8. *Respondit Jesus : Dixi vobis, quia ego sum : si ergo me quæritis, sinite hos abire.* 9. *Ut impleretur sermo, quem dixit : Quia quos dedisti mihi, non perdiidi ex eis quemquam.* 10. *Simon ergo Petrus habens gladium eduxit eum : et percussit pontificis servum : et abscidit auriculam ejus dexteram. Erat autem nomen servo Malchus.* 11. *Dixit ergo Jesus Petro : Mitte gladium tuum in vaginam. Calicem, quem dedit mihi Pater, non bibam illum?*

V. 8. Dum se inimicis suis tradit Jesus, efficaci verbo jubet eos ne discipulos tangant.

V. 9. SERMO ILLE (17, 12) est de morte animæ, a qua præservat discipulos, non sinendo eos comprehendi. Comprehensi enim, facile in peccatum incidissent. — Lucas Brug. existimat Christum locutum de morte utraque, quod etiam admitti potest. — At Christum ad Patrem dixisse de morte animæ, et evangelistam ad mortem corporis accommodasse, merito rejicitur.

V. 10. SIMON ERGO PETRUS... Solus Joannes eum nominat. Synoptici nomen tacent, forte quia Petrus, quando scribebant, nondum obierat. — A solo etiam Joanne datur nomen servi *Malchus* (מלך, *rex*); quem solus utique videtur cognovisse, quippe qui esset notus pontifici (v. 15).

V. 11. ... CALICEM QUEM DEDIT MIHI PATER... Metaphora est Hebræis usitata : Pater familias ad mensam calicem domesticis suis propinabat. Interrogatio est admirantis, et enunciantis se ad passionem ire ut obediat Patri.

Jesus apud Annam.

12. Cohors ergo, et tribunus, et ministri Judæorum comprehenderunt Jesum, et ligaverunt eum : 13. Et adduxerunt eum ad Annam primum, erat enim socer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius. 14. Erat autem Caiphas, qui consilium dederat Judæis : Quia expedit, unum hominem mori pro populo. 15. Sequebatur autem Jesum Simon Petrus, et alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, et introivit cum Jesu in atrium pontificis. 16. Petrus autem stabat ad ostium foris. Exiit ergo discipulus alius, qui erat notus pontifici, et dixit ostiariæ : et introduxit Petrum. 17. Dixit ergo Petro ancilla ostiaria : Numquid et tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille : Non sum. 18. Stabant autem servi, et ministri ad prunas, quia frigus erat, et calefaciebant se : erat autem cum eis et Petrus stans, et calefaciens se.

V. 12. TRIBUNUS, ὁ ἡγεμὼν, is qui præerat omnibus militibus romanis arcem Antoniam occupantibus. — ET MINISTRI JUDÆORUM, qui et ipsi adjuvabant, COMPREHENDERUNT JESUM.

V. 13. ET ADDUXERUNT EUM AD ANNAM PRIMUM. Solus Joannes hoc habet. τὸ PRIMUM satis insinuat, eos deinde Jesum adduxisse ad Caiphæ, quod ex Synopticis notum erat et hic ideo a Joanne dici non debebat. — Datur autem ratio cur Jesum duxerint ad Annam. ERAT ENIM SOCER CAIPHÆ, QUI ERAT PONTIFEX ANNI ILLIUS, et, qua talis, erat Annas vir in ordine sacerdotali auctoritate præcellens. Teste Josepho (Ant. 18. 2, 2) quinque filios suos post se pontifices summos numeravit. — Sunt qui putent, Judam Annæ prædam suam ostendere debuisse ut prodicionis pretium reciperet. At sufficit ratio data ab evangelista. PONTIFEX ANNI ILLIUS, id est, illo anno. Jam a pluribus annis Caiphas erat summus pontifex, et mansit toto tempore regiminis Pilati. Frequens tamen pontificum mutatio inducere poterat modum loquendi : *pontifex anni illius*. Vide ad Jo. 11, 49.

V. 14. Vide ad 11, 50.

Quæritur utrum quæ a v. 15° narrantur acta sint *in domo Annæ*, an *in domo Caiphæ*.

R. Sola dubitandi ratio est v. 24 : *Et misit eum Annas ligatum ad Caiphā pontificem*. Sed quod ibi dicitur habendum est ut difficultas (proprio loco solvenda) contra certam sententiam : omnia hæc quæ narrantur a v. 15 ad 23 acta fuisse in domo Caiphæ.

Nam 1) acta sunt in domo τοῦ ἀρχιερέως, qui unus erat Caiphās (v. 15. 19. 22). — 2) Petri triplex negatio facta est in domo Caiphæ, ut patet ex Synopticis (Matth. 26, 58. 69-75; Marc. 14, 54. 66-72; Luc. 22, 55-62). — 3) solius summi pontificis erat Jesum interrogare (v. 19) in medio synedrio, *ubi scribæ et seniores et omnes sacerdotes convenerant* (Matth. Marc.).

V. 15. SEQUEBATUR AUTEM JESUM SIMON PETRUS a longe (Marc. 14, 54) ET ALIUS DISCIPULUS, ambo reversi a fuga quam in horto ceperant. ALIUS iste DISCIPULUS græce dicitur ὁ ἄλλος μαθητής, estque ipse evangelista, qui pluries hoc vocabulo se designat. Ita Jo. 20, 2. 3. 4, ubi et addit : *quem amabat Jesus*. — ERAT NOTUS PONTIFICI, adeoque etiam familiæ ejus. Et quia notus, potuit intrare.

V. 16. PETRUS AUTEM, qui non erat notus et ideo intrare cum Joanne non audebat, STABAT AD OSTIUM FORIS. Advertens autem Joannes Petrum post se non intrasse, EXIVIT ex atrio in quod jam intraverat. — Atrium istud horto claustrali monasterii non absimile erat. — ET DIXIT OSTIARIE, petens ut amico suo aperiret, ET sic INTRODUXIT PETRUM. Jesus tunc intus erat in aula summi pontificis. Quo tunc Joannes se contulerit, prorsus latet. Non apparet denuo nisi juxta crucem.

V. 17. Prima Petri negatio. — ANCILLA OSTIARIA. Ex Synopticis noveramus eam fuisse *unam ex ancillis summi sacerdotis*. Novit hæc ancilla Joannem esse Jesu discipulum, unde conjicit etiam Petrum, a Joanne introductum, discipulum esse Jesu : interrogat ergo ut certior fiat. Antea dixerat adstantibus : *Et hic cum illo erat*. (Luc 24, 56).

V. 18. ERAT... PETRUS CUM EIS STANS ET CALEFACIENS SE. Ibi Petrum stantem videt ancilla et vultum ejus ad lumen carbonum flammantium agnoscit (Luc. 22, 56). Servi illi erant ibi sub dio, adeoque *foris* (Matth.) quoad aulam concilii; et *deorsum* (Marc.) quoad eam aulam et quoad vestibulum portæ : nam

e vestibulo ad atrium per gradus aliquot descendebatur. Ignis accensus erat *in medio atrii*. — Domus Caiphæ adhuc reliquæ supersunt, in quibus supradicta verificantur (De Buck). — Dum ibi esset Petrus, Jesus erat in aula summi sacerdotis, quæ sita erat e regione vestibuli. — Petrus autem post negationem primam *exiit foras ante atrium*, ad vestibulum se conferens, et tunc factum est prius gallicinium nocturnum quod solus Marcus commemorat (Marc. 14, 68).

Jesus apud Caipham.

19. Pontifex ergo interrogavit Jesum de discipulis suis, et de doctrina ejus. 20. Respondit ei Jesus : Ego palam locutus sum mundo : ego semper docui in synagoga, et in templo, quo omnes Judæi conveniunt : et in occulto locutus sum nihil. 21. Quid me interrogas? Interroga eos, qui audierunt quid locutus sim ipsis : ecce hi sciunt quæ dixerim ego. 22. Hæc autem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu, dicens : Sic respondes pontifici? 23. Respondit ei Jesus : Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo : si autem bene, quid me cædis? 24. Et misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem. 25. Erat autem Simon Petrus stans, et calefaciens se. Dixerunt ergo ei : Numquid et tu ex discipulis ejus es? Negavit ille, et dixit : Non sum. 26. Dicit ei unus ex servis pontificis, cognatus ejus, cujus abscidit Petrus auriculam : Nonne ego te vidi in horto cum illo? 27. Iterum ergo negavit Petrus, et statim gallus cantavit.

V. 19. PONTIFEX, Caiphas scilicet, adstantibus illis de synedrio qui comprehensioni Christi adfuerant, vel forte coram toto synedrio, Jesum noctu interrogat. Postridie mane (Luc. 22, 66) coram toto synedrio res erit, nisi jam nocte etiam coram toto synedrio comparuerit Christus. Cf. Matth. 26, 57; Marc. 14, 53. — DE DISCIPULIS : quid sibi vellet assiduus ille discipulorum comitatus; numquid ad seditionem commovendam? ET DE DOCTRINA EJUS, in ea ansam accusationis de blasphemia quærens.

V. 20. Jesus de *discipulis* nihil respondit : satis enim constabat eos non esse nisi *doctrinæ auditores* : unde de hac doctrina

respondisse sufficeret. Affirmat autem de DOCTRINA, eam fuisse palam et coram toto populo propositam, ET, ait, IN OCCULTO LOCUTUS SUM NIHIL, quod sit publicæ meæ doctrinæ contrarium. Sic enim intelligendum hic est. Jesus enim multa solis discipulis dixerat, sed non ideo doctrina ejus secreta fuit. — S. August. (in h. l. : .. Ergo et hoc ipsum quod ab ipso dici videbatur occulte, quodammodo non dicebatur in occulto : quia non ita .. dicebatur, ut ab eis quibus dictum fuerat taceretur; sed ita .. potius, ut usquequaque prædicaretur. ..

Commentatores ascetici aliam solent dare explicationem silentii a Christo servati circa discipulos. Nolebat, aiunt, famæ illorum detrahere, nihil quippe boni potuisset de iis proferre qui turpi fuga Magistrum modo dereliquissent. Non adeo placet hæc explicatio : tacita enim discipulorum fuga, multa sane optimus Magister reperisset quæ potuisset ad eorum laudem in medium adducere.

V. 21. QUID **ME** INTERROGAS? Non est reprehensio, sed modo dictorum logica conclusio. Doctrina mea publica fuit : recte igitur provoco ad testimonium auditorum, quorum potius testimonium quam meum in re mea valere debet. — ECCE HI SCIUNT... Sunt qui velint Christum hic assidentes synedristas indigitasse, quod non est improbable (Tol.); alii referunt pronomen *hi* ad auditores Christi generatim. Græce : ἐπερώτησον τοὺς ἀκτιχότας, τί ἐλάλησα αὐτοῖς, ubi τί ἐλάλησα est habendum ut regimen verbi ἐπερώτησον.

V. 22. DEDIT ALAPAM, ῥάπισμα, quod non tantum *alapan* sonat, sed *ictum* manu, fuste etc. inflictum. Syriaca versio habet ܡܫܝܚܐ ܕܥܠܐܝܐ, *percussit eum super maxillam ejus*. Accedit Matthæum (5, 39) habere ῥάπισται, *alapan dederit*. Favet igitur versioni vulgatæ et parallelismus N. T. et traditio priorum seculorum per versiones syriacam et latinam repræsentata. Cf. etiam Is. 50, 6. Ita etiam S. Cyrillus exponit. Fueritne ista alapa inflicta nuda manu an manu cliroteca correa vel ferrea armata, tacet traditio. Hoc alterum non est improbable, si MINISTER ille fuerit unus de custodia templi, ut habet Cyrillus (qui rationem alapæ dat, quod ille verbis Christi se notatum putaret.

Cf. Jo. 7, 45. 46. Sufficiens tamen ratio innuitur in evangelio hic, quod scilicet vellet ille homo se pontifici gratum facere ejus honorem vindicando). — sic arroganter RESPONDES PONTIFICI?

V. 23. Mite responsum impudentissimo servo dat Dominus, quo inflictam sibi in pontificem contumeliæ calumniam avertat. Legitimæ enim auctoritati, etiam in homine pravo, sua semper debetur reverentia.

In hæc S. August. : — Si cogitemus quis acceperit alapam, — nonne vellemus eum qui percussit, aut cœlesti igne consumi, — aut terra deliscente sorberi, aut correptum dæmonio voluntari, aut aliqua hujusmodi qualibet pœna, vel etiam graviore — puniri? Quid enim horum per potentiam jubere non potuisset — per quem factus est mundus, nisi patientiam nos docere maulisset qua vincitur mundus? —

N. B. Post hæc Caiphas, auditis testibus et dimisso concilio, Jesum damnatum servis suis et templi apparitoribus permisit. Qui Jesum ex aula duxerunt in atrium et ibi conviciis impetiverunt.

Sunt qui velint Jesum post condemnationem fuisse in carcere illa nocte servatum et ibi a servis pontificis contumeliis affectum. Probabilius tamen putamus hæc convicia Christo illata fuisse in atrio, quod ministris pontificis permissum fuisse ex historia negationum Petri novimus. Ultimam forte noctis partem egit Jesus in carcere; vel tota nocte ludibriis ministrorum expositus mansit.

Mane rursus congregatum fuit synedrium (Matth. 27, 1; Marc. 15, 1; Luc. 22, 66) ut Jesum condemnatum morti traderet.

V. 24. ET MISIT EUM ANNAS LIGATUM AD CAIPHAM PONTIFICEM. Hic versiculus seriam facit difficultatem (1). Itaque

Queritur de rerum hic narratarum *ordine historico*.

Notandum prius, particulam *et* deesse in græco, ubi tantum legitur ἀπέστειλεν. Aliqui codices addunt ὃν vel δὲ. Unde hæc phrasis non debet necessario necesse præcedentibus tamquam se-

(1) S. Cyrillus habet hæc post versiculum 13; sed talis lectio nullam habet pro se testimonium codicum vel versionum. Codex 225 habet ea post πρὸς Ἀνναν πρὸς Καϊφά.

quela historica; sed potius consideranda est ut aperiens novam narrandi seriem, de negatione nempe Petri secunda. Primam negationem Petri narraverat evangelista v. 17 et 18, et, interjecta interrogatione pontificis, perguit nunc ad secundam, et incipit : MISIT EUM ANNAS... Quorsum hoc commemorat?

R. 1^a sententia. Annas habitabat in domo Caiphæ, et in suis ædibus Christum interrogavit; ibique Jesum minister alapa percussit. Neque obstat Annam vocari ἀρχιερέα : nam ita et Lucas eum vocat (3, 2). Si ita, perfecte servatur series rerum historica, ut passim fit a S. Joanne : prima scilicet negatio Petri acta est in atrio pontificis, Jesu versante coram Anna; secunda et tertia in eodem atrio, Jesu versante coram Caipha.

Contra est : a) Jo. 18, 13. 14. 24 solus Caiphas dicitur ἀρχιερέας : ergo et v. 19 et 22 non alius ac Caiphas potuit designari. — b) Textus Lucæ (3, 2) non est ad rem : ibi enim de pluribus pontificibus sermo est, hic de uno, qui cum articulo dicitur ὁ ἀρχιερέας.

2^a sententia. MISIT est pro *miserat*, ut sæpe in N. T. Ita Jo. 18, 26 : *abscidit*; Matth. 26, 48 : *dedit*; Marc. 16, 14 : *crediderunt*. Evangelista ergo post narratam interrogationem Jesu apud Caipham, ita explicat quomodo Jesus, quem ductum ad Annam dixerat, apud Caipham fuerit interrogatus.

Contra est : a) Non videtur sufficiens ratio, cur, si potuit id omittere ante v. 15, nunc demum id ponat evangelista. — b) Si hæc fuisset mens Joannis, clarius eam pro more suo exposuisset.

Est tamen probabilis sententia.

3^a sententia. MISIT non est pro *miserat*, sed est tempus historicum. Ponitur scilicet hæc phrasis ut moneamur secundam Petri negationem actam fuisse dum Christus duceretur ab Anna ad Caipham. Annas enim, aiunt, vel habitabat in domo Caiphæ, in ea occupans *un appartement* (Hengst., Fouard. p. 45); vel certe tunc in eadem ac Caiphas domo versabatur (Patrizi) : unde quum Jesus ab Anna ad Caipham duceretur transire per atrium Caiphæ debuit (1).

(1) Sunt qui velint Christum ita transeuntem *respexisse Petrum*. Sed obstat quod hic aspectus fuit post negationem tertiam, quæ facta est hora una (Luc.) post secundam.

Contra est, Jerosolymis ostendi domum Annæ aliam a domo Caiphæ; sed hæc traditio valde incerta est.

Hanc sententiam adoptamus, ideo præsertim quod optime dat rationem interruptæ narrationis negationum Petri : prima facta fuerit Christo apud Annam versante, aliæ postquam Annas Christum dimiserat.

Unde sic : *Misit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem. Tunc autem erat Petrus stans et calefaciens se.*

V. 25. ERAT AUTEM SIMON PETRUS STANS ET CALEFACIENS SE in medio atrii, quo post pusillum (Luc.) reversus fuerat. DIXERUNT ERGO EI plures, quorum unum memorat Lucas; dicunt autem Matthæus et Marcus ancillam ostiariam, et aliam, circumstantibus (ad januam, ut videtur), dixisse : *Et hic erat cum Jesu Nazareno*; quibus Petrus negavit cum juramento. Cogita eum tunc a vestibulo venisse ad medium atrium, ubi unus primum, deinde multi simul ei dixerint quæ hic dicta ponuntur, et habebis totum complexum secundæ negationis, prout a quatuor evangelistis refertur.

V. 26. Tertia negatio *quasi horre unius* spatio (Luc.) post secundam. Rursus plures Petrum alloquuntur, cognato Malchi insistente ut qui eum in horto vidisset. Magnum sane Petro periculum ob abscissam aurem !

V. 27. ITERUM ERGO NEGAVIT PETRUS, jurans et anathematizans (Marc. 14, 71); ET STATIM GALLUS CANTAVIT, auroram præcinsens : unde apparet impletum vaticinium Christi, Jo. 13, 38. Tunc *conversus Dominus respexit Petrum* (Luc. 22, 61). Ergo circa auroram Christus in atrio erat in conspectu Petri. Vel tunc versabatur in manibus ministrorum sibi illudentium, vel certe e carcere ad synedrium eductus (Luc. 22, 66), per atrium transiit. — Ob illum aspectum *recordatus est Petrus verbi Domini. ... et egressus foras flevit amare.* (Luc. 22, 61. 62).

Jesus Pilato sistitur.

28. *Adducunt ergo Jesum a Caipha in prætorium. Erat autem mane : et ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha.* 29. *Exivit ergo Pilatus ad*

eos foras, et dixit : Quam accusationem affertis adversus hominem hunc? 30. Responderunt, et dixerunt ei : Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. 31. Dixit ergo eis Pilatus : Accipite eum vos, et secundum legem vestram judicate eum. Dixerunt ergo ei Judæi : Nobis non licet interficere quemquam. 32. Ut sermo Jesu impleretur, quem dixit, significans qua morte esset moriturus.

V. 28. ADDUCUNT ERGO JESUM, quum factus esset dies, mane (Matth., Marc., Luc.) synedristæ omnes A CAIPHA IN PRÆTORIUM (πραιτώριον), ubi præses romanus jus dicebat. Præsides romani in Palæstina solebant quidem Cæsareæ residere, sed diebus festivis majoribus Jerosolymis degebant ad seditiones etc. præcavendas vel reprimendas (Jos. Bell. jud. 2. 14, 3). Occupabant tunc palatium regium, quod Herodis olim fuerat, situm in monte Sion (Jos. ib. 2. 14, 8). Videtur tamen Pilati prætorium tunc fuisse in arce Antonia. Hoc certe concordat traditioni a seculo IV Jerosolymis vigenti. Vide Fouard, op. cit. p. 81-83. — ERAT AUTEM MANE, puta hora nostra septima. Pilatus fuerit a synedristis præmonitus ut eos ante consuetam horam (nonam) reciperet: ET IPSI NON INTROIERUNT, sed remanserunt ante porticum ad quam ascendebatur per gradus viginti octo, cujus adhuc supersunt vestigia. — UT NON CONTAMINARENTUR, juxta traditiones pharisæorum, SED UT MANDUCARENT eo ipso die, ante solis occasum, PASCHA, sacrificium *chagiga*, quod 15° Nisan offerendum erat (vide dissert. præv. ad cap. XIII. p. 313).

V. 29. EXIVIT ERGO PILATUS, quem Joannes nunc primum nominat et tamen non dicit eum esse illum præsidem de quo statim supra : eum ergo notum supponit ex Synopticis. — AD EOS FORAS, sistens se in porticu supradicta, ET DIXIT : QUAM ACCUSATIONEM AFFERTIS... Vult Pilatus, juxta jus sibi competens, ab examine causæ exordiri.

V. 30. ... SI NON ESSET HIC MALEFACTOR, et ut talis a nobis convictus et judicatus, NON TIBI TRADIDISSEMUS EUM morte plectendum. Minores pœnas synedrium per seipsum infligere poterat; causæ capitales quoad examen et executionem præsidi Syriæ, et tunc, ex hujus delegatione, procuratori Judææ reser-

vatae erant. Volunt per audaciam impedire quominus Pilatus causam instruat et obtinere ut, incognita causa, ipsorum iudicium confirmet. Hoc eorum consilium probe perspiciens Pilatus vult eos dimittere, dicens :

V. 31. ACCIPITE EUM VOS, ET SECUNDUM LEGEM VESTRAM JUDICATE EUM. Quibus verbis Pilatus cedit jure suo, et permittit Judæis ut ipsi Jesu causam terminent. -- At data facultate Judæi uti renuunt, volentes sane necis Christi invidiam a se avertere et in Romanos rejicere. Ideo respondent : Non possumus : NOBIS NON LICET INTERFICERE QUEMQUAM. Hæc enim potestas ipsis ablata fuerat.

V. 32. Ita Judæi, inscii, fecerunt, UT SERMO JESU IMPLERETUR QUEM DIXIT, spiritu prophetico, SIGNIFICANS QUA MORTE ESSET MORITURUS, morte nempe crucis sibi a *gentilibus* inferenda. Ita Matth. 20, 19; Jo. 3, 14; 8, 28; 12, 32-34. Juxta legem *Judæorum*, Jesus damnatus blasphemiae lapidari debuisset (Lev. 24, 14).

Prima apud Pilatum interrogatio.

33. *Introivit ergo iterum in prætorium Pilatus, et vocavit Jesum, et dixit ei : Tu es rex Judæorum?* 34. *Respondit Jesus : A temetipso hoc dicis, an alii dixerunt tibi de me?* 35. *Respondit Pilatus : Numquid ego Judæus sum? Gens tua, et pontifices traderunt te mihi : quid fecisti?* 36. *Respondit Jesus : Regnum meum non est de hoc mundo : si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent ut non traderer Judæis : nunc autem regnum meum non est hinc.* 37. *Dixit itaque ei Pilatus : Ergo rex es tu?* Respondit Jesus : *Tu dicis quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum; et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati : omnis qui est ex veritate audit vocem meam.* 38. *Dicit ei Pilatus : Quid est veritas? Et cum hoc dixisset, iterum exiit ad Judæos, et dicit eis : Ego nullam invenio in eo causam.*

Propositione sua rejecta, non jam audet Pilatus, Judæis invitis, causam Jesu a se remove.

V. 33. Igitur Judæi, coacti accusationes proferre, tres enunciant (Luc. 23, 2) : *Hunc invenimus subvertentem gentem*

nostram et prohibentem tributa dare Cæsari, et dicentem se Christum regem esse. Pilatus circa tertiam solam interrogat Jesum : duæ enim priores tertia nitebantur. Interrogat Jesum in prætorio seorsum. Jesus ergo ductus a satellitibus romanis ascendit scalam et venit in aulam porticui adjacentem. Pilatus DIXIT EI : TU ES REX JUDÆORUM? Hæc enim erat tertia accusatio. Intendit Pilatus Christum interrogare, num seipsum dicat eximium illum regem temporalem Messiam, qualem noverat Judæos præstolari.

V. 34. A TEMETIPSO HOC DICIS quasi qui, ut præses, per temetipsum contra me rebellionis suspicionem acquisieris. AN ideo tantum interrogas quia ALII TIBI DIXERUNT DE ME? Ita Christus, ut Pilati mentem ad iniquitatem accusationis attentam faciat.

V. 35. RESPONDIT PILATUS, probe sciens *quod per invidiam tradidissent eum* (Matth. 27, 18), et ægre ferens se in hac causa versari : NUMQUID, ait, EGO JUDÆUS SUM, qui per meipsum possum de rebus quæ inter vos agitantur cognoscere? GENS TUA ET PONTIFICES tui, primores Judæorum et in sacris eorum versati, TRADIDERUNT TE MIHI. QUID FECISTI unde rationem te accusandi habeant?

V. 36. Inanem esse Judæorum accusationem statim Jesus ostendit. Se regem esse non absolute negat, sed, ait, REGNUM MEUM NON EST DE HOC MUNDO : non est mundanum, sed spirituale, desursum est, adeoque nihil Cæsaris regnum offendit. Et ita esse constat : nam SI EX HOC MUNDO ESSET, MINISTRI MEI, quos tunc ut omnes regnum affectantes armatos mecum haberem, UTI-QUE DECERTARENT... NUNC AUTEM, ut patet ex adjunctis, REGNUM MEUM NON EST HINC.

N. B. Christus non dicit, *non est in hoc mundo*. Est enim regnum ejus vere *in hoc mundo*, sicut discipuli ejus in mundo sunt (17, 11); sed sicut ipsi non sunt *de hoc mundo* (17, 14), ita et Christi regnum non est *de hoc mundo*. Hinc non excluduntur ab Ecclesia *externi regiminis* jura; immovero jus habet adhibendi omnia media externa quæ conducunt ad regnum spirituale supernum tuendum ac promovendum, et nulli potestati quæ sit *de hoc mundo* licet hoc jus in aliqua re infringere.

Egregie S. August. (in h. l.) : .. Dicit quidem in prophetia

.. de Deo Patre : *Ego autem constitutus sum rex ab eo super*
 .. *Sion montem sanctum ejus* : sed Sion illa et mons ille non
 .. est de hoc mundo. Quod est enim ejus regnum nisi credentes
 .. in eum, quibus dicit : *De mundo non estis, sicut et ego non*
 .. *sum de mundo?* Quamvis eos esse vellet in mundo : propter
 .. quod de illis dixit ad Patrem : *Non rogo ut tollas eos de*
 .. *mundo, sed ut serves eos ex malo.* Unde et hic non ait.
 .. *Regnum meum non est in hoc mundo*; sed, *non est de hoc*
 .. *mundo.* Et quum hoc probaret dicens, *Si ex hoc mundo esset*
 .. *regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non*
 .. *traderer Judæis* : non ait, *Nunc autem regnum meum non*
 .. *est hic*; sed, *non est hinc.* Hic est enim regnum ejus usque in
 .. finem seculi, habens inter se commixta zizania usque ad mes-
 .. sem; messis enim finis est seculi, quando messorum venient.
 .. id est, angeli, et colligent de regno ejus omnia scandala; quod
 .. utique non fieret, si regnum ejus non esset hic. Sed tamen non
 .. est hinc; quia peregrinatur in mundo : regno suo quippe dicit,
 .. *De mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo.* Erant ergo
 .. de mundo, quando regnum ejus non erant sed ad mundi prin-
 .. cipem pertinebant. "

V. 37. ERGO tandem aliquando REX ES TU? RESPONDIT JESUS : TU DICIS VERE QUIA REX SUM EGO. At ecce quale est regnum meum : EGO IN HOC NATUS SUM (secundum carnem intelligit) ET AD HOC VENI IN MUNDUM per incarnationem, UT TESTIMONIUM PERHIBEAM VERITATI, ut verbis et operibus veritatem supernaturalem doceam eique homines subjeciam : adeoque OMNIS QUI EST EX VERITATE, qui amat veritatem addiscere et cupit ei vitam suam conformare, AUDIT VOCEM MEAM, estque subditus meus in meo illo regno veritatis. En igitur regnum meum.

V. 38. Christi sensum non assequens DICIT EI PILATUS, non-nihil impatiens : QUID EST VERITAS? Græce : τί ἐστὶν ἀλήθεια, sine articulo. Responsum interim audire Pilatus parum curat, ideo, illud non exspectans, ITERUM EXIIT AD JUDEOS, ET DICIT EIS : EGO, quod ad me attinet, NULLAM INVENIO IN EO CAUSAM, nullum crimen poena dignum. Intellexit enim totam causam Jesu in quæstione non civili nec politica, sed mere religiosa versari.

Jesus Barabbæ postponitur.

39. *Est autem consuetudo vobis ut unum dimittam vobis in Pascha : vultis ergo dimittam vobis regem Judæorum?* 40. *Clamaverunt ergo rursum omnes, dicentes : Non hunc, sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro.*

V. 39. Persistentibus Judæis in accusando Christum, Pilatus eum misit ad Herodem (Luc. 23, 5-15), volens ita causam Jesu a se remove; at quum Herodes Jesum rursus ad Pilatum remisisset, aliud jam hic excogitat medium se a ferendo judicio eripiendi. Verba igitur faciens non ad synedristas sed ad universum populum, ait : EST... CONSUETUDO VOBIS, UT UNUM DIMITTAM VOBIS IN PASCHA, quemcumque petieritis (Marc. 15, 6). VULTIS ERGO DIMITTAM VOBIS REGEM JUDÆORUM, regem vestrum? Non enim latuisse Pilatum videtur, pluries populum voluisse Jesum regem proclamare, indeque ortam esse in eum synedrii invidiam. Cf. Synopticos et Jo. 6, 15. — Alterum simul Christo opponit Barabbam, alterutrum liberandum populo permittens.

V. 40. Tunc, persuasi a pontificibus et senioribus, CLAMAVÉRUNT RURSUM OMNES de turba DICENTES : NON HUNC dimitte, SED BARABBAM. — ERAT AUTEM BARABBAS LATRO, seditiosus homicida (Marc. 15, 7; Luc. 23, 19). — De significatione nominis hujus latronis non convenit. Alii illud dicunt aramaice fuisse **בֶּר אֲבָא**, *filius patris*, quæ forma omnino respondet nomini græce scripto βαρᾶββας. Alii, cum S. Hieronymo, adoptant scriptionem **בֶּר רַבָּא**, *filius magistri*. Altera litera ר facile potuit excidere, ex eo quod Syri non adhibeant *dagesch* ad literas duplicatas exprimendas. — Utra opinio sit probabilior investigare non vacat.

CAPUT XIX.

Argumentum. Jesus flagellatur et spinis coronatur (1-3). — A Pilato populo exhibitus, ad mortem crucis damnandus exquiritur, ut qui Filium Dei se fecerit (4-7). — De quo novo crimine Jesum Pilatus rursus interrogat, et innocentem repertum dimittere iterum tentat (8-12). — Sed intentata sibi inimicitia Cæsaris, pro tribunali sedens, Jesum mortis condemnat et necandum tradit (13-16). — Crucifigitur Jesus inter duos latrones (16-18). — Crucis inscriptio (19-22). — Vestimenta Jesu inter se partiuntur milites. vaticinium ita implentes (23. 24). — Matrem suam Joanni commendat Jesus (25-27). — In siti sua aceto potatus, aliud vaticinium implet Jesus, et omnibus consummatis moritur (28-30). — Latronum franguntur crura, non Jesu; cujus latus lancea aperitur : et ita duplex in eo vaticinium verificatur (31-37). — Joseph et Nicodemus corpus Jesu honorifice sepeliunt (38-42).

Jesus flagellatur et spinis coronatur.

1. Tunc ergo apprehendit Pilatus Jesum, et flagellavit. 2. Et milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti ejus : et veste purpurea circumdederunt eum. 3. Et veniebant ad eum, et dicebant : Ave, rex Judæorum : et dabant ei alapas.

V. 1. TUNC, postquam populus Barabbam præ Jesu postulaverat, PILATUS, volens populum ad misericordiam commovere, APPREHENDIT, ἐλάβε, *sumpsit* JESUM, ET FLAGELLAVIT per manus militum romanorum. Joannes ponit ἐμμετρίως; Marcus latinis auribus loquens, latino verbo ῥοχαῖλῶσας idem significat (15, 15); neque aliter translator Matthæi (27, 26). Si Christus fuisset a Judæis verberatus, ictibus non ultra 39 fuisset impetitus; sed supplicium a romano judice indictum per manus militum fieri debuit et more Romanorum apud quos nullus erat verberum præfixus numerus. Duplicis generis ad illam pœnam instrumenta adhibebant Romani, *ringas* et *flagella* seu *flagra*.

Illis rarius et fere contra minus abjectæ conditionis sotes, his plerumque contra vilis sortis homines utebantur. Efformabantur autem flagella ex loris conjunctis quatuor, quæ vel animalium talis seu ossiculis vel duri ligni frustulis exasperabant : unde eis nomen, *horribilia flagella*. Ad crucem damnati ante confixionem flagris cædebantur, sive ante deductionem ad supplicii locum sive in ipsa deductione. Christus quidem flagellatus fuit ante latam contra ipsum mortis sententiam, ut miserabili corporis ejus statu populus ad misericordiam flecteretur; post pronunciatam vero crucis condemnationem non fuit iterum cæsus (ut quidam immerito contenderunt) sed flagellatio jam tolerata ei pro supplicio crucifixioni prævio fuit. Jesum non virgis sed flagellis fuisse percussum concluditur quum ex vocabulis a Joanne et a Matthæo et Marco adhibitis (ἐμαρτύρωσε, ὑπερῆλθέτωτας) tum ex intentione Pilati, juxta quam acerrime esset in Jesum verberibus sæviendum, quo certius vulnerum ejus acerbitati plebs compateretur.

Apud Romanos flagellationis supplicium immani crudelitate inferebatur. Refert Ulpianus (De pœnis. lib. 8) - ministrorum immanitate multos sub ejusmodi flagellis interiisse -; et Philo (In Flacc. § 10) de quibusdam nobilioribus Judæis a Flacco comprehensis, ita scribit : " ... jussit nudatos flagellari, tamquam scelestos et nocentes, ut concisi verberibus, aliquot mox, ut inde sunt elati, exhalarint animam, reliqui desperata salute cum diuturno morbo conflictati sint. "

Christum ad columnam duos pedes cum dimidio altam flagellatum fuisse, antiquitatis traditio refert. Peregrinus Burdigalensis, qui anno 333 sacra loca invisit, hæc scribit : " Et columna adhuc ibi est, in qua Christum flagellis ceciderunt. " (Ed. Wesseling. p. 590). Et S. Hieronymus (Epitaph. Paulæ) : " Ostendebatur illi columna, ecclesiæ porticum sustinens, infecta cruore Domini, ad quam vinctus dicitur flagellatus. " Quæ columna, anno 1233 Romam deducta, reponitur in aliquo sacello ecclesiæ S. Praxedis.

Locus flagellationis erat extra prætorium, ut colligitur ex Marc. 15, 15. 16, ubi post factam mentionem flagellationis addit : Οἱ δὲ στρατιῶται ἀπήγαγον αὐτὸν ἔσω τῆς αὐλῆς, ὃ ἔστ

πρωτόριον. Ergo flagellatione peracta ductus est Jesus in prætorium. Antiqua traditio est, flagellationem actam esse in loco subterraneo sito e regione prætorii ex altera parte plateæ (1). Spineæ coronæ impositio facta est in ipso atrio prætorii, loco subdiali militibus permissio.

V. 2. ET MILITES, non jussi sed sponte, Judæis forte nativam immanitatem pecunia exstimulantibus, tota scilicet congregata cohors (id est, quotquot ex cohorte aderant : integram enim cohortem adfuisse parum est probabile, nam 600 fere capita, ubi completa erat, numerabat) PLECTENTES, πλέκοντες, *quum plectissent* CORONAM DE SPINIS, pileoli formam habentem (2). VI IMPOSUERUNT CAPITI EJUS, et arundinem in dextera ejus, ad instar sceptri regalis. ET VESTE PURPUREA, chlamyde seu pallio militari, CIRCUMDEDERUNT EUM, detractis prius vestibus, juxta Matth. 27, 28. 31. — Purpura insigne erat regię vel imperatorię dignitatis. Aderat igitur ad ludibrium integer regalis apparatus. — Restabat ei reddendum subjectionis obsequium.

V. 3. ET VENIEBANT AD EUM, alii post alios, et genuflexi (Marc. adorabant eum, ET DICEBANT : AVE REX JUDÆORUM : ET DABANT EI ALAPAS. Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, et percutiebant caput ejus (Matth. 27, 30), quo immani ludibrio vulnera capitis Jesu miserabili modo exacerbabant.

Narrationes Matthæi et Marci ita procedunt ac si condemnatio Christi a Pilato pronunciata fuisset *antequam* milites Christum spinis coronarent (Matth. 27, 26-31; Marc. 15, 15-20). Sed narratio Joannis aperte dicit contrarium (19, 5-16). Ergo sensus obvius Matthæi et Marci in hac re deserendus est et ex Joanne explicandus. Dicendi sunt Synoptici in narranda coronatione Christi non intendisse ordinem aliquem temporum sequi.

(1) Ita de illo ædificio V. De Buck (*Passieboekskens*, p. 172): „ Dit gebouw „ stond langs den anderen kant der straat, vijf en twintig stappen omtrent „ van den grooten trap van 't Prætorium. Er was aldaar eene onderaardsche „ zaal, zeven of acht stappen groot in 't vierkant, overdekt met een tamelijk „ verheven gewelf. Zij is later veranderd in eene zeer fraaie kapel; maar in „ de handen der Turken gevallen, is zij een beestenstal geworden. „ Cf. Mislin. *Les saints Lieux*, t. 2, p. 159.

(2) De corona spinea aliisque instrumentis passionis vide Rohault de Fleury. *Les Reliques de la Passion*.

Ecce homo!

4. *Exivit ergo iterum Pilatus foras, et dicit eis : Ecce adduco vobis eum foras, ut cognoscatis quia nullam invenio in eo causam.*

5. (*Exivit ergo Jesus portans coronam spineam, et purpureum vestimentum :*) *Et dicit eis : Ecce homo.* 6. *Cum ergo vidissent eum Pontifices, et ministri, clamabant, dicentes : Crucifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus : Accipite eum vos, et crucifigite : ego enim non invenio in eo causam.* 7. *Responderunt ei Judæi : Nos legem habemus, et secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit.*

V. 4. EXIVIT ERGO ITERUM PILATUS FORAS ad populum secum ducens Jesum, qui in miserabili coronationis apparatu, vulneribus plenus et fluens sanguine, scalas viginti octo ascendere coactus fuerat; ET DICIT EIS, sperans se posse plebem, olim Jesu addictissimam, lamentabili spectaculo ad misericordiam commovere : ECCE ADDUCO VOBIS EUM FORAS, UT COGNOSCATIS QUIA NULLAM INVENIO IN EO CAUSAM, adeoque non habeo unde eum condemnem et in prætorio retineam. Dimittendum ergo implicate declarat, licet id explicite enunciare vereatur.

V. 5. EXIVIT ERGO JESUS PORTANS CORONAM SPINEAM ET PURPUREUM VESTIMENTUM. De arundine nihil dicitur. — ECCE HOMO! Vox est misericordiam provocantis (Hebraismum redolet : הִנֵּה הָאִישׁ).

V. 6. Statim ac eum viderunt PONTIFICES ET MINISTRI templi, præeuntes populo ne forte misericordia moveretur, CLAMABANT DICENTES : CRUCIFIGE, CRUCIFIGE EUM : ad crucis supplicium eum condemna! Populus seductus assentitur : idipsum enim universa turba succlamasse legitur apud Synopticos. — DICIT EIS PILATUS : ACCIPITE EUM VOS, ET CRUCIFIGITE : EGO ENIM id facere non possum, quia NON INVENIO IN EO CAUSAM. Hæc cum impatientiæ et indignationis significatione dixit Pilatus : „ Ipsi facite, si audeatis! „ Verba sunt non concedentis sed scelus horrentis.

V. 7. NOS LEGEM HABEMUS, ET SECUNDUM LEGEM illam nostram DEBET MORI, QUIA FILIUM DEI SE FECIT (Levit. 24, 16). In ceteris

amandati, ad blasphemiae tandem crimen recurrunt, ob quod Jesum in synedrio damnaverant. — Hinc patet Judæos τὸ *Filium Dei*, qualem se Jesus dicebat, intellexisse de filiatione divina propria et naturali : filium enim Dei adoptivum quilibet justus se dicere absque blasphemia potest. — Nec dicas, sub hoc nomine eos forte intellexisse Messiam. Nam antea jam frustra apud Pilatum accusaverant Jesum, quod diceret se *Christum regem esse*.

Ultima interrogatio.

8. *Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit.*
 9. *Et ingressus est prætorium iterum : et dixit ad Jesum : Unde es tu? Jesus autem responsum non dedit ei.* 10. *Dicit ergo ei Pilatus : Mihi non loqueris? nescis quia potestatem habeo crucifigere te, et potestatem habeo dimittere te?* 11. *Respondit Jesus : Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Propterea qui me tradidit tibi, majus peccatum habet.* 12. *Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum. Judæi autem clamabant dicentes : Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris : omnis enim, qui se regem facit, contradicit Cæsari.*

V. 8. MAGIS TIMUIT, ne reapse Jesus esset filius alicujus dei. cujus, si condemnaret filium, iram in caput suum concitaret.

V. 9. UNDE ES TU ORIUNDUS : A quo tu patre, vel ubi, natus? JESUS AUTEM RESPONSUM NON DEDIT EI. Inutilis enim fuisset divinæ generationis revelatio viro ethnico, qui istius generationis mysterium non intellexisset vel certe non credidisset. Cf. Is. 53, 7.

V. 10. DICIT ERGO EI PILATUS, spe frustratus ideoque iratus : MIHI, procuratori Romanorum, NON LOQUERIS? Et tamen maxime tua interest mihi respondere, quum vita et mors tua in manu mea sint. NESCIIS QUIA...?

V. 11. RESPONDIT JESUS, volens jactantiam Pilati retundere et simul eum hortari ad rectum usum potestatis quam a Deo ipsi permissam haberet. — Habebat tunc potestatem in Jesum Filium Dei, *quia venerat hora ejus*. -- Sensus ergo : Quantumvis sis præses romanus, ADVERSUM ME tamen nihil posses, nisi permetteret Deus.

N. B. Ut ex modo dictis patet, non agitur in hoc textu de *origine divina auctoritatis politicæ*, ut nonnulli volunt. Vox enim *potestas*, ἐξουσία, hic non sonat *auctoritas*, sed *nocendi facultas*. Dicit enim Jesus, *adversum me*. Est etiam hæc *potestas tenebrarum* tunc exerceri ac debacchari permissa (Luc. 22, 53).

PROPTEREA, διὰ τοῦτο. Particula hæc seriam facit difficultatem. Non enim apparet nexus idearum. Sunt qui velint nullum hic insinuari nexum, sed particulam esse meræ transitionis.

Alii subaudiunt : Quum tu in hac re agas solum ut instrumentum invidiæ aliorum, PROPTEREA...

Alii : Quia tu divinam meam generationem capere non potes, PROPTEREA...

Alii : Quia tu legitima frueris potestate, PROPTEREA qui me tradidit tibi MAJUS PECCATUM HABET, ut qui injuste tradidit me justæ auctoritati. Admitti nequit ex supradictis.

Alii : Quia permissa tibi illa facultate nonnisi invitus contra me uti paratus es, PROPTEREA... Hæc supplenda esse suadet versus sequens. Magis placet.

QUI ME TRADIDIT TIBI, senatus Judæorum, MAJUS PECCATUM HABET, ut qui sponte et libere necem meam procurat. Hinc etiam ille majorem quam tu Dei vindictam in se concitat.

Scopus Christi in hac responsione fuisse videtur ut Pilato aperte ob oculos poneret iniquitatem expostulatæ ab eo condemnationis. Pilati tamen crimen aliquousque excusat, ut hominis non perversi cor emolliat et ad meliora trahat.

V. 12. ET EXINDE, ἐκ τούτου, *ex hoc tempore* (non recte Syrus : ^{ἵνα} ^{ῥα} ^{διὰ} τούτου, *propter hoc*) -- QUÆREBAT palam et directe DIMITTERE EUM. Antea quæsierat sive causæ cognitionem a se removere sive populum inducere ut dimittendum postularet. Nunc velle se eum dimittere populo declarat. -- JUDEI (synedristæ) AUTEM CLAMABANT, ad minas efficaces confugientes : SI HUNC DIMITTIS, NON ES AMICUS CÆSARIS, sed fautor in Cæsarem rebellantis : OMNIS ENIM QUI SE REGEM FACIT, CONTRADICIT CÆSARI, a quo solo regia potestas danda vel tollenda dependet.

Adverte Pilatum post ultimam interrogationem Jesum intus in prætorio reliquisse (v. 13).

Mortis sententia.

15. *Pilatus autem cum audisset hos sermones, adduxit foras Jesum : et sedit pro tribunali, in loco, qui dicitur Lithostrotos, Hebraice autem Gabbatha. 14. Erat autem parasceve Paschæ, hora quasi sexta, et dicit Judæis : Ecce rex vester. 15. Illi autem clamabant : Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus : Regem vestrum crucifigam? Responderunt Pontifices : Non habemus regem, nisi Cæsarem. 16. Tunc ergo tradidit eis illum ut crucifigeretur.*

V. 13. Timor ne Cæsaris favore frustretur Pilatum jam ad summam iniquitatem determinat. Cæsares noverat inclinatos ad audiendas accusationes Judæorum contra præpositos suos. Cf. Jos. Ant. 18, 4, 2. Ideo sententiam laturus, ADDUXIT FORAS JESUM in porticum, ET SEDIT PRO TRIBUNALI, IN LOCO QUI DICITUR LITHOSTROTOS, λιθόστρωτος, *lapidibus stratus*. — HEBRAICE (aramaice) AUTEM GABBATHA (גַּבְתָּא, *locus elevatus*, a radice גָּבַח, quæ in *Pael* significat *levavit*). Nomen tribunalis addit Joannes, ut constet cum requisita solemnitate sententiam fuisse in Jesum latam (1).

V. 14. Eventi tam momentosi diem etiam et horam specificat evangelista. ERAT AUTEM PARASCEVE PASCHÆ, id est, pridie sabbati solemnitatis octiduanæ Paschatis (vide Dissert. præv. c. XIII. p. 313-317), HORA QUASI SEXTA diei, id est, circa meridiem.

Huic temporis definitioni a S. Joanne hoc loco propositæ adversari videtur Marc. 15, 25 : *Erat autem hora tertia, et crucifixerunt eum*. Quomodo potuit hora quasi sexta condemnari qui hora tertia crucifixus est?

Quæritur ergo de duobus locis conciliandis?

R. 1^a sententia est, S. Joannem hic sequi modum computandi Græcorum, qui et noster est; Marcum vero modum Judæorum. Igitur Jesum condemnatum fuisse circa horam nostram sextam

(1) Tribunal *lithostrotos* apud profanos scriptores notissimum apparet. Sueton. (Cæs. 46) dicit gubernatores quandoque secum tulisse lapillos varii coloris ad hujusmodi superiora loca sternenda.

matutinam, puta sexta cum dimidia, crucifixionem vero incepisse hora nostra nona matutina; Jesum porro sex ferme horas crucis supplicium tolerasse. Ita Beelen, Langen etc.

Rationes. 1) S. Joannes pro Græcis scribebat, quibus modus computandi Judæorum minus notus esse debebat. — 2) Alibi certe morem Græcorum adoptat, v. g. 12, 12 et 20, 19 (vide commentarium). — 3) Hæc sola videtur conciliationis via possibilis; secus enim vel textibus vis est inferenda vel alterutrius est supponenda fuisse facta corruptio. Neutrum rationalistæ bonæ fidei persuadebis. — 4) In hac sententia sola congruum temporis spatium assignatur parandæ cruci, quærendis duobus latronibus et viæ dolorosæ conficiendæ.

Contra est, minime probabile esse totam judicalem actionem apud Pilatum, missione ad Herodem etiam complicatam, potuisse ita summo mane et tam cito peragi, ut orto vix sole sententia in Christum esset pronunciata. Synedrium certe convenit *ut factus est dies*; tunc duxerunt Christum in concilium suum, et solemni ritu interrogatum de blasphemia condemnarunt. Deinde duxerunt illum ad Pilatum (Luc. 22, 66 ad 23, 1). Vix igitur potuit Christus sisti coram Pilato ante horam nostram sextam. Neque est credenda tanta populi multitudo summo mane fuisse congregata ante prætorium.

2^a sententia textum Marci sic intelligit: *Erat autem hora tertia ex quo crucifixerant eum.*

Ratio est, non raro a sacris scriptoribus poni perfectum pro plus quam perfecto tempore (v. g. Jo. 18, 26; Matth. 26, 48; Marc. 16, 14), quod si admittitur hic usurpatum fuisse, sensus propositus per hebraismum explicatur.

Contra est, quod in eodem contextu S. Marcus loquitur de horis *sexta* et *nona* tamquam de punctis diei determinatis; nihil porro aliter licet intelligere horam illam *tertiam*, quam similem diei determinatam temporis epocham.

3^a sententia. Hora *sexta*, juxta Joannem, intelligi potest *præcessisse* horam *tertiam*, secundum Marcum, ratione habita modi quo Judæi tempora diei computabant.

Nam apud Judæos singula trium horarum intervalla ab ortu usque ad occasum solis dicebantur respective hora *tertia*, *sexta*,

nona, retento per totam seriem primæ horæ nomine. Ita paulo ante horam nostram duodecimam nondum expleta erat *hora tertia*; ex alia parte a nostra hora decima cum dimidia ad duodecimam usque dici poterat esse *hora quasi sexta*. Pone ergo Jesum fuisse condemnatum hora nostra undecima et crucifixum paulo ante meridiem, habebis condemnationem *hora quasi sexta*, crucifixionem vero *hora tertia*. Hac autem vix peracta crucifixione, aderat hora sexta a qua *tenebræ factæ sunt... usque ad horam nonam* (Matth. 27. 45). et hora hac nona. post tres horas in cruce exactas, Jesus exspiravit.

Contra est, a) parum probabile esse S. Marcum, in minutis adjunctis adeo studiosum, horam *tertiam* dixisse quando sexta proxime instaret. — b) non facile potuisse omnia inter condemnationem et crucifixionem terminari tam brevi intervallo ut illa hora quasi sexta pronunciata, hæc etiam ante sextam peragi potuerit. — c) nulli certe rationalistæ talem solutionem persuaderi posse.

4^a sententia. Etiam apud S. Marcum legendum *hora sexta*. Jam seculo IV Ensebius Cæsariensis hanc proposuit difficultatis solutionem. Contendit scilicet, apud Marcum — amanuensis id esse erratum quod ii qui primum evangelia exscripserunt haud senserint. Nam quum litera Γ *tertiam* significet horam, ζ autem *sextam*; quumque hi characteres permultam habeant inter se similitudinem; mendose literam Γ ... ad ζ figuram redactam — fuisse (1) (vide Mai. Nova Patrum bibliotheca t. 4, p. 299, 300).

Rationes. 1) Hujus solutionis simplicitas. — 2) Pro ea afferri possunt nota unius codicis Italcæ, versio syriaca posterior et versio æthiopica. — 3) S. Hieronymus (Brev. in Ps. 77) dicit : *.. Error scriptorum.... multi ζ putaverunt esse Γ.*

Contra est, non concipi quomodo error ille amanuensis sui (primi, ut supponitur) S. Marcum penitus latere potuerit et ab eo ipso non fuerit emendatus. Vix ullum certe exstat documentum in quo legatur in evangelio S. Marci : *Erat autem hora sexta* (vide Tischendorf ad Marc. 15, 23).

(1) Pro figura ζ etiam adhibebatur digamma F ad designandum numerum 6. Jam literæ F et Γ etiam valde similes sunt.

5^a sententia. Apud S. Joannem legendum *hora tertia*.

Alii scilicet, ut P. Patrizi et V. De Buck, supponunt errorem librarii inversum in Joannis textum irrepsisse; ita ut ibi ς sit positum pro Γ .

Rationes. 1) Facilius potuit S. Joannem in ultima senectute scribentem latere similis error ab amanuensi suo commissus. — 2) Sat multa sunt testimonia pro lectione $\tau\rho\acute{\iota}\tau\eta$ apud Jo. 19, 14 : scilicet codices D (tertia manu) L, X, Δ ; minusculi quatuor. Chronicon paschale S. Petro Alex. tributum, ubi sic de lectione $\tau\rho\acute{\iota}\tau\eta$: .. secundum quod accurata biblia habent et autographum .. evangelistæ, quod usque nunc servatur... in Ephesiorum sanctissima ecclesia. .. (Migne. P. G. t. 18, p. 518). Præterea Severus Antiochenus in Catena et Ammonius in Scholio supponunt fuisse Γ mutatum erronee in ς (vide Tischendorf in h. l.). Nonnus demum confirmat lectionem $\tau\rho\acute{\iota}\tau\eta$ apud Joannem. — 3) Hora sexta ineunte Christus jam dudum pendebat in cruce, ut innuitur apud Synopticos.

Hæc ultima explicatio nobis etiam præplacet.

Nota. Omitti potest explicatio S. Augustini (Tract. in Jo. 117, 1) : Marcum dicere de ea crucifixione quam hora tertia (paulo ante sextam) peregerint Judæi per linguas suas, ubi clamaverunt : *Crucifige, crucifige eum*. Contexta enim oratio S. Marci nimis clare procedit de crucifixione actuali, non virtuali tantum.

Minus etiam hac placet altera a S. Augustino proposita, qua scilicet intelligenda sit in textu Jo. 19, 14 hora *sexta*, non *diei* istius, sed *parasceres*, seu *præparationis* ad immolationem veri paschatis, Christi: cujus præparationis initium desumendum sit ab hora diei nona (juxta morem Græcorum ita dicta) quando synedrium Christum mortis damnarat.

Conclusio. Juxta eam quam veram putamus Joannis lectionem (*hora quasi tertia*), Jesus mortis damnatus fuit circa horam nostram nonam matutinam, et, juxta Marcum, crucifixus ante horam nostram decimam. Tenebræ autem durarunt ab hora nostra duodecima ad tertiam pomeridianam. Consequenter admittimus Jesum saltem horas quinque in cruce pependisse.

ET DICIT JUDÆIS : ECCE REX VESTER. Quare hoc dicit Pilatus? — Vel ad personæ identitatem statuendam, vel ad criminis caput ante condemnationem enunciandum, vel ad petitionis eorum iniquitatem ostendendam, qua scilicet regem suum dudum expectatum ad necem postularent.

V. 15. ILLI AUTEM CLAMABANT : TOLLE! TOLLE!... Seditiosis clamoribus respondent, omnem jam discussionis speciem repudiantes. — REGEM VESTRUM (in hoc epitheto vim facit) CRUCIFIGAM? Quæ injuria esset hæc nationi vestræ! — NON HABEMUS REGEM NISI CÆSAREM. Ita in æstu furoris Messiam suum abnegant et propriæ servituti palam subscribunt ipsi PONTIFICES.

V. 16. Jam resistendo impar Pilatus TRADIDIT EIS ILLUM UT CRUCIFIGERETUR.

Crucifixio Jesu.

16. *Susceperunt autem Jesum, et eduxerunt.* 17. *Et bajulans sibi crucem, exivit in eum, qui dicitur Calvariæ, locum, Hebraice autem Golgotha :* 18. *Ubi crucifixerunt eum, et cum eo alios duos hinc et hinc, medium autem Jesum.*

SUSCEPERUNT AUTEM JESUM, et exuerunt eum chlamyde (Matth.) et spineam coronam abstulerunt (De Buck), et induerunt eum propriis vestibus, quod nisi ablata spinea corona facere non potuissent. *Erat enim tunica inconsutilis.* Vide tamen dissert. p. 441 et 442. — ET EDUXERUNT e civitate ad supplicii locum. Ducebant eum milites romani iidem qui eum spinis coronaverant (Matth. 27, 31).

V. 17. ET BAJULANS SIBI CRUCEM, funibus, ut moris erat, humeris alligatam, EXIVIT IN EUM QUI DICITUR CALVARIE LOCUM, HEBRAICE AUTEM GOLGOTHA. Nomen CALVARIE positum fuit a translatore latino pro voce græca *Κρανίον*, quæ et ipsa forte nomen loci non erat, sed tantum græce explicans nomen aramaicum GOLGOTHA. *Calvaria*, in lingua hebraica proprie dicta, sonat גִּלְגֹּלֶת (*gulgoleth*) a radice גָּלַל, *colrit*. Dialectus palæstinensis habebat inde deductam vocem גִּלְגַּלְתָּא (*gulgaltha*), vel dempto altero ל, גִּלְגַּתָּא (*gulgàtha*). — Syriace ܓܘܓܘܠܬܗ (*gògultho*).

Calvaria nunc est intra mœnia civitatis; sed ante cladem Jerusolymorum iste collis erat extra urbis ambitum (1).

V. 18. UBI CRUCIFIXERUNT EUM. ET... ALIOS DUOS... MEDIUM AUTEM JESUM, quasi nequissimum.

DISSERTATIO.

De crucifixione Domini (2).

Quæritur 1° an Christus crucifixus fuerit cum corona spinea.

R. Res est dubia valde.

Rationes affirmandi. 1) Ita evangelium apocryphum Nicodemi (cap. 10) : „ Et quando venerunt ad locum (crucifixionis)... coror-
„ nam de spinis imposuerunt super caput ejus. „ — 2) Ita Tertullianus (Adv. Jud. c. 13) „ Christus suis temporibus lignum
„ humeris suis portavit, inhærens cornibus crucis, corona spi-
„ nea in capite ejus circumdata. „ — 3) Antiquissima quæ exstat crucifixi imago (sec. V) refert Christum cum corona murali. —
4) Evangelistæ non dicunt coronam cum chlamyde fuisse ablata-
tam. — 5) Quum Christum crucifixerint nomine affectati regni,
idque in ipsa inscriptione crucis testati sint, non videtur im-
probabile, eos coronam, insigne regni affectati, in sacro Christi
capite reliquisse, vel etiam post exutam tunicam denuo im-
posuisse.

Contra est, a) non potuisse Christum jam ad supplicii locum
ducendum, tunica inconsutili desuper contexta per totum in-

(1) Calvariam et sepulchrum Christi ibi fuisse ubi nunc exstat ecclesia S. Sepulchri erudite demonstrat Langen. *Die letzten Lebenstage Jesu.* p. 363-421.

(2) Præ ceteris consulendi : Justus Lipsius. *De cruce.* — Bynæus. *De morte Jesu Christi.* 1. 3, c. 5, 9-16. — Gretser. *De sancta cruce.* t. 1, 1, 16-24. — Jahn. *Archæologie.* t. 4, p. 361-371. — B. Lamy. *Harmonia evangelica.* Ad Jo. 19, 16 : Dissertatio de cruce. — *Joodsche oudheden* (anonymi). t. 1, p. 710-731. — Allioli. *Biblische Alterthumskunde.* t. 1, p. 42-46. — Langen. *Die letzten Lebenstage Jesu.* p. 302-323, ex quo pleraque hujus dissertationis me desumpsisse profiteor. — Friedlieb. *Archæologie der Leidensgeschichte.* p. 127 sq. — Fouard. *La passion de N. S. Jésus-Christ.* p. 123-139. — Reinke. *Die Messianischen Psalmen.* t. 1, ad Ps. 22.

hui, quin spinea corona detraheretur. Non est autem probabile eam, tunc detractam, denuo fuisse impositam, quum post condemnationis sententiam latam omnia videantur juxta mores Romanorum fuisse peracta. — *b*) testimonium evangelii Nicodemi debita carere auctoritate : sic enim se habet ac si corona spinea fuisset Christo primum in Calvaria imposita. Dicit enim : *καὶ στέφανον ἐξ ἀκανθῶν...*, absque articulo.

Conclusio. Quum de forma tunicæ Christi non satis constet, ut decernatur eam non potuisse detrahi nisi per caput, et relinquendæ crucifixo coronæ probabilis ratio assignetur, nihil obstat quominus cum antiqua traditione admittatur Jesum spinis coronatum in cruce pendisse.

Quæritur 2º an fuerit absque ullo vestimento crucifixus.

Rationes affirmandi. 1) Mos erat cruciarios configendi *nudos*. Hoc et latini et græci scriptores affirmant. — Non tamen hæc nuditas excluderat aliquod velamentum renibus circumpositum. Ita Dion. Halicarn. (I, 80) : *γυμνὸς ὑπερζωσμένους τὴν χιτῶν*. Virgil. (Georg. I, 299) : *Nudus ara, sere nudus* ., id est sane, non sine levi tegumento. Sed et apud Hebræos : 2 Sam. 6, 20, 14, dicitur David coram arca saltasse *nudatus*, et tamen *erat indutus ephod lineo*. Jo. 21, 7, dicitur Simon Petrus in navicula laborans *nudus*, non certe absque ullo indumento. — 2) Romani ab omnimoda corporis nuditate abhorrebant. Ideo et athletas et gladiatores jubebant succinetis pugnare lumbis, pueri in scholis item partibus inhonestis velatis, cetera nudi, castigabantur. Ergone publico conspectui cruciarios sine velamine exposuissent? — 3) Huc etiam referri videtur vaticinium Christi ad Petrum : *Quum autem senueris, alius te cinget, et ducet quo tu non vis*, quod quum sibi oppositum habeat : *Quum esses junior, cingebas te, et ambulabas ubi volebas*, nequit intelligi de vinculis quibus esset Petrus in crucem tollendus. — 4) Evangelium Nicodemi diserte dicit (c. 10) : *ἐξέδυσαν αὐτὸν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ περιέζωσαν αὐτὸν λέντιον*. — 5) Antiquissimæ imagines Jesum crucifixum exhibent cum perizomate ad genua usque descendente : ergo saltem quando istæ conficiebantur persuasio erat Christum velamine fuisse in cruce circumdatum.

Contra afferuntur testimonia Patrum, Ambrosii (in Luc. 10,

110), Augustini (Civ. 16, 2; Adv. Faust. 12, 23), Athanasii (Sermo de Cruce. n. 20) etc., conferentium nuditatem Christi cum nuditate Adami in statu innocentiae et Noachi in tentorio dormientis. -- Merito tamen dubitatur utrum Patres ad talem expositionem adducti fuerint per traditionem historicam, an potius per textus evangelici processum.

Conclusio. Nullis certe documentis historicis prohibebitur quis opinari Christum in cruce succinctis renibus pependisse.

Quæritur 3° fuitne crux Christi erecta ante an post crucifixionem.

R. Modus loquendi antiquorum scriptorum supponit cruci jam prævio erectæ solitos fuisse affligi cruciarios. Dicunt enim : *tol-
lere, agere, ferre, dare* in crucem; item : *excurrere, ascen-
dere, salire* in crucem. Ita et Christo factum scribunt Nonnus poeta et Pseudo Greg. Naz., in carmine de Christo patiente. An unquam alio modo crucifixio facta sit, merito dubitatur. Justus Lipsius (De Cruce 2. 7) unum citat textum ex actis S. Pionii martyris : -- Ultro se vestimentis spoliavit, et in cælum suspi-
ciens ac Deo gratias agens, super lignum seipsum extendit,
militique tradidit ut clavis confingeretur... Eum igitur ligno
fixum erexerunt. -- Cetera omnia antiquitatis testimonia cruce-
cem antea erectam vel diserte dicunt vel certe insinuant. Ita Cicero (In Verrem. de Suppl.) : -- Quid attinuit, quum Mamer-
tini... crucem fixissent post urbem in via Pompeia, te jubere
figere in via quæ Rhegium spectat? -- Idem (Pro Rabirio) :
-- In campo Martio crucem ad civium supplicium defigi et con-
stitui jubes. -- Flav. Jos. (De Bell. jud. 7, 6, 4) : -- Bassus jussit
defigi crucem, tamquam statim in ea suspensurus Eleaza-
rum. -- Neque alium fuisse morem Persarum, vide I Esd. 6, 11 :
*Ut omnis homo qui hanc mutaverit jussionem, tollatur li-
gnum de domo ipsius, et erigatur et configatur in eo.* -- Ut
autem talis ordo servaretur, res ipsa suadebat. Facilius enim
multo erat crucem solam erigere et figere, et ad eam miserum
funibus primum deinde clavis aptare, quam lignum humano cor-
pore gravatum movere et constituere.

Conclusio. Opinio ergo vulgaris, Christum cum cruce fuisse elatum, vix ulla videtur probabili ratione posse defendi.

Quæritur 4° quot fuerint Christi corpori configendo clavi adhibiti.

R. Manus ambas singulis fuisse clavis foratas in confesso est. Recentiores aliqui rationalistæ (1) opinati sunt pedes non clavis sed funibus duntaxat fuisse adstrictos. Secus non potuisse Christum paucis post mortem diebus libere pedibus incedere, ambulare etc.!! Ex historia nullam positivam pro se rationem afferunt, sed toti sunt in excipiendo contra rationes sententiæ contrariæ. Igitur hæ sunt

Rationes cur etiam pedes confixi fuisse credendi sint. 1) Psalmus 21 (22), 17 : *Foderunt manus meas et pedes meos*, quod vaticinium universa traditio christiana de Christo intelligit ad literam. — 2) Luc. 24, 39. 40, ubi Christus discipulis ostendit *manus et pedes* in testimonium veri corporis sui eis præsentis. In loco autem parallelo, Jo. 20, 20, *ostendit eis manus et latus*. Ad quid manus et latus, nisi quia cicatrices vulnerum veritatem suscitati corporis referebant? Ergo et *pedes*, quia idem cicatrices vulnerum testabantur. — 3) Tertull. (Adv. Marcion. 3. 19) : .. Si adhuc quæris dominicæ crucis prædicationem, satis jam .. tibi potest facere vigesimus primus psalmus, totam Christi .. continens passionem... : *Foderunt*, inquit, *manus meas et .. pedes*, quæ propria est atrocitas crucis. .. Dum autem scribebat Tertullianus, crucis supplicium sæpe adhibebatur. — 4) S. Justinus (Tryph. ed. Col. p. 324) : .. Dum crucifigerent eum, perforarunt incussis clavis manus et pedes ejus. .. Ipse etiam viderat cruciarios. .. Adde Novatian. (De Trinit. 10), Euseb. Emes. (Edit. Aug. p. 38), Athan. (De Incarn. 35), August. (Enarr. 2 in Ps. 21). — 5) Apud Plautum (Mostell. 2, 1, 13) de aliquo servo crucifigendo : .. Ego dabo ei talentum primus, qui in crucem .. excucurrerit, sed ea lege, ut offligantur his pedes, bis brachia. .. — 6) Exstant Moguntiæ tres urnæ cineres cruciariorum continentes, in quibus tres clavi reperti, duo minores, unus major (Reinke).

Respondet Paulus ad 1) Falsam esse lectionem פָּדַרְוּ, *fode-*

(1) Irrito eruditionis apparatu hoc adstruere conatus est Paulus (*Memo-rabilien.* t. IV, p. 36 sq.), quem alii fere sequuntur.

vunt. — Genuinam eam optime ostendunt interpretes christiani. — ad 2) Christum in pedibus ostendisse livorem e pressura vinculorum! — ad 3) et 4) Patres illos ita locutos esse ex præoccupata opinione de sensu messianico Ps. 21 (22), 17. — At si novissent, apud Romanos pedum clavos non fuisse in usu, vel vaticinium hoc de Christo ad literam non exposuissent, vel certe monuissent, in Christum fuisse per pedum transfixionem præter morem sævitum. — ad 5) Ibi a servo supplicium solito sævius prænunciari : insolitam autem in eo fuisse confixionem pedum. — At clare elucet insolitum indicari, quod et manus et pedes offigantur *bis*.

Conclusio. Tenendum igitur clavos adhibitos fuisse saltem tres. Utrum vero pedes singulos clavos habuerint, an uno grandiori simul fuerint confixi duo pedes superpositi, vix ullo posset antiquitatis testimonio elucidari (1). Multo certo facilius poterant pedes duobus quam uno clavo perforari et cruci aptari.

Queritur 5° utrum crux Christi habuerit sustentaculum sive pedum sive corporis.

R. 1° De ligno suppedaneo nihil novit antiquitas; primus de eo loquitur Greg. Turon. sec. VI (De glor. mart. 1, 6). Idipsum tenet in cruce Christi appositum fuisse Ps.-Greg. Naz. (Christus patiens v. 664) : *πόδας δὲ καθήλωσαν ἐν πηκτῷ ξύλῳ*. Hic auctor probabilius ad VI seculum pertinet (Langen. p. 311). Excogitatum procul dubio fuit, quia concipi non posset corpus crucifixi Domini potuisse absque ullo fulero solis manuum pedumque clavis sustentari : pondus scilicet corporis debuisse manuum nervos rumpere et ita totam corporis massam præcipitem dare. — Sed, præterquam quod falsum est non sufficere nervos manuum et pedum ad sustinendum corporis pondus, objecto incommodo non minus apte providebat cuneus in media cruce dispositus, de quo

2° Crucem habuisse cuneum aliquem in medio quo cruciarius

(1) Afferuntur quidem versus Nonni (in Joann. 19, 91 seq.) : ἀμετρήτῳ δὲ πεπαρμένον ἄζυγι γόμφῳ διπλόον ἦτορ ἔχοντα μὴ τετορημένον ὀρμῇ, ποσσὶν ὁμοπλεκέσσιν. « Grandi vero transfossum (et) singulari clavo utriusque pedis » pectusculum habentem uno ictu terebratum, pedibus simul complicatis. « Uberiora vero documenta desiderantur.

insideret ac veluti inequicaret, antiquorum auctoritate firmatur. Ita S. Justinus (Tryph. n. 91) : - Et illud in medio defixum - lignum (ἐν τῷ μέσῳ πικυόμενον ξύλον) ut cornu ipsum etiam - eminet, in quo invehuntur (ἐπεσφόνεται) ii qui crucifiguntur. - — S. Iren. (Hær. 2, 24) : - Ipse habitus crucis fines et summi- - tates habet quinque, duos in longitudine et duos in latitudine - et unum in medio, in quo requiescit qui clavis affigitur. - -- Tertull. (Adv. Marcion. 3, 18) : - Nam et in antenna navis, quæ - crucis pars est, extremitates cornua vocantur, unicornis autem - media stipitis, palus. - - 6) Huc referri videntur verba quæ leguntur apud Senecam (Epist. 101) : - Hanc vitam mihi, vel - acuta si sedeam cruce, sustine. - Quam tamen crucem J. Lipsius putat stipitem esse per medium hominem transmittendum.

Contra affertur, in crucis imaginibus nullum hujusmodi cornu lignei apparere vestigium. - At ratio in promptu est : Nam ad seculum usque V nudam tantum crucem referebant imagines christianæ; in ea autem, sicut omittebantur clavi, sic et cuneus ille, aspectui parum gratus, appingi non debuit. Quando vero cœperunt imagines ipsum Christum crucifixum venerationi exhibere, linteum renibus circumpositum non sinebat cuneum crucis medium visibilem apparere. Unde paulatim memoria istius sustentaculi sublata, scabellum pedum in medium prodiit.

Conclusio. Vix dubitandum est, crucem Domini cornu ligneo hujusmodi fuisse instructam.

Queritur 6° qualis fuerit figura crucis dominicæ.

R. Crux proprie dicta triplicis est speciei : *decussata*, quam et crucem S. Andreae dicere solent, figuræ X; *commissa*, duplici constans ligno, ita ut brevius longiori in ipso capite committatur neque aliquid huic superemineat, figuram porro referat literæ T; *immissa*, in qua caput ligni longioris breviori superemineat, ita ut tota crux figuram exhibeat signi †. Porro Christi crucem fuisse immissam his defenditur

Rationibus. 1) S. Justin. (Tryph. n. 91) : - Rectum unum est - lignum a quo est suprema pars in cornu sublata, quum alterum lignum aptatum est. - - S. Iren. (Hær. 2, 24), vide supra ad q. 5, hac pagina. - Ps.-Hieron. (in Marc. XV) : - Ipsa species - crucis, quid est nisi forma quadrata mundi? Aves, quando vo-

.. lant ad æthera, formam crucis assumunt. Homo natans per .. aquas, vel orans, forma crucis visitur. — Tertull. (Apol. 16) tropæis et vexillis figuram crucis inesse dicit. — Minuc. Fel. (Octav. 29) .. Signum sane crucis naturaliter visimus in navi, .. quum velis tumentibus vehitur;... et quum homo porrectis manibus Deum veneratur. — Max. Taur. (De cruce. Hom. 2) : .. Cælum quoque ipsum hujus signi figura dispositum est. Nam .. quum quatuor partibus distinguitur, oriente, occidente, meridiano ac septentrione, quatuor quasi crucis angulis continetur. — 2) Christi crucem quatuor cornua habuisse diserte pronunciat S. August. (Tract. 118 in Jo., 5) : « ... Alta est (crux Christi) in cacumine, quo transversum lignum sursum versus .. exceditur. » — Nonnus vocat crucem Christi ὄρου τετραπλευρον.

Sedulius (Carm. pasch. 5, 190) : .. Quatuor inde plagas quadrati colligit orbis. — 3) Titulum crucis *imposuerunt super caput* Christi (Matth. 27, 37), et *super crucem* (Jo. 19, 19). Ergo vel eminenti desuper ligno titulum affixerunt, vel certe ita cuspidem intixerunt, ut ipse titulus, cruci eminens, ex *commissa* quasi *immissam* efficeret.

Contra est : a) Multo facilius et solidius conficiebatur crux commissæ quam immissæ. — b) Antiquissima monumenta sæpius referunt imaginem crucis commissæ quam immissæ. Hæc ante seculum V vix apparet. Reperta tamen et ipsa in catacumbis, in tumulis cœmeterii Domitillæ, seculo IV antiquioribus. Item inventa in duobus sigillis, quorum ætas seculum V superat.

Conclusio. Inter crucem commissam et immissam difficilis est electio. Vulgata certe crucis christianæ figura satis commendatur, quia crux Christi, si non ex duplicis ligni dispositione, ratione certe superpositæ inscriptionis immissa fuisse censenda est.

EXPOSITIO TEXTUS.

Crucis inscriptio.

19. *Scriptis autem et titulum Pilatus : et posuit super crucem. Erat autem scriptum : Jesus Nazarenus, Rex Judæorum.*
 20. *Hunc ergo titulum multi Judæorum legerunt : quia prope*

civitatem erat locus, ubi crucifixus est Jesus : Et erat scriptum Hebraice, Græce et Latine. 21. Dicebant ergo Pilato Pontifices Judæorum : Noli scribere, Rex Judæorum : sed quia ipse dixit : Rex sum Judæorum. 22. Respondit Pilatus : Quod scripsi, scripsi.

V. 19. SCRIPSIT AUTEM (scribi jussit in folio ligneo dealbato) ET TITULUM PILATUS, juxta morem Romanorum (Sueton. Caligula. 32), ET POSUIT, poni jussit SUPER CRUCEM. Titulus continebat nomen rei et supplicii causam. Quod et in casu præsentis. Christum enim damnarat Pilatus ut regnum affectantem. Maligne tamen posuit : REX JUDÆORUM.

V. 20. PROPE CIVITATEM, uno milliario distans a centro, ERAT LOCUS... ET quia ERAT SCRIPTUM HEBRAICĒ, id est, aramaice. GRÆCE ET LATINE.

Aramaice ita : **יֵשׁוּעַ נֶצְרִיָּא מֶלֶכָּא דִּיהוּדִיָּא** (1).

Græce : Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων.

N. B. Rohault de Fleury in suo opere de reliquiis Passionis solida dat argumenta pro opinione, triplicem inscriptionem fuisse *latinam*, at characteribus hebraicis, græcis et latinis exarata. Fragmentum certe Romæ servatum græcis literis habet, literis sinistrorsum dispositis : **ΙΟΥΔΗΝΕΒΑΖΑΗ** (2). Triplex adhibitum fuerit alphabetum, quo facilius ab omnibus legi posset. — JUDÆI illi censendi sunt aliquid de lingua latina potuisse intelligere.

Neque, ex alia parte (ut habet Langen in h. l.), improbanda conjectura est, Marcum referre inscriptionem ut erat latine : *Rex Judæorum*, Lucam, ut erat græce : ὁ πῶτος ἐστὶν ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, Joannem, ut erat hebraice : *Jesus Nazarenus Rex Judæorum*.

V. 22. Ulterius de importuna illa causa audiendi impatiens Pilatus quidquam immutare recusat. Judæi interim in hoc titulo propriam condemnationem legere poterant, quod Messiam suum crucifixissent.

(1) Cum punctis vocalibus hoc modo foret scribendum :

יֵשׁוּעַ נֶצְרִיָּא מֶלֶכָּא דִּיהוּדִיָּא.

(2) In originali diphthongus YO scribitur uno signo ligato, quod typis exprimere non potuimus. — H sepe reperitur pro N in inscriptionibus.

Partitio vestium.

23. *Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta ejus, (et fecerunt quatuor partes : unicuique militi partem) et tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum.*
 24. *Dixerunt ergo ad invicem : Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cujus sit. Ut Scriptura impleretur, dicens : Partiti sunt vestimenta mea sibi : et in vestem meam miserunt sortem. Et milites quidem hæc fecerunt.*

V. 23. ACCEPERUNT VESTIMENTA EJUS, quæ de more ipsis concedebantur. Quot fuerint ista vestimenta non liquet. Pallium, puta, cingulum et forte sandalia. Acceperunt ET TUNICAM, χιτῶνα, vestem interiorem quæ nudo corpori immediate adhærebat; nisi Jesus etiam interculam gereret. — INCONSUTILIS, ἀβράφος, non consuta ex pluribus pannis; ἐκ τῶν ἀνωθεν indicat unde contextura exordiretur.

V. 24. NON SCINDAMUS EAM : scissa enim ad nihil foret utilis. — UT SCRIPTURA IMPLERETUR, id est, Ps. 21 (22), 19. UT est vel explicativum vel finale : finale tamen ex parte divinæ Providentiæ liberos hominum actus dirigentis; non vero ex parte militum qui inscii vaticinium impleverunt. Psalmus 21, unde hoc vaticinium desumptum est, totus messianicus est sensu literali. Est quasi elegia Christi in cruce agonizantis.

Nota est expositio mystica Patrum in Christi tunica inconsutili individuam Ecclesiæ unitatem figurari celebrantium. Sed et juxta S. August. (in h. l.) : .. Quadripartita vestis Domini Jesu .. Christi quadripartitam figuravit ejus ecclesiam, toto scilicet, .. qui quatuor partibus constat, terrarum orbe diffusam, et omnibus eisdem partibus æqualiter, id est, concorditer distributam. "

Paulo aliter S. Cyrill. (in h. l.) : .. Partes orbis quatuor sortitæ sunt quodammodo et impartibiliter habent sacrosanctum .. Verbi indumentum, hoc est corpus ejus. In minutas enim .. partes singillatim distributus, et uniuscujusque animam cum .. corpore sanctificans per suam carnem Unigenitus, integre et .. indivise est in omnibus, unus existens ubique. "

Jesus matrem Joanni commendat.

25. *Stabant autem juxta crucem Jesu mater ejus, et soror matris ejus Maria Cleophæ, et Maria Magdalene.* 26. *Cum vidisset ergo Jesus matrem, et discipulum stantem, quem diligebat, dicit matri suæ : Mulier, ecce filius tuus.* 27. *Deinde dicit discipulo : Ecce mater tua. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.*

V. 25. STABANT AUTEM JUXTA CRUCEM, παρὰ τῷ σταυρῷ, apud seu prope crucem. Synoptici *a longe stetisse mulieres* tradunt. At conciliatio facilis. Steterint non omnino prope crucem, a qua a militibus prohibebantur, sed nec ita longe ut Jesum loquentem audire non possent; vel etiam, remotæ prius, postea propius accedere potuerint. — SOROR MATRIS EJUS MARIA CLEOPHÆ, ἡ τοῦ Κλωπᾶ. Nomen aramaicum videtur fuisse ܡܪܝܡ ܕܠܟܠܦܝ (Chalpai. *Alphæus*. Et sic hæc mulier fuerit uxor Alphæi seu Cleophæ (vel, ut vult Patrizi, filia Cleophæ. Vide supra p. 182), et simul proinde *mater Jacobi filii Alphæi* (Matth. Marc.) (qui Alphæus in opinione P. Patrizi censendus est avus Jacobi et Josephi. Juxta Hegesippum (apud Eus. H. E. 3, 11), Cleophas ille erat frater S. Josephi, adeoque Maria Cleophæ *soror* matris Jesu saltem per affinitatem (1). — ET MARIA MAGDALENE, sed et *Salome, mater filiorum Zebedæi* (2), ut novimus ex SS. Matth. et Marc..

(1) Dico : *saltem* per affinitatem. Nam videtur et ejus fuisse consanguinea. Juxta P. Patrizi, Maria Cleophæ erat B. Virginis patruelis (*cousine germaine du côté paternel*).

(2) Sunt qui putent eam quæ a Joanne dicitur *soror matris ejus* esse ipsam *Salome*, matrem evangelistæ, qui in enumeratione omisisset καὶ ante Μαρία ἡ τοῦ Κλωπᾶ. Quomodo enim, aiunt, propriam ibi matrem tacuisset? Fuisse tamen omissam copulam καὶ, valde abhorret a Joannis scribendi ratione. — Si vera esset hæc opinio, S. Joannes fuisset cognatus Domini (qualis tamen nusquam nominatur), et hæc fuisset specialis ratio cur ei Jesus matrem commendasset moriturus (Fouard). Facile, ut nobis videtur, explicatur apud Joannem omissio nominis *Salome*, si supponatur hæc mulier vel tunc nondum ad Calvariam advenisse (a Synopticis certe non nominatur nisi post narratam mortem Jesu) vel adfuisse quidem, sed in alio cœtu ac filius suus. Alias enim multas, præter eas quæ nomine designantur, agonizæ Christi adfuisse, aperte tradunt Matth. 27, 55; Marc. 15, 40, 41.

et aliae multae quae simul cum eo e Galilæa ascenderant Jerusalem (Marc. 15, 41).

V. 26. ... DICIT MATRI SUÆ : MULIER, γύναι. Non dicit *Mater*, quia jam moriturus desinet in hac mortali vita esse filius ejus; vel etiam ne hac appellatione nimium eam percellat. Appellatio γύναι reverentiam potius quam alium minus benevolum affectum denotat (vide ad 2, 4). ECCE, iste deinceps pro me erit FILIUS TUUS, adeoque filii obsequia tibi rependet. En quomodo optimus filius matri suæ prospiciat. Cur autem Joanni matrem commendat? Quia Joannes erat DISCIPULUS QUEM DILIGEBAT, cui ideo matrem suam tamquam pretiosissimum amoris pignus donavit. Et, ut canit Ecclesia : *huic matrem virginem virgini commendavit* (Hieron. De vir. illustr.).

Deserendus omnino est S. Cyrillus Alex. (in h. l.), ubi hæc habet : .. Addo his, Dominum matri quæ in scandalum ceciderat, .. et perperam de passione judicabat, providere debuisse... Quum .. ergo intimas ejus cogitationes agnosceret, eam optimo præceptoris tradidit, nempe discipulo, qui mysterii altitudinem .. exponere recte et idonee poterat. ..

V. 27. DEINDE DICIT DISCIPULO : ECCE, ipsa deinceps erit MATER TUA; et tu, qua filius, eam tamquam matrem diliges ac fovebis. ET EX ILLA HORA ACCEPIT EAM DISCIPULUS ille IN SUA, εἰς τὰ ἴδια, id est, ut aliqui volunt, in *domum suam*, non : in domum quam propriam possideret (omnia enim apostoli pro Christo reliquerant); sed in domo in qua habitabat. — Traditio est B. Virginem in domo Joannis mansisse usque ad beatam mortem suam. — P. Patrizi vertit εἰς τὰ ἴδια, *inter ea quæ sua erant*. Beelen : *tot zich*. Quæ expositio præplacet, quia pressius inhæret textui. Juxta contextum Christus commendavit quidem matrem discipulo, at non videtur discipulum vicissim matri commendasse, quamvis nequeat dubitari B. Virginem materno plane amore Joannis erga se sollicitudinem rependisse.

Quæritur itaque quid sentiendum sit de vulgata illa propositione, Joannem tunc sub cruce gessisse personam omnium fidelium, immo omnium hominum, nobisque omnibus tunc a Christo Mariam in matrem datam fuisse nosque ei ut filios commendatos.

R. Sensu literali loci hujus evangelici id certe non dicitur : ibi enim tantum docemur, Christum voluisse ante mortem suam matris orbitati subvenire, procurando ei refugium apud dilectionis discipulum, unde *ex illa hora accepit eam discipulus in sua*. Sed nec reperta hactenus (quantum novimus) hæc propositio est apud ullum Patrem ante Rupertum (sec. XII), qui dicit B. Virginem tunc totum genus humanum vitæ peperisse, ideoque Christum cuicumque discipulo, si adfuisset, idipsum dicere potuisse quod Joanni dixit.

Igitur hæc propositio nequit ex evangelio erui nisi sensu *accommodatio*, magna tamen reverentia digno : siquidem jam adeo universali consensu profertur ut videatur sensum catholicum exprimere. — Interim verissimum fundamentum maternitatis Mariæ quoad nos situm est in relationibus fraternitatis adoptivæ quas cum Filio Dei per ejus incarnationem obtinimus.

Nostra etiam facimus quæ scripsit cl. D. Van Steenkiste (in Ev. S. Matth. 2^a ed. t. II, p. 586) ad quæstionem : .. An verba .. Christi in cruce ad matrem suam et ad S. Joannem adhiberi .. possunt ad commendandam nostram devotionem erga B. Mariam Virginem? .. Respondet : .. Utique possunt, sed sensu .. quodam deducto ex sensu literali per paritatem rationis, hoc .. modo : per verba illa voluit Jesus ut Joannes Mariam in ter- .. ris honoraret et coleret tanquam matrem suam, et hoc qui- .. dem propter amorem Jesu, quia hujus mater erat : nos etiam, .. qui sicut Joannes sumus discipuli Jesu eumque diligimus .. (ut par est), votis Jesu obsequemur honorando matrem ejus .. in cœlis gloriosam, quippe quæ tanto dignior sit nostra vene- .. ratione quanto gloria ejus in cœlo superat dignitatem ejus .. in terris. ..

Jesus aceto potatus exspirat.

28. *Postea sciens Jesus quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit : Sitio.* 29. *Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus.* 50. *Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit : Consummatum est. Et inclinato capite tradidit spiritum.*

V. 28. POSTEA SCIENS JESUS QUIA OMNIA reliqua, quæ de se in Scriptura prædicta et Patris consilio prædefinita erant, jam CONSUMMATA SUNT, UT CONSUMMARETUR SCRIPTURA (Ps. 68, 22) DIXIT : SITIO. Verbum hoc dicit, non ut intolerabili siti quæ premebatur levamen accipiat, sed ut militibus occasionem præbeat acetum sibi in potum offerendi.

V. 29. VAS ERGO ERAT POSITUM ACETO PLENUM. Sunt qui velint in vase isto positum fuisse acetum pro potu communi militum quod dicebatur *posca* (Beelen, De Buck). — Alii putant hoc acetum cruciariorum causa ibi adfuisse, quo nimirum milites vel reos a deliquio excitarent, vel fluentem sanguinem reprimerent. Sic enim melius explicatur cur statim calamum et spongiam ad manum habuerint. Ita Luc. Brug. Et videtur nobis probabilius. — ILLI AUTEM SPONGIAM PLENAM ACETO HYSSOPO (calamo hyssopi. juxta Marc. 15, 36) CIRCUMPONENTES, OBTULERUNT ORI EJUS. Joannes plurali numero dicit; Marcus, unum ex eis id fecisse: suppose ceteros consensisse, unde unum pro ceteris acetum porrexisset. Sed et Lucas (23, 36) habet, milites istos Christo illuisse. — Hyssopi calamus exiguus est: ergo duos tantum vel tres pedes corpus Christi a terra videtur elevatum fuisse.

V. 30. QUUM ERGO ACCEPISSET, bibisset, ACETUM ut Scripturam impleret, DIXIT : CONSUMMATUM EST. Id omne intendit ad quod missus fuerat. — ET INCLINATO CAPITIS, κλίνων τὴν κεφαλὴν, quod antea ad cælum erectum tenuerat, TRADIDIT SPIRITUM, sponte, in manus Patris (Luc. . — In hac capitis inclinatione S. Chrysostomus prodigium videbat: solent enim, ait, homines mori capite erecto. Hoc tamen videtur minus accurate dictum. Neque est cur hanc inclinationem capitis prodigiosam fuisse dicamus, sed potius Christi in nos amoris significationem.

Jesu latus aperitur.

31. Judæi ergo, (quoniam Parasceve erat) ut non remanerent in cruce corpora sabbato, (erat enim magnus dies ille Sabbati) rogaverunt Pilatum ut frangerentur eorum crura, et tollerentur.

32. Venerunt ergo milites: et primi quidem fregerunt crura, et alterius, qui crucifixus est cum eo. 33. Ad Jesum autem cum

venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura, 34. Sed unus militum lancea latus ejus aperuit, et continuo exivit sanguis, et aqua. 35. Et qui vidit, testimonium perhibuit : et verum est testimonium ejus. Et ille scit quia vera dicit : ut et vos credatis. 36. Facta sunt enim hæc ut Scriptura imple-retur : Os non comminuetis ex eo. 37. Et iterum alia Scriptura dicit : Videbunt in quem transfixerunt.

V. 31. JUDÆI ERGO, (QUONIAM PARASCEVE ERAT) ἐπεὶ παρασκευῇ ᾗ, sine articulo : *parce que c'était vendredi*, pridie sabbati, UT NON REMANERENT IN CRUCE CORPORA SABBATO, quod cum solis occasu incipiebat. — ERAT hoc vetitum non lege romana sed judaica; nam, juxta Deut. 21, 22, debebant cadavera suspenso-rum eodem die deponi. — ERAT ENIM MAGNUS DIES ILLE SABBATI, utpote secundus dies azymorum. . UT FRANGERENTUR EORUM CRURA, et sic crurifragio interempti TOLLERENTUR. Apud Judæos solebant interfectorum *cadavera* solum in cruce suspendi et ante occasum solis deponi. Romani homines vivos cruci affligere et in ea relinquere solebant donec expirarent et cadavera pu-trescerent. Ergo Jesus vivus cruci affixus fuerat cum latroni-bus; at solemnitas magni sabbati non sinebat corpora in cruce manere : ideo Judæi crurifragii supplicio lentæ in cruce mortis angustias compensare volebant. — Quandoque Romani crucia-rios etiam bestiis immissis devorandos tradebant.

V. 32. VENERUNT ERGO MILITES alii forte, ad hoc missi...

V. 33. UT VIDERUNT EUM JAM MORTUUM (vel tunc primum hoc viderunt vel iterum corpus attente considerantes) NON FREGE-RUNT EJUS CRURA : inutile quippe fuisset.

V. 34. SED UNUS MILITUM, ut nullum posset de vera morte ejus dubium esse, LANCEA LATUS EJUS APERUIT (græce ἐνυξεν, *perfodit*), ita ut cor transverberaret, et sic, si adhuc viveret Jesus, certam ei mortem inferret. Utrum dextrum an sinistrum latus perfode-rit, non liquet : illud probabilius, juxta versionem æthiopicam et evangelia apocrypha Nicodemi, et Infantiae (Bisping).

ET CONTINUO EXIVIT, εὐθὺς ἐξῆλθεν, SANGUIS ET AQUA.

Quæritur quomodo hoc factum sit, *naturæne viribus an mi-raculo.*

R. 1^a sententia supponit duplex miraculum : alterum quod e corpore mortuo sanguis *fluxerit*, quum sit in eo naturaliter coagulatus; alterum quod fluxerit *aqua*, quæ naturaliter in regione cordis non invenitur. — Confirmatur, aiunt, ex eo quod evangelista in ea re prodigium agnovisse videtur (35).

2^a sententia, nullum fuisse miraculum. Nam per mortem sanguinis coagulati globulos, separatos ab humore quem *serum* vocant, una cum *sero* (quod Joannes vocat aquam, et revera vix aliud quam aquam continet) effluxisse.

Si dicas, neque serum aquam proprie esse, nec globulos istos proprie sanguinem,

Respondent : Sufficit vulgaris æstimatio, physiologica analysi non discutienda. — Quod si ita, factum, de quo Joannes hic, probat Jesum antea vere mortuum fuisse.

Contra affertur : a) Declaratio Innocentii III (3 Decretal. tit. 41, c. 6), ubi agit de quæstione : Quid consecratio efficiat in aquam vino calicis infusam? .. Illud autem, ait, est nefarium .. opinari, quod quidam dicere præsumpserunt, aquam videlicet .. in phlegma converti. Nam et de latere Christi non aquam, .. sed humorem aquaticum mentiuntur exisse, non attendentes, .. quod de latere Christi duo fluxerunt sacramenta, et quod non .. baptizantur in phlegmate sed in aqua. .. Sed ita non damnatur, *aquam* illam fuisse *serum*, cujus ex decem partibus novem aqua constant, sed illam fuisse *phlegma*, quod, juxta theoriam medicalem tunc receptam, unus erat ex quatuor humoribus, qui contradistinguebantur a quatuor elementis, quorum aqua unum erat. Unde supposebatur in phlegmate nihil aquæ inveniri. Sed præterea b) peritissimi physiologi nunc docent, non nisi quatuor horis post mortem fieri separationem *serum* inter et *fibrinam* globulos rubros secum trahentem (vide Longet. *Physiologie*. t. 2, p. 701).

3^a sententia, aquam fluxisse sine ullo miraculo ex pericardiis transfossis.

Contra est, in pericardiis non contineri nisi humorem viscosum, qui et rarus nimis est et minime fluit sicut aqua.

4^a sententia, sanguinem fluxisse juxta leges naturæ, aquam

per miraculum. Hæc nostra, et videtur sola admitti posse, ceteris exclusis (1).

N. B. SS. Patres, Chrysost., August., Cyrill. etc. in hac re agnoscunt et luculenter celebrant mysterium duplicis sacramenti, Eucharistiæ per sanguinem, baptismi per aquam figurati: adeoque e latere novi Adami in cruce dormientis fuisse a Deo ei formatam sponsam Ecclesiam, matrem omnium viventium in Christo.

Chrysost. : ~ Ad hæc enim mysterium ineffabile consummabatur. *Exivit enim aqua et sanguis*. Non sine causa vel casu ~ hi fontes manarunt; sed quia ex hoc utroque Ecclesia constituta est. Hoc sciunt initiati, qui per aquam regenerantur ac ~ per sanguinem et carnem nutriuntur. Hinc initium mysteria ~ sumunt, ut quum ad tremendum poculum accesseris, sic venias ~ ac si ex hoc latere potaturus esses ~ (2).

August. : ~ Vigilanti verbo evangelista usus est, ut non diceret, ~ latus ejus percussit, aut vulneravit, aut quid aliud; sed *aperuit* : ut illic quodammodo vitæ ostium panderetur, unde sacramenta Ecclesiæ manaverunt, sine quibus ad vitam, quæ vera ~ vita est, non intratur. Ille sanguis qui fusus est, in remissionem ~ fusus est peccatorum; aqua illa salutare temperat poculum; ~ hæc et lavaerum præstat et potum. Hoc prænuntiabat quod Noe ~ in latere arcæ ostium facere jussus est, qua intrarent animalia ~ quæ non erant diluvio peritura, quibus præfigurabatur Ecclesia. Propter hoc prima mulier facta est de latere viri dormientis et appellata est vita materque vivorum. Magnum quippe ~ significavit bonum, ante magnum prævaricationis malum. Hic ~ secundus Adam inclinato capite in cruce dormivit, ut inde for-

(1) De opinione medici anglicei W. Stroud, juxta quam cor Jesu in cruce disruptum fuisset, et inde mors subito fuisset secuta factaque illico separatio inter serum et placentam sanguinis, vide Bisping, in h. l. Jesum tamen morbo obiisse sensui christiano contrarium est. Præterea si Christus morbo, etiam ex toleratis suppliciis orto, obiisset, non adeo recte diceretur a Judæis fuisse *occisus*; uti Act. 3, 15; Luc. 18, 33; Act. 10, 39. Demum constat mortem ex disrupto corde iis tantum accidere quibus dudum organismus erat morbidus. Jam vero Filium Dei assumpsisse sibi corpus humanum morbidum nemo cogitaverit. — Rejicienda igitur est illa opinio.

(2) Vide præterea præclare de his mysteriis disserentem Chrysostomum, in breviario, lectionibus V et VII officii pretiosissimi Sanguinis Domini.

„ maretur ei conjux quod de latere dormientis effluxit. O mors
 „ unde mortui reviviscunt! Quid isto sanguine mundius? quid
 „ vulnere isto salubrius? „

Cyrrill. Alex. : „ Lancea latus ejus perfodiunt, unde cruor aqua
 „ mistus scaturiit, quod eulogiæ mysticæ et baptismatis imago
 „ quædam erat atque primitiæ. Christi enim est vere et a Christo
 „ sanctum baptisma, et mysticæ eulogiæ vis ex sancta nobis
 „ carne prodiit. „

V. 35. ET QUI VIDIT, ipse evangelista, TESTIMONIUM PERHIBUIT,
 μεμαρτύρηκε, ET ideo VERUM EST TESTIMONIUM EJUS. ET (etenim)
 ILLE SCIT QUIA VERA DICIT, idque instantanter affirmat, UT ET VOS
 CREDATIS in Christum Filium Dei.

V. 36. Duo enim modo narrata facta constituunt duo motiva
 credibilitatis in Christum. FACTA SUNT ENIM HÆC eo fine UT SCRI-
 PTURA IMPLERETUR : OS NON COMMINUETIS EX EO. Hæc verba quoad
 sensum bis veniunt in Scriptura : Exod. 12, 46 : *nec os illius
 confringetis*; et Num. 9, 12 : *os ejus non confringent*. In utro-
 que loco sermo est de agno paschali sensu literali, de Christo
 autem sensu typico.

V. 37. ET ITERUM ALIA SCRIPTURA DICIT : VIDEBUNT IN QUEM
 TRANSFIXERUNT. Emphasis ponenda non in *videbunt*, sed in
transfixerunt. — Cf. Apoc. 1, 7. Vaticinium hoc est Zachariæ
 12, 10, ubi Vulgata habet : *et aspicient ad me quem confixe-
 runt*. Ita et textus hebraicus וְהַבִּיטוּ אֵלַי אֶת אֲשֶׁר-רָקַרְוּ
 (tamen nota adjecta ad calcem paginæ monet legendum אֵלַי,
ad eum, pro אֵלַי, *ad me*). Sic omnino haberemus citationem
 S. Joannis, quæ etiam contextui Zachariæ videtur melius qua-
 drare. Tamen, quum lectio *ad me* in antiquis versionibus etiam
 inveniatur et sit difficilior, est critice præferenda. S. Joannes
 forte in suo codice habebat אֵלַי, vel certe ad sensum dumtaxat
 citavit. — Notandum est S. Joannem hoc vaticinium secundum
 textum hebraicum citasse, non vero secundum LXX. Hi enim
 habent : καὶ ἐπιβλέψονται πρὸς με ὃν κατωρρήσαντο, *et aspi-
 cient ad me pro eo quod insultaverunt*. Error translatoris
 græci procul dubio ortus est ex eo quod pro רָקַרְוּ, *transfixe-
 runt*, legit רָקַרְוּ, *saltaverunt*.

Jesus sepulchro reconditur.

58. *Post hæc autem rogavit Pilatum Joseph ab Arimathæa, (eo quod esset discipulus Jesu, occultus autem propter metum Judæorum) ut tolleretur corpus Jesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo, et tulit corpus Jesu. 39. Venit autem et Nicodemus, qui venerat ad Jesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ, et aloes, quasi libras centum. 40. Acceperunt ergo corpus Jesu, et ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Judæis sepelire. 41. Erat autem in loco, ubi crucifixus est, hortus : et in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus erat. 42. Ibi ergo propter Parasceven Judæorum, quia juxta erat monumentum, posuerunt Jesum.*

V. 38. ... AB ARIMATHÆA. Græce : ὁ Ἰωσήφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας, cum duplici articulo : iste enim vir ejusque patria per Synopticos nota jam supponuntur. -- ARIMATHÆA est hodiernum *Ramleh*, octo leucis distans a Jerusalem (Hengstenb.). -- ERAT VIR BONUS, JUSTUS ET DIVES, membrum synedrii Judæorum, cujus tamen nefariis in Jesum consiliis non consenserat -- EO QUOD ESSET DISCIPULUS JESU, OCCULTUS AUTEM PROPTER METUM JUDÆORUM quos in synedrio collegas habebat. -- UT TOLLERET CORPUS JESU et eo pro libitu faceret. VENIT ERGO, ET TULIT CORPUS JESU de cruce.

V. 39. De Nicodemo vide Jo. 3, 2 sq. et 7, 50. Nunc, sicut Joseph, audacior factus est. -- QUASI LIBRAS CENTUM : magna aromatum copia, quæ Christum, si vixisset, necessario suffocasset.

V. 40. LIGAVERUNT ILLUD LINTEIS CUM AROMATIBUS adhiberi solitis, μετὰ τῶν ἀρωμάτων. Cf. Jo. 11, 44.

V. 41. HORTUS ille Calvarie adiacebat, ita ut sepulchrum quadraginta quinque metris distaret a loco crucifixionis. -- MONUMENTUM NOVUM, ipsius Josephi proprietas (Matth.), IN QUO NONDUM QUISQUAM POSITUS ERAT, quod et S. Lucas monet. Hinc nullum erat postea possibile dubium de corporis identitate.

V. 42. PROPTER PARASCEVEN JUDÆORUM, cujus terminus instabat, QUIA JUXTA (ἐγγύς) ERAT MONUMENTUM, POSUERUNT JESUM. -- Reliqua supplent Synoptici, quos vide.

SCHOLION ASCETICUM.

Jure meritoque dicit S. Augustinus (Tract. 119 in Jo.) : „ Lignum, in quo fixa erant membra patientis, etiam cathedra fuit magistri docentis : „ Docentis videlicet præcipua fidei capita et christianorum virtutum exercitium perfectissimum.

A) *Fidei capita* revelantur in mysterio crucis : 1) pluralitas Personarum in Deo, ubi Filius Dei patiens Deum invocat Patrem suum et moriens ei spiritum suum commendat. — 2) Dei attributa in opere redemptionis præ ceteris manifestata : *bonitas* et *misericordia*, qua lapso generi humano subvenit dando Filium suum; *justitia*, adæquatam pro peccato satisfactionem exigens; *sanctitas*, tanto odio prosequens peccatum ut ad illud delendum proprii Filii sanguinem requirat. — 3) *œconomia incarnationis*, seu duarum naturarum in unica Christi divina hypostasi conjunctio : humanæ, qua patitur et moritur; divinæ, qua sponte sua tradit (παρέδωκε) spiritum suum et moriens omnia elementa commovet. — 4) ineffabilis *malitia peccati*, quod ipsi Deo mortis causa exstiterit. — 5) summum *pretium animarum* quas Filius Dei proprio sanguine redimere non dubitaverit. — 6) dogmata *sacrificii* et *sacramentorum* novæ legis, baptismi scilicet et Eucharistiæ e vulnere cordis Jesu mystice prosilientium.

B) *Virtutum exercitium*. In Christo crucifixo, quasi sanguineis characteribus carni ejus insculptæ, nobis imitandæ exhibentur virtutes præstantissimæ : 1) *humilitas*, qua Dei Filius forma servi indutus factus est opprobrium hominum et abjectio plebis, et cum sceleratis reputatus est. — 2) *paupertas*, qua rex regum omnibus nudatus in cruce pependit et ante mortem vestimenta sua inter milites dividi conspexit. — 3) *obedientia* usque ad mortem, mortem autem crucis, ad exsequendum beneplacitum Patris. — 4) *patientia* in doloribus corporis, quos sine querela sustinuit acerbissimos; et *resignatio* in animæ derelictæ angustiiis. — 5) *abnegatio omnimoda*, qua rebus omnibus sibi carissimis libenter privari sustinuit, bonis externis, amicis, fama, interna consolatione atque adeo vita ipsa. — 6) *tolerantia* injuriarum, qua excepit scommata et irrisiones sibi in mortis ago-

nia insultantium. — 7) *amor inimicorum*, quo pro crucifigentibus se oravit. — 8) *odium peccati*, contra quod usque ad mortem dimicavit. — 9) *amor in proximum*, quo vitam pro amicis suis profudit. — 10) *filialis pietas* in parentes, qua, suorum dolorum oblitus, matrem suam dilecto discipulo commendavit. — 11) *misericordia in peccatores pœnitentes*, qua latroni post primum contriti cordis suspirium illico paradisum pollicitus est. — 12) *fidelitas in bonis propositis*, qua, licet sollicitatus ut descenderet de cruce, in ea perseveravit donec omnia consummata essent quæ sibi a Patre perficienda data fuerant.

CAPUT XX.

Argumentum. Mane post sabbatum Magdalena, quum reperisset sublatum lapidem a sepulchro, Petrum et Joannem monet (1. 2). — Hi sepulchrum vacuum reperiunt, ideoque credit Joannes (3-10). — Magdalena ad sepulchrum reversa angelos primum, deinde ipsum Jesum videt eumque agnoscit, et quæ vidit et audivit discipulis nunciat (11-18). — Sero, eodem die, Jesus apparet apostolis, absente Thoma, eisque potestatem peccata dimittendi et retinendi concedit (19-23). — Thomæ incredulitas (24-25). — Nova apparitio post octiduum, præsentē Thoma, qui fidem suam in Christum vivum et Deum profitetur (26-29). — Evangelista cur scripserit declarat (30. 31).

DISSERTATIO PRÆVIA.

De primis Christi resurrectionis nunciis.

Quomodo dominicæ resurrectionis adjuncta primum comitatu Christi innotuerint, a quatuor evangelistis refertur; sed ita procedunt singulæ eorum narrationes ut prima specie videantur in multis sibi contradicere. Maxima autem difficultas est in conciliandis iis quæ de Magdalena in hac re habent Synoptici et quæ de ea narrat Joannes. Igitur

Quæritur 1º *utrum Magdalena venerit ad sepulchrum sola, priusquam eo venerit cum aliis mulieribus.*

R. Nullo pacto admitti potest Magdalenam prius venisse solam ad sepulchrum quam eo veniret cum aliis mulieribus, de quibus Synoptici (Matth. 28, 1; Marc. 16, 1). Nam *a)* ipsa ceteris associata adveniens adhuc ignorabat sublatum fuisse lapidem (Marc. 16, 3); ergo idipsum sola antea non viderat (Jo. 20, 1). — *b)* accedit quod dicit Petro et Joanni : *Nescimus*, numero plurali; ergo lapidem esse sublatum viderat simul cum ceteris femi-

nis. — c) si jam venisset prius ad sepulchrum et porro Dominum viventem vidisset, neque ipsa neque ejus sociæ ivissent ad sepulchrum cum aromatibus ad unguendum corpus Jesu.

Quæritur 2º *utrum Magdalena cum ceteris mulieribus angelos ad sepulchrum viderit et audierit, necne.*

R. 1ª *sententia* affirmat.

Rationes. 1) Quæ hic narrat Joannes referuntur ad id quod Magdalena vidit ceteris mulieribus sociata, nec proinde potuit non videre et audire angelum (Matth., Marc., vel angelos (Luc. . — 2) Synoptici narrant visionem angelicam de *mulieribus* illis indiscriminatim, et inter eas principem locum assignant Magdalenæ. — 3) Apud Synopticos mulieres monentur ab angelo ut nominatim *Petro* nuncient, - *quia surrexit Dominus.* - Apud Joannem primum hujusmodi nuncium *Petro* defert *Magdalena* (Jo. 20, 2), dicens : - *Quia tulerunt Dominum et nescimus ubi posuerunt eum.* - Videtur ergo Magdalena pro se angeli monitum sumpsisse. — 4) S. Lucas (24. 9. 10) diserte dicit Magdalenam nunciasse apostolis resurrectionem ab angelis relata : ... *nunciaverunt hæc omnia illis undecim... Erat autem Maria Magdalena et... quæ dicebant ad apostolos hæc...* V. 12. *Petrus autem surgens...* (Cf. Jo. 20, 3). -- 5) Juxta Luc. 24, 22-24, mulieres narraverunt apostolis *visionem angelorum* : et ideo *quidam* ex eis (Petrus utique et Joannes) *abierunt ad monumentum.* Ergo Magdalena narravit Petro et Joanni, non modo corpus Christi fuisse ablatum, sed et angelos sibi apparuisse : quod quidem tacet Joannes sed supplendum est ex Synopticis.

Sunt qui addant : 6) Si vidit lapidem sublatum, non potuit non videre angelum *qui sedebat super eum* (Matth. 28, 2). At neque Joannes dicit Magdalenam ipsum lapidem vidisse, neque affirmat S. Matthæus mulieres vidisse angelum sedentem super lapidem. Sed et ceteræ mulieres, ut apparet ex narratione S. Lucæ, angelum sedentem super lapidem *extra* sepulchrum non viderunt; sed duos tantum angelos *intra* sepulchrum. Igitur putandus est ille angelus mansisse quidem super lapidem donec diffugissent custodes, postea vero recessisse. Duo angeli, intra sepulchrum stantes, alloquuntur mulieres : Lucas utriusque

verba refert, Matthæus et Marcus, unius dumtaxat; nisi malis Lucam ad utrumque angelum attribuisse verba unius, utriusque nomine loquentis.

2^a sententia negat.

Rationes. 1) Si angelos vidisset et audisset, non potuisset dicere, *Nescimus ubi posuerunt eum*. Surrexisse enim Jesum cognovisset. — 2) Neque ad sepulchrum regressa, potuisset angelos alloqui prout facit (Jo. 20, 13). — 3) Synoptici venisse quidem dicunt Magdalenam cum ceteris, at non dicunt cum ceteris eam recessisse. Secundum Joannem autem, statim ac vidit lapidem sublatum cucurrit ad apostolos. Ergo vel non accessit ad sepulchrum nec vidit angelum unum sedentem supra lapidem extra sepulchrum neque angelos duos in sepulchro, vel introivit quidem in sepulchrum sed recessit ante apparitionem angelicam (Luc. 24, 4): et sic de resurrectione Domini nihil tunc didicit. — 4) Si angelos audiisset, eis procul dubio credidisset, nec dixisset: "*Tulerunt Dominum... et nescimus.*" — Accedit quod S. Lucas diserte dicit mulieres quæ angelos audiverant, eis credidisse. Ait enim (24, 8): *Et recordatæ sunt verborum ejus*, Christi scilicet, quibus resurrecturum se prædixerat.

Epicrisis. Eundem Mariæ Magdalene ad sepulchrum accessum et a Synopticis et a S. Joanne referri ex supradictis clare elucet. Sic autem evangelistas conciliari posse putamus: Quæ referunt Synoptici, intelligenda sunt de *mulieribus complexive* sumptis, non de singulis earum; quæ autem habet Joannes, intelligenda sunt de sola Magdalena, ceteris omissis. Igitur Maria Magdalena venit ad sepulchrum cum ceteris mulieribus, et simul ac ipsæ vidit sepulchrum sublato lapide esse vacuum. Ingressa et ipsa sepulchrum vidit ibi jam non esse corpus Domini (Luc. 24, 3). Dum autem sociæ *mente consternatæ* hærebant in sepulchro, ipsa eas reliquit et cucurrit ad duos apostolos. Ita absente jam Magdalena duo angeli mulieribus apparuerunt. Quod autem dicat Lucas: *Erat autem Maria Magdalene et Joanna et Maria Jacobi, et ceteræ quæ cum eis erant, quæ dicebant ad apostolos hæc*, id ita intelligendum est, ut ab omnibus quidem simul sumptis apostoli *omnia hæc* audiverint, at non *omnia* a singulis. Magdalena nimirum nunciavit primum Petro et

Joanni sepulchrum apertum et ablatum inde corpus; postea discipulis narravit quomodo sibi apparuisset Dominus; ceteræ mulieres reliqua quæ sibi acciderant apostolis retulerunt. Ivisse autem quosdam discipulos ad monumentum ob narratam a mulieribus etiam visionem angelicam non dicit S. Lucas (24, 24). Unde ille locus non facit difficultatem.

Qui priorem sententiam defendunt admittere debent Magdalenam, ob nimium suum videndi Jesu desiderium, angelos eorumque verba parvi pendisse: ita ut absentis corporis cogitatione penitus absorpta, de sublato corpore dumtaxat loqueretur. Eam certe præ amoris desiderio quasi delirasse confirmant ex Jo. 20. 13. 14. 15. Hæc tamen explicatio duriuscula est, nec sufficit ad explicandos Synopticos, qui (in illa certe sententia) etiam Magdalenæ tribuunt relationem visionis angelicæ.

Quæritur 3° quomodo apparitiones primi diei sint chronologicè ordinandæ.

R. Ceteris mulieribus ad sepulchrum hærentibus, Magdalena currit ad Petrum et Joannem. Hi statim festinant ad sepulchrum, sed antequam eo perveniant mulieres jam recesserunt, nuncium resurrectionis ad apostolos laturæ. Magdalena Petrum et Joannem sequitur, et post eorum a sepulchro discessum ibi remanet plorans. Angelos mox videt et Domini Jesu apparitione omnium prima (1) donatur (Marc. 16, 9). Paucis post momentis, puta, mulieres Bethaniam petentes Jesum in via obviam habent. Magdalenam tunc cum eis fuisse parum est probabile. Tempus enim non suppetebat ut se eis currendo Maria adjungeret. Sed admonita ab ipso Christo, nihil habuit antiquius quam ut apostolis resurrectionem Domini nunciaret. Qua audita, putandus est Petrus ardenti desiderio a Christo obtinuisse ut ante vesperam visione Domini viventis frueretur, secundum illud Lucæ (24, 34) : *et apparuit Simoni*. Circa solis occasum videndum se præbuit Jesus duobus discipulis euntibus Emmaum versus, et postquam hi quæ sibi accidissent ceteris discipulis narraverant,

(1) Loquimur jam de iis solis apparitionibus quas S. Scriptura commemorat. Minime igitur intendimus in dubium vocare piam traditionem, juxta quam B. Virgo prima omnium filium suum resuscitatum viderit.

Jesus in cœnaculo decem apostolis aliisque qui cum eis erant apparuit.

Quæritur 4º quomodo evangeliorum narrationes sint harmonice connectendæ.

Secundum datam explicationem, hoc modo ordinanda est in illa re harmonia evangeliorum :

Quum transisset sabbatum, Maria Magdalene et Maria Jacobi et Salome emerunt aromata ut venientes ungerent Jesum. Una autem sabbati, valde diluculo quum adhuc tenebræ essent, venerunt (Bethania profectæ sunt) ad monumentum, portantes quæ paraverant (et coemerant) aromata. Et veniunt ad monumentum, orto jam sole. Et dicebant ad invicem : Quis revolvat nobis lapidem ab ostio monumenti? Et respicientes viderunt revolutum (esse) lapidem. Angelus enim Domini descendit de cœlo, et accedens revolvit lapidem et sedebat super eum (sed recesserat quando in conspectu sepulchri erant mulieres). Hæ invenerunt lapidem sublatum a monumento. Et ingressæ non invenerunt corpus Domini Jesu. Et factum est, dum consternatæ essent de isto, Magdalena (eas relinquens) cucurrit et venit ad Simonem Petrum et ad alium discipulum, quem amabat Jesus, et dicit illis : Tulerunt Dominum de monumento et nescimus ubi posuerunt eum. (Interea) ecce duo viri steterunt secus illas (mulieres in sepulchro) in veste fulgenti candida. Quum timerent autem, et declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas (unus nomine amborum) : Nolite expavescere : scio enim quod Jesum, qui crucifixus est. quæritis; quid quæritis viventem cum mortuis? Surrexit, non est hic, venite et videte locum ubi posuerunt eum. Recordamini qualiter locutus est vobis, quum adhuc in Galilæa esset, dicens : Quia oportet Filium hominis tradi in manus hominum peccatorum, et crucifigi, et die tertia resurgere. Et recordatæ sunt verborum ejus. (Et dixit angelus) : Cito euntes dicite discipulis ejus et Petro quia surrexit; et ecce præcedit vos in Galilæam, ibi eum videbitis : ecce prædixi vobis. Et exierunt cito de monumento cum timore et gaudio magno, currentes nunciare discipulis ejus, et nemini quidquam dixerunt. (Quæ dum recederent a sepulchro), exiit ergo Petrus et ille alius discipulus et venerunt ad monumentum. Currebant autem duo

simul, et ille alius discipulus præcucurrit citius Petro et venit primus ad monumentum... Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos. Maria autem (quæ post eos venerat) stabat ad ostium monumenti foris plorans. Dum ergo fleret, inclinavit se, et prospexit in monumentum, et vidit duos angelos (qui discipulis se videndos non præbuerant), etc. ut Jo. 20, 12-17. (Interea) ecce Jesus occurrit illis (ceteris mulieribus), dicens : Avete. Illæ autem accesserunt, et tenuerunt pedes ejus, et adoraverunt eum. Tunc ait illis Jesus : Nolite timere; ite, nunciate fratribus meis ut eant in Galilæam, ibi me videbunt. Et regressæ a monumento (Magdalena et ceteræ) nunciaverunt hæc omnia illis undecim et ceteris omnibus. Venit (scilicet) Maria Magdalene annuncians discipulis : Quia vidi Dominum, et hæc dixit mihi. (Aliæ) venerunt, dicentes, se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere. Et visa sunt ante illos sicut deliramentum verba ista, et non crediderunt illis.

EXPOSITIO TEXTUS.

Magdalena ad sepulchrum.

1. *Una autem sabbati, Maria Magdalene venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum : et vidit lapidem sublatum a monumento.* 2. *Cucurrit ergo, et venit ad Simonem Petrum, et ad alium discipulum, quem amabat Jesus, et dicit illis : Tulerunt Dominum de monumento, et nescimus ubi posuerunt eum.*

V. I. UNA AUTEM SABBATI, τῇ δὲ μιᾷ τῶν σαββάτων, id est, *prima die hebdomadis* (1), MARIA MAGDALENE (ita dicta a Magdala, oppido Galilææ unde erat oriunda) VENIT cum aliis mulieribus quæ Jesum secutæ fuerant a Galilæa (Matth. 28, 1; Marc. 16, 1; Luc. 23, 55; 24, 1. 10) MANE, QUUM ADHUC TENEBRÆ ESSENT; tunc scilicet reliquit domum quam habebat Bethaniæ 3 4 leucæ a Calvaria (2), et sic *venit ad monumentum valde mane, orto*

(1) Cf. Luc. 18, 12 : *Jejuno bis in sabbato*, δις τοῦ σαββάτου.

(2) Supponimus hic Magdalenam eandem ac sororem Lazari. Vide p. 263 sq.

jam sole, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου. — Aliquas saltem ex aliis mulieribus etiam Bethaniæ tunc habitasse merito conjicitur ex eo quod Jesum secutæ erant e Galilæa adeoque censendæ sunt eodem loco ac Jesus tunc divertisse; ultimis autem illis diebus Jesus commoratus fuerat Bethaniæ (Marc. 11, 11. 12). — ET VIDIT LAPIDEM SUBLATUM A MONUMENTO, καὶ βλέπει τὸν λίθον ἡρμένον ἐκ τοῦ μνημείου, quod et aliæ mulieres viderunt (Marc. 16, 4; Luc. 24, 2). Id autem vidisse eas quum adhuc sat longe essent a sepulchro, concluditur ex Marc. 16, 4 : *erat quippe magnus valde.* — Eas tamen ipsum lapidem revolutum statim vidisse non dicit evangelista. Scribit enim : καὶ ἀναβλέψασαι θεωροῦσιν ὅτι ἀποκεκλύσται ὁ λίθος, non vero : θεωροῦσιν ἀποκεκυλισμένον τὸν λίθον.

V. 2. VENIT AD SIMONEM PETRUM ET AD ALIUM DISCIPULUM, πρὸς τὸν ἄλλον μαθητὴν, QUEM AMABAT JESUS, qui ergo, ut videtur, in eadem domo ac Petrus versabatur, non procul a sepulchro, ita ut interjectum spatium potuerint ambo currendo perficere. Juxta aliquam traditionem, S. Joannes domum habebat prope Calvariam, in qua tunc supponere possumus fuisse et Petrum, Joannis socium individuum. — TULERUNT (abstulerunt) DOMINUM DE MONUMENTO. — Ita dicit, de resurrectione Domini minime cogitans. — ET NESCIMUS ego et sociæ meæ UBI POSUERUNT EUM. — ALIUS ille DISCIPULUS, ὁ ἄλλος μαθητής, S. Joannes est, ut supra vidimus, p. 6.

Discipuli ad sepulchrum.

3. *Exiit ergo Petrus, et ille alius discipulus, et venerunt ad monumentum.* 4. *Currebant autem duo simul, et ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, et venit primus ad monumentum.* 5. *Et cum se inclinasset, vidit posita linteamina, non tamen introivit.* 6. *Venit ergo Simon Petrus sequens eum, et introivit in monumentum, et vidit linteamina posita,* 7. *Et sudarium, quod fuerat super caput ejus, non cum linteaminibus positum, sed separatim involutum in unum locum.* 8. *Tunc ergo introivit et ille discipulus, qui venerat primus ad monumentum : et vidit, et cre-*

didit : 9. Nondum enim sciebant Scripturam, quia oportebat eum a mortuis resurgere. 10. Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos.

V. 3. 4. CURREBANT, curiositatis sanctæ ardore impuls. Joannes, utpote multo junior, PRÆCUCURRIT CITIUS PETRO.

V. 5. CUM SE INCLINASSET in aperturam, tres pedes supra solum elatam, VIDIT POSITA LINTEAMINA quibus corpus Jesu involverant, NON TAMEN INTROIVIT, -- tremore detentus, aut his jam contentus, -- ait Euthym. — S. Thom. Aq., Tolet., etc. non intrasse tenent ob reverentiam debitam Petro seniori et apostolorum capiti. Nihil tamen in contextu motivum hujusmodi insinuat.

V. 6. INTROIVIT, ut erat Joanne audacior, ET VIDIT LINTEAMINA POSITA, *κειμένα, jacentia.*

V. 7. ET SUDARIUM, quod Joannes videre non potuerat. Adverte quam accurate omnia describat, utpote oculatus testis.

Multus est S. Chrysost. (in h. l.) in evolvendo argumento veritatis dominicæ resurrectionis quod eruitur ex dispositione sepulchri.

V. 8. ET VIDIT eadem ac Petrus. ET CREDIDIT vera esse quæ dixerat Magdalena, ait S. August., sed probabilius, CREDIDIT Jesum surrexisse. Id enim sonat apud Joannem *ὅτι credidit* absque regimine : *credidit*, nempe, mysterium messianicum cum iis quæ viderat connexum, qualis erat Christi resurrectio. -- Præterea si vera esset interpretatio S. Augustini, etiam Petrus idipsum credidisse diceretur. -- Hic tamen non credidit, sed (Luc. 24, 12) *abiit, secum mirans quod factum fuerat.*

V. 9. NONDUM ENIM SCIEBANT antea SCRIPTURAM prædicentem (Ps. 3, 6 et Ps. 15, 10; etc.) QUIA OPORTEBAT... Ideo non credidit antequam videret, sed solum postquam viderat sepulchrum vacuum et linteamina cum sudario derelicta. — Tunc forte recordatus est prædictionis Jesu. — Fidem suam Petro non aperuit, ut videtur.

Patet duos apostolos non vidisse duos angelos in sepulchro. Ili non apparent nisi ut munere nunciorum resurrectionis fungantur, quod munus apud mulieres tunc jam impleverant.

Jesus apparet Magdalenaë.

11. *Maria autem stabat ad monumentum foris, plorans : Dum ergo fleret, inclinavit se, et prospexit in monumentum : 12. Et vidit duos angelos in albis, sedentes, unum ad caput, et unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Jesu. 13. Dicunt ei illi : Mulier, quid ploras? Dicit eis : Quia tulerunt Dominum meum : et nescio ubi posuerunt eum. 14. Hæc cum dixisset, conversa est retrorsum, et vidit Jesum stantem : et non sciebat quia Jesus est. 15. Dicit ei Jesus : Mulier, quid ploras? quem quæris? Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei : Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum : et ego eum tollam. 16. Dicit ei Jesus : Maria. Conversa illa, dicit ei : Rabboni (quod dicitur Magister.) 17. Dicit ei Jesus : Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum : vade autem ad fratres meos, et dic eis : Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum. 18. Venit Maria Magdalene annuncians discipulis : Quia vidi Dominum, et hæc dixit mihi.*

V. 11. MARIA Magdalena, quæ duos apostolos pone secuta fuerat, post eorum discessum STABAT AD MONUMENTUM FORIS, PLORANS.

V. 12. ET VIDIT DUOS ANGELOS... Angelos esse non cogitat; sed nec mirari videtur, una semper cogitatione ablati Domini sui absorpta. Fueruntne iidem angeli qui antea mulieribus apparuerant? Non liquet. Probabile est eos Magdalenaë non apparuisse *in veste fulgida*, ἐν ἐσθήτεσιν ἀστραπτούσαις (Luc. 24, 4).

V. 13. Idem angelis dicit Magdalena quod discipulis, sed NESCIO, numero singulari.

V. 14. CONVERSA EST RETRORSUM, audiens viri præsentis strepitum, vel omnia circum se perlustrans. — ET VIDIT JESUM STANTEM, aliena specie velatum, vel certe *oculi Mariæ tenebantur ne eum agnosceret*. Cf. Luc. 24, 16.

V. 15. QUEM QUÆRIS? vel quod Mariæ agendi ratio indicaret eam quærere aliquem, vel potius quod Jesus id divina sua scien-

tia nosset. Dicit enim non, *quid*, sed, *quem* quæris? — ILLA EXISTIMANS QUIA HORTULANUS ESSET, ὁ κηπουρός, horti in quo erat sepulchrum (19, 41)... SI TU SUSTULISTI EUM... Quem? Non dicit, nec dicere cogitat: quasi omnes essent eadem ac ipsa cogitatione occupati. — ET EGO EUM TOLLAM. Amoris sanctum delirium!

V. 16. DICIT EI JESUS, tono suo naturali se manifestans: MARIA! — CONVERSA rursus ad eum, DICIT EI: RABBONI! 'aramaicum רַבִּין pro רַבֵּן, cum suffixo primæ personæ'. Itaque *Rabboni* idem est ac *Magister meus*! Aliis tamen placet habere, ut paragogicum: unde ipsis *Rabboni* sonat tantum *Magister*!

V. 17. Magdalena visione Domini frui non contenta, eum tangere, pedes ejus amplecti parat, eique sic diutius adhærere cupit, ut amoris suo satisfaciat: id autem prohibet Dominus dicens: NOLI ME TANGERE nunc, vel diutius apud me hærere: postea suppetet me pluries videndi occasio (Patrizi: NONDUM ENIM ASCENDI AD PATREM, sed quadraginta dies in terris deinceps versabor; VADE AUTEM AD FRATRES MEOS discipulos, quos fratres vocat ut sciant Magistrum in vita gloriosa non minore familiaritate et amore suos complecti. — ASCENDO mox... secundum humanitatem meam,... VESTRUM addit, ut discipulis fiduciam inspiret et spem excellentium donorum per Christi exaltationem consequendorum. — Quam dulcia hæc verba discipulis fuerint, qui die passionis Magistrum fugientes reliquerant! — Fratres Christi sunt, quia eundem cum Christo Deum habent patrem, cujus sunt filii adoptivi. — Duplex Christi natura iterum egregie hoc loco revelari conspicitur.

Nota. Christum prohibuisse Magdalenam a contactu corporis sui ob debitam sibi reverentiam, non est probabile: nam et se olim eidem Magdalene tangendum præbuit ad mensam Simonis pharisæi; et post resurrectionem discipulis se permisit contrectandum. — Accedit quod, in illa expositione, nullus est nexus causalis cum sequente, *nondum enim ascendi ad Patrem*.

V. 18. Mandatum exsequitur Magdalena; sed ei discipuli non crediderunt (Mare. 16, 11); sicut nec ceteris mulieribus (Luc. 24, 11).

Apparet apostolis absente Thoma.

19. *Cum ergo sero esset die illo, una sabbatorum, et fores essent clausæ, ubi erant discipuli congregati propter metum Judæorum : venit Jesus, et stetit in medio, et dixit eis : Pax vobis.* 20. *Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus, et latus. Gavisī sunt ergo discipuli, viso Domino.* 21. *Dixit ergo eis iterum : Pax vobis. Sicut misit me Pater, et ego mitto vos.* 22. *Hæc cum dixisset, insufflavit : et dixit eis : Accipite Spiritum sanctum : 23. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis : et quorum retinueritis, retenta sunt.*

V. 19. QUUM ERGO SERO ESSET DIE ILLO, et jam post solis occasum. Nam duo discipuli, quibus Emmaum euntibus Jesus *inclinata jam die* apparuerat, reduces tunc erant in civitatem. Cf. Luc. 24, 29. 33. 36. 13. Morem igitur Græcorum etiam hic sequi putandus est S. Joannes in dierum partitione. — ET FORES ESSENT CLAUSÆ, καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, intellige in sensu composito, quum veniret. — UBI ERANT DISCIPULI, 10 apostoli et alii (Luc. 24, 33) CONGREGATI, in cœnaculo, ut videtur (Act. 1, 13), quod putatur illud fuisse in quo ultimam cœnam cum Christo egerant, situm in monte Sion. — PROPTER METUM JUDÆORUM : id explicat cur fores essent clausæ. — Dum adhuc loquerentur duo discipuli regressi ab Emmao (cf. Luc. 24, 36), et statim post increduli Thomæ discessum (Luc. 24, 33 : *undecim*), VENIT JESUS, ob corporis gloriosi subtilitatem fores clausas penetrans, ET STETIT IN MEDIO, ut omnibus esset conspicuus, quippe magnum acturus cum eis arcanum, ET DIXIT EIS : PAX VOBIS, solita Samaritarum utens salutandi formula.

V. 20. ET QUUM HOC DIXISSET, discipulis stupentibus et existimantibus se spiritum videre, OSTENDIT EIS MANUS ET LATUS, vulnerum cicatrices gerentia, ita carnis suæ veritatem comprobans. — Cetera vide apud Luc. 24, 33 sq. — GAVISI SUNT ERGO DISCIPULI VISO DOMINO. S. Chrysost. : -- Viden' rebus verba confirmari. -- Nam quod dixit ante crucem : *Iterum videbo vos, et gaudebit* -- *cor vestrum...* (Jo. 16, 22) hoc nunc opere complevit. --

V. 21. DIXIT ERGO EIS ITERUM, quasi discessurus et suis consueta formula valedicens : PAX VOBIS. Discessurus autem et brevi terram relicturus, pro se apostolos ad opus messianicum perficiendum mittit. SICUT MISIT ME PATER, divina auctoritate et ad munus redemptionis humanæ procurandæ, ET, etiam vicissim, simili modo, eadem nempe divina auctoritate et ad idem munus implendum, EGO MITTO VOS. Adverte perfectum parallelismum : *Pater, ego; misit, mitto; me, vos.*

Hæc autem verba dixisse Jesum, non ad omnes discipulos ibi tunc præsentés, sed ad solos *apostolos*, apte concluditur ex substrata materia verborum istorum. Hi enim soli, præ ceteris qui aderant (Luc. 24, 33), electos se noverant a Christo ad talem missionem, ideoque ab ipso Domino ἀποστέλλει, שְׁלִיחַ, *missi* vocati erant. — Nec tamen poterat hæc missio in mente Christi ad solas apostolorum *personas* coarctari, sed ab ipsis erat certis successoribus communicanda : opus enim Christi continuandum erat in Ecclesia; ideo missio ad idipsum durare debebat *usque ad consummationem seculi* (Matth. 28, 20). Ergo præsens Christi sermo valet pro apostolis eorumque in Ecclesia successoribus. Quum autem postea apostolis successerint alii cum sacerdotii potestatis plenitudine, qui sunt episcopi, alii in partiali tantum potestate, qui sunt presbyteri, traditionis catholice erat definire quæ et quanta pars istius missionis, eique tunc a Christo adnexæ potestatis, fuerit a Christo simplicibus presbyteris communicata. In casu præsentī, potestas remittendi et retinendi peccata ex constanti traditione noscitur etiam presbyteris fuisse concessa, cum certis tamen limitationibus quoad exercitium. Præterea ratio de congruo assignari potest, cur Christus noluerit hac potestate donare solos episcopos : quum enim hæc potestas exerceri debeat, et quidem per modum iudicii, circa fideles individuos qualescumque, pronum est putare noluisse ea Christum tam paucos Ecclesiæ ministros investire. — Videsis S. Chrysost. in h. l. multis disserentem de dignitate sacerdotum deque honore eis debito.

V. 22. Specificat jam Christus peculiarem concreditæ apostolis missionis partem. ILEC QUUM DIXISSET, INSUFFLAVIT (unico in decem apostolos flatu, ut probabile est), actione symbolica

manifestans donum Spiritus sancti ipsis impertiendum. — ET DIXIT EIS : ACCIPITE (λάβετε) eo ipso momento SPIRITUM SANCTUM, quem a se procedere verbo et actione illa non obscure insinuat. — Potestas peccata remittendi et retinendi plane divina est : nemo enim nisi Deus, per peccatum offensus, aliquid in peccati veniam efficere valet. Unde non nisi ex Dei delegatione dari potest hominibus. Merito igitur dicuntur apostoli cum hac ipsa potestate Spiritum sanctum accipere. — Hæc tamen potestas est *gratia gratis data*, non vero *gratum faciens*.

Quæritur quomodo *daretur Spiritus sanctus tunc* qui videbatur promissus in diem Pentecostes tantum.

R. Promissa erat in diem Pentecostes plenitudo donorum Spiritus sancti: sed hoc non impedit quominus potuerit antea communicari secundum virtutem partialem. Ita etiam dudum antea in apostolos Spiritus sanctus venerat cum gratia sanctificante.

V. 23. QUORUM REMISERITIS. Græce ὧν τιῶν, *si quorum, si erga aliquos exercueritis hanc potestatem*. Nullus hic excipitur nisi infidelis, ut patet ex aliis Scripturæ locis. Hic enim, quamdiu talis est, *manet sub ira Dei* (Jo. 3, 36). Præterea, quum sit hæc potestas exercenda per modum *judicii*, ut constat ex doctrina catholica, sequitur eam non posse ab Ecclesia exerceri nisi circa sibi subditos, ac proinde hic non agi nisi de peccatis commissis post baptismum. — **REMISERITIS** : verbum est activum : ergo remissio intenditur quæ fiat per actionem propriam et efficacem, non per meram declarationem remissionis jam factæ a Deo.

Nec dicas : Sufficit ad sensum textus ut actio illa remissiva sit efficax ad forum Ecclesiæ externum tantum, præsupposita remissione interna facta a solo Deo immediate.

Nam resp. Connexum cum hac potestate donum communicati Spiritus sancti satis ostendit agi de potestate efficaci circa animarum sanctitatem *internam*, quæ Spiritus sancti virtuti debeatur.

PECCATA, τὰς ἁμαρτίας. Nulla fit restrictio; attamen in usu loquendi Scripturæ sub hoc nomine non solent venire nisi *peccata mortalia* : hæc autem hic intellige qualiacumque, externa

et interna, numero quocumque. Ergo in Ecclesia nullum est peccatum irremissibile (1). Sacerdoti videndum tantum est *an tali vel tali personæ* (ὅν τινος), pro sua cuique dispositione, remittenda sint *omnia peccata*. — REMISERITIS autem, sive integre quoad culpam et pœnam, sive cum onere congruæ satisfactionis præstandæ. Hoc ultimum intendi manifestat traditio. — REMITTUNTUR EIS (ἀφίενται). Tempus præsens pro futuro insinuat immediatam sacerdotalis sententiæ efficaciam. — ET QUORUM (ὅν τινων, *si quorum*) RETINUERITIS (ἡρῶντες), ut quos judicaveritis ad absolutionem recipiendam ineptos, RETENTA SUNT (ἡσυχῶσιν, tempore perfectio), quia eorum peccata ipsis, prout erant antea, remanent. Adverte etiam, Christum non dicere in 2º membro, *quorum non remiseritis*, sed, *quorum retinueritis*, ita ut τὸ *retinere* intelligatur fieri a sacerdote actione positiva, sententia prolata contraria ei sententiæ per quam remittat.

SCHOLION DOGMATICUM.

A) Sensus hujus textus definitus est ab Ecclesia in concilio tridentino, Sess. XIV, can. 3 de Pœnit. Hæc nempe verba esse intelligenda de potestate remittendi et retinendi peccata in sacramento Pœnitentiæ, sicut ecclesia catholica ab initio semper intellexerit; et damnat eum qui ea detorserit ad auctoritatem prædicandi evangelium.

B) Canone 2 damnat, *si quis, sacramenta confundens, ipsum baptismum Pœnitentiæ sacramentum esse dixerit*.

Ad quæ Nota.

Si verba Christi nude per se, præscindendo a sensu quo ea ecclesia catholica ab initio intellexit, considerentur, possent *utrumque* de baptismo exponi (non vero ullo modo de potestate prædicandi). Attamen a) quotiescumque in Novo Testamento sermo est de baptismo, semper fit aliqua mentio externæ ablu-

(1) Venialia, quæ et ipsa sunt peccata, per potestatem Ecclesiæ posse remitti, concluditur a fortiori. Non esse ea necessario clavibus subijcienda sola traditione docemur.

tionis, sive per vocem βαπτίζειν sive alio modo. Cf. Jo. 3, 5; Eph. 5, 26; 1 Pet. 3, 21; etc. — *b*) in baptismo remissio peccatorum non solet attribui (ut hic) hominis baptizantis voluntati sed potius virtuti aquæ sanctificatæ. — *c*) valde improprie dicerentur sacerdotes aliquem non baptizantes (vel aliquem baptizare renuentes) ejusdem RETINERE peccata.

Itaque sensus hic obvius omnino convenit cum interpretatione catholica quæ tenet hanc potestatem exerceri per *judicialem* sacerdotis *sententiam*.

C) Quæritur an et quomodo possit ex hoc textu deduci : 1) sacramentum Pœnitentiæ esse *lapis post baptismum ad salutem necessarium ut nondum regeneratis (est) ipse baptismus* (Trid. XIV, cap. 2 de Pœnit.). — 2) *in sacramento Pœnitentiæ ad remissionem peccatorum necessarium esse jure divino confiteri omnia et singula peccata mortalia* (Trid. XIV, can. 7 de Pœnit.).

R. Ad 1) Verba : *Quorum remisieritis remittuntur, et quorum retinueritis retenta sunt* sensu obvio sonant, circa peccata remittenda vel retinenda nihil in Ecclesia effici nisi mediante illa potestate sacerdotum, ac p̄inde nullum aliud extra eam potestatem superesse medium. Confirmatur ex usu loquendi Scripturæ, ut Matth. 16, 19; Apoc. 3, 7; Marc. 16, 16; Jo. 3, 36; etc. — *τὸ retenta sunt* dicitur absolute : ergo absolute est intelligendum, donec adversarius probet subaudiendum esse : *nisi peccator aliud remissionis medium adhibeat*.

Nec dicas : Aliud medium dari revelatum est, *caritatem cum contritione perfecta*. Ergo per eam poterit peccator justificari.

Nam resp. Hæc caritas supponit observationem præceptorum Dei : ergo hoc medium recidit in usum sacramenti Pœnitentiæ, si probari possit hunc usum esse peccatori præceptum.

Ad 2) Judicium confessarii, juxta textum nostrum, fertur *primario* in dispositiones pœnitentis : has ergo debet cognoscere confessarius. Ad id autem requiritur ut *aliquousque* pœnitens manifestet quot et qualia peccata commiserit : ex hac enim notitia valde juvatur confessarius ut judicet de contritione et de emendationis proposito. Sed præterea, ad servandam æquitatem in pœnis injungendis requiritur notitia accuratior de numero et

gravitate peccatorum (1). Jam vero verba Christi, juxta hermeneuticæ regulas inspecta, *possunt* includere potestatem et debitum exigendæ congruæ satisfactionis; et traditio eadem sic intelligi *debere* manifestat (de qua traditione vide theol. dogm.). Ergo verba Christi sic intellecta indicant ejus voluntatem, ut omnia peccata mortalia per numerum et speciem necessario clavibus sacramenti subjiciantur.

Thomæ incredulitas.

24. *Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando venit Jesus. 25. Dixerunt ergo ei alii discipuli : Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis : Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum, et mittam digitum meum in locum clavorum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam.*

V. 24. THOMAS... NON ERAT CUM EIS. Communis tamen est sententia et ipsum cum ceteris accepisse potestatem clavium, ut quam voluerit Christus apostolorum integro collegio largiri.

V. 25. VIDIMUS DOMINUM, et palpavimus (Luc. 24, 39). — FIXURAM CLAVORUM : unde certum est manus Jesu fuisse clavis cruci affixas. Apud Luc. 24, 39 idipsum de pedibus innuitur : secus cur eos ostendisset in argumentum? Accedit, nullum exstare antiquitatis testimonium quod probet cruciariorum pedes aliquando non fuisse clavis confixos (vide Dissertat. p. 444 et 445).

Apparitio præsentis Thomæ.

26. *Et post dies octo, iterum erant discipuli ejus intus : et Thomas cum eis. Venit Jesus januis clausis, et stetit in medio, et dixit : Pax vobis. 27. Deinde dicit Thomæ : Infer digitum tuum huc, et vide manus meas, et affer manum tuam, et mitte in latus meum : et noli esse incredulus, sed fidelis. 28. Respondit Thomas, et dixit ei : Dominus meus, et Deus meus. 29. Dixit ei Jesus : Quia vidisti me Thoma, credidisti : beati qui non viderunt, et crediderunt.*

(1) Non potest tamen nimis urgeri hoc argumentum, quia probaret tunc etiam, in confessione esse apériendas circumstantias notabiliter aggravantes, quod a plerisque theologis jam non admittitur.

V. 26. ITERUM ERANT... INTUS, sive in eodem loco Jerosolymis, sive jam in Galilæa, quo se conferre jussi fuerant.

S. Chrysost. (in h. l.) .. Cur non statim illi apparuit, sed post .. dies octo? Ut antea a discipulis institutus et edoctus in majus .. traheretur desiderium, et magis in futuro confirmaretur. .. — Et supra : .. Tu vero quum vides non credentem discipulum, .. Domini clementiam cogita, quomodo vel pro una anima osten- .. dat se vulnera habere. et adveniat ut etiam unum salvet quam- .. vis ceteris crassiorem. ..

V. 27. VIDE MANUS... vide simul et tange et sic evidenter cognosce meipsum viventem. — ET NOLI ESSE INCREDULUS, SED FIDELIS. Græce : καὶ μὴ γίνου ἄπιστος, ἀλλὰ πιστός, id est, *noli fieri incredulus, sed fidelis*. Antea non crediderat, et putatur in hoc graviter peccasse, sed nondum erat *incredulus*, seu in statu ἀπιστίας obfirmatus. — SED FIDELIS, resurrectionem meam deinceps credens.

V. 28. Thomas palpasse non dicitur : probabiliter non est ausus; sed respondit : ... DOMINUS MEUS ET DEUS MEUS! ὁ Κύριός μου καὶ ὁ θεός μου. Hic nominativus pro vocativo (cf. Marc. 9, 25; Matth. 27, 29; Jo. 8, 10; Matth. 11, 26; Luc. 18, 11, et Beelen. Grammat. p. 182-184). S. Thomas præclaro encomio Christi duplicem naturam profitetur. — Hæc verba S. Thomam direxisse ad Christum, patet ex textu : καὶ εἶπεν αὐτῷ, estque præterea certum ex elii (Politani II cap. 12, ubi damnat defendentes Theodorum Mopsuestenum in eo quod dixit : hæc verba .. a Thoma non dicta fuisse de Christo, sed miraculo resurrectionis perculsum, Thomam laudasse Deum qui Christum sus- .. citasset. ..

V. 29. ... QUIA VIDISTI ME THOMA, viventem, CREDIDISTI me surrexisse, adeoque Deum me esse professus es! BEATI, id est, beatiores te sunt, qui NON VIDERUNT me suscitatum et nihilominus CREDIDERUNT. Tales laudat S. Petrus (1 Pet. 1, 8). Magnæ nobis consolationis hæc verba sint oportet! Quo minora quis habet et pauciora humanæ rationis et experientiæ argumenta in re fidei, eo majoris meriti fides ejus est (suppone tamen actus fidei eliciendi motiva sufficientia).

Conclusio evangelistæ.

30. Multa quidem, et alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. 31. Hæc autem scripta sunt ut credatis, quia Jesus est Christus Filius Dei : et ut credentes, vitam habeatis in nomine ejus.

V. 30. MULTA QUIDEM ET ALIA SIGNA, in vita sua mortali et gloriosa, FECIT JESUS...

V. 31. HÆC AUTEM, quæ hoc libro narrata sunt, SCRIPTA SUNT, non ut eorum historiam tantum habeatis, sed UT CREDATIS, QUIA JESUS, homo sic appellatus, EST CHRISTUS, Messias promissus, FILIUS DEI naturalis, adeoque unius divinæ cum Patre naturæ: ET UT CREDENTES, VITAM æternam, supernaturalem, hic per gratiam, olim per gloriam, HABEATIS IN NOMINE EJUS. per ejus merita et vitalem influxum.

CAPUT XXI.

Argumentum. Piscantibus ad mare Tiberiadis discipulis Christus se per copiosi piscatus miraculum manifestat — Petrus primum, deinde alii ad Jesum veniunt, et prandio sibi a Jesu parato assident (1-14). — Petrus a Christo ter de amore interrogatus, ter accipit pascendum Christi gregem (15-17); et futuri martyrii sui vaticinium audit (18. 19). — Curiose de exitu Joannis scrutatur (20. 23). — Epilogus (24. 25).

QUÆSTIO PRÆVIA.

De authenticia hujus capitis.

Quum hoc caput in omnibus codicibus inveniatur, et ex eo antiquissimi Patres citent, dubitari nequit illud primitus partem quarti evangelii constituisse. Præterea illud esse inspiratum, ab Ecclesia docemur. Tota igitur quæstio esse potest, utrum ab ipso S. Joanne an ab alio auctore inspirato exaratum fuerit, vel totum, vel ex parte.

1^a sententia. Totum caput scriptum esse ab aliquo discipulo S. Joannis vel S. Petri, at secundum commentarios scriptos a S. Joanne, quod spectat v. 1-23.

Rationes. 1) Jo. 20, 30. 31 clausula est qua Joannes evangelium suum terminat. — 2) 21, 24. SCIMUS, in plurali, testimonium est discipulorum Joannis, puta ecclesiæ ephesinæ. — 3) V. 23 scriptus fuit post mortem Joannis, ut opinio de non morituro illo discipulo erronea fuisse ostenderetur. — 4) 21, 25 hyperbole est a simplici stylo Joannis aliena. — 5) Discipulum Petri prodere videntur 21, 15-22. — 6) Scriptum tamen juxta commentarios S. Joannis, patet ex v. 24.

2^a sententia. Cap. 21, 1-23 scriptum esse a S. Joanne et ab eo annexum suo evangelio, quod antea cum capite 20 terminare intenderat; versus tamen 24 et 25 additos ab aliquo ex ejus discipulis, Spiritu sancto inspirante vel non. Additio autem 1-23

facta fuerit in ipso autographo Joannis antequam extra Ephesum quartum evangelium (vel hæc certe appendix) mitteretur.

Rationes. 1) Nil mirum, quod terminato jam operi aliquid postea ipse auctor addere voluerit. -- 2) Nec, quod post obitum S. Joannis, ejus discipuli authenticam et veracitatem evangelii istius testari voluerint : quod testimonium respicere integrum evangelium, et non tantum ea quæ hoc capite narrantur, suadent ταῦτα et περὶ τούτων v. 24. -- 3) Sicut dubitari licet de inspiratione inscriptionum evangeliorum et titulorum psalmorum, ita et de hujus evangelii clausulæ (v. 24. 25) inspiratione dubium moveri absque temeritate posse videtur, præsertim ob hyperbolem fere intolerabilem versus 25¹.

3^a sententia. Omnia esse a Joanne et scripta et edita.

Rationes. 1) Quomodo Joannes ipse non misisset ad ecclesias evangelium suum, quod rogantibus Asiæ episcopis scripserat? Et si ita, ad quid commendatio annexa ecclesiæ ephesinæ: -- 2) οἰῶμεν (21, 24) potuit Joannes scribere suo et discipulorum suorum nomine. -- 3) Potuit et clausulam adjicere quæ totum evangelium respiceret. -- 4) V. 25 non est indigna Joanne hyperbole, si hæc dixerit pro rei amplitudine et profunditate. Facta enim Christi thesaurus sunt inexhaustibilis. -- 5) Temerarium videtur dubitare de inspiratione alicujus partis *tertius* sacri.

Conclusio. Prima sententia minus probabilis est. -- De gradu probabilitatis secundæ et tertiæ judicium sapientioribus relinquimus. Tutius certe est admittere tertiam, quam Patres et interpretes catholici fere omnes constanter tenuerunt, et a qua recedere rationes secundæ sententiæ certe non cogunt.

EXPOSITIO TEXTUS.

Apparitio ad mare Tiberiadis.

1. Postea manifestavit se iterum Jesus discipulis ad mare Tiberiadis. Manifestavit autem sic : 2. Erant simul Simon Petrus, et Thomas, qui dicitur Didymus, et Nathanael, qui erat a Cana Galilææ, et filii Zebedæi, et alii ex discipulis ejus duo. 5. Dicit eis Simon Petrus : Vado piscari. Dicunt ei : Venimus et nos te-

cum. Et exierunt, et ascenderunt in navim : et illa nocte nihil prendiderunt. 4. Mane autem facto stetit Jesus in littore : non tamen cognoverunt discipuli quia Jesus est. 5. Dixit ergo eis Jesus : Pueri numquid pulmentarium habetis? Responderunt ei : Non. 6. Dicit eis : Mittite in dexteram navigii rete : et invenietis. Miserunt ergo : et jam non valebant illud trahere præ multitudine piscium. 7. Dixit ergo discipulus ille, quem diligebat Jesus, Petro : Dominus est. Simon Petrus cum audisset quia Dominus est, tunica succinxit se (erat enim nudus) et misit se in mare. 8. Alii autem discipuli navigio venerunt : (non enim longe erant a terra, sed quasi cubitis ducentis) trahentes rete piscium. 9. Ut ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas, et piscem superpositum, et panem. 10. Dicit eis Jesus : Afferte de piscibus, quos prendidistis nunc. 11. Ascendit Simon Petrus, et traxit rete in terram, plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus. Et cum tanti essent, non est scissum rete. 12. Dicit eis Jesus : Venite, prandete. Et nemo audebat discumbentium interrogare eum : Tu quis es? scientes, quia Dominus est. 13. Et venit Jesus, et accipit panem, et dat eis, et piscem similiter. 14. Hoc jam tertio manifestatus est Jesus discipulis suis cum resurrexisset a mortuis.

V. 1. POSTEA, μετὰ ταῦτα, ... ITERUM, πάλιν, *rursus*. — DISCIPULIS aliquot, AD MARE TIBERIADIS in Galilæa.

V. 2. ALII ... DUO. Quinam? Forte parum noti in Ecclesia, et ideo non nominati.

V. 3. NIHIL PRENDIDERUNT, Jesu id divina sua virtute procurante, quo illustrius esset prodigium a se faciendum.

V. 5. PULMENTARIUM, προσφάγιον (neerlandice ad literam, *toespisjs*), latine etiam, *obsonium*, id est, quidquid cum pane comedi solet. Hoc ergo loco est *piscis* intelligendus. — Interrogatio ad futurum miraculum attentiores reddit. — Jesum tunc audire poterant, at nondum distincte videre. Aurora erat.

V. 6. IN DEXTERAM, id est, ex parte litoris, ubi rarior solet esse piscatus, et quo ideo nondum rete jecerant. — MISERUNT,

suspicati forte Dominum esse, vel quidlibet utcumque tentare volentes.

V. 7. DICIT ... Joannes PETRO, tamquam eorum capiti : DOMINUS EST. Cur Joannes nunc Jesum agnoscit? *a)* Ex miraculo, quale jam olim Christus fecerat. — *b)* Lux diei etiam clarior aderat. — *c)* Accedebat forte superna illuminatio, in præmium virginitatis. — *d)* Sed et amantis oculi perspicaciores sunt.

SIMON PETRUS ... pro nativo suo fervore, navigii per rete onustum impediti moras non sustinens, illico SUCCINXIT SE TUNICA, ἐπενδύσας, veste ampliori qua qui laborare volebant exuebant se; ERAT ENIM NUDUS usque ad cingulum; ideo ob reverentiam erga Jesum induit vestem superiorem. ET MISIT SE (ἐβάλεν ἐαυτὸν) IN MARE, natando litus petens, ut sic primus esset apud Dominum. — S. Chrysost. (in h. l.) : .. Proprios sibi .. mores exhibent discipuli, Petrus et Joannes. Ille ferventior, .. hic sublimior; ille promptior, hic perspicacior. ~

V. 9. VIDERUNT PRUNAS POSITAS... Novum Christi in gratiam suorum miraculum, iisque jucundissimum, quorum famem integræ noctis improbus labor procul dubio acuerat.

V. 10. AFFERTE DE PISCIBUS... Magis enim sapit piscatus proprio labore comparatus; et piscis antea a Jesu paratus tot hominibus escam præbere non potuisset.

V. 11. Joannes *piscator* numerum piscium sedulo computavit. — S. Augustino numerus ille mysterio plenus videtur (vide in h. l.). - NON EST SCISSUM RETE, et hoc novum prodigium.

V. 12. VENITE, PRANDETE. Suavissima familiaritas! — Ita fecerunt discipuli. - ET NEMO AUDEBAT... INTERROGARE EUM : TU QUIS ES? SCIENTES EX VISIS prodigiis QUIA DOMINUS EST. Nondum ergo eis in consueta corporis sui specie apparuerat, vel, si ita, sic explica : quum eum et ex externa specie et ex actibus satis superque agnovissent, interrogare de nomine ejus non audebant.

V. 13. VENIT JESUS... ipse discumbentibus ministrans. An cum eis et ipse manducaverit non dicit evangelista, sed vix dubitandum est Jesum, sicut alia apparitione (Luc. 24, 43), cum eis manducasse.

V. 14. HOC JAM TERTIO... DISCIPULIS SUIS, pluribus simul, intellige.

Petrus supremus pastor.

15. *Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Jesus : Simon Joannis, diligis me plus his? Dicit ei : Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei : Pasce agnos meos. 16. Dicit ei iterum : Simon Joannis, diligis me? Ait illi : Etiam, Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei : Pasce agnos meos. 17. Dicit ei tertio : Simon Joannis, amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, Amas me? et dixit ei : Domine tu omnia nosti : tu scis quia amo te. Dixit ei : Pasce oves meas.*

Jesus resuscitatus patrarat modo coram septem discipulis miraculum piscatus prodigiosi, quo mirabilis Ecclesiæ fecunditas præfigurabatur. Hujus operis suscipiendi dux fuerat Petrus; sed et Petrus rete plenum 153 piscibus traxit in terram (Jo. 21, 11), postquam paulo ante ferventissimi in Christum amoris speciem dederat (v. 7). Hanc opportunitatem jam arripit Christus ut, sicut olim Petro ob singularem suæ divinitatis confessionem primatum in sua ecclesia conferendum sponderat, ita nunc eidem, ob singularem amoris ab eo exactam professionem, primatum illum in manus tradat.

V. 15. Antea Christus cum septem discipulis egerat, eos simul omnes alloquens ac uno convivio recreans.

QUUM ERGO PRANDISSENT, et jam nulla re impediti toti esse possent in audiendo Domini oraculo, DICIT SIMONI PETRO, ei soli jam, non ceteris loquens : SIMON JOANNIS (græce Σίμων Ἰωάννης, sed in præstantioribus codicibus, Σίμων Ἰωάννου (1). Ita Christus discrete significat se individuum alloqui personam. Cf. Matth. 16, 17; Luc. 22, 31. S. Chrysost. (in h. l.) : „ Et cur aliis prætermisissis, „ de his hunc alloquitur? Eximius erat inter apostolos, os discipulorum et cætus illius caput : ideo Paulus præ aliis hunc „ visurus venit. „ — DILIGIS ME PLUS HIS?, ἀγαπᾷς με πλεῖον τούτων. Hoc aliqui protestantes, ob rationem sane dogmaticam

(1) Ideo pluribus eruditis videtur *Jona* (Matth. 16, 17) esse forma contracta a *Joannes*. Quæ opinio videtur nobis ægre probari posse.

dumtaxat, voluere intelligendum esse objective : *diligis me plus quam hos diligas?* Insulse valde : præsertim quod hæc Petro dicantur, amore in Magistrum nunquam non æstuanti, qui hujusce amoris præclarum specimen modo dederat, quemque nemo sanus potuisset suspicari magis socios discipulos quam Magistrum diligere, filios hominum quam Filium Dei (Matth. 16, 16), creaturas quam creatorem. — Itaque, subjective : *diligis me plus quam hi me diligant?* Petri igitur amorem sedulo discernit ab amore ceterorum, volens *singulari* et *supereminenti* amori *singulare* ac *supereminens* potestatis ac dignitatis charisma rependere. — Interrogat Jesus, non utique ignorans, sed volens assidentibus discipulis ostendere, ad munus supremi pastoris requiri eximiam Christi divini pastoris dilectionem. — Petrum autem revera plus ceteris Christum amasse ex omnibus quæ sequuntur facile deducetur.

DICIT EI, timidus, humilis ex lapsu factus, sed in ipsa responsionis humilitate exquisitum in Jesum amorem prodens : ETIAM (ὤχι, certo) DOMINE, TU SCIS QUIA AMO TE! ideoque cum fiducia ad omniscientiæ tuæ testimonium, potius quam ad propriæ conscientiae dictamen confugio. Interim tamen non audet addere *plus his*.

DICIT EI (Jesus), amoris protestationi vicem reddens : PASCE AGNOS MEOS : esto pastor agnorum gregis mei, ecclesiæ meæ. — Christus ipse est *bonus pastor* (Jo. 10, 11), *pastor et episcopus animarum*, *princeps pastorum* (1 Pet. 2, 25; 5. 4), *pastor magnus ovium* (Heb. 13, 20); nunc vero, abiturus ad Patrem, idem hoc munus suum Petro vicaria potestate transmittit. — Elevandus in cælum, amoris sui veluti vicarium relinquebat — (Ambr. in Luc., 10, 175). — AGNOS porro dicit fideles suos, termino utens teneritudinis, ut et Petrus intelligat quanta amoris sollicitudine eos pascere debeat. Græce βόσκει τὰ ἀρνία μου.

V. 16. DICIT EI ITERUM... Eadem interrogatio, eadem responsio. — DICIT EI : PASCE AGNOS MEOS. Paulo aliter in græco originali : ποιμαίνε τὰ πρόβατά μου, *rege oves meas*. ποιμαίνειν, sensu proprio, est circa gregem omnia munera pastoris exercere. Metaphorice de hominibus : *regere, gubernare, imperium exercere, magisterio fungi*... Ita Homerus *regem* vacat ποιμὴν.

λαῶν. Et S. Scriptura : 2 Sam. 5, 2 : *Tu pascas populum meum Israel, et tu eris dux super Israel*. Ibid. 7, 7. Ps. 2, 9 : *Reges (ποιμανεῖς) eos in virga ferrea*. Ps. 22, 1; 77, 71, de Davide. Is. 40, 11, de Christo : ὁ ποιμὴν ποιμανεῖ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ. Jer. 23, 2; Zach. 11, 9 etc. Et in Novo Testamento : Matth. 2, 6, juxta Mich. 5, 2; 1 Pet. 5, 2; Act. 20, 28; Eph. 4, 11, ubi simul ποιμένας καὶ διδασκάλους; Apoc. 2, 27. — *Agnos* pascendos dicit et *oves* : ergo gregem universum, in quo ipsi apostoli reliqui comprehenduntur. Ergo et hos Petrus pascat oportet.

Ita S. Leo M. (Sermo 4, 2) : - De toto mundo unus Petrus - eligitur, qui et universarum gentium vocationi et omnibus - apostolis cunctisque Ecclesiæ pastoribus præponatur. -

Ambros. (in Luc., 10, 175) : - Quia solus proficitur (amorem - suum) ex omnibus, omnibus antefertur. -

Bernard. (De Consid. 2, 8, 15) ad Petri successorem : - Nec - modo ovium, sed et pastorum tu unus omnium pastor. Unde id - probem, quæris? Ex verbo Domini : *Pasce agnos meos, pasce - oves meas*. -

V. 17. DICIT EI TERTIO, volens trinam Petri negationem trina amoris protestatione palam expiari. Vel, ut S. Chrysost. : - Ter - interrogat et ter eadem imperat, ut ostendat quanti faciat - ovium curam, et hoc maximum esse amoris erga se argumen- - tum. - Vel etiam, ut Maldonatus : - Ego, ait, ad negationem - non dubito Christum allusisse; sed credo etiam propterea ter - interrogasse, quia rem illi maximi momenti committere vole- - bat... Solet enim hic numerus perfectionem significare. -

SIMON JOANNIS, AMAS ME? φιλεῖς nunc pro ἀγαπᾷς, at eodem sensu. Distinctionis, quam hic facit S. Ambrosius, ratio congrua non reperitur. Ita ipse (in Luc., 10, 176) : - Denique tertio - Dominus, non jam *diligis me*, sed *amas me* interrogat; et - jam non *agnos*, ut primo, quodam lacte pascendos; nec *ovicu- - las* (1), ut secundo; sed *oves* pascere jubetur, perfectiores ut - perfectior gubernaret. -

(1) Codices B, C et 19 habent v. 16° τὰ πρόβατα, et juxta eam lectionem codex Italæ b et aliqui Patres legunt *ovículas*. Probabilius πρόβατα legen- dum est.

CONTRISTATUS EST PETRUS, sibi quidem de suo amore conscius at aliquid sinistri suspicans, quasi Dominus vel de ipsius amore dubitaret, vel alium rursus lapsum vellet prædicere. Unde cum majori instantia : DOMINE, TU OMNIA NOSTI, divina quippe scientia præditus : cur igitur pergis me quasi tentando interrogare? TU SCIS QUIA AMO TE!

DICIT EI : PASCE OVES MEAS, βόσκε τὰ πρόβατά μου.

SCHOLION DOGMATICUM.

A) His verbis Christus contulit S. Petro soli universi gregis sui curam postoralem, eamque eminentem super eam quam ceteris apostolis Petro conjunctis dederat, ubi dixit : *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos* (Jo. 20, 21). Secus trinæ amoris, ceterorum amore supereminentis, protestationi nihil novi fuisset Petro in mercedem a Christo collatum quod cum ceteris apostolis jam non accepisset, et Christus tam solemni oraculo vix non aerem verberasset.

B) Christus ergo necessario contulit S. Petro omnem ad ipsum requisitam potestatem. Est autem hæc potestas eadem, quamvis ministerialis, quam Christus ipse, unius ovilis unicus invisibilis pastor, in hoc ovile exercet. In grege omnia a pastore dependent; neque concipitur primatus pastoris ut primatus dignitatis tantum, sed veræ potestatis et auctoritatis. — Quid autem importet munus *pastoris ovilis Christi*, ab ipso Domino docemur Jo. X, ubi de *bono pastore* qualem se profitetur v. 11°. Oves pastorem suum agnoscunt et a mercenario discernunt; vocem ejus audiunt, alieni vocem non noverunt; ipse ante eas vadit et sequuntur eum. Pastor bonus venit ut vitam habeant et abundantius habeant. Quicumque introierit per ostium illius pastoris, tuto prorsus conversabitur et bona pascua æternæ vitæ ovibus suis inveniet. Qui non credunt non sunt de ovibus pastoris Christi (Jo. 10, 26); quæ vero oves audiunt vocem, id est, doctrinam pastoris, non peribunt in æternum et non rapiet eas quisquam de manu pastoris. Præterea pastoris est adducere ad ovile suum alias oves quæ ad illud nondum pertinent. — Igitur primatus Petro sub hac metaphora collatus, *potestas* in Ecclesia

est *ordinaria, immediata, universalis, suprema docendi* homines doctrinam Christi, præbendi eis *pascua* salutis, per sacramenta, consilia evangelica etc.; *leges ferendi* quibus ovile dirigatur ad æterna pascua; *constituendi pastores subordinatos*; *exsecutionem legum procurandi*; *coercendi* debitis pœnis oves indociles, *adducendi ad ovile oves errantes*... Est ergo potestas *jurisdictionis* plenissima *episcopalis*. Unde ipse S. Petrus (1 Pet. 2, 25) vocat Christum *pastorem* et *episcopum animarum*.

C) Præterea, quum sub ductu pastoris introeuntis per ostium Christi promittatur ovibus summa securitas (Jo. 10, 9), sequitur, pastorem a Christo suo loco constitutum non posse ducere oves ad pascua venenosa, adeoque doctrinam quam tradat Petrus fore necessario cum veritate connexam. Igitur et his verbis : *Pasce agnos, oves*, Christus intendit conferre S. Petro *infallibile magisterium* in re fidei et morum.

D) Tandem, quum ovile Christi debeat perseverare *usque ad consummationem seculi*, patet in eodem ovili munus pastorale perenne esse debere. Ergo Christus censendus est id munus cum potestate pastoralis suprema dedisse S. Petro *in successoribus* permansuro usque ad consummationem seculi. Si enim exordia Ecclesiæ ita constituit Christus ut munus pastorale exerceretur ab uno principaliter, ab apostolis vero subordinate ad hunc unum, nihil dubitandum quin eam normam regiminis voluerit in perpetuum Ecclesiæ assignare. — Et si quod dubium supereset, id definitorio testimonio sustulit traditio, de qua vide theologiam dogmaticam.

E) Interpretationes protestantium.

Hengstenberg (in h. l.) omnino sicut catholici locum exponit de supremo primatu jurisdictionis Petri. Nihil tamen dicit de transmissione ad successores ejus.

Ebrard : hæc dici Petro quatenus repræsentabat ipse collegium apostolicum.

Contra est quod Petrum ibi Christus sedulo a ceteris apostolis etiam adstantibus secernit. Cf. Matth. 16, 17-19 et Luc. 22, 31. 32, et videbis eam intentionem alte inhæsisse menti Christi, ipsumque voluisse illam omni modo manifestare.

Alii ex imperativo *pasce* concludunt verba Christi ad Petrum esse mere exhortatoria, adeoque nullius potestatis collativa.

Respondeo. Si ita, Petrus dicendus foret moneri a Christo ut munere supremi pastoris olim sibi promisso (Matth. 16. 18. 19) deinceps fungi inciperet. Imo, etiamsi nihil promissum fuisset, tale monitum collationem potestatis includeret. Ut si quis rex alicui de suis diceret : -- Ducito meum exercitum ad pugnam et ad victoriam --, eo ipso ducem illum exercitus constitueret.

Alii contendunt, nihil præter nudum *prædicandi* munus Petro commendari.

Contra est a) *ποιμαίνει*. — b) ipsa metaphora. Pastor enim oves non nutrit tantum, sed regit etc.

Alii dicunt, Christum nihil potestatis novæ voluisse Petro conferre, sed tantum eum facere certiozem, ipsum, quamvis olim lapsum, a munere tamen apostolatus non excidisse. Ideo, aiunt, eum alloquitur *solum* et *ter*.

Contra est : a) *τὸ plus his* : magis ceteris amans magis ceteris obtinet. — b) Id saltem muneris voluit Christus tunc conferre Petro quod ei conferendum olim sponderat : singularem scilicet et supremam in Ecclesia potestatem. Unde etiamsi nihil novi accepisset tunc Petrus, quod ultro admittimus sensu modo exposito (id est, idem omnino collatum fuisse tunc quod Matth. 16. 18. 19 conferendum promissum fuerat), nihil proficerent protestantes, et invicta persisteret expositio catholica de prærogativis S. Petri ejusque successorum.

Petrus martyrio coronandus.

18. *Amen, amen dico tibi : cum esses junior, cingebas te, et ambulabas ubi volebas : cum autem senueris, extends manus tuas, et alius te cinget, et ducet quo tu non vis. 19. Hoc autem dixit significans qua morte clarificaturus esset Deum. Et cum hoc dixisset, dicit ei : Sequere me.*

V. 18. QUUM ESSES JUNIOR... Collationi supremæ in gregem suum potestatis Petro jam factæ subjungit Dominus vaticinium de ejus martyrio, quod procul dubio addit ad Petri consolationem, ne, semel olim lapsus, de sua perseverantia formidet.

Quæ formido inde etiam potuit in discipulo confirmari, quod Dominus ter de ejus amore interrogando visus ei fuisset de discipuli sui amore dubitare. — Vaticinium autem illud suum Christus per solemnem formulam : AMEN, AMEN DICO TIBI, pro more exorditur.

QUUM ESSES JUNIOR, oppositum ad QUUM AUTEM SENUERIS, ita est intelligendum ut repræsentet totum illud vitæ Petri spatium quod ejus futuram senectutem præcesserit. Hæc igitur verba non probant Petrum jam tunc non valuisse se propriis manibus præcingere, sed Dominus per prolepsim loquitur. — CINGEBAS TE, dum ad iter agendum ampliori te veste induebas, et AMBULABAS (versabaris) UBI VOLEBAS, tui ipsius dominus. — QUUM AUTEM SENUERIS, EXTENDES MANUS TUAS, ut ab alio induaris, vel (quod videtur multo probabilius ex v. 19) ut manus extensæ cruci portandæ aptentur. Crux enim solebat ita a cruciariis portari, ut brachia ligno transverso funibus extensa alligarentur (1). -- ET ALIUS TE CINGET, velamentum lumbis tuis circumponet, et DUCET QUO TU NON VIS, juxta naturæ inclinationem, ad locum subeundi crucis supplicii.

V. 19. HOC AUTEM DIXIT, SIGNIFICANS QUA MORTE, *ποῖῳ θανάτῳ*, quo mortis genere, crucifixionis nempe, CLARIFICATURUS ESSET DEUM, martyrio videlicet pro Dei gloria tolerando.

Joannes, qui scripsit post mortem Petri, optime potuit ex eventu sensum prædictionis dominicæ intelligere; et verisimile est, verba illa Christi etiam Petro sensum satis translucidum præbuisse. Extensio certe manuum apud antiquos crucifixionem innuisse videtur (cf. Lücke, p. 817, in h. l. et Wetstein, item in h. l.) (2).

ET QUUM HOC DIXISSET, mora aliqua interposita, DICIT EI : SEQUERE ME. Aliqui ita exponunt : „ Sequere me, simili qua ego morte perimendus. „ — Alii : „ Tu nunc retro me incede. „ Utrum probabilius sit, non liquet.

(1) Vide (anonymi) *Joodsche oudheden*. t. 1, p. 721-722; et J. Lips. De Cruce. p. 116.

(2) S. Barnabas (c. 12) et S. Justin. (Tryph. c. 97) textum Is. 65, 2 : *Expandi manus meas tota die ad populum incredulum*, de Christo crucifixo exponunt,

Quid de Joanne futurum.

20. *Conversus Petrus vidit illum discipulum, quem diligebat Jesus, sequentem, qui et recubuit in cœna super pectus ejus, et dixit : Domine, quis est qui tradet te?* 21. *Hunc ergo cum vidisset Petrus, dixit Jesu : Domine hic autem quid?* 22. *Dicit ei Jesus : Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? tu me sequere.* 23. *Exiit ergo sermo iste inter fratres quia discipulus ille non moritur. Et non dixit ei Jesus : Non moritur : sed : Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te?*

V. 20. ... VIDIT ILLUM DISCIPULUM, QUEM DILIGEBAT JESUS, SEQUENTEM post se, licet injussum. — QUI ET RECUBUIT... Vide Jo. 13, 23.

V. 21. Sicut in cœna Joannes rogaverat pro Petro, ita nunc Petrus rogat pro Joanne, volens ei fraterni obsequii vicem reddere : HIC AUTEM QUID acturus est? Quis ei exitus reservatur? Quærit ergo a Jesu ut, sicuti de se vaticinatus fuerat martyrium crucis, ita et Joannis mortem prædicere dignetur.

V. 22. DICIT EI JESUS : SIC EUM VOLO MANERE... In hoc versiculo et in sequenti, ubi Vulgata ponit *sic*, græcus textus habet *ἐξ*, *si*, quod melius quadrat contextui, quomodo etiam Patres græci et latini legunt, et ipsius Vulgatæ nonnulli codices habent. Mendosa ergo est lectio *sic*, a librariis præcul dubio introducta.

EUM VOLO MANERE in hoc mundo superstitem, DONEC VENIAM vel ad ruinam Jerusalem, vel ad judicium ultimum, QUID AD TE? Ne sis de ea re sollicitus! TU ME SEQUERE, sicut mandavi tibi. Tui esto sollicitus, ceterorum sortem mihi relinque.

V. 23. EXIIT ERGO SERMO ISTE INTER FRATRES, ob hæc verba Christi non bene intellecta, quia DISCIPULUS ILLE NON MORITUR, in qua interpretatione potuerat eos mira S. Joannis longævitas confirmare. — ET tamen NON DIXIT JESUS : NON MORITUR, SED : SIC... Adeoque sermonem hypothetice enunciatum immerito sensu absoluto sumptum fuisse concludit evangelista.

Epilogus.

24. Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, et scripsit hæc : et scimus, quia verum est testimonium ejus. 25. Sunt autem et alia multa quæ fecit Jesus : quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.

V. 24. HIC EST DISCIPULUS ILLE... Utrum hanc clausulam scripserit ipse evangelista an aliquis ex ejus discipulis, disputatur, ut supra diximus. Prius admittere satius est ob parallelismum Jo. 19, 35. — SCIMUS, ego evangelista et discipuli mei...

V. 25. SUNT AUTEM ET ALIA MULTA... Hujus versiculi authenticia minus certa est quam præcedentis, quia minus videtur congruere scribendi modo S. Joannis. Discrimen tamen non tantum est ut cogat nos a traditione christiana veteri recedere.

NEC IPSUM ARBITROR MUNDUM CAPERE POSSE EOS QUI SCRIBENDI SUNT LIBROS. Hyperbolica sane dictio, rerum a Christo gestarum altitudinem et pretium encomio proverbii instar adhibito celebrans. Hæc igitur verba minime esse ad literam intelligenda, per se patet. Similia hyperbolicæ dictionis exempla non pauca exhibet Scriptura in locis de quorum authenticia minime disputatur, v. g. Matth. 7, 3; 19, 24; 23, 24; Gen. 22, 17; etc. Immerito ergo aliqui præsentem dicendi formam Spiritus sancti oraculo indignam censuerunt, et ideo totum versiculum ut spurium et nullatenus inspiratum repudiarunt.

LAUDETUR JESUS CHRISTUS!

CATHOLIC THEOLOGICAL UNION
BS2615.C81 C001
COMMENTARIUS IN EVANGELIUM S. JOANNIS QU

3 0311 00023 3010

WITHDRAWN

38586

BS

2615

.C81

Corluy, Joseph

AUTHOR

COMMENTARIUS IN EVANGELIUM S.

TITLE

JOANNIS QUEM IN USUM.....

BORROWER'S NAME

DATE DUE

~~1870~~

